

VERITAS KÖNYVEK 3.

SÁRINGER JÁNOS

IRATOK AZ
ANTALL-KORMÁNY
KÜLPOLITIKÁJÁHOZ
ÉS DIPLOMÁCIÁJÁHOZ I.

SÁRINGER JÁNOS
IRATOK AZ ANTALL-KORMÁNY
KÜLPOLITIKÁJÁHOZ ÉS DIPLOMÁCIÁJÁHOZ
(1990. május – 1990. december)

Sáringer János

IRATOK AZ ANTALL-KORMÁNY
KÜLPOLITIKÁJÁHOZ
ÉS DIPLOMÁCIÁJÁHOZ

(1990. május – 1990. december)

I. kötet

MAGYAR NAPLÓ

Budapest, 2015

Lektorálta
Marinovich Endre

Sorozatszerkesztő
Marinovich Endre

© Sáringer János, 2015
© VERITAS Történetkutató Intézet, 2015
© Magyar Napló, 2015

ISBN 978-615-5465-42-0

TARTALOM

Részletes tartalom	7
Rövidítések és mozaikszavak jegyzéke	19
Előszó az iratokról	23
Bevezetés	25
Dokumentumok	79
I. A szovjet csapatok kivonása, a Varsói Szerződés. A magyar–szovjet kapcsolatok	81
II. Az euroatlanti integráció	189
II/1. A magyar–amerikai kapcsolatok	189
II/2. A magyar–német kapcsolatok	247
II/3. Magyar–francia kapcsolatok	308
II/4. Európa Tanács, Európai Közösségek, NATO	341
III. A szomszédos államok és a határon túli magyarok	385
III/1. Magyar–cseh és szlovák kapcsolatok	385
III/2. Magyar–román kapcsolatok	427
III/3. Magyar–délszláv kapcsolatok	465
III/4. A határon túli-magyarok	507
IV. Magyarország és a Pentagonale, valamint a formálódó Visegrádi Együttműködés	537
IV/1. A Pentagonale	537
IV/2. A Visegrádi Hármak szerveződése	565
Melléklet	581
Az Antall-kormány miniszterei 1990. május – 1990. december	583
A Külügyminisztérium vezető tisztviselői 1990. május – 1990. december	585
Források jegyzéke	589
Fotók és fakszimilék	591
Summary	601
Névmutató	603

RÉSZLETES TARTALOM

Dokumentumok

I. A szovjet csapatok kivonása, a Varsói Szerződés.

A magyar–szovjet kapcsolatok 81

1. Rejtjeltávirat Moszkvából. A magyar–szovjet kapcsolatok
időszerű kérdései. 1990. május 11. 81
2. Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter levele
Jeszenszky Géza magyar külügyminiszternek. 1990. május 25. 86
3. Dercze István, az Információs Hivatal főigazgatójának összefoglalója
a Varsói Szerződés jövőjéről. 1990. június 4. 94
4. A Lengyel Köztársaság kormányának álláspontja
a Varsói Szerződésben maradásról. 1990. június 5. 103
5. Rejtjeltávirat Koppenhágából. Az első magyar–szovjet
külügyminiszteri találkozó Koppenhágában. 1990. június 5. 106
6. Rejtjeltávirat Moszkvából. Antall József és Mihail Gorbacsov,
a Szovjetunió elnöke találkozásának előkészítéséhez. 1990. június 6. ... 109
7. Összefoglaló a magyar delegáció és Mihail Gorbacsov
találkozásáról a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének
moszkvai ülésén. 1990. június 8. 112
8. Emlékeztető Antall József és Nyikolaj Rizskov szovjet miniszterelnök
moszkvai tárgyalásáról. 1990. június 8. 117
9. Antall József jelentése a Minisztertanácsnak
a Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácskozó Testülete
moszkvai üléséről. 1990. június 11. 125
10. Kupper V. Béla, a Külügyminisztérium főosztályvezetőjének
feljegyzése Magyarország Varsói Szerződésben lévő tagságának
megszüntetési koncepciójáról és annak egyes biztonságpolitikai
összefüggéseiről. 1990. június 25. 130
11. A Magyar Köztársaság Országgyűlésének határozata arról,
hogy a Magyar Köztársaság kormánya kezdjen tárgyalásokat
a Varsói Szerződésből való kilépésről. 1990. július 3. 135

12. Kupper V. Béla és Bíró József vezérőrnagy konzultációja a lengyel Külügyminisztériumban a Varsói Szerződés katonai szervezetéből való kilépésről. 1990. július 10.	137
13. Rejtjeltávirat Moszkvából. A szovjet vezetés döntése a csapatkivonásról; a megállapodásokban rögzített határidőket feltétlenül be kell tartani. 1990. július 20.	142
14. A moszkvai magyar ügyvivő feljegyzése az aktuális kérdésekről a magyar–szovjet kapcsolatokban. Thürmer Gyula, a Munkáspárt elnöke Moszkvában. 1990. augusztus 27.	144
15. Ivan Aboimov szovjet nagykövet látogatása Antall Józsefnél. Feljegyzés a szovjet csapatok kivonásának pénzügyi és tulajdonjogi kérdéseiről. 1990. szeptember 5.	146
16. Rejtjeltávirat Prágából. Marián Čalfa cseh miniszterelnök Antall Józsefnek címzett válaszlevele a Varsói Szerződés átalakításáról. 1990. szeptember 7.	149
17. Rejtjeltávirat Moszkvából. Antall József és Mihail Gorbacsov párizsi találkozájának előkészítése Moszkvában. 1990. szeptember 21.	152
18. Monori István, a Külügyminisztérium főosztályvezetőjének témavázlata Jeszenszky Géza és Eduard Sevardnadze tárgyalásához. 1990. november 2.	154
19. Témavázlat Antall József és Mihail Gorbacsov találkozójához. 1990. november 20.	158
20. Javaslat a magyar–szovjet csúcstalálkozón magyar részről felvetendő gazdasági vonatkozású kérdésekre. 1990. november 20.	161
21. Tárgyalási emlékeztető Mihail Gorbacsov és Antall József párizsi tárgyalásáról. 1990. november 21.	164
22. A magyar Külügyminisztérium utasítása Györke Sándor moszkvai nagykövetnek Jeszenszky Géza moszkvai és kijevi látogatásával kapcsolatban. 1990. november 23.	170
23. Monori István feljegyzése a magyar–szovjet alapszerződés előkészítéséről. 1990. november 28.	172
24. Annus Antal altábornagy levele Antall Józsefnek a szovjet csapatkivonásról. 1990. december	174
25. Kontra Ferenc, a Külügyminisztérium szovjet referensének feljegyzése a magyar–szovjet külügyi konzultációról, Budapesten. 1990. december 3.	177
26. Gyebnár István, a Külügyminisztérium főelőadójának feljegyzése a magyar–szovjet alapszerződés előkészítéséről. 1990. december 6.	182

27. Kontra Ferenc tolmácsjelentése Antall József és Mihail Gorbacsov
párizsi, november 21-iki tárgyalásáról. 1990. december 10. 185

II. Az euroatlanti integráció 189

II/1. A magyar–amerikai kapcsolatok 189

28. Somogyi Ferenc, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának
levele Mádl Ferenc, tárca nélküli miniszternek az Amerikai Egyesült
Államok támogatásáról Magyarországnak; a SEED-I. és a SEED-II.
amerikai törvény, illetve törvényjavaslat. 1990. június 4. 189
29. Emlékeztető Charles Thomas amerikai nagykövet Antall Józsefnél tett
bemutakozó látogatásáról. 1990. július 18. 192
30. Barabás János, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettesének
feljegyzése az első magyar–amerikai konzultációról a külügy-
minisztériumok tervező-elemző részlegei között. 1990. július 20. 198
31. Zwack Péter amerikai magyar nagykövet feljegyzése
az Amerikai Egyesült Államokban tett előkészületekről
Antall József fogadására. 1990. augusztus 30. 209
32. Pataki István ideiglenes ügyvivő feljegyzése az amerikai
Szenátus elé terjesztett törvényjavaslatról a „kelet-európai”
demokráciák megsegítésére. 1990. szeptember 4. 213
33. Alföldy Tádé, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának
előkészítő konzultációi Washingtonban Antall József látogatásához
kapcsolódóan. 1990. szeptember 14. 215
34. A magyar Külügyminisztérium Amerikai Egyesült Államok
referatúrájának feljegyzése az magyar–amerikai kapcsolatok
aktuális kérdéseiről. 1990. szeptember 28. 220
35. Témavázlat Antall József és George Bush amerikai elnök
négy szemközti tárgyalásához. 1990. október 5. 225
36. Hieronymi Ottó, Antall József tanácsadójának és Kodolányi Gyula,
a miniszterelnök külpolitikai főtanácsadójának előkészítő útja Washing-
tonban a magyar kormánydelegáció számára. 1990. október 9. 227
37. Hieronymi Ottó feljegyzése Antall Józsefnek a washingtoni
látogatásához. 1990. október 10. 232
38. A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József hivatalos
látogatásáról az Amerikai Egyesült Államokban. 1990. október 20. 237

39. Az Antall József vezette kormánydelegáció Amerikai Egyesült Államokban folytatott tárgyalásait eredményező további egyeztetések. 1990. október 25.	239
40. Az amerikai magyar nagykövetség munkatársának feljegyzése a magyar miniszterelnök amerikai látogatása következtében felmerült teendőkről. 1990. november	243
41. Rejtjeltávirat Washingtonból. Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumának felajánlása Antall József gyógykezelésére. 1990. november 9.	246
II/2. A magyar–német kapcsolatok	247
42. Tájékoztató a Miniszterelnöki Hivatal számára Magyarország és a Németországi Szövetségi Köztársaság kapcsolatairól. 1990. május	247
43. A magyar Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának javaslatai Antall Józsefnek Helmut Kohl NSZK szövetségi kancellárral folytatandó megbeszéléséhez. 1990. május 25.	250
44. Témavázlat Antall József és Helmut Kohl 1990. június 21-re tervezett találkozására. 1990. június	253
45. Tárgyalási témavázlat Antall József és Lothar de Maiziére, az NDK miniszterelnöke moszkvai tárgyalásához. 1990. június 6.	264
46. Antall József levele Helmut Kohlnek. 1990. június 8.	267
47. Antall József baráti hangvételű levele Helmut Kohlnek. 1990. június 8.	270
48. Rejtjeltávirat Bonnból. Összefoglaló Antall József látogatásáról a Németországi Szövetségi Köztársaságban. 1990. június 26.	271
49. Rejtjeltávirat Bonnból. Antall József Németországi Szövetségi Köztársaságban tett látogatásának helyi visszhangja. 1990. június 26. ...	279
50. Matolcsy György, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárának tárgyalása a Németországi Szövetségi Köztársaságban. 1990. augusztus 21.	282
51. Rejtjeltávirat Bonnból. Horváth István magyar nagykövet látogatása Lothar de Maiziére-nél. 1990. szeptember 10.	284

52. Horváth István feljegyzése Jeszenszky Géának az Európai Közösség területének az NDK-ra történő kiterjesztéséről és annak a magyar–német szerződéses és gazdasági kapcsolataira gyakorolt hatásáról. 1990. szeptember 26.	286
53. O'sváth György, a miniszterelnök személyes tanácsadójának feljegyzése Antall Józsefnek Németország részvételéről Magyarország gazdasági felépítésében. 1990. október 19.	296
54. O'sváth György feljegyzése Antall Józsefnek a magyar hadsereg fegyvereinek német felújításáról. 1990. október 20.	299
55. Horváth István bonni magyar nagykövet levele Antall Józsefnek 1990. november 28.	302
56. Mádl Ferenc jelentése a magyar–német gazdaságpolitikai konzultációról. 1990. december 11.	305
 II/3. Magyar–francia kapcsolatok	308
 57. Rejtjeltávirat Párizsból. Franciaország támogatja a demokratikus átalakulási folyamatot. 1990. május 29.	308
58. Rejtjeltávirat Párizsból. François Mitterand, a Francia Köztársaság elnöke és Michel Rocard miniszterelnök fogadják Antall Józsefet. 1990. június 1.	311
59. A magyar Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának összefoglalója a magyar–francia kapcsolatokról. 1990. június	312
60. A Miniszterelnöki Hivatal összeállítása a magyar–francia gazdasági kapcsolatokról Antall József franciaországi látogatásához. 1990. június	317
61. Témavázlat Antall József és Roland Dumas, francia külügyminiszter találkozáshoz. 1990. június	323
62. Rejtjeltávirat Párizsból. Thierry de Beaucé külügyi államtitkár munkareggelit adott Jeszenszky Géza tiszteletére. 1990. június 7.	325
63. Antall József nyilatkozata a francia Gyáriparosok Országos Szövetségében. 1990. június 22.	327
64. Michel Rocard francia miniszterelnök pohárköszöntője Antall József tiszteletére nyújtott ebéd alkalmával. 1990. június 22. ...	330
65. Antall József pohárköszöntője a Michel Rocard által nyújtott ebéden. 1990. június 22.	333

66. A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József hivatalos látogatásáról a Francia Köztársaságban. 1990. június 23.	336
67. Jeszenszky Géza előterjesztése a Magyar Köztársaság Kormánya és a Francia Köztársaság Kormánya között a rövid időtartamú tartózkodásokra vonatkozó vízumkötelezettség megszüntetéséről szóló megállapodás kihirdetésére. 1990. szeptember 12.	337
II/4. Európa Tanács, Európai Közösségek, NATO	341
68. A Magyar Köztársaság Országgyűlésének nyilatkozata Magyarország csatlakozási szándékáról az Európa Tanácshoz. 1990. május 2.	341
69. Antall József rövidített beszéde az Európa Tanács Parlamentjének közgyűlésén. 1990. május 16.	343
70. Jeszenszky Géza beszéde Párizsban, a Nyugat-európai Unió Közgyűlésének ülésén. 1990. június 7.	344
71. Rejtjeltávirat Madridból. Az Európa Parlament határozati javaslata Magyarország és az Európai Közösségek kapcsolatairól. 1990. június 22.	347
72. Jeszenszky Géza jelentése a minisztertanácsnak Jeszenszky Géza és Manfred Wörner NATO-főttitkár, illetve Peter Corterier, az Észak-atlanti Közgyűlés főttitkára közötti megbeszélésről. 1990. július 5.	351
73. O'sváth György feljegyzése Antall József látogatásának előkészítéséről Brüsszelben. 1990. július 9.	356
74. O'sváth György feljegyzése az előkészítő lépésekről Magyarország társulási szerződésének megkötéséhez az Európai Közösséggel. 1990. július 9.	358
75. A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József látogatásáról az európai integrációs szervezeteknél Brüsszelben. 1990. július 18.	360
76. Nyílt távirat Brüsszelből. Az Európai Közösségek Bizottsága diplomáciai képviselőtének a Magyar Köztársaságban történő létrehozásáról. 1990. július 31.	361
77. Közlemény a Magyar Köztársaság Országgyűlésének állásfoglalásáról a Varsói Szerződés és a NATO tagállamok kapcsolatáról. 1990. augusztus 28.	363

78. Jeszenszky Géza beszéde az Európai és Biztonsági Együttműködési Értekezlet tagállamok külügyminisztereinek New York-i találkozásán. 1990. október 2.	364
79. Jeszenszky Géza előterjesztő beszéde a magyar Országgyűlésben az Európa Tanács Alapszabályához és az Európa Tanács kiváltságairól és mentességeiről szóló Általános Egyezményhez csatlakozásról, illetve az Európai Emberi Jogi Egyezmény aláírásáról. 1990. október 30.	368
80. Catherine Lalumière asszonynak az Európa Tanács főtitkárának levele Antall Józsefhez. 1990. október 29.	371
81. Rejtjeltávirat Brüsszelből. A Magyar Köztársaság és a NATO kapcsolata; Manfred Wörner, NATO-főtitkár budapesti látogatásának előkészítése. 1990. november 6.	372
82. Szűcs László, a Külügyminisztérium Európai Együttműködési Főosztály munkatársának jelentése Manfred Wörner hivatalos magyarországi látogatásáról. 1990. december 10.	374
83. Jeszenszky Géza előterjesztése állandó diplomáciai képviselőt létesítésére az Európa Tanács mellett. 1990. december 13. ...	379
84. Jeszenszky Géza beszéde az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ülésén. 1990. november 14.	382

III.A szomszédos államok és a határon túli magyarok 385

III/1. Magyar–cseh és szlovák kapcsolatok 385

85. Rejtjeltávirat Prágából. A magyar–csehszlovák kapcsolatok aktuális kérdései csehszlovák szempontból. 1990. június 8.	385
86. Jelentés Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság ideiglenes elnökének hivatalos látogatásáról, Csehszlovákiában. 1990. július. 17. ...	390
87. Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése a pozsonyi látogatásáról. 1990. július 30.	403
88. A magyar Külügyminisztérium Csehszlovák Referatúrájának feljegyzése a magyar–csehszlovák kapcsolatok időszerű kérdéseiről. 1990. augusztus 22.	411
89. Rejtjeltávirat Pozsonyból. A pozsonyi magyar nagykövet és Vladimír Mečiar, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság miniszterelnökének találkozója. 1990. szeptember 14.	418

90. Jeszenszky Géza jelentése a kormány számára a Prágában tett hivatalos látogatásáról. 1990. szeptember 14.	420
91. Rejtjeltávirat Prágából. Magyar, cseh és szlovák, illetve lengyel közös fellépés a Varsói Szerződés Politikai Tanácsadó Testületében. 1990. december 21.	425
III/2. Magyar–román kapcsolatok	427
92. Szűts Pál bukaresti magyar nagykövet éves beszámoló jelentése. 1990. június 5.	427
93. A magyar Külügyminisztérium tájékoztatója Szokai Imre, helyettes államtitkár tárgyalásáról Romániában. 1990. július 26.	443
94. Szűts Pál jelentése Jeszenszky Gézának Románia washingtoni megítéléséről. 1990. augusztus 2.	444
95. Jeszenszky Géza feljegyzése Verestóy Attila, romániai szenátorral folytatott megbeszéléséről. 1990. augusztus 15.	446
96. A magyar Külügyminisztérium nyilatkozata a romániai akciókról a második bécsi döntés 50. évfordulóján. 1990. augusztus 24.	449
97. Szokai Imre feljegyzése Dumitru Maziluval, a romániai Nemzeti Megmentési Front Tanácsának egykori alelnökével folytatott megbeszéléséről. 1990. szeptember 20.	451
98. Rejtjeltávirat Bukarestből. A román titkosszolgálat előveszi a „magyar kártyát”. 1990. november 28.	455
99. Szávai János párizsi magyar nagykövet összefoglalója Szokai Imrének a magyar–román viszony megítéléséről Párizsban. 1990. december 3.	457
100. Katona Tamás látogatása Aradon az október 6-i koszorúzás alkalmából és tárgyalása a megyei és a városi vezetőkkel. 1990. október 9.	459
101. A magyar Külügyminisztérium közleménye Romulus Neagu, Románia külügyminisztériumi államtitkárának állításaira. 1990. november 29.	461
102. A magyar Külügyminisztérium nyilatkozata az időszerű magyar–román kapcsolatokról. 1990. december 23.	464

III/3. Magyar–délszláv kapcsolatok	465
--	-----

103. A magyar Külügyminisztérium tájékoztatója a magyar–jugoszláv kapcsolatokról. 1990. május	465
104. Őszi István belgrádi magyar nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a bemutatkozó látogatásáról Horvátországban. 1990. május 28.	469
105. Témavázlat Antall József és Lojze Peterle szlovén kormányfő tárgyalásaihoz. 1990. június 26.	475
106. Jeszenszky Géza jelentése a kormánynak a munkalátogatásáról Jugoszláviában. 1990. június 27.	477
107. Bagi Gábor zágrábi magyar főkonzul jelentése a Zágrábban tett bemutatkozó látogatásáról. 1990. július 2.	484
108. Kristóf Lázár, a magyar Külügyminisztérium tanácsosának feljegyzése Alekszandar Prlja szerb külügyminiszter magyarországi látogatásáról. 1990. július 3.	486
109. Szokai Imre feljegyzése Zdravko Mršić horvát külügyminiszter budapesti látogatásáról. 1990. július 31.	490
110. Rejtjeltávirat Belgrádból. A szerb politikai vezetés bírálat a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége ellen. 1990. szeptember 4.	495
111. A magyar Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának javaslata a Miniszterelnöki Hivatalnak a magyar–jugoszláv miniszterelnöki találkozóra. 1990. november 6.	496
112. Rejtjeltávirat Zágrábból. Entz Géza, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárának látogatása Szlovéniában. 1990. november 13.	498
113. A magyar Külügyminisztérium jelentése a kormánynak Ante Marković jugoszláv kormányfő magyarországi látogatásáról. 1990. december 17.	500

III/4. A határon túli magyarok	507
--	-----

114. A Magyar Köztársaság Országgyűlésének határozata a szomszédos országokban élő magyar nemzeti kisebbségek helyzetéről. 1990. május 24.	507
--	-----

115. Antall József nyilatkozata az országhatárokon kívül élő magyarságról. 1990. június 2.	509
116. A magyar Külügyminisztérium állásfoglalása a romániai eseményekről. 1990. június 15.	511
117. A magyar Külügyminisztérium közleménye a Romániának átadott diplomáciai jegyzékről. 1990. június 29.	512
118. Íjgyártó István, Miniszterelnöki Hivatal kormányfőtanácsosának jelentése a Lembergben és Kárpátalján tett látogatásáról. 1990. július 18.	513
119. Összefoglaló a Magyarok Világszövetségéről az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, valamint Nagy-Britanniában. 1990. augusztus 15.	518
120. Katona Tamás feljegyzése a Kárpátalján tett látogatásáról 1990. augusztus 22.	521
121. A Külügyminisztérium állásfoglalása a kelet-közép-európai régióban megnyilvánuló nemzeti és etnikai feszültségekről 1990. december 5.	526
122. Rejtjeltávirat Bonnból. A Németországi Szövetségi Köztársaság kormánya óvatos álláspontot képvisel az etnikai kisebbségi jogok biztosítása kérdésében. 1990. december 7.	528
123. Katona Tamás jelentése az aradi magyar–román tárgyalásokról. 1990. december 19.	531

IV. Magyarország és a Pentagonale, valamint a formálódó

Visegrádi Együttműködés	537
--------------------------------------	------------

IV/1. A Pentagonale	537
---------------------------	-----

124. A Miniszterelnöki Hivatal tervezete a Pentagonale kezdeményezés politikai dokumentumáról. 1990. július 25.	537
125. A Miniszterelnöki Hivatal összeállítása a Pentagonale 1990 és 1992 közötti időszakban tervezett munkaprogramjáról 1990. július 25.	540
126. Tárgyalási témavázlat a velencei magyar–osztrák kormányfői megbeszéléshez. 1990. július 26.	551
127. Tárgyalási témavázlat a velencei magyar–csehszlovák miniszterelnöki megbeszéléshez. 1990. július 27.	553

128. Jeszenszky Géza jelentése a kormánynak a Pentagonale ötoldalú velencei csúcstalálkozójáról. 1990. augusztus 7.	556
129. Kodolányi Gyula jelentése a Pentagonale tagországok külügyminisztereinek római találkozójáról. 1990. december 3.	561
 IV/2. A Visegrádi Hármak szerveződése	565
 130. Szokai Imre feljegyzése a lengyel javaslatról a magyar–csehszlovák–lengyel együttműködés intézményesítésére 1990. augusztus 1.	565
131. Jeszenszky Géza levele Krzysztof Skubiszewski lengyel külügyminiszternek. 1990. augusztus 9.	568
132. O'svách György feljegyzése Antall Józsefnek a magyar, csehszlovák, lengyel unióra vonatkozó tervének fogadtatásáról Brüsszelben. 1990. szeptember 21.	570
133. Feljegyzés a magyar, lengyel és csehszlovák külügyminiszter-helyettesi konzultációról Varsóban. 1990. október 25.	572
134. Mikecz Tamás, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettesének jelentése a Prágában lezajlott magyar–csehszlovák–lengyel háromoldalú külügyi konzultációról. 1990. december 29.	576

A RÖVIDÍTÉSEK ÉS MOZAIKSZAVAK JEGYZÉKE

AIE = (Agence Internationale de l'Énergie) Nemzetközi Energia Ügynökség

AJC = American Jewish Committee

AMSZ = Amerikai Magyarok Szövetsége

AMOSZ = Amerikai Magyarok Országos Szövetsége

APS = (Allgemeinen Präferenzsystems) Általános Vámpreferencia Rendszer (lásd GSP)

ASI = Olasz Űrügynökség

BM = Belügyminisztérium

BNV = bős–nagymarosi vízlépcső

CDC = Citizens for Democracy Corps

CDU = (Christlich Demokratische Union Deutschlands) Kereszténydemokrata Unió

CEBIN = Száloptikai Regionális Hálózat

CERN = (European Organization for Nuclear Research/Organisation Européenne pour la Recherche Nucléaire) Európai Nukleáris Kutatási Szervezet

CFE = (Conventional Forces in Europe) Európai Hagyományos Fegyveres Erők

CFR = Council on Foreign Relations

CFSN = (Consiliul Frontului Salvării Nationale) Nemzeti Megmentési Front Tanácsa

CFSP = (Common Foreign and Security Policy) Közös Kül- és Biztonságpolitika

CIA = Central Intelligence Agency

CMR = Olasz Nemzeti Kutatási Tanács

COCOM = Coordinating Committee for Multilateral Export Controls

COST = (European Cooperation in Science and Technology) Európai Tudományos és Technológiai Együttműködés

Csemadok = 1949-től Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete. 1968-tól Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége

CSU = (Christlich-Soziale Union in Bayern) Bajor Keresztényszociális Unió

DATAR = La Délégation interministérielle à l'aménagement du territoire et à l'attractivité régionale

DM = (Deutsche Mark) Német Márka

DOT = (Department of the Treasury) az Amerikai Egyesült Államok szövetségi kormányának Pénzügyminisztériuma

é.n. = év nélkül

EBEÉ = Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet

EBRD = Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank

EC = (European Communities) Európai Közösségek
 EEA = (European Environment Agency) Európai Környezetvédelmi Ügynökség
 EGK = Európai Gazdasági Közösség
 EK = Európai Közösségek (European Communities)
 EMEL = Olasz Elektromos Energia Bizottság
 ENEA = Olasz Bizottság a Nukleáris és Megújítható Energiáról
 ENSZ = Egyesült Nemzetek Szervezete
 EPE = (European Political Cooperation) Európai Politikai Együttműködés
 ESA = (European Space Agency) Európai Űrügynökség
 ET = Európa Tanács
 EU = Európai Unió
 FBI = Federal Bureau of Investigation
 FDP = (Freie Demokratische Partei) Német Szabaddemokrata Párt
 FK = Főkonzulátus
 FMK = Független Magyar Kezdeményezés
 GDP = (Gross Domestic Product) bruttó hazai termék
 GSP = (Generalised System of Preferences) Általános Vámpreferencia Rendszer
 GYOSZ = Gyáriparosok Országos Szövetsége
 HDK = Horvát Demokratikus Közösség
 HK = Helmut Kohl
 HKSZ = Horvátországi Kommunisták Szövetsége
 IBRD = (International Bank for Reconstruction and Development) Nemzetközi
 Újjáépítési és Fejlesztési Bank, Világbank
 ICS = Elméleti Fizika Nemzetközi Központja
 id. = ideiglenes
 IH = Információs Hivatal
 IM = Igazságügyi Minisztérium
 IMF = (International Monetary Fund) Nemzetközi Valutaalap
 In: = valamely kiadványban
 INFN = Olasz Nukleáris Fizikai Intézet
 IPU = (Inter-Parliamentary Union) Interparlamentáris Unió
 IRI = (National Republican Institute) Nemzetközi Republikánus Intézet
 JHA = (Justice and Home Affairs) Bel- és Igazságügyi Együttműködés
 JKSZ = Jugoszláv Kommunisták Szövetsége
 K+F = Kutatás és Fejlesztés
 KGST = Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
 KMKSZ = Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
 Köt. = Kötet

KP = Központi Pártvezetés
 KÜM = Külügyminisztérium
 LMKSZ = Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége
 MDF = Magyar Demokrata Fórum
 mk. ezredes = mérnök ezredes
 MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
 MSZMP = Magyar Szocialista Munkáspárt
 MVSZ = Magyarok Világszövetsége
 NDK = Német Demokratikus Köztársaság
 NGKM = Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma
 nköv. = Nagykövetség
 NMFT/NMF = Nemzeti Megmentési Front Tanácsa
 NSZK = Németországi Szövetségi Köztársaság
 OECD = (Organisation for Economic Co-operation and Development) Gazdasági
 Együttműködési és Fejlesztési Szervezet
 OPIC = Overseas Private Investment Corporation
 OTM = Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár
 PETF = Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály (Külügyminisztérium)
 PHARE = Pologne, Hongrie Aide à la Reconstruction économique
 PM = Pénzügyminisztérium.
 Rbl = Rubel
 RKP = Román Kommunista Párt
 RMDSZ = Romániai Magyar Demokrata Szövetség
 ROSTE = Tudományos és Technológiai Európai Regionális Iroda
 SD = (State Department) az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma
 SDR = (Special Drawing Right) Különleges Lehívási Jogok
 SEED = (Support for East European Democracy) Kelet-Európai Demokráciák Támogatása
 SPD = (Sozialdemokratische Partei Deutschlands) Németország Szociáldemokrata Pártja
 SRI = (Serviciul Român de Informații) Román Hírszerző Szolgálat
 START = (Strategic Arms Reduction Treaty) Hadászati Fegyvereket Korlátozó Egyezmény
 SZK = Szövetségi Köztársaság
 SZKP = Szovjet Kommunista Párt
 SZU = Szovjetunió
 T = Tolmács
 TEM = Transz-Európai Autópálya

TIFO = Távközlési és Információs Főosztály
TSZ = Társulási Szerződés
Ua. = ugyanaz
UKP = Ukrán Kommunista Párt
ún. = úgynevezett
UNSDRI = ENSZ Nemzetközi Bűnügyi és Igazságügyi Kutató Intézete
Uo. = Ugyanott
US = (United States) Amerikai Egyesült Államok
USA = Amerikai Egyesült Államok
USD = USA dollár
VMDK = Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége
Vö. = Vess össze
VPN = (Verejnost' Proti Násiliu) Nyilvánosság az Erőszak Ellen
VPOP = Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága
VSZ = Varsói Szerződés
VSZ PTT = Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete
WEU = (Western European Union) Nyugat-európai Unió
WRAMC = Walter Reed Army Medical Center
WRGH = Walter Reed General Hospital

ELŐSZÓ AZ IRATOKRÓL

Kötetünkben arra vállalkoztunk, hogy a rendelkezésre álló dokumentumok alapján bemutassuk az Antall József vezette kormány első hét hónapja (1990. május – 1990. december) külpolitikájának és diplomáciájának ívét. A Magyarországon zajló belpolitikai változások és a hidegháború után az átalakuló Európában hogyan állították át a vágányokat a magyar külpolitika és diplomácia irányítói?

Köszönöm a hasznos tanácsait Jeszenszky Géza miniszter úrnak, Nagy József Zsigmondnak, a Külügyminisztérium volt főtisztviselőjének és Zinner Tibornak, a VERITAS Történetkutató Intézet 1945 utáni kutatócsoport vezetőjének. Köszönet illeti a gépelési munkában nyújtott segítségért Kis Nórárt és Hausel Bencét.

Az iratok gyűjtésében a külpolitikai döntéshozatal két szintjére, a miniszterelnökre és a külügyminiszterre, illetve ezzel szoros összefüggésben a két apparátusra (a Miniszterelnöki Hivatalra és a Külügyminisztériumra) helyeztük a hangsúlyt. Így Antall József irathagyatékát és a Külügyminisztérium dokumentumait kutattuk. A miniszterelnök iratainak egyik része a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltárban (OTM), a másik része a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárban (MNL OL) található meg. A Külügyminisztériumban keletkezett dokumentumok nagyobbik része minősített irat volt, amelyek a visszaminősítés okán ma már kutathatókká váltak. Emellett az összefüggések bemutatásához felhasználtuk a Magyar Külpolitikai Évkönyvben megtalálható forrásokat is.

Az iratok közlésekor az esetleges elütéseket, az előforduló helyesírási hibákat korrigáltuk, mert azok gyakran és jelentősen zavarták volna az olvasást és az értelmezést. Emellett az idegen nevek esetében az adott ország helyesírási szabályait alkalmaztuk, kivételt képeztek az orosz és az ukrán nevek, amelyeket latin betűvel és fonetikusán írtunk le.

Egyes iratok esetében (pl. utasítás vagy összefoglaló) az akkori gépíró különböző módon emelte ki – vagy nem emelte ki – azok címét (pl. szaggatott vonalú, egyenes vonalú aláhúzással vagy kurzív betűvel). Ezek esetében elhagytuk az aláhúzásokat vagy más kiemeléseket az egységes szöveggép érdekében. Ha volt az iraton kézzel írt megjegyzés vagy aláírás, azokat a lábjegyzetben feltüntettük. A közlés során az iratokat megszámoztuk és címmel láttuk el, megadva az irat dátumát. Kapcsos zárójelekbe kerültek a dokumentum tartalmát kiegészítő megjegyzéseink. Kurzív betűvel jeleztük az iratban a kézzel írottakat.

A lábjegyzetek az iratokhoz nyújtanak segítséget, információt és ezekben adott esetben rögzítettük a levéltári jelzet mellett a kötetben szereplő dokumentum számát

is. Abban az esetben, ha a szövegkörnyezetből egyértelmű az adott személyek beosztása vagy titulusa, eltekintettünk a lábjegyzettől, más esetben pedig a főszövegben az első említésnél, a vizsgált időszakra – 1990. május és 1990. december közötti – vonatkozó adatokat adtunk meg. Nem volt betekintésünk a magyar Külügyminisztérium munkatársainak személyi adataiba, ezért eltekintettünk ezek ismertetésétől. Felhasználtuk az *Antall- és a Boross-kormány tisztségviselői almanachja 1990. május 23. – 1994. május 8. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal Kiadása, 1994.* című munkát, amelyből a vonatkozó információkat átemeltük. A lábjegyzetekben kurzív betűvel jeleztük a napilapok, periodikák, illetve a levéltári dokumentumok és a kötetben szereplő iratok címét.

A 134 darab iratot négy nagyobb szerkezeti egységbe soroltuk, ezzel is jelezve az új magyar kormány külpolitikai célkitűzéseit: I. A szovjet csapatok kivonása, a Varsói Szerződés. A magyar–szovjet kapcsolatok; II. Az euroatlanti integráció (magyar–amerikai kapcsolatok, magyar–német kapcsolatok, magyar–francia kapcsolatok, az Európa Tanács, az Európai Közösség, a NATO); III. A szomszédos államok és a határon túli magyarok (magyar–cseh és szlovák kapcsolatok, magyar–román kapcsolatok, magyar–délszláv kapcsolatok, határon túli magyarok); IV. Regionális együttműködések (a Pentagonale, a Visegrádi Hármak szerveződése). Az iratokat az adott fejezetben és alfejezetben kronológiai sorrendben rendeztük el. A bilaterális kapcsolatok bemutatásakor összefoglaló jelentést vagy feljegyzést az adott fejezet első dokumentumaként mutattuk be, hogy az olvasó számára keresztmetszetet adjunk az adott helyzetről. A határon túli magyarok elválaszthatatlan részét képezik Magyarország és a szomszédos államok relációs rendszerének, ezért tárgyaltuk együtt a harmadik fejezetben a két témát.

A Melléklet tartalmazza az Antall-kormány tagjainak névsorát és megbízatását 1990. május és 1990. december között, a magyar Külügyminisztérium szervezeti egységeit és annak vezetőit. A források jegyzéke a visszakereshetőség és a további kutatások számára nyújt támpontot. A rövidítések és mozaikszavak jegyzéke és a névmutató további segítséget ad a kötet tartalmához.

Szeged–Budapest
2015 februárja

BEVEZETÉS

Antall József 1990. május 22-én még miniszterelnök-jelöltként az Országgyűlésben, majd két hónappal később miniszterelnökként július 25-én, a Bem téren az úgynevezett „Nagyköveti értekezleten” ismertette a magyar kormány külpolitikai céljait és a diplomáciai szolgálat feladatait: „A mi célunk az, hogy biztosítani tudjuk egyrészt Magyarország szuverenitásának a helyreállítását, és azt, hogy a magyar politika szabadon és függetlenül dönthessen minden kérdésben, és hogy a mi szabad akaratunktól függetlenül itt semmiféle külső befolyás, semmiféle idegen hadsereg ne állomásozhasson, és hogy ennek egyéb politikai konzekvenciáit is levonhassuk. Ez azt is jelenti egyben, hogy olyan külpolitikát kívánunk kialakítani, amely biztosítja az ország ez irányú elhatározó képességét és függetlenségét. Világos, hogy a külpolitikai célkitűzéseink egyrészt saját nemzeti érdekeinkből következő globális külpolitikai célkitűzés, másrészt az ország geopolitikai helyzetéből következő realitásoknak a figyelembevétele. Harmadszor, olyan külpolitika folytatása, amelyik Magyarországnak, mint kis országnak a gazdasági, szociális kérdései megoldását elősegíti és biztosítja. [...] olyan szomszéd országgal, amelyik nem bánik emberi-jogi és kisebbségi-jogi szempontból tisztességesen a magyar nemzeti kisebbséggel, nincs módunkban jó kapcsolatot fenntartani.”¹

Jelen tanulmányban szükségesnek tartom az adott külpolitikai helyzet áttekintését, amely szorosan összefügg a szuverenitás helyreállításával, majd megvizsgálom a magyar külpolitika prioritásait²: az euroatlanti integrációt, a jószomszédi viszonyt, a határainkon túli magyarság helyzetének javítását és ennek nemzetpolitikai hangsúlyozását, a regionális együttműködések Euróában, valamint a meglévő kapcsolatok további erősítését.³

¹ Antall József: *Modell és valóság*. Athenaeum Nyomda Rt. Budapest, É. n., II. köt. 42–71. o., *Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1985–1993* (Főszerk.: Sáringer János). Balassi Kiadó, Budapest, 2014. 121. o.

² Jeszenszky Géza: Antall József, a külpolitikus. In: *A politikus Antall József – Európai úton. Tanulmányok, esszék, emlékezések a kortársaktól*. Szerk.: Jeszenszky Géza – Kapronczay Károly – Biernaczky Szilárd. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006. 72–97. o., illetve Uő.: Antall József, a nemzetpolitikus. In: *A politikus Antall József – Európai úton. Tanulmányok, esszék, emlékezések a kortársaktól* i. m., 98–118. o.

³ 1990-es évektől a 2010-es évek elejéig a magyar külpolitika stratégiai céljai az antalli sarokpontok voltak. Hozzátevé, hogy a csomópontok egymáshoz való viszonya és hangsúlya a nemzetközi kihívásokhoz alkalmazkodva a magyar nemzeti érdekek szerint változott. Emellett a baloldali külpolitikát formáló elit jelentős része a Kádár-rendszerben szocializálódott politikussá és egyrészt jellemezte

Úgy vélem, hogy a magyar külpolitika és diplomácia döntéshozatali struktúráját és mechanizmusát is szükséges néhány mondatban bemutatni a vizsgált időszakban. 1990 májusától a magyar külpolitikát alkotmányjogilag személyi és intézményi tényezők formálták, amelyek között az együttműködés volt a feltétele a hatékonyságnak.⁴ A magyar miniszterelnök hozta meg a külpolitikában is a stratégiai döntéseket. Legfőbb külpolitikai tanácsadója a külügyminiszter, akitől a külpolitikai kezdeményezések indultak, illetve aki irányította a külpolitikai célok végrehajtásának egyik legfontosabb rendszerét és eszközét, a magyar diplomáciát. A két- és a többoldalú kérdésekben a külügyminiszter foglalt állást, amelynek előkészítése során a külügyi adminisztráció háttéranyagot és információt biztosított. Emellett a miniszterelnök kabinetje, a miniszterelnök külpolitikai főtanácsadója, a titkosszolgálatokért és a tudománypolitikáért felelős tárca nélküli miniszterek, a határon túli magyarokért felelős államtitkár, majd tárca nélküli miniszter, a külpolitikai és a külgazdasági tanácsadó testület is alapvetően segítette a miniszterelnök külpolitikai döntéseit. A döntéshozatal harmadik szintje a honvédelmi miniszter és a katonai vezérkar volt. A köztársasági elnök azonban a magyar fegyveres erők főparancsnoka is volt egyben, amely adott esetben anomáliát okozhatott. A következő szint – a negyedik – a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere, akinek az adminisztrációja (minisztériuma) erősítette Magyarország nemzetközi gazdasági helyzetét, ezzel párhuzamosan pedig segítette a külügyminiszter alkupozícióját a nemzetközi gazdaság és a külkereskedelem területén. A köztársasági elnöknek – az 1990-ben hatályos magyar alkotmány szerint – protokolláris feladatai voltak, amellett, hogy – mint említettük – ő volt a magyar fegyveres erők főparancsnoka. A köztársasági elnök az elsőszámú alkotmányos méltóság, aki a nemzetközi figyelem középpontjában állt, így nemzetközi vonatkozású nyilatkozatai külpolitikai tényekké vagy célokká válhattak. A pénzügyminiszter a Magyar Nemzeti Bank elnökével együttműködve volt felelős a pénzügyi stabilitásáért, amellyel a nemzetközi szinten

őket a megfélemlési kényszer a nagyhatalmi állásponchoz, másrészt igyekeztek elkerülni a konfliktusokat. A polgári mentalitás vagy másképpen a jobboldali politikai erők mélyebben élték, élük meg a magyar nemzet összetartozásának tudatát. Vö. Bába Iván: *Irányváltás a magyar külpolitikában 1990–1994*. Windsor Klub Füzetek 2, Budapest, 1994., Marinovich Endre: *1315 nap – Antall József naplója*. Éghajlat Kiadó, Budapest, 2003., Osskó Judit: *Antall József – Késői memoár*. Corvina Kiadó Kft, 2013, illetve *Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1985–1993 i. m.*

⁴ Jelen munkában nem célunk a külpolitikai döntéshozatal struktúrájában az egyes aktorok és azok közötti együttműködés elemzése.

is erősítette a bizalmat Magyarország iránt.⁵ Az Információs Hivatal⁶ az ország külpolitikai és nemzetbiztonsági igényeinek kielégítését végezte. A Hivatal által szolgáltatott adatok és információk segítették a miniszterelnök, a külügyminiszter és a honvédelmi miniszter nemzetközi vonatkozású döntéseit. A magyar Országgyűlés a Külügyi, a Honvédelmi és Nemzetbiztonsági Bizottságok döntéseinek felhasználója volt, illetve részt vállalt olyan nemzetközi szervezetekben, mint az Európa Tanács vagy az Interparlamentáris Unió⁷. A művelődési és közoktatási minisztérium a külföldi magyar kulturális intézetek segítségével a kulturális diplomácia eszközével segítette a külpolitikai célok végrehajtását. A tömegkommunikációs eszközök, illetve a hazai médiumok külföldi magyar tudósítói információval segíthették a magyar külpolitikát és diplomáciát.⁸

Az Antall-kormányban a külpolitikai döntéshozatal mechanizmusának személyi sajátossága is volt. Antall József osztályfőnöke és történelemtanára volt Jeszenszky Géának⁹ a Toldy Ferenc Gimnáziumban, ahol már ekkor baráti kapcsolat alakult ki a tanár és diákja között. Jeszenszky Géza 1967-ben feleségül vette tanárának unokahúgát, és így a barátság tovább bővült a családi kapcsolattal. A miniszterelnök nem adott konkrét utasításokat külügyminiszterének, hanem munkamegosztás volt közöttük. Kezdetben Antall József utazott az úgynevezett „fontosabb helyekre”, míg Jeszenszky Géza leginkább a szomszédos országok és a határon túli magyarok ügyére fordított nagyobb figyelmet. Ez a munkamegosztás azonban a miniszterelnök betegségeinek előrehaladtával változott és a külügyminiszter Antall József megbízottjaként is eljárt.¹⁰

⁵ Vesd össze (a továbbiakban Vö.) *Az Antall-kormány miniszterei 1990. május – 1990. december* című táblázattal.

⁶ Magyarország egyik polgári nemzetbiztonsági hivatala, az Információs Hivatal (IH) 1990. március 1-jén jött létre.

⁷ Az Interparlamentáris Unió (Inter-Parliamentary Union – IPU) a szuverén államok parlamentjeinek a szövetsége, amelynek székhelye Genfben van. A magyar Országgyűlés 1990 óta tagja a szervezetnek, a magyar tagozat első elnöke Pap Lehel György volt.

⁸ Az elmondottakat vö. Tökés Rudolf: *A magyar külpolitikai döntéshozatal: strukturális jellemzők*. Keltezése: 1990. MNL OL XIX–A–150–j 1990 115. doboz (a továbbiakban: d.).

⁹ Jeszenszky Géza (1941–) az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem–angol szakán végzett 1966-ban, majd 1973-tól ösztöndíjas aspiráns a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében. 1984-től Fulbright ösztöndíjasként tanított a Kalifornia Egyetemen, Santa Barbarában. A Magyar Demokrata Fórum alapító tagja, 1989 őszétől az MDF Külügyi Bizottságának a vezetője. Külügyminiszter volt 1990. május 23. és 1994. július 14. között.

¹⁰ Jeszenszky Géza szóbeli közlése a szerző részére 2015. január 20-án.

I. A szovjet csapatok kivonása, a Varsói Szerződés. A magyar–szovjet kapcsolatok

Az Antall-kormány legfontosabb külpolitikai célkitűzése a szuverenitás helyreállítása volt, szoros összefüggésben a szovjet csapatok teljes kivonásával Magyarország területéről. Mihail Gorbacsov¹¹ az ENSZ Közgyűlésének 43. ülészakán, 1988. december 7-én bejelentette, hogy egyoldalú lépésként, három éven belül jelentős haderőt von ki Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság és Csehszlovákia¹² területéről, illetve jelentős mértékben csökkenti az Európában állomásozó haderő fegyverzetét és személyi állományát.¹³ A Kiskunhalason állomásozó szovjet harcokosi hadosztály első egységei 1989. április 25-én indultak el a Szovjetunió területére, amellyel megkezdődött a szovjet csapatok részleges kivonulása Magyarországról. A Németh Miklós¹⁴ vezette magyar kormány meghatalmazottja, Horn Gyula¹⁵ és Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter¹⁶ 1990. március 10-én írták alá a csapatkivonásról szóló egyezményt, amelynek értelmében 1991. június 30-ig kell kivonni a teljes személyi állományt a teljes polgári és katonai személyzetet is beleértve, illetve a harci eszközöket, a haditechnikát és az anyagi eszközöket. A Németh-kormány Annus Antal¹⁷ bízta meg a szovjet csapatok kivonulásának magyarországi

¹¹ Mihail Gorbacsov (1931–) a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára (1985. március 11.–1990. március 15.), illetve a Szovjetunió elnöke volt 1990. március 15. és 1991. december 25. között.

¹² Csehszlovákia elnevezése 1990 februárja és áprilisa között „Cseh(–)Szlovák Szövetségi Köztársaság”, – ami a „kötőjel-háború” befejezése után – 1990. április 20-tól Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság volt 1992. december 31-ig.

¹³ Hat harcokcsizó hadosztályt, ötezer harcokcsis és ötvenezer katonát.

¹⁴ Németh Miklós (1948–) 1976-ban lépett be a Magyar Szocialista Munkáspártba (a továbbiakban: MSZMP), majd 1986-tól a pártközpont gazdaságpolitikai osztályának vezetője. 1988-tól a Politikai Bizottság tagja, amelynek 1989 októberéig, az MSZMP megszűnéséig a tagja volt. A Németh Miklós miniszterelnök vezette kormány 1988. november 28. és 1990. május 23. között működött, amelynek a külügyminisztere Várkonyi Péter (1988. november 24. – 1989. május 10.), majd Horn Gyula volt 1989. május 10. és 1990. május 23. között.

¹⁵ Horn Gyula (1932–2013) 1956 novemberében lépett be az MSZMP-be, majd 1959-től a Külügyminisztériumban dolgozott. 1963 és 1969 között Belgrádban teljesített szolgálatot, ezután az MSZMP Központi Bizottságának Külügyi Osztályán osztályvezető-helyettes, majd osztályvezető. 1985-től a Külügyminisztérium államtitkára, majd 1989. május 10-től a Németh Miklós vezette kormány külügyminisztere volt. Németh Miklós utasítására nyitotta meg a határt a keletnémet turisták előtt, illetve jelentette be a vasfüggöny lebontását.

¹⁶ Eduard Sevardnadze (1928–2014) a Szovjetunió külügyminisztere volt 1985. július 2. és 1990. december 18. között.

¹⁷ Annus Antal (1941–1996) a katonai főiskola (1960–1964) után elvégezte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát (1970–1973), majd a Vezérkari Akadémiát (1982–1984). A magyar hadsereg állományában volt 1964 és 1990 között Szabadszálláson, Kiskunfélegyházán és Tatán. 1990 márciusától

koordinálásával. Az Antall József vezette kormány továbbra is igényt tartott Annus Antal munkájára, és közigazgatási államtitkárként ő vezette a szovjet csapatok kivonásával összefüggő magyar tevékenységet.

Kétségtelen, hogy az Antall-kormány külpolitikájának egyik legfontosabb területe a magyar–szovjet kapcsolatok voltak. 1990 tavaszán Moszkva átalakítási politikája már képtelen volt lépést tartani az Elbától keletre zajló folyamatokkal. Ezekben az országokban sikeres és Romániát kivéve békés rendszerváltozás ment végbe, a belpolitikai folyamatok irányai lényegében a többpártrendszeren alapuló demokrácia felé mutattak. Ezzel szemben a Mihail Gorbacsov és a Szovjetunió Kommunista Pártjának reformszárnya által meghirdetett és elindított „peresztrojka”¹⁸ megrekedt, amelyet felülről irányítva és központilag szabályozott formában képzeltek el. Mindez alapvetően a szocialista modell korrekcióját és korszerűsítését jelentette. A „peresztrojka” során felmerült nehézségek, a közép- és kelet-európai országokban bekövetkezett változások jellege bebizonyította, hogy a szocializmus megvalósításának kísérlete kudarcot vallott. A valódi demokrácia megteremtése és működőképes, hatékony gazdasági rendszer kialakítása rendszerváltoztatás nélkül nem lehetséges.

A Szovjetunióban a gazdaságban kialakult súlyos helyzetért személyesen Gorbacsovot tették felelőssé. Emellett az 1990-es évek elején-közepén már gyakrabban megkérdőjelezték szavahihetőségét Moszkvában, és megszűnőben volt korábbi integráló szerepe. Politikáját mind a konzervatív, mind a radikális erők egyre határozottabban bírálták. A konzervatívok és a hadsereg egyes vezetői a szocializmus eszméinek elárulását és a Szovjetunió nagyhatalmi pozíciójának feladását vetették a szemére, míg a radikális reformerek a gyökeres és mélyreható társadalmi, politikai és gazdasági átalakítási folyamatok halogatása miatt kritizálták. 1990 tavaszáig–nyaráig, Keleten és Nyugaton egyaránt Gorbacsov személyében látták a Szovjetunió átalakítási folyamatának sikeres végrehajtóját, ekkorra azonban a felgyorsult események és a megoldatlan problémák túlhaladták a szovjet elnök kompromisszumot kereső, középutas politikáját.

A „peresztrojka” évei alatt bekövetkezett termelési visszaesés, az egyre súlyosabb és a lakosság számára elviselhetetlen áruhiány nehezítette a gazdaság kibontakozását.

a Vezérkari Főnök általános helyettese, ugyanekkortól a Magyar Köztársaság kormánymeghatalmazottjaként irányította a szovjet csapatkivonás magyar félre irányuló feladatait 1993 márciusáig. 1990. június 5. és 1993. március 31. között a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára volt.

¹⁸ A peresztrojka a Szovjetunióban Mihail Gorbacsov irányításával elindított gazdasági és társadalmi reform elnevezése. Az atomháború törvényen kívül helyezése, a biztonság fogalmának komplex értelmezése, a nemzetközi kapcsolatok osztályalapú értelmezésének megszüntetése, a katonai elrettentési erő leértékelése, a biztonság kölcsönös jellegének felismerése és előmozdítása, az emberi értékek elsőbbsége jellemezte. A nyugati államok vezetői a peresztrojka jelentőségét hivatalosan is elismerték 1988-ban.

A Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) befolyása, tömegbázisa rohamosan csökkent, mind kevésbé volt képes hatalmi tényezőként szerepet játszani a belpolitikai folyamatokban. Az államhatalom legszervezettebb ereje a hadsereg volt, azonban belső állapota több vonatkozásban kritikus szintre süllyedt. Az afganisztáni vereség, a katonai kivonulás Közép- és Kelet-Európából, illetve a leszerelési megállapodások jelentős mértékben csökkentették a tiszti állománynak a moszkvai vezetés iránti bizalmát, amelyek a hadseregen belül súlyos egzisztenciális problémákat okoztak. A hadsereg soraiban érezhető feszültség és elégedetlenség, illetve a katonai vezetés megosztottsága bizonyos mértékig kiszámíthatatlanná tette magatartásukat. 1990-ben Gorbacsov még élvezte a katonai vezetők támogatását és a jelentősebb kérdésekben egyetértés volt az elnök és a hadsereg vezérkara között. A Szovjetunió entitása akkor került veszélybe, amikor a hadsereg, a konzervatívok, a reformerek és Mihail Gorbacsov közötti kompromisszum felborult.

A Szovjetunió pozícióját leginkább az akuttá váló nemzetiségi zavargások gyengítették, főleg a Baltikumban zajló elszakadási törekvések. Gorbacsov felemás lépéseket tett a balti államok függetlenedési törekvéseire, ami szűkítette a központi vezetés társadalmi bázisát és csökkentette a moszkvai vezetés külpolitikai mozgásterét és nemzetközi presztízsét. Az 1990-es évek elejére-közepére nyilvánvaló lett, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok szövetségi rendszere hosszú távon nem lesz fenntartható, illetve a bomlási folyamat polgárháborús állapotokat eredményezhet.

A belső és külső válság 1990-ben a szovjet külpolitikában is érezte hatását. Az 1980-as évek utolsó negyedében az új külpolitikai doktrína jegyében tett lépések¹⁹ nemcsak nemzetközileg, de a szovjet társadalom széles rétegeiben is elismerést, támogatást váltottak ki. A külpolitikai sikerek erősítették Gorbacsov otthoni pozícióját és hatalmát. 1990-re azonban növekvő aggodalmakat keltett a Szovjetunió korábbi nagyhatalmi pozíciójának gyengülése, a biztonság fő garanciájának tartott

¹⁹ Gorbacsov célja 1985-ben a közép-európai szocialista államok gazdaságának reformja és a politikai rendszernek csupán korlátozott mértékű átalakítása volt, ami ekkor egyáltalán nem jelentette a Brezsnyev-doktrína feladását, a közép- és kelet-európai államok számára a szocialista rendszer felszámolását, a szabad választások kiírását. A szovjet birodalmi szempontok túlzott hangsúlyozásával, a birodalmi reflexszel szemben viszont Gorbacsov a szocialista pluralizmus elvét fogadta el. Külpolitikájának jellemzője 1986 és 1988 között az atomháború elutasítása, a biztonság fogalmának komplex értelmezése, a katonai erő leértékelése, a biztonság kölcsönös jellegének felismerése és előmozdítása, az emberi értékek elsőbbsége és a nemzetközi kapcsolatok racionalizálása volt. A Kreml a közép- és kelet-európai államok tekintetében meghirdette a Sinatra-doktrínát – Frank Sinatra *My way (Utam)* című száma alapján Gennagyij Geraszimov a szovjet Külügyminisztérium szóvivője használta először a kifejezést 1989. október 25-én, amikor a Kreml megadta a szabad döntési jogot a Varsói Szerződés tagállamai részére –, azaz Moszkva nem kívánt beavatkozni a szocialista országok belügyeibe és hagyta őket, hogy saját útjukat kövessék.

Varsói Szerződés²⁰ (VSZ) szétesési folyamata, az egységes Németország létrejöttének perspektívája. Konzervatív ellenfeleitől eltérően Gorbacsov az Elbától Keletre zajló eseményeket nem stratégiai vereségként értékelte, hanem eszközt remélt a térségbeli folyamatokból a Szovjetunió modernizálásához. A gorbacsovi elképzelésben az átalakuló Közép- és Kelet-Európa híd lehetett a korszerű nyugati technika és termelési kultúra megszerzéséhez. Ezzel párhuzamosan a volt szövetségesek irányába tanúsított engedékenységgel pedig a szovjet diplomácia javíthatta Moszkva nemzetközi presztízsét, amellyel tovább növelhette a felé irányuló szimpátiát Nyugat-Európában. Gorbacsov a kelet-európai megújulástól belpolitikai muníciót is remélt a „peresztrojka” legitimálásához.

Úgy tűnik, a moszkvai vezetés elképzeléseiben a Varsói Szerződés mindinkább csak „szimmetriatényezőként” szerepelt a NATO²¹ és a VSZ átalakulásáig, és még inkább az új, európai biztonságpolitikai rendszer kialakulásáig. A Varsói Szerződés 1990-ben már olyan stádiumba jutott, hogy ki lehetett mondani, Magyarország nem kíván a szövetség tagja lenni, a NATO-tagság távlati célja pedig kijelölte az irányváltást. A Varsói Szerződés tagállamai között léteztek azonban olyan törekvések is, amelyek újjászervezni kívánták a rendszert.

A Varsói Szerződésben a biztonságpolitikai együttműködés alapja a rendszeridentitás közössége volt, szovjet dominanciával. Egyedüli tartalma a katonai szövetség,

²⁰ A Varsói Szerződés a közép- és kelet-európai szocialista országok védelmi, katonai és politikai szervezete volt, amely a Szovjetunió javaslatára alakult meg Varsóban, 1955. május 14-én, és szovjet irányítással működött. A VSZ nem szuverén államok szövetsége volt ellentétben a NATO-val, amely önkéntes alapon, szuverén államok szervezete volt 1949-től. A VSZ tagjai voltak Albánia (1968-ig), Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság (1956–1990) és Románia. (Bukarest és Moszkva ellentétei az ötvenes-hatvanas évek fordulóján egyre élesebbé váltak.) Főbb szervei: a Politikai Tanácskozó Testület (PTT), ami a legfőbb politikai szerv volt; az Egyesített Titkárság, amit 1976-ban állítottak fel, és a tagállamok képviselőiből állt, minden kérdésben együttműködött a PTT-vel és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsával; a Külügyminiszterek Bizottsága – amit ugyancsak 1976-ban állítottak fel – ajánlásokat dolgozott ki külpolitikai kérdésekben; a Katonai Tanács és a Honvédelmi Miniszterek Bizottsága 1969-ben alakult meg. A Varsói Szerződés hadvezetésében a főparancsnok minden esetben szovjet marsall vagy hadseregtábornok volt. 1991. február 25-én a szervezet budapesti ülésén aláírták a szerződés katonai szervezetének megszűnéséről szóló dokumentumot és 1991. április 1-jén megszűnt a VSZ katonai szervezete, majd 1991. július 1-jén a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete is.

²¹ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation – NATO) szuverén államok szövetsége, amely 1949. április 4-én jött létre Washingtonban. Alapító tagjai az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Norvégia, Olaszország és Portugália voltak. A szervezethez csatlakozott Görögország (1952), Törökország (1952), a Németországi Szövetségi Köztársaság (1955), Spanyolország (1982). Hazánk 1999 óta tagja a NATO-nak. A szövetség célkitűzéseit az Észak-atlanti Szerződés foglalja magában, amelynek értelmében a tagállamok minden politikai és katonai eszközt igénybe vesznek a tagságuk szabadságának és biztonságának megőrzése érdekében.

ezt az együttműködést azonban a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST)²² nem tudta megszilárdítani, és másik, gazdasági síkra áthelyezni, illetve nem volt képes a kölcsönös előnyökön nyugvó gazdasági struktúrát létrehozni. 1990-re lényegében megszűnt a Varsói Szerződésen belül a biztonságpolitikai kooperáció kohéziója. A tagországok a gazdasági előnyök, illetve a kedvező pozíció megszerzése érdekében egymáson túllicitálva igyekeztek demonstrálni együttműködési készségüket a nyugati országokkal. A Szovjetunió ekkorra egyedül maradt a NATO-val és korábbi szövetségeseivel szemben is. Emellett azonban a Nyugatnak semmi esetre sem volt érdeke, hogy a Közép- és Kelet-Európában zajló változások ellenőrizetlenné váljanak. A nyugati demokráciák vezetői keresték a lehetőségeket, hogy a Varsói Szerződés megszűnése esetére gyorsítsák a leszerelési tárgyalások folyamatát, másrészt nem kívánták a Szovjetunió teljes elszigetelődését és kirekesztését Európából, annál is inkább, mert ekkor Moszkva célja éppen az Európához közeledés volt. A NATO ekkor azt látta helyesnek, ha a Varsói Szerződést elhagyni kívánó tagállamok saját térségükben regionális együttműködésen alapuló övezetek kialakítására törekednek. Mindezekkel a folyamatokkal párhuzamosan Közép-Európa hadászati jelentősége csökkent, míg a Baltikum és az Északi-tenger pozíciója jelentősen megnőtt.

A Szovjetunió globális és európai pozícióira, a kelet–nyugati kapcsolatépítésre, illetve a gazdasági együttműködésre is negatív hatással volt Európa megosztottsága. 1990-ben az európai kontinensen egyidejűleg két, egymással ellenkező irányú folyamat ment végbe: miközben Nyugat-Európa az integráció magasabb fokozatába lépett, Közép- és Kelet-Európában inkább a gazdasági, politikai dezintegrációs tendenciák érvényesültek, amelyek biztonságpolitikai szempontból hátrányosan érintették Moszkvát és a nyugat-európai államokat is. A közép- és kelet-európai szovjet befolyási övezetben nagy erővel törtek felszínre a politikai, a gazdasági és a katonabiztonsági függetlenedési törekvések. Moszkva globális stratégiája nem tekintette Közép- és Kelet-Európát „ütközőzónájának”, mivel a politikai és katonai szembenállás szintje a kontinensen jelentősen csökkent, így a szovjet biztonsági érdeket lényegesen nem sértették a Varsói Szerződés egyes tagországainak lépései a kiválás irányába.

²² A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) a közép- és kelet-európai szocialista országok gazdasági együttműködési szervezete volt, amely szovjet kezdeményezésre 1949. január 25-én jött létre Moszkvában. Alapító tagjai Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia és a Szovjetunió voltak. Később csatlakozott Albánia (1949) – amely 1961-ben felfüggesztette tagságát és 1987-ben kilépett –, a Német Demokratikus Köztársaság (1950), Mongólia (1962), Kuba (1972) és a Vietnámi Demokratikus Köztársaság (1978). Társult tag volt Jugoszlávia, amely 1964. szeptember 4-én kötött egyezményt a KGST-vel. A KGST-t 1991. június 28-án, a 46. ülésén, Budapesten szüntették meg.

A magyar diplomácia új irányítói az új típusú bilaterális alapszerződések megkötésében látták külpolitikájuk alapját. Mindezzel kettős céljuk volt. Egyrészt hosszú távon Magyarország biztonságát több rétegű „háló” kialakításával kívánták garantálni. A „háló” fontos eleme volt a kétoldalú alapszerződésekre épülő jószomszédi viszony a Szovjetunióval, Csehszlovákiával, Romániával, Jugoszláviával és Ausztriával, amelynek létrehozása Magyarország fontos biztonságpolitikai érdeke is volt. A másik célja, hogy a jogos szovjet biztonsági érdekeket figyelembe véve a Varsói Szerződés feloszlásával és a szovjet csapatok kivonásával párhuzamosan segítse a reformszellemű szovjet vezetést. Az úgynevezett negatív biztonsági garanciákat – azaz Magyarország területéről ne induljon fenyegetés Moszkva ellen – Budapest támogatta, és ezzel egyben csökkenteni akarta a szovjet konzervatív erők súlyát a Szovjetunióon belül és kívül egyaránt. A szovjet katonai vezetés legkonzervatívabb részében ugyanis a Varsói Szerződés feloszlásával és a szovjet csapatok kivonásával az „egyedül vagyunk Európával szemben” érvrendszer erősödött meg a továbbra is erős birodalmi attitűdökkel együtt.²³

1990 júniusában a moszkvai vezetés a KGST-n belül képzelte el a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok fejlesztését, azonban lényeges struktúraváltást tűztek ki célul. Ez abban is megnyilvánult, hogy a Szovjetunióból érkező energia és nyersanyag import növekedését a magyar félnek mintegy kétharmad részben élelmiszer- és könnyűipari termékekkel kellett ellentételeznie az átlag 40% helyett, illetve a szovjet fél szigorúan ragaszkodott ahhoz, hogy az 1990 utáni évek energia és nyersanyag szállításait úgynevezett összekapcsolt áruk listája alapján tételesen összekösse a számára fontosnak tartott termékek importjával. Magyar viszonylatban ez az import változatlan szintje mellett a gabona, a hús, a kohászati és a könnyűipari export lényeges növelését igényelte. A lengyel, a csehszlovák, a bolgár és részben az NDK partnerek az összekapcsolt szállítások elvét alapjaiban elfogadták, azonban magyar részről a tárgyalások során ezt következetesen elutasították. A szovjet adminisztráció 1990 tavaszától korlátozásokat és tételes engedélyezési rendszert vezetett be a Magyarországról származó gépek és berendezések importjára, amelynek célja a dollár elszámolásra történő áttérés engedélyezési rendszerének begyakorlása és inkább a közvetlen kapcsolatokban létrejött barterüzletek akadályozása volt. Emellett ekkor Moszkva központosítási törekvéseivel szemben a tagköztársaságok függetlenedési és elszakadási tendenciái megerősödtek. Ezért volt szükséges, hogy Budapest kormányzati szinten is – nem csak gazdasági meg-

²³ Az elmondottakra lásd a 2. számú dokumentumot *Eduard Sevardnadze, szovjet külügyminiszter levele Jeszenszky Géza, magyar külügyminiszternek* címmel, amelynek keltezése 1990. május 25., illetve a 3. számú dokumentumot *Dercze István, az Információs Hivatal főigazgatójának összefoglalója a Varsói Szerződés jövőjéről* címmel, amelynek keltezése: 1990. június 4.

fontolásokból – szorosabb kapcsolatba kerüljön az Orosz Föderáció és Ukrajna kormányaival.²⁴

Mindezek figyelembevételével zajlott le 1990. június 6. és 8. között a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének ülése Moszkvában²⁵, ahol a VSZ PTT elnöki tisztét – a rotáció elve szerint – Antall József töltötte be, aki június 7-én javaslatot tett a Varsói Szerződés katonai szervezetének a lebontására: „Európai helyzetértékelésünkben gyökerezik a magyar Országgyűlésnek és kormánynak a Varsói Szerződés jövőjével, a Magyar Köztársaság tagságával kapcsolatos felfogása. 1956-ban Nagy Imre forradalmi kormánya határozott döntést hozott Magyarország kilépéséről a Varsói Szerződésből, ami akkor egyoldalú deklaráció volt. Mára – és ebben egyetértés van közöttünk – a Varsói Szerződés, mint az európai szembenállás egyik maradványa, felülvizsgálatra szorul. A jelenlegi körülmények között értelmét veszíti a szerződés katonai szervezete, amely felfogásunk szerint mellőzhetővé válik a jövőben és fokozatos, 1991 végéig történő felszámolása is kívánatos lehet. Természetesen egyeztetett tárgyalások, erőfeszítések eredménye kell hogy legyen, s ebben a folyamatban nem lenne célszerű senki részéről egyoldalú lépéseket tenni.”²⁶ Mihail Gorbacsov figyelemmel hallgatta Antall József felszólalását és úgy vélte, hogy abból sok mindenben érdemes elgondolkozni és az Antall József beszédében kifejtettekben „számos elem egybeesik vagy találkozik a szovjet elgondolásokkal is”. A szovjet vezetés azt tartotta fontosnak, hogy a szövetségi rendszerek leépítése ne spontán folyamat legyen, hanem azok ellenőrzött keretek

²⁴ Vö. *Rejtjeltávirat Moszkvából. Szovjet elképzelések a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok fejlesztésére* címmel. Keltezése: 1990. június 5. MNL OL XIX–J–I–j 1990 77. d.

²⁵ A magyar delegáció tagjai a következők voltak: Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök, Antall József miniszterelnök, Für Lajos honvédelmi miniszter, Somogyi Ferenc külügyminisztériumi államtitkár, Györke Sándor moszkvai magyar nagykövet, Szokai Imre külügyminisztériumi államtitkár-helyettes, a delegáció titkára, Szunyogh Károly, az ideiglenes köztársasági elnök titkárságának vezetője, Matolcsy György miniszterelnökségi államtitkár, Annus Antal vezérőrnagy, Borsits László altábornagy, vezérkari főnök, László Balázs kormányzóvivő, Forrai István, a miniszterelnöki titkárság vezetője, Széles Róbert vezérőrnagy, vezérkari főnök-helyettes, Pénzes Zoltán, a kormányőrség parancsnokának első helyettese, Kupper V. Béla, a Külügyminisztérium főosztályvezetője, Szabó Sándor, a Külügyminisztérium főosztályvezetője, Tóth Tibor, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettese, Jolsvai Sándor, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettese, Székely Árpád, a miniszterelnöki titkárság munkatársa, Illich Lajos, a Külügyminisztérium protokollfőnök-helyettese, Szűcs László, a Külügyminisztérium főelőadója, Kutasi Márta, a Külügyminisztérium főelőadója, Tömörváry Zsigmond ezredes, tolmács, Szilágyi György szinkrontolmács, Mózes Sándor, a moszkvai magyar nagykövetség I. titkára, szinkrontolmács, Veress József, a moszkvai magyar nagykövetségének III. titkára, Somogyi Melinda titkárnő és hét biztonsági tiszt, valamint fotós.

²⁶ Antall József: *Modell és valóság...*, i. m. 321. o.

között történjenek.²⁷ A lengyel kormány a Varsói Szerződésről kialakított álláspontját a moszkvai ülést megelőzően, június 5-én juttatta el Antallhoz. Kijelentették, hogy a Varsói Szerződés elvesztette ideológiai funkcióját és megszűnt a tagországok belügyeibe való beavatkozás eszköze lenni. Nem kezdeményeznek olyan fellépéseket sem, amelyek siettetik elhalását, mert be kell töltenie egy konzultatív, katonai jellegű regionális védelmi rendszer funkcióját. Varsó célja az összeurópai biztonsági rendszer kiépítése, amelyet fokozatosság elve alapján képzeltek el: „Ezért a jelenlegi szakaszban nem tervezzük a Varsói Szerződésből való kilépést”.²⁸ Ezzel szemben a magyar Országgyűlés 1990. július 3-án határozatot hozott, hogy „Az Országgyűlés felkéri a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy a Bécsi Konvenció 62-ik cikkelye alapján, a szerződéskötés körülményeinek alapvető megváltozására hivatkozva, kezdjen tárgyalásokat Magyarországnak a Varsói Szerződésből való kilépéséről. Valamennyi tagállammal kívánatos egyetértésre jutnunk abban, hogy Magyarország ne legyen tagja a Varsói Szerződésnek.”²⁹

Magyar kezdeményezésre július elején Kupper V. Béla³⁰ és Bíró József vezérőrnagy, a vezérkari főnök első helyettese³¹ tárgyalásokat folytatott Varsóban Jerzy Novakkal, az európai együttműködési ügyek főosztályának vezetőjével és a lengyel hadsereg, illetve vezérkar képviselőivel. A tárgyaláson a lengyel fél érzékeltette, hogy a magyar kilépési szándékot a Varsói Szerződésből megértéssel kezelik, és azt nem fogják akadályozni, de támogatást sem helyeztek kilátásba. A lengyel partnerek a Varsói Szerződés politikai szervezetének gyökeres átalakításán dolgoztak, hogy azok kizárólag konzultatív szerepet kapjanak és ebben a magyar fél aktív együttműködését igényelték. Nyitottak voltak a katonai struktúra olyan jellegű módosítására, amely súlyos fenyegetettség vagy háborús veszély esetén biztosítja annak működőképességét.³²

²⁷ Az elmondottakra lásd a 7. számú dokumentumot *Összefoglaló a magyar delegáció és Mihail Gorbacsov találkozásáról a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének moszkvai ülésén* címmel. Keltezése: 1990. június 8.

²⁸ Lásd a 4. számú dokumentumot *A Lengyel Köztársaság kormányának álláspontja a Varsói Szerződésben maradásról* címmel. Keltezése: 1990. június 5.

²⁹ Lásd a 11. számú dokumentumot *A Magyar Köztársaság Országgyűlésének határozata arról, hogy a Magyar Köztársaság kormánya kezdjen tárgyalásokat a Varsói Szerződésből való kilépésről* címmel. Keltezése: 1990. július 3.

³⁰ Kupper Vojtek Béla a Regionális Együttműködési Főosztály vezetője volt 1990. május 25. és szeptember vége között.

³¹ Bíró József (1939–) a tiszti iskolát 1962-ben fejezte be, majd Tatán, Nyíregyházán és Székesfehérváron szolgált. 1990 májusától a vezérkari főnök első helyettese volt 1994 májusáig.

³² Lásd a 12. számú dokumentumot *Kupper V. Béla és Bíró József vezérőrnagy konzultációja a lengyel Külügyminisztériumban a Varsói Szerződés katonai szervezetéből való kilépésről* címmel. Keltezése: 1990. július 10.

A cseh és szlovák szövetségi kormány elnöke, Marián Čalfa³³ szeptember 14-én válaszolt Antall József levelére a Varsói Szerződés átalakításáról. A cseh miniszterelnök kijelentette, hogy fel kell számolni a Szerződés katonai struktúráját, tevékenysége a teljes felszámolásáig tartó időszakban kizárólag konzultatív szerepet kapjon és orientációja az európai leszerelési politika legyen. Marián Čalfa levelében úgy vélte, hogy a Varsói Szerződés valamennyi struktúráját és szervét fokozatosan meg kell szüntetni, hogy a helsinki utótalálkozó mérföldkövé válhasson az összeurópai biztonsági rendszer építésében.³⁴

A moszkvai ülésen a Varsói Szerződés tagállamai elfogadták, hogy a VSZ PTT következő tárgyalása Budapesten lesz, amelynek várható időpontja 1990 novemberre.³⁵ Ezzel összefüggésben Mihail Gorbacsov budapesti látogatására a magyar Külügyminisztériumban is felkészültek: az Antall József és Mihail Gorbacsov találkozóról közös nyilatkozatot javasoltak, amelyben a két fél meghatározza a Szovjetunió és Magyarország közötti további együttműködés elveit a két állam biztonsági érdekeinek figyelembevételével.³⁶ A Politikai Tanácsadó Testület budapesti ülését azonban szovjet kérésre 1991. februárra halasztották.³⁷

A moszkvai látogatás során a magyar miniszterelnök további megbeszélést folytatott Mihail Gorbacsovval és Nyikolaj Rizskov miniszterelnökkel³⁸ is. A szovjet vezetők a találkozót a kölcsönös megismerkedésre, valamint a magyar–szovjet kapcsolattrendszer és a további együttműködés szándékainak kinyilvánítására kívánták felhasználni. Ekkor a szovjet vezetés ennél többet nem kívánt a magyar féltől. Mihail Gorbacsov a találkozón elfogadta a magyar választások eredményeként végbemenő rendszerváltoztatást, amit belügynek tekintett. Megerősítette, hogy a Szovjetunió továbbra is jószomszédi és baráti viszonyra törekszik Magyarországgal és kész fenntartások nélkül konstruktívan együttműködni az új magyar vezetéssel. Nem kerülte el a figyelmét, hogy a változások Magyarországon békés úton zajlottak. Kifejezte remé-

³³ Marián Čalfa (1942–) Csehszlovákia miniszterelnöke volt 1989. december 10. és 1992. július 2. között.

³⁴ Lásd a 16. számú dokumentumot *Rejtjeltávirat Prágából. Marián Čalfa cseh kormányfő Antall Józsefnek címzett válaszlevele a Varsói Szerződés átalakításáról* címmel. Keltezése: 1990. szeptember 7.

³⁵ Vö. a 18. számú dokumentummal *Monori István, a Külügyminisztérium főosztályvezetőjének témavázlata Jeszenszky Géza és Eduard Sevardnadze tárgyalásához* címmel. Keltezése: 1990. november 2.

³⁶ Vö. *Javaslat az Antall–Gorbacsov találkozóra* címmel. Keltezése: 1990. október 11. MNL OL XIX–J–1–j 1990 73. d.

³⁷ A Varsói Szerződés Politikai Tanácsadó Testülete budapesti ülésének tervezett időpontja 1991. február 25. volt, amelyre lásd például a *Feljegyzés a VSZ PTT ülésének előkészítése* című iratot. Keltezése: 1991. február 21. MNL OL XIX–J–1–j 1990 83. d.

³⁸ Nyikolaj Ivanovics Rizskov (1929–) 1985. szeptember 27. és 1991. január 14. között a Szovjetunió miniszterelnöke volt.

nyét, hogy az átalakulás következtében nem romlik meg a magyar–szovjet viszony, nem kerül leépítésre a két ország kapcsolatrendszere és együttműködése.³⁹

Nyikolaj Rizskov a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok és együttműködés gondjairól, a világpiaci árakról és a konvertibilis fizetési módra való áttérésről kívánt véleményt cserélni.⁴⁰ Antall József és Nyikolaj Rizskov megbeszélését a szovjet miniszterelnök dolgozósobájában tartották. Nyikolaj Rizskov örömmel üdvözölte Antall Józsefet és gratulált miniszterelnöki kinevezéséhez. Hangsúlyozta, hogy ez a tisztség az Elbától Keletre is egyre fontosabb, mivel az egyes kormányok kerülnek az események forgatagába. „Az országaink fejlődése igen bonyolult szakaszba érkezett. A régi modell és mechanizmus szétesik, a használatos módszerek a továbbiakban már nem alkalmazhatók. Ha nem sikerül kialakítani és alkalmazni az új mechanizmust, országaink kilátástalan helyzetbe kerülnek.”⁴¹ Antall József megköszönte a jókívánságokat és a gratulációt, majd hangsúlyozta, „szeretné, ha a miniszterelnöki találkozón is olyan nyílt, eredményes légkörben zajlanának a megbeszélések, mint előző napon Gorbacsov elnökkel. Megerősítette, hogy a magyar–szovjet kapcsolatoknak nagy jelentőséget és fontosságot tulajdonít. Ezt már ellenzékben is hangsúlyozták. Azóta minden fórumon, a Parlamentben, népgyűlésen, valamint személyes nyilatkozatokban az új vezetés kifejezésre juttatta, hogy a kapcsolatok átépítését, átrendezését, fő irányainak egyértelmű meghatározását szorgalmazza. Érdeke az együttműködés fejlesztése, nem pedig a leépítése. Arra törekszik, hogy a kapcsolatokat megtisztítsa az önmagukat túlélt formáktól, elavult egyezményektől, módszerektől, de szándéka megtartani mindazokat az értékeket, amelyekre építeni lehet a jószomszédi, széles körű együttműködés érdekében.”⁴² Kifejtette, hogy a magyar gazdaság célja az átfogó és gyors világgazdasági nyitás, és az átalakuló KGST-t, valamint a szorosabbá váló két- és háromoldalú együttműködések az európai gazdasági kapcsolatok részének tekinti, mert Magyarország számára a Szovjetunió továbbra is az egyik legfontosabb gazdasági partner. Rizskov elmondta, hogy a szovjet külgazdasági stratégiának is hasonló a célja, és a világpiacra irányul. Nem akarják szűkíteni a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatokat, de ők is kedvezőtlennek tartják a jelenlegi trendet. Antall József fontosnak tartotta kijelenteni, hogy Budapest

³⁹ Vö. *Rejtjeltávirat Moszkvából. A szovjet vezetők várható nyilatkozatai az Antall Józseffel történő megbeszélés alkalmával* címmel. Keltezése: 1990. június 3. MNL OL XIX–J–1–j 1990, 72. d.

⁴⁰ *A magyar Külügyminisztérium háttéranyaga* címmel. Keltezése: 1990. június 4. OTM Antall-hagyaték 24. d. Vö. *Rejtjeltávirat Moszkvából. A szovjet vezetés tartalmi elemei az Antall Józseffel történő megbeszéléshez* címmel. Keltezése: 1990. június 3. MNL OL XIX–J–1–j 1990, 72. d.

⁴¹ *Rejtjeltávirat Moszkvából. Antall József és Nyikolaj Rizskov tárgyalása június 8-án* címmel. Keltezése: 1990. június 12. MNL OL XIX–J–1–j 1990 73. d.

⁴² Uo.

ragaszkodik a gazdasági kapcsolatokban a dollárelszámoláshoz 1991. január 1-jétől. Válaszában Rizskov elmondta Moszkva tervét, hogy Magyarországon magyar–szovjet–japán vegyesvállalatokat kívánnak felállítani, amelyben nagy szerepet szán a szovjet csapatok kivonulása után hátrahagyott objektumoknak is. A tárgyaláson szó esett a kishatárforgalomról, illetve a gáz és kőolajszármazékok szállításáról Magyarországra. Rizskov kezdeményezte a katonai kérdések megvitatását. Véleménye szerint a Szovjetunió két, két és fél milliárd rubel értékben hagy hátra szovjet tulajdont Magyarországon. Elvi álláspontként leszögezte, hogy a szovjet fél teljesíti a kivonulást, de nem adhatják ajándékba a szovjet tulajdont. Megoldásként ismét vegyesvállalatok alapítását javasolta. Antall József ezzel szemben azzal érvelt, hogy számításba kell venni az eredeti állapot helyreállítását és a környezeti károkat is. Így, a szovjet követeléssel szemben ugyanakkora magyar követelés áll, amely nullszaldót mutat. A KGST átalakítására tett magyar javaslatra Rizskov nem reagált.⁴³ Hozzá kell tennünk, hogy 1990 júniusában Moszkva véleménye a KGST-ről az volt, hogy a Szovjetunióknak előnyösebb lenne a világgiazi feltételek mellett kereskedni a többi KGST országgal. Sok múltt azonban azon is, hogy a volt szovjet blokk államaiban milyen ütemben valósulnak meg a gazdasági reformok. Ha azok pozitív eredménnyel jártak, akkor elképzelhető lehetett piaci típusú, új integráció kialakítása is. Ekkor Moszkva figyelembe vette a szubregionális szövetségek kialakulását, a formálódó magyar, csehszlovák, lengyel együttműködést és a Pentagonalét.

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének moszkvai ülése előtt, június 5-én Jeszenszky Géza külügyminiszter majdnem egyórás megbeszélést folytatott Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszterrel Koppenhágában⁴⁴. Ez volt az első alkalom, hogy az új magyar külügyminiszter moszkvai kollégájával tárgyalt és a fontosabb külpolitikai kérdésekben személyesen is megismerhették egymás álláspontját. Sevardnadze a szovjet politika céljaként az összeurópai biztonsági, gazdasági, jogi struktúra megteremtését jelölte meg, illetve prioritásuk a katonai erők szembenállásának csökkentése. A magyar–szovjet kapcsolatról szólva törvényszerűnek nevezte, hogy Magyarország a Nyugattal építi kapcsolatait. A magyar külügyminiszter hangsúlyozta, hogy a földrajzi, történelmi okok mellett gazdasági érdekek is alátámasztják a kapcsolatok erősítését a Szovjetunióval és új kereskedelmi alapokra van szükség. Kiemelte, hogy Magyarország új, egyenjogú alapokra kívánja helyezni az

⁴³ Lásd a 8. számú dokumentumot *Emlékeztető Antall József és Nyikolaj Rizskov, szovjet miniszterelnök moszkvai tárgyalásáról* címmel. Keltezése: 1990. június 8.

⁴⁴ Jeszenszky Géza 1990. június 4. és 6. között az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) keretében az emberi jogok témakörben megrendezett konferencián vett részt Koppenhágában, ahol június 5-én tárgyalásokat folytatott Uffe Ellemann-Jensennel, a Dán Királyság külügyminiszterével, illetve a már említett Sevardnadzéval.

együttműködést és Kárpátalja, illetve az ott élő kétszázezer magyar a kétoldalú gazdasági relációk követendő példáját alakíthatja ki. A szovjet külügyminiszter a szovjet csapatok kivonásánál komoly problémát nem látott, mivel Moszkvában az alapdöntést már meghozták és a határidőket rögzítették.⁴⁵

Másfél hónappal később a moszkvai magyar nagykövetségről küldött rejtjeltávirat arról tájékoztatta a központot, hogy a szovjet Külügyminisztérium érintett főosztálya együttes ülést tartott a Legfelsőbb Tanács⁴⁶ Nemzetközi, Nemzetbiztonsági és Honvédelmi Bizottsága a kelet-európai szovjet csapatkivonás kérdéseiről, összegezve a csehszlovákiai és a magyarországi csapatkivonások tapasztalatait. A Bizottság állásfoglalása szerint helyes volt a szovjet vezetés döntése a csapatkivonásról, és a megállapodásokban rögzített határidőket feltétlenül be kell tartani. Emellett a Bizottság a csehszlovák példára nagy figyelmet fordított, hogy azon objektumok, amelyek szovjet tulajdonban voltak és a csehszlovák hadsereg nem tart rájuk igényt, szabadon értékesíthetők, és a befolyt összeget külön számlán helyezik el. Szakértői csoport foglalkozott az okozott környezeti károk felmérésével, és minden egyes objektum átadása vagy eladása után az okozott kár összegének levonásával csökkentett összeget utalták át a Szovjetuniónak. Moszkva ezért a Csehszlovákiával kötött megállapodást kívánta alkalmazni Magyarországra is. Ez azonban szemben állt a „nullszaldós” magyar állásponttal, amelyhez a magyar kormány mindenképpen ragaszkodott.⁴⁷

Az augusztusban tartott önkormányzati választások Magyarországon lehetővé tették a szovjet csapatok által kiürített ingatlanok gyorsított ütemű használatba vételét az érintett önkormányzatok részére. Annus Antal altábornagy felterjesztette Antall Józsefnek a szovjet csapatok által kiürített ingatlanok hasznosítási irányelveit, amely szerint a „nullszaldó” biztosított legyen, a nagy értéket képviselő és nagy fontosságú repülőterek hasznosítási döntései központilag történjenek meg. Az önkormányzatoknak vissza kell téríteni a tulajdonukba kerülő, szovjet pénzeszközökből épített létesítmények értékét, illetve az ingatlankezelő vállalatok által kezelt lakások, továbbá a magyar pénzeszközökből épült lakások és a közösségi célra igényelt ilyen épületek térítésmentesen kerüljenek az önkormányzatok tulajdonába.⁴⁸

⁴⁵ Lásd az 5. számú dokumentumot *Rejtjeltávirat Koppenhágából. Az első magyar–szovjet külügyminiszteri találkozó Koppenhágában* címmel. Keltezése: 1990. június 5.

⁴⁶ A Legfelsőbb Tanács 1936-ban, az úgynevezett sztálini Alkotmánnyal jött létre. A Legfelsőbb Tanács két egyenrangú kamarából, a Szövetségi Tanácsból és a Nemzetiségi Tanácsból tevődött össze. Az államfői feladatokat a Legfelsőbb Tanács Elnöksége látta el, amelynek elnöki tisztét a kommunista párt első embere – ekkor Gorbacsov – töltötte be.

⁴⁷ Lásd a 13. számú dokumentumot *Rejtjeltávirat Moszkvából. A szovjet vezetés döntése a csapatkivonásról; a megállapodásokban rögzített határidőket feltétlenül be kell tartani* címmel. Keltezése: 1990. július 20.

⁴⁸ Lásd a 24. számú dokumentumot *Annus Antal altábornagy levele Antall Józsefnek a szovjet csapatkivonásról* címmel. Keltezése: 1990. december.

A szovjet csapatok Elbától Keletre történő kivonásával, illetve a Varsói Szerződés bomlásával párhuzamosan váltás volt Moszkva biztonságpolitikai koncepciójában is. A keleti határzónáján Japánnal is rendezni kívánta kapcsolatait a gazdasági és pénzügyi lehetőségeket is figyelembe véve. Ezt a célt szolgálta szeptember 4. és 7. között Eduard Sevardnadze látogatása Tokióban, ahol a szovjet külügyminiszter javaslatot tett egy átfogó ázsiai biztonsági rendszer létrehozására. A Japán és a Szovjetunió közötti együttműködést azonban nagyban hátráltatta, hogy a második világháború után a két fél nem kötött békeszerződést⁴⁹, a japán fél pedig ragaszkodott ahhoz, hogy a békeszerződés előfeltétele a területi kérdések mielőbbi rendezése. Ekkor azonban a szovjet fél nem a Tokió által képviselt álláspont alapján közelítette meg a kérdést, ezzel párhuzamosan Moszkva számára dilemmát okozott, hogyan fogadtassa el a szovjet közvéleménnyel a lemondást a szigetekről.⁵⁰

A szovjet külpolitika törekvése Európában az volt, hogy a Varsói Szerződés felbomlási folyamatával párhuzamosan, a közép- és kelet-európai szövetségeseinek elvesztésekor és az egykori, kétoldalú barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződések leértéktelenedésekor a fejlett európai országokkal kössön bilaterális, a Szovjetunió biztonságát garantáló szerződéseket. Ezt a külpolitikai célt tükrözik a Szovjetunió Spanyolországgal, Németországgal, Franciaországgal és Olaszországgal 1990 novemberéig megkötött barátsági és együttműködési szerződései is. Az 1990. novem-

⁴⁹ A második világháború után a nyugati hatalmak a Japán és az Amerikai Egyesült Államok között 1951-ben kötött békét írták alá. Japán lemondott Koreára, Tajvanra és a Pescadores-szigetekre vonatkozó területi igényéről, illetve a Kuril- és a Szahalin-szigetek azon részéről, amelyek az 1905. évi portsmouth-i szerződés értelmében hozzá kerültek. A japán–amerikai békeszerződéssel egy napon aláírták a japán–amerikai biztonsági egyezményt is, amely lehetővé tette amerikai támaszpontok létesítését a térségben. (Japán 1952-ben Tajvannal, Indiával és 1978-ban Kínával írt alá békeszerződést.) A Szovjetunió képviselői részt vettek ugyan a San Franciscóban zajló béketárgyalásokon, azonban nem írták alá a békeszerződést többek között azért, mert nem ismerték el a Szovjetunió területi igényét a Szahalin- és a Kuril-szigeteken. A második világháború végén a Szovjetunió visszavette Szahalin déli részét és a Kuril-szigeteket, de Japán fenntartotta követelését a négy legdélebbi szigetre: Kunasirira, Itoropura, Sikotanra és Habomaira, amelyeket együttesen Északi Területeknek neveznek. 1956-ban Japán és a Szovjetunió egyezményt kötött a hadiállapot megszüntéről és a kereskedelmi kapcsolatok újjászervezéséről, valamint a diplomáciai kapcsolatok felvételéről. A kétoldalú tárgyalásról kiadott Nyilatkozatban a felek reményüket fejezték ki a tárgyalások folytatására és a békeszerződés megkötésére, amely aktuálisan a Szovjetunió átadja a Habomai- és a Sikotan-szigeteket. Az Amerikai Egyesült Államok és Japán újabb biztonsági szerződést kötött 1960-ban, a Szovjetunió pedig megtagadta, hogy átadja a két említett szigetet. Vö. a 8. számú dokumentummal *Emlékeztető Antall József és Nyikolaj Rizskov, szovjet miniszterelnök moszkvai tárgyalásáról* címmel, keltezése: 1990. június 8. amikor Rizskov utalt a szovjet–japán kapcsolatokra.

⁵⁰ *Rejteltávirat Tokióból. Eduard Sevardnadze látogatása Tokióban* címmel. Keltezése: 1990. szeptember 13. MNL OL XIX–J–1-j 1990 72. d.

ber 18-án, Rómában aláírt olasz–szovjet szerződés időzítésével pedig a szovjet diplomácia irányítói valószínűleg pozitív hatást akartak gyakorolni az EBEÉ⁵¹ közelgő párizsi csúcsertekezletére,⁵² emellett a II. János Pál pápával⁵³ történő találkozóval segíteni akarták Mihail Gorbacsov meggyengült hazai háttérét is. Az olasz–szovjet szerződés 7. cikke kimondta, hogy „megerősítik a meg nem támadás elvét, mint az egymás közötti és valamennyi más állammal fennálló kapcsolataik alapját.”⁵⁴

1990 elején a Varsói Szerződés tagországaira vonatkozó szovjet politika egyik tartalmi kidolgozói a Bogomolov Intézet⁵⁵ munkatársai voltak, akik elkészítették „A Szovjetunió új megközelítéséről a Kelet-Európa országai irányába” című munkaanyagot. Tézisük szerint az egyes államok sajátosságait figyelembe véve célszerű differenciált politikát kidolgozni minden ország irányába, illetve az államközi kapcsolatokat újra kell értelmezni, azonban nem az osztálytársadalom alapján, hanem azokat a korábbi ideológiától mentes pragmatikus alapokra kell helyezni. A hagyományos szovjet érdekérvényesítési mechanizmusok – ideológiai azonosság és a szovjet katonák jelenléte – helyébe a térség államainak szuverenitását betartó új mechanizmusok, a gazdasági, kereskedelmi, kulturális együttműködések és a multilaterális kereteken alapuló folyamatok léptek.⁵⁶

Az új, szabadon választott magyar kormány keleti politikájának, a magyar–szovjet kapcsolatoknak újabb fontos állomása volt 1990. november 21-én Antall József és Mihail Gorbacsov találkozója Párizsban, amely öt hónappal a moszkvai megbeszélés után zajlott. Mindez egyben jelzi a magyar diplomácia aktivitását és dinamizmusát

⁵¹ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) harmincöt tagállama 1975. augusztus 1-jén írta alá a három kosárból álló (dekalógnak is nevezett tíz alapelvet), a politikai kötelezettségeket tartalmazó egyezményt Helsinkiben. A három kosár: az európai biztonság, az együttműködés a gazdaság, a tudomány, a technika és a környezetvédelem, illetve az emberi jogok. Az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés és a Nyitott Égbolt Szerződés jelentősen hozzájárult az európai bizalom és biztonság megerősítéséhez. Az EBEÉ tagállamok képviselőinek találkozóit (1975 és 1990 között) nevezzük helsinki folyamatnak.

⁵² Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet tagállamainak értekezlete 1990. november 19. és 21. között zajlott Párizsban. Lásd a későbbiekben.

⁵³ Karol Wojtylát (1920–2005) 1978. október 16-án választották pápává, és a II. János Pál nevet vette fel, a pápai trónt haláláig, 2005. április 2-ig töltötte be.

⁵⁴ Lásd a *Barátsági és Együttműködési Szerződés a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Olasz Köztársaság között magyar nyelvű fordítása* címmel. MNL OL XIX–A–150–j 1990 115. d.

⁵⁵ Oleg Tyimofejevics Bogomolov (1944–) közgazdász akadémikus intézetének elnevezése az Orosz Tudományos Akadémia Nemzetközi Gazdasági és Politikai Kutatások Intézete (Институт Международных Экономических и Политических Исследований РАН). Az Intézetet 1960 és 1998 között Bogomolov vezette, aki jelenleg tiszteletbeli igazgató.

⁵⁶ Vö. Póti László: *A szovjet Kelet-Európa politika a Gorbacsov-korszakban 1985–1991*. PhD értekezés, Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 1999. Kézirat. Különösen a 110–138. o. <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/136/> (Letöltés ideje: 2015. január 15.)

is. A két vezető megbeszélésére az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet megnyitása után két nappal, a Szovjetunió párizsi nagykövetségén került sor. Gorbacsov mellett szovjet részről jelent volt Eduard Sevardnadze külügyminiszter és Dmitrij Jazov honvédelmi miniszter⁵⁷. Antall Józsefet elkíserte Jeszenszky Géza külügyminiszter, Kodolányi Gyula államtitkár⁵⁸, Forrai István kabinetfőnök-helyettes,⁵⁹ Sillár Emőke, a külügyminiszter kabinetjének vezetője⁶⁰ és Annus Antal altábornagy. A magyar fél tolmácsa Kontra Ferenc⁶¹ volt.

A tárgyalásról jelenleg két forrás áll rendelkezésre⁶², amelyeket egymással összevetve tudjuk rekonstruálni a történeteket. Gorbacsov kezdte a beszélgetést, s kijelentette, hogy túl sok szó volt már a problémákról. A kérdés az, hogy a Szovjetunióban demokratikus mederben lehet-e megoldani a gondokat. A szovjet emberek rendet akarnak, és a Kremlben rendelkezésre áll a bejelentett program az ország stabilizálására. Hatalmi harc zajlik, amit azonban demokratikus mederben kell tartani. Antall József kijelentette, hogy fontos a kétoldalú kapcsolatok rendezése. A Szovjetunió problémáit megérti, az átalakulás azonban nem megy gyorsan. Miután gratulált Gorbacsovnak a Béke Nobel-díjához, rátért a Varsói Szerződés kérdésére. Azt javasolta, hogy a legjobb megoldás az lenne, ha a Szovjetunió kezdeményezné a Varsói Szerződés megszüntetését és új alapokra helyezését. Javasolta, hogy kétoldalú megállapodásokat, alapszerződéseket kellene kötni, mert Magyarország örülne, ha bilaterális megállapodást köthetne a Szovjetunióval is.

A tagköztársaságokkal kapcsolatban Antall József kijelentette, hogy rendszeres megkeresések érkeznek Budapestre, és a Baltikumnak különleges a helyzete. Magyarország nem biztatja a balti országokat, de a magyar kormány elismeri a népek

⁵⁷ Dimitrij Tyimofejevics Jazov (1924–) marsall a Szovjetunió hadügyminiszttere volt 1987. május 30. és 1991. augusztus 22. között.

⁵⁸ Kodolányi Gyula (1942–) Antall külpolitikai főtanácsadója, 1990. november 6-tól címzetes államtitkár, a Miniszterelnöki Tanácsadó Testület vezetője volt annak megszűnéséig, 1992 szeptemberéig.

⁵⁹ Forrai István (1958–) 1990. május 21-től titkárságvezető, majd a miniszterelnök kabinetfőnök-helyetteseként tevékenykedett.

⁶⁰ Sillár Emőke (1941–) 1990. szeptember 15. és 1993. március 31. között a Külügyminisztérium Kabinet Irodájának a vezetője volt.

⁶¹ Kontra Ferenc 1989 márciusától I. osztályú titkár volt az I. Területi Főosztályon, majd 1990-ben áthelyezték a III. Területi Főosztályra, amelynek 1991. december 5-től főosztályvezető-helyettese volt.

⁶² Gorbacsov és Antall megbeszéléséről feljegyzés készült kézírással egy notesz lapjain, amelynek szerzője nem ismert. Ennek gépelt tisztázatat is csatolták a kézírás mellé. Biztosra vehető, hogy a magyar delegáció egyik tagja jegyezte papírra az elhangzottakat. Lásd a 21. számú dokumentumot *Tárgyalási emlékeztető Mihail Gorbacsov és Antall József párizsi tárgyalásáról* címmel, keltezése: 1990. november 21, valamint a 27. számú dokumentumot *Kontra Ferenc tolmácsjelentése Antall József és Mihail Gorbacsov párizsi, november 21-iki tárgyalásáról* címmel, amelynek a keltezése: 1990. december 10.

önrendelkezési jogát. A magyar miniszterelnök tájékoztatta a szovjet vezetőt, hogy Ukrajna diplomáciai és konzuli képviseletet szeretne nyitni Magyarországon, a balti tagköztársaságok pedig érdekképviseleti hivatalt. A szovjet vezető elképzelhetőnek tartotta, hogy Ukrajna a szovjet nagykövetség keretében képviseltesse magát Budapesten, illetve a tervek között szerepelt a debreceni szovjet főkonzulátus átszervezése ukrán képviseletté.

Ekkor a magyar külpolitikát a balti országok irányába az aktív partneri viszony kialakítása jellemezte, a kedvező pozíció érdekében a térségben megalapozni a diplomáciai jelenlétet. A litván Külügyminisztérium magyar–litván egyeztető tárgyalásokat javasolt a kölcsönös érdekképviseleti irodák megnyitására Budapesten és Vilniusban. A lett külügyminiszter magyar–lett megbeszéléseket szorgalmazott a tapasztalatcsere és az együttműködés céljából.⁶³ Az észt Külügyminisztérium Konzuli Osztályának vezetője 1990. júliusi budapesti látogatása során⁶⁴ felvetette, hogy a szovjet gyakorlattal nem ellentétes, hogy egy vállalati kiküldött a gazdasági tevékenysége mellett konzuli feladatokat is ellát.⁶⁵

A balti országok érdekképviseleti irodaival kapcsolatban Mihail Gorbacsov álláspontja az volt, hogy szükséges a szovjet szövetségi Külügyminisztérium bevonása és az, hogy a képviseletek megnyitása ne túl gyorsan történjen. Budapest tiszteletben tartotta a szovjet vezető kérését, és a Magyar Köztársaság 1990 folyamán nem lépett diplomáciai kapcsolatba a három balti állammal.⁶⁶

Az új magyar kormány számára több szempontból is lényeges kérdés volt az 1956-os szovjet beavatkozás miatt a moszkvai vezetés bocsánatkérése. Ezért is fontos volt a magyar diplomácia irányítóinak, hogyan zajlottak Moszkvában az 1956-os megemlékezések. Az 1990. október 23-i nemzeti ünnep alkalmából a magyar nagykövetségen adott fogadáson megjelent a Legfelsőbb Tanács elnökségének két tagja, az orosz parlament több képviselője, közöttük a Külügyi Bizottság elnöke, az egyes minisztériumok miniszter-helyettesei, illetve a Külügyminisztérium illetékes főosztályvezetői. Emellett a szovjet diplomácia vezetői utasítottak minden külképviseletet, hogy vegyenek részt a magyar nagykövetségek 1956-os megemlékezésein. Ekkor a szovjet vezetés még nem alakított ki végleges álláspontot 1956-tal kapcsolatban,

⁶³ Maklári György leningrádi magyar főkonzul 1990 májusában találkozott Janis Jurkanssal, a Lett Népfront külügyi titkárával, kvázi lett külügyminiszterrel, aki vázolta a magyar főkonzulnak a javaslatát.

⁶⁴ Ekkor Kalle Ott volt az észt Külügyminisztérium Konzuli Osztályának a vezetője.

⁶⁵ Vö. *Feljegyzés a balti államok együttműködési kezdeményezéseire való reakálásra* című irattal. Keltezése: 1990. augusztus 1. MNL OL XIX–J–1–j 1990 73. d.

⁶⁶ A Magyar Köztársaság az Észt, a Lett és a Litván Köztársasággal 1991. szeptember 2-án létesített diplomáciai kapcsolatot.

azonban megjelentek azok a vélemények a moszkvai vezetők között, hogy „1956-ban a szovjet katonai beavatkozást a sztálinista magyar vezető klikk kérte szovjet elvárataitól.”⁶⁷ Utóbb, egy hónappal a megemlékezések után, a párizsi találkozón Antall pedig okkal kérte azt Gorbacsovtól, hogy Magyarország szeretné, ha a Szovjetunió az 1968-as prágai beavatkozáshoz hasonlóan elítélné az 1956-os szovjet katonai támadást Magyarország ellen.

Gorbacsov szerint a kelet-európai országokkal át kell gondolni az együttműködést, jogi megújítás szükséges, amely tükrözi az új folyamatokat, azonban Moszkva nem tartja helyesnek, hogy vannak, akik teljes mértékben Nyugat felé fordulnak, és teljesen elvetik a keleti kapcsolatokat. Korábban a relációk deformáltak voltak ugyan, de széleskörűek. Gorbacsov kijelentette, hogy a Varsói Szerződés megszüntetését át kell gondolni és elő kell készíteni. A magyar miniszterelnök megkérdezte, hogy a külügyminiszterek elkezdhetik-e a tárgyalást erre vonatkozóan. Gorbacsov azonnal igennel felelt, majd hozzátette, hogy be kell jelenteni, mert ami jelenleg zajlik, az megfelel Moszkva stratégia elképzelésének, de ne egyoldalú folyamat legyen, hanem közös kezdeményezés. Határozottan meg kell választani a Varsói Szerződés jellegét, egészen addig, amíg létrejön az új európai, biztonsági struktúra.

Antall József elmondta, hogy elvi különbség van a NATO és a Varsói Szerződés között. Az egyik szuverén államok közössége, a másik azonban nem szuverén államoké. Gorbacsov hozzátette, hogy van olyan volt szovjet blokkhoz tartozó állam, amelyik jobban védi a NATO-t, mint Magyarország, de mindenképpen elő kell segíteni a kollektív biztonsági rendszer kialakítását. Antall hozzátette, hogy a magyar kormány híve az atlanti gondolatnak, de nemcsak a NATO-n belül, hiszen az Amerikai Egyesült Államoknak fontos szerepe van az új helyzetben. Kijelentette, hogy Magyarországról a szovjet csapatok kivonása rendben halad, de még további tárgyalások szükségesek. Gorbacsov erre reagálva elmondta, hogy a németek 30–40 milliárdot fizetnek majd, a vegyesvállalatok kérdését pedig meg kell vizsgálni. A két vezető érintette az energetikai és gazdasági kérdéseket is, majd a tárgyalás végén Gorbacsov hangsúlyozta, hogy „mi nem hidegültünk el. Mindenki gondolja maga végig és szuverén módon döntsön.” Antall József pedig kijelentette: „Ugyanezt gondolják rólunk. A nyugati kapcsolatok kiegyenlítést jelentenek, szó sincs elhanyagolásról. Keleti kapcsolataink az egész ipart érintik, a legnagyobb munkástömeget, logikusan nem is gondolható rólunk, hogy nem akarunk jó kapcsolatokat a szomszédokkal.”⁶⁸

⁶⁷ Lásd *Rejtjeltávirat Moszkvából. Jelentés a magyar nemzeti ünnepről Moszkvában* címmel. Keltezése: 1990. október 24. MNL OL XIX–J–1–j 1990 73. d. Vö. *Moszkvai megemlékezés az 1956-os forradalom évfordulójáról* címmel. Keltezése: 1990. október 25. MNL OL XIX–J–1–j 1990 73. d.

⁶⁸ Lásd a 21. számú dokumentum *Tárgyalási emlékeztető Mihail Gorbacsov és Antall József párizsi tárgyalásáról* címmel. Keltezése: 1990. november 21.

A magyar miniszterelnök és a szovjet vezető párizsi tárgyalása után, november végétől megkezdődtek a magyar és a szovjet külügyminisztériumok közötti egyeztetések a magyar–szovjet alapszerződés kidolgozására, amelynek mintájául a korábbiakban említett Szovjetunió és Spanyolország, Franciaország, Németország, Olaszország között kötött kétoldalú alapszerződések szolgáltak.⁶⁹ December közepén a kétoldalú egyeztetést Eduard Sevardnadze lemondása⁷⁰ zavarta meg, amelyet a budapesti és a washingtoni kormánykörökben is nagy veszteségként könyveltek el.⁷¹

II. Az euroatlanti integráció

1990-ben az Amerikai Egyesült Államok külpolitikai stratégiája továbbra is a nemzetközi politikai fejlemények aktív befolyásolása volt. A Szovjetunió hatalmi pozíciójának megrendülésével és gyengülésével párhuzamosan az addigi hidegháborús világkép határvonalai elmosódtak és megváltozott a biztonságpolitikai környezet. A korábbi biztonsági fenyegetések gyengülésével a hagyományos katonai képességek és fegyverrendszerek leértékelődtek. Washington nagyhatalmi pozíciójának további erősítését azonban jelentősen befolyásolta az 1990 közepén kezdődő gazdasági recesszió. Az Elbától Keletre zajló demokratikus fordulatra azonban a washingtoni adminisztráció a korábbi mechanizmusokkal reagált, széles körű pénzügyi és gazdasági támogatás meghirdetésével.

Stratégiai érdekeinek alappillére a szövetségeseihez, különösen a NATO tagországokhoz fűző kapcsolatainak szilárdsága volt. A Varsói Szerződés felbomlási folyamatával, a potenciális ellenség gyengülésével párhuzamosan a NATO célját és funkcióját is meg kellett változtatni. Az átalakuló nemzetközi feltételrendszerhez alkalmazkodva George Herbert Walker Bush elnök⁷² elrendelte az Amerikai Egyesült

⁶⁹ Lásd erre vonatkozóan a 23. számú dokumentumot *Monori István feljegyzése a magyar–szovjet alapszerződés előkészítéséről* címmel, keltezése: 1990. november 28., a 25. számú dokumentumot *Kontra Ferenc, a Külügyminisztérium szovjet referensének feljegyzése a magyar–szovjet külügyi konzultációról Budapesten* címmel, keltezése: 1990. december 3., illetve a 26. számú dokumentumot *Gyebnár István, a Külügyminisztérium főelőadójának feljegyzése a magyar–szovjet alapszerződés előkészítéséről* címmel, amelynek a keltezése: 1990. december 6.

⁷⁰ 1990. december 18.

⁷¹ *Bollobás Enikő levele a washingtoni magyar nagykövetségről Jeszenszky Géza részére.* Keltezése: 1990. december 21. MNL OL XIX–A–150–j 1990 78. d.

⁷² George Herbert Walker Bush (1924–) 1989. január 20. és 1993. január 20. között az Amerikai Egyesült Államok elnöke volt.

Államok külpolitikai koncepciójának felülvizsgálatát. A Szovjetunióban zajló változásokkal, a szovjet külpolitika irányváltásával az Elbától Keletre zajló demokratikus átalakulásokkal elérkezett a feltartóztatási politika vége, a Szovjetunióhoz való viszony átértékelése és Moszkva egyenrangú partnerként történő elismerése a nemzetközi rendszerben. James Baker amerikai külügyminiszter⁷³ öt pontban jelölte meg az amerikai–szovjet kapcsolatok fejlesztésének főbb területét: a fegyverzetkorlátozás, Európa megosztottságának felszámolása, regionális konfliktusok rendezése, a glasznoszty támogatása és ezzel párhuzamosan a szovjet gazdasági reformok erősítése. Az Amerikai Egyesült Államok részéről új külpolitikai megközelítést igényelt az Európában zajló politikai és gazdasági átalakulás, ahol továbbra is aktív szerepet kívánt vállalni jelentős katonai jelenléttel. Washington érdeke volt a Varsói Szerződés katonai szervezetének felbomlása, azonban figyelembe vette Moszkva biztonságpolitikai szempontjait, annál is inkább, mert az Elbától Keletre hatalmi vákuum keletkezett. Ezzel párhuzamosan nagyobb figyelmet fordított a NATO-n kívüli, európai multilaterális szervezetekre. A német egység kérdésében az ellenőrizhetőség, a katonai paritás és a NATO-tagság szempontjait tartotta elsőrendűnek. Ekkor a washingtoni adminisztrációban bizonyos félelem is megnyilvánult, hogy a német gazdaság két-három éven belül kiszorítja az amerikai érdekeket Európából.

Az Amerikai Egyesült Államok politikáját az Elbától Keletre a differenciálás jellemezte. A „demokratikus megkülönböztetés” elve szerint a térség országainak nyújtott támogatás mértéke egyenesen arányos azzal, hogy az adott államok mennyire felelnek meg a politikai pluralizmus, a szabad és törvényes választások, a magánszektorra épülő piacgazdaság és az emberi jogok tiszteletben tartása nemzetközi normáinak. A kapcsolatokat a térség országaival befolyásolta a Varsói Szerződéshez, a Szovjetunióhoz, a szomszédos országokhoz való viszony, valamint a stratégiai, gazdasági pozíciójuk a térségben, illetve az adott állam etnikai jelenléte és befolyása az amerikai politikai döntéshozásban és közéletben. Mindezek alapján Washington három kategóriába sorolta a térség államait. Szorosabb kapcsolatokra törekedett Magyarországgal, Lengyelországgal és a Cseh és Szlovák Köztársasággal, mert ezekben az országokban előrehaladott volt a demokratizálódás és a piacgazdaság kiépítésének folyamata, és kíváncsnak tartotta ennek a csoportnak az együttműködését. A térségnek nyújtott gazdasági és pénzügyi támogatásba pedig fokozatosan bevonta a fejlett Nyugat-Európa államait, és kereste a katonai együttműködés lehetőségeit a három országgal. A második csoportba Románia és Bulgária tartozott,

⁷³ James Addison Baker (1930–) az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere volt 1989. január 20. és 1992. augusztus 23. között.

ahol a korábbi struktúrák és régi mechanizmusok tovább éltek, a piacgazdaság megteremtésének tendenciái pedig ellentmondásosak voltak. Külön kategóriát jelentett Jugoszlávia, amellyel az Amerikai Egyesült Államok az 1980-as években jó kapcsolatokat ápol, azonban a szétesési folyamat felgyorsulása veszélyeztette a térség és Európa biztonságát.⁷⁴

A magyar diplomácia irányítóinak Moszkva mellett Washington is a homlokterébe került. Így Budapesten nagy örömet szerzett George Bush elnök meghívása Antall József számára. A hivatalos látogatás tervezett időpontja 1990. október 14. és 20. között volt. Az Amerikai Egyesült Államokban kialakuló új Magyarország-képet és ezzel együtt a kétoldalú kapcsolatok lehetőségeit nagymértékben befolyásolták az 1990. évi parlamenti választások eredményei és a piacgazdaság megteremtése felé vezető tendenciák. Magyarországnak a Varsói Szerződésből való kiválása felé tett lépések elismerést és megbecsülést váltottak ki a washingtoni körökben. Antall József „külföldi látogatásait, különösen a küszöbönálló amerikaiat annak bizonyítékként értékeli, hogy Magyarország kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekszik a nyugati világgal és az USA-val. [...] Úgy tekintik, hogy nemzeti parlamentünk és kormányzó koalíciónk megszületésével és azok azóta tapasztalható aktivitásával a kelet-európai országok között Magyarország tette meg a legnagyobb utat. Emellett hazánkat még az emberi jogok éharcosaként is kezelik.”⁷⁵

Az Antall József amerikai látogatását előkészítő lépések egyike volt Alföldy Tádé⁷⁶ helyettes államtitkár 1990. szeptember közepén tett washingtoni útja, hogy egyeztessen az aktuális magyar–amerikai kapcsolatokról. Megbeszélést folytatott Lawrence Eagleburgerrel, a külügyminiszter első helyettesével⁷⁷, aki „kiemelte a miniszterelnöki látogatás fontosságát, amely új fejezetet nyit a kétoldalú kapcsolatokban

⁷⁴ Az elmondottakra lásd a magyar Külügyminisztérium I. Területi Főosztálya által készített iratot *Tájékoztató az Egyesült Államok külpolitikája* címmel, amelynek keltezése: 1991. március. MNL OL XIX–A–150–j 1990 115. d., illetve Magyarics Tamás: Az unipoláris rend menedzselése. Az Egyesült Államok hegemoniája a hidegháború után. In: *Külügyi Szemle* X. évf. (2011) 3. sz. 16–37.

⁷⁵ Lásd a 31. számú dokumentumot *Zwack Péter amerikai magyar nagykövet feljegyzése az Amerikai Egyesült Államokban tett előkészületekről Antall József fogadására* címmel. Keltezése: 1990. augusztus 30.

⁷⁶ Alföldy Tádé (1946–) 1979-től dolgozott a Külügyminisztériumban. Helyettes államtitkár volt 1990. július 1. és 1991. március 15. között.

⁷⁷ Lawrence Sidney Eagleburger (1930–2011) karrierdiplomata, aki 1969-ben került állományba a washingtoni Külügyminisztériumba, kezdetben Henry A. Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó asszisztenseként. 1989-ben a Bush elnök vezette külügyi adminisztrációban a külügyminiszter első helyettese volt. Ugyanekkortól 1992-ig a State Departement tanácsadója a jugoszláv ügyekben. 1992. augusztus 23-tól James Bakert követte a külügyminiszteri székben.

és elősegítheti néhány eddig rendezetlen kérdés lezárását.”⁷⁸ Az amerikai külügyminiszter-helyettes elmondta, hogy kormányzata törekszik arra, hogy felmentést adjon a Magyarországot hátrányosan megkülönböztető törvények rendelkezéseinek hatálya alól, azonban a törvények átdolgozása a Kongresszus feladata. A nyugati parti magyar konzulátus megnyitására a State Departement megtette a szükséges lépéseket, és várhatóan az engedélyeztetési eljárás pozitív eredménnyel fog zárulni. Szükségesnek tartotta beruházási egyezmény létrehozását a két ország között. Alföldy Tádé találkozott a konzuli ügyekért felelős miniszterhelyetttel,⁷⁹ áttekintették a két ország közötti vízummegállapodás megkötésének lehetőségét, és átadta az ezzel kapcsolatos magyar javaslatot.

A helyettes államtitkár előkészítő útja után október elején a magyar kormány eljuttatta memorandumát az amerikai fél számára. A magyar miniszterelnök látogatásának célja annak megerősítése is volt, hogy Magyarország két demokratikus ország között fejleszteni kívánta a baráti viszonyt. A magyar kormány arra törekedett, hogy az amerikai fél törölje el azokat a diszkriminatív előírásokat és szabályokat, amelyek Magyarországot a „kommunista ellenőrzés alatt álló” és a „nem piacgazdálkodást folytató” államok közé sorolták. Korábban a két kormány titkosszolgálati szerveinek kapcsolatait a kölcsönös bizalmatlanság és gyanakvás jellemezte, most a magyar kormány a szolgálatok közötti kölcsönösen elfogadható együttműködésre tett javaslatot. A kormány kérte, hogy az USA törölje el a New York-i magyar ENSZ képviselettel szembeni huszonöt mérföldes mozgáskorlátozást.⁸⁰ Magyarország kész volt teljes vízummentességet biztosítani az amerikai állampolgárok számára. Viszonyzásként kérte az amerikai felet, hogy az 1991. szeptember 31-ig tartó, nyugati országokra kiterjedő úgynevezett „kísérleti vízummentességi” program meghosszabbítása esetén Magyarországot is vegyék figyelembe az új vízummentességet élvező országok sorában, illetve könnyítsék meg az amerikai vízum igénylését és annak fel-

⁷⁸ Lásd a 33. számú dokumentumot *Alföldy Tádé, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának előkészítő konzultációi Washingtonban Antall József látogatásához kapcsolódóan* címmel. Keltézése: 1990. szeptember 14.

⁷⁹ A State Departement konzuli ügyekért felelős miniszterhelyettese ekkor Elisabeth Tamposi (1955–) volt 1989. október 18. és 1992. november 10. között.

⁸⁰ Belovai István 1982 szeptemberétől a londoni magyar nagykövetség légügyi attasé-helyettese volt, illetve a katonai elhárítás munkatársa. Londonban kapcsolatba lépett a CIA-val és adatokat szolgáltatott. Árulás miatt 1985-ben letartóztatták Magyarországon, elítélték, Göncz Árpád 1990-ben kegyelemben részesítette. Az amerikai, a német, az olasz és a svéd elhárítás összehangolt munkájával találták meg az árulókat, az Amerikai Egyesült Államok Európában állomásozó V. hadteste 8. gépesített hadosztályának titkos irodáján szolgálatot teljesítő Clyde Lee Conrad őrmestert és társait, akiket 1988 augusztusában tartóztatták le Németországban. A New York-i magyar ENSZ képviselet alkalmazottainak 25 mérföldes távolságon túli utazásokra előzetes bejelentési kötelezettsége volt, ami a Belovai-üggyel kapcsolatos retorzió volt.

használását. A két ország között sikeres előkészítő tárgyalások folytak a vámszer-
vek együttműködéséről, amelyet a magyar kormányfő washingtoni látogatása során
írtak alá.⁸¹

A memorandum átadása után néhány nappal Washingtonban a miniszterelnök
tanácsadói, Kodolányi Gyula és Hieronymi Ottó⁸² további lépéseket tett Antall József
amerikai útjának előkészítésére. „Az útnak az egyik célja az, hogy Hieronymi Ottó-
val kipuhatoljuk, milyen volna a fogadtatása annak, hogy valamifajta amerikai segít-
séget kérjünk a közelmúltban fellépett három súlyos gazdasági tényező elhárítása
érdekében. Gondolok itt az iraki válságra, az olajhelyzetre és az aszályra.”⁸³ Ebben
a témában Lawrence Eagleburger és Dennis Ross⁸⁴ arra biztatta a miniszterelnöki
tanácsadókat, hogy Magyarország gazdasági helyzetét nyíltan kell feltárni George
Bush elnök számára, mert a washingtoni adminisztráció jól ismeri az iraki válság,
valamint az olajár folytán fellépett magyar nehézségeket, de nem volt eddig a magas
kormánykörökben pontos képük az aszálykárok mértékéről. Az amerikai elnökkel
elsősorban elvi kérdésekről és nagyobb koncepcionális ügyekről kell tárgyalni, a rész-
leteket pedig a James Bakerrel való tárgyaláson, valamint a gazdasági miniszterek-
kel és az egyéb hivatalnokokkal való megbeszéléseken kell elmondani. Kodolányi
Gyula hangsúlyozta, hogy „mi az amerikai elnöktől elsősorban azt várjuk, hogy
nyilvánítsa ki, hogy Magyarország továbbra is az élenjáró a közép-európai változá-
sokban, valamint hogy Magyarországon a piacgazdaságra való áttérés következetes,
és nem lassult le. Hogy Magyarország a szabad nyugati demokráciák körébe tartozik.
[...] Magáról a Bush elnökkel folytatandó beszélgetésről a tanácsadók azt mondták,
hogy ott Bush elnök számít Antall József széles látókörére, történészi tapasztalatára,
és eredeti meglátásaira. Eagleburger úr közölte velünk, hogy az összes kelet-közép-
európai vezetők közül az ő számára az Antall Józseffel való beszélgetés jelenti a leg-
nagyobb élvezetet.”⁸⁵

⁸¹ Lásd 34. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium Amerikai Egyesült Államok referá-
túrájának feljegyzése az magyar–amerikai kapcsolatok aktuális kérdéseiről* címmel, amelynek
keltezése: 1990. szeptember 28., illetve *Memorandum Alföldy Tádé helyettes államtitkár washin-
gtoni megbeszéléseihez a magyar–amerikai kapcsolatok további fejlesztéséről* címmel, amelynek
keltezése 1990. október 5. OTM Antall-hagyaték 20. d.

⁸² Hieronymi Ottó (1938–) közgazdász Antall József tanácsadója volt 1990 májusa és 1993 decembere
között.

⁸³ Lásd a 36. számú dokumentumot *Hieronymi Ottó, Antall József tanácsadójának és Kodolányi
Gyula, a miniszterelnök külpolitikai főtanácsadójának előkészítő útja Washingtonban a magyar
kormánydelegáció számára* címmel. Keltezése: 1990. október 9.

⁸⁴ Dennis B. Ross (1948–) diplomata a Policy Planning Staff (nemzetközi politikai elemzések készí-
tése) igazgatója, illetve 1990-ben a Bush-adminisztrációban a Szovjetunióval, a német egységgel és
a fegyverzetellenőrzéssel kapcsolatos ügyek megbízottja volt.

⁸⁵ Lásd a 36. számú dokumentumot *Hieronymi Ottó, Antall József tanácsadójának és Kodolányi*

Kodolányi Gyula jelentése után egy nappal készült ugyanerről az útról Hieronymi Ottó feljegyzése Antall József számára:⁸⁶ „Az amerikai kormány szerint Antall József látogatása egy sikeres út kell, hogy legyen. Antall József útja lesz az első látogatás egy valóban független, nyugati oldalon álló kelet-közép-európai kormányfő részéről. Az amerikai kormány szerint a magyar miniszterelnök látja a legvilágosabban a kelet-közép-európai országok helyzetét és az Egyesült Államok szerepét. Ennek az útnak a sikere fontos az amerikai kormány számára bel- és külpolitikai szempontból.”⁸⁷ Hieronymi Ottó feljegyzése szerint az amerikai kormány meg volt győződve, hogy a magyar kormány helyes bel- és külpolitikát követ. Az amerikai elnök és a külügyminiszter is ki fogják fejezni bizalmukat Magyarország politikájával kapcsolatban. A bizalomnyilvánítás azért is fontos volt, mert az amerikai Pénzügyminisztérium alacsonyabb szintjén bizonyos türelmetlenség volt érezhető Magyarországgal szemben.⁸⁸

A feljegyzés tanúsága szerint a gazdasági kérdések területén világosan el kellett mondani a magyar problémák súlyát: a KGST összeomlásából következő nehézségeket, az aszály következményeit az exportra és az importra, az iraki válság hatását a kereskedelemre, a be nem hajtható követeléseket, valamint az olaj árának jelentős emelkedését. A magyar olajár-politika lényegét tisztán kellett látnia a washingtoni kormánynak: a magyar kormány nem szándékozott az olaj belső, piaci árát mesterségesen alacsonyan tartani. A State Departement megértette, hogy Magyarországnak rövid és középtávú segítségre van szüksége. Az első egy „biztonsági háló”, illetve rendkívüli segély, amelynek keretében 150 millió USD értékű takarmány érkezik az országba, válsághelyzetben pedig az olajellátás biztosítása a párizsi Nemzetközi Energia Szervezeten⁸⁹ keresztül. A középtávú támogatás az átalakulás sikerének pénzügyi biztosítása, de anélkül, hogy súlyosbítaná az ország adósságterheit. Ennek keretében egy Magyarország számára elfogadható feltételekkel kötött IMF⁹⁰ hitel-

Gyula, a miniszterelnök külpolitikai főtanácsadójának előkészítő útja Washingtonban a magyar kormánydelegáció számára címmel. Keltezése: 1990. október 9.

⁸⁶ Lásd a 37. számú dokumentumot *Hieronymi Ottó feljegyzése Antall Józsefnek a washingtoni látogatásához* címmel. Keltezése: 1990. október 10.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Hieronymi is megjegyezte, hogy a State Departement és az amerikai Pénzügyminisztérium hivatalnokai között hagyományosan nem felhőtlen a viszony.

⁸⁹ A Nemzetközi Energia Ügynökség (Agence Internationale de l'Énergie – AIE) kormányközi szervezet, amelyet a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) az 1973/1974. évi olajválság kapcsán 1974-ben hozott létre. Az AIE információt nyújt a nemzetközi olajpiac és energetikai szektorról. Vö. a 91. számú lábjegyzettel.

⁹⁰ A Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund – IMF) 1944-ben a Bretton Woods-i konferencia határozatai alapján jött létre. Az IMF 1947-ben kezdte meg működését, és Magyarország 1982 óta a tagja. Célja a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok erősítése, a valutastabilitás, a fizetési egyensúly fenntartása, a nemzetközi fizetési mérleg kiegyensúlyozása.

nek, valamint egy nem hitel formájában nyújtott gazdasági segélycsomagnak kell érkeznie az országba. Az amerikai fél támogatta Magyarország OECD⁹¹ tagságát, Lengyelországgal és Csehszlovákiával együtt.

Az amerikai kormánykörök úgy látták, hogy „Magyarország sikere az Egyesült Államok fontos politikai érdeke. Az előkészítő út során az amerikai vezető tisztviselők kifejtették, hogy az amerikai kormány szemében Magyarország kivételes szerepet játszik a kelet-európai átalakulásban. Ennek az átalakulásnak a sikere fontos politikai érdeke az Egyesült Államoknak és az egész nyugati világnak”.⁹² Az amerikai kormány tagjai hangsúlyozták, hogy az iraki válság ellenére sem veszítik szem elől Magyarország, Lengyelország és Csehszlovákia fejlődésének fontosságát, sőt szövetségeseiknek is kifejtették, hogy a közel-keleti válság ellenére sem hanyagolják el a három állam problémáit.

Antall József és kísérete⁹³ 1990. október 15-én, reggel tíz órakor indult London érítésével New Yorkba, majd október 18-án találkozott George Bushsal a Fehér Házban, ahol az amerikai elnök méltatta a magyarországi demokráciát, amely a közép-európai eseményekre nagy hatást gyakorolt. Antall József megemlítette a Nobeldíjjal kitüntetett Mihail Gorbacsov szerepét az átalakulások folyamatában. A magyar kormányfő kérte Bush elnököt, hogy az Öböl-válság ellenére ne tévessze szem elől a kelet-európai térséget, amelyet az amerikai elnök meg is ígért. A fehér házi megbeszélést követően szakminiszteri találkozók, illetve vezetői megbeszélések folytak. Bush elnök meghirdette az amerikai–magyar kapcsolatok új korszakát, amely a teljes bizalmon alapult.

Antall József Amerikai Egyesült Államokban tett látogatásának eredményeképpen George Bush elnök intézkedéseket jelentett be a magyar gazdaság támogatására 47,5 millió dollár értékű külön hitelkerettel az aszály okozta takarmánygabona-kiesés pótlására. Deklarálta az Elbától Keletre fekvő térségnek okozott károk

⁹¹ Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD), amely 1961-ben, tizennyolc ország részvételével Párizsban jött létre. Célja, hogy segítse a tagállamok kormányait gazdasági és szociális politika kialakításában.

⁹² Lásd a 37. számú dokumentumot *Hieronimi Ottó feljegyzése Antall Józsefnek a washingtoni látogatásához* címmel. Keltezése: 1990. október 10.

⁹³ A magyar kormányfő kíséretének tagjai voltak: Jeszenszky Géza külügyminiszter, Kádár Béla a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere, Boross Péter titkosszolgálatokért felelős tárca nélküli miniszter, Mádl Ferenc a Magyar Tudományos Akadémia és a tudománypolitika felügyeletéért felelős tárca nélküli miniszter, Matolcsy György a miniszterelnök személyes gazdasági tanácsadója, Kodolányi Gyula Antall külpolitikai főtanácsadója, Forrai István a Miniszterelnöki Hivatal kabinetfőnök-helyettese, László Balázs kormányzóvivő, Kocsis Kálmán, az Információs Hivatal megbízott igazgatója. New Yorkban csatlakozott a delegációhoz Tar Pál miniszterelnöki tanácsadó, Surányi György, a Magyar Nemzeti Bank elnöke és Zwack Péter washingtoni magyar nagykövet.

és olajárrobbanás kivédésére szolgáló kölcsönkeret 5 milliárd dollárral való bővítését. Az Amerikai Egyesült Államok felkérte a Világbankot⁹⁴, hogy a Kelet- és Közép-Európa számára tervezett 9 milliárd dollár összegű energetikai támogatás folyósítását gyorsítsa fel. Amerikai részről hozzájárultak a magyar főkonzulátus megnyitásához Los Angelesben, továbbá feloldották a magyar diplomaták utazásainak korlátozását. Magyar részről bejelentették az amerikai állampolgárok vízumkötelezettségének eltörlését Magyarországra való beutazáshoz⁹⁵, amerikai részről (a törvényhozási szabályok kötöttségéhez igazodva) magyar állampolgárok vízumilleték fizetésére vonatkozó kötelezettségét törlik el. Antall József „lélekben” tizenöt millió magyar miniszterelnökneként a New York-i Magyar Házban megrendezett találkozón kijelentette, hogy „az összmagyarság képviselőjének és miniszterelnökének tekintem magam”.⁹⁶

A SEED-II törvényjavaslat,⁹⁷ amely 1991. évre biztosította az amerikai pénzügyi támogatást, már nemcsak Lengyelországra és Magyarországra terjedt ki, hanem a volt szocialista tömb országára is. A törvényjavaslatot a Képviselőház 1990-ben elfogadta ugyan, a Szenátus azonban módosított változatot készített, amelynek vitáját 1991-ben tartották. Az amerikai Kongresszus elfogadta viszont az úgynevezett „Külügyi megajánlási” törvényt, amely 500 millió USD felhasználását engedélyezte a kormány részére a volt szocialista tömb támogatására. A tételes felhasználást előíró SEED-II törvény hiányában a State Departement szabad kezet kapott a keretösszeg felett.

⁹⁴ A Világbank, a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) Bretton Woods-ban alakult meg 1944-ben.

⁹⁵ „A kormány 3412/1990. határozata a Magyar Köztársaság Kormánya és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között vízumkérdésekről szóló megállapodás kötéséről A Kormány 1.) elhatározza a vízummentességről, illetőleg vízumkönnyítésekről szóló megállapodás létrehozását az Amerikai Egyesült Államok Kormányával; 2.) felhatalmazza a külügyminisztert, hogy a Megállapodást jegyzékváltás formájában létrehozza; 3.) felhatalmazza a belügyminisztert, hogy a külügyminiszterrel és az igazságügy miniszterrel egyetértésben a Megállapodás kihirdetése iránt a Kormányhoz előterjesztést tegyen. Budapest, 1990. október 10.” MNL OL XIX–J–1–j 1990. 9. d.

⁹⁶ Vö. a 38. számú dokumentummal *A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József hivatalos látogatásáról az Amerikai Egyesült Államokban* címmel. Keltezése: 1990. október 20.

⁹⁷ Az amerikai kongresszus 1989-ben fogadta el a SEED-I törvényt, amely Lengyelország és Magyarország számára összesen 938 millió USD támogatási keretet biztosított. Ebből a lengyel részesedés 841 millió USD, a magyar 97 millió USD volt. A SEED-I törvény legnagyobb magyar tétele a 60 millió USD összegű vállalkozási alap volt, amely 1990-ben kezdte meg működését. Vö. a 28. számú dokumentummal *Somogyi Ferenc, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának levele Mádl Ferenc, tárca nélküli miniszternek az Amerikai Egyesült Államok támogatásáról Magyarországnak; a SEED-I. és a SEED-II. amerikai törvény, illetve törvényjavaslat* címmel. Keltezése: 1990. június 4.

Antall József és kíséretének az Amerikai Egyesült Államokban tett látogatása eredményeképpen további egyeztető utótárgyalásokat tartottak az amerikai Külügyminisztériumban abból a célból, hogy a legfontosabb gazdasági témájú kérdésekben azonnal megtörténjenek a konkrét lépések. Az eredmények operatív végrehajtásához a washingtoni magyar nagykövetség, a magyar Külügyminisztérium és a Miniszterelnöki Hivatal együttműködve dolgozott, bevonva az érintett szakminisztériumokat a további munkálatokba.⁹⁸

A magyar diplomácia dinamizmusát jelezte, hogy nagy ütemben haladtak előre a társulási szerződés tárgyalásai az Európai Közösséggel, amellyel Budapest fontos lépést tett az európai integráció folyamatában. A magyar kormány a NATO-hoz, az Európai Közösségek⁹⁹ és a Nyugat-európai Unió¹⁰⁰ felé orientálódott. Miközben Antall József látogatása zajlott az Amerikai Egyesült Államokban, 1990. október 17-én az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága meghívta a szervezet huszonnegyedik teljes jogú tagállamának a Magyar Köztársaságot.

Magyarország európai integráció felé irányuló lehetőségei és lépései nagymértékben függtek Bonntól és Párizstól, illetve a német–francia együttműködéstől is. Franciaország és a Németországi Szövetségi Köztársaság 1988-ban hirdette meg közös keleti politikáját, amelynek része volt a reformokban élen járó országoknak nyújtott segítség szervezése. A két ország stratégiai elkezdtek a társulási formák és koncepciók kidolgozását. Az új magyar külpolitika fontos célja volt, hogy minél gyorsabban csatlakozhasson az euroatlanti integrációhoz. Antall József első hivatalos nyugat-európai útja a Németországi Szövetségi Köztársaságba és Franciaországba vezetett, érzékeltetve a magyar külpolitika két fontos pillérét. Budapesten abban bíztak, hogy

⁹⁸ Lásd a 39. számú dokumentumot *Az Antall József vezette magyar kormánydelegáció Amerikai Egyesült Államokban folytatott tárgyalásait eredményező további egyeztetések* címmel, amelynek keltezése: 1990. október 25., illetve a 40. számú dokumentumot, *Az amerikai magyar nagykövetség munkatársának feljegyzése a magyar miniszterelnök amerikai látogatása következtében felmerült teendőkről* címmel, amelynek a keltezése: 1990. november.

⁹⁹ Az Európai Közösségek (European Communities) Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, NSZK és Olaszország képviselői által aláírt (1965) Egyesítő Szerződés alapján jött létre 1967-ben. Az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK), az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atomenergia Közösség (Euratom) összefoglaló neve. A Maastrichti Szerződés (1992) aláírásával létrejött az Európai Közösség (1993), amely az Európai Unió három pillére közül az egyik.

¹⁰⁰ A Nyugat-európai Uniót (Western European Union – WEU) 1948-ban öt nyugat-európai állam (Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Luxemburg) által aláírt brüsszeli szerződés alapján hozták létre. Olaszországot és a Németországi Szövetségi Köztársaságot 1954-ben hívták meg a szervezetbe, Spanyolország és Portugália 1988-ban csatlakozott. Az 1992. évi maastrichti szerződés a WEU-t az Európai Unió integráns részeként írta le. A Nyugat-európai Unió székhelyét 1993-ban Londonból Brüsszelbe helyezték át, hogy javítsák az együttműködést a NATO-val.

a német–francia együttműködés erősödik, amellyel a magyar esélyek is megnövekednek az európai integráció irányába.¹⁰¹

1990 májusában, a magyar Külügyminisztériumban német munkacsoport jött létre, hogy Magyarország felkészüljön a két Németország egyesítésére. Megállapították, hogy „az egyesítési folyamat eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy a Magyarországot érintő kihívásokra magunknak kell megtalálni a választ, s ehhez a jelenleginél lényegesen nagyobb magyar aktivitásra és kezdeményezésre van szükség mindkét német állam, s a kialakuló egységes német reláció vonatkozásában, mely minden jel szerint hazánk elsőszámú partnere lesz.”¹⁰² Az egyesítés új helyzetbe hozta a hagyományos európai egyensúly legállandóbb tényezőjét, a NATO-t is és középtávon felmerült a NATO kétpólusú jellegének (Észak-Amerika és Európa), s ezen belül az európai szárny erősödésének lehetősége. Olyan elképzelések is napvilágot láttak, amely szerint az átalakuló NATO az új európai biztonsági rendszer bázisa lehet. A Szovjetunió belső helyzete és merev álláspontja ellenére a német kérdésben várhatóan európai szintű megoldás fog születni, s ennek következtében felgyorsul az európai biztonsági-katonai, politikai és gazdasági viszonyok átstrukturálódása, ezzel együtt a német–német határ megszűnik ütköző zóna lenni. A külügyi munkacsoport kiindulópontja a német egyesítés a magyar külpolitikában, hogy „Magyarországot a német egyesítés által felvetett problémák kezelése és megoldása annyiban érinti, hogy pozitív kifejtet esetén jelentős mértékben felgyorsulhat az európai közeledés, gyorsabban bomolhatnak le a hagyományos európai struktúrák. Az események kedvezőtlen fordulata pedig komolyan gátolhatná az új típusú össz-európai együttműködés kialakítását. Másrészt abból kell kiindulni, hogy az NSZK hazánk második, az NDK pedig harmadik legjelentősebb gazdasági partnere, s az átalakulási szakasz után minden bizonnyal Németország lesz Magyarország legfontosabb partnere. Ezért a kapcsolatokat már a »korai« szakaszaiban is Németország leendő európai súlyát szem előtt tartva célszerű alakítani.”¹⁰³ A magyar diplomácia irányítói számára az is világos volt, hogy a német reláció lesz Magyarország szempontjából európai, regionális és bilaterális szinten a legdinamikusabb. Ezzel párhuzamosan az európai integráció másik motorja, Franciaország is Budapest figyelmének középpontjában állt.

A német gazdasági körök és az Európai Közösségek szakértőinek álláspontja szerint a német egyesülésnek rövidtávon kedvezőtlen hatásai lesznek az egyesült

¹⁰¹ Az elmondottakra lásd Fejérdy Gergely: A francia–német együttműködés Magyarország szemszögéből, a rendszerváltás korszakában. In: *Külügyi Szemle* 12. évf. (2013) 4. sz. 74–97. o.

¹⁰² Györkös Péter által jegyzett, *A német egyesítés kapcsán megoldandó magyar kormányzati és külügyminisztériumi feladatok* című munkaanyag 1990. május 24-diki keltezésű. XIX-J–1–j 1990. 53. d.

¹⁰³ Uo.

Németország külkereskedelmére. Kiemelték, hogy az Elbától Keletre elhelyezkedő országok (elsősorban Magyarország, Lengyelország és Csehszlovákia) törekvései – a piacgazdaság létrehozása, a világpiaci árak átvétele és a konvertibilitás megteremtése – már önmagukban is szétfeszítették a hagyományos, elsősorban a KGST-n belüli gazdasági kapcsolatok rendszerét. Emellett a német egység középtávon a kooperáció új területeit nyithatta meg. „Azzal is számolnak, hogy a kelet-közép-európai országok gazdasági reformjainak EK támogatásával az EK társulási szerződések megkötésével, továbbá a német egyesülés nyomán már 1991-re előre jelzett gyors gazdasági növekedéssel az EK által támogatott kelet-közép-európai országok az egyesült Németország és az EK integrált piacának fontos szállítóivá válnak. A kedvező középtávú hatásokat erősíti, hogy a térség országai az alacsony termelési költségek miatt attraktívvá válnak az EK beruházók számára.”¹⁰⁴

Antall József és Helmut Josef Michael Kohl¹⁰⁵ barátsága 1990 májusában kezdődött, amikor a magyar miniszterelnök Nyugat-Berlinben részt vett és beszédet mondott a Deutscher Katholikentag rendezvényén és találkozott a német szövetségi kancellárral.¹⁰⁶ Tizenhárom nappal később a magyar miniszterelnök hivatalos levelet írt Helmut Kohlnek, a június 21-i bonni hivatalos találkozájukra való felkészülés jegyében, amelyben tájékoztatta kollégáját a magyar gazdaság rövid távú működőképességének veszélyéről: „A helyzet a rövidlejáratú betétek visszavonása miatt drámaivá vált, és legutóbbi berlini találkozónk óta rendkívüli mértékben súlyosbodott. Az ország devizatartalékai olyan szintre süllyedtek, hogy a fizetéseképtelenség közvetlen közelségbe került. [...] Kérem ezért a Szövetségi Kancellár úr támogatását, hogy Magyarország 1 milliárd DEM Stand-by¹⁰⁷ jellegű betétkerethez juthasson a német bankoktól, amelynek maximum 12 hónapig történő igénybevételével áthidalhatná a hitelpiaci likviditási válságot és stabil hátteret biztosíthatna a középlejáratú piaci hitelügyletek létrehozásához.”¹⁰⁸ Ugyanazon a napon, Antall József – éppen Moszkvából visszatérve – a hivatalos üzenet mellett baráti hangvételű levelet is írt Helmut Kohlnek, amelyben jelezte, a korábbi megbeszélésük alapján megbízta a kabinet tagjait, hogy minden minisztérium tegyen javaslatot az elkövetkezendő időben a Német-

¹⁰⁴ Lásd az 52. számú dokumentumot *Horváth István feljegyzése Jeszenszky Géának az Európai Közösség területének az NDK-ra történő kiterjesztéséről és annak a magyar–német szerződéses és gazdasági kapcsolataira gyakorolt hatásáról* címmel. Keltezése: 1990. szeptember 26.

¹⁰⁵ Helmut Josef Michael Kohl (1930–) kereszténydemokrata politikus, aki a Németországi Szövetségi Köztársaság kancellárja volt 1982. október 1. és 1998. szeptember 23. között.

¹⁰⁶ Lásd erre vonatkozóan és Marinovich Endre: Antall és Kohl. In: http://www.antalljozsef.hu/hu/antall_es_kohl (Letöltés ideje: 2015. január 18.) és Uő: *1315 nap – Antall József naplója* i. m.

¹⁰⁷ Az angol Standby kifejezés jelentése tartalék.

¹⁰⁸ Lásd a 46. számú dokumentumot *Antall József levele Helmut Kohlnek* címmel. Keltezése: 1990. június 8.

országtól kért támogatásra. Örömmel tájékoztatta kollégáját, hogy „berlini megbeszéléseink alapján már be is jelenthettük Horváth István nagykövet úr¹⁰⁹ kettős akkreditálását Bonnon kívül Berlinben, és ezzel kifejezésre juttathattuk a két német állam együttes kezelését a magyar diplomáciában.”¹¹⁰

Antall József Helmut Kohl szövetségi kancellár meghívására 1990. június 19–22. között tett hivatalos látogatást a Németországi Szövetségi Köztársaságban, amelynek során Münchenben, Stuttgartban és Bonnban találkozott az NSZK gazdasági-pénzügyi életének képviselőivel és tájékoztatást adott a magyar kormány programjának leglényegesebb elemeiről. A kancellárral folytatott megbeszélések „rendkívül bizalmas és baráti légkörben folytak”, amelynek során a miniszterelnök kitért a látogatását megelőzően Helmut Kohlnek írt levél főbb elemeire. A német kormány nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy Magyarországon a CDU¹¹¹ testvérpártja van hatalmon, ezzel lehetővé vált a két kormány közötti együttműködés minőségileg új alapokra helyezése. A kancellár minden magyar kérés teljesítésére ígéretet tett és a 800 millió DM-es hitelnyújtási kérelemmel kapcsolatban közölte, hogy „az NSZK kormányának elképzelése szerint a hitel összegéből 500 millió DM-et vállalna az NSZK, 300 millió DM-et más országok nyújtanának. Ezzel az NSZK kormánya demonstrálni szeretné a pénzvilág felé, hogy az európai országok bizalommal vannak a magyar kormány iránt és készek továbbra is aktívan támogatni a magyar kormány programjának megvalósítását.”¹¹² Az ügyek koordinálására magyar részről Matolcsy György államtitkár¹¹³ és német részről a kancellár tanácsadóját, Horst Teltschicket¹¹⁴ bízták meg. A miniszterelnök személyes gazdasági tanácsadója, Matolcsy György augusztusban Bonnba látogatott, ahol partnerével munkacsoportot állítottak

¹⁰⁹ Horváth István rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1984. október 24-én adta át megbízólevelét Bonnban, a Németországi Szövetségi Köztársaságban. Lakatos Ernő rendkívüli és meghatalmazott nagykövet visszahívása a Berlinből, Német Demokratikus Köztársaságból, 1990. március 23-án történt meg.

¹¹⁰ Lásd a 47. számú dokumentumot *Antall József baráti hangvételű levele Helmut Kohlnek* címmel. Keltezése: 1990. június 8.

¹¹¹ A Kereszténydemokrata Unió (Christlich Demokratische Union Deutschlands – CDU) Németország egyik konzervatív pártja. A Bajor Keresztényszociális Unió (Christlich-Soziale Union in Bayern – CSU) a CDU testvérpártja és csak Bajorországban működik.

¹¹² Lásd a 48. számú dokumentumot *Rejtjeltávirat Bonnból. Összefoglaló Antall József látogatásáról a Németországi Szövetségi Köztársaságban* címmel. Keltezése: 1990. június 26.

¹¹³ Matolcsy György (1955–) 1990 májusától Antall József személyes gazdasági tanácsadója, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára volt, egyben a Gazdaságpolitikai Titkárság vezetője és a Gazdasági Kabinet titkára.

¹¹⁴ Horst Teltschik (1940–) a Freie Universität Berlin-ben végezte tanulmányait politológia, történelem és a nemzetközi jog tárgykörökben. 1972-től Helmut Kohl munkatársa, majd az Alkancellári Hivatal vezetője volt 1983 és 1993 között. Helmut Kohl kancellár legbensőbb bizalmasa, illetve a német–német gazdasági tárgyalások vezetője volt.

fel a magyar–német megállapodások végrehajtására. A megbeszélésen Horst Teltshik kijelentette, hogy „nem támogatnak olyan programokat, melyek egységesen kezelik ezt a [kelet-közép-európai] térséget, továbbra is a differenciált megközelítés mellett vannak. Elmondta, hogy a német–lengyel tárgyalásokon kitették az asztalra a magyar–német megállapodásokat, és azt mondták: „Ez a minta, ezt kell követni.”¹¹⁵ Antall József és Helmut Kohl barátsága töretlen volt, amely nagy hatással volt a magyar–német kapcsolatokra. Budapest és Bonn közötti egyeztetések a tárgyalt időszakban is folyamatosak voltak.

A magyar–francia kapcsolatokban François Mitterand elnök¹¹⁶ 1990. január 18. és 19. között tett, budapesti látogatásával¹¹⁷ minőségi fordulat következett be, abban az értelemben is, hogy a francia elnök kifejtette, „Franciaország a közép-kelet-európai térségben, és így Magyarországon is sem [nem] egyes pártokat, vagy személyeket, hanem a demokratikus átalakulás folyamatát támogatja.”¹¹⁸ Január 19-én a francia köztársasági elnök a francia nagykövetség rezidenciáján a hivatalos program szerint az „ellenzéki” politikai pártok képviselőivel reggelizett, többek között Antall Józseffel. A villásreggeli során szóba került a határon túli magyar kisebbségek kérdése is, amelyről a francia Külügyminisztérium tájékoztatta Mitterand elnököt. A délután sorra kerülő sajtótájékoztatón a Francia Köztársaság elnöke kijelentette, hogy „Magyarországot mindkét világháború után megfosztották területének kétharmadától” és „Magyarország számára különösen fájdalmasnak” nevezte a nemzeti kisebbség kérdését. Mindezzel nagy feltűnést keltett Magyarországon és külföldi diplomáciai körökben egyaránt.¹¹⁹

Az Antall-kormány megalakulásakor Párizs üdvözölte az új kormány külpolitikai törekvéseiben a kiszámíthatóságot és magyar–francia kapcsolatokat¹²⁰ fejlesztésének igényét. Aktívan támogatták Magyarország és az európai integrációs szervezetek közötti kapcsolatok elmélyítését, melynek Magyarország Európa Tanácsbeli teljes

¹¹⁵ Lásd az 50. számú dokumentumot *Matolcsy György, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárának tárgyalása a Németországi Szövetségi Köztársaságban* címmel. Keltezése: 1990. augusztus 21.

¹¹⁶ François Mitterand (1916–1996) szocialista politikus Franciaország köztársasági elnöke volt 1981. május 21. és 1995. május 17. között.

¹¹⁷ François Mitterand második budapesti látogatása 1990. január 18. és 19. között volt.

¹¹⁸ Lásd az 57. számú dokumentumot *Rejteltávirat Párizsból. Franciaország támogatja a demokratikus átalakulási folyamatot* címmel. Keltezése: 1990. május 29.

¹¹⁹ Garadnai Zoltán – Thomas Schreiber: François Mitterand elnök második budapesti útja – 1990. január 18–19. In: http://www.archivnet.hu/pp_hir_nyomtat.php?hir_id=75 (Letöltés ideje: 2015. január 20.)

¹²⁰ A magyar–francia politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok összefoglalására lásd az 59. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának összefoglalója a magyar–francia kapcsolatokról* címmel. Keltezése: 1990. június.

jogú tagsága után újabb állomása a közösséggel kötendő új típusú társulási szerződés lehetett. Franciaország a kisebbségek jogait az általános emberi jogok igen fontos elemének tekintette. Ekkor Franciaország – a Németországi Szövetségi Köztársasághoz hasonlóan – az új típusú európai kollektív biztonsági rendszer létrehozásának volt a híve, amelyben számítottak a magyar partnerre.¹²¹

A magyar miniszterelnöknek az NSZK-ban tett nyugat-németországi látogatásán június 22-én befejezte, még aznap Párizsba utazott, ahol Louis Michel Rocard francia miniszterelnökkel¹²² szűk körű megbeszélést folytatott, amelyet a Miniszterelnöki Hivatalban adott munkaebéd követett.¹²³ Az eszmecsere során Antall József kérte, hogy Franciaország ne tekintse homogén térségnek Kelet- és Közép-Európát, hanem differenciáltan kezelje a térség államait. Michel Rocard hangsúlyozta, hogy a francia kormány kész erre, és Franciaország részéről támogatják Magyarország csatlakozási szándékát az Európa Tanácshoz.¹²⁴ A munkaebéd alkalmával, a francia miniszterelnök pohárköszöntőjében elmondta, hogy „ugyancsak támogatjuk kérelmüket az Európai Gazdasági Közösséggel kötendő társulási egyezmény létrejötté érdekében. Értékeljük a magunk részéről a magyar küldöttség együttműködését az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank megalakulásával kapcsolatos tárgyalások során.”¹²⁵ Magyarország európai integráció felé tett lépéseinek franciarszági támogatása és a politikai kapcsolatok erősítése mellett Michel Rocard fontosnak tartotta az új európai struktúra létrehozását és ezzel összefüggésben az NATO európai katonai szerepének újrafogalmazását. A francia miniszterelnök bejelentette, hogy a kulturális együttműködés területén a francia fél az eddigieknél négyszer nagyobb mértéket fog vállalni.

A gazdasági kapcsolatok erősítése terén a külföldi, köztük a francia tőkebefektetések elősegítése érdekében létrejött a Miniszterelnöki Hivatalon belül működő Külföldi Befektetések Irodája éppen a francia DATAR mintájára.¹²⁶ Ekkor a magyar

¹²¹ Vö. az 57. számú dokumentummal *Rejtjeltávirat Párizsból. Franciaország támogatja a demokratikus átalakulási folyamatot* címmel. Keltezése: 1990. május 29.

¹²² Louis Michel Rocard (1930–) François Mitterand elnöksége alatt Franciaország miniszterelnöke volt 1988. május 10. és 1991. május 15. között.

¹²³ Lásd az 58. számú dokumentumot *Rejtjeltávirat Párizsból. François Mitterand, a Francia Köztársaság elnöke és Michel Rocard miniszterelnök fogadják Antall Józsefet* címmel. Keltezése: 1990. június 1.

¹²⁴ Lásd a 66. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József hivatalos látogatásáról a Francia Köztársaságban* címmel. Keltezése: 1990. június 23.

¹²⁵ Lásd a 64. számú dokumentumot *Michel Rocard francia miniszterelnök pohárköszöntője Antall József tiszteletére nyújtott ebéd alkalmával* címmel. Keltezése: 1990. június 22.

¹²⁶ A DATAR-t (La Délégation interministérielle à l'aménagement du territoire et à l'attractivité régionale) 1963-ban hozták létre Franciaországban, hogy elősegítse a tárcaközi bizottságok együttműködését a területfejlesztésben és a régiók kooperációjában.

gazdaság egyik Achilles-sarka az energiakérdés volt. A magyar gazdaságpolitika egyik központi eleme volt, hogy az egyoldalú energiafüggést az ország politikai és gazdasági függetlensége érdekében is felszámolja. Ennek a koncepciónak a részéppen a magyar energetikai rendszereket össze kellett kötni a megfelelő nyugat-európai rendszerekkel. A magyar fél kérte a francia kormányt, hogy várhatóan a készülő új magyar energia stratégia kidolgozásához nyújtson szakmai és technikai segítséget.¹²⁷ Antall József a francia Gyáriparosok Országos Szövetségében kijelentette, hogy „külgazdasági kapcsolataink diverzifikálásában Franciaországnak nagy szerepet szánunk. Érzékeljük és értékeljük Franciaország nagyobb figyelmét a közép-kelet-európai térség irányába. [...] Szeretném hozzátenni, hogy véleményem szerint eljött az ideje annak, hogy túllépjünk a látogatások és ismerkedések szakaszán, és Önök tartósan jelen legyenek Magyarországon, folyamatosan tevékenykedjenek a magyar piacon.”¹²⁸ A magyar és a francia kormány meghatalmazottjai 1990. július 4-én írták alá a magyar–francia megállapodást a rövid időtartamú tartózkodásokra vonatkozó vízumkötelezettség megszüntetéséről, amely 1990. július 15-én lépett hatályba. Kiterjedt a Magyar Köztársaság területére, a Francia Köztársaság megyéire és Tengeren Túli Területeire, illetve a viszonyosság alapján kiterjedt a Monacói Nagyhercegségre is.¹²⁹

A magyar kormányfő a Németországi Szövetségi Köztársaságba és Franciaországba tett látogatása során a nyugatnémet és a francia vezetők a gazdasági együttműködés erősítésén túl biztosították a magyar kormányt, hogy támogatják Magyarországot euroatlanti integrációját. A miniszterelnök Amerikai Egyesült Államokban lezajlott útja pedig az ország presztízsét jelentősen emelte a nyugati demokráciák körében, annál is inkább, mert egy demokratikusan megválasztott kormány vezetője az amerikai elnök meghívására érkezett és lépett a tengerentúli nagyhatalom földjére. Az Antall József által képviselt ország a piacgazdaság útjára lépett, ahol a parlamentáris demokrácia intézményrendszerének kiépítése szilárd alapokon nyugodott. Mindez lehetőséget nyújtott a magyar diplomácia vezetőinek a konkrét lépések megtételére Brüsszel felé az euroatlanti integráció céljának elérésére.

¹²⁷ Lásd 60. számú dokumentumot *A Miniszterelnöki Hivatal összeállítása a magyar–francia gazdasági kapcsolatokról Antall József franciaországi látogatásához* címmel. Keltezése: 1990. június.

¹²⁸ Lásd a 63. számú dokumentumot *Antall József nyilatkozata a francia Gyáriparosok Országos Szövetségében* címmel. Keltezése: 1990. június 22.

¹²⁹ Lásd a 67. számú dokumentumot *Jeszzenszky Géza előterjesztése a Magyar Köztársaság Kormánya és a Francia Köztársaság Kormánya között a rövid időtartamú tartózkodásokra vonatkozó vízumkötelezettség megszüntetéséről szóló megállapodás kihirdetésére* címmel. Keltezése: 1990. szeptember 12.

Az új magyar kormány kezdeményezésére 1990. június 29-én hivatalos kapcsolatfelvétel és eszmecsere volt Brüsszelben Jeszenszky Géza és Manfred Wörner, a NATO főtitkára között.¹³⁰ A külügyminiszter tájékoztatta a NATO főtitkárát a Varsói Szerződéssel kapcsolatos magyar álláspontról, miszerint Magyarország nem tartja indokoltnak a Varsói Szerződés további fenntartását, s 1991 végéig tárgyalások útján ki kíván lépni a VSZ katonai szervezetéből. Hangsúlyozta azt is, hogy a magyar kormány Magyarország teljes szuverenitásának visszaállítására törekszik, és ezzel párhuzamosan új két- és többoldalú biztonsági garanciákra – a szomszédos országokkal regionális alapon – van szüksége, s e tekintetben számítana a nyugati államok garanciáira is. „Kiemelte azt is, hogy az európai biztonság és stabilitás szempontjából szükséges és fontos az Egyesült Államok európai jelenléte, illetve transzatlanti együttműködés fenntartása. Ezzel összefüggésben azonban rámutatott arra, hogy hiba lenne a Szovjetuniót az európai folyamatokból kirekeszteni, biztonsági érzékenységet figyelmen kívül hagyni, s Európa megosztottságát esetleg a magyar–szovjet határra áthelyezni.”¹³¹ A NATO Állandó Tanácsa előtt a magyar külügyminiszter átfogó képet adott az új magyar kormány kül- és biztonságpolitikai koncepciójáról, valamint az európai integráció irányába tett lépésekről, az Európa Tanács, az Európai Közösségek és a Nyugat-európai Unió felé. Ebben a kontextusban pedig szükséges az európai biztonság és együttműködés kiszélesítése és új, páneurópai biztonsági rendszer létrehozása. Jeszenszky Géza hangsúlyozta Magyarország és a NATO kapcsolatainak szélesítését, amelynek első lépéseként Budapest a rendszeres konzultáció és együttműködés kiépítésében érdekelt a szakértői és tudományos kontaktusok bővítése mellett. Ennek szellemében hivatalos magyarországi látogatásra meghívta a NATO főtitkárt.

Manfred Wörner kifejtette, hogy az Észak-atlanti Szövetség a bizalomra és biztonságra épülő új európai együttműködési rendet kíván létrehozni. Az új, páneurópai kooperatív rendszer egyik alappillére az átalakított NATO lesz. A NATO pedig, mint védelmi szervezet, kooperatív és partneri kapcsolatok kialakítására törekszik a Szovjetunióval és a Varsói Szerződés tagországaival. Az új biztonságpolitikai helyzet szükségessé tette a NATO stratégiájának módosítását. A szervezet a jövőben is politikai fegyverként kívánja kezelni a nukleáris eszközöket, nem fogja elsőként használni fegyveres erejét, de fenntartotta a nukleáris fegyverek elsőkénti bevetésének

¹³⁰ Manfred Wörner (1934–1994) a Németországi Szövetségi Köztársaság védelmi minisztere volt 1982. október 4. – 1988. május 18., illetve a NATO főtitkára 1988. július 1. és 1994. augusztus 13. között.

¹³¹ Lásd a 72. számú dokumentumot *Jeszenszky Géza jelentése a minisztertanácsnak Jeszenszky Géza és Manfred Wörner NATO-főtitkár, illetve Peter Corterier, az Észak-atlanti Közgyűlés főtitkára közötti megbeszéléséről* címmel. Keltezése: 1990. július 5.

jogát. A NATO főtitkára örömmel elfogadta a magyarországi látogatásra szóló meghívást és felvetette, hogy lehetőség nyílhat konkrét magyar–NATO együttműködésre a hagyományos fegyverkorlátozás ellenőrzésében, illetve a „Nyitott égbolt”, az „Open skies” megvalósításában is.

Jeszenszky Géza megbeszélést folytatott Peter Corterier-rel, az Észak-atlanti Közgyűlés főtitkárával¹³² is, aki ismertette az Észak-atlanti Közgyűlés döntését, hogy 1990. őszi, londoni ülészakán olyan státuszt biztosítanak Magyarországnak, amely lehetővé teszi a magyar parlamenti képviselők bekapcsolódását a szervezet munkájába.

A magyar külügyminiszter brüsszeli látogatása, a hivatalos kapcsolatfelvétel a NATO-val lehetőséget biztosított arra is, hogy a NATO és az Észak-atlanti Közgyűlés vezetői átfogó képet kaphassanak a magyarországi változásokról, az új kormány politikai törekvéseiről, amely nagymértékben hozzájárul a Brüsszelben kialakuló pozitív Magyarország-képhez, amely befolyásolja a Budapesttel kapcsolatos politikai, gazdasági és katonai döntéseket. Emellett lényeges pont volt, hogy a NATO is baráti kapcsolatokra törekszik Magyarországgal, és a rendszeres párbeszédén túlmenően kész a konkrét együttműködés kialakítására.¹³³

1988. június 27. és 28. között az Európai Tanács Hannoverben megbízta a Lucien Jean Jacques Delors¹³⁴ vezette szakértői csoportot, hogy dolgozzák ki a gazdasági unió, tehát az Európai Közösség létrehozását célzó konkrét lépéseket. A gazdasági és monetáris unió, illetve a politikai unió létrehozását Dublinban, 1990. április 28-án az Európai Tanács is napirendre tűzte, ahol ajánlatot fogalmaztak meg Magyarország számára a társulási szerződés megkötésére. A német–francia kezdeményezés és a belga memorandum alapján pedig célul tűzték ki az Európai Közösségek intézményi reformját is. Az új magyar kormány a társulási szerződés tárgyalásánál a következő elveket fogalmazta meg: a társulási szerződésnek tartalmaznia kell az érvényben lévő kereskedelmi és gazdasági együttműködési szerződés megállapodásait, a már meglévő szerződésben lefektetett megállapodásokat fejlessze tovább, különösen a mezőgazdaságot, az ipari és tudományos együttműködést. Terjedjen ki olyan területekre is, amelyek a megkötött szerződésekben nem voltak lefektetve, emellett Magyarország jövőbeli tagságát tekintve jelentősek a személyek, a javak és a tőke

¹³² Peter Corterier (1936–) a Németországi Szövetségi Köztársaságban külügyminiszter-helyettes, illetve az Észak-atlanti Közgyűlés főtitkára volt 1989. június 6. és 1993. március 9. között.

¹³³ Az elmondottakra lásd a 72. számú dokumentumot *Jeszenszky Géza jelentése a minisztertanácsnak Jeszenszky Géza és Manfred Wörner NATO-főtitkár, illetve Peter Corterier, az Észak-atlanti Közgyűlés főtitkára közötti megbeszélésről* címmel. Keltezése: 1990. július 5.

¹³⁴ Lucien Jean Jacques Delors (1925–) francia közgazdász és politikus, aki az Európai Bizottság elnöke volt 1985. január 7. és 1995. január 24. között.

fokozatos szabadforgalma, a Közösség különböző kulturális, tudományos és kiképzési programjaihoz való csatlakozás tekintetében.¹³⁵

Antall József 1990. július 16–18. között látogatást tett Brüsszelben az Európai Közösség központjában, valamint az Európa Parlamentben és a NATO központjában.¹³⁶ Elvi támogatást kért a magyar törekvéshez a közös piaci tagságra. Kérte, hogy Magyarországot vegyék ki az állami kereskedelmet folytató tömb kategóriájából, mert ez hátrányos megkülönböztetés forrása. Indítványozta, hogy a Közösség az Elbától Keletre lévő országoknak nyújtott segítsége részeként hozzon létre kompenzációs alapot, a régió hirtelen átalakulásából keletkezett veszteségek enyhítésére. A NATO központjában Antall József tárgyalást folytatott Manfred Wörner NATO-főtitkárral és bejelentette, hogy Magyarország Belgiumban akkreditált nagykövete¹³⁷ kapott megbízást a NATO-val való hivatalos kapcsolattartásra, amelyet Manfred Wörner elfogadott.¹³⁸

Az EBEÉ párizsi csúcstalálkozója után egy nappal¹³⁹ a NATO főtitkára első alkalommal tett hivatalos látogatást Magyarországon.¹⁴⁰ Manfred Wörner a Külügyminisztériumban tartott plenáris ülésen „kedvezően fogadta és támogatásáról biztosította a Magyarország és a NATO kapcsolatainak fejlesztésére vonatkozó elképzeléseinket, amelyek új intézményes formák létrehozása nélkül, rugalmas és gyakorlatias módon erősítik a kontaktusokat és konzultációkat a biztonságpolitikában és más területeken.”¹⁴¹ Antall József értékelte a párizsi csúcstalálkozót és elmondta, hogy

¹³⁵ Az elmondottakra lásd a 74. számú dokumentumot *O'sváth György feljegyzése az előkészítő lépésekről Magyarország társulási szerződésének megkötéséhez az Európai Közösséggel* címmel. Keltezése: 1990. július 9.

¹³⁶ Antall József miniszterelnök kíséretének tagjai voltak és a tárgyalásokon részt vettek: Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter, Somogyi Ferenc külügyminisztériumi államtitkár, Martonyi János államtitkár (a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma) és László Balázs kormánybiztos.

¹³⁷ Göbölös Gábor rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1989. december 12-én adta át megbízólevelét Brüsszelben, ahol 1990 októberéig vezette a magyar képviseletet. Granasztói György rendkívüli és meghatalmazott nagykövetet a Magyar Köztársaság elnöke 1990. október 24-én bízta meg a brüsszeli magyar képviselet vezetésével, megbízólevelét 1990. december 11-én nyújtotta át Brüsszelben és megbízatása 1994 augusztusáig tartott.

¹³⁸ Lásd a 75. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József látogatásáról az európai integrációs szervezeteknél Brüsszelben* címmel. Keltezése: 1990. július 12.

¹³⁹ A Manfred Wörner vezette delegáció 1990. november 22. és 25. között tartózkodott Magyarországon.

¹⁴⁰ A NATO-küldöttség tagja volt John Kriendler, a politikai főtitkárhelyettes helyettese, Paul Rambaut, a főtitkár tudományos és környezetvédelmi ügyekért felelős munkatársa, Jan Peter Dijkstra, kabinetfőnök-helyettes, Jean-Claude Renaud, gazdaságpolitikai külön tanácsadó és Florent Swijssen, NATO-szóvivő, a sajtószolgálat megbízott vezetője. A küldöttséghez Budapesten csatlakozott Joseph Nitti, az Olasz Köztársaság magyarországi nagykövete.

¹⁴¹ Lásd a 82. számú dokumentumot *Szilcs László, a Külügyminisztérium Európai Együttműködési Főosztály munkatársának jelentése Manfred Wörner hivatalos magyarországi látogatásáról* címmel. Keltezése: 1990. december 10.

„a magyar álláspont szerint az atlanti gondolkodás a jövő politikájának alapja [...] és célszerű lenne Magyarország biztonságát olyan kétoldalú szerződéses vagy nyilatkozati formákban megerősíteni, amelyek nemcsak katonai elemeket tartalmaznak.” Tájékoztatót adott a magyar–lengyel–csehszlovák háromoldalú együttműködésről, valamint a Pentagonáléval kapcsolatos elképzeléseikről is. Manfred Wörner kifejtette, hogy „a NATO és Magyarország közötti kapcsolatokat most kezdődő folyamatnak tekintik, amelyet lépésről lépésre kell fejleszteni. Ehhez hozzátartozik az is, hogy bizonyos területeken, főként katonai kérdésekben nem a NATO központján, hanem az egyes tagállamokon keresztül kell bekapcsolódnunk az együttműködésbe.” Emellett a NATO főtitkár határozottan óvta a magyar kormányt a biztonságpolitikai vákuum emlegetésétől, mert ez szerinte nem létezik. A legfontosabb kérdés Magyarországnak a meglévő európai biztonsági struktúrába való beépülése volt.¹⁴²

III. A szomszédos államok és a határon túli magyarok

Az 1989. novemberi csehszlovákiai események elsöpörték a korábbi kommunista beállítottságú vezetést, amely egyre nyíltabban fordult szembe a magyarországi demokratizálódási folyamatokkal. A csehszlovák fordulat következtében Budapest és Prága között intenzív, magas szintű diplomáciai érintkezésekre is sor került.¹⁴³ A magyar–csehszlovák gazdasági együttműködés alapvető hiányossága volt, hogy nem játszottak domináns szerepet a korszerű termelési együttműködési formák, illetve az integrációs kapcsolatok. A KGST struktúrájára jellemző árucseré-forgalom 1990 tavaszára túlhaladottá vált, mert az érvényes rubel alapú elszámolási rendszer nem volt összhangban a gazdasági változásokkal. A kétoldalú gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokban 1991. január 1-jétől tértek át a világpiaci árak és a konvertibilis valuta elszámolás rendszerére. Budapest, Prága és Pozsony kapcsolatát több esemény terhelte. Az 1945. évi Beneš-dekrétumok és a Szlovák Nemzeti Tanács rendeletei, amelyek a kisebbségben lévő magyarokat megfosztották állampolgári, vagyoni, szociális és nemzetiségi jogaitól, az 1946. évi magyar–csehszlovák lakosságcsere-egye-

¹⁴² Uo.

¹⁴³ Magyarországon járt Václav Havel köztársasági elnök, Petr Pithart cseh miniszterelnök, Oldřich Burský szövetségi miniszterelnök-helyettes, mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter, Vladimír Dlouhy miniszterelnök-helyettes, az Állami Tervbizottság elnöke, Jiří Dienstbier külügyminiszter, Varga Sándor szlovák miniszterelnök-helyettes, Ladislav Snopko szlovák kulturális miniszter. Januárban Glatz Ferenc művelődési miniszter tett látogatást Pozsonyban.

mény,¹⁴⁴ 1968 augusztusában a Varsói Szerződés tagországai közül a szovjet, lengyel és bolgár mellett magyar csapatok is bevonultak Csehszlovákiába, véget vetve a Prágai Tavasz;¹⁴⁵ a bős–nagyvarosi vízlépcsőrendszer építése,¹⁴⁶ amellyel szemben 1984. augusztus 1-jén megalakult a Duna Kör civil szervezet, küzdve a vízlépcsőrendszer megvalósításával szemben tiltakozó akciókkal, szamizdat hírlevelekben és nyilvános vitákban.¹⁴⁷

Szlovák részről gyakran hangzott el a vád, hogy a dél-szlovákiai nemzetiségi ellentéteket egyes magyar politikusok nyilatkozatai élezik. Szűrös Mátyás¹⁴⁸ 1990.

¹⁴⁴ Az 1945. április 5-i kassai csehszlovák kormányprogram célja a csehszlovák nemzetállam létrehozása volt. Ennek érdekében a csehszlovák hatóságok a Magyarországgal megkötendő lakosságcsere-egyezményt is ennek elérésére akarták felhasználni. A kisebbségi magyar közösséggel szemben életbe léptek a Beneš-dekrétumok német- és magyarellenes jogfosztó intézkedései. Eduard Beneš elnök 1945. május 14. és október 27. között 143 dekrétumot adott ki, amelyből tizenhárom közvetlenül, húsz pedig közvetve mondja ki a magyar és a német etnikum kollektív bűnösségét. A Beneš-dekrétumok és a Szlovák Nemzeti Tanács rendeletei a kisebbségben lévő magyarokat megfosztották állampolgári, vagyoni, szociális és nemzetiségi jogaitól. A csehszlovák köztársasági elnöki rendelet (1945/33. számú) 1945. augusztus 2-án az aktív antifasiszták kivételével automatikusan megfosztotta a németeket és magyarokat a csehszlovák állampolgárságtól. 1946. február 27-én írták alá a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményt. A csehszlovák hatóságok annyi magyart telepíthettek át, amennyi szlovák önként távozott Magyarországról. Áttelepülésre 59 774 szlovák jelentkezett, a szlovák toborzó kampány ellenére. Szlovákiából 76 616 magyart szállítottak át Magyarországra. Csehszlovákiában a kommunista hatalomátvétel után, 1948. október 25-én – Moszkva nyomására – biztosították a magyaroknak az állampolgárság visszajuttatását hűségeskü fejében.

¹⁴⁵ Csehszlovákiában Alexander Dubček 1968 januárjában a Csehszlovák Kommunista Párt főtitkára lett és elkezdte a párt és az állami rendszer átalakítását, reformját, és a politikai foglyokat szabadlábra helyezték. A helyzetet Moszkvában (Varsóban és Berlinben is) veszélyesnek ítélték, ezért 1968. augusztus 20-án szovjet, lengyel, bolgár és magyar csapatok léptek Csehszlovákia területére. Ezzel véget ért a Prágai Tavasz, a párt főtitkára Gustáv Husák lett, aki a moszkvai konzervatív politikai irányvonalat követte.

¹⁴⁶ A bős–nagyvarosi vízlépcső, a gabčíkovo–nagyvarosi vízlépcsőrendszer a Duna magyar és szlovák közös szakaszára tervezett építmény, amelynek célja az energiatermelés, a hajózhatóság, az árvízvédelem és a területfejlesztés volt. A vízlépcsőrendszer terveit Mosonyi Emil dolgozta ki az 1950-es években, majd 1956. április 30-án a KGST határozatot hozott a Duna Pozsonytól a Fekete-tengerig húzódó szakaszának a hasznosítására. 1963. április 20-án a magyar és csehszlovák kormány megállapodást kötött a bős–nagyvarosi vízlépcsőrendszer megépítésére. Magyarország és Csehszlovákia 1977. szeptember 16-án kötött szerződést a kivitelezésre. Az építkezés azonban a gazdasági nehézségek miatt nem kezdődött el. A Magyar Tudományos Akadémia 1983. decemberi állásfoglalásában a környezeti és a gazdasági károk miatt a beruházás elhalasztását és leállítását javasolta. 1986-ban a kivitelező magyar állami cégek osztrák hitelt kaptak a vízlépcső felépítésére.

¹⁴⁷ A Duna Kör 1985 decemberében alternatív Nobel-díjat kapott tevékenységéért. 1988 szeptemberében a Duna Kör kezdeményezésére létrejött a Duna Konferencia.

¹⁴⁸ Szűrös Mátyás (1933–) 1985 és 1989 között az Országgyűlés Külügyi Bizottságának az elnöke, 1989. március 10-től az Országgyűlés elnöke volt. 1989. október 23-án kikiáltotta a Magyar Köztársaságot és ideiglenes köztársasági elnök volt ugyanekkortól 1990. május 2-ig.

március 12-én Václav Havelhez¹⁴⁹ intézett levelének nyilvánosságra hozatalakor az ideiglenes köztársasági elnök¹⁵⁰ aggodalmának adott hangot a Szlovákiában tapasztalható magyarellenés nacionalista megnyilvánulások miatt és síkra szállt, hogy az új csehszlovák jog- és intézményrendszer kialakítása során vegyék figyelembe a magyar kisebbség igényeit is. A szlovák kormány március 15-én nyilvánosságra hozott állásfoglalásában ezt a levelet olyan lépésnek minősítette, mint amely felkorbácsolta a nemzetiségi szenvedélyeket. Leállították a Pozsonyi Magyar Kulturális Központ leendő épülete alapkővének letétele alkalmából március 20-ra tervezett ünnepély előkészületeit.¹⁵¹ Az új, immár nem szocialista viszonyok között, hanem demokratikus voksolást követően létrejött magyar kormánynak mindezeket figyelembe véve kellett rendeznie Budapest és Prága, Budapest és Pozsony kapcsolatait annál is inkább, mert közös érdek volt a Varsói Szerződés strukturális kérdésének megoldása, az Elbától Keletre lévő régió biztonságának megszilárdítása, a regionális együttműködések erősítése. Emellett az Antall-kormány – mint említettük – az új típusú bilaterális alapszerződések megkötésében látta külpolitikájának alapját, amelynek fontos eleme volt a jószomszédi viszony.

Václav Havel meghívására Göncz Árpád július 12-én hivatalos munkalátogatást tett Csehszlovákiában,¹⁵² amelyet két héttel később Katona Tamás,¹⁵³ a Külügyminisztérium politikai államtitkárának egynapos munkalátogatása követett Pozsonyban. Látogatásának célja, „közvetlenül a köztársasági elnöki találkozó után felmérni a szlovákiai konkrét kapcsolati lehetőségeket és szándékokat, megismerkedni a kapcsolattartás struktúrájára vonatkozó jövőbeli szlovák elképzelésekkel és eszmecserét folytatni együttműködésünk néhány gyakorlati kérdéséről.”¹⁵⁴ Megbeszélést folytatott a Szlovák Nemzeti Tanács és a szlovák kormány vezetőivel, valamint találkozott a szlovákiai magyar pártok, valamint a Csemadok¹⁵⁵ képviselőivel. A szlovák kormány

¹⁴⁹ Václav Havel (1936–2011) cseh író, politikus, aki Csehszlovákia (1989–1992), illetve Csehország (1993–2003) köztársasági elnöke volt.

¹⁵⁰ Göncz Árpád (1922–) ideiglenes köztársasági elnök 1990. május 2. és 1990. augusztus 3. között, majd köztársasági elnök volt 2000. augusztus 3-ig.

¹⁵¹ Az elmondottakra lásd *Tájékoztató a magyar–csehszlovák kapcsolatok aktuális kérdéseiről* című összefoglalót. Keltezése: 1990. május 9. MNL OL XIX–J–1–j 1990 17. d.

¹⁵² Lásd a 86. számú dokumentumot *Jelentés Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság ideiglenes elnökének hivatalos látogatásáról, Csehszlovákiában* címmel. Keltezése: 1990. július. 17.

¹⁵³ Ekkor Katona Tamás (1932–2013) a Külügyminisztérium politikai államtitkára volt 1990. május 24. és 1992. június 20. között.

¹⁵⁴ Lásd a 87. számú dokumentumot *Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése a pozsonyi látogatásáról* címmel. Keltezése: 1990. július 30.

¹⁵⁵ A Csemadok jelentése a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete. 1949. március 5-én alapították Pozsonyban, célja a magyar kulturális hagyományok ápolása. 1968-ban az elnevezése Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége lett.

tagjai megerősítették, hogy Szlovákia önálló külpolitikára törekszik és szeretné, ha ezt Magyarország figyelembe venné és erősítené. Katona Tamás konkrét javaslatokat is tett Budapest és Pozsony kapcsolatainak erősítésére. Így a magyar és szlovák tudósok cseréjére, szlovák nyelvi tanszék létesítésére a szegedi egyetemen, szlovák kulturális központ megalakítására Békéscsabán, a városok, a megyék s egyéb területi egységek együttműködésére, a parlamenti bizottságok közötti kapcsolatok felvételére. Javasolta, hogy a Matica slovenská¹⁵⁶ küldjön korlátlan mennyiségben könyveket a magyarországi szlovák nemzetiség részére és tanárokat az oktatási színvonal javítása érdekében. Kiemelte, hogy „Nem érdekünk a magyarországi szlovákság asszimilációja, ellenkezőleg az értékek megőrzése jegyében erősíteni akarjuk – minden lehető módon – identitástudatát. A szlovákiai magyarság felett nem akarunk gyámkodást gyakorolni. A nemzetiség saját értékes szervezetekkel, pártokkal rendelkezik, s ők tudják, mire van szüksége a nemzetiségnek. Természetesen az anyaországi kapcsolatokat fontosnak tartjuk és megkívánjuk [sic!] adni a szlovákiai magyarság számára a szükséges támogatást.”¹⁵⁷

A magyar külpolitikai koncepció alapján Budapest a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársasággal „barátsági szerződést” akart kötni, amely a kölcsönös kapcsolatok elmélyítését szolgálja. A kisebbségi ügyet európai kontextusban kívánta megoldani. Ennek feltétele volt a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer, a pozsonyi Magyar Kulturális Központ kérdése, vagy a szlovákiai magyar felsőoktatás problémájának a rendezése. Jozef Kučerák¹⁵⁸ miniszterelnök-helyettes Bős–Nagymarossal kapcsolatban kijelentette, hogy „olyan kompromisszumra lenne szükség, amely sem a gazdaság, sem az ökológia számára nem jelent elviselhetetlen veszteségeket. Végső szlovák döntés ezekben a kérdésekben még nincs. Világosan látja az új konzulátusok nyitásának jelentőségét, előnyeit s maga részéről támogatja az elgondolást. Ebben a kérdésben a kormányoknak kell meghozniuk a felelős döntést.”¹⁵⁹

Katona Tamás pozsonyi látogatását pozitívnak értékelte és fontosnak tartotta, hogy a magyar–szlovák kapcsolatokban Budapest kezdeményezően és aktívan lépjen a kérdések napirenden tartása és gyakorlati megvalósítása érdekében.

¹⁵⁶ A Matica slovenskát az Osztrák–Magyar Monarchiában élő szlovák vezető politikusok alakították meg 1863-ban, amelynek célja a szlovák kulturális és tudományos élet összefogása.

¹⁵⁷ Lásd a 87. számú dokumentumot *Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése a pozsonyi látogatásáról* címmel. Keltezése: 1990. július 30.

¹⁵⁸ Jozef Kučerák (1939–) szlovák közigazdász és politikus, aki 1990 januárjában csatlakozott a Nyilvánosság az Erőszak Ellen szervezetéhez. Vladimír Mečiar első kormányában miniszterelnök-helyettes volt 1990 júniusától 1991 áprilisáig.

¹⁵⁹ Lásd a 87. számú dokumentumot *Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése a pozsonyi látogatásáról* címmel. Keltezése: 1990. július 30.

Jeszenszky Géza augusztus végén hivatalos tárgyalást folytatott Prágában Jiří Dienstbier csehszlovák külügyminiszterrel¹⁶⁰, aki érzékeltette, hogy számos olyan kérdésben, amelyeket a szlovák vezetés kizárólagosan a saját hatáskörébe kíván vonni – a nemzetiségi kérdés Szlovákiában vagy a bösi erőmű ügye – a szövetségi kormányzat meg kívánja őrizni saját hatáskörét. Jiří Dienstbier egyértelműen megfogalmazta, hogy Pozsony és Prága között kompetenciakérdések is felmerültek a külügyeket illetően. A magyar diplomácia irányítóinak mindezeket nagymértékben figyelembe kellett venniük és a magyar érdekeket szem előtt tartva kellett törekedniük a korrekt együttműködés kialakítására. Augusztusban Prága kezdeményezésére megállapodás jött létre kormányközi, általános magyar–csehszlovák szakértői vegyes bizottság létrehozására, amely a külügyminisztériumok koordinálása és irányítása mellett foglalkozna a kapcsolatok valamennyi fontos és nyitott kérdésével. Mindezt az európai integrációs törekvésekbe ágyazva hatékonyabban és gyorsabban oldhatnák meg, így például a nemzetiségi kérdést is. A külügyminiszteri tárgyaláson szóba került a bösi erőmű kérdése. A csehszlovák partner azt hangsúlyozta, hogy ezt a beruházást „valamilyen módon” hasznosítani kívánják. Emellett fontosnak tartották a szakértői véleményeket és a nemzetközi környezetvédelmi ajánlásokat is. Csehszlovák részről az óvatos, körültekintő megoldásokat szorgalmazták. Jeszenszky Géza külügyminiszter kifejtette vendéglátói előtt, hogy a magyar kormány nem tartja célszerűnek a munkálatok folytatását az erőmű bösi szakaszán mindaddig, amíg nem állnak rendelkezésre kellő szakvélemények.¹⁶¹ Ekkor a bős–nagymarosi kérdésben úgy látszott, hogy az álláspontok közelednek egymáshoz.¹⁶²

Az 1989 júniusa és 1990 júniusa közötti időszak magyar–román kapcsolatait jól összefoglalja a magyar nagykövet, Szűts Pál¹⁶³ éves beszámoló jelentése.¹⁶⁴ Miközben Európában sorra dőltek meg a szocializmus bátyái, Romániában a jól begyakorolt, régi sémák szerint folyt a korlátlan öntömjékezés, s ezzel párhuzamosan agyonhallgatták a környező országokban zajló reformfolyamatokat. A személyi kultusz

¹⁶⁰ Jiří Dienstbier (1937–2011) cseh–szlovák szövetségi külügyminiszter volt 1989 decembere és 1992 júniusa között.

¹⁶¹ Az elmondottakra lásd a 90. számú dokumentumot *Jeszenszky Géza jelentése a kormány számára a Prágában tett hivatalos látogatásáról* címmel. Keltezése: 1990. szeptember 14.

¹⁶² Budapest és Prága a multilaterális fórumokon is – a Pentagonale és a formálódó Visegrádi Hármak – együttműködött, amelyet a következő fejezetben tárgyalunk.

¹⁶³ Szűts Pál rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1985. november 6-án adta át megbízólevelét Bukarestben és 1990. július 11-ig vezette a bukaresti magyar nagykövetséget. Őt a bukaresti magyar diplomáciai képviselet élén Rudas Ernő váltotta.

¹⁶⁴ Lásd a 92. számú dokumentumot *Szűts Pál bukaresti magyar nagykövet éves beszámoló jelentése* címmel. Keltezése: 1990. június 5.

minden korábbi mértéket meghaladott. Románia nemzetközileg elszigetelődött, Dánia és Norvégia felszámolta a bukaresti nagykövetségét. A nemzetközi fórumok elítélték a román vezetés politikáját és a világsajtóban kizárólag bíráló cikkek jelentek meg. Teljesen szertefoszlott az országról korábban kialakult külön utas, a Szovjetunióval szembenálló Románia-kép. Bukarest mesterségesen előidézte a nemzetiségek közötti konfliktust, amely belpolitikai figyelemelterelő manőver volt és alkalmat adott a vezetésnek, hogy legalizálja a szélsőséges nacionalista szervezeteket. A román kormány a magyar kisebbség jogkövetelő lépéseit és követeléseit Budapest számlájára írta. Az 1990. májusi választások békés körülmények között zajlottak, amelynek eredményeképpen Ion Iliescu¹⁶⁵ győzelmet aratott. Az új román vezetés külpolitikai célkitűzései között a nemzetközi legitimáción túl elsősorban a gazdaság működőképességének fenntartása szerepelt.¹⁶⁶ A román gazdaság működési mechanizmusában, a piaci érdekeltségi viszonyokban, a tulajdonviszonyokban, a tőkebeáramlás és privatizáció biztosításában nem történt érdemi változás. 1989 decemberéig a romániai magyar nagykövetség helyzete és a diplomáciai munka végzésének feltételei fokozatosan romlottak. „Állandósult a nagykövetséggel szembeni ellenséges magatartás, kapcsolataink zaklatása, munkatársaink szoros, agresszív figyelése, alkalmazottaink provokatív megfélemlítése. [...] A román Külügyminisztériummal – lévén, hogy egy miniszterhelyettes kivételével »partnereink« azonos személyekből állnak – kapcsolataink minősége lényegesen nem változott.”¹⁶⁷

A tárgyalt időszakban a magyar és a román kapcsolatok a mélypontra estek. Míg a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársasággal a kapcsolatok elnöki, miniszterelnöki és külügyminiszteri szinten voltak, addig Romániával legfeljebb államtitkári szinten. Katona Tamás államtitkár október 6-án látogatott Aradra, ahol a magyar kormány nevében megkoszorúzta az aradi vértanúk emlékművét.¹⁶⁸ A magyar Külügyminisztérium decemberben nyilatkozatot adott ki a magyar–román kapcsolatokról, amelyben leszögezte, hogy „az európai egység, a nemzetközi egyetértés, együttműködés és stabilitás, valamint a demokrácia, a szólás- és gyülekezési szabadság,

¹⁶⁵ Ion Iliescu (1930–) román kommunista politikus, aki 1989. december 22. és 1996. november 29. között Románia elnöke volt.

¹⁶⁶ Vö. a 94. számú dokumentummal *Szűts Pál jelentése Jeszenszky Géának Románia washingtoni megítéléséről* címmel, amelynek a keltezése: 1990. augusztus 2., illetve a 99. számú dokumentummal *Szávai János, párizsi magyar nagykövet összefoglalója Szokai Imrének a magyar–román viszony megítéléséről Párizsban* címmel, amelynek keltezése 1990. december 3.

¹⁶⁷ Lásd a 92. számú dokumentumot *Szűts Pál bukaresti magyar nagykövet éves beszámoló jelentése* címmel. Keltezése: 1990. június 5.

¹⁶⁸ Lásd erre vonatkozóan a 100. számú dokumentumot *Katona Tamás látogatása Aradon az október 6-i koszorúzás alkalmából és tárgyalása a megyei és a városi vezetőkkel* címmel. Keltezése: 1990. október 9.

az emberi jogok intézményes és jogi feltételeinek kialakításában Magyarország továbbra is kész az együttműködésre és arra, hogy e területeken a jövőben is minden segítséget megadjon Romániának.”¹⁶⁹

Jugoszláviában az egypártrendszerű hatalom és a központi elosztás miatt a modernizáció lehetőségei kimerültek, a rendszer belső reformja csupán illúzió volt. Válság tört a felszínre, amikor az Elbától Keletre fekvő országokhoz képest viszonylagos politikai és eszmei liberalizmus és az adminisztratív eszközök alkalmazásának egyensúlya felborult. Az 1980-as évek végétől Koszovóban az albánok és a szerbek között etnikai zavargások voltak. A belgrádi vezetés 1989 márciusában visszavonta a tartomány autonómiáját és óriási tüntetés kezdődött, amely ellen bevetették a Szerbiából odavezényelt rendőröket. Az összecsapásokban huszonkilencen meghaltak és több mint százan megsebesültek. Ennek ürügyén a szerb politika végleg hátat fordított az eddig érvényes kompromisszumnak és a föderatív rendszert saját érdekei szerint akarta módosítani, amely láncreakciót indított el. Ekkor Jugoszlávia jövőjének dilemmája a napi politikai küzdelmekben a föderáció vagy konföderáció fogalomban jelent meg.

1990 elején a jugoszláv külpolitikában a fejlődő világ országai már formálisan sem élveztek elsőbbséget, az egységes nyugat-európai piac létrehozása komoly kihívást jelentett. Belgrád számára központi kérdés volt a nyugat-európai integrációhoz való kapcsolódás és a felzárkózás egyik lehetőségének tartotta a regionális együttműködések, így például a Pentagonalét. Jugoszlávia Olaszországgal és Ausztriával prosperáló gazdasági és kereskedelmi együttműködést folytatott, és a kétoldalú politikai kapcsolatokat sem nehezítették megoldatlan kérdések. Az 1990 májusában készült összefoglaló a magyar–délszláv kapcsolatokat is rendezettnek írta le, amelyet politikai konfliktusok nem terheltek.¹⁷⁰

Belgrád külpolitikai mozgásterét az ország belső folyamatai, az etnikai és nemzeti konfliktusok hátrányosan befolyásolták, az Elbától Keletre zajló változások nyomán pedig Jugoszlávia nemzetközi politikai súlya a korábbihoz képest csökkent. Az egyes tagköztársaságok igényt formáltak a külpolitika befolyásolására, érdekeik érvényesítésére, valamint saját nemzetközi kapcsolataik kiépítésére. Ekkor Jugoszlávia gyors szétesésének a lehetősége a polgárháború veszélyét hordozta magában, a belső határok megkérdőjelezése és a nemzeti kisebbségek megoldatlan kérdései miatt. Jugoszlávia a Balkán-félsziget legnagyobb országaként a térség erőegyensúlyának fontos

¹⁶⁹ Lásd a 102. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium nyilatkozata az időszzerű magyar–román kapcsolatokról* címmel. Keltezése: 1990. december 23.

¹⁷⁰ Lásd a 103. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium tájékoztatója a magyar–jugoszláv kapcsolatokról* címmel Keltezése: 1990. május.

tényezője volt. Felbomlása az új biztonsági rendszer hiánya miatt destabilizálta Európát, a szomszédos államok biztonságát pedig közvetlen katonai veszély fenyegette.¹⁷¹

1990 második felére a délszláv állam a szétesés szélére került és súlyos válságba merült, amelynek több oka is volt. A tagköztársaságokban a politikai rendszerváltás nem egyszerre zajlott le. Négy tagköztársaságban a demokratikus intézmények és a piacgazdaság kiépítése zajlott, míg két tagköztársaságban a szocializmus reformjára tettek kísérletet. A soknemzetiségű Jugoszláviában Josip Broz Tito¹⁷² halálát követően az eddig elfojtott és több évszázados múltra visszatekintő nemzetiségi ellentétek elemi erővel törtek a felszínre. Ezek közül a szerb és a horvát vetélkedés a legerőteljesebb. A nemzetiségi ellentétek mellett a vallás területén is további törésvonalak jelentek meg. A nyugati és a keleti kereszténység közötti egyik választóvonal a Balkán-félszigeten van. A Róma–Bizánc határvonal a római katolikus többségű Szlovénia és Horvátország, illetve a görög keleti vallású Szerbia között húzódik. A déli tagköztársaságokban pedig jelentős számú muszlim él. A délszláv állam további töréspontja az egyes tagköztársaságok között meglévő gazdasági különbségek. A gazdasági fejlettséget tekintve Észak–Dél ellentét is jelen volt, Északon Horvátország és Szlovénia, Délen pedig a többi tagköztársaság. A konfliktust tovább mélyítette, hogy a többi tagköztársaság rovására fejlesztették Szerbiát.

A szerb–horvát ellentétek ismételt kiéleződésében a gazdasági problémákon és nehézségeken túlmenően a történelmi emlékezet is szerepet játszott. A szerb csetniks és a horvát usztasák egymás ellen elkövetett véres tette elevenen élt az emberek tudatában. Ráadásul a szerbek és a horvátok közötti konfliktusok megoldásában hagyománya volt az erőszakos, akár fegyveres megoldásnak.

A második világháborúban legendássá váló Tito vezette partizánok utóda a jugoszláv néphadsereg lett, amelynek politikai és legitimáló szerepe is volt, a délszláv állam hetedik köztársaságaként emlegették. A hadsereg állománya a soknemzetiségű ország összetételét tükrözte, amelynek vezetése szerb nemzetiségű tábornokokból állt. Emellett a kommunista befolyás nagyon erős volt a vezérkarban. A tagköztársaságok szemében – kivéve persze Szerbiát – a legveszélyesebb ellenfél a jugoszláv néphadsereg vezetése volt. 1990. december 18-án megszűnt a kommunista párt

¹⁷¹ Az elmondottakra lásd a *Tájékoztató Jugoszlávia belső helyzetéről és külpolitikájáról* című feljegyzést. Keltezése: 1990. augusztus 31. MNL OL XIX–J–1–j 1990 38. d.

¹⁷² Josip Broz Tito (1892–1980) a második világháborúban a jugoszláv partizánok egyik parancsnoka, majd Jugoszlávia vezetője volt. Első miniszterelnök 1945. november 29. és 1953. január 14. között, és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnöke volt 1953. január 14. és 1980. május 4. között.

a hadseregen belül, azonban a vezérkar egészen 1991 márciusáig ragaszkodott a vörös csillag viseléséhez a katonák sapkáján.¹⁷³

Őszi István belgrádi nagykövet¹⁷⁴ 1990 májusában bemutatkozó látogatást tett Horvátországban. A magyar diplomata megállapítása szerint, a magyar–horvát politikai és gazdasági kapcsolatok felívelő tendenciát mutattak és rendszeresek voltak a közép- és felsőszintű találkozók. A magyar külkereskedelmi áruforgalom 1989-ben 66%-kal növekedett 1988-hoz képest és ezen belül magas volt a magyar export növekedése. A horvát vezetők elmondták a magyar nagykövetnek, hogy „a demokratikus fejlődés Jugoszláviában a több nemzeti összetétel miatt lassabban fog előrehaladni, mint egyes homogénebb lakosságú kelet-európai országokban, melyek egyébként hasonló demokratikus hagyományokkal rendelkeznek. Az eltérő fejlettségű köztársaságok közül a változások során valamelyik mindig veszélyeztetve érezheti magát és fékezheti a politikai viszonyok megváltoztatását.”¹⁷⁵

Jeszzenszky Géza június végén munkalátogatást tett Jugoszláviában, ahol megbeszélést folytatott a szövetségi kormányfővel. Ante Marković¹⁷⁶ elmondta, hogy Jugoszlávia számára is alapkérdés: milyen lesz Európa? Mi lesz a Szovjetunióban? Elégedetten nyilatkozott a magyar–jugoszláv kétoldalú kapcsolatokról és a gazdasági együttműködésben kiemelte a regionális érdekek szerepét. Elfogadta a magyarországi látogatásra szóló meghívást is.¹⁷⁷ Slobodan Milosević¹⁷⁸ a magyar–szerb viszonyt jónak nevezte és kifejtette azt is, hogy Szerbia integritását nem fenyegeti a magyar kisebbség és Magyarország kapcsolata: „Természetesnek találta, hogy a magyarországi változások hatást gyakoroltak a vajdasági magyarságra is. A nemzeti kisebbségekkel szembeni diszkriminációt elfogadhatatlannak minősítette.”¹⁷⁹

¹⁷³ Az elmondottakra lásd a *Jugoszláv válság* című összefoglalót. Keltezése: 1991. április 26. MNL OL XIX–A–150–j 90. d.

¹⁷⁴ Őszi István rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1990. március 27-én nyújtotta át megbízólevelét Belgrádban és 1993. július 29-ig vezette a belgrádi magyar diplomáciai képviseletet.

¹⁷⁵ Lásd a 104. számú dokumentumot *Őszi István belgrádi magyar nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a bemutatkozó látogatásáról Horvátországban* címmel. Keltezése: 1990. május 28.

¹⁷⁶ Ante Marković (1924–2011) a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság utolsó kormányfője volt 1989. március 16. és 1991. december 20. között.

¹⁷⁷ Lásd a 106. számú dokumentumot *Jeszzenszky Géza jelentése a kormánynak a munkalátogatásáról Jugoszláviában* címmel. Keltezése: 1990. június 27.

¹⁷⁸ Slobodan Milosević (1941–2006) a Szerb Köztársaság elnöke volt 1989. május 8-tól. 1990. július 17-től a Szerb Szocialista Párt Végrehajtó Bizottságának a tagja és ugyanekkortól a Párt elnöke volt 1991. március 6-ig.

¹⁷⁹ Lásd a 106. számú dokumentumot *Jeszzenszky Géza jelentése a kormánynak a munkalátogatásáról Jugoszláviában* címmel. Keltezése: 1990. június 27.

Franjo Tuđman horvát államfő¹⁸⁰ kijelentette Jeszenszky Gézának, hogy „a horvát politika célja hasonló a magyaréhoz, csak ott a szovjet helyett a szerb hegemoniát kell megszüntetni. A jugoszláv államszövetségben voltak és vannak kísérletek, hogy megakadályozzák a horvát és a szlovén szuverenitás helyreállítását.”¹⁸¹

1990 nyaratól a délszláv államban felgyorsultak az események, a korábban vázolt törésvonalak mentén egyre erőteljesebb szakadás és távolodás történt. Szerbiában tizenöt párt és csoportosulás bejegyzésével hivatalosan is bevezették augusztus 27-én a többpártrendszert. Szeptember elején a koszovói albánok egynapos sztrájkkal tiltakoztak a közvetlen szerb vezetés ellen, majd szeptember 7-én a koszovói képviselőház Koszovót független köztársasággá nyilvánította. Három nappal később Szerbiában a rendőrség feloszlatta a muzulmán tüntetést. Szeptember 28-án kihirdették Szerbia új alkotmányát és ugyanezen a napon Horvátországban fegyveres összecsapások voltak a szerbek és a horvátok között. Október 1-jén a horvátországi szerbek egyoldalúan kikiáltották autonómiájukat. Három nappal később a szlovén parlament népszavazást javasolt a Jugoszláviából való kiválásra, illetve húsz szövetségi törvényt a szlovén alkotmánnyal ellentétesnek nyilvánítottak. Október 18-án a horvát kormány elrendelte a tartalékosok mozgósítását, majd november elején a horvát parlament saját irányítása alá vonta a köztársaságban lévő területvédelmi erőket. Ugyanekkor Macedóniában és Bosznia-Hercegovinában többpárti választások zajlottak. December 22-én Horvátországban kihirdették az új alkotmányt, amely hangsúlyozta a szuverenitását és területi sérthetetlenségét. Négy nappal később a szlovén parlament kihirdette a Szlovén Köztársaság önállóságát.

Miközben ezen események zajlottak a délszláv területen, december elején Ante Marković jugoszláv kormányfő Magyarországra látogatott. A plenáris tárgyaláson Antall József nagyra értékelte, hogy Ante Marković a volt szocialista országok közül először hazánkba látogatott el. Hangsúlyozta azt is, hogy Budapest „a szomszédok felé kiegyensúlyozott biztonságpolitikát kíván folytatni [...] nem érdekünk Jugoszlávia destabilizálása, akárcsak a közép-európai térség destabilizálása. Közös érdekünk, hogy az e térségben megfigyelhető változások békés úton menjenek végbe.”¹⁸² Ante Marković kifejtette, „hogy Jugoszláviának is érdeke integrálódni Nyugat-Európába. A hazájában végbemenő változások végcélját egy hatékony politikai-gazdasági rendszer megteremtésében határozta meg, ahol a jogállamiság és szociális igazság érvé-

¹⁸⁰ Franjo Tuđman (1922–1999) horvát történész, politikus. Horvátország első államfője volt 1990. május 30. és 1999. december 10. között.

¹⁸¹ Lásd a 106. számú dokumentumot *Jeszenszky Géza jelentése a kormánynak a munkalátogatásáról Jugoszláviában* címmel. Keltezése: 1990. június 27.

¹⁸² Lásd a 113. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium jelentése a kormánynak Ante Marković jugoszláv kormányfő magyarországi látogatásáról* címmel. Keltezése: 1990. december 17.

nyesül. Elmondta, Jugoszlávia jelenleg egy átmeneti szakaszban van [...] Leszögezte, az emberi és a kisebbségi jogokat az ország demokratikus fejlődésének megfelelően kívánják biztosítani.”¹⁸³

Ekkor Budapest és Belgrád kapcsolatrendszerét nem terhelték sem kisebbségi, sem politikai ügyek. A délszláv államban zajló események azonban a Közép- és Kelet-Európában kialakuló hatalmi vákuum, a megszűnő Varsói Szerződés és a NATO még csak formálódó európai stratégiája miatt is következményekkel jártak.¹⁸⁴

Az új magyar külpolitikai stratégia fontos eleme volt a határon túli magyarság helyzete és támogatása. Május végén a magyar Országgyűlés határozatot hozott a szomszédos országokban élő magyar kisebbségekről, amely szerint „az anyanemzetnek a nemzeti kisebbségeik sorsa iránt érzett felelőssége és törődése szerződéses nemzetközi jogi keretet nyerjen. Alapvető fontosságú a nemzeti kisebbségek identitásának védelme és fejlesztése, a térségben élő nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogainak törvényes biztosítása, a közéletben és saját ügyeik eldöntésében való részvételük, önszerveződésük és önkormányzatuk kereteinek – így kulturális autonómiájuknak – törvényes garantálása, a nemzetiségi igények kielégítése az anyanyelv használata, az oktatás, a kulturális élet, a vallásgyakorlás és a tájékoztatás terén.”¹⁸⁵ A magyar kormány pedig kétoldalú szerződésekben garantálta a nemzeti kisebbségek akadálytalan kapcsolattartását és segítséget nyújtott a szomszédos országokban élő magyar nemzeti kisebbségeknek. A Romániában élő magyar kisebbség jogainak korlátozását, a „Fekete március”-t¹⁸⁶ és a Zsil-völgyi bányászok bukaresti dülását¹⁸⁷ a magyar Külügyminisztérium elítélte és diplomáciai jegyzékben tiltakozott ezek

¹⁸³ Uo.

¹⁸⁴ Az elmondottakat vö. Jeszenszky Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. In: *Külügyi Szemle* 10. évf. (2011.) 4. szám 42–79. o.

¹⁸⁵ Lásd a 114. számú dokumentumot *A Magyar Köztársaság Országgyűlésének határozata a szomszédos országokban élő magyar nemzeti kisebbségek helyzetéről* címmel. Keltezése: 1990. május 24.

¹⁸⁶ Március 19-én románok tüntettek Marosvásárhelyen a romániai magyarság ellen és többek között követelték, hogy a Marosvásárhelyi Rádió szüntesse meg a magyar nyelvű adását. A tömeg megtámadta a Romániai Magyar Demokrata Szövetség székházát, ahol bent rekedt hetvenöt személy, köztük Sütő András. A helyszínre érkező rendőri és katonai erő parancsnoka garantálta a székházban rekedtek szabad elvonulását, azonban rájuk támadtak. Ennek következtében többen megsérültek és Sütő András elvesztette a bal szemét. Másnap a magyarok vonultak Marosvásárhely főterére, ahol összezsaptak a román ellentüntetőkkel. Az összetűzéseknek öt halálos áldozata és több száz sérültje volt.

¹⁸⁷ A Zsil-völgyi bányászok 1990. június 13. és 15. között elfoglalták a román főváros utcáit és a roma lakosságot, valamint az értelmiséginek kinéző személyeket bántalmazták.

ellen.¹⁸⁸ Victor Atanasie Stănculescu honvédelmi miniszter¹⁸⁹ pedig 1990. december 19-re sürgős találkozót kért magyar partnerétől, aki helyett Katona Tamás államtitkár vett részt az aradi megbeszélésen. Az államtitkár javasolta, hogy első lépésként készítsék el a vitás kérdések listáját. Hangsúlyozta, hogy Magyarországnak érdekében az áll, hogy Románia demokratikus jogállammá váljon és a „súrlódások ellenére” készséggel támogatja Romániát az európai közeledésben. Az államtitkár hangsúlyozta, hogy „nem minden román politikai személyiség óhajtja a magyar–román kapcsolatok problémamentesítését, számtalan esetben érthetetlen akadályokba ütköznek kezdeményezéseink, különösképpen a bukaresti Külügyminisztériumban. Zavaróan hat, hogy pragmatikus hozzáállás hiányában, fontos ügyek megoldatlanok maradnak.”¹⁹⁰ Erre reagálva Stănculescu elmondta, hogy „a román Külügyminisztérium új munkatársai még nem tudták teljes mértékben átvenni az új stílust, a régi káderek viszont képtelenek alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. A hadsereg azonban kész politikai szerepvállalásra a magyar–román kapcsolatok alakításában, ehhez máris megfelelő alapot teremtenek a jó és problémamentes személyes, illetve hadseregközi kapcsolatok [...] az egyéb vitás ügyek megoldásában is tud közvetíteni. Sokirányú kapcsolatrendszerére, befolyására példaként említette, hogy a RMDSZ jelzése alapján humánus bánásmódra utasította a hadsereg vezetését a nemzetiségi és a különböző felekezeti katonákkal szemben. Feladatának tekinti a lelkiismereti szabadság teljes biztosítását.”¹⁹¹ A román miniszter magyar kormány-nyilatkozatot szorgalmazott, amely a nemzetközi elszigeteltségen enyhítene és segítené a romániai demokrácia kibontakozását. Arra azonban nem adott határozott választ, hogy közzététel esetén ugyanerre a gesztusra számíthat-e a magyar fél.

¹⁸⁸ Lásd a 116. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium állásfoglalása a romániai eseményekről* címmel, amelynek keltezése 1990. június 15., illetve a 117. számú dokumentumot *A magyar Külügyminisztérium közleménye a Romániának átadott diplomáciai jegyzékről* címmel, amelynek keltezése 1990. június 29.

¹⁸⁹ Victor Atanasie Stănculescu (1928–2014) román tábornok, illetve Románia honvédelmi minisztere volt 1990. február 16. és 1991. április 29. között.

¹⁹⁰ Lásd a 123. számú dokumentumot *Katona Tamás jelentése az aradi magyar–román tárgyalásokról* címmel. Keltezése: 1990. december 19.

¹⁹¹ Uo.

IV. Magyarország és a Pentagonale, valamint a formálódó Visegrádi Együttműködés

A Pentagonale a korábbi négyoldalú együttműködésnek volt a folytatása, amely 1989 novemberében Budapesten jött létre Olaszország, Ausztria, Jugoszlávia és Magyarország között, az ötoldalú forma Bécsben született 1990. május 20-án, Csehszlovákia csatlakozásával. Az együttműködés alapjául szolgáltak a kelet–nyugati kapcsolatokban végbemenő változások, illetve a korábban meglévő bilaterális kapcsolatok hagyományai. A szubregionális kezdeményezés célja volt, hogy hozzájáruljon az európai biztonság és a stabilitás megteremtéséhez, amelyhez szükséges a parlamenti demokrácia és az emberi jogok közös értékein alapuló struktúra kiépítése a földrajzilag körülhatárolt kereteken belül, a kisebbségek problémáinak megoldása, a tagállamok demokratikus intézményeinek a megszilárdítása és a gazdasági együttműködés fejlesztése. A Pentagonale kiemelt figyelmet fordított a közlekedés, a környezetvédelem, az energetikai problémák, a kis- és a közepes méretű vállalatok együttműködésére, a tudományos és a technológiai kapcsolatokra, valamint az oktatás, a kultúra és az idegenforgalom területén a tagországok relációinak a szorosabbá tételére. Támogatták a nem kormányzati szintű együttműködéseket.¹⁹²

A Pentagonale szubregionális együttműködési forma az EBEÉ folyamatába illeszkedett, ezért rendezték meg az ötoldalú Kezdeményezés csúcsertekezletét Velencében, 1990. augusztus elején, a Helsinki Záróokmány 15. évfordulóján, hogy a tagállamok ezzel is hangsúlyozzák a kettő közötti összefüggést. A magyar álláspont az volt, hogy gazdasági területen tovább kell erősíteni a határ menti együttműködéseket, a kormánysszervek közötti konzultációkat. Kiemelten kezelték a Budapest–Zágráb és a Budapest–Belgrád autópályák, illetve a Budapest–Belgrád gyorsvasút építésének tervét. A magyar kormány Szlovéniával, Horvátországgal és Szerbiával kétoldalú kulturális megállapodásokat akart kötni, emellett támogatta a kulturális központok létesítését. A kisebbségek jogainak biztosítására kölcsönös garanciákat kívánt létesíteni és javítani a kisebbségi oktatásügy helyzetét. Claudio Martelli miniszterelnökhelyettes¹⁹³ megnyitóbeszédében a pentagonális együttműködést mintának nevezte Európa számára, amely az új európai architektúra részeként az európai integrációs folyamat elősegítését szolgálja. Franz Vranitzky¹⁹⁴ osztrák kancellár megállapította,

¹⁹² Az elmondottakra lásd a 124. számú dokumentumot *A Miniszterelnöki Hivatal tervezete a Pentagonale kezdeményezés politikai dokumentumáról* címmel. Keltezése: 1990. július 25.

¹⁹³ Claudio Martelli (1943–) olasz szocialista politikus, aki miniszterelnökhelyettes volt 1989. július 22. és 1992. június 28. között.

¹⁹⁴ Franz Vranitzky (1937–) Ausztria kancellárja volt 1986. június 16. és 1997. január 28. között.

hogy együttműködésünk bürokráciától mentes, és alapjait a kölcsönös érdekek képezik. Az európai integrációs szervezetekhez képest nem képez alternatívát, azokkal nem kíván versenyezni. Marián Čalfa hangsúlyozta, hogy a közös cél az Európai Közösségekhez való csatlakozás elősegítése és az elsődleges feladat az infrastruktúra fejlesztésével a dinamikus összeköttetés biztosítása a tagországok között. Jeszenszky Géza fontosnak tartotta a nemzetiségi kérdések rendezését. A csúcstalálkozóval lezárult a Pentagonale stabilizálását, feladatainak meghatározását célzó első szakasz. „A hároméves munkatervben egyszerre fogalmazódtak meg stratégiai célok és kisebb jelentőségű, ám a közvélemény számára érthetőbb és kézelfoghatóbb programok. Nagy jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a programok között abszolút prioritást kapott a közlekedési infrastruktúra fejlesztése”¹⁹⁵

A Pentagonale velencei csúcsértekezlete előtt egy nappal Krzysztof Jan Skubiszewski lengyel külügyminiszter¹⁹⁶ levelet intézett Jeszenszky Gézához is, amelyben javaslatot tett a magyar–csehszlovák–lengyel együttműködéssel kapcsolatban, hogy hozzák létre a három ország külügyminiszter-helyetteseinek bizottságát. Hasonló felkérést küldtek a prágai diplomácia vezetője számára is. A lengyel külügyminiszter a találkozó színhelyéül Varsót javasolta, mert a rotáció elvének az érvényesülését szerette volna megvalósítani. A külügyminiszter-helyettesi bizottság varsói ülését követően pedig Magyarországon kerülhetne sor az elnökök találkozójára, amikor aláírnák a háromoldalú együttműködésről szóló nyilatkozatot. A varsói találkozó céljai a háromoldalú együttműködés konkrét formáinak egyeztetése és ennek eredményéről szóló nyilatkozat szövegének véglegesítése, amelyben szerepelt a személyi forgalom nehézségeinek felszámolása, az együttműködés javítása a környezetvédelem területén és a nemzeti kisebbségek helyzete, jogaiknak védelme. Jeszenszky Géza válaszában leírta, hogy „elfogadjuk az ön által javasolt napirendi pontokat is azzal a kiegészítésünkkel, hogy magyar részről szeretnénk véleménycserét folytatni a Varsói Szerződés aktuális problémáiról is.”¹⁹⁷

Október 18-án a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság külügyminiszter-helyettesei háromoldalú megbeszélést tartottak Varsóban, ahol a résztvevők egyetértettek a külügyminiszter-helyettesi konzultációs bizottság létrehozásában. A Bizottság megvizsgálja, az eddigi együttműködés tapasztalatai alapján milyen területen lehetséges a háromoldalú kapcsolatok

¹⁹⁵ Lásd a 128. számú dokumentumot *Jeszenszky Géza jelentése a kormánynak a Pentagonale ötoldalú velencei csúcstalálkozójáról* címmel. Keltezése: 1990. augusztus 7.

¹⁹⁶ Krzysztof Jan Skubiszewski (1926–2010) Lengyelország külügyminisztere volt 1989. szeptember 12. és 1993. október 26. között.

¹⁹⁷ Lásd a 130. számú dokumentumot *Szokai Imre feljegyzése a lengyel javaslatról a magyar–csehszlovák–lengyel együttműködés intézményesítésére* címmel. Keltezése: 1990. augusztus 1.

további erősítése, illetve a további konzultáció a három ország között, amelynek megfelelően egymást segítő elképzeléseket fogalmazhat meg az európai integrációban való részvételre és a térség egészét is érintő közös problémák megoldására.¹⁹⁸

Eközben, 1990 szeptemberében Helsinkiben tartotta ülését az európai jobbközép pártok uniója, amelyen Antall József felvázolta a Kelet-Közép-Európai Unióra¹⁹⁹ vonatkozó tervét. Az alapkoncepció az volt, hogy az Unió egyenlő partnerként tárgyaljon a Nyugat-európai Unióval, az Európai Közösségek védelmi szervezetével és így ez köztes intézményként szolgálhatna Magyarország NATO csatlakozásáig. Az Unió tagállamai Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország lennének, amelyek kiválnának a Varsói Szerződésből és attól független katonapolitikai szövetséget alkotnának. Felépítése pedig a Nyugat-európai Unióhoz hasonlítana. O'sváth György²⁰⁰ javasolta, hogy „a Közép-Kelet Európai Unió megalakításában a Szovjet-uniónak azon érdekét kell felismerni, hogy ezáltal, az Atlanti Szövetség és a Szovjetunió között egy olyan katonapolitikai szövetség létesül, amely nem tartozik közvetlenül az Atlanti Szövetséghez, tehát a NATO haderői nem állnak a szovjet határon.”²⁰¹ A terv nagy figyelmet keltett a NATO katonapolitikai köreiben is, azonban nem valósult meg. Valószínű, hogy a NATO-tagországok a Nyugat-európai Uniót biztonságpolitikai alternatívaként tartották számon, a NATO úgynevezett második fokozataként, amely a közép- és kelet-európai térség biztonságával foglalkozott volna.²⁰²

Az 1990 decemberében lezajlott háromoldalú külügyi konzultáción Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország 1991. évi visegrádi csúcstalálkozásával összefüggő kérdésekről volt szó.²⁰³ A Visegrádi Együttműködés elnevezést valószínűleg Antall József 1990 novemberében az EBEÉ párizsi csúcsertekezlete közben osztotta meg Václav Havellel és Lech Walesával.²⁰⁴

¹⁹⁸ Lásd a 133. számú dokumentumot *Feljegyzés a magyar, lengyel és csehszlovák külügyminiszter-helyettesi konzultációról Varsóban* címmel. Keltezése: 1990. október 25.

¹⁹⁹ Antall következetesen Kelet-Közép-Európáról beszélt, míg például O'sváth György Közép-Kelet-Európa terminust használta.

²⁰⁰ O'sváth György (1931–) Antall József és Boross Péter miniszterelnökök személyes tanácsadója volt 1990 és 1994 között.

²⁰¹ Lásd a 132. számú dokumentumot *O'sváth György feljegyzése Antall Józsefnek a magyar, csehszlovák, lengyel unióra vonatkozó tervének fogadtatásáról Brüsszelben* címmel. Keltezése: 1990. szeptember 21.

²⁰² Vö. Gransztói György feljegyzését *A Nyugat-európai Unió biztonságpolitikai szerepe térségünkben* címmel. Keltezése: 1991. MNL OL XIX–A–150–j 1990 90. d.

²⁰³ Lásd a 134. számú dokumentumot *Mikecz Tamás, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettesének jelentése a Prágában lezajlott magyar–csehszlovák–lengyel háromoldalú külügyi konzultációról* címmel. Keltezése: 1990. december 29.

²⁰⁴ Kodolányi Gyula így emlékszik: „egy szűk, négyszögletes szobában, egy háromszögletű asztal három oldalán ült le tárgyalásra a csehszlovák, a lengyel és a magyar küldöttség – Havel, Walesa és

Antall József 1990. május végén alakította meg kormányát, amely a magyar külpolitikát új vágányokra állította a hidegháború végén, az átalakuló Európában és fontos lépéseket tett külpolitikai céljai megvalósítására: a szuverenitás helyreállítására, a szovjet csapatok kivonására, a kiegyensúlyozott és alapszerződésekre épülő szomszédságpolitikára, az euroatlanti integráció irányába, a határainkon túl élő magyar kisebbség helyzetének javítására és jogainak tiszteletben tartására. Az Európa Tanács, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet mellett a regionális és szubregionális együttműködés is újabb szintet jelentett a magyar diplomácia irányítói számára. 1990 őszén az Elbától Keletre fekvő országok közül Magyarországot elsőként vették fel az Európa Tanácsba. A kollektív emberi jogok fogalma és ezzel szoros összefüggésben a kisebbségi problémakör a magyar diplomáciában hangsúlyos szerepet kapott. Budapest nemzetközi kapcsolatrendszere jelentős mértékben kitágult, amelyet a magyar külpolitika és diplomácia irányítói aktívan használtak ki. A megfogalmazott külpolitikai prioritások mentén haladva már ekkor fontos eredményeket ért el az Antall József vezette kormány.

Antall három kísérővel. Szürke párizsi délután volt, ebéd után, a fényűző, 19. századi bérpalota udvarából csak kevés fény szüremlett be a finom, kékesszürke faborítású helyiségbe [...] A találkót, amelyen magyar részről jelen volt még rajtam kívül Jeszenszky Géza és Szávai János párizsi nagykövet, Antall kezdeményezte, és ő vitte a szót. Antall előadta, hogy három ország, amelyik a kelet-közép-európai változások élén jár, és mostanra megegyezett a VSZ felmondásában, létre kell hozzon egy háromoldalú klubbot, amely a Nyugathoz való integrációt összehangolja, és az összefogás révén nagyobb nyomatékot ad közös külpolitikai érdekeinek. Nevezzük ezt –folytatta Antall – Visegrádi Együttműködésnek, emlékeztetve magunkat a közép-európai összefogás egyik nagy történelmi pillanatára. Ő ezennel meghívja a megjelenteket az alapító ülésre Visegrádra, 1991 márciusára. A megjelentek egyetértettek.” Kodolányi Gyula: A mese igaz. Antall 1990-es külpolitikai kezdeményezései. In: *A politikus Antall József – Az európai úton*, i. m. 121. o.

DOKUMENTUMOK

I.
A SZOVJET CSAPATOK KIVONÁSA, A VARSÓI
SZERZŐDÉS. A MAGYAR–SZOVJET KAPCSOLATOK

1.

Rejtjeltávirat Moszkvából.

A magyar–szovjet kapcsolatok időszerű kérdései

1990. május 11.

KÜM Távközlési Osztály

Nagykövetség Moszkva

Szigorúan Titkos!

Azonosító: MOW00540

Érkezett: 1990. 05. 11. 14:56

Készítette: Ny. J.

Azonnal!

23, 41

A MAGYAR–SZOVJET KAPCSOLATOK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Politikai kapcsolatok:

A magyar–szovjet kapcsolatok az elmúlt évben a Kelet-Európában végbemenő radikális változások hatására átalakultak és tükrözik azok ellentmondásos jellegét. Ebben az időszakban megkezdődött kapcsolataink jellegének átalakítása a szuverenitás, az önálló egyenrangú partneri viszony irányába. Ugyanakkor ez a folyamat még nem tudott teljesen kibontakozni. Továbbra is érvényesülnek bizonyos régi beidegződések, reflexiók, érzelmi elemek. Mindkét fél részéről hiányzik az átgondolt, megalapozott, átfogó és részleteiben is kidolgozott kapcsolati koncepció.

Ebben az időszakban a szovjetvezetés igyekezett „semlegesen”, visszafogottan szemlélni a magyarországi társadalmi változásokat. Szinte demonstratívan tartózkodott minden olyan lépéstől, amely azt a látszatot kelthetné, hogy fékezni akarja a magyarországi változásokat. Egyes szovjet politikusok szerint ez időnként már

az érdektelenség látszatát keltette. A változások fő irányainak és tendenciáinak kialakulásával, a rendszerváltozás érlelődésével a legfelső szovjetvezetés gyakorlatilag kitért a felső szintű kapcsolatok elől a régi vezetéssel. Emellett minden napirenden lévő fontos kérdésben a gazdasági, kereskedelmi, jogi konzuli, katonai, katonapolitikai, pénzügyi, bank, kulturális, oktatási, tudományos és más kapcsolataink a korábbi megszokott szinteken és mederben zajlottak. Többek között így került sor a két kormány tagjai érintkezéseire, megbeszéléseire a szovjet csapatok kivonását szabályzó megállapodás kimunkálására és aláírására²⁰⁵, úgyszintén a konvertibilis elszámolásra történő áttérés kimunkálására, az 1990. évi magyar–szovjet árucserre forgalmi megállapodás megtárgyalására és aláírására.²⁰⁶

Párhuzamosan a szovjet fél hozzákezdett a kapcsolatok felvételéhez minden fontosabb magyarországi politikai erővel és párttal. Ez a fajta kapcsolatfelvétel, bár politikai szintű volt, az alsó- és középszintet nem haladta meg és elsősorban a budapesti szovjet nagykövetség útján, valamint a Szovjetunióban a szovjet–magyar baráti társaság szervezésében bonyolódott. Ugyancsak fokozatosan megkezdődött a viszonyunkat terhelő negatív elemek kiiktatása, az új értéknormák létrehozása.

A szovjet vezetés, a szovjet közélet bizonyos rezignáltsággal, de tudomásul vette az új magyar parlament, a magyar társadalmi rendszer és a létrejövő új magyar kormány legitimitását, törvényességét. A szovjet fél közvetlenül a választások előtt és után még inkább hangsúlyozza, hogy a Szovjetunióknak a magyarországi rendszerváltozás elfogadható, annak békés végbemenetele megnyugtató. Szovjet párt- és állami tisztségviselők úgy látják, hogy a magyar rendszerváltozás több kelet-európai országhoz viszonyítva kevésbé viselt magán erős szovjetellenes jegyeket. A pártok programjainak tanulmányozásából a szovjet fél arra számít, hogy a választásokon győztes pártokkal képes lesz megtalálni a kölcsönös érdekek alapján nyugvó kapcsot.

²⁰⁵ Németh Miklós magyar és Nyikolaj Rizskov szovjet miniszterelnök a KGST 45. ülésén, 1990. január 9-én Szófiában elvi megállapodást kötött a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásáról. 1990. február 1-jén kezdődtek meg Budapesten a kivonulárról szóló tárgyalások Somogyi Ferenc külügyminisztériumi államtitkár és Ivan Aboimov szovjet külügyminiszter-helyettes között. 1990. március 10-én Horn Gyula magyar és Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter írták alá a megállapodást Moszkvában, amely szerint a szovjet hadsereg 1991. június 30-ig kivonja Magyarországról a teljes személyi állományát, a szovjet állampolgárságú polgári személyeket, valamint elszállítja a fegyverzetet, a katonai technikát. 1990. március 12-én megkezdődött a szovjet csapatok kivonása Magyarország területéről. Lásd a 97/1990. (V. 29.) MT. számú rendeletet a *Magyar Köztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok kivonásáról Moszkvában, az 1990. évi március hó 10. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről* címmel.

²⁰⁶ 1990. április 18-án Beck Tamás kereskedelmi miniszter és Konsztantyin Katusev szovjet külügyi kapcsolatok minisztere tárgyalásuk után aláírták a magyar–szovjet kereskedelmi jegyzőkönyvet.

latok szinten tartását és további fejlesztését. A Szovjetunió készen mutatkozik a kelet-európai változások szellemében felülvizsgálni kapcsolatainkat, azokat megtisztítani a múlt terheitől, formális elemeitől, a lerakódásoktól. A szovjet vezetésnek ma még nincs kidolgozott elképzelése, hogyan alakítsa viszonyát Magyarországgal és a többi kelet-európai országokkal.

A magyar–szovjet politikai, gazdasági, kulturális kapcsolatok új alapokon, új szemlékkel történő fejlesztésének deklarálása még csak az első lépés. Hangsúlyozta²⁰⁷, hogy szeretné megőrizni az eddigi kapcsolatok valós értékeit, de kész azok újragondolására is. Az első ilyen kísérletek Csehszlovákiával és Lengyelországgal történtek, amikor Havel, majd Jaruzelski elnök²⁰⁸ moszkvai látogatásakor nyilatkozatokban rögzítették a további kapcsolatokat szabályzó szándékokat, politikai alapelveket.

E. Sevardnadze, a szovjet diplomácia vezetője a közelmúltban politikai értékűnek tartotta, hogy a Szovjetunióval határos államok szabad, demokratikus, virágzó államok legyenek, melyek egyformán nyitottak nyugat és kelet felé, nem pedig kétes és ingadozó rendszerből mesterséges „cordon sanitaire”-t²⁰⁹ alkossanak a Szovjetunió körül. A Szovjetunió érdekeinek az felel meg, ha ezekben az országokban demokratikus társadalmi és politikai átalakulásra kerül sor, és nem marad fenn a saját és idegen szuronyok mögé rejtőző hatalom.

Ez év márciusában a magyar–szovjet külügyminiszteri megbeszéléseken teljes egyetértés alakult ki az egyenjogúságon, egymás szuverenitása tiszteletben tartásán, a kölcsönös érdekeken, a belügyekbe való be nem avatkozás elvein felépülő új típusú kapcsolati rendszer kimunkálását illetően.²¹⁰ E. Sevardnadze messzemenő megértést tanúsított Magyarország külpolitikai törekvései iránt. Kifejezésre jutatta azt a reményt, hogy a jövőben a Magyar Köztársaság és a Szovjetunió önkéntes alapokon nyugvó kapcsolatai hatékonyabbak, eredményesebbek lesznek a korábbiaknál. A kétoldalú kapcsolatok legfontosabb problémái áttekintésekor egyetértett a Varsói Szerződés átalakításával, a két ország közötti barátsági és együttműködési szerződés új alapokra helyezésével, esetleg az együttműködés elveit tartalmazó nyilatkozat kidolgozásával az 1956-os magyar népfelkelés és szovjet katonai intervenció elismerésének

²⁰⁷ A rejteltávirat szerzője nem adta meg a szovjet forrását.

²⁰⁸ Wojciech Witold Jaruzelski (1923–2014) lengyel tábornok, politikus. 1981. december 13-án szükségállapotot vezetett be Lengyelországban. Felfüggesztették a szabadságjogokat, a hadsereg megszállta az utcákat és stratégiai pontokat, kijárási tilalom lépett életbe, illetve a gyárakat katonai ellenőrzés alá vonták. 1985 és 1989 között a lengyel Államtanács elnöke, majd a Lengyel Köztársaság elnöke 1989. július 19. és 1989. december 31. között.

²⁰⁹ A „cordon sanitaire” eredeti jelentése egészségügyi védőövezet, átvitt értelemben a védősáv egy vagy több állam között.

²¹⁰ Horn Gyula és Eduard Sevardnadze tárgyalásokat folytatott Moszkvában, amelynek egyik eredménye volt a szovjet csapatok kivonásáról szóló kormányközi egyezmény.

napirendre tűzésével.²¹¹ Téma volt a magyar–szovjet határ megnyitásából eredő gondok rendezése, a moszkvai magyar Kulturális, Tudományos és Tájékoztatási Központ közeli megnyitása.²¹² Szükségesnek ítélték a két ország valamennyi korábbi szerződési felülvizsgálását és korszerűsítését.

Gazdasági kapcsolatainkban orientációváltás megy végbe. Erről a magyar fél beszélt többet, de a Szovjetunió cselekszik. 1991-től a két ország a tervek szerint áttér a világszintű árakon történő konvertibilis elszámolásra. A magyar veszteség kiegyensúlyozására a 860 millió transzferábilis rubel magyar aktívumot 0,92-es átváltási arányában a konvertibilis elszámolás bevezetésekor dollárban realizálhatjuk.

Kapcsolataink egyre inkább a keményen ideológiamentes piaci versengés törvényei és az érdekütközések alapján alakulnak. A szovjet kereskedelmi partner minden követelést azonnal és könyörtelenül be akar hajtani és érdekeit is maradéktalanul akarja érvényesíteni. A politikai függés elemeit törekszik a gazdasági függéssel helyettesíteni. Ez elsősorban a piacutatás javításával és korszerűsítésével, a Szovjet Köztársaságokkal való közvetlen kapcsolataink fejlesztésével ellensúlyozható. A magyar–szovjet kereskedelmi kapcsolatok legnagyobb problémája, hogy a szovjet gazdaság általános válsága miatt a magyar szállításokat a szovjet partnerek nem képesek megfelelő áruval ellentételezni. A közelmúltban aláírt 1990. évi magyar–szovjet árucseré-forgalmi megállapodás a kapcsolatok visszaesését tükrözi. Különösen érzékenyen érint bennünket a magyar gépipari és járműipari termékek szovjet vásárlásának csökkenése. Ez a folyamat érinti a magyarországi munkanélküliség alakulását is. Energetikai és nyersanyag függőségünk jelentős mértéke miatt azzal kell számolnunk, hogy a rendszerváltozás a gazdasági területen érintheti a legérzékenyebben a magyar érdekeket.

Kulturális, tudományos, oktatási kapcsolatainkban az ideológiai útelváltás nagy változásokat okozott. Kiderült, hogy a „kulturális közelség” felülről oktroyált koncepciója – különböző okok miatt – egyik félnél sem rendelkezik gyökerekkel, a túlpolitizált megközelítés miatt egymás valódi értékeit nem ismerjük igazán. Így természetes jelenségnek tekinthető, hogy a kulturális politika változásával mind a magyar, mind a szovjet értelmiség elsősorban a korábban elzárt, vagy jobb esetben kevésbé ismert Nyugat felé fordul, ott keresve a számára fontos értékeket. Kapcsolataink egyre fontosabb részét képezik a lakossági érintkezések, ezen belül is a nemzetiségi terület. Az elmúlt egy-másfél év során itt jelentős előrelépés, dinamikus, minőségi jellegű változás következett be. Nagyban egyszerűsödött a határátlépés, több fontos

²¹¹ A magyar Országgyűlés 1990. július 23-án állást foglalt a Szovjetunió magyarországi 1956. évi katonai beavatkozásáról és felhívással fordult a Szovjetunió Parlamentjéhez, hogy ítélje el azt.

²¹² Moszkvában a Kulturális, Tudományos és Tájékoztatási Központ 1990-ben nyitotta meg a kapuit.

magyar politikai utazásra került sor Kárpátalján, javultak a nyelvhasználati, az anyanyelvi oktatás, művelődés feltételei, a kulturális-történelmi hagyományok ápolásának lehetőségei. E téren fontos feladatai lesznek a most létesítendő ungvári főkonzulátusnak.

A tudományos-műszaki együttműködés jelentősebb részét a Magyar–Szovjet Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Kormányközi Bizottság, közelebbről ennek munkaterve, a Műszaki Tudományos Együttműködési Állandó Albizottság szervezi és irányítja. Az albizottságnak 26 állandó, ágazati keretben tevékenykedő munkacsoportja van, az együttműködés több mint 400 kutatási témára terjed ki.

Jelenleg a Szovjetunióban teljes egyetemi képzésben 485 fő folytat tanulmányokat, 53 felsőoktatási intézményben. Ebből 61 fő önköltséges. Magyarországon mintegy 200 szovjet ösztöndíjas egyetemi hallgató folytat tanulmányokat.

MNL OL XIX–J–I–j 1990 73. doboz

2.

Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter levele
Jeszenszky Géza magyar külügyminiszternek
1990. május 25.

Szokai Imre²¹³

1178/Szo

002066/1990.

Készült: 8 példányban
Kaják: Jeszenszky Géza úr
Katona Tamás úr
Somogyi Ferenc úr
Erdős André úr
Szabó Sándor úr
Kupper V. Béla úr
Hajdu András úr
Saját²¹⁴

FELJEGYZÉS

Tárgy: Sevardnadze szovjet külügyminiszter levele Jeszenszky Géza külügyminiszter úrhoz

A mai napon kérésére fogadtam Vladlen Puntusz követtanácsost, a szovjet nagykövetség ideiglenes ügyvivőjét, aki átadta Sevardnadze külügyminiszter Jeszenszky úrhoz intézett levelét.

²¹³ Szokai Imre (1950–) 1974-től dolgozott a Külügyminisztériumban. 1990. január 15-től miniszter-helyettes, majd 1990. június 4-től 1991. december 17-ig helyettes államtitkár volt a Külügyminis-
tériumban.

²¹⁴ Ekkor Katona Tamás (1932–2013) politikai államtitkár (1990. május 24. – 1992. június 20.), Somo-
gyi Ferenc (1945–) közigazgatási államtitkár (1990. június 1. – 1991. december 2.), illetve Erdős
André (1941–) a Nemzetközi Szervezetek Főosztályának vezetője (1989. július 1. – 1990. augusztus 1.),
Szabó Sándor a III. Területi (Szovjetunió, Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, Lengyel Köz-
társaság) Főosztály vezetője (1990. április 1. – 1990. augusztus 1.), Kupper Vojtek Béla a Regionális
Együttműködési Főosztály vezetője, Hajdu András a Politikai Elemző és Tájékoztatási Főosztály
vezetője (1989. június 30. – 1991. január 1.) volt. Vö. *A Külügyminisztérium vezető tisztviselői 1990.
május – 1990. december* című táblázattal.

A levél fordítását mellékelem.

Budapest, 1990. május 25.

*Szokai Imre*²¹⁵

[MELLÉKLET]

Jeszenszky Géza úrnak,
a Magyar Köztársaság külügyminiszterének
Budapest

Tisztelt Miniszter Úr!

Szeretném megosztani Önnel a gondolataimat és elképzeléseimet egy kérdésben, amely különös aktualitásra tett szert az utóbbi időben.

Európa sorsdöntő pillanatot él át. Amikor a mindenki által osztott összemberi értékeken nyugvó kapcsolatrendszerre térünk rá, aligha lehet más úton előre haladni, mint az EBEÉ folyamat 35 résztvevő állama²¹⁶ által vállalt kötelezettségek aktív továbbfejlesztése és elmélyítése útján. Az elmúlt 15 évben a Helsinki Záróokmány már jórészt megtette szolgálatát. Tartalékai természetesen még messze nem merültek ki. Nyilvánvaló azonban, hogy új minőségi jelleget kell adni az összeurópai folyamatnak, annak érdekében, hogy teljes mértékben megfelelhessen nemcsak a ma, de a holnap kihívásainak is.

Előttünk dinamizmussal teli idő áll. Véget ért a „hidegháború”, vonalat húzunk a második világháború alá, létrejön az egységes Németország, és túlzás nélkül állíthatjuk, egy új európai békerend. Európa megosztottságának felszámolása, a „közös európai ház” építése, a stabilitás és biztonság új struktúráinak kialakítása, egységes jogi, humanitárius, gazdasági és ökológiai rendszer megteremtése mind kollektív erőfeszítéseket követel.

Alapvetően új megközelítésre van szükség. Nem véletlen az, hogy mára Helsinki majd minden résztvevője foglalkozik az „új európai építmény” gondolatával.

Mihail Gorbacsov 1985-ben előterjesztett javaslata a „közös európai ház” felépítésére, felhívás a cselekvésre. Az adott javaslat sokoldalú, legfontosabb elemei a konfron-

²¹⁵ Kézírással.

²¹⁶ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) harmincöt tagállama az európai államok, valamint az Amerikai Egyesült Államok és Kanada.

táló ideologizált politika elutasítása, a mélyülő kölcsönös megértés és bizalom alapján konstruktív együttes cselekvéshez vezető, bővülő együttműködés megteremtése.

A „közös európai ház” szovjet eszméje mára már viszonylag komoly tartalmat kapott. Ezzel kapcsolatosan megemlíteném azt az 1988-ban, Varsóban előterjesztett javaslatot, hogy hozzunk létre egy központot a katonai veszély csökkentésére és a váratlan támadás megelőzésére. Több kiegészítő, konstruktív elképzelést tartalmazott Mihail Gorbacsov 1989. júliusi, strasbourgi beszéde is.²¹⁷

A leendő „közös európai ház” felépítményének legfőbb eleme az összeurópai együttműködésen alapuló biztonsági rendszer. Ez azonban elképzelhetetlen akkor, ha nem csökkentjük jelentősen a fegyveres erők szintjét, ha nem az ésszerű, elégségesség elve alapján határozzuk meg a fegyveres erők szintjét, ha nem dolgozzuk ki és nem érvényesítjük a bizalom- és biztonságerősítő intézkedések újabb rendszerét, ha nem alakítjuk át az Európában meglévő katonai-politikai szövetségeket, elsősorban politikai szervezetekké, amelyek később beolvadnának az összeurópai, tömbök nélküli struktúrákba. Mi, európaiak már ezen az úton haladunk és kétségkívül nagy lépést teszünk előre, amikor hamarosan sikeresen befejezzük a 23²¹⁸ és a 35 állam tárgyalásait a hagyományos fegyveres erők csökkentéséről és a bizalmi intézkedésekről. E tárgyalásokat követnie kell a leszerelés és a bizalomépítés kérdéseinek új fórumokon történő megvitatásának.

A „közös európai ház” gondolata teljes értékű, zavartalan együttműködést tételez fel a gazdaság, a technológiák, a tudomány és technika, az ökológia területén, továbbá feltételezi egységes szabványok megteremtését a demokrácia és az emberi jogok területén, megköveteli a szabad kontaktusokat és cserét kortól, vallástól és politikai meggyőződéstől függetlenül.

Az elmúlt időben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy e célok elérése mindinkább megköveteli a megfelelő összeurópai intézmények megteremtését.

Gyakorlatilag a Helsinki folyamat minden résztvevő országában aktívan keresik a stabilitás és a biztonság új struktúráinak és az együttműködés intézményeinek lehetséges változatait. Szovjet részről érdeklődéssel fogadtuk Mitterand elnök elképzelését az európai konföderációról, Genscher külügyminiszter²¹⁹ javaslatát az európai

²¹⁷ 1989. július 6-án Mihail Gorbacsov Strasbourgban az Európa Tanács előtt tartott beszédében kijelentette, hogy a Szovjetunió nem fog a reformok útjába állni Közép- és Kelet-Európában.

²¹⁸ A Hagyományos Fegyveres Erőkről Európában (Convencional Armed Forces in Europe – CFE) szóló szerződést huszonhárom állam képviselője majd 1990. november 19-én a Párizsi Chartával egy időben írta alá. Vö. a 30. számú dokumentummal *Barabás János, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettesének feljegyzése az első magyar–amerikai konzultációról a külügyminisztériumok tervező-elemző részlegei között* címmel. Keltezése: 1990. július 20.

²¹⁹ Hans-Dietrich Genscher (1927–) német liberális politikus, a Németországi Szövetségi Köztársaság külügyminisztere volt 1974. május 14. és 1992. május 17. között.

új világrendről, Eyskens külügyminiszter²²⁰ javaslatát az Európa konföderatív közösségről, Mazowiecki miniszterelnök²²¹ javaslatát az európai együttműködési tanácsról, Dienstbier külügyminiszter elképzelését az európai biztonsági bizottságról és más javaslatokat. Különböző árnyalataik és eltéréseik ellenére e javaslatok mindegyikét áthatja az Európa békés jövőjéért érzett aggodalom. E javaslatok sokban összecsengenek a mi elképzeléseinkkel is.

Szeretném figyelmébe ajánlani, hogy hogyan látjuk mi a lehetséges összeurópai intézményeket és struktúrákat, figyelembe véve más államok vezetőinek elképzeléseit is.

A leendő struktúra bölcsője – véleményünk szerint – a „*nagy Európa Tanácsa*” lehetne, amely az EBEÉ tagállamok legfelsőbb vezetőinek fóruma lenne és nem ritkábban, mint kétfévente egyszer ülésezne felváltva, a résztvevő országok fővárosaiban. Ez a fórum regionális és globális szemszögből vizsgálná az európai politika kardinális kérdéseit és konszenzus alapján, elvi politikai álláspontot dolgozna ki, és konkrét döntéseket hozna. Lényegében azzal, hogy megállapodás született arról, hogy 1990-ben és 1992-ben legfelsőbb szintű tanácskozást tartunk, már rátértünk erre az útra.

Az összeurópai csúcstalálkozók közötti időszakban az évente két alkalommal összehívandó Külügyminiszteri Bizottság lehetne felelős a felsőbb döntések megvalósításáért. Ennek a szervnek a rendszeres munkája elősegítené a csúcstalálkozón hozandó fontos döntések előkészítését. Ez is nagyon közel áll ahhoz a gyakorlathoz, amely fokozatosan kezd kialakulni.

E két szint esetében javasolni lehetne egy „hármast” felállítását (a volt, a jelenlegi és a leendő elnök), amely bizonyos mandátummal rendelkezne sürgős konzultációk szükségessége esetén, és kollektív intézkedéseket fogadhatna el előre nem látható helyzetekben.

Feltehetően nem lenne haszontalan megállapodni egy, a 35 ország nagyköveteit magában foglaló konzultatív mechanizmus működtetéséről abban a fővárosban, ahol az EBEÉ Állandó Titkársága működik majd. Rendszeresen vagy ad hoc jelleggel ülésezhetnének a felmerülő ügyek áttekintése céljából.

Ez nem helyettesítheti az állandóan működő munkaszervet, egyfajta központot, amely biztosítaná az információcserét, előkészítené a következő jelentős eseményt, stb. Erre gondoltunk, amikor fentebb említést tettünk az EBEÉ Állandó Titkárságáról. A Titkárság rendelkezne a rábízott feladatok ellátásához szükséges minimális számú szakértővel és technikai munkatárssal.

²²⁰ Mark Maria Frans Eyskens (1933–) belga politikus Belgium miniszterelnöke volt 1981. április 6. és 1981. december 17. között, utóbb 1989 és 1993 között külügyminiszter.

²²¹ Tadeusz Mazowiecki (1927–2013) lengyel kereszténydemokrata politikus, aki 1989. augusztus 29. és 1991. január 12. között Lengyelország miniszterelnöke volt.

Az új struktúrák fontos részei lehetnének a katonai, politikai területen stabilitást biztosító szervek. Ezekből feltehetően kettőre lenne szükség. Ezeket mielőbb létre lehetne hozni, annál is inkább, mert nagy szükség van rájuk már most, a kialakuló európai realitások közepette. Fontos az is, hogy ezek a szervek az összeurópai biztonsági intézmények fizikai megjelenésének kezdetét jelentenék. Jelentőségük megnő Németország küszöbönálló egyesítése fényében, amikor az összeurópai folyamat még nem tudta kialakítani biztonsági struktúráit, léteznek még az egymással szembenálló katonai tömbök, német földön hét idegen állam katonái állomásoznak, Európában pedig sok a fegyver, köztük tömegpusztító eszközök is.

Úgy gondoljuk, hogy reális feladat azt kitűzni, hogy egyeztessük a témával és az összeurópai csúcstalálkozó ez évi összehívásával kapcsolatos kérdéseket. A csúcstalálkozón el lehetne fogadni a megfelelő dokumentumokat. Ennek során az egyik szerv szolgálhatná az információcserét, és helyet adhatna a tájékoztatásnak a hadseregek mozgásáról, a hadgyakorlatokról, a regisztrálásról, az ellenőrzés és az azzal kapcsolatos tevékenység koordinálásáról. A másik szerv megvizsgálná és tisztázná a nem világos helyzeteket, megakadályozná konfliktusok kialakulását, vagy pedig szükség esetén közvetítő vagy jószolgálati tevékenységével hozzájárulna azok elsimításához. Természetesen a központok működésével kapcsolatos kérdés nyitott a vitára. Ki kellene dolgozni a központok megfelelő mandátumát és működési szabályzatát. Határozottan kijelenthetjük már most azt, hogy természetesen e funkciókat össze kell kapcsolni a bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekről már elfogadott stockholmi megállapodásokkal, valamint azokkal, amelyek jelenleg Bécsben születnek, továbbá az európai katonai-politikai helyzet evolúciója jelenlegi szakaszának sajátosságaiból következő kiegészítő intézkedésekkel.

Elképzelésünk szerint idővel e szervek kompetenciája kiszélesedne, és fokozatosan elvezetne bennünket egy sajátos Európai Biztonsági Tanács megteremtéséhez.

Úgy gondoljuk, hogy igen hasznos és politikailag indokolt lenne, ha az ilyen politikai és katonai szervek Berlinben működnének. Mindennek szimbolikus jelentősége lenne, valamint Európa békéje érdekében a konstruktív együttműködéssel kapcsolatban Berlin új jellegét is alakítaná.

Ebben az üzenetben az Ön figyelmét elsősorban a biztonság és az együttműködés politikai tényezőire irányítottam, figyelembe véve annak különös jelentőségét Európa békés jövőjét illetően. Magától értetődően kiemelt figyelmet kell fordítani az új szervezetek státuszának kialakítására, amelyek képesek lennének hatékonyan előmozdítani Európában egy úgynevezett egységes jogi, gazdasági, ökológiai és humanitárius térség létrehozására vonatkozó elképzelést. Megítélésünk szerint már az ez év őszén sorra kerülő csúcstalálkozón meg lehetne állapodni a gazdasági együttműködés koordinálásával és fejlesztésével, valamint a környezetvédelemmel foglalkozó

szervezetek felállításáról. Hiszen az európai stabilitásnak és biztonságának nemcsak politikai és katonai vonatkozásai vannak. Azok tartósságát mindinkább az együttműködés intenzitása és egyéb területeken a kölcsönös bizalom mértéke határozza majd meg.

Szeretném ezzel kapcsolatban pontosítani, hogy célszerűségi megfontolások miatt a meglévő realitások figyelembevételéből indulunk ki, amelyek mind Nyugaton, mind pedig Keleten a katonai-politikai szövetségek, regionális szervezetek és gazdasági csoportosulások tevékenységében jelentkeznek. Valamennyi jelenleg fennálló, a konstruktív együttműködést célul tűző struktúrát magában kell foglalnia az összeurópai folyamatnak, s annak konkrét területeken való kialakulását e szerveknek meg kell könnyíteniük. Az Európa Tanács például az egységes jogi szabályozás létrehozásában katalizátor szerepet tölthetne be. A gazdasági együttműködésben fontos szerepet játszhatnak az Európai Közösségek, a KGST, az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank²²², a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, az Európai Szabadkereskedelmi Társulás²²³, az Északi Tanács²²⁴, valamint más nemzetközi szervezetek. A már meglévő szervezeteket nem elvetni kell, hanem az új létrehozása érdekében és a közös érdekeket szem előtt tartva fel kell használni, megítélésünk szerint ez a legtermészetesebb útja a kapcsolatok új formáihoz való fokozatos átmenetnek.

Miniszter úr, magától értetődik, hogy javaslatunkat magunk sem tartjuk egy mindent kimerítő és főleg nem az egyedüli lehetséges változatnak.

Előterjesztjük, mint a közös ügyszőz való hozzájárulásunkat, mivel rendkívül fontosnak tartjuk, hogy lehetőség szerint minél hamarább hozzáláthassunk az új

²²² Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) megalakulását 1990-ben írták alá és 1991-ben kezdte meg a tevékenységét, amely tőkét és technikai segítséget ad a kelet-európai országok magángazdaságainak újjászervezéséhez. Célja a magánvállalkozó számára a pénzügyi, a gazdasági, a környezetvédelmi és tőkepiaci kezdeményezések segítése, illetve olyan gazdaságilag fontos létesítmény finanszírozása, amelyekben egyenél több állam érdekelt.

²²³ Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association – EFTA) az 1960. január 4-én Stockholmban a „Hetek” (Ausztria, Dánia, Egyesült Királyság, Norvégia, Portugália, Svájc, Svédország) által aláírt egyezmény. Az Európai Gazdasági Közösséggel, a „Hatokkal” szemben az EFTA olyan integrációs szervezet, amely az ipari termékek szabad forgalmát kívánta megvalósítani. Izland 1970-ben, Finnország 1986-ban, Liechtenstein 1991-ben lett az EFTA teljes jogú tagja. 1973-ban az EFTA tagállamok szabadkereskedelmi megállapodást kötöttek az Európai Közösséggel. 1990. június 13-án Magyarország és az EFTA-országok együttműködését rögzítő nyilatkozat aláírására került sor Göteborghban.

²²⁴ Az Északi Tanács Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország, illetve Feröer, Grönland és Åland tanácskozó szervezete. Az államok és az autonóm területek évente választott küldötteket delegálnak a Tanácsba, akik a küldő érdekeit képviselik. A Tanács feladatai a koordinációra és a tagállamok államközi kapcsolatait érintő, nem kötelező érvényű ajánlások kidolgozására terjednek ki. A kormányoknak a Tanács felé jelentési kötelezettségük van.

európai biztonsági rendszer jövőbeni struktúráinak közös, tárgyszerű megvitatásához, beleértve az európai intézmények kérdését is.

Fontosnak tartjuk, hogy ez a feladat szerepeljen az 1990-ben sorra kerülő csúcstalálkozón. Beleegyeztünk, hogy már a Koppenhágai Humanitárius Tanácskozáson²²⁵ alakítsuk ki a csúcstalálkozó előkészítésének a mechanizmusát és e célból hozunk határozatot egy Előkészítő Bizottság felállítására, amely munkáját ez év július 10-én Bécsben kezdené meg. Másfelől, értelmezésünk szerint ebben az előkészítő munkában megfelelő helyet kapnak az összeurópai folyamat intézményesülésének kérdései. Ezek alapvető jelentőségük a jövőbe vezető közös út meghatározása érdekében.

Fontos, hogy a 35 állam képviselőiből álló Előkészítő Bizottság munkája más, az európai biztonság kérdéseivel kapcsolatos tárgyalásokkal is összhangban álljon. Elsősorban a 23-ak²²⁶ és 35-ök²²⁷ bécsi tárgyalásairól, valamint a „hatok”²²⁸ találkozásáról van szó.

Úgy tűnik, hogy a befejező szakaszban az Előkészítő Bizottság munkája eredményeinek a megerősítésére lesz szükség. Ennek érdekében javasoljuk, hogy a külügyminiszterek találkozzanak Bécsben, ahol parafálni lehetne a csúcstalálkozó elé kerülő dokumentumokat. Ez természetesen magában foglalja azokat az egyezményeket is, amelyeket a 23-ak és a 35-ök bécsi megbeszélésein készítenek elő.

Ami magát az összeurópai folyamatban érdekelt államok csúcstalálkozóját illeti, ezzel kapcsolatban a résztvevők többségének kirajzolódó véleményét és Ausztria konstruktív álláspontját figyelembe véve, készen állunk támogatni Franciaország javaslatát a csúcstalálkozó Párizsban történő megtartására.

²²⁵ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) résztvevő államainak (Albánia megfigyelőként vett részt) képviselői 1990. június 5. és 29. között Koppenhágában az emberi dimenzióval foglalkozó konferenciáján elfogadták a Koppenhágai Nyilatkozatot: „A résztvevő államok kifejezik meggyőződésüket, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságok tisztelete, valamint a plurális demokrácián és a jog uralmán alapuló társadalmak fejlődése a haladás előfeltétele a béke, biztonság, igazságosság és együttműködés tartós rendjének felállítása során, amelyet Európában megvalósítani törekednek. Ezért megerősítik elkötelezettségüket, hogy teljes körűen megvalósítsák a Záróokmány és az emberi dimenzióra vonatkozó többi EBEÉ dokumentum minden rendelkezését, valamint vállalják, hogy építenek az általuk elért haladásra” (Preambulum). Jeszenszky Géza és Eduard Sevardnadze találkozója Koppenhágában lásd az 5. számú dokumentumot *Rejtjel-távirat Koppenhágából. Az első magyar–szovjet külügyminiszeri találkozó Koppenhágában* címmel. Keltezése: 1990. június 5.

²²⁶ A 23-ak, az a huszonhárom állam, amelyeknek képviselői a hagyományos fegyveres erők európai jelenlétéről (Conventional Forces in Europe – CFE) tárgyalásokat folytattak Bécsben és a Szerződés a Hagyományos Fegyveres Erőkről Európában nemzetközi okmányt az EBEÉ párizsi csúcserőkezletéhez kapcsolódva 1990. november 19-én írtak alá.

²²⁷ A 35-ök, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet harmincöt tagállama.

²²⁸ A „hatok” az Európai Gazdasági Közösség tagállamai: Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németországi Szövetségi Köztársaság és Olaszország.

Szeretném remélni Miniszter úr, hogy Ön ezt a felhívást kedvezően fogadja. Köszönettel venném azokat az elképzeléseket, amelyeket ön ezzel kapcsolatban célszerűnek tartana kifejtetni.

Ugyanilyen felhívást küldök az összeurópai folyamatban érdekelt valamennyi résztvevő állam külügyminiszterének is.

Tisztelettel:

E. A. Sevardnadze

MNL OL XIX–J–I–j 1990 87. doboz

3.

Dercze István, az Információs Hivatal főigazgatójának
összefoglalója a Varsói Szerződés jövőjéről
1990. június 4.

A VARSÓI SZERZŐDÉS JÖVŐJÉRŐL

A kelet-európai²²⁹ demokratizálódási folyamat kibontakozásával párhuzamosan a NATO mind nagyobb figyelmet fordít a Varsói Szerződés belső viszonyainak alakulására és annak biztonságpolitikai következményeire. Bár a változások megítélésében sokszor lényeges eltérések tapasztalhatók az egyes tagországok álláspontja között, mégis egyfajta közös vélemény is kirajzolódott az elmúlt félév során.

Az Észak-atlanti Szövetség tagjai már 1989 decemberében úgy foglaltak állást, hogy a Varsói Szerződés mind inkább „tartalmatlan burokká” válik, amelyen belül évek óta erős centrifugális tendenciák érvényesülnek. Emiatt a Nyugatnak egy átalakuló keleti katonai szövetséggel kell számolni. A kelet-európai országokban végbe-menő külpolitikai orientációváltásból eredően ma már egyértelműen úgy ítélik meg, hogy a Varsói Szerződés mind politikai, mind katonai értelemben a felbomlás felé halad, és de facto nem funkcionál. Szerintük nincs alapja annak sem, hogy a VSZ a katonai szövetségből fokozatosan politikai egyeztető fórummá alakuljon át és ebben a formában működjön tovább. Ezt nyugati külpolitikai szakértők arra vezetik vissza, hogy a rendszerváltozások nyomán megszűntek vagy megszűnőben vannak azok a biztonságpolitikai érdekek, amelyek a keleti katonai szövetség létrehozását és fenntartását motiválták.

A NATO létrejöttének és tagországai katonai együttműködésének 1949-ben elsősorban ideológiai tartalma volt: a Szovjetunió, mint nagyhatalom és egyben az általa megszemélyesített kommunizmus visszaszorítására irányult. A szervezet egyúttal kontroll lehetőséget is jelentett a II. világháborúban világhatalommá vált Egyesült Államok számára az európai hatalmak felett, a tagországok területe ugyanakkor közvetlen érintkezési felületet és felvonulási terepet nyújtott a rivális nagyhatalommal, a Szovjetunióval szemben. Az Észak-atlanti Szövetség együttműködésének alapja

²²⁹ Az 1989/1990-es évekig a „Kelet-Európa” kifejezést értették Magyarországtól, Csehszlovákiától és Lengyelországtól Keletre fekvő országokra. Az 1990-es évek elejétől „Közép-Európa” kifejezés alatt Franciaország keleti határának és Svájc nyugati határának vonala, illetve Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország keleti határvonala (beleértve Erdélyt, a Vajdaságot) közötti területet értjük.

azonban fennállásának 40 éve során az ideológiánál sokkal fontosabb tartalommal is kiegészült: az európai NATO országok többségét tömörítő Európai Közösségek létrehozásával és világgazdasági tényezővé válásával a szervezetben integrálódott nemzetgazdaságok egy belülről sokoldalúan kiegyensúlyozott, multinacionális gazdasági struktúrává nőttek össze. A nemzeti gazdasági érdekek ugyanakkor közös gazdasági biztonságot képviselő szövetségi biztonságpolitikai érdekekké alakultak át. E közösség sokoldalú multinacionalizmusa a történelmileg kialakult „európai gazdasági rend” fejlődési centrumának természetes kapcsolódásain alapul, és szilárdabb alap a biztonságpolitikai együttműködés számára, mint egy közös ideológia ellenséggel szembeni fellépés.

A Varsói Szerződés biztonságpolitikai együttműködésének tartalma a hasonlóságok ellenére alapvetően különbözik a NATO-étól. Míg a NATO szuverén országok önkéntes egyesülésére épül, a Varsói Szerződés a Szovjetunió és a II. világháború után Európa e részén a szovjet befolyás alatt létrejött országok között kötött kétoldalú barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződések már kialakult rendszerét örökölte, amely közel 40 évig a szovjet hadászati gondolkodásnak megfelelő előretolt védelmi övezetet biztosított a moszkvai katonai vezetés számára. Létrehozásakor a Varsói Szerződés egységes doktrína és irányítás alatt közös katonai szervezetbe integrálta a kétoldalú katonai együttműködési megállapodások halmazát, mely szervezetben ez idáig a biztonságpolitikai együttműködés alapja a rendszeridentitás közössége volt a szovjet dominancia mellett.

A szervezet fennállásának 35 éve alatt ez egyedüli tartalma volt a katonai szövetség közös tevékenységének. Ezt nem tudta megszilárdítani, illetve szerepét átvállalni az a gazdasági együttműködés, amely a KGST keretében az egykori szocialista országok között megvalósult. Ennek oka, hogy az EGK-val²³⁰ ellentétben, a keleti gazdasági szervezetben az „internacionalista” gazdasági együttműködés – nem utolsósorban az uralkodó ideológia miatt – nem volt képes kölcsönös előnyökön alapuló nemzetek feletti gazdasági struktúrákat létrehozni. Továbbá a kelet-közép-európai országokban mindmáig eltér a gazdasági irányítás és érdekelttségi rendszer, és mindenhol megvalósítandó célként megjelölt piacgazdaságon az egyes országokban még

²³⁰ Az Európai Gazdasági Közösség (EGK), más elnevezéssel Közös Piac 1957. március 25-én, a római szerződés megkötésével (Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, a Németországi Szövetségi Köztársaság és Olaszország) jött létre. A korábban (1951) megalakult Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK), az Európai Atomenergia Közösség (Euratom – 1957) és az EGK párhuzamosan működő intézményeit 1965. április 8-án, Brüsszelben aláírt szerződéssel összevonták és 1967. július 1-jei hatállyal létrejött az Európai Közösségek. 1992-ben a maastrichti szerződés értelmében megalakult az Európai Közösség. Az EGK célja a tagállamok gazdasági integrációja, ezen belül is a nemzetgazdaság egészére kiterjedő vámunió, emellett az élet- és munkakörülmények javítása, a béke és a szabadság megszilárdítása, az európai integráció alapjainak létrehozása volt.

ma is mást és mást értenek. Az elmúlt évtizedek során kölcsönös gazdasági egymásrautaltság, több esetben függőség jött létre ezen országok között a termelési szerkezet hasonlósága, a technológia elmaradottság és az alacsony tőkehatékonyság miatt, azért, mert – a Szovjetuniót nem számítva – az „európai gazdasági rend” egykori régiójához tartoznak. Ennek a helyzetnek a felismerését azonban a trianoni és a későbbi nagyhatalmi szerződések által beépített és a kelet-európai demokratizálódási folyamatban újraaktivizálódott nacionalizmus akadályozza. A természetes gazdasági egymásrautaltság felismerését nehezíti az is, hogy súlyos gazdasági helyzetüknél fogva ezek az országok (a Szovjetunió is) technológia és pénzügyi szempontból a Nyugattól függnek és emiatt már évek óta, de különösen a rendszerváltozást követően a gazdasági, sőt a biztonságpolitikai kapcsolatépítő törekvéseik is az „európai gazdasági rend” fejlődési centruma felé irányulnak.

A természetes egymásrautaltság felismerése és a multinacionális gazdasági struktúrák kialakulása nélkül a Varsói Szerződés országaitól nem várható, hogy gazdasági együttműködésük a közeljövőben a közös biztonságpolitika alapjává váljék. Sőt a nacionalizmus éleződése mellett a gazdaság szférája az a terület, amely a kelet-európai országok közötti mély érdekellentétekhez és a térség instabilitásához vezethet. A Nyugathoz való gazdasági közeledésre valamennyiük számára csak egy szűk sáv áll rendelkezésére, amelyben – különösen a hasonló termék szerkezet és az átalakításához szükséges magas tőkeigény miatt – csak egymás rovására lesznek képesek érvényesíteni gazdasági érdekeiket.

Alapvetően az új szovjet vezetés biztonságpolitikai gondolkodása kialakulatlanságával, illetve annak Kelet-Európa rendszeridentitására gyakorolt nem várt hatásával magyarázható, hogy a tagországokban végbemenő demokratizálódási folyamat eredményeként megszűnt a VSZ-en belüli biztonságpolitikai együttműködés kohéziója, és a szervezet a Nyugat számára is túl gyorsan rohan az elkerülhetetlennek tűnő szét hullás felé.

Meghirdetéskor az ésszerű elégségesség elvét hangoztató gorbacsovi katonapolitika védelmi területen egyfajta befelé fordulás előjeleit mutatta, és az a politika a Szovjetunió belső feszültségeinek fokozottabb kiéleződése következtébe ma már egyre inkább az izolacionizmus²³¹ irányába kényszerül haladni. A gorbacsovi vezetés a Szovjetunió hadászata nyugati előretolt védelmi rendszerének (VSZ országok) „kedvező” geopolitikai körülményeit garantáló Brezsnyev-doktrínát végérvényesen elavultnak nyilvánította.²³² Ugyanakkor a belső gondok által mind erőteljesebben

²³¹ Egy állam külpolitikáját akkor nevezzük izolacionistának, ha az adott állam, az adott időintervallumban nem érdekelt egyes régiókban vagy kontinenseken.

²³² A Szovjetunió új külpolitikai filozófiájára, a Sinatra-doktrínára lásd a 19. számú lábjegyzetet.

lekötött vezetésnek nem volt világos koncepciója arra, miként reagáljon a Kelet-Európában rendkívül dinamikus végbemenő demokratizálódási folyamatra. Amikor Gorbacsov megkezdte fegyveres erőinek nagyarányú csökkentését Kelet-Európában²³³, nem számolt azzal, hogy a szovjet dominancián alapuló szövetségi rendszer is felszámolódik. Emiatt a szovjet vezetők ellentmondásos nyilatkozatai – amelyekben a Varsói Szerződésből való kilépést illetően az egyes országok döntési szabadságra utaltak – azt jelezték a kelet-európai politikai erőknek, hogy a Szovjetunió számára nem definiálható a beavatkozás toleranciahatára. Az Egyesült Államok külügyminisztere²³⁴ pl. egy NATO fórumon ezt a helyzetet a „Szovjetunió politikai akaratának eróziójaként” jellemezte. „A Szovjetunió egy olyan nagyhatalom klasszikus példája” – állapították meg amerikai részről –, „amelynek kimerülése azoknak a gazdasági és katonai ösztönzőknek a mind kevésbé hatékony alkalmazhatóságát vonja maga után, amellyel eddig akaratát a szövetségeseire tudta kényszeríteni”. A kelet-közép-európai változások – különösen Németország újraegyesítése²³⁵ – biztonságpolitikai következményeinek „megemésztése” nagy nehézséget jelent a moszkvai katonai és politikai vezetésnek és sok időt vett igénybe.

Úgy látszik, a szovjet politikai döntéshozók csak most ébrednek rá, hogy a Kelet-Európában bekövetkezett (Moszkva által is ösztönzött vagy hallgatólagosan tudomásul vett) rendszerváltozások milyen mértékű és horderejű vereséget jelentenek a Szovjetunió nagyhatalmi státuszára nézve, hogy milyen stabilnak hitt pozíciókat veszítenek, illetve veszíthetnek még el az ország biztonságpolitikai szempontjából.

Bár a demokratizálódási folyamatban élen járó országok már kezdettől fogva a Varsói Szerződés katonai szövetségből politikai szervezetté való átalakításának sürgető szükségességét hangoztatták, leginkább éppen a politikai együttműködés területén távolodtak el leghamarabb az egységes biztonságpolitika gondolatától. Nyugati értékelések szerint a rendszerváltozás következtében a társadalmi elit más és más, egymástól igen eltérő ideológiát valló csoportjai kerültek hatalomra az egyes kelet-közép-európai országokban, akik más felismert alap hiányában elődeikhez hasonlóan továbbra is ideológiai oldalról közelítik meg a biztonságpolitikai együttműködés

²³³ 1990 tavaszán megkezdődött a szovjet csapatok kivonása Magyarország és Csehszlovákia területéről.

²³⁴ Ekkor az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere James Addison Baker (1930–) volt 1989 és 1993 között.

²³⁵ A keletnémet ország, a Német Demokratikus Köztársaság (NDK) az első szabad választások (1990. március 18.) megtartása után tárgyalásokat folytatott a nyugatnémet országgal, a Németországi Szövetségi Köztársasággal (NSZK), amelynek eredménye az „Egyesítési Szerződés” lett. A két Németország a 2+4 formula szerint a második világháborúban győztes nagyhatalmakkal (Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Szovjetunió) szerződést írt alá, amely garantálta az egységes Németország szuverenitását.

kérdését. Az eltérő ideológiai megközelítés és a gyakori nacionalizmus mellett ugyanakkor az is lehetetlenné teszi a politikai együttműködést közöttük, hogy gazdasági előnyök vagy elsőbbség reményében egymást túllícitálva igyekeznek demonstrálni együttműködési készségüket a Nyugati (többnyire a Szovjetunió érdekeivel szemben), az európai leszerelési, valamint bizalom- és biztonságérősítő kérdéseket tárgyaló nemzetközi fórumokon. Ezzel a két katonai szövetség között folyó tárgyalások eddigi „képlete” politikai oldalról gyakorlatilag felborult. A Szovjetunió a teljes elszigetelődés felé haladva lényegében már egyedül maradt e fórumokon a NATO országokkal és egykori szövetségeseivel szemben.

A Kelet-Közép-Európában végbemenő geopolitika változások a szovjet vezetésben először a katonai köröket ébresztették rá arra, hogy kénytelenek lesznek a megváltozott körülményekhez igazítani a Szovjetunió biztonságpolitikáját. Ez természetesen jelentkezni fog a kétoldalú politikai, különösen a gazdasági kapcsolatokban. Utóbbi a „közös” ideológiai alaplól táplálkozó „proletár internacionalista”²³⁶ együttműködési rendszer helyét igen hamar átveszi majd a nemzeti érdekeken és szigorú piaci viszonyokon alapuló kereskedelem, amely az érzelmi és ideológiai tényezőktől mentes valódi megmértetés miatt nem várt gazdasági következményekkel is járhat a kelet-európai országok gazdasági és kereskedelmi kapcsolataiban érvényesülő valódi erőviszonyok hatására.

A tradicionális hadászati gondolkodás miatt – hosszú távon – a moszkvai katonai vezetés saját korábbi szövetségeseit – még semlegessé válásuk esetén is – potenciális ellenfelek közé kénytelen besorolni, miután azok új keletű ideológiai közösségükre hivatkozva, de főleg új biztonságpolitikai együttműködési törekvéseik miatt a Nyugathoz tartozónak vallják magukat. Moszkva aggodalmait amúgy is növelik az egységes Németország európai szuperhatalommá válásának lehetősége és ennek katonai vonatkozásai.

A szovjet katonai gondolkodásban e téren bekövetkezett változás jól érezteti hatását a különböző leszerelési, fegyverzet ellenőrzési, bizalom- és biztonságérősítő tárgyalásokon. A korábbi rugalmas szovjet magatartás megmerevedéséhez, a tárgyalási pozíciók megkeményedéséhez vezetett, hogy még ma tart az új kelet-európai geopolitikai helyzetből a szovjet védelmi koncepciókra vonatkozó következmények felmérése, a Szovjetunió európai nagyhatalmi szerepének újraértékelése.

²³⁶ A „proletár internacionalizmus” kifejezést gondolatát első ízben Karl Marx és Friedrich Engels vetették fel a Kommunista Kiáltványban (1848). A hidegháború alatt a Szovjetunió vezette szocialista országok külpolitikai alappillére volt, amelynek célja az egész szocialista tábor biztonságának védelme, a békeharc, és a gazdaságilag elmaradott országok népeinek támogatása. A proletár internacionalizmus feltétele volt a szocialista világrendszer iránti odaadó hűség.

A NATO külügyminiszterei már 1989 decemberében egységes álláspontra jutottak a VSZ sorsát illetően.²³⁷ Megállapították, hogy a Varsói Szerződés jövőjével kapcsolatos nyugati érdekek igen ellentmondások. A Nyugat évtizedek óta önrendelkezési jogot követel a VSZ tagállamainak, ezért ennek a szovjet hatalmi eszköznek a megszüntetése első pillantásra a NATO érdekében állna. Másfelől viszont nem érdeke az instabilitással kísért vagy azt eredményező politikai, gazdasági átalakulás Közép- és Kelet-Európában. Az ideológiai űr, amelyet a volt szocialista közösség országaiban eddig érvényesülő rendszer összeomlása előidézett, a nacionalizmus élénkülését váltotta ki, ami – már ismert eseményekből is láthatóan – mind a belső stabilitás felbomlásához, mind pedig a szomszédok közötti kapcsolatok és együttműködés drámai romlásához vezethet. A Nyugat érdeke, hogy ne váljanak ellenőrizhetetlenné a kelet-közép-európai országokban zajló változások, de nincsenek eszközei a folyamatok kívánatos irányba tereléséhez. Ha a VSZ a drámai változások idején fennmaradásával a stabilitás tényezőjeként szolgálna tovább, akkor azt az Észak-atlanti Szövetség országai hasznosnak tartják. A Nyugat az európai leszerelési folyamat lendületének megtartása miatt is egyenlőre szeretné késleltetni a keleti katonai szövetség felbomlását. Az enyhülés eredményeként kezdődött európai biztonsági és együttműködési folyamatnak ugyanis fontos része a kialakult geopolitikai és katonai erőviszonyok alapján a NATO és a VSZ közötti közvetlen párbeszéd. Ezen erőviszonyok közeli felborulásának lehetősége azonban már most megkérdőjelezi az eddigi tárgyalási eredmények érvényességét, pedig a Nyugatnak ma már a Szovjetunió fegyveres erőinek nagyarányú leszerelése mellett a jövőendő egységes Németország hadseregének korlátozása is elérendő cél az európai hagyományos fegyveres erőkről folytatott bécsi tárgyalásokon. Ugyanakkor a kelet-közép-európai térség jövőbeni stabilitása szempontjából a VSZ-ből kiválni készülő országok számára sem lehet közömbös, hogy szomszédjaik ezután milyen nagyságú fegyveres erőkkal rendelkeznek. A VSZ-en belüli összetartás és együttműködés hiánya viszont nehezíti az előrehaladást. Ha nincs egységes VSZ álláspont – mondják a nyugati delegációvezetők – szinte lehetetlenné válik a csökkentések felosztása, ami által viszont kérdésessé válik a megfelelő ellenőrzési garanciákat is tartalmazó megállapodás aláírása.

A Nyugat ebben a helyzetben az eddig elért eredmények megmentésén fáradozik. Keresi a lehetőséget, hogy saját álláspontjának rugalmasabbá tételével megkönnyítse egy megállapodás mielőbbi elérését mielőtt a VSZ szétesése végérvényessé válna és megakadályozza a Szovjetunió teljes elszigetelődését, illetve kívül rekedését Európából. Ugyanakkor biztosítani kívánja a Szovjetuniónak, mely napjainkban területi integritását is fenyegető drámai belső válságát éli, hogy a Kelet-Közép-Európából

²³⁷ A NATO tagállamok külügyminisztereinek tanácskozása 1989. december 16-án volt Brüsszelben.

a rendszerváltozások következtében amúgy is távozni kényszerülő csapatait rendezett, de a Nyugat által is ellenőrizhető formában visszavonhassa határai mögé, anélkül, hogy ez a peresztrojka vereségének tűnne.

A NATO kormánykörök egységes véleménye szerint a Nyugatnak semmi esetre sem szabad olyan benyomást kelteni, mintha a VSZ fennmaradásában lenne érdekelt. Továbbra is mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy ameddig még a keleti katonai szövetség fennmarad, növelje – különösen katonai téren – a VSZ tagállamainak autonómiáját. Ugyanakkor az Észak-atlanti Szövetségnek különösen számolnia kell azokkal a saját közvéleményétől érkező egyre kritikusabb megnyilatkozásokkal, amelyek a kelet-európai változások nyomán megkérdőjelezzik a katonai szövetségek további fenntartásának szükségességét. Ezért a szövetségeseknek, olyan jövőbe mutató politikai koncepciókat kell kialakítani, amely a Varsói Szerződés megszűnése esetén is megóvjá a NATO egységét és vonzó a nyugati közvélemény számára. Ezzel egyidejűleg az Észak-atlanti Szövetség vezető államai elutasítanak minden olyan kezdeményezést, amely a NATO-nak egy összeurópai biztonsági rendszerrel való felváltására irányul.

Hangsúlyozzák, hogy az EBEÉ folyamat csak kiegészítheti, de soha nem helyettesítheti a nyugati katonai szövetséget. Amerikai részről külön kiemelik, hogy a szövetségesek mindnyájan csak a lehető legolcsóbb biztonsági megoldást támogatják, és a NATO egyike ezeknek. Másfelől a Szovjetunió által is többször javasolt elképzelés egy kollektív európai biztonsági rendszer létrehozására, kísérlet arra, hogy eltávolítsák Európából az amerikai fegyveres erőket és Moszkvát uralkodó helyzetbe juttassák a kontinensen. Így a Szovjetunió maradhatna az egyetlen nukleáris és hagyományos erővel rendelkező nagyhatalom Európában, még akkor is, ha külföldön állomásozó csapatait kivonná, miközben belső helyzete teljesen kiszámíthatatlan. Ilyen körülmények között szó sem lehet a nyugati biztonságpolitikai együttműködés jelenlegi közös struktúráinak felszámolásáról és egy valamennyi európai ország nemzeti haderőre épülő EBEÉ jellegű szisztémával való helyettesítéséről. A jelen körülmények között az egyesített Németországot sem lenne helyes megfosztani az amerikai erők stabilizáló hatásától. Az amerikai csapatokat egyébként sem egy Népszövetség-szerű²³⁸ kollektív biztonsági rendszer alapján küldték Európába, hogy védelmet nyújtsanak mindenkinek mindenki ellen. A NATO ebből az álláspontból kiindulva azt látná helyesnek, ha a VSZ elhagyására készülő országok, amelyek a kiválásuk miatt Közép-Európában létrejövő semleges és el nem kötelezett

²³⁸ A Nemzetek Szövetsége 1919. június 28-án alakult meg az I. világháborúban győztes szövetséges hatalmak kezdeményezésére. A Nemzetek Szövetségének alapokmányát belefoglalták a Párizs környéki békékbe. A Nemzetek Szövetsége formailag 1946-ban szűnt meg.

övezetben kialakuló instabilitástól tartva az új összeurópai biztonsági struktúrák létrehozása mellett szállnak síkra, a saját térségükben regionális együttműködési övezetek kialakítására törekednének. Az ilyen együttműködés hosszabb távon a VSZ-t felváltó valódi biztonságpolitikai szövetség alapjául szolgálhatna.

A NATO országok – számítva arra, hogy a keleti katonai szövetség, mint közös biztonságpolitikát képviselő szervezet hamarosan megszűnhet – tisztában vannak azzal, hogy az évtizedek során kialakított katonai együttműködés a tagországok és a Szovjetunió között rövid idő alatt nem számolható fel. A kétoldalú barátsági és kölcsönös segítségnyújtási egyezmények, a fegyverszabványosítás magas foka (ami olcsóbbá tette a szovjet fegyvereket a nyugatiaknál), vagy például a közös légvédelmi rendszer olyan kötelezők, amelyek legalábbis középtávon fenntartják a kapcsolatokat katonai téren. Magyarország e vonatkozásában különösen függő helyzetben van, mert szomszédaival ellentétben, jóformán nem gyárt nehézfegyvereket, így utánpótlási, korszerűsítési szempontból teljesen ki van szolgáltatva. Ez viszont bármikor lehetőséget adhat külső politikai befolyásolásra.

A kelet-közép-európai országok közötti katonai kapcsolatok tartós fennmaradását is számításba véve a NATO már végleg idejét múltnak tekinti a Szovjetunió eddigi előretolt védelmi rendszerét²³⁹, amelyben a VSZ erők koncentrációja még másfél-két évvel ezelőtt is olyan magas volt, ami alapján a Nyugat realitásként kezelte egy hadászati méretű meglepetés szerű szovjet támadás lehetőségét. Ez a fenyegetettség nyugati hivatalos és nem hivatalos álláspontok szerint is megszűnt. Ezt elsősorban Gorbacsov haderő csökkentési politikájának, de nem kis mértékben a Németország újraegyesítése és a szovjet csapatok több VSZ országból való kényszerű távozása miatt létrejött új geostratégiai helyzetnek tulajdonítják. Az egységes Németország várható NATO tagságával és néhány VSZ tagállamoknak a szervezetből történő közeli kiválásával Kelet-Közép-Európában olyan semleges és el nem kötelezett zóna jön létre, mely eleve lehetetlenné teszi a NATO számára a továbbra is potenciális veszélynek tartott Szovjetunióval való közvetlen katonai érintkezését e térségében. Ez a szituáció már most nemzeti és szövetségi szintű változások megtételére készíti a NATO országokat. Egyes tagországok a szövetségi politika módosulását nem megvárva – hivatkozva a keleti fenyegetés megszűnésére – katonai kiadásainak és fegyveres erők csökkentését tervezik. A NATO központi szervei jelenleg az Észak-atlanti Szövetség katonai doktrínájának átdolgozásán munkálkodnak, miután hivatalosan is elismerik, hogy értelmét veszítette az előretolt védelem és a rugalmas reagálás koncepciója Közép-Európában. E térségben várhatóan csökkenteni fogják csapataik

²³⁹ Európában a Szovjetunió előretolt védelmi rendszere a Varsói Szerződés tagállamai voltak. Vö. a 20. számú lábjegyzettel.

harckészültségi szintjét, a földi telepítésű harcászati nukleáris eszközeik jelentős részét pedig légi indítású atomfegyverekkel válthatják fel. E lépéseket részben úgy állítják majd be, mint egyfajta kompenzációt a szovjet csapatok Kelet-Európából történő távozására. A közép-európai térség jelentőségének csökkenésével párhuzamosan a NATO vezető szervei a szövetség északi és déli szárnya²⁴⁰ fontosságának növekedését hangsúlyozzák, miután itt marad fenn közvetlen katonai érintkezés lehetősége a Szovjetunióval. A Balti- és az Északi-tenger térségének hadászati jelentősége rendkívüli mértékben megnőhet, és az a szovjet Baltikum kérdését is más fénybe helyezi.

Budapest, 1990. június 4.

*Dr. Dercze István*²⁴¹
ezredes
főigazgató

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

²⁴⁰ A NATO Északi Regionális Főparancsnoksága Németországban, a Déli Regionális Főparancsnoksága Olaszországban volt.

²⁴¹ Kézírással. Dercze István a Belügyminisztérium III/I. (a külföldi hírszerzés) Csoportfőnökség csoportfőnöke volt 1989. december 1-jétől, majd 1990-ben rövid ideig az egyik polgári nemzetbiztonsági szolgálat, az Információs Hivatal főigazgatója 1990. március 1. és 1990. augusztus 1. között. Őt Kocsis Kálmán vezérőrnagy követte az Információs Hivatal élén.

4.

A Lengyel Köztársaság kormányának álláspontja
a Varsói Szerződésben maradásról
1990. június 5.

Külgyminisztériumi Államtitkár
Dr. Antall József Úrnak,
a Magyar Köztársaság
miniszterelnökének
Budapest

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Tadeusz Czechowicz Úr, a Lengyel Köztársaság budapesti nagykövete²⁴² a Külügyminisztériumban elmondta, hogy a Budapestre akkreditált diplomáciai képviselvek vezetői részére május 28-án adott fogadáson alkalma volt találkozni miniszterelnök úrral. A rövid beszélgetésen miniszterelnök úr érdeklődött a lengyel állásponttól a Varsói Szerződés jövőjét illetően. A nagykövet ennek megfelelően tájékoztatást kért központjától, s ennek tartalmáról június 4-én tájékoztatta a Külügyminisztérium illetékesét.

Az írásban is átadott lengyel álláspont szövegének nyers fordítását szíves tájékoztatásul mellékelem miniszterelnök úr számára.

Budapest, 1990. június 05.

Üdvözlettel:
*Dr. Somogyi Ferenc*²⁴³

²⁴² Tadeusz Czechowicz (1935–) 1986 és 1990 között Lengyelország nagykövete volt Budapesten.

²⁴³ Kézírással. Somogyi Ferenc (1945–) 1969-től dolgozott a Külügyminisztériumban. Közigazgatási államtitkár volt 1990. június 1. és 1991. december 2. között.

[MELLÉKLET]

Nyers fordítás

A LENGYEL KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYÁNAK ÁLLÁSPONTJA A VARSÓI SZERZŐDÉS ÜGYÉBEN

A Varsói Szerződés elvesztette ideológiai funkcióját, megszűnt a tagországok belügyeibe való beavatkozás és a rendszerük befolyásolásának eszköze lenni.

Nem szándékunk a Varsói Szerződés tevékenységének mesterséges élénkítése, de nem kezdeményezünk olyan fellépéseket sem, amelyek siettetik elhalását. Amíg létezik, be kell töltenie egy konzultatív, katonai jellegű regionális védelmi rendszer funkcióját.

Célunk az összeurópai biztonsági rendszer kiépítése. Ezt azonban fokozatosan kell végrehajtani, figyelembe véve a stabilitás megőrzését. Ezért a jelenlegi szakaszban nem tervezzük a Varsói Szerződésből való kilépést. Teljesen irreális lenne az Észak-atlanti Szövetség felosztatásának követelése is, annál is inkább, mert a Varsói Szerződéssel ellentétben bizonyította életképességét.

Lengyelország nem érzi úgy, hogy a NATO fenyegetést jelent számára és szeretné, ha az atlanti szövetség úgy tekintené a közép-kelet-európai térséget, mint a biztonsági rendszer integráns részét. Ezt figyelembe véve síkra szállunk a kapcsolatok aktivizálásáért és intézményesítéséért a NATO-val azzal a céllal, hogy a helsinki folyamatra támaszkodva megszüntessük kontinensünk megosztottságát. Németország egyesülése és jövőbeli katonai státusza szempontjából a NATO fontos szerepet játszik.

A fenti elvekből kiindulva:

1.) Támogatjuk a Politikai Tanácskozó Testület tanácskozási gyakorlatának fenntartását azzal, hogy az hozzá lesz igazítva az új szükségletekhez. Egyúttal csökkenteni kell azoknak a szerveknek és a tevékenységükkel összefüggő találkozóknak a számát, amelyek nem európai biztonság kérdéseivel foglalkoznak.

2.) Abból a célból, hogy a Varsói Szerződés pozitív szerepet játszhasson, és partnere lehessen a NATO-nak – főleg az új biztonsági rendszer kialakításában – szükség van a szervezeti és doktrinális változtatások határozott meggyorsítására. A változások főleg a Varsói Szerződés katonai szervezetében elengedhetetlenek a valódi koalíció irányában, ami lehetővé teszi, hogy minden tagállam egyenlő joggal gyakoroljon valós befolyást a Varsói Szerződés döntéseire és működésére. Már ebben az évben mindenképpen be kellene vezetni a tagállamok képviselőinek rotációs rendszerét a vezető és magasabb funkciókban.

3.) Nem látjuk akadályát annak, hogy a moszkvai tanácskozáson²⁴⁴ tömör sajtóközleményt fogadjunk el, amely konstruktív szellemben tájékoztatná a közvéleményt a tanácskozás témájáról: NATO is ilyen gyakorlatot alkalmaz.

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

²⁴⁴ A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének moszkvai ülése 1990. június 6. és 8. között zajlott.

5.
Rejtjeltávirat Koppenhágából. Az első magyar–szovjet
külügyminiszteri találkozó Koppenhágában
1990. június 5.

KÜM Távközlési Osztály
Nagykövetség Koppenhága
Szigorúan Titkos!
Azonosító: CPH10544
Érkezett: 1990. 06. 05. 23:47
Készítette: GA.

Sürgős!

Tárgy: Az első magyar–szovjet külügyminiszteri találkozó²⁴⁵

Június 5-én 50 perces megbeszélésre került sor a magyar és a szovjet külügyminiszter között Koppenhágában.

Jeszenszky Géza a kormány mérsékelt, centralista jellegét kiemelve hangsúlyozta, hogy új ésszerű, egyenjogú alapokra kívánjuk helyezni kapcsolatainkat. A szovjet–amerikai csúcstalálkozó²⁴⁶, az EBEÉ találkozók kedvező körülményeket teremtettek ehhez. A teljes szovjet csapatkivonás után erősödni fog a magyar nép rokonszenve nagy szomszédjai iránt, mivel kapcsolataink teljesen szabad, egyenjogú, szuverén partnernek viszonyán fog alapulni.

Sevardnadze a szovjet politika céljaként az összeurópai biztonsági, gazdasági, jogi struktúra megteremtését jelölte meg. Európa megosztottságát mielőbb fel kell számolni. A német egység és a nyugat-európai integráció gyors megvalósulása megköveteli, hogy az összeurópai folyamat ettől ne maradjon el. Prioritásuk a katonai erők szembenállásának csökkentése. Washingtoni tárgyalásaik tapasztalata, hogy mindkét katonai szövetségnek, így a NATO-nak is át kell alakulnia. Sevardnadze a magyar–szovjet kapcsolatról szólva üdvözölte és törvényszerűnek nevezte, hogy Magyarország a nyugattal építi kapcsolatait. Részükről ez semmilyen ellenzésbe nem ütközik, már „túl vannak a féltékenység fázisán”. Hazánk, amennyiben a kül-

²⁴⁵ Kézírással.

²⁴⁶ 1990. május 31. és június 1. között Camp Davidben került sor George Bush és Mihail Gorbacsov találkozójára. Vö. a 254. számú lábjegyzettel.

ügyminiszterünk által hangsúlyozott racionális külpolitikát követi, egyedülálló helyet vívhat ki magának.

Kapcsolatainkban az eddig elért pozitívumokat meg kell őrizni s elvetni azt, ami sértettséget, rossz érzést okozott. Senki nem vitatja, hogy egyen jogú, kölcsönösen előnyös kapcsolatokra van szükségünk az új realitásokat figyelembe vevő kapcsolatokhoz gyakoribb miniszteri és szakértői találkozókra lesz szükség, hogy a szerződés jogi alapjait megújíthassuk.

Sevardnadze különleges elvi fontosságot tulajdonított az ideiglenes köztársasági elnök és a miniszterelnök moszkvai látogatásának.²⁴⁷ Itt minden kérdést meg kell vitatni. VSZ létéről vagy nemlétéről tárgyalni kell. Elvi álláspontjuk továbbra is tömbök lebontása, de a másik katonai szövetség fennáll. Most a VSZ szervezete átalakítására, működésének megújítására kell összpontosítani.

SZU–USA megbeszélést folyt Washingtonban a két katonai szövetségi viszonyának egyezményes szabályozásáról, mivel ez csökkenti a szembenállás szintjét.

Sevardnadze a szovjet csapat kivonásánál komoly problémát nem látott, mivel az alapdöntést meghozták, a határidőket rögzítették. A részkérdéseket gyakoribb miniszteri-szakértői találkozókra oldhatják meg. Új kapcsolatok a régi mechanizmusok alapján nem lehetségesek.

A magyar külügyminiszter hangsúlyozta, hogy a földrajzi, történelmi okok mellett gazdasági érdekek is alátámasztják a kapcsolatok erősítését. Új kereskedelmi alapokra van szükség. Finnország példája azért követhető, mert szemben a Szovjetunió más szomszédaival, itt nem érvényesült kényszer, a finn gazdasági prosperitásból a Szovjetunióknak is haszna származik. A magyar–szovjet kapcsolatok mintaértékek lehetnek a különböző méretű országok közötti együttműködésre. Kárpátalja s az ott élő 200 ezer magyar a kétoldalú gazdasági együttműködés követendő példáját alakíthatná ki.

Érdekeltek vagyunk a tömbök nélküli új Európa kialakításában a Szovjetunióval közösen. Egyetértünk a miniszteri és szakértői megbeszélések folytatásával.

Sevardnadze a gazdasági együttműködést, ideértve Kárpátalja és hazánk közötti kapcsolatok erősítését fontosnak tartotta. A gazdasági kapcsolatok világpiaci alapú megújítását kölcsönös érdeknek nevezte, noha más országok nézetei ettől eltérnek.

²⁴⁷ Vö. a 7. számú dokumentummal *Összefoglaló a magyar delegáció és a Mihail Gorbacsov találkozásáról a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének moszkvai ülésén* címmel, amelynek keltezése: 1990. június 8., a 8. számú dokumentummal *Emlékeztető Antall József és Nyikolaj Rizskov, szovjet miniszterelnök moszkvai tárgyalásáról* címmel, keltezése: 1990. június 8. és a 9. számú dokumentummal *Antall József jelentése a Minisztertanácsnak a Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácskozó Testülete moszkvai üléséről* címmel, keltezése: 1990. június 11.

Kapcsolatainkban ezernyi probléma merül fel, politikai, gazdasági, pszichológiai. Ezért kötetlen, protokolláris formáságoktól mentes, a jószomszédi viszony kialakítását célzó, szabad külügyminiszteri találkozók megtartását javasolta mindenkor, amikor a helyzet megkívánja.

Lássa: Pol. Elemz. és Táj. Főo. [Politikai Elemző és Tájékoztatási Főosztály]

Láttam:

Intézekedem:

*Aláírás*²⁴⁸

MNL OL XIX-J-1-j 1990 72. doboz

²⁴⁸ Nem olvasható kézírással.

6.

Rejteltávirat Moszkvából. Antall József és Mihail Gorbacsov,
a Szovjetunió elnöke találkozójának előkészítéséhez
1990. június 6.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Moszkva

Azonosító: MOW00642

Érkezett: 1990. május 03. 17:09

Készítette: Ko.

Tárgy: Antall–Gorbacsov találkozó elé

Azonnal!

23, 41

Antall Józsefnek közvetlenül a VSZ PTT ülés utánra tervezett moszkvai látogatásával kapcsolatban I. Aboimov²⁴⁹ külügyminiszter-helyettes elmondta:

A szovjet vezetés azt a kölcsönös megismerkedésre, valamint viszonyunk, kapcsolatrendszerünk és együttműködésünk további alakítására vonatkozó szándékos kinyilatkoztatására akarja felhasználni. Ennél többre a szovjet vezetés pillanatnyilag nem kész. Gorbacsov és Rizskov meg fogja erősíteni, hogy tudomásul veszik és elfogadják a magyar választások eredményeként végbemenő rendszerváltást. Azt Magyarország belügyének tekintik. Nem kerüli el a figyelmüket, hogy az átalakulás, a váltás békés úton, viszonylag nyugodt légkörben folyik. Ki fogják fejezni reményüket, hogy az átalakulás következtében nem romlik meg viszonyunk, nem kerül leépítésre kapcsolatrendszerünk, és nem szűnik meg széleskörű együttműködésünk. Megerősítik, hogy a Szovjetunió továbbra is jószomszédi és baráti viszonyra törekszik Magyarországgal, kész fenntartások nélkül, konstruktívan együttműködni az új vezetéssel a térség békéjének, nyugalmanak és biztonságának fenntartásában, két- és sokoldalú alapon egyaránt.

²⁴⁹ Ivan Pavlovics Aboimov (1936–) szovjet külügyminiszter-helyettes 1990 júliusáig, majd 1990 augusztusától a Szovjetunió Budapesten akkreditált nagykövete volt.

Antall Józseffel Gorbacsov főleg ezekről a kérdésekről kíván megbeszélést folytatni a rendelkezésre álló viszonylag rövid találkozón, míg Rizskov a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok és együttműködés gondjairól, problémáiról, továbbá a világpiaci árakra és a konvertibilis fizetési módra²⁵⁰ való áttérésről akar főbb összefüggésekben véleményt cserélni. Konkrét megállapodást ezekben a témákban nem terveznek a látogatás alkalmából. Bár a magyar kormánynyilatkozatot, Antall József miniszterelnök és Jeszenszky Géza külügyminiszter nyilatkozatait ismerik és tanulmányozzák, szívesen meghallgatják az új magyar kormány fentiekre vonatkozó elképzeléseit és szándékait.

A magyar és a szovjet vezetés nagyfokú külső és belső elfoglaltsága miatt gyors ütemben elhatározott és megvalósításra kerülő miniszterelnöki látogatás nem úgy lett előkészítve, hogy azon bármilyen formában összefoglaljuk viszonyunk, kapcsolatunk és együttműködésünk alakítására vonatkozó elveket és az újabb normatíva rendszert. Ezért a szovjet vezetés ennek megtételére Antall Józsefet hivatalos látogatásra fogja meghívni, amellyel körültekintően és alaposan elő lehet készíteni.

Aboimov bizalmasan elmondta, hogy bár igen nagyra értékeli Antall Józsefnek azt a szándékát, hogy megválasztása után első látogatásai közé sorolta a szovjet vezetéssel való találkozót, a látogatás jelenlegi megvalósításának több és befolyásos ellenzője volt. Ez mindenekelőtt annak következménye, hogy az utóbbi hónapokban Magyarországon hivatalos fórumokon és dokumentumokban, továbbá a politikai szintén megjelenő új erők képviselőinek számos nyilatkozatában több olyan barátságtalan elem jelent meg, amelyek zavarják, sőt esetenként irritálják a szovjet vezetés jelentős részét és kétségbe vonják a Szovjetunióval való jószomszédi és baráti viszony fenntartására irányuló szándékot.

Nem kerüli el a vezetésük jó részének figyelmét az sem, hogy bár Csehszlovákiában, Lengyelországban az NDK-ban, de még Bulgáriában is hangzanak el barátságtalan nyilatkozatok, ezt számos fontos kérdésben ellensúlyozza ezen országok gyakorlatában tapasztalható együttműködési szándék. A szovjet vezetés őt [Ivan Aboimovot] többek között azért jelölte budapesti nagykövetnek, hogy rövid időn belül egyértelmű választ tudjon adni a különböző magyarországi politikai erők valós szándékairól, továbbá fel tudja mérni, hogy az elkövetkező időszakban melyik politikai párt törekvése, elképzelése fog ténylegesen érvényesülni viszonyunk és kapcsolataink

²⁵⁰ Vö. „A rubel elszámolású forgalomban a tendencia változatlan. Az import 16,4%-kal, az export 28%-kal esett vissza, a szaldó kedvező (–300 millió rubel). Éves szinten a kiegyenlített fizetési mérleg elérhető, a relációs megoszlás előnytelen. A szovjet viszonylatú követelésállomány várhatóan 300–400 millió rubellel tovább nőhet, amelyhez – a tárgyalások mai állása szerint – nem fűződik érdekünk, ezért az ésszerű lassításra kell törekedni.” *A külgazdasági folyamatok 1990. évi alakulása és 1991. évi feladatok*. Keltezés nélkül. OTM Antall-hagyaték 26. d.

alakításában. A szovjet vezetés igen pozitívan fogadta Havel új kezdeményezését, amelyet a PTT mostani ülésén kíván előterjeszteni a Varsói Szerződés jövőjét illetően.²⁵¹ Ezt már a magyar vezetéshez is továbbították. Úgy gondolják, hogy rugalmassága következtében a Havel által javasolt formula elfogadható lesz a magyar fél számára is.

MNL OL XIX-J-I-j 1990 72. doboz

²⁵¹ Vö. a 9. számú dokumentummal *Antall József jelentése a Minisztertanácsnak a Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácskozó Testülete moszkvai üléséről* címmel. Keltezése: 1990. június 11.

7.
Összefoglaló a magyar delegáció és Mihail Gorbacsov
találkozásáról a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó
Testületének moszkvai ülésén
1990. június 8.

A moszkvai PTT ülésen résztvevő magyar küldöttséggel való találkozáson M. Gorbacsov elnök barátián üdvözölte a Magyar Köztársaság új vezetőit,²⁵² sok sikert kívánt felelősségteljes munkájukhoz, tevékenységükhöz.

Hangsúlyozta, hogy mindkét országban radikális változások mennek végbe, de a folyamat a kezdeténél tart, a nagyja még hátra van. Mindkét ország vezetése felismerte, hogy szakítani kell a régi modellel. Magyarországon ez korábban történt, így a folyamatban előbbre is tart. A reformnak a Szovjetunióban is megvan a maga előzménye. Az elmúlt években többször hozzákezdtek a gazdaság megreformálásához – így a hatvanas és a hetvenes években –, de ezek a kísérletek részlegesesek voltak, a gazdaság egyes területeire korlátozódtak. Abban az időben szóba sem jött a politikai felépítményrendszer megreformálása. Most már világos, hogy éppen ezért kellett a reformfolyamatokat többször előről kezdeni, így került sor a peresztrojára is. Amikor hozzákezdtek, csak több demokráciára, több szabadságra gondoltak, azt hitték, hogy a régi gazdasági mechanizmusban sikerül döntő változást elérni a munka termelékenységében.

Azóta rájöttek, hogy ez így nem megy, mert hiányoznak a szükséges és ösztönző elemek. Nem elég csak felismerni, hogy lemaradnak a műszaki tudományos fejlesztésben. Alapvető változásokat kell végrehajtani az egész gazdaságban és gazdasági mechanizmusban. Ehhez viszont egy időben kell hozzákezdeni a politikai rendszer átalakításához is.

A Szovjetunió belpolitikai életében egy időben bontakozott ki a glasznoszty,²⁵³ a politikai rendszer reformja és a gazdasági reformtörekvések. Ez idáig nem látott méretekben felgyorsította a belpolitikai történéseket, folyamatokat. Az események annyira felgyorsultak, hogy a vezetés képtelen azokat követni. Ezért igyekszik a folyamatokat fékezni, bár ez is a vezetés elleni bírálatot vált ki. A vezetés fölismerte,

²⁵² Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnököt, Antall József miniszterelnököt, Für Lajos honvédelmi minisztert és Somogyi Ferenc külügyminisztériumi államtitkárt.

²⁵³ Mihail Gorbacsov 1985-ben hirdette meg a peresztrojka (gazdasági átalakítás) mellett a glasznoszty (nyíltság) politikáját, amelynek célja, hogy a reformokat ellenző keményvonalas konzervatívokat a gazdasági átalakításra ösztönözze. A glasznoszty inspirálta a vitákat és vitaforumokat, amellyel Mihail Gorbacsov a változások társadalmi bázisát akarta szélesíteni.

hogy alapvető változásokat kell végrehajtani a politikai rendszerben, az SZKP helyzetében, állapotában, a gazdasági rendszerben és a Szovjetunió szövetségi rendszerében.

Amerikai útja során Bush elnökkel folytatott megbeszéléseiről – kiegészítve a PTT beszédét – elmondta, hogy még időre van szüksége élményei megemésztéséhez. A látogatáson igen fontos dolgok történtek. Még mindig a Bush elnökkel folytatott Camp David-i egész napos tárgyalás²⁵⁴ hatása alatt van. Ott kötetlen, konkrét és leplezetlen formában beszéltek legfontosabb ügyeikről. Ez a beszélgetés már nem a konfrontáció, hanem az útkeresés és a kölcsönös érvelés jegyében zajlott. Reagan²⁵⁵ egymást még olyan dolgokról igyekeztek meggyőzni, amiről úgysem lehetett egymást meggyőzni. Bush-sal más szellemben és felfogásban tárgyaltak.

Erről tanúskodik az is, hogy Bush megosztotta vele, az Egyesült Államok óriási külső és belső problémáit, ami leginkább azzal jellemezhető, hogy az Egyesült Államokat is egyre inkább kimeríti a fegyverkezés, és egyre nehezebb helyzetbe hozza a szociális problémák kiéleződése, amelynek egyik példája a 35 millió éhező amerikai, valamint az elhanyagolt városok, stb. Ő viszont bevallotta, hogy a Szovjetuniót térdre kényszerítette a fegyverkezési hajsza, ugyanakkor, az általuk legyőzött, vesztes Japán és Németország virágzik. Bush is felismerte, hogy az Egyesült Államokban mély belső társadalmi változások bontakoznak ki. Mindkét vezetésnek közös gondja, hogy a nagy befolyással rendelkező hadiipari és katonai komplexumok nagy nyomást gyakorolnak rájuk. A Szovjetunióban ez úgy jelentkezik, hogy a legjobban szervezett, legmodernebb és nagy gazdasági erővel rendelkező vállalatok és vezetésük a peresztrojkat ugyan szavakban elismerik, de hatalmuk és befolyásuk megtartása érdekében az ellen lépnek föl. Az Egyesült Államokban is arra törekszik ez a katonai komplexum, hogy még egyszer megbüntesse a Szovjetuniót, tartósítsa műszaki és gazdasági elmaradását és a korábbi szinten tartsa a fegyverkezést.

Amerikai látogatásából azt a következtetést vonta le, hogy Bush elnöknek igen széles körű befolyása van és ezt hosszabb távon is biztosítani tudja. Érdekes és szükséges vele távlatokban megegyezni. Igen fontos körülmény az is, hogy Bush elnököt az amerikai közvélemény igen széles rétege támogatja az amerikai–szovjet viszony megjavításában. Erről volt alkalma személyesen is meggyőződni, főleg New Yorkban, San Franciscóban, és másutt is, ahol járt.

²⁵⁴ George Bush és Mihail Gorbacsov 1990. május 31. és június 1. között találkoztak Camp Davidban, ahol fegyverkorlátozási egyezményeket kötöttek. A szovjet vezető 1990. június 3-án hagyta el az Amerikai Egyesült Államokat.

²⁵⁵ Ronald Wilson Reagan (1911–2004) 1981. január 20. és 1989. január 20. között az Amerikai Egyesült Államok elnöke volt.

A német kérdésről szólva kifejtette, hogy véleménye szerint az Egyesült Államok megijedt az egyesített Európától, így az egyesített Németországon keresztül akar Európában maradni. Ez az oka annak, hogy a Szovjetunió pedig fékezni akarja Németország egyesítését. Egyébként igaza van a magyar kormánynak, hogy az Egyesült Államokat be kell vonni az európai folyamatokba.

A Varsói Szerződéssel összefüggő kérdések kapcsán hangsúlyozta, hogy nagy figyelemmel hallgatta Antall József felszólalását a PTT ülésén és úgy találja, hogy abból sok mindenben érdemes elgondolkozni. A beszédben kifejtett számos elem egybeesik vagy találkozik a szovjet elgondolásokkal is. A szovjet vezetés azt tartja fontosnak – és ebben Bush elnökkkel is egyetértének –, hogy a szövetségi rendszerek leépítése nem lehet spontán folyamat, mert nagy veszéllyel jár, ha ez a folyamat ellenőrizhetetlenül bontakozik ki. Ez a folyamat nemcsak a Varsói Szerződést, de bizonyos értelemben a NATO-t is érinti. Bush elnök Thatcherrel²⁵⁶, Mitterand-nal egyetértésben tisztázni akarja a NATO következő ülésén, hogy ez a folyamat meddig jutott el. A tömbök lebontása csak akkor lehet sikeres, ha nem lesz konfrontálódás.

A PTT-en elmondott beszédéből megfontolás után kihagyott egy részt, azért, hogy szövetségeseivel szemben ne élezze a helyzetet. Ez arról szólt volna, hogy a szovjet vezetés érti a kelet-európai helyzetet, a katonai, politikai, gazdasági és kulturális téren kibontakozó radikális változásokat és a változások okozta bizonytalanságokat belső és nemzetközi viszonylatban egyaránt. Ez részben vonatkozik a Szovjetunióra is azzal a különbséggel, hogy a Szovjetunió képes megvédeni magát és érdekeit is bárkivel szemben. Az lenne a jó, ha erre nem kerülne sor. Főleg ne katonai eszközökkel, mert Csernobil példája²⁵⁷ világosan mutatja, hogy mi következne be. A csernobili szerencsétlenség eddigi pénzügyi kihatása 14 milliárd rubel. Elgondolni is rossz, mi lenne, ha Európában minden atomerőmű célponttá válna.

A szovjet zsidók kivándorlásával²⁵⁸ kapcsolatban elmondta, hogy a kérdésben még nincs kapcsolatuk Izraellel. Az Egyesült Államokkal állapodtak meg a légi közlekedés kibővítéséről. E témában az arabok igyekeznek nyomást gyakorolni a Szovjetunióra. Úgy tűnik, hogy a helyzet stabilizálódásával csökkenni fog a zsidó kivándorlók száma.

²⁵⁶ Margaret Hilda Thatcher (1925–2013) brit konzervatív politikus, aki 1979. május 4. és 1990. november 28. között az Egyesült Királyság miniszterelnöke volt.

²⁵⁷ Csernobil a mai Ukrajna területén található, ahol a szovjet vezetés atomerőművet épített. 1986. április 26-án az atomreaktorban gőz, majd gázrobbanás történt, másnap a város lakosságát tíz kilométeres körzetben kitelepítették. A robbanás következtében magas radioaktív koncentráció került a levegőbe, amely Európa északi és keleti része felé áramlott.

²⁵⁸ Szovjetunióban a zsidók száma 1926-ban ötszázezer főre tehető, majd 1959-ben nyolcszázhetvenötezer fő volt. Az 1980-as évek végétől jelentős számú kivándorlás indult meg elsősorban Izrael irányába.

Gorbacsov elnök hangsúlyozta, örül, hogy személyesen is megismerkedett Göncz Árpád elnökkel, Antall József miniszterelnökkel. A Szovjetunió kész fejleszteni kapcsolatait a függetlenség, a szuverenitás, a be nem avatkozás, a kölcsönös érdekek tiszteletben tartása, és egyúttal a kölcsönös előnyök alapján. Semmiképpen nem törekszik a szovjet vezetés arra, hogy bármit tönkretegyen abból, ami jó és pozitív kapcsolatainkban.

Göncz Árpád kifejezte elégedettségét, hogy alkalom nyílt a személyes megismerkedésre, Gorbacsov elnök személyisége Magyarországon is érdeklődésre tart számot. A magyarok tudatában vannak annak, hogy a radikális változások nehezen mentek volna a szovjet peresztrojka és Gorbacsov elnök eddigi személyes erőfeszítései nélkül. A két országot jellemző eltérő sajátosságok, a Szovjetunió bonyolultabb helyzete miatt, nem lehet meríteni a magyar tapasztalatokból. Az viszont mindenképpen tanulságos lehet, hogy a központi tervutasításos gazdasági irányításról át kell térni a piacgazdaságra.

Antall József hangsúlyozta, hogy a két ország vezetése eléggé hasonlóan értékeli a politikai helyzetet, sőt figyelemre méltó, hogy ettől nem tér el Bush, Kohl, Mitterand és Thatcher értékelése sem. Kijelentette, hogy az új magyar kormány reálpolitikát akar folytatni, ugyanakkor szeretne egyértelműen és nyíltan beszélni a szovjet vezetéssel, mert csak ennek van értelme. Kiszámítható politikát akar folytatni, róla mindig tudni fogják, hogy mit akar, elképzeléseit tárgyalások és együttműködés útján kívánja elérni.

A magyar parlament hat pártjának elődei²⁵⁹ szemben álltak a hitleri fasizmussal, vezetőiket le is tartóztatták annak idején. Göncz Árpád ellenállóként megsebesült, Ő [Antall József] letartóztatott apja mellett tús volt 13 évesen. Ez a vezetés a jövőben is határozott nemzeti vonalat képvisel. Ezt a vonalat 1948-tól nem változtatták, s ezek után sem változtatják meg. Szoros kapcsolatokra törekszik a nyugati országokkal és az Egyesült Államokkal, de ugyanakkor jó kapcsolatokra a Szovjetunióval. A szovjetunióbeli peresztrojka nélkül nincs magyar átalakulás. Nyíltan beszélünk, ami nem mindig hasznos.

²⁵⁹ 1990 tavaszán került sor az első szabad választásra, amelynek első fordulójára március 25-én, a második fordulójára április 8-án került sor. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) nyerte a szavatok 42,49%-át, a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) 24,09%-át, a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (FKgP) 11,4%-át, a Magyar Szocialista Párt (MSZP) 8,55%-át, a Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz) 5,44%-át, a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) 5,44%-át, az Agrárszövetség – Nemzeti Agrárpárt (ASZ) 0,26%-át, illetve más pártok 2,33%-át. Az új Országgyűlésben az MDF 164, az SZDSZ 93, az FKgP 44, az MSZP 33, a Fidesz 21, a KDNP 21 és az ASZ 1 mandátummal rendelkezett.

A magyar parlament döntött úgy, hogy szorgalmazzuk kilépésünket a Varsói Szerződésből. A kormány és a kormánykoalíció bizottság kiküldését javasolta, amelynek feladata megvizsgálni ennek nemzetközi, katonai, jogi, diplomáciai összefüggéseit és eszerint állást foglalni. Elvileg a magyar kormány ehhez tartja magát, de semmilyen egyoldalú lépést sem kíván tenni. A bécsi tárgyalásokat veszi alapul²⁶⁰, és tudja, hogy szükség van átmeneti időszakra. Ezalatt a VSZ szervezetének úgy kell működnie, hogy az ne sértse az egyes országok szuverenitását, vagy a hadserege felett gyakorolt szuverenitását és ne korlátozza politikai életet.

A Varsói Szerződés felülvizsgálását a magyar fél jól átgondolta. Azt [Ennek az] útján kívánja rendezni,²⁶¹ ezért is javasolta a Politikai Tanácskozó Testület rendkívüli ülésének budapesti megtartását és külön bizottság kijelölését.²⁶² Arra törekszünk, hogy ne az érzelmi motívumok kapjanak szerepet és a folyamat ne akadályozzon olyan fontos eseményeket, mint a bécsi találkozó, Németország egyesülése és a csapatkivonás Magyarországról. Megvan a lehetőség a jó tárgyalásokra, amelyekben az emberi tényező fontos szerepet játszana.

Magyarország belső helyzete is bonyolult, nem jó a szociális légkör. A politikai átalakulás is csak a felső szinteken következett be, a helyi hatóságoknál nem. Nehéz érdemi áttörést végrehajtani a nagyvállalatok magatartásában is. Gondot jelent az infláció is, amely mintegy 25%-os, továbbá a munkanélküliség várható növekedése, amely hamarosan elérheti a 100 ezer főt, a jelenlegi 55 ezerrel szemben. A szakszervezetek nem jól szervezettek, az új szerveződés az értelmiség körében megy végbe, a munkásságot alig érinti. Bár a piacgazdaság kiépítésében az ország eléggé elől jár a szükséges intézményrendszer (értékpapír, tőzsde, stb.) még nem kiépített. Az elmúlt két évben a kormány a fennmaradásáért küzdött, a problémák tömegét hagyta hátra. Az emberek türelmetlenek, tetteket akarnak látni. A békés átmenetnek megvannak a hátrányai a forradalmi átalakulással szemben, ez utóbbiért az emberek könnyebben vállalják a lemondást.

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

²⁶⁰ 1990. február 13-án Magyarország javasolta a bécsi haderő-csökkentési tárgyalásokon, hogy a NATO és a Varsói Szerződés tagállamai legfeljebb 225 ezer katonát állomásoztathatnak – az érintett országokkal megállapodva – határaikon kívül.

²⁶¹ Ez a mondatrész szó szerint így szerepel az iratban.

²⁶² A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének budapesti ülésének tervezett időpontja 1990. november eleje volt, amelyet azonban szovjet kérésre elhalasztottak 1991 februárjára, amikor (1991. február 25-én) aláírták a Varsói Szerződés katonai szervezetének megszűnését, amely hivatalosan 1991. április 1. napjával szűnt meg, a Politikai Tanácsadó Testület pedig 1991. július 1-jén.

8.

Emlékeztető Antall József és Nyikolaj Rizskov
szovjet miniszterelnök moszkvai tárgyalásáról
1990. június 8.

EMLEKEZTETŐ ANTALL JÓZSEF MAGYAR ÉS NYIKOLAJ RIZSKOV
SZOVJET KORMÁNYFŐ 1990. JÚNIUS 8-I MOSZKVAI
MEGBESZÉLÉSÉRŐL²⁶³

A megbeszélésre Rizskov úr dolgozószobájában került sor. A megbeszélést végig barátságos légkör és a konkrétumok jellemezték, Rizskov úr külön kiemelte, hogy a magyar tárgyalási pozíció a konkrét kérdéseket és megoldási javaslatokat helyezte előtérbe. A tárgyalási pontok:

1.) Magyar külgazdasági stratégia, ezen belül szovjet–magyar együttműködés

A) Magyar tárgyalási álláspont

Kifejtettük, hogy a magyar kormány stratégiai célja az átfogó, gyors és következetes világgazdasági nyitás. Integrálódni kíván az európai gazdasághoz, egyben a világ-gazdasághoz. Az átalakuló KGST-t, illetve a szorosabbá váló két- és háromoldalú együttműködést az európai gazdasági együttműködés részének tekinti. Ezekben az együttműködési kapcsolatokban a világgazdasági és európai alapértékeket, gazdasági megoldásokat támogatja.

Kiemeltük, hogy a Szovjetuniót a jövőben is egyik legfontosabb gazdasági partnerünknek tekintjük. Szakítani kívánunk azzal a jelenlegi tendenciával, hogy a szovjet–magyar külkereskedelem lemorzsolódik, állandó a térvetés egymás piacán. Olyan új pénzügyi és intézményi együttműködési formákat kívánunk kidolgozni, amelyek végén megállítható a külkereskedelmi forgalom csökkenése. Ugyanakkor kapcsolatainkat megszabadítjuk az ésszerűtlen megoldásoktól, megőrizve a kölcsönösen előnyös, hagyományos elemeket.

B) Szovjet álláspont

Rizskov úr kifejtette, hogy a szovjet külgazdasági politika is hasonló: a világpiacra irányul. Nem akarják szűkíteni a szovjet–magyar gazdasági kapcsolatokat, ők is

²⁶³ Vö. *Rejtjeltávirat Moszkvából. Feljegyzés az 1990. június 8-i magyar–szovjet miniszterelnöki találkozóról.* Keltezése: 1990. június 12. MNL OL XIX–J–1–j 73. doboz.

kedvezőtlennek tekintik a jelenlegi trendet. Kifejtette, hogy 1992 (nyugat-európai integráció)²⁶⁴ erősen megváltoztatja az európai gazdasági kapcsolatrendszert. Hosszan elemezte, hogy a világ gazdaságban óriási tőkefelesleg halmozódott fel, ez a tőkefelesleg befektetésre vár. Ezen belül külön hangsúlyozta a japán tőke szerepét, elmondta, hogy az északi-tengeri rendezetlen kérdés²⁶⁵ miatt a japánok lényegében befagyasztották a szovjet–japán gazdasági kapcsolatokat. Szükségük lenne a japán tőkére, de az politikai okokból nem jön.

2.) 1991. január 1. utáni szovjet–magyar gazdasági együttműködés

A) Magyar álláspont

Megerősítettük azt a korábbi magyar–szovjet kormányfői megállapodást, hogy a szovjet–magyar kapcsolatrendszerben is át kell térnünk a piaci együttműködési modellre. Erre vonatkozóan meghatározónak tartjuk, hogy 1991. január 1-től világpiaci árakon és dollárban számoljuk el külkereskedelmünket.

Kifejtettük, hogy a dollár elszámolásra való áttérés számunkra csak abban az esetben lehetséges, ha megoldást találunk az 1991. január 1. utáni várhatóan igen jelentős szovjet aktívumra. A magyar gazdaság adósságszolgálati terhe, valamint a múlt súlyos gazdasági örökségének felszámolása és az egyidejű belső strukturális megújítási kényszer elviselhetetlenné teszi a szovjet–magyar külkereskedelem dollár elszámolásra való áttéréséből adódó jelentős passzívumot.

Kifejtettük, hogy az 1990. márciusi kormányfői megegyezést²⁶⁶ nem követte egy olyan munka, amelyik a magyar gazdaság számára elviselhetetlen szovjet dollár aktívum kezelésére vonatkozó konkrét javaslatokat dolgozna ki. Javasoltuk az ez irányú munka azonnali elindítását.

B) Szovjet álláspont

A szovjet kormányfő elmondta, hogy 1991. január 1-től a belföldi dollár bevételek elosztásában is új rendszert léptetnek életbe. Ennek lényege, hogy három részre osztják a dollárbevételt: első része az exportáló vállalatokhoz kerül, második része a köztársas-

²⁶⁴ Utalás a maastrichti szerződésre, amelyet 1991. február 7-én írtak alá az Európai Közösségek tagjai és 1993. november 1. napján lépett hatályba. A szerződés az Európai Unióról (EU) a következő fázisba léptette az európai integrációt, amely a pénzügyi és politikai unióról szóló különböző tárgyalások eredménye volt. Az Európai Unió három tartópillére az Európai Közösségek (European Communities – EC), a közös kül- és biztonságpolitika (Common Foreign and Security Policy – CFSP) és a bel- és igazságügyi együttműködés (Justice and Home Affairs – JHA). Az első pillér az Európai Gazdasági Közösség, az Európai Szén- és Acélközösség és az Euratom alkotja.

²⁶⁵ Lásd a 49. számú lábjegyzetet.

²⁶⁶ Vö. a 205. számú lábjegyzettel.

sági, harmadik része kerül az állami költségvetésbe. Szabályozni fogják a belső hitel- és kölcsönkapcsolatokat. Legfontosabbnak tekinthető az új rendszerben a vállalat. Tapasztalataik szerint ugyan jelentős számban kaptak a szovjet vállalatok külkereskedelmi jogot, de ezzel még a szakemberek felkészületlensége és magatartásbeli problémák miatt nem tudnak élni. Bízunk benne, hogy hamarosan a szovjet külkereskedelmi jogot nyerő vállalatok megtalálják külföldi, ezen belül magyar partnereiket.

Elmondták, hogy az 1992-es európai változások miatt erős a japán érdeklődés a közép-kelet-európai gazdasági hídfőállások iránt. Nyugat-Európa ezt ugyan megpróbálja megakadályozni, de a japán tőke benyomulóban van Közép-Kelet-Európába. Nem kimondva, de világosan érzékeltette a szovjet kormányfő, hogy a jelenleg befagyott japán kapcsolatok helyett Magyarországon szeretnének japán–szovjet–magyar vegyes vállalatokat alapítani. Ezek jelentenék azt a felvonulási terepet, ahol a szovjet és a japán tőke, kapacitás egymásra talál. Külön kiemelte a japánok tőkeerején kívül a gazdag műszaki-technikai kapacitást, amire a szovjet félnek szüksége van. A szovjet katonai kivonulás után itt hagyott, szovjet tulajdonú vagyon egy részéből lehetségesnek látnak ilyen háromlábú vegyes vállalatok megalakítását.

3.) Kishatárforgalmi egyezmény

A) Magyar álláspont

Elmondtuk, hogy 1991. január 1-jétől a szovjet–magyar külkereskedelemben érvényesülő dollár elszámolás veszélyezteti a kétszázezer fős kárpátaljai magyarság anyanemzettel kiépített és személyes utazásokban is megjelenő kapcsolatát. Kértük, hogy induljon egy azonnali különbizottsági munka egy olyan kishatárforgalmi egyezmény kidolgozására, amelyik speciális megoldást talál a határ menti körzetek turistaforgalmára és gazdasági együttműködésére. Elmondtuk, hogy elvi megoldásként felmerülhet, hogy az 1991. január 1-jétől képződő szovjet dollár aktívum egy részét a kishatárforgalom pénzügyi fedezésére fordítja a szovjet fél.

B) Szovjet álláspont

A szovjet fél egyetértett a különbizottsági munka indításával. Konkrétan nem válaszolt a javaslatra, várja a magyar kezdeményezéseket.

4.) 1990. évi nyitott kérdések

A) Magyar álláspont

Elmondtuk, hogy a szovjet fél által a kormányközi szerződésekben vállalt szállítások az első félévben teljesültek. A második félévi szállításra vonatkozó magánjogi szer-

zódések azonban egy sor területen hiányoznak. A magunk részéről vállaltuk, hogy magyar részről felgyorsítjuk a második félév magyar szállításaira vonatkozó magánjogi szerződéseket, és ugyanezt kértük a szovjet féltől is.

Kiemeltük, hogy különösen érdekelték vagyunk az 1990. második félévi kőolaj származékok szállítására vonatkozó magánjogi szerződés megkötésében. Elmondtuk, hogy jelzések érkeztek hozzánk, hogy a harmadik negyedévben a szovjet félnél elmaradások várhatók az időarányos kőolaj- és kőolajtermék szállításban. Ennek negyedik negyedévi pótlására szakértői vélemények szerint technikai okokból nincs lehetőség, az esetleg így kieső kőolaj mennyiség a magyar gazdaság működtetésében jelentős zavarokat okozna. Kértük a szovjet felet, hogy érje el a magánjogi szerződés megkötésével párhuzamosan a harmadik negyedévi időarányos kőolajszállításra való felkészülést, annak biztosítását, hogy a kormányközi egyezményben foglalt mennyiség kerüljön szállításra.

Sérelmeztük, hogy 1990. június 1-jétől szovjet importengedélyezési eljárást vezettek be a magyar gépexportra. Elmondtuk, hogy ez ellentmondásban van korábbi megállapodásainkkal (így az április 18-án aláírt, 1990. évi kereskedelmi jegyzőkönyvek), diszkriminatív jellegűnek tartjuk. Más KGST országgal szemben nem vezettek be ilyen engedélyezési eljárást és javasoljuk ennek visszavonását. Elmondtuk, hogy a magyar gépexport 1990-re már így is 30%-os központi csökkentést szenvedett el, a megállapodáshoz képesti további csökkenés az érintett magyar vállalatoknál év közben nem korrigálható veszteséget okozna, hirtelen fellépő munkanélküliséghez vezetne. Jelzések érkeztek egy további 60 millió rubeles gépexport letiltásról, ezzel kapcsolatosan kértük a szovjet felet a diszkrimináció megszüntetésére.

Visszatértünk arra az 1990. június 5-én Kádár Béla²⁶⁷ részére adott szovjet jelzésre, hogy kifogásolják a magyar szállítások lemaradását 1990 első félévében, ezen belül az élelmiszer és fogyasztási cikk szállítások elmaradását. Ezzel kapcsolatosan elmondtuk, hogy a magyar vállalatok bizonytalanok az 1991. január 1. után keletkező szovjet aktívum kezelését illetően, a nagy szovjet dollár aktívumra még nincs konkrét könnyítő megoldás, ezért félnek a magyar kormány esetleges későbbi exportkorlátozó beavatkozásától, így óvatossá vált magatartásuk.

B) Szovjet álláspont

Rizskov kormányfő részletesen ismertette az első félévi szovjet szállításokat. Szembeállítva ezzel a magyar szállításokat kimutatta, hogy nálunk jelentős lemaradás tapasztalható. Kérte, hogy a magyar fél vizsgálja meg a lemaradásokat, tegyen intézkedést a lemaradás behozására.

²⁶⁷ Kádár Béla (1934–) 1990. május 23. és 1994. július 14. között a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok minisztere volt.

Rögzítette, hogy államközi szerződésben határozták meg a szovjet energiahordozó szállításokat, ezekre vonatkozóan ezt megfelelő garanciának tartja. Lényegében kimondta, hogy abban az esetben kötik meg a második félére vonatkozó szovjet magánjogi szerződéseket, amennyiben a magyar fél az élelmiszeripari és közszükségleti cikkek szállítására vonatkozó szerződéseket megkötötte, illetőleg a szállításokat elindította.

5.) Jamburgi és tengizi beruházás²⁶⁸

A) Magyar álláspont

Elmondtuk, hogy a jamburgi beruházás kötelezettségeinek 75%-át teljesítettük, a beruházás pénzügyi kérdései között azonban több nyitott kérdés van. Az erre vonatkozó 1989. októberi magyar kormányfői levélre nem érkezett válasz, ez bizonytalanságot kelt, és kiválthatja a munkavégzés mérséklését.

Egyértelmű szándékunkat fejeztük ki a beruházás befejezésére, de óhatatlan szükség van a nyitott pénzügyi kérdések rendezésére. Ezek között legfontosabb, hogy az 1991. január 1. utáni szovjet földgázzszállítások dollárban kerülnek elszámolásra, míg az ezt megelőző magyar szállítások és elvégzett munka dollárra történő differenciált átszámítására az elvi megállapodáson kívül nem történtek meg a konkrét előkészületek.

Javasoltuk, hogy a két fél haladéktalanul indítsa meg az eddigi magyar beszállítások és munkavégzés differenciált dollárátszámítási munkáira vonatkozó bizottsági munkát és ennek végeztével kerüljön sor kormányközi megállapodásra.

B) Szovjet álláspont

Rizskov úr elmondta, hogy már a harmadik magyar miniszterelnökkel tárgyal erről a kérdésről. Szinte végeérhetetlen vita támadna abból, megítélése szerint, ha a magyar beszállításokat és munkavégzést akár differenciált módon is dollárra próbálnák meg átszámítani. 1991. január 1-vel egy „nagy vonalat” kell húzni, meg kell oldani az adósság kérdését és előre kell tekinteni. Az akár 10 évig is tartó átszámítási vitát színezheti az is, hogy korábban olcsón kapták a magyarok a kőolajat, viszont alacsony áron építkeztek. Ők segítettek bennünket 5–7 évvel ezelőtt, amikor a magyar gazdaság nehéz helyzetben volt, hitellel és más módon – most pedig ők szorulnak segítségre.

²⁶⁸ A jamburgi egyezményt 1985-ben Magyarország és a Szovjetunió kötötte, amelynek értelmében Magyarország 1989-ben 0,5; 1990-ben 1; 1991-ben 1,5, illetve 1992 és 1998 között között 2 milliárd köbméter földgázt importálhatott Oroszországból, az 1999 és 2008 közötti időszakra pedig évi 2 milliárd köbméter földgáz vásárlására kapott opciót. 1998-ig az import nagy részét. A jamburgi egyezmény értelmében a magyar beruházási hozzájárulást nem a sarkvidéki Jamburgban kellett megvalósítani, hanem a mai Kazahsztán területére eső Tengizben.

Miután az árucserére vonatkozó egyezmény része a beruházás, teljesíteni kell. Ha pedig a vizsgálatok azt mutatták ki, hogy a beruházás előnytelen, 1991 után a magyar fél részére kedvezőtlen, akkor az ügyet zárjuk le.

Elmondta, hogy lényegében bármilyen megoldásba belemegy, az átszámítás helyett akár árakba is beépíthetjük a probléma megoldását. Érzékeltette a beruházással kapcsolatos erős társadalmi reakciókat és elmondta, hogy itt egy fájó sebet kell megszüntetni.

6.) Agrárpiac létesítése Moszkvában

A) Magyar álláspont

Elmondtuk, hogy a két főváros közötti szorosabb gazdasági kapcsolat kiépítése érdekében felajánljuk, hogy Moszkvában agrárpiacot hozunk létre. Vállaljuk ennek mindenkori áruval történő ellátását is. Elmondtuk, hogy a korábbi szovjet kormányfőnek is felajánlottuk ezt, de akkor erre nem volt fogadókészség. Ellentételként a kormányközi megállapodásokon felül kérünk kőolaj- és olajszármazékok szállítását, de más nyersanyagok, gépkocsi ellentételként való szállítását is elfogadhatónak tartjuk.

B) Szovjet álláspont

Rizskov úr utalt arra, hogy 1991. január 1. után a fővárosnak nem lesz önálló dollárkerete, de önálló kőolaj- és gépkocsi kerete sem. Ezért ő nem moszkvai agrárpiacot javasol, hanem a nyugat-szibériai, tyumeni térséggel²⁶⁹ kellene ilyen jellegű megállapodást kötni. Ezen túl is elmondta, hogy a magyar fél figyelmét felhívja az energiahordozókban, ezért dollárbevételben potenciálisan gazdag körzetekre, javasolja az ilyen jellegű régióközi együttműködés növelését.

7.) Katonai kivonulás és magyarországi szovjet vagyon

B) Szovjet álláspont

A szovjet fél kezdeményezte a „katonai vagyon” kérdésének megvitatását. Elmondták, hogy két és fél milliárd értékben hagynak hátra Magyarországon szovjet tulajdont. Érzékenyen reagálnak azokra a televízió és más tudósításokra, amelyek bemutatják a véleményük szerint kitűnő állapotban lévő szovjet tulajdonú, Magyarországon lévő lakásokat, szembeállítva a hazatelepülő szovjet katonák siralmas életkörülményeit. Ez számukra immár az egyik legérzékenyebb politikai kérdéssé vált.

²⁶⁹ A Tyumeni térség Nyugat-Szibéria középső területén helyezkedik el, lakossága 1990-ben egymillió fő volt. A Tyumeni térségben az 1970-es években hatalmas szénhidrogén lelőhelyeket fedeztek fel, így a szovjet, majd az orosz földgáz- és olajtermelésnek a központja lett.

Elvi álláspontként leszögezte, hogy a szovjet fél teljesíti a kivonást. Kifejtette, ha a pénzügyi kérdések elmaradnak, az egész kérdés zsákutcába kerül. Beláthatjuk, hogy a szovjet fél nem adhatja ajándékba ezt a jelentős vagyont. Véleménye szerint nem lehet egy nagyobb csomagon belül megoldani ezt a kérdést, egyedi felmérés alapján egyedileg kell átadni és pénzügyileg rendezni az objektumokat. Példaként megemlítette, hogy a magyar kormány megveheti ezeket az objektumokat, illetőleg pályázatot írhat ki az eladásra.

Egy másik jó megoldásként említette, hogy a meglévő vagyonra közös vállalatot hozunk létre. Példaként említett egy autóipari, részegységeket gyártó gyár alapításának elképzelését, Tökölon egy repülőgép ipari együttműködést, ahol a Boeing céggel²⁷⁰ együtt lehetne vegyes vállalatot alapítani, repülők műszaki vizsgálatára. Itt is hangsúlyozta a japán–szovjet–magyar vegyes vállalati együttműködés lehetőségeit.

A) Magyar álláspont

Kifejtettük, hogy a mi számításaink szerint az eredeti állapot helyreállításának költségeit, ezen belül különösen a környezeti károsodásokat is figyelembe kell venni. Ha így nézzük a kérdést, akkor a két és fél milliárd rubelnyi szovjet követeléssel szemben nagyságrendileg azonos magyar követelés áll, a véleményünk szerint tehát a szaldó erősen a nulla felé mutat.

Azt is kifejtettük, hogy a katonai csomagot külön kell választani az éves árucserre megállapodásoktól, illetőleg a hosszú távú gazdasági-kereskedelmi egyezményektől. Csomagként kell kezelni, azaz nem lehet objektumonként megcsinálni az átadás-átvételt, a vagyoni és pénzügyi kérdések rendezését. Éppen azért, mert a magyar követelések és a szovjet vagyoni követelés megítélésünk szerint nagyságrendileg egybeesik, teljesen célszerűtlen külön kezelni az egyik esetben jelentősen pozitív, másik esetben jelentősen negatív tételt mutató eseteket.

8.) KGST jövője

A) Magyar álláspont

Kifejtettük, hogy a KGST-t mi nem megújítani, hanem átalakítani kívánjuk. A 24 legfejlettebb tőkés ország tanácskozó testületének (OECD) mintájára konzultatív testületté kívánjuk átszervezni. Ekkor egy regionális, a kölcsönös informálást és a nézetek koordinálását szolgáló KGST utódszervezet jönne létre. Emellett az energetikai, közlekedési és kutatás-fejlesztési területen képzelhető el regionális szintű együttműködés.

²⁷⁰ The Boeing Company a világ legnagyobb repülőgépgyártó vállalata, amelyet Seattleben 1916. július 15-én alapított William E. Boeing.

Az utódszervezet mellett alapvetően a kétoldalú egyezmények válnak meghatározóvá.

B) Szovjet álláspont

A szovjet fél erre a felvetésünkre nem reagált.

9.) A tárgyalásokból következő feladatok

a) Meg kell indítani az 1990. évi kormányközi megállapodásban szereplő, a második félére magánjogi szerződéssel nem rendelkező tételek szállítására vonatkozó szerződés előkészítési munkát.

Felelős: nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere

b) Fel kell gyorsítani a katonai kivonulással kapcsolatos vagyoni jogi kérdések rendezésére vonatkozó munkát. Ezt úgy kell folytatni, hogy a katonai-műszaki szakértők után pénzügyi munkacsoportot kell bevonni a vitás kérdésekre vonatkozó megoldási javaslatok kidolgozására.

Felelős: Pénzügyminisztérium, Honvédelmi Minisztérium

c) Az 1991 utáni szovjet–magyar gazdasági együttműködés pénzügyi kérdéseinek rendezésére önálló munkacsoportot kell létrehozni.

Felelős: pénzügyminiszter, nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere

d) Az előbb említett munkacsoportokból olyan speciális kormányközi bizottságot kell szervezni, amelyik előkészíti egy magyar kormányküldöttség 1990. július végi szovjetunióbeli látogatását. Ennek célja az egyezmények megkötése, illetőleg a hosszú távú kereskedelmi-gazdasági kapcsolatrendszer kereteinek kialakítása.

Felelős: nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere

Fenti feladatokat úgy kell ütemezni, hogy 1990. július végén a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere vezetésével kormányküldöttség utazhasson Moszkvába.

Budapest, 1990. június 12.

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

9.

Antall József jelentése a Minisztertanácsnak a Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácskozó Testülete moszkvai üléséről
1990. június 11.

Külügyminisztérium

Szigorúan Titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 1 példányban

JELENTÉS
A MINISZTERTANÁCSNAK A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAI
POLITIKAI TANÁCSKOZÓ TESTÜLETE MOSZKVAI ÜLÉSÉRŐL
(1990. JÚNIUS 7.)

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének moszkvai ülésén Antall József miniszterelnök úr vezetésével állami küldöttség vett részt, melynek tagjai voltak Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök úr, Für Lajos honvédelmi miniszter úr²⁷¹ és Somogyi Ferenc külügyminisztériumi államtitkár úr. A küldöttséghez csatlakozott moszkvai nagykövetünk, Györke Sándor úr. A delegáció titkára Szokai Imre úr, külügyminisztériumi államtitkár helyettes, a szakértői csoport vezetője Kupper V. Béla főosztályvezető úr volt. Küldöttségünk nyomatékos kívánságára a PTT plenáris ülésén megváltozott az előzetesen megküldött napirend, annak a szervezet modernizálására vonatkozó második pontja:

1.) Az összeurópai folyamat, az új európai biztonsági struktúrák kialakulásának és a stabilitás megerősítésének perspektíváiról.

2.) Véleménycsere a Varsói Szerződés jellege, funkciói is tevékenysége felülvizsgálatáról és esetleges gyökeres átalakításáról.

Az ülésen elfogadták a „Varsói Szerződés tagállamainak nyilatkozata” című politikai dokumentumot és protokolláris jellegű sajtóközleményt tettek közzé. Jóváhagyták a tanácskozás belső használatra készült Jegyzőkönyvét is. A dokumentumok nyitott kérdéseinek megoldása érdekében a külügyminiszterek külön munkatanácskozásokat tartottak. Az ülőszakas dokumentumait és Antall József úr felszólalását a melléklet tartalmazza.

²⁷¹ Für Lajos (1930–2013) honvédelmi miniszter volt 1990. május 23. és 1994. július 14. között.

I.

A felszólalások tanulsága szerint a tagállamok vezetői fő vonásaiban egybeesően ítélik meg kontinensünk helyzetét, az összeurópai folyamat és az új biztonsági struktúrák megteremtésének kérdéseit és kívánalmait. Valamennyi delegáció állást foglalt a bipoláris megosztottság felszámolása, a politikai, gazdasági, humanitárius és jogi értelemben egységes Európa megteremtése mellett. Ennek eszközeként mindenekelőtt az EBEÉ folyamat elmélyítését és intézményesítését jelölték meg: támogatásukról biztosították egy rendszeresen, 2–3 évente ülésező összeurópai állam- és kormányfői tanácskozás, az évente 2 alkalommal összehívandó külügyminiszeri találkozók, a havonta összeülő nagyköveti szintű szakértői megbeszélések és az ezeket kiszolgáló kis létszámú titkárság megteremtésének gondolatát. A közös álláspont részletes kimunkálását vagy együttes érvényesítését célzó új kezdeményezésre, döntésre azonban nem került sor. A tanácskozás dokumentuma megerősítette, hangsúlyosabbá tette a VSZ és a NATO közötti kapcsolatok kiépítésével foglalkozó korábbi állásfoglalásokat. Németország egységéről komoly vita nélkül alakult ki a közös álláspont. Leendő nemzetközi katonai-politikai státuszáról azonban megoszlanak a vélemények.

II.

A tanácskozás fő témája a Varsói Szerződés helyzete és jövőjének kérdése volt. A magyar delegáció – a kormány programja és az Országgyűlés állásfoglalása nyomán²⁷² – kezdeményezte, hogy „a VSZ demokratizálása, a kereteiben folyó együttműködés fejlesztése és átszervezése” helyett „A Varsói Szerződés jellegének, funkcióinak és tevékenységének felülvizsgálata” szerepeljen a napirenden. Bejelentette: álláspontunk szerint a Varsói Szerződés alapvető felülvizsgálatra szorul. Katonai szervezete értelmét veszítette, ilyen együttműködési szerveit 1991 végéig kívánatos felszámolni. Sürgős tárgyalásokat kell kezdeni a szövetség jellegének, funkciójának és tevékenységének felülvizsgálatáról, a hadsereg feletti szuverenitás helyreállításáról. Számba kell venni s meg kell szüntetni a tagállamok szuverenitását sértő és túlhaladott, valamint konfrontációs elemeket. A tárgyalások eredményeit az év vége előtt a PTT rendkívüli ülészaka vitassa meg, s határozzon a gyökeres átalakítási intézkedések 1991. január 1-ével történő megkezdéséről. A többi tagállam a VSZ fenntartásának hangsúlyozása mellett a VSZ átalakításának szükségességét sürgette eltérő prioritások mellett.

²⁷² Lásd erre vonatkozóan a 45. számú dokumentumot *Tárgyalási témavázlat Antall József és Lothar de Maizière NDK miniszterelnök moszkvai tárgyalásához* címmel. Keltezése: 1990. június 6.

Míg a csehszlovák delegáció szakértői a PTT dokumentum tervezeteinek vitája során részletes javaslatokat fogalmaztak meg a Varsói Szerződés katonai szerveinek háttérbe szorításáról és a politikai együttműködés fenntartásáról és modernizálásáról, addig Havel elnök, csehszlovák küldöttségvezető a PTT plenáris ülésén elmondott beszédében nem szorgalmazta a katonai struktúra leépítését.

Az NDK delegációja – bár de Maizière miniszterelnök²⁷³ beszédében megállapította, hogy „a VSZ, mint szövetség ma nem működik” –, csupán a szerződés szövegének a konfrontációs elemektől való megtisztítását és a VSZ politikai jellegének erősítését szorgalmazta. Hangsúlyozta: a VSZ-t, mint a NATO-hoz vezető hidat fel kell használnunk egészen az összeurópai biztonsági struktúrák létrejöttéig.

Gorbacsov elnök felszólalásában felvetette ugyan a VSZ felszámolásának elvi lehetőségét, de a szovjet delegáció egész tevékenysége a modernizálva megtartás gondolatára épült, egyértelműen beleértve abba az Egyesített Fegyveres Erők és a Törzs megőrzését is. A lengyel, a román és a bolgár delegáció határozottan a VSZ fenntartása mellett foglalt állást, nem zárkozva el tevékenységének modernizálása elől.

A magyar kezdeményezésre kibontakozott vita nyomán megállapodás született arról, hogy az általunk javasolt, a Varsói Szerződés gyökeres felülvizsgálatára hivatott, nagyköveti rangú kormányképviselőkből álló különbizottság július 15-ig megkezdje tevékenységét. Első ülését Prágában tartja. Október végéig előterjeszti javaslatait annak minden aspektusára, így a katonai együttműködés szerveinek fokozatos leépítésére vonatkozóan, az alábbi kompromisszummal: „lépést tartva a helsinki folyamat fejlődésével, a biztonság és együttműködés összeurópai rendszere megteremtésével”. A PTT még november vége előtt rendkívüli ülést tart Budapesten, ahol a tervek szerint dönt azokról az egyeztetett intézkedésekről, amelyek végrehajtása 1991. január 1-jével megkezdődik.

A küldöttségek hivatalos felszólalásai, a szakértői delegációk közötti viták azt jelezték, hogy Magyarországon kívül a többi tagállam a Varsói Szerződés fenntartásában érdekelt. Bár eltérő fogalmazásban, abból indultak ki, hogy a VSZ-nek még konstruktív szerep betöltésére van lehetősége a 23-ak, illetve a 35-ök bécsi tárgyalásain, az európai biztonsági és együttműködési folyamatban. Ezt a szerepet az ugyancsak átalakuló NATO partnereként, azzal együttműködve kell betöltenie, ezért idő előtti felszámolása az összeurópai folyamatot, a leszerelési tárgyalásokat, és intézkedéseket, közöttük a külföldi csapatok kivonásának ügyét veszélyeztetné, megbontaná azt az egyensúlyt, amelyre az eddigi megállapodások és mandátumok épültek.

²⁷³ Lothar de Mazière (1930–) a Német Demokratikus Köztársaságban tartott első szabad választások eredményeképpen választották meg az NDK utolsó miniszterelnökének, aki 1990. április 12. és október 2. között töltötte be a hivatalát. A két Németország egyesülése után, 1990. október 3. és december 19. között a különleges ügyek német szövetségi minisztere volt.

Ezt a nézetet képviselte az NDK delegáció is, amely már de facto az egyesülő Németország képviselőjében lépett fel. A magyar delegáció ennek ellenére elérte célját: a VSZ átfogó felülvizsgálatának elfogadtatását, az ez irányú munka, jelentős felgyorsítását, a konkrét lépések megtételének határidőkhöz kötését. Elkerültük, hogy egyoldalú lépésre kényszerüljünk, veszélyeztetve az összeurópai folyamatot, a szovjet csapatkivonás végrehajtását.

III.

A PTT 1989 nyarán Bukarestben megtartott ülése²⁷⁴ óta a Szovjetuniót kivéve valamennyi tagállamban nagyarányú átalakulások, illetve rendszerváltás ment végbe, amely vezetésváltással is együtt járt. Az elhangzott felszólalások taglalták a végbement változásokat is. Havel elnök ötvenéves elnyomatás utáni szabadságról, a forradalmi átalakítás eredményeiről beszélt. Iliescu elnök az országainkban végbement radikális demokratikus változásokról beszélt, melynek eredménye a pluralista demokrácia, a jogállamiság, a piacgazdaság, az emberi Jogok tényleges megvalósítása lesz. De Maizière miniszterelnök megfogalmazása szerint „a kelet-európai polgári mozgalmak és a Szovjetunió új politikája által kiváltott mély változások történtek a politikai és gazdasági struktúrákban valamennyi VSZ tagállam demokratizálódása új közösséget teremtett”. Jaruzelski elnök csak utalt a változásokra, a politikai élet nyilvánosságát, a piacgazdaságra való áttérést, a parlamenti demokrácia létrehozatalát a kelet-nyugati együttműködés alapjaként értékelte. Mladenov elnök²⁷⁵ csupán a „Keleten végbement változásokat” említette röviden, melyek „kiindulópontja a szovjet peresztrojka volt”. Hasonló nagyságrendű eltérések jellemezték a humanitárius dimenzióval, nemzeti kisebbségekkel foglalkozó felszólalásokat is.

Magyar részről félreérthetetlen fogalmazásban erősítettük meg elkötelezettségünket a három helsinki kosár²⁷⁶ egyenlő kezelése, a humanitárius dimenzió belül a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogainak biztosítása mellett. Részletesen taglaltuk azokat a fő területeket, ahol a határainkon túl élő magyarság jogainak biztosítását a jószomszédi kapcsolatok előfeltételeként, integráns részeként kezeljük. Iliescu elnök hosszan méltatta e kérdéskör fontosságát, támogatásáról biztosította a kodifikációs kezdeményezéseket, megemlítette a nemzeti, etnikai és egyéb kisebbségekkel foglalkozó deklaráció-tervezetüket. Nyilvánvalóan Magyarországnak szóló

²⁷⁴ A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének bukaresti ülésére 1989. július 7–9. napján került sor.

²⁷⁵ Petar Tosev Mladenov (1936–2000) bolgár kommunista politikus, aki Bulgária külügyminisztere 1971. december 17. és 1989. november 17. között, majd 1989. november 10-től a Bolgár Kommunista Párt első titkára és Bolgár Államtanács elnöke, utóbb 1990-ben köztársasági elnök volt.

²⁷⁶ Vö. az 51. számú lábjegyzettel.

utalásként szolt a fajgyűlölet és revansizmus elleni harc, az EBEÉ országok közötti bizalom szükségességéről ebben az összefüggésben, annak érdekében, hogy „elkerülhessük a paternalista szokások vagy gyámkodási tendenciák fennmaradását, vagy új formában való megjelenését, ami végső fokon beavatkozást jelent, ellenségeskedést vagy új feszültségforrásokat szül.” Ez a megfogalmazás értelmezi beszéde megelőző részében tett kijelentését a magyar–román kapcsolatokról: „Románia nemzeti érdeke a kölcsönös tiszteleten és be nem avatkozáson alapuló jó kapcsolat minden szomszédjával. Magyarországgal is, ahol sajnálattal állapítjuk meg bizonyos meg nem értés, feszültség jelentkezik és marad fenn, amelyeket olykor mesterségesen szítanak. Reméljük azonban, hogy megtaláljuk a közös nyelvet az új budapesti politikai vezetéssel, a barátság és kölcsönös megértés légkörének haladéktalan helyreállítása érdekében”. Havel elnök a leszereléssel egyenlő fontosságúnak mondotta a humanitárius dimenzió, az emberi jogok kérdését. Az emberi kapcsolatokkal foglalkozó összeurópai központ alapítását kezdeményezte. A nemzeti kisebbségek kérdését viszont – a többi résztvevőhöz hasonlóan – nem említette.

IV.

A magyar küldöttség mandátumának megfelelően ténykedett. Elszigetelődés nélkül érvényt szerezünk annak az egyedül képviselt törekvésnek, hogy a Varsói Szerződés jellegét, funkcióit, tevékenységét a tagállamokkal gyorsított ütemű és időhatárok közé szorított tárgyalásokon felülvizsgáljuk, azokon első lépésként irányt vegyünk a katonai együttműködés és szervei felszámolására. Javaslatainkkal és keresztülvitelükkel a Varsói Szerződésen belül a magyar diplomácia számára visszaszereztük a kezdeményezést. A tanácskozáson tudattuk a szövetséges államokkal a magyar külpolitika további új fő hangsúlyait: az új európai biztonsági struktúra felépítését, az egyesülő Németországgal való leendő viszonyunkat illetően. A magyar pozíciók érvényesítése során sikerült úgy eljárni, hogy az nem okozott zavart a tanácskozás időszakában megvalósult legfelsőbb szintű magyar–szovjet tárgyalásokon, a többi tagállamhoz fűződő viszonyban.

Budapest, 1990. június 11.

Összeállította:

(Kupper V. Béla)

Jóváhagyta:

(Antall József)

MNL OL XIX–J–I–j 1990 95. doboz

10.

Kupper V. Béla, a Külügyminisztérium főosztályvezetőjének
feljegyzése Magyarország Varsói Szerződésben lévő tagságának
megszüntetési koncepciójáról és annak egyes biztonságpolitikai
összefüggéseiről
1990. június 25.

Sürgős!

Külügyminisztérium

Regionális Együttműködési Főosztály

Kupper V. Béla

002303/2/1990.

Szigorúan Titkos!

Érvényes: visszavonásig

Készült: 15 példányban

Kapják: elosztóív szerint

Módosításaival jóváhagyta

1990. június 25-én

Antall József miniszterelnök úr!

FELJEGYZÉS

Tárgya: A VSZ tagságunk megszüntetésének koncepciója és annak egyes biztonságpolitikai összefüggései

A Varsói Szerződés elhagyásáról hozott hazai döntés diplomáciai megvalósítása során azt a fő célt kövessük, hogy a szervezet lehetőleg a Magyar Köztársaság kiválásával egy időben mielőbb szűnjön meg: tagságunk megszűnése lehetőleg ne korlátozódjék a magyar kilépésre.

Ez a cél nyilvánvalóan csak fokozatok és átmenetek révén lesz elérhető. Sorrendben ezt meg fogja tehát előzni következő célunk: a katonai szervezet lehetőleg közös határozattal történő mielőbbi megszüntetése. Ha a tagállamok továbbra is ragaszkodnának annak fenntartásához, úgy Magyarországnak elsőként a VSZ katonai szervezetéből kell majd kiválnia 1991 végéig. A katonai szervek elhagyása is több lépcső-

ben, fokozatosan hajtandó végre. Szakaszait mindenekelőtt a bécsi tárgyalások előrehaladásának előmozdításához, a szovjet kivonások befejezéséhez, a német újraegyesítés akadályoztatása nélkül kívánatos ütemeznünk.

Az átmenet idején tagságunk különleges státuszúvá alakítása, majd pedig megszüntetése érdekében úgy kívánatos haladnunk, hogy Magyarország jelenlegi szövetségeseivel átalakítva bár, de kétoldalú szövetségesi viszonyunkat is megőrizzük.²⁷⁷

Fentiek megvalósítása érdekében az átmeneti időszakban:

1.) A Varsói Szerződéssel kapcsolatos ténykedésünk során azon legyünk, hogy annak tömb jellegét adó elemeit teljesen háttérbe szorítsuk, természetesen kivéve azokat, amelyeket ma még kockázatos lenne megszüntetni. Ez utóbbihoz tartoznak azok a leszerelési fórumokkal kapcsolatosak, amelyeken érdekünk, mint a VSZ tagállama részt vennünk, hiszen lehetőséget biztosítanak arra, hogy befolyásoljuk a felek álláspontját. Erre előreláthatóan mindaddig szükségünk lesz, amíg várhatóan 1992-ben létre nem jönnek a 35-ök biztonsági, leszerelési szervei, illetve az új európai biztonsági rendszer tömböket meghaladó keretei. Biztosítanunk kell Magyarország részvételét mindazokon a fórumokon, amelyeken a közvetlen biztonságunkra ható érdemi döntések, mechanizmusok, struktúrák elhatározására kerülhet sor. Ezek a fórumok ma tömbkeretekben működnek. Kiválásunk azokból kirekesztene bennünket azon lehetőségekből is, hogy figyelemmel kísérhessük, ellenőrizhessük, közvetetten korlátozhassuk a ránk potenciális veszélyt jelentő erőket. Magyar részről egyelőre nem kellene szorgalmazni a tagországok felső vezetése részéről leginkább preferált fórumok, a Politikai Tanácskozó Testület és részben a Külügyminiszeri Bizottság felszámolását. Ezen szerveket illetően a következőkre vegyünk irányt:

a) Arra törekedjünk, hogy a PTT szigorúan konzultációs fórummá váljék, ne hozzon a fegyveres erőkre vonatkozó, a tagállamok szuverenitását korlátozó kötelező határozatokat.

²⁷⁷ Ferencz Csaba 1990. július 18-án, Antall József számára írt feljegyzésében fontosnak tartotta a szomszédos országokkal kötendő kétoldalú megállapodásokat, amelyek előkészítésénél figyelembe kell venni a Varsói Szerződés katonai szervezete megszűnésének időpontját is: „A VSZ katonai szervezetből kilépésünk egy vetülete: Bár jogilag csak 1991 végével hagyjuk el a VSZ katonai szervezetét, de facto a szovjet kivonulás 10 hónap múlva esedékes. A szomszédainkkal a biztonságunk »garantáláshoz« szükséges kétoldalú megállapodások, egyezmények előkészítése esetleges aláírásának tempórozásánál a 10 hónapos időbeli korlátra – ha még nem történt volna meg – kellő figyelemmel kell lenni.” MNL OL XIX-A–150–j 1990 78. d.

b) Lényegesen bővítsük ki a PTT és a KMB²⁷⁸ nyilvánosságát. a magyar pozíció és ténykedés nagymértékben váljék ismertté. A többi állam magatartását is ilyen irányba befolyásoljuk.

c) A KMB évi kétszeri, rendes, illetve rendkívüli üléseinek fenntartása mellett azt a külügyminiszterek protokollmentes véleménycseréjévé kívánatos alakítani. Irányt kell venni a NATO külügyminisztereivel folytatandó konzultációk felé is. Rendszeressé kellene tenni a tömbön kívüliekkel való konzultációkat.

2.) A politikai együttműködés minden más (Tájékoztatási Csoport, leszerelési Különbizottság, különféle szakértő csoportok) egységesen a külügyminiszterek tanácskozása alá rendelni kívánatos. Elképzelhető lenne ezek szervezeti összevonása a PTT/KMB ülések rendszeresen működő, előkészítő, konzultatív szervévé.

3.) A VSZ-től való eltávolodásunkkal változó nemzetközi politikai státuszunk alakítása külön figyelmet érdemel. Arra kellene irányt venni, hogy a VSZ feloszlásáig, illetve részbeni, majd teljes kiválásunkig, egyidejűleg kezdjük meg a közeledést a NATO-hoz az európai biztonsági rendszer megteremtése jegyében. Ez utóbbi akár megfigyelői, vagy ehhez hasonló olyan státusz lehetne, amely még biztosítaná egyrészt további aktív részvételünk lehetőségét a tömbök közötti folyamatokban, és azok katonai komponenseinek háttérbe szorításában, másrészt nem szorulnánk egy semleges vagy egy el nem kötelezett státuszba. Magyarország részére a hagyományos értelemben vett semlegesség nem járható út, mert az Európai Közösségek számára – nemzetközi jogi elkötelezettség miatt – nem akceptált, így taggá válásunk akadálya lenne. Végső soron a jelenlegi 23-ak köréből – lehetőleg többekkel közösen – irányt vehetnénk egy új európai politikai státusz, az európai kooperatív állam státusza felé. Ez a semlegesség uralkodó gyakorlatától eltérően a sokoldalú együttműködési szerződéses kapcsolatokkal garantálná biztonságunkat és beépülésünket az összeurópai Intézményekbe.

4.) Szövetségi viszonyrendszerünk átvizsgálása nyomán új hangsúlyokat kívánatos megfogalmaznunk a kétoldalú együttműködésben. Döntően két új momentum prioritását kellene biztosítanunk. Egyrészt a korrekciók nyomán a barátsági szerződésekben a nemzetközi jogi kötelezettségek szintjére kell emelnünk a helsinki folyamatban elfogadott ajánlásokat, specifikálva a kisebbségek védelmét és kiegészítve azt kollektív jogaikra, valamint a VSZ katonai együttműködéséből eddig élvezett és megszűnő előnyeinket kétoldalú alapon pótlendő új szerződéses elemekkel. Azon vezérlő

²⁷⁸ A KMB mozaikszó a Külügyminiszterek Bizottságának a rövidítése.

elvből kiindulva, hogy lépéseink se a mi, se a szomszédaink biztonságát ne veszélyeztessék, a katonai szervekből való távozás diagramját szem előtt tartva kívánatos kezdeményeznünk a barátsági szerződések revíziója keretében egy új, a katonai biztonságra is kiterjedő szerződéses együttműködési viszony kialakítását mindenekelőtt a Szovjetunióval, továbbá Csehszlovákiával és Lengyelországgal, de Romániával is. Külön figyelmet érdemel a katonai együttműködés továbbfejlesztése a jugoszláv és osztrák relációban. Végül ez a kérdés teljesen új megvilágításba kell kerüljön a magyar–német és a magyar–olasz kapcsolatokban is.

5.) Meghirdetett kardinális külpolitikai törekvésünk jegyében minden módon biztosítanunk kell, hogy az NDK-val kötött barátsági és együttműködési szerződés²⁷⁹ az egyesült Németországgal érvényben maradjon, vagyis szövetségi viszony legyen köztünk és a NATO-tag Németország között. Az NSZK kötelezettséget vállalt arra, hogy biztosítja az NDK szerződéseinek teljesítését. Azon kell lennünk, hogy ez kiterjedjen a szövetségi szerződésünkre is.

6.) A regionális együttműködés új, pótlólagos biztonsági pozíciók megteremtését kínálja. Érdemes lenne a háromoldalú kezdeményezést folytatni. Az ötoldalú együttműködésben fel kell tárni annak katonai-biztonsági aspektusait is. Sajátos, bővíthető együttműködésre kínálkozik lehetőség a pentagonálén belül a NATO-tag Olaszországgal is.

7.) A NATO doktrinális megújulása küszöbön áll. Bush elnök Antall miniszterelnök-höz írt levelet²⁸⁰, ennek kedvező irányát érzékelteti és részünkről támogatásra érdemes. A NATO-hoz való közeledésben ezt is figyelembe véve – a meglévő politikai kapcsolati bázisunkon túl – mindenekelőtt az egyesülő Németországgal való szoros szövetségi viszonyra és a dinamikusan fejlődő magyar–olasz kapcsolatokra és a kiszélesedő magyar–francia együttműködésre kívánatos támaszkodni.

E három országgal (ahogy párhuzamosan a NATO főtitkárával, apparátusával és a Tanáccsal is) ki kellene alakítani egymás kölcsönös, rendszeres tájékoztatásának rendszerét a felek biztonságát érintő kérdésekről.

A kölcsönös tájékoztatás rendszerének kiépítésével párhuzamosan meg kellene teremteni először Németországgal, majd Olaszországgal, s Franciaországgal, s azt követően a NATO-val az azonnali magas szintű konzultációk kötelező rendszerét

²⁷⁹ 1967. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között Budapesten 1967. május 18-án aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés törvénybe iktatásáról.

²⁸⁰ George Bush Antall József számára írt levelet.

minden olyan rendkívüli esetben, amikor az érintettek biztonságát veszély fenyegeti és azt bármely fél kéri.

Éppen mert a VSZ–NATO tömbközi kapcsolatok kiépítésére lankadatlanul újabb kezdeményezések vannak, különösen a két szervezet politikai fórumai közti érintkezések kiépítésében vállalhatnánk szerepet.

Meg kellene vizsgálni olyan kezdeményezés kibontásának lehetőségét, hogy az összeurópai biztonsági struktúrák egyik megvalósítható elemét képező egy állandó VSZ–NATO munkaszerv működését Magyarországon indítsuk be.

A fenti koncepcionális megközelítés a biztonság széles értelmezésének csupán egyes katonai aspektusaira helyez súlyt. Nem vizsgáltunk az NDK kiválásának következményeit, sem egy lehetséges szovjetunióbeli visszarendeződés következményeit. A vázolt megközelítés kedvező fogadtatása esetén a KÜM a Honvédség Vezérkarával együttműködve hozzáláthatna a részletek kimunkálásához, figyelemmel arra is, hogy annak egyes elemei a VSZ felülvizsgálatára és gyökeres átalakítására kijelölt kormány megbízotti bizottságban való ténykedésünk, a magyar mandátum meghatározó elemévé válhassanak. Addig is kerülni kívánatos a nyilvánosság előtt a jelen felfogással ellentétes, annak megvalósítását akadályozó megnyilatkozásokat.

Budapest, 1990. június 25.

*Kupper V. Béla*²⁸¹

MNL OL XIX–J–I–j 1990 95. doboz

²⁸¹ Kézírással.

11.

A Magyar Köztársaság Országgyűlésének határozata arról,
hogy a Magyar Köztársaság kormánya kezdjen tárgyalásokat
a Varsói Szerződésből való kilépésről
1990. július 3.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS 54/1990. (VII.3.) OGY. SZ. HATÁROZATA A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÉS A VARSÓI SZERZŐDÉS VISZONYÁRÓL

1956. november 1-jén Magyarország Kormánya kinyilvánította a Varsói Szerződésből való kilépés szándékát. A november 4-ei katonai beavatkozás, amely a Kormányt megdöntötte, meggátolta a kilépési nyilatkozat törvényerőre emelését.

A szabadon megválasztott Országgyűlés most újjalag kinyilvánítja Magyarországnak a Varsói Szerződésből való kilépési szándékát, és ezért az alábbi határozatot alkotja:

1.) Az Országgyűlés felkéri a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy a Bécsi Konvenció 62-ik cikkelye alapján²⁸², a szerződéskötés körülményeinek alapvető megváltozására hivatkozva, kezdjen tárgyalásokat Magyarországnak a Varsói Szerződésből való kilépéséről. Valamennyi tagállammal kívánatos egyetértésre jutnunk abban, hogy Magyarország ne legyen tagja a Varsói Szerződésnek.

2.) A Kormány a tárgyalások során első lépésként tűzze célul Magyarország részvételének szüneteltetését a Varsói Szerződés katonai szervezetében. A honvédség ne

²⁸² „A körülmények alapvető megváltozása 1. A szerződés megkötésének idejében fennállott körülményeknek a részes felek által előre nem látott alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára nem lehet hivatkozni, kivéve, ha: a) ezeknek a körülményeknek a fennállása lényeges alapul szolgált ahhoz, hogy a részes felek a szerződést magukra nézve kötelező hatályúnak ismerjék el; b) a változás hatására gyökeresen átalakul a szerződés alapján még teljesítendő kötelezettségek mértéke. 2. A körülmények alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára nem lehet hivatkozni: a) ha a szerződés határt állapít meg; vagy b) ha az alapvető változás annak eredménye, hogy az erre hivatkozó részes fél akár a szerződésből folyó kötelezettségét, akár a szerződésben részes bármelyik féllel szemben fennálló más nemzetközi kötelezettségét megszegte. 3. Ha a részes fél az előző bekezdések alapján a körülmények alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára hivatkozhat, a megváltozásra, mint a szerződés alkalmazása felfüggesztésének okára is hivatkozhat.” 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről, 62. Cikk. Magyarországon kihirdetve: 1987. november 15-én.

vegyen részt közös hadgyakorlatokon, valamint a Varsói Szerződés csapatai ne tartanak hadgyakorlatot Magyarország területén.

3.) Az Országgyűlés felkéri a Kormányt, hogy a tárgyalások során legyen figyelemmel a Magyar Köztársaság biztonsági, politikai, jogi és gazdasági érdekeire, valamint gondoskodjék azok érvényesítéséről.

4.) Az Országgyűlés felkéri a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy kezdjen tárgyalásokat a Varsói Szerződés tagállamaival a kétoldalú barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződések felülvizsgálatáról. Ezekből a szerződések-ből törölni kell mindent, ami katonai beavatkozásra ad felhatalmazást vagy más módon sérti hazánk szuverenitását.

5.) Az Országgyűlés ünnepélyesen kijelenti, hogy a Magyar Köztársaság békében és barátságban kíván élni valamennyi szomszédjával. Senkinek sem engedi meg a területét harmadik állam elleni támadás vagy fenyegetés céljaira felhasználni. A Kormány az összeurópai biztonsági rendszer létrehozása érdekében tett erőfeszítéseiről tájékoztassa a Varsói Szerződés tagállamait, melyekkel gyümölcsöző gazdasági és kulturális kapcsolatokra törekszik.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 215–216. o.

12.

Kupper V. Béla és Bíró József vezérőrnagy konzultációja
a lengyel Külügyminisztériumban a Varsói Szerződés
katonai szervezetéből való kilépésről
1990. július 10.

Külügyminisztérium

002303/8/1990.

Kupper V. Béla

Szigorúan Titkos!

Érvényes: visszavonásig

Készült: 10 példányban

Kapja: Jeszenszky Géza

Katona Tamás

Somogyi Ferenc

Szokai Imre

Meiszter Dávid²⁸³

Szabó Sándor

Hajdu András

Varsó

Saját (2 példány)

Tárgy: Konzultáció a lengyel Külügyminisztériumban a Varsói Szerződésből való
kilépésről

1990. július 5-én Bíró József vezérőrnagy, a vezérkari főnök első helyettese társaságában kezdeményezésünkre konzultációt folytattunk a lengyel Külügyminisztériumban Jerzy Novakkal, az európai együttműködési ügyek főosztályának vezetőjével és a lengyel hadsereg, illetve vezérkar képviselőivel a moszkvai PTT határozatainak megvalósításáról, a július 15-én Prágában a VSZ felülvizsgálatáról és lehetséges gyökeres átalakításáról megkezdődő tárgyalások napirendjére tett csehszlovák javaslatokról,

²⁸³ Meiszter Dávid (1931–) 1958-ban került a Külügyminisztériumba. 1990. július 1. és 1991. december 17. között helyettes államtitkár volt.

a VSZ és a NATO tagállamai közötti együttműködésre tett legújabb javaslatokról és mindezen kérdésekben való lehetséges magyar–lengyel együttműködésről.

A Varsói Szerződés rendszeréből való kiválásunk, Miniszterelnök Úr által akceptált koncepciónk (002303/2/90) fő vonalán fejtettem ki felfogásunkat.²⁸⁴ Ismertettem a Parlament határozatát.²⁸⁵ Előzetes és szondírozó jelleggel felvettem a magyar–lengyel új együttműködési szerződés gondolatát azzal, hogy annak véglegesítésére még a Varsói Szerződés felszámolása előtt, akár 1991. első negyedévében sor kerülhetne. Hangsúlyokkal szoltam a magyar–csehszlovák, a magyar–lengyel és a csehszlovák–lengyel együttműködés lehetőségéről és kívánatos irányairól.

Novak hangsúlyozva, hogy Lengyelország biztonságpolitikájának új koncepcióján dolgoznak, annak sarkalatos elemeit az alábbiakban részletezte: A Lengyel Köztársaság a Szovjetunió és az egyesülő Németország között mindkettővel való azonos szintű együttműködésre kívánja építeni biztonságát. Megszüntetik az egyoldalú biztonsági garanciák eddigi rendszerét. Közelíteni kívánnak a NATO-hoz, egyelőre nem kívánnak azonban tagjává válni. Hasonlóan lépéseket tesznek a Nyugat-európai Unió irányába, előmozdítandó belépésüket az Európai Közösségekbe. Ezen törekvésüket a Németországgal való kapcsolatok folyamatos, lényeges javításán keresztül kívánják elérni, mert felfogásuk szerint Németország a kapu, amelyen keresztül áthaladva lehet Nyugat-Európához csatlakozni. Jószerzői kapcsolatokra törekednek a Szovjetunióval, annak népeivel, köztük a határ mentiekkel, különös jelentőséget tulajdonítva Litvániával való együttműködésüknek.²⁸⁶

A kelet-európai, közép-európai régió biztonsági helyzete gyökeresen átalakul, a jelenlegi biztonsági szisztéma felbomlik és szavatolásának új garanciáit keresik. Számos javaslatot, közte a kissingerit is vizsgálják²⁸⁷, ezek azonban eddigi értékelé-

²⁸⁴ Lásd a 10. számú dokumentumot *Kupper V. Béla, a Külügyminisztérium főosztályvezetőjének feljegyzése Magyarország Varsói Szerződésben lévő tagságának megszüntetési koncepciójáról és annak egyes biztonságpolitikai összefüggéseiről* címmel. Keltezése: 1990. június 25.

²⁸⁵ Lásd a 11. számú dokumentumot *A Magyar Köztársaság Országgyűlésének határozata arról, hogy a Magyar Köztársaság kormánya kezdjen tárgyalásokat a Varsói Szerződésből való kilépésről* címmel. Keltezése: 1990. július 3.

²⁸⁶ Litvánia 3,5 millió fős lakosságának körülbelül 6,5%-a litvániai lengyel, akiknek nagyobbik része Salcininka (Solecznik) és Vilnius (Wilno) körzetekben élnek. Míg a 38 milliós Lengyelországban körülbelül 6000 lengyelországi litván él.

²⁸⁷ Henry A. Kissinger (1923–) amerikai politikus, egyetemi tanár, nemzetbiztonsági főtanácsadó (1969. január 20. – 1975. november 3.) és külügyminiszter (1973. szeptember 22. – 1977. január 27). Kissinger egyik képviselője a külpolitika úgynevezett realista elméletének, amelynek lényege a hatalom maximalizálása, a lehetséges veszteségek minimalizálása. Minden eszköz felhasználható egy állam számára ahhoz, hogy a nemzetközi struktúrában betöltött pozícióját erősítse. Az elmélet a hidegháború tömbpolitikájában erősödött meg és hangsúlyozta a rendszerben részt vevő aktorok (államok) geopolitikai helyzetét. A világpolitika kissingeri értelmezésében központi helyet

seik szerint ütköző zónát jelentené és a semlegesség irányába mutatnak, amely a lengyel fél számára nem kívánatos út. Az új biztonságpolitika kimunkálásával együtt módosul katonai doktrínájuk, amely figyelemmel van a közép-európai térség biztonsági helyzetének lényeges módosulásaira. Azzal a feltételezéssel élnek, hogy a jövőben nemcsak egy irányból lehetnek fenyegetve.

A szovjet csapatok lengyelországi jelenlétét, jövőjét illetően a fokozatos és teljes kivonás pozíciójára helyezkednek, csak a Németországban állomásozó csapatok utánpótlásához ténylegesen szükséges egységek maradását látják lehetségesnek, ezt néhány ezer főben kívánják korlátozni. Tartózkodásuk pedig a németországi állomásoztatás megszüntetésével együtt ér majd véget.

Novak érzékeltette, a belső viták is hatnak a külpolitikai doktrína alakítására, noha ezek a viták még nem terjedtek ki a nemzetközi kapcsolatok kérdéseire. Számolniuk kell azonban szélsőséges pozíciók megjelenésével is, itt a Waleśa²⁸⁸ körüli erőkre, egyes nem kívánatos pozícióira utalt.

A Varsói Szerződéssel kapcsolatos álláspontjukat illetően aláhúzta, a szervezet tartalma a tagállamokban végbemenő változások nyomán lényegesen módosul. A szervezetnek felfogásuk szerint nincs esélye arra, hogy megélje a kollektív európai biztonsági rendszer létrehozását. Elvetik azt a szovjet megközelítést, hogy a Varsói Szerződést a kollektív biztonsági rendszer létrehozásáig életben kívánatos tartani. Úgy ítélik meg, ugyanakkor a közép-európai fejlődés gyors változásai a Varsói Szerződésen belül is kedvező következményekkel járnak majd. Tekintettel arra, hogy Nyugatról semmilyen fenyegetés nincs, ennek következményeit számba kell venni a Varsói Szerződésben is, úgy látják, egyes nyugati államok érdekeltek a Varsói Szerződés fenntartásában, e szervezet tevékenységében még bizonyos értékeket látnak. Lengyel részről teljesen nem vetik el azt, hogy a szervezet játszhat még bizonyos szerepet a kollektív biztonsági rendszer létrehozásában, de az egész szervezet súlyos válságban van. A VSZ-re mint kollektív önvédelmi rendszerre tekintenek, szuverén államok egyenjogú szövetségére, amely nem lehet antagonisztikus más államokkal szemben. Fennmaradását azonban ideiglenesnek, átmenetinek tekintik és ez vélhetően egész rövid lesz csupán. Arra törekszenek, hogy politikai szerveit konzultatív fórumokká alakítsák, elvetve a koordinálásra, tökéletesítésre irányuló minden törekvést.

foglal el az egyensúlypolitika, a különböző szövetségi rendszerek között létrejövő modus vivendi, alapvetően tömbpolitikában gondolkodik.

²⁸⁸ Lech Waleśa (1943–) a lengyel Szolidaritás mozgalom egyik alapítója, Nobel-békedíjas politikus. A gdański hajógyár villanyszerelője, aki a hetvenes években belépett az illegális sztrájkbizottságba. 1987-től vezette a Szolidaritást, majd 1990. december 22. és 1995. december 22. között a Lengyel Köztársaság elnöke volt.

A közép-európai országoknak a Varsói Szerződés fokozatos leépülésével kapcsolatos, az új helyzet diktálta biztonságpolitikai törekvéseit illetően megállapította, a magyar felfogáshoz igen közel esően, úgy látják, hogy felértékelődik a kétoldalú együttműködés és a kétoldalú együttműködésre épülő regionális kapcsolatrendszer szerepe, jelentősége. Ennek kapcsán hangot adott azon kívánságuknak, segítsük elő a pentagonáléhoz való közeledésüket.

Novak meglelégedéssel jelezte, hogy a Varsói Szerződéstől való magyar eltávolodás vázolt menetrendje és szándékai illeszthetőek a lengyel biztonságpolitikába, azok számukra nem fognak zavart okozni, ugyanakkor igényelte folyamatos tájékoztatásukat és ahol lehet együttműködésünket. Jelezte, az általunk kezdeményezett konzultáció és az azon kifejtett pozíció nagymértékben egybecsengenek a lengyel felfogással, erősítik a Mazowiecki-kormány külpolitikai vonalát és bizonyos belső vitáinkban is megnyugtatóan fognak hatni. Külön köszönetét fejezte ki azért, hogy az első konzultációra velük került sor, továbbá azért az előzetes szándékért, hogy a barátsági szerződések felülvizsgálatának sorozatában elsőként velük kívánunk egyetértésre jutni a leendő együttműködés tartalmáról, formájáról.

Összegezve a konzultáció eredményeiről megállapítható: országaink biztonságának szavatolását illetően álláspontjaink azonosak vagy igen közeliek a lengyel féllel. Meghatározó jelentőséget tulajdonítunk a kiegyensúlyozott kétoldalú szerződéses kapcsolatoknak és ezen belül a magyar–lengyel együttműködésnek. A lengyel fél ad referendum melegen üdvözölte azt az előzetes jelleggel közölt magyar szándékot, hogy a jelenleg érvényben lévő barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés helyébe új együttműködési szerződés lépjen. Ennek elveiről a soron következő külügyminiszteri vagy miniszterelnöki találkozón lehetne megállapodni. Fontosnak tartják, hogy elsőként velünk jöjjön létre e szerződés, példát szolgáltatva a csehszlovákokkal, szovjetekkel, továbbá a németekkel kötendő egyezményekhez. Készek a kétoldalú egyezmények biztonsági elemének katonai aspektusaira javaslatokat megtenni.

Érzékeltették, a VSZ-ből való magyar kilépési szándékot megértéssel kezelik, azt nem fogják akadályozni, ugyanakkor támogatást sem helyeztek kilátásba.

A VSZ politikai szervezetének gyökeres átalakításán vannak, hogy azok kizárólag konzultatív szerepet kapjanak. Ebben aktív együttműködésünket igénylik.

Nyitottságot mutattak a VSZ katonai struktúrájának olyan módosítására, amely azonban súlyos fenyegetettség, háborús veszély esetén biztosítja annak működőképességét. (Így tehát úgy tűnik, a lengyel pozíció rugalmassága növeli mozgásterün-

ket a katonai struktúrák leépítésében.) Ami a július 15-én induló tárgyalássorozat napirendjére tett csehszlovák javaslatokat illeti, hozzánk hasonlóan nagy fenntartással kezelik a katonai struktúrák átalakítására kezdeményezetteket. Úgy ítéltük meg, hogy azok veszélyesek, új mezben régi mechanizmusok átörökítését eredményezhetik.

Lengyel részről aggodalmuknak adtak hangot a csehszlovák vezetés szüntelen javaslatai, kezdeményezései, azok előkészítetlensége miatt. Jelezték, növekvő bizalmatlanságot tapasztalnak a kétoldalú kapcsolatokban, amelyek elosztatásához magyar együttműködést szívesen vennének. Kíváncsún tartják: térjünk ki a csehszlovák kezdeményezésű, háromoldalú felsőszintű nyilatkozat szakértői szerkesztése elől.

A konzultációt igen hasznosnak értékelem. A vártnál nagyobb rugalmasságot tapasztaltam a VSZ felülvizsgálatával, a katonai struktúra lehetséges lebontásával kapcsolatban. Jelentős az igény a velünk való konkrét együttműködésre biztonságpolitikai kérdésekben. Korábbiaknál erőteljesebben érzékelhetőek a lengyel belpolitika ingadozásai.

Budapest, 1990. július 10.

*Kupper*²⁸⁹

MNL OL XIX-J-1-j 1990 95. doboz

²⁸⁹ Kupper Vojtek Béla aláírása.

13.

Rejtjeltávirat Moszkvából. A szovjet vezetés döntése a csapatkivonásról; a megállapodásokban rögzített határidőket feltétlenül be kell tartani
1990. július 20.

331. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Moszkva

Azonosító MOW20911

Érkezett: 1990.07.20. 17:51

Készítette: Go.

Ellenőrizte:

A MID²⁹⁰ magyar osztályának vezető munkatársa elmondta, hogy július 16-án együttes ülést tartott a Legfelső Tanács Nemzetközi, valamint Nemzetbiztonsági és Honvédelmi Bizottsága a kelet-európai szovjet csapatkivonás kérdéseiről, összegezve a csehszlovákiai és a magyarországi csapatkivonások eddigi tapasztalatait.

Az ülésen szakértőket hallgatták meg, köztük Aboimov nagykövetet és Burlakov vezérezt²⁹¹. A bizottság állásfoglalása szerint helyes volt a szovjet vezetés döntése a csapatkivonásról, a megállapodásokban rögzített határidőket feltétlenül be kell tartani. Emellett nagy figyelmet fordítottak a kivonásra kerülő csapatok, családok szovjetunióbeli elhelyezésére, szükségesnek tartották ezzel foglalkozó állami program kidolgozását, behatóan foglalkoztak az objektumok átadásával kapcsolatos pénzügyi-elszámolási kérdésekkel.

Július 12-én módszertani megállapodást írtak alá a csehszlovák féllel a pénzügyi elszámolási kérdésekről, mely szerint a szovjet tulajdonban lévő azon objektumok, melyre a csehszlovák hadsereg nem tart igényt, szabadon értékesíthetők bármely jogi személynek és a befolyó összeg csehszlovák koronában vezetett külön számlán kerül elhelyezésre. Külön szakértői csoport foglalkozik a környezetnek okozott kár

²⁹⁰ A MID (Miniszersztvo Inosztrannüh Del) a Szovjetunió Külügyminisztériuma.

²⁹¹ Matvej Burlakov vezérezredes 1988 és 1990 között a szovjet Déli Hadseregcsoporthoz Magyarországon állomásozó alakulatának parancsnoka volt, illetve az ő irányításával készítették elő a szovjet csapatok kivonását.

felmérésével, így minden egyes objektum átadása, avagy eladása után az okozott kár összegének levonásával csökkentett összeg kerül átutalásra. Véleménye szerint, a csehszlovákokkal kötött megállapodás jó alapot teremt ahhoz, hogy rendezhessük az e téren fennálló visszás helyzetet, amely egyre nagyobb terhet jelent kapcsolatainkban. E kérdés rendezése, valamint a konvertibilis elszámolásra való áttérésről szóló megállapodás aláírása teremtheti meg a szovjet–magyar miniszterelnöki találkozó megrendezésének szilárd alapját.

Tudomása szerint a szovjet fél birtokában olyan 1946-os és 1947-es hivatalos adásvételi szerződések vannak a ma vita tárgyát képező számos magyarországi szovjet katonai objektumról, amelyek egyértelműen bizonyítják a szovjet tulajdonjogot az objektumok földterületére is.²⁹² Annak idején ez háborús jóvátétel részét képezte, egyetlen felelős bíróság sem kérdőjelezné meg a szovjet tulajdon jogát, amennyiben az említett szerződéseket benyújtánák. A szovjet fél azonban bízva a kérdés mindkét fél számára megnyugtatható rendezésében, nem kívánja közzétenni ezeket a fontos iratokat.

Lássa: III. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem: *Aláírás*²⁹³

MNL OL XIX–J–I–j 1990 77. doboz

²⁹² Ilyen adásvételi szerződésről nincs tudomásunk.

²⁹³ Nem olvasható kézirással.

14.

A moszkvai magyar ügyvivő feljegyzése az aktuális kérdésekről a magyar–szovjet kapcsolatokban. Thürmer Gyula, a Munkáspárt elnöke Moszkvában
1990. augusztus 27.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Készült: 3 példányban

Központ: 2 példányban

Nagykövetség: 1 példányban

Gépelte: Kocsis Imréné

Szigorúan Titkos!

Érvényes: visszavonásig!

Moszkva, 1990. augusztus 27.

Tárgy: A Szovjetunió magyarországi politikájának Janus-arca

A hivatalos Szovjetunió felelős tényezőinek nyilatkozatai egyrészt arról törekszenek meggyőzni bennünket, hogy a szovjet–magyar kapcsolatokat az új politikai realitásoknak megfelelően, az egyenjogúság, a kölcsönös érdekek egyensúlya, egymás belügyeibe való be nem avatkozás, a korszerű követelmények, az új politikai gondolkodás szellemében óhajtják kialakítani. Ebben a szellemben és felfogásban nyilatkozott meg Mihail Gorbacsov és Nyikolaj Rizskov Antall Józseffel és Göncz Árpáddal folytatott megbeszélésein a VSZ PTT alkalmából Moszkvában. Ezeket az elveket hangsúlyozza számtalan esetben Eduard Sevardnadze külügyminiszter is.

Ennek fényében különösen disszonánsnak látszanak az SZKP és a kormányhivatalok felelős tényezőinek egyes megnyilvánulásai, mint például a szovjet külügyi szóvivő Antall József kormányfő Szent István-napi beszédét tapintatlanul kifogásoló megjegyzése, vagy Thürmer Gyulának²⁹⁴ a magyarországi helyi választásokra²⁹⁵ idézített látogatása, akit Moszkvában két politikai bizottsági tag és Jazov marsall, had-

²⁹⁴ Thürmer Gyula (1953–) 1982-től a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Külügyi Osztályán, majd 1988-tól az MSZMP főtitkárságán dolgozott. 1989-ben Grósz Károly titkára volt. 1989. december 17-től a baloldali Munkáspárt elnöke.

²⁹⁵ Magyarországon 1990. szeptember 30. és október 14. között tartották az első szabad önkormányzati választásokat.

ügyminiszter fogadott²⁹⁶. Nem tűnik véletlennek, hogy a Pravda, az SZKP KB központi lapjának augusztus 25-i száma Thürmer Gyula terjedelmes, a törvényes magyar kormány politikáját befeketítő nyilatkozatát hozza. Nehéz elszakadni attól a gondolattól, hogy nem szervezett kampányról van szó. Vlagyimir Geraszimov, a Pravda budapesti tudósítója nyilvánvalóan a SZKP KB illetékes osztálya utasítására, nem a saját kezdeményezésére készítette el a barátságtalan interjút Thürmer Gyulával.

A fenti jelenségekből körvonalazódni látszik az a szovjet törekvés, hogy Magyarország felé is érvényesítse a szovjet Köztársaságokban kialakított politikáját, amikor az SZKP platformján álló, Moszkva központi irányvonalát támogató pártokat, politikai erőket támogat az önállósuló helyi köztársasági kormányok és parlamentek politikai irányvonala korlátozása és fékezése jegyében. Erre különösen jó példát mutatnak a balti köztársaságok.

Megítélésünk szerint számítani lehet a szovjet nagykövetség fokozódó sajátos aktivitására, esetleg a pártok közti viszály szításában, a magyar–szovjet kapcsolatok selektált, a magyar Külügyminisztérium háta mögötti építésében. A meglepetés erejével ért bennünket Vörös Vince, az Országgyűlés alelnöke²⁹⁷ és Gerbovits Jenő, tárca nélküli miniszter²⁹⁸ – szerintünk nem eléggé előkészített – szovjetunióbeli látogatása, amelyet Iván Aboimov szovjet nagykövet kezdeményezett és inspirált. Természetesen az ilyen kezdeményezés lehet jó szándékú és hasznos is, de elgondolkodtató, hogy Thürmer Gyula itteni megbeszéléseit is a budapesti szovjet nagykövetség készítette elő.

Célszerűnek látszik a budapesti szovjet állandó tudósítók tevékenységének figyelemmel kísérése is, különös tekintettel Vlagyimir Geraszimovra, a Pravda tudósítójára, ki már többször tanújelét adta rosszhiszeműségének. (Lembergől a közelmúltban utasították ki a Pravda tudósítóját.)

*Birnbauer József*²⁹⁹
ideiglenes ügyvivő

MNL OL XIX–J–I–j 1990 73. doboz

²⁹⁶ Vö. *Rejtjeltávirat Moszkvából. Jazov szovjet hadügyminiszter fogadta Thürmer Gyulát.* Keltezése: 1990. szeptember 20. MNL OL XIX–J–I–j 72. doboz.

²⁹⁷ Vörös Vince (1911–2001) kisgazdapárti politikus, aki 1988-ban részt vett a Független Kisgazdapárt újjászervezésében, illetve 1990. május 2-től az Országgyűlés alelnöke volt 1994-ig.

²⁹⁸ Gerbovits Jenő (1925–2011) kisgazdapárti politikus, aki 1990. május 14. és 1991. január 15. között a kormány tárca nélküli minisztere, feladata volt a földtulajdonnal kapcsolatos rehabilitáció.

²⁹⁹ Kézírással. Birnbauer József 1989 júniusától rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter volt és ugyanekkortól kihelyezésre került első beosztottnak Moszkvába.

15.

Ivan Aboimov szovjet nagykövet látogatása Antall Józsefnél.
Feljegyzés a szovjet csapatok kivonásának pénzügyi és
tulajdonjogi kérdéseiről
1990. szeptember 5.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Szovjet referatúra
Kontra Ferenc

Szigorúan Titkos!
Készült: 1 példányban

FELJEGYZÉS

Tárgy: Aboimov szovjet nagykövet látogatása Antall József miniszterelnöknél

1990. szeptember 3-án kérésére Antall József miniszterelnök fogadta Ivan Aboimov szovjet nagykövetet. A megbeszélésen szovjet részről csak a nagykövet vett részt. Magyar részről jelen volt Somogyi Ferenc, a Külügyminisztérium politikai államtitkára, Karácsony vezérőrnagy, a kormány megbízott helyettese³⁰⁰, Székely Árpád, a miniszterelnök külpolitikai tanácsadója, Kontra Ferenc tolmács, valamint + 1 fő (a miniszterelnök katonai tanácsadója?).

Aboimov nagykövet tájékoztatta a miniszterelnököt arról, hogy a szovjet kormány tárgyalóküldöttséget tervez Magyarországra küldeni a szovjet csapatkivonások során felmerült pénzügyi és tulajdonjogi kérdések megvitatására. A küldöttséget Konsztantyin Katusev, a külgazdasági kapcsolatok minisztere vezeti és tagjai között lesz a KÜM, a HM, a Pénzügyminisztérium, az Igazságügy Minisztérium, a Tervhivatal, az Ellátási Állami Bizottság és a Környezetvédelmi Állami Bizottság miniszterhelyettesi szintű képviselője is. A szeptember 15–18. közötti időre tervezett tárgyalások előkészítésére szeptember 10-én Budapestre érkezik Grisin miniszterhelyettes.³⁰¹

³⁰⁰ Karácsony Imre vezérőrnagy a szovjet csapatok kivonásának magyarországi kormány megbízottjának, Annus Antal altábornagynak a helyettese volt.

³⁰¹ Viktor Grisin (1914–1992) külgazdasági miniszterhelyettesről van szó.

Antall József közölte, hogy készen állunk a tárgyalások megkezdésére és a magunk részéről fontosnak tartjuk, hogy a megbeszélések eredményesek legyenek és a csapatkivonás üteme optimálisan alakuljon. Kérte, hogy a nagykövet tájékoztassa erről Gorbacsov és Rizskov urakat. Hangsúlyozta, hogy a megbeszélések során minden elképzelhető tételt, minden igényt fel kell mérni. Közölte, hogy magyar részről Kádár Béla miniszter vezeti a tárgyaló küldöttséget, amelyben helyet kapnak a magyar partner minisztériumok és intézmények államtitkárai vagy helyettes államtitkárai is. Fontosnak tartanánk, hogy a megbeszélések alatt szakértőkből álló munkabizottságok is alakuljanak az érdemi munka támogatására. A miniszterelnök elfogadhatatlannak nevezte azt a módszert, hogy külön kiemeljünk, olyan objektumokat, amelyekhez csak az egyik félnek fűződik érdeke.

A miniszterelnök kifejtette, nem tudja, mennyire vagyunk felkészülve bizonyos területeken, pl. a környezetvédelem területén. A cél azonban nem az, hogy a három rövid tárgyalási nap alatt mindenben megállapodjunk, hanem az, hogy a tárgyalások meghatározzák az alapvető irányokat, a továbblépés útját.

A miniszterelnök megbízta Somogyi Ferenc politikai államtitkárt, hogy tájékoztassa Kádár Béla minisztert és képviselje a Külügyminisztériumot a tárgyalásokon. Karácsony vezérőrnagy elmondta, hogy Grisin úrral már korábban is tárgyaltak, a megbeszélésekről feljegyzések készültek, így szeptember 10-étől a tárgyalások folytatására kerül sor. Tájékoztatta a miniszterelnököt és a nagykövetet arról, hogy az eddigi felmérések szerint 300 ezer dollártól 20 millió dollárig terjednek a szovjet egységek által okozott környezetvédelmi károk. Eltérő az épületek állagmegóvottságának értékelése. Egyes objektumok esetében pl. Tökölön, ahol 1500 lakás is átadásra kerül, a helyi önkormányzatokat is be kell vonni a döntések meghozatalába.

A nagykövet javasolta, hogy Katusev magyarországi látogatását fel lehetne használni a jövő évi elszámolási kérdésekkel kapcsolatos megbeszélések folytatására is. Ennek során tisztázni lehetne a jövő évi megállapodás aláírásának időpontját is. A nagykövet hangsúlyozta, hogy a kormányközi tárgyalásokon az elvekről kell megállapodni, majd kétoldalú alapon kell folytatni a tárgyalásokat.

Antall József utalt arra, hogy az egyes tagköztársaságokkal és az egyes vállalatokkal nem minden esetben tudjuk a Rizskov miniszterelnök által meghirdetett módon fejleszteni a közvetlen kapcsolatokat. Ma is sok esetben csak Moszkván keresztül megy a kapcsolattartás. Ez a nyugatiak véleménye is. Fontosnak tartjuk, hogy fejlesszük a kapcsolatainkat a Szovjetunió egyes köztársaságaival, így az Orosz SzSzSzK-val, Ukrajnával, illetve a kisebb köztársaságokkal, illetve egyes gazdasági övezetekkel, pl. Tyumennel is. Oroszországot a jövőben is fontos világpolitikai tényezőként kezeljük, ezért fontosnak tartjuk vele a politikai, gazdasági, ipari, mezőgazdasági és katonai kapcsolatok kiépítését. A kisebb köztársaságokkal kiépítendő

kapcsolataink nem helyettesíthetik az OSzSzSzK-val kiépítendő kapcsolatokat. Kérte a nagykövetet, hogy jelezze kormányának, hogy nem kívánunk kivonulni a szovjet piacról. Ellenkezőleg, a világpiaci árrendszer alapján kívánunk együttműködni velük. A csapatkivonással kapcsolatos kérdések megoldása javítja a gazdasági kapcsolatok lehetőségeit is. Gondot okoz azonban számunkra az, hogy áruszállításunkban – szándékaink ellenére – csökken a késztermékek aránya, illetve, hogy a Szovjetunió egyre kevesebb olajat szállít hazánkba. A nagykövet azt tanácsolta, hogy Magyarország keresse a kapcsolatokat azokkal a köztársaságokkal, amelyekkel érdekelt ebben. Jó lenne minél gyorsabban kialakítani ezeket a kapcsolatokat. A VSZ PTT novemberben tervezett budapesti üléséről szólva a miniszterelnök kifejtette, hogy érdekeltek vagyunk annak megrendezésében. A nagykövet elmondta, hogy ők is azzal számolnak, hogy a PTT ülésére a tervezett időpontban Budapesten kerül sor. Sok múlik azonban a szófiai előkészítő szakértői megbeszélés sikerességén. Ezt követően a miniszterelnök és a nagykövet négyszemközti megbeszélést folytatott.

Budapest, 1990. szeptember 5.

MNL OL XIX-J-I-j 1990 73. doboz

16.

Rejtjeltávirat Prágából. Marián Čalfa cseh kormányfő Antall Józsefnek címzett válaszelevele a Varsói Szerződés átalakításáról
1990. szeptember 7.

271. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Prága

Azonosító PRG0087

Érkezett: 1990. szeptember 07. 07:14

Készítette: Sgy.

Ellenőrizte:

Azonnal!

29, 41

S. Buchlovsky KÜM igazgató³⁰² a szövetségi kormányelnökség megbízásából szeptember 14-én átadta Marián Čalfa kormányfő Antall Józsefnek címzett válaszelevelét a VSZ átalakításáról. Egyben közölte, hogy Václav Havel válaszáat Göncz Árpádnak már szeptember 13-án postázta. Čalfa úr levelének magyar fordítását az alábbiakban küldöm. A levél szlovák nyelvű eredeti példányát a szeptember 14-i postával küldtem.

„A Cseh és Szlovák Szövetségi Kormányának elnöke.”

Prága, 1990. szeptember 14-én.

Tisztelt Kormányelnök Úr!

Kedves Barátom!

Megkaptam a múlt napokban az Ön levelét a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Magyar Köztársaság és a Lengyel Köztársaság közös tevékenységéről a Varsói Szerződés reformjában és szeretném ezt Önnek megköszönni.

³⁰² S. Buchlovský (1943–) a csehszlovák Külügyminisztérium igazgatója volt 1990 és 1991 között.

Gondolom, hogy az európai helyzet alakulása a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének moszkvai ülése után még inkább nyilvánvalóvá tette a VSZ struktúráinak és tevékenysége jellege megváltozásának szükségét.

Ennek a feladatnak a sürgőssége ennek ellenére nem nyilvánult meg a Kormány-meghatalmazottak Bizottságának tevékenységében. A Bizottság csak egyszer ült össze, s ugyanakkor ebből az egy ülésből származó tapasztalatok az álláspontok jelentős polarizálódását mutatják az egyik oldalon a VSZ tagországok többsége és a másik oldalon az egyes tagországok között.

Mivel a VSZ budapesti PTT rendkívüli ülése már ez év novemberben kellene, hogy megvalósuljon, a CSSZSZK³⁰³, Magyarország és Lengyelország képviselői munkatálcájának összehívása a magyar fővárosában több mint célszerű volt. Úgy gondolom, megállapíthatjuk, hogy az említett három ország teljes mértékben egyetért abban, hogy alapvetően szükséges felszámolni a VSZ abszurd katonai struktúráját és a VSZ tevékenysége a teljes felszámolásáig tartó időszakban kizárólag konzultatív szerepet kapjon, s orientáltsága főleg az európai leszerelés politikája legyen. Mint a VSZ egyedüli – ugyanakkor átmeneti – katonai eleme a VSZ új struktúrája a kialakítandó katonai konzultatív bizottság lenne, amelyet levelében említ.

Úgy vélem, hogy a Varsói Szerződés valamennyi túlhaladott struktúráját és szervét fokozatosan meg kell szüntetni úgy, hogy a helsinki utótálcázó 1992-ben³⁰⁴ [1990-ben] tényleg mérföldkövé válhasson az összeurópai biztonsági rendszer építésében.

Úgy tűnik, hogy az egyedüli katonai elem legalkalmasabb formája, amely a VSZ struktúrájában teljes megszűnéséig megmaradna viták tárgya lesz még és a konszenzus elérése nem kis erőfeszítést fog igényelni.

Jiří Dienstbier csehszlovák külügyminiszter levelet küldött a VSZ országok külügyminisztereinek és ebben javasolta, hogy az ENSZ 45. ülészaka idejére³⁰⁵ találkoztót szervezzenek meg valamennyi kérdés megtárgyalására, amelyek a Kormány-meghatalmazottak Bizottsága tevékenységének sikeres befejezésével függ[e]ne össze. Ugyanakkor nem tartom kizártnak, alakulásától függően a CSSZSZK elnöke, Václav Havel is személyes üzenetet küld egyes partnereinek.

³⁰³ A CSSZSZK feloldása a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság. Vö. a 12. számú lábjegyzettel.

³⁰⁴ Téves évszám, mert a helsinki utótálcázóra 1990 novemberében, Párizsban került sor.

³⁰⁵ Az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének 45. ülészaka 1990. október 1. és október 8. között volt, ahol október 3-án felszólalt Jeszenszky Géza külügyminiszter is.

A VSZ reformját ugyanis az EBEÉ párizsi legfelsőbb szintű üléséig be kell fejezni. Éppen ilyen lépéssel legjobban győzhetjük meg európai és más partnereinket, hogy tényleg ki kívánjuk iktatni az európai politikából a továbbra is meglévő blokk-struktúrákat.

Tisztelettel
M. Čalfa s.k.

Lássa: Biztonságpolitikai és Leszerelési Főosztály
III. Területi Főosztály
EEFO³⁰⁶

Láttam: *Aláírás*³⁰⁷

MNL OL XIX–J–I–j 1990 95. doboz

³⁰⁶ Az EEFO mozaikszó feloldása a magyar Külügyminisztérium Európai Együttműködési Főosztálya.

³⁰⁷ Nem olvasható kézírással.

17.

Rejtjeltávirat Moszkvából. Antall József és Mihail Gorbacsov
párizsi találkozásának előkészítése Moszkvában
1990. szeptember 21.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Moszkva

Azonosító: MOW00164

Érkezett: 1990. szeptember 21.

Tárgy: Gorbacsov–Antall találkozó

Monori I. főosztályvezető³⁰⁸ VCS hívása³⁰⁹ nyomán felkerestem A. Jakovlevet, az Elnöki Tanácsadó Testület Tagját³¹⁰. A velem közölt elképzeléseknek megfelelően kértem, hogy fogadja Somogyi Ferenc külügyi államtitkárt, aki miniszterelnökünk üzenetével, annak különmegbízottjaként jönne azzal a céllal, hogy érdemi megbeszélést folytasson magyar–szovjet felső szintű találkozó létrejötte érdekében. Vezetésünk úgy véli, hogy egy ilyen találkozó időszerű lenne, lehetőséget adna, hogy az első találkozón kifejtett kölcsönös jó szándékok alapján és szellemében megvitatni viszonyunk, együttműködésünk aktuális ügyeit, tartós alapokra helyezni további együttműködésünket.

Jakovlev a mondottakat figyelmesen végighallgatva kifejtette, egyetért azzal, hogy a kétoldalú kapcsolatainkban gyakorlati, nyugodt, kiegyensúlyozott cselekvésre van szükség. Viszonyunkat a jó szomszédság szellemében a kölcsönös érdekek és előnyök alapján kell új alapokra helyezni, „új oldalt kell nyitni a könyvben, de közben nem szabad elfelejteni a korábban olvasottakat sem”. A Szovjetunióban ma már senki sem vonja kétségbe, hogy minden népnek joga van megválasztani, milyen tár-

³⁰⁸ Monori István 1990. augusztus 1-jétől 1991. november 29-ig a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályának – Szovjetunió, Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, Lengyel Köztársaság – a vezetője volt.

³⁰⁹ A megbízható titkos és védett VCS hálózatnak összesen ötvenkilenc vonala üzemelt Magyarországon. A fokozottan üzembiztos és lehallgatástól mentes vonalakat pártvezetők, majd 1990 májusa után az állami vezetők használhatták.

³¹⁰ Alekszandr Jakovlev (1931–) tagja az SZKP Politikai Bizottságának, amelynek nemzetközi politikai kérdésekkel foglalkozó bizottságát vezette. Az SZKP Központi Bizottsága Külügyi Osztályának a vezetője.

sadalmi rendszerben kíván élni.³¹¹ Ugyanakkor vigyázni kell arra, hogy kapcsolatainkban a korábbi pozitívumok ne vesszenek el.

Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy az elmúlt évek a Magyarországon és Szovjetunióban élő emberek tudatában egyaránt nyomot hagytak.

A javasolt találkozó aktualitásával, szükségességével, bár elvileg egyetértenek, gyakorlatilag az a közeli hónapokban szinte kivitelezhetetlen. Bár természetesen az elnök dönt, nehezen tudja elképzelni, hogy a legközelebbi időszakban, módjában áll felkészülni egy ilyen találkozóra. Az elkövetkező 10 nap a Szovjetunió életében döntő fontosságú időszak lesz.³¹² Sorsdöntő kérdések fognak eldőlni folytatódik a „verekedés” a gazdasági stabilizálás és a piacgazdaságra való áttérés alapkérdéseiben, dönteni kell a kormány jövőjéről, az unió és a köztársaságok viszonyáról, majd október közepe táján be kell indítani a stabilizációs időszakot.

A neki szánt közvetítő szerep ügyében is az elnök dönt, de már most közölheti, hogy annak elfogadásának nem sok esélye van, saját nagyfokú elfoglaltsága miatt. A jövő hét elején Párizsba utazik, hogy részt vegyen a „Liberation” által szervezett találkozón³¹³, amelyen Mitterand, Kohl, Schmidt³¹⁴ és más ismert személyiségek is jelen lesznek. Célszerűbbnek tartaná, ha Somogyi államtitkár úr küldetése ügyében Sevardnadze külügyminiszterhez fordulna, hiszen köztudott, hogy a nagytekintélyű külügyminiszter a magyarok barátja és megfelelő kompetenciával is rendelkezik az ilyen ügyekben. Ez azért is magától értetődő, mivel szinte biztosra vehető, hogy [a] Rizskov-kormány bukása ellenére is, ami még nem egyértelmű, Sevardnadze a helyén marad.

Ígéretet tett arra, hogy javaslatunkról tájékoztatja Gorbacsovot, azt komolyan megvizsgálják és a közeljövőben választ adnak lehetőségeiket illetően.

Lássa: III. Területi Főosztály

Lássa:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-I-j 1990 72. doboz

³¹¹ Utalás a Sinatra-doktrínára. Vö. a 19. számú lábjegyzettel.

³¹² Valószínűleg utalás a két Németország egyesítésére. 1990. szeptember 20-án ratifikálták az egyesítésről szóló okmányt és október 3-án hivatalosan is megtörtént a német egység.

³¹³ Valószínű a *Liberation* francia baloldali napilap által szervezett találkozóról van szó.

³¹⁴ Helmut Heinrich Waldemar Schmidt (1918–) német szociáldemokrata politikus 1974. május 16. és 1982. október 1. között a Németországi Szövetségi Köztársaság kancellárja volt.

18.

Monori István, a Külügyminisztérium főosztályvezetőjének
témavázlata Jeszenszky Géza és Eduard Sevardnadze
tárgyalásához
1990. november 2.

Külügyminisztérium
003007/2/1990.

Szigorúan Titkos!

TÁRGYALÁSI TÉMAVÁZLAT

Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnak Eduard Sevardnadze úrral, a Szovjetunió külügyminiszterével folytatandó megbeszéléséhez

Üdvözlöm Sevardnadze urat Magyarországon, örömömre szolgál, hogy a leszerelési kérdésekkel kapcsolatos sokoldalú program mellett kétoldalú megbeszéléseket is folytathatunk. A békés úton lezajlott rendszerváltás következtében Magyarországon kialakult a tényleges többpártrendszer. A sztálinizmustól való elhatárolódás azonban nem jelent elhatárolódást a Szovjetuniótól. Magyarország eltökélten halad a maga választotta úton. Szükségünk van arra, hogy a szétesett és működésképtelennek bizonyult keleti gazdasági és politikai kapcsolatrendszer helyett életképes együttműködést alakítsunk ki a világ valamennyi országával. Külpolitikánk legjelentősebb területe – a gazdasági érdekek és a tradíciók alapján – a tág értelemben vett Európa. Ennek a politikának az intézményes kereteit kezdjük kiépíteni az Európa Tanácsba történő belépéssel és a különböző nyugat-európai szervezetek munkájába való bekapcsolódással. Külpolitikánk európai iránya nem áll ellentétben a széles értelemben vett atlanti együttműködés gondolatával, az USA-val és Kanadával való együttműködéssel. Felhasználom az alkalmat arra, hogy ismételten megerősítsem: a Magyar Köztársaság rendkívül nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy korrekt, kölcsönösen előnyös, jószomszédi, ha lehet, baráti kapcsolatokat alakítson ki a Szovjetunióval. Nagy jelentőséget tulajdonítunk bilaterális kapcsolataink fejlesztésének minden területen, beleértve a nemzetközi politikában való együttműködést is.

A biztonságpolitikáról

Magyarországnak és a Szovjetunióknak egyaránt érdeke, hogy a Varsói Szerződés helyén – amely mostanra elveszítette katonai és politikai funkciói jelentős részét –

stabil, jól funkcionáló biztonsági struktúra alakuljon ki térségünkben. Mi úgy véljük, ez a struktúra részét kell, hogy képezze egy együttműködésen alapuló új, európai biztonsági felépítménynek. Annak, hogy államaink mielőbb bekapcsolódhassanak az európai integrációs folyamatokba, fontos előfeltétele, hogy régióink – biztonságpolitikai szempontból is – stabilá, kiszámíthatóvá váljon.³¹⁵ Az európai hagyományos fegyveres erőkről és fegyverzetekről szóló megállapodás aláírásával fontos lépést teszünk az új európai biztonsági struktúra létrehozása felé. Jelentősen csökken a fegyverzetek szintje, és olyan, viszonylag stabil erőegyensúly alakul ki a térség államai között, ami megfelelő alapot képez az új biztonsági struktúra kialakításához. Meggyőződésünk, hogy ezt a struktúrát – amelyet kétoldalú, regionális és összeurópai megállapodások, szerződések, intézmények hálójaként képzelünk el, – letről felfelé kell kialakítani. Máris lehetőséget látunk arra, hogy szomszédjainkkal megkezdjük a tárgyalásokat, olyan kétoldalú biztonsági megállapodásokról, amelyek alapját képezhetik térségünk és egész kontinensünk biztonsági rendszerének. Magyarország biztonsága szempontjából kiemelkedően fontos a Szovjetunió. Azzal is tisztában vagyunk, hogy a Szovjetunió nélkül nem képzelhető el az európai biztonsági rendszer létrehozása. Ennek megfelelően készek vagyunk rá, hogy haladéktalanul tárgyalásokat kezdjünk kétoldalú negatív biztonsági garanciák nyújtásáról. Ezen túlmenően szeretnénk zökkenőmentesen folytatni – immár bilaterális alapon – eddigi hadi-technikai együttműködésünket, nem utolsósorban az egymásnak szállított eszközök, berendezések zavartalan pótalkatrész ellátása érdekében. A kétoldalú biztonsági garanciákról folyó tárgyalásokon a szakértők kidolgozhatnak egy olyan megállapodás részleteit, amelyben a magunk részéről garantálnánk, hogy Magyarország területéről vagy légteréből a mi hozzájárulásunkkal nem indulhat ki semmiféle fenyegetés a Szovjetunió biztonsága ellen. A mostani tárgyalásról ki lehetne adni egy rövid sajtóközleményt, amelyben tudatnánk, hogy megállapodtunk egy biztonsági munka-

³¹⁵ Vö. „Az elmúlt évek tapasztalati meggyőzően bizonyítják, hogy látszatbiztonság volt az, amit a KGST gazdasági téren nyújtott Magyarország számára. Elég, ha az egyre bizonytalanabb szovjet energia- és nyersanyagszállításoktól való túlzott függőségünket említjük ennek bizonyítására. A »testvér országokkal« kötelezően kialakított szoros, »baráti« kapcsolatok, a kényszerű külpolitikai egyeztetés nem tette lehetővé, hogy politikai eszközökkel megfelelően garantáljuk biztonságunkat. Az érdemi párbeszéd hiánya miatt nem nyílt mód pl. arra, hogy hatékonyan előmozdítsuk a szomszédos országokban élő magyar nemzetiség helyzetének javulását. A »szőnyeg alá söpört« problémák időzített bombája a »szocialista közösség« összeomlásával lépett működésbe az egész térségben. A VSZ és KGST keretében tett erőtlén kísérletek nem nyújtottak lehetőséget környezeti biztonságunk szavatolására. A kötelező normák és működőképes riasztási rendszer hiányában a legszükségesebb intézkedések megtételére se nyílt módunk. (A dunai vízlépcső esete bizonyítja, hogy ez legtöbbször nem is állt szándékunkban.)” *A magyar biztonságpolitika címmel.* Keltezése: 1990. december 18. MNL OL XIX-J-1-j 1990 2. doboz.

csoport felállításáról, ami megkezdte a fenti megállapodás tárgyalását. Javasoljuk, hogy a PTT elmaradt budapesti ülésére december elején, a párizsi csúcsertekezlet után kerüljön sor. Ekkor, kihasználva a párizsi csúcson elfogadott történelmi döntések kedvező hatását, megállapodhatnánk a feleslegessé vált katonai szervezet lebontásának menetrendjéről, módjáról és dönthetnénk magának a Varsói Szerződésnek a további sorsáról is. Azért is támogattuk a PTT elhalasztását, mert szerettük volna még az ülés előtt biztosítani a szovjetvezetést: készek vagyunk maximális mértékben figyelembe venni a Szovjetunió jogos biztonsági igényeit és kétoldalú tárgyalásokat kezdeni ennek gyakorlati vonatkozásairól.³¹⁶ Úgy véljük, a most kialakuló európai biztonsági rendszerben mind kevesebb szerep jut majd a katonai erőnek, s nő a biztonság nem katonai tényezőinek – a gazdasági, politikai, kulturális, környezetvédelmi, emberi jogi együttműködésnek – a fontossága. Különösen nagy jelentősége van a biztonság nem katonai tényezőinek térségünkben, ahol a gazdasági gondok, szociális feszültségek, etnikai problémák feszültségeket eredményeznek és konfliktusforrássá válhatnak.

Sevardnadze úr ismeri a Magyar Köztársaság jelentős függését az importált energia-hordozóktól.³¹⁷ Ez az oka annak, hogy számunkra óriási problémát jelentenek a Szovjetunióval szerződött energiahordozók szállításának jelentős csökkentése és a Perzsai-öbölbeli válság következtében felszökő energiaárak.³¹⁸ Ebben a helyzetben – ismerve a Szovjetunióban tapasztalható benzinhiányt – nagyra értékeljük országuk felajánlását, hogy a magyarországi súlyos helyzet enyhítésére felajánlották 35000 tonna benzin szállítását. Szeretnénk, ha a jövőben a szerződött energiamennyiséget le tudnák szállítani. (Bizonyára kevesebb zavar lesz a szállításokban 1990. január 1-jével, amikor a kereskedelmi forgalomban áttérünk a szabaddevizás elszámolásra.³¹⁹) Nagy

³¹⁶ Vö. „Október 22-án Haszbulatov orosz parlamenti elnökhelyettes átutazásakor a repülőtéren találkoztam Aboimov szovjet nagykövettel. A nagykövet örömmel nyugtázta a magyar vezetők konstruktív reagálását a VSZ PTT november 3–4-re tervezett ülésének elhalasztására tett szovjet javaslatra és nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy Jeszenszky Géza külügyminiszter a hazaérkezése napján első kézből tájékoztatta Öt a magyar miniszterelnök USA-beli látogatásáról. Aboimov ugyancsak meglelégedéssel szólt (és erről is jelentett központjának), hogy Antall József és Jeszenszky Géza amerikai útjuk során kiegyensúlyozottan beszéltek a Szovjetunióról és elismeréssel M. Gorbacsov Nobel-díjáról, nemzetközi szerepéről.” *Jeszenszky Géza moszkvai útjának előkészítése* címmel. Keltezése: 1990. október 24. *MNL OL XIX–J–1–j* 1990 72. doboz

³¹⁷ Vö. a 20. számú dokumentummal *Javaslat a magyar–szovjet csúcstalálkozón magyar részről felvetendő gazdasági vonatkozású kérdésekre* címmel. Keltezése: 1990. november 20.

³¹⁸ A Szaddám Husszein irányította iraki csapatok 1990. augusztus 2-án hajnalban lerohanták Kuvaítot, ahol az iraki katonák amerikai, angol, német és francia állampolgárokat gyűjtötték össze és Bagdadba szállították őket. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 661. számú határozatában elítélte az akciót és szankciókat vezetett be Irak ellen. 1991. január 17-én kezdetét vette az első Öböl-háború.

³¹⁹ A szabaddevizás elszámolás a konvertibilis, nem rubel elszámolású kereskedelmi forgalom.

figyelemmel kísérjük a Szovjetunió megújulási folyamatát, az új szövetségi szerződésről folyó tárgyalásokat. Bízunk benne, hogy az új államalakulat békés úton alakul ki. Eltökélt szándékunk az, hogy a szövetségi vezetéssel fenntartandó jó kapcsolatokat mellett nem zárkozunk el a szuverenitásukat kinyilvánított egyes tagköztársaságok közvetlen kapcsolatépítési kísérletei elől sem, és magunk is kezdeményezünk irányukban. Ennek megfelelően szóba került a konzuli szintű kapcsolat Ukrajnával és a közvetlen kapcsolatok kialakítása más tagköztársaságokkal is. A további kapcsolatfejlesztést ezekkel a tagköztársaságokkal a szövetségi szerződésről a Szovjetunióban folyó belső egyeztetés függvényében tervezzük. Ebbe a folyamatba mi sem közvetlen, sem közvetett formában nem kívánunk beavatkozni. Kérjük ugyanakkor a szovjet vezetők megértését azíránt, hogy a közvetlen kapcsolatok kiépítése terén előre kívánunk lépni az egyes tagköztársaságokkal. Ezen törekvésünk nem irányul a Szovjetunió ellen. Az ütemtervnek megfelelően zajlik a szovjet csapatok kivonása Magyarországról. A folyamat sikeres befejezése kedvező hatással lesz kapcsolataink alakulására. Készek vagyunk a csapatkivonással kapcsolatos elszámolási kérdések tárgyalásos rendezésére. Kulturális, tudományos, oktatási kapcsolatainkra is komoly hatással volt az ideológiai útelválás. Kiderült, hogy a túlpolitizált és túlideologizált együttműködés miatt nem ismerjük igazán jól egymás valós értékeit. Törekednünk kell az ideológiától mentes kulturális, művészeti értékek cseréjére. Országunkban aktív jogalkotói munka folyik. Hozzákezdünk a jogállamiság megteremtéséhez. Ezen a téren nekünk is vannak tapasztalataink. Az igazságügy miniszterek találkozója megfelelő fórumot teremtené a tapasztalatcserének. Szeretném felvetni a magyar-szovjet egyszerűsített határátlépés egyoldalú korlátozásának kérdését. Meggyőződésünk, hogy a korlátozás nem szolgálja országaink érdekeit.

Külügyminisztériumaink, munkatársaink Budapesten, Moszkvában és a különböző nemzetközi fórumokon hasznosan kontaktálnak, konzultálnak, működnek együtt. Célszerűnek tartanám, ha mindezen kapcsolatainkat, jövőbeni elképzeléseinket velük összefüggésben közös dokumentumban rögzítenénk. Lehetne ez a dokumentum egy jegyzőkönyv a külügyminisztériumaink közötti kapcsolatainkról, amelyet következő találkozóink alkalmából aláírhatnánk. E dokumentum elkészítéséhez munkatársaink a legközelebbi jövőben hozzákezdhetnének.

Budapest, 1990. november 2.

*Monori*³²⁰

MNL OL XIX-J-I-j 1990 72. doboz

³²⁰ Kézírással.

19.

Témavázlat Antall József és Mihail Gorbacsov találkozásához
1990. november 20.

Külügyminisztérium

1123/3

003505/1990.

TÁRGYALÁSI TÉMAVÁZLAT AZ ANTALL–GORBACSOV MEGBESZÉLÉSHEZ

A párizsi csúcstalálkozó fontos mérföldkő az új Európa megteremtéséhez vezető úton. Nagyra értékeljük az Ön szerepét a mai Európa megteremtésében. Személyes gratuláció az Önnek odaítélt Nobel-békedíjhoz.

A magyarországi belső helyzet értékelése:

- politikai rendszer,
- gazdasági helyzet,
- érdekegyeztetés.

A magyar külpolitika:

- Európa-politikánk: minél teljesebb részvételünk az európai integrációban.
- A jövő Európájának biztonsága: a kollektív összeurópai biztonsági rendszer és a kétoldalú szerződések rendszere.
- Megkülönböztetett figyelem a szomszédos országokra.

Magyar–szovjet kapcsolatok

– Nagy fontosságú. Új elvek alapján, a valódi értékek megőrzésével, a meglévő konfliktusok megoldására törekedve.

– A magyarországi és szovjetunióbeli változások sok vonatkozásban párhuzamosak. Történelmi tény: a gorbacsovi politika hozzájárult a magyarországi és kelet-európai változásokhoz, Európa és a világ átalakulásához.

– Egy megújult Magyarország és egy megújuló Szovjetunió kapcsolatai legyenek. Megindult az előző kapcsolatrendszer koncepciójának ártértékelése. Szerződéses viszonyt hozunk létre. Javasoljuk, hogy külügyminisztériumaink haladéktalanul kezdjék el a tárgyalásokat az idevágó dokumentumok előkészítéséről, beleértve az elavult Barátsági szerződés helyébe tervezett együttműködési egyezményt is.

– Elismerjük a Szovjetunió jogos biztonsági érdekeit. Javasolom, hogy a külügyminisztériumaink kezdjék el egy kölcsönös negatív biztonsági garanciákról szóló szerződés kidolgozását.

– Fontos folyamat, érdemi kapcsolattartás. Június óta erre nem volt lehetőség. A külügyminisztériumok útján egyeztessük a soron következő hónapok találkozójának tervét.

– Számolunk Gorbacsov látogatásával, miniszterelnökünk és külügyminiszterünk utazásával, a szaktárcák érintkezésével, a moszkvai kerekasztal megbeszéléssel.

Gazdasági kapcsolatainkról

– Országaink súlyos gazdasági helyzete nagy teherpróbának tette ki gazdasági kapcsolatainkat.

– Égetően szükségessé vált a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok új feltételrendszerének kialakítása, elfogadható megállapodás elérése.

– A lehető legrövidebb időn belül készek vagyunk aláírni az új feltételrendszerre való áttérésről szóló kormányközi egyezményt és eltekintünk attól, hogy a magyar aktívum felhasználásáról a megállapodásra azt megelőzően kerüljön sor.

– Szükséges, hogy még idén számunkra is elviselhető kompromisszumos megoldás szülessen a magyar aktívum felhasználásáról. A magyar gazdaság számára elviselhetetlen lenne, ha ezt a ténylegesen hitelkintlévőségünket nem tudnánk használni az áttérésről járó veszteségünk csökkentésére³²¹, döntőrészt 1991-ben, illetve 1992-ben.

– Arra törekszünk, hogy még az év december első hetében lezárhassuk az 1991. évi magyar–szovjet kereskedelmi forgalommal kapcsolatos tárgyalásokat, összhangban a köztársasági lehetőségekkel és tárgyalásokkal.

– Sürgetjük az 1991. évi kölcsönös kereskedelem magját képező vásárlási lehetőségek (indikatív listák) lehető leggyorsabb egyeztetését (ami szovjet fél miatt húzódik július óta). Ha szovjet részről vállalatainknak nem engedélyezik a szerződéskötéseket 1991-re, akkor a jövő év első hónapjaiban a forgalom összeomolhat.

– A kőolaj és egyéb energia szállítások a Szovjetunióból rendkívüli jelentőségűek számunkra.

– Az év folyamán érvényesített drasztikus csökkentések országunkat a fizetési képtelenség határára sodorják, a szállítások nagyfokú bizonytalansága pedig gazdaságunkat teszi ki működő képtelenség veszélyének. Szorgalmazzuk az 1990-ra vállalt szovjet kötelezettség teljesítését, az energiaszállítások stabilizálásának biztosítását.

³²¹ „A rubel elszámolású forgalomban a tendencia változatlan. Az import 16,4%-kal, az export 28%-kal esett vissza, a szaldó kedvező (300 millió rubel). Éves szinten a kiegyenlített fizetési mérleg elérhető, a relációs megoszlás előnytelen. A szovjet viszonylatú követelésállomány várhatóan 300–400 millió rubellel tovább nőhet, amelyhez – a tárgyalások mai állása szerint – nem fűződik érdekünk, ezért az ésszerű lassításra kell törekedni.” *A külgazdasági folyamatok 1990. évi alakulása és 1991. évi feladatok* címmel. OTM Antall-hagyaték 26. d.

– Az 1990. utáni kőolaj és egyéb energiahordozók szállítása ügyében – a biztonságos ellátásunk érdekében – közös megállapodással mielőbb jussunk egyezsége.

– Mielőbb szeretnénk megismerni a tényleges szovjet lehetőségeket és feltételeket. Számolunk a szovjet szállításokkal, s készek vagyunk – a Szovjetunió számára szükséges áruk biztosításával – különböző konstrukciókról megállapodni.

– Eddig a földgáz és villamos energia importunkat teljes egészében, a kőolaj importunk túlnyomó hányadát a Szovjetunióból szereztük be. Ehhez kiépített csővezetéki, illetve vezetéki rendszerkapcsolatok szolgálnak. Ezek létesítéséhez Magyarország beruházási hozzájárulást nyújtott. Az idevágó szerződések ma is érvényben vannak. Szorgalmazzuk, hogy közösen nyilvánítsuk ki, hogy a kiépített vezetékszemléket a kölcsönös előnyök miatt a jövőben is használni kívánjuk. A kölcsönösen előnyös szállítások feltétele, hogy az energiahordozókért hazánk a reális világpiaci árakat fizeti, a Szovjetunió viszont vállalja, hogy világpiaci árakon hagyományos magyar export-termékeket vesz át. Magyarország kész arra is, hogy a Szovjetuniónak a Nyugat-Európába irányuló energiaszállításainál tranzitáló szerepet lásson el.

– Ha szovjet részről felvetik, hogy az 1991-re áthúzódó magyar aktívum rendezését kapcsoljuk össze a szovjet csapatkivonás menetében részünkről támasztott pénzügyi követelések kiegyenlítésével, kategorikusan utasítsuk el a két kérdéskomplexum összekötését.

– A szovjet csapatok kivonása rendben folytatódik. Magyar részről a pénzügyi-elszámolási kérdések korrekt, kölcsönösen elfogadható rendezésére törekszünk.

– Ennek akadálya, hogy a szovjet fél nem hajlandó ténylegesen tudomásul venni a jogos magyar követeléseket, a speciális megoldások (pl. közös vállalatok) esetében pedig nem bocsátja rendelkezésünkre a szükséges alapinformációkat.

– Kapcsolataink a köztársaságokkal.

– 1956. ártértékelése.

– Örülünk annak, hogy a kárpátaljai magyarság helyzete lényegesen javult és szeretnénk, ha ez példaértékű lenne a közép-európai térség más országai számára is. Ezért is fontos lenne az egyszerűsített határátlépés korlátozásának megszüntetése.

Budapest, 1990. november 20.

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

20.

Javaslat a magyar–szovjet csúcstalálkozón magyar részről felvetendő gazdasági vonatkozású kérdésekre
1990. november 20.

JAVASLAT A MAGYAR–SZOVJET CSÚCTALÁLKOZÓN MAGYAR RÉSZRŐL FELVETENDŐ GAZDASÁGI VONATKOZÁSÚ KÉRDÉSEKRE³²²

³²² Vö. „1.) Az 1990 háromnegyedévi helyzetkép és éves kilátások: Szeptember hónapban folytatódott, sőt némileg tovább erősödött a piacváltási folyamat. A konvertibilis export növekedése a IX. hóban az eddiginél erőteljesebben (+20%), az I–IX. hó egészében 16%. Az import – az ismert okok (olaj egy része) miatt – 11%-os növekedést mutat, de az I–IX. hóban mégis mindössze USD-ban számítva 1,5%. Ennek eredőjeként a konvertibilis elszámolású külkereskedelmi áruforgalmi aktívum nem várt módon elérte a 800 millió USD-t. Az év hátralévő részében a kedvező tényezők (+2 milliárd USD-t meghaladó export, szerződésállomány növekedés, viszonylag jó konjunktúra) az importigényt korlátozó keresleti hiányok és belföldi finanszírozási feszültségek erre az évre további javulást vetítenek előre. Másik oldalról a kedvezőtlen új fejlemények rontják a mérleg javulásának esélyeit. Az aszály idei hatása mintegy 150 millió USD. A szakértők szerint a szovjet kőolajszállítások lemaradása még nagyobb lesz (kb. 1,9 millió tonna), mint amit eddig feltételeztünk, amely felvetheti további konvertibilis kőolaj import behozatalának igényét az eddig jóváhagyott 900 ezer tonna felett is, amely önmagában 220–240 M USD többletköltséget okoz ebben az évben. A pótlólagos import terhek java része csak ez után jelenik meg a behozatali statisztikában, ennek ellenére az áruforgalmi aktívum 800 és 1000 millió USD között várható. Ez, a kedvezően alakuló idegenforgalmi és lakossági devizafolyamatokkal együtt az IMF felé vállalt fizetési mérlegnél (–400 millió USD) lényegesen jobb, akár kiegyenlített mérleget eredményezhet. (Az I–VIII. havi +287 millió USD volt). A rubel elszámolású forgalomban a tendencia változatlan. Az import 16,4%-kal, az export 28%-kal esett vissza, a szaldó kedvező (–300 millió rubel). Éves szinten a kiegyenlített fizetési mérleg elérhető, a relációs megoszlás előnytelen. A szovjet viszonylatú követelésállomány várhatóan 300–400 millió rubellel tovább nőhet, amelyhez – a tárgyalások mai állása szerint – nem fűződik érdekünk, ezért az ésszerű lassításra kell törekedni. [...] Az export visszafogása ebben az ágazatban is már 1989-ben megkezdődött: részben a Szovjetunió részéről felmerült nehézségek miatt, részben pedig az aktívum csökkentő intézkedések következtében. Az élelmiszeripari kivétel e viszonylatban négy szakágazatban számottevő: a hús-, a baromfi-, a tartósító- és a bőriparban). Ezek a szakágazatok az élelmiszeripar rubelelszámolású exportjának mintegy 96%-át adták 1990 első félévében. Az említett szakágazatokban jelentős volumenű konvertibilis exportot is lebonyolítanak. Csak a bor-, illetve a tartósítóiparban található olyan vállalatok, amelyeknél a rubelelszámolású árbevételnek meghatározó szerepe van (az árbevételben megközelíti az 50%-os arányt). A húsiipar rubelelszámolású kiszállításai 15%-kal csökkentek az év első felében. A termelés visszaesése azonban alapvetően más tényezőkre (belföldi kereslet drasztikus visszaesése, alapanyag – vágóállat – hiány stb.) vezethető vissza. A konvertibilis elszámolású kiszállítások mintegy 7%-kal bővültek az első hat hónapban. A helyzet megítélését nehezíti, hogy a Szovjetunió évente módosuló külön megállapodás alapján dollárért is vásárol húst, így a rubel–dollár váltás nem jelent feltétlenül piacváltást. A baromfifeldolgozó ipar

Országaink súlyos gazdasági helyzete nagy teherpróbának tette ki a számunkra több vonatkozásban létfontosságú magyar–szovjet gazdasági kapcsolatokat is.

Az 1990 utáni gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok új feltételrendszerének kialakítása, a kölcsönösen elfogadható megállapodás elérése égetően szükségessé vált.

1.) Hogy a jövő évi kereskedelmi forgalom ne szenvedjen kiigazíthatatlan csorbát, a lehető legrövidebb időn belül készek vagyunk aláírni az új feltételrendszerre való áttéréstől szóló kormányközi egyezményt és eltekintünk attól, hogy a magyar aktívum felhasználásáról a megállapodásra azt megelőzően kerüljön sor.

2.) Továbbra is szorgalmazzuk, hogy még ebben az évben és számunkra is elviselhető kompromisszumos megoldás szülessen a magyar aktívum felhasználásáról. A magyar gazdaság számára elviselhetetlen lenne, ha ezt a ténylegesen hitelkintlévőségünket nem tudnánk felhasználni az áttéréssel járó veszteségünk csillapítására, döntőrészt 1991-ben, illetve 1992-ben.

3.) Magyar részről határozottan arra törekszünk, hogy még ez év december első hetében lezárhassuk az 1991. évi magyar–szovjet kereskedelmi forgalommal kapcsolatos tárgyalásokat, összhangban a köztársasági lehetőségekkel és tárgyalásainkkal.

Sürgessük az 1991 évi kölcsönös kereskedelem magját képező vásárlási lehetőségek (indikatív listák) lehető leggyorsabb egyeztetését (ami a szovjet fél miatt húzódik július óta). Hívjuk fel a figyelmet, ha szovjet részről vállalatainknak nem engedélyezik a szerződéskötéseket 1991-re, akkor jövő év első hónapjaiban a forgalom összeomolhat.

4.) A kőolaj és egyéb energiaszállítások a Szovjetunióból rendkívüli jelentőségűek számunkra.

– Az év folyamán érvényesített drasztikus csökkentések országunkat a fizetési képtelenség határára sodorja, a szállítások nagyfokú bizonytalansága pedig gazdaságunkat teszi ki a működő képtelenség veszélyének. Szorgalmazzuk az 1990-re vállalt szovjet kötelezettség teljesítését, az energia szállítások stabilizálásának biztosítását.

– Szorgalmazzuk, hogy az 1990 utáni kőolaj és egyéb energiahordozók szállítása ügyében – biztonságos ellátásunk érdekében – a kölcsönös érdekek alapján közös

export átadásai mind rubel-, mind nem rubelelszámolásokban bővültek 1990 első felében.” *A kül-gazdasági folyamatok 1990. évi alakulása és 1991. évi feladatok* címmel. Keltezése: 1990. OTM Antall-hagyaték 26. d.

megállapodással mielőbb egyességre jussunk. Szorgalmazzuk, hogy mielőbb megismerhessük a tényleges szovjet lehetőségeket és feltételeket. Mi továbbra is számolunk a szovjet szállításokkal és készek vagyunk – a Szovjetunió számára szükséges áruk biztosításával – különböző konstrukciókról megállapodni.

5.) Ha szovjet részről felvetik, hogy az 1991-re áthúzódó magyar aktívum rendezését kapcsoljuk össze a szovjet csapatkivonás menetében részükről támasztott pénzügyi követelések kiegyenlítésével, kategorikusan utasítsuk el e két kérdéskomplexum összekötését.

Budapest, 1990. november 20.

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

21.

Tárgyalási emlékeztető Mihail Gorbacsov és Antall József
párizsi tárgyalásáról
1990. november 21.

Időpont: 1990. november 21.

Helyszín: Párizs, Szovjet Nagykövetség Épülete

Jelen vannak:

Szovjet részről:

Sevardnadze külügyminiszter

Jazov honvédelmi miniszter

Magyar részről:

Jeszzenszky Géza külügyminiszter

Kodolányi Gyula államtitkár

Forrai István kabinetfőnök

Sillár Emőke KÜM kabinetfőnök

Gorbacsov: Már túl sok szó van a problémákról. A közvéleményben fordulat van. A szovjetunióbeli problémák komplexitását mutatja a 120 nyelv, a nagyság problémája. A kérdés az, hogy demokratikus mederben kell megoldani a problémákat. A dezintegrációval (szeparatizmussal) szemben a stabilizálás a legfontosabb. Az emberek rendet akarnak. Megvan a bejelentett programom. Az ellenzékiek közül többen bírálják. Felelősségteljesek-e? Ez hatalmi harc, amit demokratikus formában kell folytatni. A társadalom támogatja a stabilizálást, aki ellene van, [azt] elsöpri a nép.

Antall: Fontos a kétoldalú kapcsolatok rendezése. Megértjük az Önök nagy problémáit, azt, hogy az átalakulás nem azonnal megy. Ismerem az országot, nehéz irányítani, hatalmas távolságok vannak. Gratulálok a Béke Nobel-díjhoz, kevesen érdemelték így meg.³²³ Érezzék az emberek, hogy a Szovjetunió presztízse megmarad, tisztában vagyunk azzal, hogy emiatt bizonyos dolgokat nem engedhetnek meg maguknak.

³²³ Mihail Gorbacsov 1990-ben kapta meg a Nobel-békedíjat a békefolyamatban játszott vezető szerepéért, amely fontos részét képezte a nemzetközi közösségnek.

1.) Varsói szerződés

Legjobb megoldás, ha maga a Szovjetunió kezdeményezi és irányítja a Varsói Szerződés megszüntetését és új alapok kezdeményezését. Ezt össze kell hangolni. Kétoldalú megállapodásokat kellene kötni. Mi örülnénk, ha egy új kétoldalú megállapodást köthetnénk Önökkel. Mi felelősséggel politizáló szomszéd akarunk lenni.

2.) Tagköztársaságok

Rendszeres megkeresések érkeznek hozzánk, mi nem adunk rossz tanácsokat. Természetesen a szuverenitás hangsúlyozása mellett, de ez nem mond ellent az együttműködésnek. A Baltikumnak különös a helyzete³²⁴, de a többi tagköztársaság is jelentkezik, célszerű lenne kezelni a kérdést. Bízom benne, hogy meg fogják kísérelni a megoldást. Mi nem biztatjuk sietésre őket, de mi nem mondhatunk mást, minthogy mi elismerjük a népek önrendelkezését.³²⁵

Gorbacsov: A kelet-európai országokkal át kell gondolni az együttműködést, érezzük a nehézségeket, ezeket mi nem szeretnénk, de előbb át kell gondolni, több realizmus kell, szükséges a felismerés, hogy együtt kell működni. A kapcsolatokban jogi megújítás kell, ami tükrözze az új folyamatokat. Elítéljük a beavatkozást, mi sehol nem manipulálunk. Van, aki gyorsabban indult a Nyugat felé. Próbálja meg, majd meggyőződik. Nem tartjuk helyesnek, aki teljesen Nyugat felé fordul és teljesen elvet mindent, ami keleti kapcsolat. Lehet, hogy ezek a kapcsolatok deformáltak voltak, de széles körűek. Át kell gondolni, elő kell készíteni.

³²⁴ A három balti államot, Lettországot, Észtországot és Litvániát 1939 őszén kötött Molotov–Ribbentrop-paktum alapján a Szovjetunió 1940 nyarán elfoglalta. 1941-ben a német csapatok szállták meg a három balti ország területét, majd 1944-ben a Szovjetunió bekebelezte ezeket és kialakította az Észt, Lett és Litván Szovjet Szocialista Köztársaságokat. A Gorbacsov által meghirdetett glasznoszty és peresztrojka elindította a társadalmi vitákat és ellenzéki csoportok szerveződtek. Az 1988 ősze és 1990 tavasza közötti időszakban a balti népfrontmozgalmak győzelmeiket arattak, és a hivatalos intézmények valós szerephez jutottak, a szovjet legfelsőbb tanácsok pedig parlamentté alakultak. Megjelent a köztársaságokban a szuverenitás követelése is. 1990 tavaszától Moszkva nyíltan összecsapott a balti köztársaságok új vezetőivel, akik meghirdették a teljes elszakadást és a függetlenség visszaállítását. Litvánia 1990 márciusában kikiáltotta függetlenségét. A Kreml gazdasági blokádot, majd 1991 januárjában különleges belügyi alakulatokat vetett be. Működtek a választott szervezetek, intézmények, de lehetett tartani Moszkva beavatkozásától. A Gorbacsovot támogató Nyugat nem ismerte el a függetlenség egyoldalú kikiáltását, csak akkor, amikor Gorbacsovot az 1991. augusztusi puccsal megbuktatták.

³²⁵ 1990. augusztus 1-jén kelt a magyar Külügyminisztérium III. Területi Főosztályán Kontra Ferenc által jegyzett szigorúan titkos javaslat, amely szerint „Érdekünk fűződik ahhoz, hogy a magyar külpolitika a kezdet kezdetétől aktív partnere legyen az önállósodás útjára lépett balti köztársaságoknak és ahol ez lehetséges felkarolja nemzetközi kezdeményezéseiket. A kapcsolatok aktivizálása és hazánk előnyösebb pozícióba juttatása a térségben megköveteli a diplomáciai jelenlétünket.” MNL OL XIX–J–1–j 1990 73. d.

Antall: A külügyminiszterek elkezdhetik erről a tárgyalást?

Gorbacsov: Igen. Jelentsük be.

Gorbacsov: Varsói Szerződés.

Ami zajlik, megfelel stratégiai elképzeléseinknek, ne egyoldalú folyamat, hanem közös kezdeményezés legyen. A NATO is gondolja át a szervezetét. Havel szerint a Varsói Szerződés az expanzió eszköze feketére festve, a NATO angyal. Ez csak megingatja a dolgokat, józanul kell látni. Mindkét oldalról volt hidegháború. Jó-e csak az egyik oldalon megszüntetni, miközben kollektív biztonsági struktúrát akarunk Európában. Határozottan válasszuk meg a Varsói Szerződés jellegét, egészen addig, hogy új európai biztonsági struktúrát hozunk létre. Folytatnunk kell a probléma megoldását, készek vagyunk együttműködni.

Köztársaságok:

Figyelembe véve, amit elmondott, közös érdek, ami a Szovjetunióban zajlik. Egy ilyen mély folyamat nem lehet egyszerű. Ez egy militarizált, bürokratizált társadalom. Mindenki olyan érzékeny. Ez népek, nemzetek húsbavágó kérdése. Mintha valaki fa helyett robbanóanyagot dob[na] a tűzbe. Mástól fogadjuk el a tanácsot? (Miközben ők nem avatkoznak be máshol.) Véres események. Következtetés, nem tudunk szétválni. 66 millió ember nem a saját nemzeti köztársaságában él, ez családok kérdése, osztozkodás, ez mindent felborít. Ellenőrizhetetlen folyamat.

Baltikum:

Bonyolult folyamatok. Hatalomra került szeparatista erők. Veszélyes erők kerülnek felszínre. Tegnap Litvániában provokáció a hadsereggel szemben. A hadsereg maga kezdte megvédeni magát. Hova vezet ez? Két óra múlva tömegdemonstráció volt a katonák mellett. Szeretnék, hogy alkotmányos megoldás legyen. Az önrendelkezés, kiválás az alkotmány keretében. 80%-ban litvánok, mégis ők sem akarnak népszavazást. Landsbergis³²⁶ kijelentette az apja tulajdonára való jogot. A nép meglátta, milyen társaság került hatalomra. Munkásság, parasztság ellenük van. Egyes értelmiségiek az alapítók közül is kiváltak a Szajudizból³²⁷. Vegyük ezt figyelembe. Egyetérték azzal, hogy elsősorban a Szovjetunióval kell kapcsolatot tartani. Megértést, szolidaritást kérünk. Nyilvánosan vissza kell utasítanunk azt, aki más pozícióból lép fel. A szövetségi szerződés szövegét most készítettük el.

³²⁶ Vytautas Landsbergis (1932–) Litvánia első államfője volt 1990. március 11. és 1992. november 25. között.

³²⁷ A Szajúz (союз) orosz szó, amelynek jelentése szövetség, unió.

Antall József: Mi a Szovjetunióval való kétoldalú kapcsolatot tekintjük alapvetőnek. Ha megkeresés jön, azt kezelni kell. Amit elmondott, azt fogjuk alapvetően tekintetbe venni. Ukránok konzulátust, nagykövetséget akartak. Kérdés, Szovjetunió követségét[n] belül , vagy konzulátust [nyisson Magyarország].

Gorbacsov: Kicsit később.

Antall: Mi azt várjuk, hogy Önök oldják meg. A baltiak irodát, kereskedelmi kirendeltséget akarnak. Olyan szinten, ami nem jelent diplomáciai képviselőt.

Gorbacsov. Ne a Szovjetunió, a szövetségi Külügyminisztérium megkerülésével csináljuk mindezt. Ne gyorsan.

Antall: Mi pragmatikus tanácsokat adunk az emocionálisoknak. [Az] 1956-os forradalom ártértékelését nyilvánosságra kéne hozni, ami a 68-as Csehszlovákia esetében megtörtént³²⁸. Ennek hiánya skizoid helyzetet teremt, hisz ez az új alkotmány napja. Mi az elesett szovjet katonákat is hősi halottaknak tekintjük. Ez ügyben a magyar Országgyűlés átiratot intézett a Legfelső Tanácsnak.

Gorbacsov: Ez ügyben volt [a] korábbi értékelésünk. Egy [Ami egy] ideig haladó volt, később olyan jelleget öltött, hogy negatív terrorista gyilkosságokkal [gyilkosságok voltak] volt.³²⁹

Antall: Nem kapott választ az Országgyűlés. Egyrészt történész vagyok, másrészt részt vettem az eseményekben. Valóban voltak vandál események, de nem ez volt a jellemző és a kormány nem ezt akarta. November 3-án is indított ez ellen csapatokat. Jól meg lehetne fogalmazni, hogy szovjet katonák presztízsét se sértse, de megadja az elégtételt Magyarországnak.

Gorbacsov: Figyelembe fogjuk venni.

³²⁸ Alexander Dubček a csehszlovák parlament elnökeként 1990. május 18. és 21. között Moszkvában folytatott tárgyalásokat, többek között a Varsói Szerződés 1968-as beavatkozásáról Csehszlovákiában. Dubček másfél órás megbeszélést folytatott Gorbacsovval, aki kijelentette, hogy „1968 politikai ártértékelését a szovjet vezetés véglegesnek, lezárnak tekinti, újabb elemekre, többek között nyilvános bocsánatkérésre a csehszlovák fél ne számítsen”. *Rejtjeltávirat Moszkvából. A Gorbacsov–Dubček megbeszélés*. Keltezése: 1990. május 24. MNL OL XIX–J–1–j 1990 72. d.

³²⁹ A mondat szó szerint így szerepel a szövegben.

Antall: Ha megengedi, a kormány útján is küldünk erről egy levelet.

Varsói Szerződés:

Elvi különbség van a NATO és a VSZ létrejötte között. Szuverén államok és nem szuverén államok szövetsége. A katonai jelleg világos. Maga a NATO másképp értékeli.

Gorbacsov: Érthetetlen lenne, ha most értékelnénk át, amikor ők maguk is kritikusan értékeli magukat.

Antall: A NATO új helyzetet lát, új biztonsági rendszert az atlanti [térségben] és egész Európával [ban].

Gorbacsov: Kivel szemben?

Antall: Végén ebben a biztonsági rendszerben fog feloldódni.

Gorbacsov: Ezért kell ösztönözni a szembejövő folyamatot is. Van olyan VSZ tag, aki jobban védi a NATO-t, mint maga. Segítsük elő a kollektív biztonsági rendszert.

Antall: Hívei vagyunk az atlanti gondolatnak, nemcsak a NATO-n belül. Észak-Amerikának fontos szerepe van az új helyzetben.

Gorbacsov: Miért ne ösztönözzünk egy új együttműködést? Kanadával, USA-val egy új európai biztonsági rendszert? Destruktív veszélyek. Új biztonsági rendszert dolgozunk ki. Mások más gondolatot fejtenek ki. Én ezt védeném.

Antall: Megértjük, de a másik oldalról a Varsói Szerződést nem tekintik homogén szervezetnek, nem is az. Úgy merül fel, a VSZ fenntartása igazi diplomáciai kérdés-e? Nem megőrizni, átalakítani kell.

Antall: A gazdasági tárgyalásokat is folytatnunk kell. Energetikai problémáink [vannak].

Gorbacsov: 40–50 millió tonna az olajtermelésben a visszaesés. A korábbi iraki reexport is visszaesett. Esetleg a gázszállítást lehetne növelni. Az olajkitermelésnél lehet tenni valamit.

Antall: A gázvezetékeket tovább lehetne építeni. A csapatkivonulás rendben halad, még vannak tárgyalások.

Gorbacsov: A németek 20–30 milliárdot fizetnek. A vegyes vállalatokat meg kell nézni. Még egyszer hangsúlyozom, mi nem hidegültünk el. Mindenki gondolja maga végig és szuverén módon döntsön.

Antall: Ugyanezt gondolják rólunk. A nyugati kapcsolatok kiegyenlítést jelentenek, szó sincs elhanyagolásról. Keleti kapcsolataink az egész ipart érintik, a legnagyobb munkástömeget, logikusan nem is gondolható rólunk, hogy nem akarunk jó kapcsolatokat a szomszédokkal.

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

22.

A magyar Külügyminisztérium utasítása
Györke Sándor moszkvai nagykövetnek Jeszenszky Géza
moszkvai és kijevei látogatásával kapcsolatban
1990. november 23.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Szovjet referatúra
Kontra Ferenc
003007/4/1990.

Szigorúan Titkos!
Készült: 1 példányban
Jóváhagyásra: Somogyi Ferenc

Tárgy: Utasítás Györke Sándor nagykövetnek Jeszenszky Géza külügyminiszter úr tervezett moszkvai és kijevei látogatásával kapcsolatban.

A mai napon VCS-n az alábbi utasítást küldtük Györke Sándor moszkvai magyar nagykövetnek Jeszenszky Géza külügyminiszter úr tervezett moszkvai és kijevei látogatásával kapcsolatban: „Kérjük sürgősen keresse fel a KÜM illetékeseit és tájékoztassa őket arról, hogy élve Sevardnadze úr korábbi meghívásával és a párizsi Antall–Gorbacsov megbeszélésen kapott felhatalmazás realizálása céljából december 8-án vagy 9-én rövid munkalátogatásra Moszkvába utazna Jeszenszky Géza külügyminiszter úr. Sevardnadze külügyminiszterrel megbeszélést folytatnának az országaink közötti jószomszédi, baráti kapcsolatok fejlesztésének kérdéseiről, így a tervezett új magyar–szovjet államközi szerződés előkészítéséről és a külügyminisztériumok közötti együttműködésről és meghatároznák a fentiekkel kapcsolatos szakértői munka további menetét. Miniszterünk útban hazafelé még aznap Kijevbe látogatna, ahol várhatóan aláírja a Magyar Köztársaság és az Ukrán SzSzK nyilatkozatát az együttműködés elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása terén, egy kb. 1–1/2 oldalas dokumentumot a magyar–ukrán konzuli egyezmény előkészületi munkáiról és egy megállapodást a magyar és az ukrán Külügyminisztérium közötti együttműködésről. Elképzelésünk szerint a külügyminisztert néhány gazdasági szakember is elkísérné, akik felhasználnák az alkalmat, hogy szovjet és ukrán

partnereikkel találkozzanak. Kérjük mielőbb közölni, hogy szovjet részről van-e fogadókészség a jelzett időpontra.”³³⁰

Budapest, 1990. november 23.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 72. doboz

³³⁰ Vö. Tárgyalási témavázlat Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnak az Anatolij Makszimovics Zlenko ukrán külügyminiszterrel folytatandó tárgyalásokhoz címmel Keltezése: 1990. augusztus 2. MNL OL XIX-J-1-j 72. d.

23.

Monori István feljegyzése
a magyar–szovjet alapszerződés előkészítéséről
1990. november 28.

Külügyminisztérium

Monori István

1195/3

Szigorúan Titkos!

Készült: 6 példányban

Kapja: Jeszenszky Géza

Katona Tamás

Somogyi Ferenc

Meiszter Dávid³³¹

Saját

Tárgy: Megbeszélés Szinkievics [Szenkejevics] főosztályvezetővel³³²

A Szovjet Külügyminisztérium 3. Területi Főosztályának vezetőjével Szinkievicccsel [Szenkejevics] első napi megbeszéléseinken az alábbi menetrendben egyeztünk meg:

1.) Jelen konzultációnkkal elkezdjük csúcstalálkozón elhatározottak végrehajtásának előkészítését, a véleménycserét a magyar–szovjet kapcsolatok további építéséről, az új alapszerződésről, annak tartalmáról, céljáról, struktúrájáról stb.

2.) Legkésőbb két héten belül kicseréljük a szerződéstervezet szakértői szintű nyersszöveg változatát, majd folyamatosan konzultálunk (nagykövetségeink közreműködésével) úgy, hogy december 15–20. között államtitkári vagy helyettes államtitkári szinten az egyeztetés első szakaszát le lehessen zárni. Szovjet részről kifejezetten kívánatosnak tartanak, ha a készülő szerződés katonai-biztonsági fejezete szövegtervezetének elkészítésére a magyar és a szovjet szakértők még december 10. előtti elkezdenék a közös munkát.

³³¹ Meiszter Dávid helyettes államtitkár felügyelete alá tartozott a Külügyminisztériumban az Európai Együttműködési Főosztály, a Biztonságpolitikai és Leszerelési Főosztály, a Nemzetközi Szervezetek Főosztálya, a Nemzetközi Jogi Főosztály és a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Főosztálya.

³³² Mecseszlav Ivanovics Szenkejevicsről van szó. Vö. a 25. dokumentummal a *Kontra Ferenc, a Külügyminisztérium szovjet referensének feljegyzése a magyar–szovjet külügyi konzultációról Budapest* címmel. Keltezése: 1990. december 3.

3.) December 20-át követően mindkét fél – a belső eljárási szabályoknak megfelelően – elvégzi az egyeztetési munkákat (ha szükséges, akkor konzultálnak egymással) úgy, hogy 1991. január második felére a tervezett külügyminiszteri találkozó alkalmával a Szerződés szövege parafálható legyen.

4.) Az új Szerződés aláírására a tervezett Antall–Gorbacsov csúcstalálkozó alkalmával kerülhetne sor.

Budapest, 1990. november 28.

MNL OL XIX–J–I–j 1990 72. doboz

24.

Annus Antal altábornagy levele Antall Józsefnek
a szovjet csapatkivonásról
1990. december

Dr. Antall
a Magyar Köztársaság miniszterelnöke
Budapest

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Ez év augusztusában kerültek jóváhagyásra a szovjet csapatok által kiürített ingatlanok hasznosítási irányelvei.

A helyhatósági választások, az önkormányzati törvény megalkotása, az önkormányzatok szerepének növekedése szükségessé és lehetségessé tette

- a korábbi ingatlanhasznosítási irányelvek módosítását,
- és a kiürített ingatlanok gyorsított ütemű hasznosítását.

A módosított irányelveket a Tárcaközi Bizottsággal a parlamenti pártok képviselőivel, majd az érintett polgármesterekkel megvitattuk. Érdemi módosítási javaslat nem merült fel.

A jóváhagyásra javasolt irányelveket mellékelten felterjesztem.

Budapest, 1990. december

Tisztelettel

*Annus Antal*³³³
altábornagy

³³³ Kézírással.

[MELLÉKLET]

Összehasonlítás az 1990 augusztusában elfogadott és a most előterjesztett irányelvek között

I. Nincs változás abban, hogy

1.) mindkét javaslat fontos alapelve: az állami költségvetést terven felüli kiadás e folyamat irányából ne terhelje (a nullszaldó az állami költségvetés szintjén biztosított legyen).

2.) a nagy értéket képviselő és nagy fontosságú hat repülőtér³³⁴ hasznosítási döntései központilag történnek.

3.) az önkormányzatoknak vissza kell téríteni a tulajdonukba kerülő, szovjet pénzeszközökből épített létesítmények értékét.

4.) az ingatlankezelő vállalatok által kezelt lakások, továbbá a magyar pénzeszközökből épült lakások és a közösségi célra igényelt ilyen épületek térítésmentesen kerülnek az önkormányzatok tulajdonába.

II. Eltérés van a két előterjesztés között abban, hogy a most előterjesztett irányelvekben

5.) a költségvetési egyensúly biztosítékául

– a 3. pont szerinti befizetések külön letéti számlán történő kezelése,

– a gazdasági célú hasznosítás bevételei

– és a Tárcaközi Bizottság által nem hasznosíthatónak minősített létesítmények értékének a szovjet követelésből történő levonása szolgál (amennyiben a magyar követelések nem érik el az elismert szovjet követelések mértékét).

6.) Az ingatlanhasznosítási döntés szerinti új tulajdonos a fenntartási elmaradás és a környezetvédelmi kár miatt a kormányzattal szemben követelést nem támaszthat.

7.) Ezért nem szerepel kincstári vagyontest megteremtése és a kizárólag költségvetési, kincstári célú hasznosítás kérdése, ezzel a legértékesebb ingatlanok kivonása az önkormányzatok lehetőségeiből.

8.) A biztonsági szféra által igényelt, szovjet pénzeszközökből épült létesítményekért térítést kell fizetni.

9.) Nem szerepel olyan lehetőség, hogy az önkormányzatok automatikusan visszakapják azon ingatlanokat, amelyek korábbi tulajdonjogát igazolják.

10.) A hasznosítási folyamat az önkormányzatok és a kormányzati szervek hangsúlyozott és következetesen végigvitt partneri kapcsolatára épül. Az önkormányzatok részvételi lehetősége a folyamat valamennyi szakaszában biztosított.

³³⁴ Szolnok, Kunmadaras, Tököl, Sármellék, Kiskunlacháza és Debrecen.

11.) Az önkormányzatok érdekeltsége megjelenik minden, az ingatlanok hasznosítását eredményező tevékenységben. Nevezetesen:

- a szovjet építésű lakások önkormányzati értékesítésénél az eladási ár és a letéti számlára történő befizetés közti különbségből nem kell 40 %-ot a költségvetésbe befizetniük,

- gazdasági hasznosításnál a nettó bevétel 50 %-a a költségvetésé, 50 % az önkormányzaté, ideiglenes hasznosításnál (pl. bérbeadás) 1/3-a az önkormányzaté,

- végül nem hasznosíthatónak nyilvánítás esetén az önkormányzatnak lehetősége nyílik egy számára kedvezőbb vételi árban történő megállapodásra.

MNL OL XIX-A-150-j 1990 115. doboz

25.

Kontra Ferenc, a Külügyminisztérium szovjet referensének
feljegyzése a magyar–szovjet külügyi konzultációról, Budapesten
1990. december 3.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Szovjet referatúra
Kontra Ferenc
00724/1/1990.

Szigorúan Titkos!
Készült: 14 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza
Katona Tamás
Somogyi Ferenc
Szokai Imre
Meiszter Dávid
Körmendy István
Hajgató József
Jolsvai Sándor
Sztankovics Imre³³⁵
Sillár Emőke
Hajdu András
Moszkva
Kijev
Saját

FELJEGYZÉS

Tárgy: Magyar–szovjet külügyi konzultáció Budapesten

³³⁵ Körmendy István az Európai Együttműködési Főosztály vezetője (1990. augusztus 1. – 1992. január 15.), Hajgató József a Biztonságpolitikai és Leszerelési Főosztály vezetője (1990. augusztus 1. – 1991. augusztus 15.), Jolsvai Sándor a Határon Túli Magyarok Főosztályának vezetője (1990. augusztus 1. – 1991. május 2.) és Sztankovics Imre a Konzuli Főosztály vezetője (1988. április 5. – 1991. augusztus 11.) volt.

1990. november 28–29-én konzultációt folytatott Budapesten Mecseszlav Ivanovics Szenkejevics, a Szovjetunió Külügyminisztériuma III. Európai Főosztályának vezetője. A megbeszélések során érintettük kapcsolataink helyzetét, a régi barátsági szerződést felváltó új szerződés kérdését, a külügyminisztériumok közötti együttműködést, Magyarország és a szovjet tagköztársaságok kapcsolatát, továbbá egyéb kérdéseket. Szokai Imre helyettes államtitkár fogadta Szenkejevics urat.

Kapcsolataink helyzetét értékelve elmondtuk, hogy a nyári Antall–Gorbacsov találkozón elhangzottakat tekintjük iránymutatónak. Érezzük azonban, hogy vezetőink törekvései nem minden területen voltak megvalósíthatóak. Kapcsolatainkban – így a magas szintű találkozók terén is – stagnálás következett be. A régi mechanizmusok már nem funkcionálnak, az újak pedig még nem alakultak ki.

Hangsúlyoztuk, hogy kiegyensúlyozott, jószomszédi, baráti kapcsolatokra törekszünk a Szovjetunióval. Kapcsolataink új szerződéses alapokra való helyezéséhez megfelelő impulzust adott Antall és Mihail Gorbacsov párizsi találkozója. Az ott elért megállapodások megvalósításához tartottuk fontosnak külügyminiszterünk decemberi moszkvai látogatását. Szükségesnek tartottuk volna kapcsolataink külügyminiszteri szintű átfogó értékelését és a következő hónapok tennivalóinak meghatározását. Szenkejevics úr is szükségesnek tartotta a mielőbbi külügyminiszteri találkozót és azt az impulzust, amit egy ilyen találkozó adhat a kapcsolatok fellendülésének.

Sevardnadze külügyminiszter úr azonban súlyos belső problémáik, az Öböl-válság kiéleződése, és más elfoglaltságok miatt képtelen december hónapban időt szakítani külügyminiszterünk hivatalos látogatására. Önkritikusan megjegyezte, hogy hibásnak érzik magukat kapcsolataink stagnálásáért. Bár azt is várták; hogy Magyarországon megerősödjön az a felismerés, hogy szükség van a magyar–szovjet kapcsolatok fejlesztésére. Most már érzik ezt. Biztosított ugyanakkor arról, hogy szovjet részről politikai szándék nem motiválta a stagnálást. A legfelsőbb szintű vezetéstől kezdve mindenki egyetért abban, hogy a magyar–szovjet együttműködést minőségileg új szintre kell emelni.

Szenkejevics úr felvetette, hogy Jeszenszky úr hivatalos moszkvai látogatását kössük össze az 1991. január második felére a Bogomolov Intézet³³⁶ által szervezett moszkvai kerekasztal megbeszéléssel. Amennyiben ez a javaslat elfogadható Jeszenszky úr számára, úgy a tanácskozás első napján részt venne Sevardnadze külügyminiszter úr is. A kerekasztal előkészítése céljából még decemberben várhatóan Budapestre érkezik V. Susztov úr, a Szovjetunió Külügyminisztériuma Kollégiumának tagja, a Külügyminisztérium Tudományos Koordinációs Központjának vezetője.

³³⁶ Lásd az 55. számú lábjegyzetet.

Az elavult barátsági szerződést felváltó új magyar–szovjet szerződésről szólva elmondtuk, hogy annak tartalmaznia kellene az alapvető elveket, célokat, irányokat, struktúrákat és garanciákat. Foglalkoznia kellene az együttműködés politikai, biztonsági, gazdasági, kulturális, tudományos, környezetvédelmi és egyéb összetevőivel, továbbá a nemzetiségi kérdéssel. Szenkejevics úr javasolta, hogy a szerződés foglalkozzon a humanitárius együttműködéssel is. Ne legyen absztrakt. Közepes részletességgel bontsa ki az egyes területek konkrét tartalmát. Nem kellene mindent elvetni a régi barátsági szerződésből sem. Át kellene venni azokat az elemeket, amelyek nem veszítették el jelentőségüket. Meg kell azonban változtatni a dokumentum, szóhasználatát. El kell hagyni az elcsépett, idejétmúlt szerkezeteket. Egyetértettünk abban, hogy biztonsági kérdésekkel foglalkozó szakértőink fogalmazzák meg a szerződés biztonsági kérdésekkel foglalkozó fejezetét, ezen belül a negatív biztonsági garanciákat. Megállapodtunk abban, hogy a biztonságpolitikai szakértők a lehető legrövidebb időn belül még december első felében, Moszkvában vagy Budapesten konzultálnak a szerződés vonatkozó részéről. Szenkejevics úr felvetette, hogy szeretnék, ha a szerződés foglalkozna még a határok, a kölcsönös segítségnyújtás, a szövetség, (a VSZ), a katonai együttműködés kérdéseivel, a társadalmi jellegű kapcsolatok, így az ifjúsági, nőmozgalmi, szakszervezeti, stb. együttműködéssel. Az előkészítő munka ütemezését illetően az alábbiakban állapodtunk meg:

A szakértők Budapesten és Moszkvában is kidolgoznak egy tervezetet, amelyet legkésőbb december 15-ig kölcsönösen megküldünk egymásnak. Ezek tanulmányozása után a szakértőink december 20-a előtt Moszkvába megbeszélést folytatnak a tervezetről. December 20-a körül államtitkári vagy helyettes államtitkári szinten a szakértői munka első szakaszát lezárják. Ezt követően a felek a belső egyeztetést végzik. Amennyiben azt a szerződés előkészítése megköveteli, további szakértői egyeztetésekre kerül sor. Arra törekszenek, hogy a külügyminiszterek január második felében, a tervezett moszkvai magyar–szovjet kerekasztal idején parafálhassák a szerződést. Az aláírást a jövő év első negyedében sorra kerülő Antall–Gorbacsov találkozóra kellene időzíteni.

A külügyminisztériumok közötti együttműködésről szólva megegyeztünk abban, hogy az együttműködés elveiről, a konzultációk témáiról, szintjéről és időpontjáról jegyzőkönyvet terjesztünk aláírásra a külügyminiszterek elé. A jegyzőkönyvben főbb konzultációs témaként szerepelhetnének: a kétoldalú kapcsolatok kérdései, a nemzetközi kérdések, az ENSZ-szel összefüggő kérdések, az új európai struktúrák, együttműködésünk szerződéses-jogi alapjainak megteremtése, konzuli kapcsolataink, a felsőbb szintű találkozók előkészítése, az önkormányzati kapcsolatok elősegítése, a humanitárius együttműködés kérdései, a parlamenti kapcsolatok fejlesztése, a határ menti együttműködés kérdései és egyebek.

Magyarország és a szovjet köztársaságok kapcsolatairól szólva megállapítottuk, hogy az Antall–Gorbacsov találkozó szellemének megfelelően fejlesztettük kapcsolatainkat a szovjet köztársaságokkal. A különböző köztársaságokkal eltérő szintű kapcsolatokban vagyunk érdekeltek. Érdekeltségünk mindenekelőtt Oroszországhoz és Ukrajnához köt bennünket. Jó előrehaladást értünk el Ukrajnával. Sikeresnek tartjuk az ukrán külügyminiszter magyarországi és Göncz Árpád köztársasági elnök ukrainai látogatását.³³⁷ Ezek eredményeként három dokumentumot készítünk elő aláírásra. Ezek: egy nyilatkozat a nemzeti kisebbségekről (ígéretet tettünk ennek átadására), egy magyar–ukrán konzuli egyezmény és egy jegyzőkönyv a külügyminisztériumok közötti együttműködésről. Hangsúlyoztuk e dokumentumok jelentőségét. Komoly érdekünk fűződik ahhoz, hogy gazdasági és politikai érdekeinket az egyes köztársaságokkal fenntartott kapcsolatokban érvényesítsük. Ehhez adott szintű kontaktusok, találkozók elkerülhetetlenek. Igyekszünk azonban körültekintően eljárni. Kapcsolatainkat a Szovjetunió köztársaságaival eddig is úgy alakítottuk és a jövőben is úgy alakítjuk, hogy azok ne terheljék meg a magyar–szovjet kapcsolatokat. Ezt hangsúlyozta miniszterelnökünk is Párizsban a Mihail Gorbacsovval folytatott megbeszélésen. Az új szövetségi szerződés megkötéséig – mondotta Szokai Imre helyettes államtitkár – sem Ukrajnával, sem más köztársasággal nem kötünk olyan szerződést, amely zavarná a Szovjetunió átalakulási folyamatát. A kérdésről szólva Iván Aboimov szovjet nagykövet kifejtette, hogy a szövetségi szerződés megkötéséig nem kellene nemzetközi jogi alappal bíró szerződést kötni egyetlen köztársasággal sem. A politikai józan ész alapján kell eldönteni, mely lépésünk árthat és melyik nem a magyar–szovjet kapcsolatoknak. Szenkejevics úr elmondta, hogy a központi veze-

³³⁷ Göncz Árpád hivatalos látogatása Kijevben és Kárpátalján 1990. szeptember 27. és 29. között volt. „A Magyar Köztársaság és az Ukrán SzSzK kész a kölcsönösen előnyös együttműködés fejlesztésére a politika, a gazdaság, a környezetvédelem, a műszaki-tudományos együttműködés, a tájékoztatás, a kultúra, a humanitárius kapcsolatok – beleértve a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítását – terén és más területeken. [...] A Felek folytatták az Ukrán SzSzK külügyminiszterének ez év augusztusi budapesti látogatása során megkezdett véleménycserét a diplomáciai, konzuli, kereskedelmi képviselők létesítésének távlatairól. Első lépésként megállapodtak a konzuli kapcsolatok felvételéről, konzuli hivatalok kölcsönös létesítéséről, valamint arról, hogy a közeli jövőben a realitások figyelembevételével tárgyalásokat folytatnak teljes körű diplomáciai kapcsolatokról. [...] a felek elismerik, hogy a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogainak következetes tiszteletben tartása és biztosítása nélkül nem lehetséges a jogállamiság és a demokrácia megteremtése, és hogy az a nemzetközi béke és biztonság megőrzésének nélkülözhetetlen eleme. A Magyar Köztársaság elnöke megelégedéssel állapította meg, hogy az utóbbi években javult a Kárpátalján élő magyarok helyzete, és ez jelentősen kiszélesíti a kétoldalú együttműködés fejlesztésének lehetőségeit. Az Ukrán SzSzK Legfelső Tanácsának elnöke kifejezte reményét, hogy a magyar Fél figyelmet és gondoskodást tanúsít a Magyarországon élő, Ukrajnából elszármazott személyek iránt.” Közös közlemény Göncz Árpádnak, a Magyar Köztársaság elnökének és Leonid Kravcsjuknak, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság elnökének kijevi tárgyalásairól. In: *Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990*. Szerk.: Torda Endréné. Budapest, 247–250. o.

tés szívesen veszi és támogatja a gazdasági, kulturális, tudományos kapcsolatok felvételét és fejlesztését az egyes köztársaságokkal. Szeretnénk azonban, ha a jövőben is tartanánk magunkat az Antall József miniszterelnök úr által többször is hangoztatott elvhez, hogy Magyarország nem kíván beavatkozni a Szovjetunió átalakulási folyamatába. Ezért nem vennék jó néven, ha a központ megkerülésével próbálnánk intézményesíteni a kapcsolatainkat a Köztársaságokkal. Újabb konzulátusok vagy érdekképviselői irodák nyitása egyébként sem indokolt. Hiszen a kapcsolatok ezek nélkül is zajlottak. Ha mégis új konzulátust szeretnénk nyitni valamelyik köztársaságban, azt Moszkván keresztül intézzük és ne az Ő megkerülésével. Célszerűnek tartanánk, hogy Jeszenszky Géza külügyminiszter – az eredeti elképzeléseknek megfelelően – Moszkva érintésével látogasson Kijevbe. Egyéb témák között az alábbiak megtárgyalására került sor:

Határozott választ kérünk a hónapok óta szorgalmazott magyar–szovjet konzuli szakértői megbeszélések ügyében.

Kérjük, hogy az új határátkelőhelyek nyitásával kapcsolatos elképzelésükről tájékoztassák külügyminisztériumunkat is.

Javasoljuk, hogy foglalkozunk a szovjet állampolgárok kivándorlásával, az utasforgalommal és a turizmussal összefüggő kérdésekkel is.

Szenkejevics úr segítséget ígért a magyar diplomaták szovjet állampolgárságú feleségeinek állampolgársági ügyében.

Javasoltuk, hogy a szovjet árrendszer átalakítása során legyenek figyelemmel a forgalmi adó visszatérítésének diplomatákat érintő nemzetközi gyakorlatára.

A konzultáción szovjet részről Szenkejevics úr mellett részt vett Vladlen Puntusz követtanácsos és Andrej Oszipov, a szovjet nagykövetség beosztott munkatársa. A helyettes államtitkárral folytatott tárgyaláson megjelent Iván Aboimov szovjet nagykövet. Magyar részről Monori István főosztályvezető mellett Mikecz Tamás főosztályvezető-helyettes³³⁸, Kontra Ferenc és Bács Zoltán főelőadók³³⁹, a III. Területi Főosztály munkatársai vettek részt a konzultáción.

Budapest, 1990. december 3.

Kontra
*XII/3*³⁴⁰

MNL OL XIX–J–I–j 1990 72. doboz

³³⁸ Mikecz Tamás 1990. augusztus 1. és 1992. május 10. között a III. Területi Főosztály helyettes vezetője volt.

³³⁹ Bács Zoltán György 1989 májusától III. osztályú titkár a Konzuli Főosztályon, majd 1990 júliusától főelőadóként áthelyezésre került a II. Területi Főosztályra.

³⁴⁰ Kontra Ferenc kézírása.

26.

Gyebnár István, a Külügyminisztérium főelőadójának feljegyzése
a magyar–szovjet alapszerződés előkészítéséről
1990. december 6.

Külügyminisztérium

3. Területi Főosztály

Dr. Mikecz Tamás

Gyebnár István³⁴¹

Szigorúan Titkos!

Készült: 9 példányban

Kapják:

Jeszenszky Géza

Katona Tamás

Somogyi Ferenc

Szokai Imre

Hajdu András

Szénási György³⁴²

Hajgató József

Körmendy István

Saját

FELJEGYZÉS

Tárgy: Kétoldalú kapcsolatainkat hosszú távon szabályzó magyar–szovjet alapszerződés kidolgozása

Antall József miniszterelnök és Mihail Gorbacsov szovjet államfő 1990. november 21-én az EBEÉ folyamatban résztvevő államok párizsi csúcstalálkozója alkalmából megtartott tárgyalásán megállapodtak, hogy figyelembe véve az országainkban lezajlott alapvető demokratikus változásokat és a nemzetközi kapcsolatok európai rendszerében jelenlévő folyamatokat, a külügyminisztériumaikat új kétoldalú alapszerződés előkészítésével bízzák meg.

³⁴¹ Ekkor Mikecz Tamás a III. Területi Főosztály helyettes vezetője (1990. augusztus 1-jétől), illetve Gyebnár István a III. Területi Főosztály főmunkatársa (1990. november 15-től) volt.

³⁴² Szénási György 1990. augusztus 1-jétől a Nemzetközi Jogi Főosztály vezetője volt.

Kétoldalú kapcsolataink 1967. szeptember 7-én kelt, jelenleg is hatályos alapdokumentuma, az „MNK és az SZSZKSZ közötti Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés” elavult. A szerződés preambulumban a felek „a szocialista közösség valamennyi országa egysége és összeforrottsága” bővítésének, az „1955. május 14-én Varsóban aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződésből eredő kötelezettségek” következetes végrehajtásának a szándékáról szólnak és a két ország „szocialista és kommunista építőmunkájának tapasztalataira és eredményeire” hivatkoznak. A dokumentum mind a megfogalmazott biztonságpolitikai célkitűzések tartalmi elemeit, így például „a szocialista világrendszer erejének és hatalmának a megszilárdítását”, a „népek nemzetközi békéjének és biztonságának az imperializmus és a reakciós agresszív erők támadásaitól való megvédését”, mind pedig az alkalmazott terminológiákat illetően nem felel meg a realitásoknak.

A teljesen új alapokon kidolgozandó magyar–szovjet szerződés mintájául azok a dokumentumok szolgálhatnak, amelyeket számos nyugat-európai ország – így Németország, Franciaország, Spanyolország és Olaszország –, valamint Argentína írt alá ez év őszén a Szovjetunióval. Ezeknek a sorában a magyar–szovjet megállapodás szervesen kapcsolódna az EBEÉ folyamatban a Helsinki Záróokmány aláírása óta ez év novemberéig, a Párizsi Charta³⁴³ elfogadásáig lejátszott eseményekhez. Mindennek a figyelembe vételével az új szerződésnek kifejezésre kell juttatnia, hogy a szerződő felek hozzájárulnak az európai pozitív tendenciák további fejlődéséhez, egy új, szilárd és igazságos európai béke- és biztonsági rendszer kialakulásához.

A szembenállás és Európa megosztottsága korszakának a befejeződésével felbomlott multilaterális kelet-európai politikai és gazdasági együttműködés helyébe új, bilaterális szerződések által szabályozott sokoldalú kapcsolatrendszernek kell lépnie. Magyarország alapvető külpolitikai érdeke és célkitűzése, hogy napjaink politikai követelményeinek megfelelő, átfogó szerződéseken nyugvó, rendezett és jogszerű kapcsolatrendszert építsen ki az átalakulóban lévő Szovjetunióval. Egy, a kétoldalú kapcsolatainkat hosszútávon szabályozó magyar–szovjet keretszerződés lehetőséget teremtené, hogy Magyarország és a Szovjetunió kölcsönös biztonságpolitikai garanciákat nyújtson egymásnak. Ez hazánk számára a Varsói Szerződés szervezetében jelenleg zajló teljes bomlási folyamat figyelembe vételével nemzetbiztonsági szempontból is nagy jelentőségű lenne. Másfelől a szerződés megfelelő jogi kereteket

³⁴³ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet párizsi csúcstalálkozóján a résztvevő harmincnégy állam képviselője 1990. november 21-én elfogadták a *Párizsi Charta Az új Európáért* című okmányt, amely kinyilvánította az európai konfrontáció megszűnését. Az aláírók befejezettek nyilvánították a hidegháború végét. A *Charta* meghatározta a részt vevő államok közötti együttműködés új alapelveit és rögzítette a létrehozandó új intézményeket.

teremtene a gazdasági, kulturális, humanitárius és nemzetiségi kérdésekben történő, érdekeinknek megfelelő együttműködés kiépítésére és elmélyítésére. Mindez a magyar–szovjet kapcsolatoknak hazánk nemzetközi kapcsolataiban elfoglalt helyére és a várhatóan a tagállamok laza konföderációjaként továbbélő Szovjetunió nemzetközi súlyára való tekintettel stratégiaileg is meghatározó lépés lenne. A Szovjetunióval való keretszerződés megkötése másfelől nem zárna ki az Unió egyes köztársaságaival való, szerződések által szabályozott együttműködés kiépítését sem. Éppen ellenkezőleg, a feltételek kedvező alakulása esetén a központi kormánnyal megkötött keret megállapodás még erősítheti is azt. A fentieket a Nemzetközi Jogi Főosztályon készülő kormány-előterjesztés bevezetőjének kidolgozásához javasoljuk felhasználni.

Budapest, 1990. december 6.

*Gyebnár*³⁴⁴

MNL OL XIX–J–I–j 1990 73. doboz

³⁴⁴ Kézírással.

27.

Kontra Ferenc tolmácsjelentése Antall József és Mihail Gorbacsov
párizsi, november 21-iki tárgyalásáról
1990. december 10.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Szovjet referatúra
Kontra Ferenc
003505/1/1990.

Szigorúan Titkos!
Készült 3 példányban
Kapja:
Somogyi Ferenc
Szokai Imre
Saját

Tárgy: Tolmácsjelentés a november 21-i párizsi Antall–Gorbacsov találkozóról.³⁴⁵

1990. november 21-én Párizsban megbeszélést folytatott egymással Antall József miniszterelnök és Mihail Gorbacsov szovjet elnök. A találkozón szovjet részről részt vett Sevardnadze külügyminiszter, Jazov honvédelmi miniszter, Gorbacsov elnök egy tanácsadója és Romanov úr (T)³⁴⁶, a Szovjetunió Külügyminisztériuma magyar osztályának vezetője. Magyar részről a találkozón volt Jeszenszky Géza külügyminiszter, Annus Antal altábornagy, Forrai István, a Miniszterelnöki Titkárság vezetője, Sillár Emőke, a Kabinet iroda vezetője és Kontra Ferenc (T), a Külügyminisztérium 3. Területi Főosztályának munkatársa. A több mint egyórás megbeszélés során Antall József és Mihail Gorbacsov az alábbi fontosabb kérdéseket vitatta meg:

A Varsói Szerződés

Otthoni elfoglaltságára hivatkozva Gorbacsov kérte a VSZ PTT budapesti tanácskozásának elhalasztását 1991. januárra-februárra. Erkölctelennek tartotta Havel elnök VSZ-el kapcsolatos párizsi megnyilatkozását, amelyben – szerinte – a csehszlovák elnök kísérletet tett arra, hogy fehérre fesse a NATO-t, miközben befekteti

³⁴⁵ Vö. a 21. számú dokumentummal *Tárgyalási emlékeztető Mihail Gorbacsov és Antall József párizsi tárgyalásáról* címmel. Keltezése: 1990. november 21.

³⁴⁶ A T betű jelentése tolmács.

a VSZ-t. Antall József javasolta, hogy a Szovjetunió vegye a kezébe és irányítsa a VSZ felszámolását. Gorbacsov elnök ezt azzal utasította vissza, hogy nem felszámolni, hanem megújítani akarják a szervezetet.

Kérem!

*Beadtam a kért újságcikket (Új Szó, 1990. XI. 20.).*³⁴⁷

A NATO-hoz való viszony

Gorbacsov elnök elmondta, hogy a szovjetvezetés elfogadhatatlannak tartja, hogy a VSZ-ből kiváló országok a NATO-hoz csatlakozzanak. Mindkét katonai szervezetnek szerepe volt a hidegháború kialakulásában. Ebben a közeledésben ne számítsanak a Szovjetunió megértésére. Ha e helyett az európai kollektív biztonsági rendszer megteremtésében akar valaki együttműködni a Szovjetunióval, akkor ezt üdvözik.

A kétoldalú kapcsolatok

Gorbacsov elnök kijelentette, nem érzi, hogy elhidegültek volna a kapcsolatok. Nem ért egyet ezzel a megfogalmazással, készek a kapcsolatok szerződéses jogi alapjait megteremteni. A külügyminisztériumok kezdjenek hozzá az új kétoldalú megállapodás kidolgozásához. Antall József és Mihail Gorbacsov megállapodtak, hogy nyilvánosságra hozzák az új egyezmény kötésére irányuló szándékot. Mihail Gorbacsov egyetértett azzal a magyar felvetéssel, hogy folytatódjanak a magyar–szovjet gazdasági tárgyalások. Az olajszállítások fokozását csak akkor tudja elképzelni – mondotta –, ha a lelőhelyeken gyökeresen megváltozik a kitermelés. Elképzelhetőnek tartotta a gázszállítások fokozását. Egyetértett azzal, hogy megvizsgálják a Magyarországon keresztül Nyugatra irányuló szovjet kőolaj- és gázszállítások lehetőségét.

Magyarország és a Szovjetunió tagköztársaságainak kapcsolatai

Antall József elmondta, hogy sorra keresik meg hazánkat a Szovjetunió önálló tagköztársaságai. Ezeket a megkereséseket kezelni kell. Ukrajna például főkonzulátust szeretne nyitni Magyarországon. A baltiak érdekképviseleti hivatalt nyitnának, amit nem tekintenének a diplomáciai kapcsolatok felvételének. Szeretné hallani Gorbacsov elnök véleményét Magyarország és a köztársaságok kapcsolatainak alakulásáról. Hozzátette, hogy mi nem siettetjük a kapcsolataink alakulását. Véleményünk kedvező, mérséklő hatással lehet az egyes köztársaságok vezetőire. Nem adunk rossz tanácsokat. Mi a szuverenitás hangsúlyozása mellett vagyunk. Gorbacsov elnök válaszában elmondta, elképzelhetőnek tartják, hogy Ukrajna a szovjet nagykö-

³⁴⁷ A két mondat kézírása és a tinta nem azonos. Az *Új Szó* felvidéki magyar nyelvű napilap, amelynek első száma 1948. december 15-én jelent meg ekkor még hetilapként. A lap támogatta a felvidéki magyarok jogait.

vetség kereteiben képviseltesse magát Budapesten, illetve a debreceni szovjet főkonzulátust gondolják átszervezni ukrán képviselletté. Ilyen irányú tárgyalásokat folytat egymással a szovjet és az ukrán Külügyminisztérium. Gyökeresen más azonban a helyzet a balti köztársaságok esetében. Ezekben a köztársaságokban extremista, fasiszta elemek kerülnek mind inkább előtérbe a vezetésben. Litvániában a realistán gondolkozó értelmiségiek egyre-másra hagyják el a SAJUDIS-t³⁴⁸ és a vezetést.

Súlyos konfrontációra került sor 2 napja Litvániában szélsőséges elemek és a hadsereg között. A hadsereg fegyver nélkül verte ezúttal vissza a provokációt. Ki tudja, azonban, hogyan védi meg magát a hadsereg legközelebb, ha hasonló helyzetbe kerül?

A Szovjetunió nagyfokú önmérsékletet tanúsított a kelet-európai változások során és nem avatkozott be a kelet-európai országok belügyeibe. Furcsa lenne, ha most, amikor a Szovjetunióban zajlik az átalakulás, bárki is megpróbálna beavatkozni a Szovjetunió belügyeibe. Most zajlik a szövetségi szerződés kidolgozása. Elfogadását követően a köztársaságok önállóan fogják intézni külkapcsolataikat. Addig azonban megértést és türelmet kér. Kérte, hogy a köztársaságokkal a Szovjetunió Külügyminisztériumának bevonásával alakítsuk kapcsolatainkat.

Az 1956-os magyar forradalom értékelése

Antall József elmondta, szeretnénk, ha a Szovjetunió vezetése az 1968-as prágai beavatkozáshoz hasonló[an] elítélné³⁴⁹ a Szovjetunió 1956-os magyarországi beavatkozást is. A Magyar Köztársaság Országgyűlése a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsához intézett felhívására még nem kapott választ.

Mihail Gorbacsov elmondta, hogy tudomása szerint egy-másfél évvel ezelőtt már értékelték az 1956-os magyarországi eseményeket, hangsúlyozta, hogy annak szakaszonként más jellege volt. Nem lát szükségesnek újabb értékelést. Antal József elmondta, hogy számunkra a Legfelsőbb Tanács értékelése azért is fontos lenne, mert október 23-a egybeesik a Magyar Köztársaság kikiáltásával. A magyar kormány levélben kéri majd a szovjet kormányt, hogy foglaljon állást a szovjet beavatkozás kérdésében. Gorbacsov elnök azt válaszolta, hogy a magyar kormánynak természetesen joga van ilyen levelet intézni a szovjet kormányhoz.

A szovjet csapatkivonások

Antall József megállapította, hogy a csapatkivonás rendben zajlik. Problémás kérdést az elszámolás jelent. Itt Jazov honvédelmi miniszter megállapította, hogy ez komoly probléma. Gorbacsov elnök hozzátette, hogy Németországgal sikerült megállapodniuk 20 vagy 30 milliárd márka értékéről. A német vállalkozók érdeklődést

³⁴⁸ Vö. a 327. számú lábjegyzettel.

³⁴⁹ Vö. a 145. számú lábjegyzettel.

mutatnak a szovjet hadsereg által hátrahagyott ingatlanok iránt. Vásárlások, illetve egyes vállalatok alapítása útján hasznosítják az objektumokat. Antall József sajnálattal jegyezte meg, hogy mi nem vagyunk Németország, gazdasági lehetőségeink meg sem közelítik a németek lehetőségeit.

Budapest, 1990. december 10.

MNL OL XIX-J-I-j 1990 73. doboz

II. AZ EUROATLANTI INTEGRÁCIÓ

II/1. A MAGYAR–AMERIKAI KAPCSOLATOK

28.
Somogyi Ferenc, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának levele Mádl Ferenc, tárca nélküli miniszternek az Amerikai Egyesült Államok támogatásáról Magyarországnak; a SEED-I. és a SEED-II. amerikai törvény, illetve törvényjavaslat 1990. június 4.

002043/1990.

Szigorúan Titkos!
Érvényes visszavonásig!

Dr. Mádl Ferenc úr,
tárca nélküli miniszter³⁵⁰
Budapest

Tisztelt Miniszter úr!

Az Egyesült Államok Kongresszusa 1989 novemberében fogadta el a „Support for Eastern European Democracy” (SEED I.) törvényt,³⁵¹ amely sokoldalú támogatás-

³⁵⁰ Mádl Ferenc (1931–2011) 1990. május 23. és 1993. február 23. között a Magyar Tudományos Akadémia és a tudománypolitika felügyeletéért felelős tárca nélküli miniszter volt.

³⁵¹ Az amerikai kongresszus 1989-ben fogadta el a SEED-I törvényt, amely Lengyelország és Magyarország számára összesen 938 millió USD támogatási keretet biztosított. Ebből a lengyel részesedés 841 millió USD, a magyar 97 millió USD volt. A SEED-I törvény legnagyobb magyar tétele a 60 millió USD összegű vállalkozási alap volt, amely 1990-ben kezdte meg működését. A SEED-II törvényjavaslat, amely 1991. évre biztosította az amerikai pénzügyi támogatást, már nem csak Lengyelországra és Magyarországra terjedt ki, hanem a többi Elbától Keletre fekvő országra is. A törvényjavaslatot a Képviselőház 1990-ben elfogadta ugyan, a Szenátus azonban módosított változatot készített, amelynek vitájára 1991-ben került sor. Az amerikai Kongresszus elfogadta viszont az úgynevezett „Külügyi megajánlási” törvényt, amely 500 millió USD felhasználását

nyújtást indított meg Magyarország és Lengyelország számára. A törvény keretében Magyarországnak biztosított támogatási programok összege megközelítőleg 96,5 millió USD volt (szemben a Lengyelországnak nyújtott 841,5 millió USD összegű programokkal). A programok végrehajtása általában rendben folyik. A SEED I. törvényről készített rövid ismertetőt tájékoztatás céljából csatolom.

A közép-kelet-európai térségben felgyorsult politikai és gazdasági változásokra, valamint a rendszerváltozást már végrehajtott országok további támogatási igényére figyelemmel, az Egyesült Államok Kongresszusa megkezdte az ún. SEED II. törvény előkészítését, amely a magyar és lengyel támogatási programok bővítését, illetve a régió többi demokratizálódó országának nyújtandó új támogatási programokat összesítené. A törvény véglegesítése várhatóan hosszabb időt vesz igénybe, mivel a Kongresszus olyan programok megvalósítására próbálja ösztönözni a Bush-kormányzatot, amelyhez csak a különböző támogatási és segélyalapok mélyreható átcsoportosításával biztosíthatóak a szükséges pénzügyi keretek.

Washingtoni nagykövetségünk kongresszusi forrásokból úgy értesült, hogy a Magyarországnak nyújtandó további támogatás mértékére kedvező hatást gyakorolna, ha a magyar kormány már a SEED II. előkészítésének szakaszában olyan nyilatkozatot tenne (például a Szenátus Külügyi Bizottsága elnökéhez intézett külügyminiszteri üzenet formájában), amely üdvözli az amerikai támogatást, valamint megfogalmazza az Egyesült Államoktól remélt további segítség számunkra legfontosabb területeit.

Az elképzelést támogatom. A SEED II. tervezetét a Szenátus külügyi bizottsága várhatóan június közepén tárgyalja, ezért kormányunk nyilatkozatának eljuttatását ez előtt látom célszerűnek.

Mellékelten, feldolgozás céljából megküldöm a SEED II. törvény tervezetének szövegét. Csatolom továbbá a Szenátus Külügyi Bizottsága tanácsadó stábjától származó nyilatkozat-tervezetet is, amely az ún. „Amerikai üzleti Központ(ok)” támogatását helyezi előtérbe. Kérem, hogy a törvénytervezetben foglalt támogatási elképzelésekkel és a nyilatkozat-tervezetben kiemelt „Amerikai üzleti Központokkal” kapcsolatos véleményéről, illetve a Kongresszushoz küldendő üzenetben hangsúlyozandó legfőbb támogatási igényekről, a fent jelzett határidőt figyelembe véve, tájékoztatni szíveskedjék.³⁵²

engedélyezte a kormány részére az Elbától Keletre fekvő államok támogatására. A tételes felhasználást előíró SEED-II törvény hiányában a State Departement szabad kezet kapott a keretösszeg felett.

³⁵² A mellékleteket nem közöljük.

Azonos tartalmú levelet (mellékletekkel együtt) küldtem Dr. Kádár Béla úrnak,
a nemzetközi gazdasági kapcsolatok miniszterének.

Budapest, 1990. június 4.

Üdvözlettel:
*Somogyi Ferenc*³⁵³

MNL OL XIX-J-1-j 1990 10. doboz

³⁵³ Kézírással.

29.

Emlékeztető Charles Thomas amerikai nagykövet
Antall Józsefnél tett bemutatkozó látogatásáról
1990. július 18.

I. Területi Főosztály

Horváth Gábor³⁵⁴

002621/1990.

Szigorúan Titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 13 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza úr
Katona Tamás úr
Alföldy Tádé úr³⁵⁵
Szokai Imre úr
Várkonyi László úr³⁵⁶
Kupper V. Béla úr
Monori István úr
Németh József úr³⁵⁷
Hajdu András úr
Bényei Béla úr³⁵⁸
Washington
Saját

³⁵⁴ Horváth Gábor 1990 májusától a IV. Területi Főosztályon I. osztályú titkár, majd áthelyezésre került az I. Területi Főosztályra, ahol főosztályvezető-helyettes volt 1990. augusztus 1. és 1992. szeptember 15. között.

³⁵⁵ Alföldy Tádé helyettes államtitkár felügyelete alá tartozott 1990-ben az I. Területi Főosztály, a II. Területi Főosztály, a VIII. Területi Főosztály és a Sajtóosztály.

³⁵⁶ Várkonyi László 1990. május 1-jétől ideiglenes jelleggel a IV. Területi Főosztályon helyettes vezető, majd áthelyezésre került az I. Területi Főosztályra, ahol 1990. augusztus 1-jétől főosztályvezető volt.

³⁵⁷ Németh József 1990 szeptembere és 1991. május 16. között a Futár és Biztonsági Önálló Osztályon belül működő Futárosztály vezetője volt.

³⁵⁸ Bényei Béla 1989. augusztus 1. és 1990. szeptember 1. között a Protokoll Főosztály vezetője volt.

Tárgy: Charles Thomas amerikai nagykövet³⁵⁹ bemutatkozó látogatása Antall József miniszterelnök úrnál

Július 13-án Antall József miniszterelnök úr fogadta Charles Thomast, az Egyesült Államok új budapesti nagykövetét.

Thomas nagykövet átadta Bush elnök Miniszterelnök Úrnak szóló meghívólevelét, amelyben javasolja, hogy washingtoni tárgyalásaikra október 18-án kerüljön sor. Hangsúlyozta, hogy a hivatalos látogatásra szóló meghívás az amerikai protokoll szerint a legmagasabb rendű program biztosítására nyújt lehetőséget.

A program fő elemei az alábbiak lennének: 10 órakor rövid beszédek a Fehér Ház kertjében, majd 15 percre tervezett négy szemközti, utána 45 perces, nyolc-nyolc fős tárgyalások az elnök hivatalában. Délben Baker külügyminiszter szűk körű, 10 fős ebédje, délután hivatalos tárgyalások. Este Bush elnök díszvacsorája a Fehér Házban, 19-én további tárgyalások lehetősége Washingtonban. A nagykövet felvetette, célszerűnek tartana megbeszéléseket Mosbacher kereskedelmi³⁶⁰ és Cheney honvédelmi miniszterrel³⁶¹. A Fehér Házi vacsora meghívottjaira várják Miniszterelnök úr javaslatait le (a pohárköszöntőkre a vacsora előtt kerül sor).

A meghívás Miniszterelnök Úr felesége számára is szól, akinek külön programot biztosítanak. Miniszterelnök úr a meghívást köszönettel elfogadta.

A megbeszélés további részében Miniszterelnök Úr az alábbi kérdéseket vetette fel:

1.) A Szovjetunió bejelentette, hogy a Magyarországnak történő nyersolajszállításokat 1990 III. negyedévében 30 %-kal csökkentik. A IV. negyedévben is hasonló lépésekkel számolhatunk. Az egy napos szállítás kiesést politikai figyelmeztetésnek tekintjük, mivel a Csehszlovákiába irányuló szállítások zavartalanul folytak. Az esetre a magyar küldöttség utazása előtt egy nappal került sor és a szovjet féltől ismételt kérésre sem kaptunk gyors tájékoztatást az esemény okáról.

A konvertibilis elszámolásra történő, 1991 januári áttéréssel együtt a kieső szovjet olajforrások konvertibilis piacokról történő pótlása újabb óriási terheket ró a magyar gazdaságra, miközben az ország nyersolaj-tartalékai – a katonai-stratégiai tartalékokkal együtt – csak 3 hétre elegendők. Ez rendkívül sebezhetővé teszi az országot.

³⁵⁹ Charles Thomas karrierdiplomata 1990. július 2-án nyújtotta át megbízólevelét Budapesten és 1994-ig volt az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövete.

³⁶⁰ Robert Adam Mosbacher (1927–2010) az Amerikai Egyesült Államok kereskedelemi minisztere volt 1989. január 31. és 1992. január 15. között.

³⁶¹ Richard Bruce „Dick” Cheney (1941–) az Amerikai Egyesült Államok védelmi minisztere volt 1989. március 20. és 1993. január 20. között.

Hangsúlyozta, hogy más országokkal nem írtunk alá megállapodást a kieső nyersolaj-források pótlásával kapcsolatban. (Kohl kancellár az energiaszállítások katasztrofális alakulása esetén ígért támogatást.)³⁶²

Miniszterelnök Úr kérte, az Egyesült Államok kormánya vizsgálja meg a szovjet magatartás elítélésének lehetőségét. Thomas nagykövet ígéretet tett a kérés továbbítására és jelezte, hogy megvizsgálják a kérdés külügyminiszteri szintű felvetésének lehetőségét.

2.) A Varsói Szerződéshez fűződő viszonyunkról és a NATO-val létrejött kapcsolatokról szólva Miniszterelnök Úr hangsúlyozta, hogy korábbi kelet-európai tömbtagságunk felszámolása előfeltétele a nyugati integrációs szervezetekhez történő csatlakozásunknak. Hangsúlyozta, ha a VSZ katonai szervezete nem szűnik meg 1991 végéig, Magyarország kilép a szervezetből. Az Országgyűlés felhatalmazta a kormányt, hogy megkezdje VSZ-tagságunk felszámolását célzó tárgyalásokat. Magyarország ezen az úton nem kíván továbbhaladni, de a közös hadgyakorlatokban már most sem vesz részt. Aláhúzta, hogy a magyar vezetés felelősségteljesen kezeli a kérdést. A moszkvai PTT-n tett magyar különnyilatkozat is ezt bizonyítja.³⁶³ Nem kíván

³⁶² Vö. a 48. számú dokumentummal *Rejtjeltávirat Bonnból. Összefoglaló Antall József látogatásáról a Németországi Szövetségi Köztársaságban* címmel. Keltezése: 1990. június 26.

³⁶³ „[...] A délelőtti ülésen Antall József személyében Magyarország elnökölt. A felek elfogadták a tanácskozás napirendje második pontjának (a szervezet átszervezéséről, az együttműködés demokratizálásáról) határozottabb megfogalmazására tett magyar indítványt Antall József előterjesztésében: »A Varsói Szerződés jellegének, funkciójának, tevékenységének felülvizsgálatáról«. Antall József a felszólalásában kifejtette: Magyarország a helsinki folyamatba illeszkedő, gyökeresen átalakuló és leépülő tömbstruktúrákat kiegészítő, majd fokozatosan azok helyére lépő reális, új átfogó összeurópai biztonsági rendszer megteremtése mellett van. A háború utáni, az ideológiai szembenállásra épült nemzetközi rendszer mára szétmállott. Csökken a két katonai tömb jelentősége, fölértékelődik a gazdasági együttműködés és az emberi jogok dimenziója. A Magyar Köztársaság úgy véli, hogy a Varsói Szerződés, mint az európai szembenállás egyik maradványa elvesztette fő funkcióját. Magyarország tárgyalásokat kezdeményez a Varsói Szerződés Szervezetének és tagságunknak a felülvizsgálatára. Magyar szempontból kívánatos, hogy a szervezeten belüli katonai együttműködést 1991 végére felszámolják. Ennek érdekében, javaslatok kidolgozására fel kellene állítani egy bizottságot, amely egyidejűleg összeállítaná a VSZ gyakorlatában meglévő, a tagállamok szuverenitását sértő elemek jegyzékét, és javasolná azok haladéktalan kiiktatását a szerződésből. A Magyar Köztársaság arra törekszik, hogy helyreálljon szuverenitása a magyar honvédség fölötti ellenőrzésben. Antall József javasolta nagyköveteiből álló különbizottság felállítását, hogy az megvizsgálja a Varsói Szerződés funkcióját, jellegét, működését, és ezt követően konkrét javaslatokat dolgozzon ki; annak alapján hívják össze a VSZ-tagállamok Politikai Tanácskozó Testületének rendkívüli ülését, amelynek helyszínéül felajánlotta Budapestet. A magyar javaslat szerint a Politikai Tanácskozó Testület említett rendkívüli ülését célszerű lenne a helsinki folyamatban részes államok 1990-ben esedékes csúcstalálkozója előtt összehívni. Antall József leszögezte, hogy Magyarországnak nincsenek területi követelése; és arra törekszik, hogy a hel-

tuk Gorbacsov pártkongresszus előtti helyzetét gyengíteni vagy megzavarni az európai folyamatot, a német egység ügyét és a bécsi leszerelési tárgyalások menetét.

Miniszterelnök Úr kiemelte, hogy kulcsfontosságú szerepet tulajdonítunk az Egyesült Államok európai jelenlétének, amely együttműködési kapocs szerepe révén járul hozzá az európai problémák rendezéséhez. Meggyőződésünk, hogy az egységes Németország demokratikus berendezkedésű állam lesz, de a szovjet és német garanciák mellett szükség van az Egyesült Államok európai stabilizáló szerepére is. Ezzel összefüggésben kiemelte, hogy az „atlanti gondolat” számunkra nem csupán katonai tartalommal bír, hanem a politikai, kulturális és tradicionális kapcsolatokban is összekötőszerepet tölt be. Az európai integráció sem alternatívája, sem ellentéte nem lehet az „atlanti gondolatnak”.

Thomas nagykövet reagálásában hangsúlyozta, hogy a NATO Tanács történelmi jelentőségű londoni nyilatkozata³⁶⁴ radikális nyitást jelent a közép-kelet-európai országok felé. Javasolta, hogy Magyarország legyen az első, amely hivatalos kapcsolatokat létesít a NATO brüsszeli központjával. Ennek bejelentésére Miniszterelnök Úr brüsszeli látogatása jó alkalmat kínál. Megerősítette Miniszterelnök Úr meghívását, hogy szólaljon fel a NATO Tanács ülésén.³⁶⁵

sinki elvek és ajánlások nemzetközi normákká váljanak; ebbe bele kell tartoznia a nemzetiségekre vonatkozó magatartásnak is. Magyarország sürgeti, hogy mielőbb épüljenek ki a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogainak gyakorlásához szükséges intézményi keretek. A küldöttségvezetők felszólalásai után a Politikai Tanácskozó Testület közös nyilatkozatot fogadott el.” Közlemény a Varsói Szerződés tagországai Politikai Tanácskozó Testületének ülésén való magyar részvételtől (1990. június 8.) In: *Magyar Külpolitikai Évkönyv* i. m. 202–203. o. Vö. Marinovich Endre: *1315 nap. Antall József naplója*. i. m.

³⁶⁴ 1990. július 6-án a NATO-tagállamok állam- és kormányfőinek Londonban tett nyilatkozata szerint átalakítják a Szervezetet és a NATO együttműködik a közép- és kelet-európai országokkal.

³⁶⁵ „Antall József miniszterelnök 1990. július 16–18. között látogatást tett Brüsszelben az Európai Közösségek központjában, valamint az Európa Parlamentben, továbbá a NATO központjában. A Közös Piac székházában Antall József tárgyalást folytatott Jacques Delors-ral, az Európai Közösségek Bizottságának elnökével. Részletesen ismertette a magyar álláspontot az európai integrációs szervezetekhez való viszonyról; egyúttal erről írásos kormánymemorandumot adott át. A magyar fél nyitottságot és formális kötelezettségek nélküli elvi támogatást kért törekvéséhez a közös piaci tagságra. Reményét fejezte ki, hogy az Európai Közösség enyhít [a] magyarok nyugat-európai munkavállalásának feltételein. Kérte: Magyarországot vegyék ki az állami kereskedelmet folytató több kategóriájából, mert ez hátrányos megkülönböztetés forrása. Indítványozta, hogy a Közösség a Kelet-Európának nyújtott segítsége részeként hozzon létre kompenzációs alapot, a régió hirtelen átalakulásából keletkezett veszteségek enyhítésére. Az Európa Parlamentben Antall József előadást tartott Magyarország helyzetéről, törekvéseiről. A NATO központjában Antall József tárgyalást folytatott Manfred Wörner NATO-főtthárral. Kifejtette, hogy Magyarország nem kíván a NATO tagja lenni, de szándékában áll a szervezettel való kapcsolat kiépítése, többek között diplomáciai téren. Bejelentette, hogy Magyarország Belgiumba akkreditált nagykövete kapott megbízást a NATO-val való hivatalos kapcsolattartásra; ennek elfogadását Manfred Wörner

Miniszterelnök úr kedvezően reagált a meghívásra és tájékoztatta a nagykövetet a NATO-val történő hivatalos kapcsolatfelvétel terén tett lépéseinkről. Egyúttal hangsúlyozta, hogy Magyarország NATO-csatlakozása az ismert geopolitikai okok miatt nem lehetséges, ugyanakkor semlegességünket sem kívánjuk deklarálni.

3.) Kétoldalú kapcsolatainkat érintve Miniszterelnök úr kérte, hogy az Egyesült Államok kormánya erősítse a bank, vállalkozói és pénzügyi körök bizalmát Magyarország gazdasági jövője iránt. Ezzel ellentétben, hogy az amerikai részvétel a Magyar Nemzeti Bank betéti állományában szinte nullára esett, ami a rövid és középlejratú hitelek tömeges kivonásával együtt komoly gondot jelent pénzügyi stabilitásunk szempontjából.

Az amerikai beruházók és vállalatok (GM, Ford)³⁶⁶ számára nyújtott előnyös feltételeket az Egyesült Államok nem viszonozza kellő mértékben. A pénzügyi-gazdasági támogatásban élen járó NSZK és Franciaország joggal érezheti hátrányos helyzetben magát a vállalataik számára nyújtott kedvezőtlenebb feltételek miatt.

Miniszterelnök Úr kérte továbbá, hogy az Egyesült Államok kormánya és törvényhozása érvénytelenítse a Magyarországgal szembeni diszkriminatív törvényi besorolásokat („nemzetközi kommunizmus ellenőrzése alatt álló” és „nem piacgazdálkodást folytató” ország). Ezek gazdasági-kereskedelmi kapcsolataink bővülését is gátolják, elbátortalanítóan hatnak a beruházókra, vállalkozókra.

Az utóbbi felvetéssel kapcsolatban Thomas nagykövet jelezte, hogy a Külügyminisztérium jogi osztálya már dolgozik a diszkriminatív minősítések megváltoztatásán. Mivel ezek sok esetben adott törvények szövegének részei, megváltoztatásuk a vártnál bonyolultabb és lassabban halad.

4.) Miniszterelnök Úr végezetül javasolta a két ország közötti terrorizmusellenes együttműködés elmélyítését. A szovjet zsidók tranzitálásában vállalt szerepünk, valamint a korábbi politikai vezetés terrorista kapcsolatainak nyilvánosságra hozatala eredményeként Magyarország fokozottabban terrorcselekmények célpontjává válik,

kinyilvánította. A magyar kormány törekvéseit érintve Antall József hangsúlyozta, hogy Magyarország nem kívánja kinyilvánítani a jogi értelemben vett semlegességet, mert az az Európai Közösséghez való csatlakozását akadályozhatná, a kormányfő meghívta magyarországi látogatásra Wörner főtitzkár, aki a meghívást köszönettel elfogadta; kifejezésre juttatta, hogy a NATO erősíteni kívánja a közös érdekeken alapuló kapcsolatait Magyarországgal.” Közlemény Antall József miniszterelnöknek Brüsszelben az európai integrációs szervezeteknél tett látogatásáról (1990. július 12.). In: *Magyar Külpolitikai Évkönyv*, i. m. 217–218. o.

³⁶⁶ A világ második legnagyobb autógyárát, a General Motors Corporation (GM) nemzetközi autógyárat 1908-ban alapították, amelynek központja Detroit városában található. A Ford Motor Company amerikai multinacionális vállalatot Henry Ford 1903-ban tizenegy társával alapította Lansingben.

amellyel szemben a képzett szakemberek, a szükséges technikai feltételek hiányában nem tudunk hatékonyan fellépni. Hangsúlyozta az információcsere fontosságát is e téren.

Thomas nagykövet a már meglévő együttműködés alapján jelezte, hogy készek a kapcsolatok e téren történő szélesítésére.

Thomas nagykövet búcsúzó szavaiban hangsúlyozta az amerikai Külügyminisztérium Politikai Tervező Részlegével megkezdett konzultációs rendszer jelentőségét.³⁶⁷ Kiemelte, hogy a kétoldalú, illetve a 24-ek keretében³⁶⁸ nyújtott amerikai támogatás pénzügyi forrásainak biztosításában kulcsfontosságú szerepet játszó képviselőházi bizottság elnöke vezette kongresszusi küldöttség augusztusi látogatása jelentősen növelheti a Magyarországnak nyújtott összegeket. Elmondta, hogy az amerikai kormány kész finanszírozni az üzleti életben sikerrel és széleskörűen alkalmazott ún. „digital overlay” technológia³⁶⁹ magyarországi bevezetését előkészítő, független szakértők által készített tanulmányt, amelyhez kérte az illetékes minisztérium támogatását.

A találkozó végén kb. 20 perces négy szemközti megbeszélésre került sor.

Budapest, 1990. július 18.

*Aláírás*³⁷⁰

MNL OL XIX-J-I-j 1990 8. doboz

³⁶⁷ Vö. a 30. számú dokumentummal *Barabás János, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettesének feljegyzése az első magyar–amerikai konzultációról a külügyminisztériumok tervező-elemző részlegei között* címmel. Keltezése: 1990. július 20.

³⁶⁸ A G-24 csoport 1971-ben alakult, hogy koordinálja a fejlődő országok monetáris és pénzügyi fejlesztését. A Csoport számára a Nemzetközi Valutaalap látja el a titkársági teendőket. Három régiója van: 1. Afrika (Algéria, Elefántcsontpart, Egyiptom, Etiópia, Gabon, Ghána, Nigéria, Dél-Afrika és a Kongói Demokratikus Köztársaság). 2. Latin-Amerika és a Karib-térség (Argentína, Brazília, Kolumbia, Guatemala, Mexikó, Peru, Trinidad és Tobago és Venezuela). 3. Ázsia (India, Irán, Libanon, Pakisztán, Fülöp-szigetek, Sri Lanka és Szíria).

³⁶⁹ A „digital overlay” technológia a számítógépes programok alkalmazása.

³⁷⁰ Nem olvasható kézírással.

30.

Barabás János, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettesének feljegyzése az első magyar–amerikai konzultációról a külügyminisztériumok tervező-elemző részlegei között 1990. július 20.

Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály

Barabás János³⁷¹

Papp József³⁷²

997/PETF³⁷³

002720/1990.

Szigorúan Titkos!

Készült: 10 példányban

Kapja: Jeszenszky Géza

Katona Tamás

Somogyi Ferenc

Alföldy Tádé

Meiszter Dávid

Szokai Imre

Várkonyi László

Washington

Bécs/Leszerelés

Saját

FELJEGYZÉS

Tárgy: magyar–amerikai konzultáció a külügyminisztériumok tervező-elemző részlegei között

A két külügyminiszter közötti levélváltás³⁷⁴ eredményeként július 19–20-án Budapesten első alkalommal került sor magyar–amerikai konzultációra a külpolitikai ter-

³⁷¹ Barabás János a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály helyettes vezetője volt 1990. február 15. és 1991. október 1. között, majd a Dokumentációs és Iratkezelési Főosztály vezetője volt 1991 októberétől.

³⁷² Papp József 1989 áprilisától II. osztályú tanácsos volt a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztályon.

³⁷³ A PETF mozaikszó a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztályt jelenti.

³⁷⁴ Jeszenszky Géza magyar és James Baker amerikai külügyminiszter közötti levélváltás.

vező-elemző részlegek között. A magyar tárgyalóküldöttséget Meiszter Dávid államtitkár-helyettes, az amerikaiak Jim Holmes csoportfőnök vezette, aki a részleg európai ügyekkel foglalkozó helyettes vezetője. Kíséretében volt Steve Flanagan, biztonságpolitikai szakértő és John Fox, Kelet-Közép-Európával foglalkozó munkatárs.

A konzultációt – Charles Thomas amerikai nagykövet jelenlétében – Somogyi Ferenc államtitkár nyitotta meg, méltatva annak jelentőségét a felgyorsult európai változások, a magyar külpolitika új prioritásai és a rendszerváltás következtében kialakuló új minőségű magyar–amerikai kapcsolatok összefüggéseiben. Javasolta, hogy szeptember második felében Antall József miniszterelnök washingtoni látogatása előkészítése keretében egy újabb konzultációs fordulóra kerüljön sor.³⁷⁵ Jim Holmes jelezte, hogy Dennis Ross, a Policy Planning Staff vezetője³⁷⁶ kész találkozni Somogyi Ferencel New Yorkban, az ENSZ közgyűlés ülészakán. Egyúttal kilátásba helyezte, hogy készek az elemző-tervező részlegek közötti konzultáció folytatására bármilyen szinten, bármilyen témakörben, Washingtonban is. (Javasoljuk, hogy az újabb konzultáció témáit, időpontját és helyét megfelelő időben diplomáciai úton pontosítsuk.) Amerikai kérésre Somogyi Ferenc államtitkár röviden tájékoztatást adott Antall József miniszterelnök brüsszeli látogatásának legfontosabb eredményeiről. Válaszként Thomas nagykövet hivatkozott a két ország közös értékeken alapuló közös feladataira és céljaira. Méltatta Magyarország úttörő szerepét a kelet-európai változásokban és külön nagyra értékelte, hogy a NATO londoni csúcstalálkozóján elfogadott nyilatkozat nyomán Magyarország létesített elsőnek kapcsolatot a NATO-val.

A konzultáción az amerikaiak által előzetesen javasolt három témakörben került sor véleménycserére:

- az új európai biztonsági rendszer megteremtésével kapcsolatos kérdések,
- a bécsi haderő csökkentési tárgyalások és más katonai kérdések,
- közép-kelet-európai regionális együttműködési törekvések.

Holmes csoportfőnök az Európában kialakult új helyzetről szólva megjegyezte, hogy nem szívesen használják az új összeurópai biztonsági „rendszer” megfogalmazást, mert ennek jelenleg csak egyes részelemei működnek megfelelően: nyugaton

³⁷⁵ Vö. a 33. számú dokumentummal *Alföldy Tádé, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának előkészítő konzultációi Washingtonban Antall József látogatásához kapcsolódóan* címmel, amelynek keltezése: 1990. szeptember 14., illetve a 36. számú dokumentummal *Hieronymi Ottó, Antall József tanácsadójának és Kodolányi Gyula, a miniszterelnök külpolitikai főtanácsadójának előkészítő útja Washingtonban a magyar kormánydelegáció számára* címmel, amelynek keltezése: 1990. október 9.

³⁷⁶ A Policy Planning Staff-t 1947-ben George Kennan kérésére George C. Marshall külügyminiszter szervezte meg. Célja független politikai elemzések készítése és tanácsadás. Küldetése, hogy az amerikai érdekek és értékek mentén hosszú távú stratégiát készítsen, figyelembe véve a nemzetközi trendeket.

valóban egy sikeres és életképes biztonsági rendszer van, de Kelet-Európában egyáltalán nem ilyen a helyzet és ezen térség országai számára a nyugati biztonsági rendszerhez való kapcsolódás egyelőre nincs napirenden. A NATO és a Varsói Szerződés, illetve az amerikai és szovjet európai jelenlét nem hasonlítható össze. Az USA továbbra is aktív európai szerepet kíván játszani jelentős katonai jelenléttel. Európai politikájukban továbbra is a NATO-ra kívánnak alapozni és ez a szövetség lesz még huzamosabb ideig az USA és Európa közötti kapcsolatok fő eleme és konszolidáló tényezője. Ugyanakkor elsősorban a kelet-közép-európai változások, de más okok miatt is nagyobb figyelmet kívánnak fordítani más európai szervezetekre is, hogy azokban is érvényesíteni tudják befolyásukat.

Természetesnek tartják, hogy az Európai Közösségeken belül az együttműködés biztonságpolitikai és katonai dimenziói is kialakulnak. Ezt nem ellenzik, sőt intézményesített partneri viszonyt kívánnak kialakítani az EK-val politikai és biztonsági kérdésekben, de nem akarnak annak tagjává lenni.

Az EBEÉ egy unikális európai struktúra, melyet fokozatosan, lépésről lépésre szükséges tovább fejleszteni, de nem szabad e folyamatot „túlterhelni”. Az amerikai álláspont lényege, hogy kiegyensúlyozott módon kívánatos kiérlelni az EBEÉ intézményeit. A NATO londoni csúcsertekezlete állást foglalt az EBEÉ intézményesítésével kapcsolatban is és indokoltnak tartják egy kis létszámú titkárság létrehozását. Ugyanakkor az USA nem támogatja az EBEÉ gyors evolúcióját és nem kívánja, hogy az a NATO vetélytársa legyen. A londoni csúcstalálkozón döntés született a NATO átalakításáról, melynek egyik következménye, hogy Magyarország máris kapcsolatot létesített a szervezettel. A Londonban javasolt NATO–VSZ – jobb híján egyelőre „meg nem támadási nyilatkozatnak” nevezett – dokumentumot nem a katonai szövetségek, hanem ezek tagállamai kötnék meg. Tartózkodni kívánnak minden olyan lépéstől, ami konzerválná a tömbpolitikát és mesterségesen életben tartaná a Varsói Szerződést.

Meiszter Dávid államtitkár-helyettes jelezte, hogy megértjük az amerikai álláspontot Európa és a NATO vonatkozásában. Utalt arra, hogy Magyarországon most van folyamatban egy új biztonságpolitika kidolgozása a rendszerváltozással és megváltozott nemzetközi helyzetünkkel összefüggésben. A kelet-európai változások és a VSZ szétesése következtében megbomlott Európában a két katonai szövetség közötti erőegyensúly, és az egész viszonyrendszer aszimmetrikusan leépül. Ez a NATO biztonságát nem érinti, de Kelet-Európát igen, mivel ott egyfajta vákuum keletkezett, melynek mielőbbi megszüntetésére törekszünk. Az alulról úgymond természetes módon kialakuló új struktúráknak kompatibilisnek kell lenniük a majdan kialakuló összeurópai rendszerrel. Ehhez azonban egyrészt időre van szükség, másrészt pedig Magyarországon belül is további komoly változások szükségeltetnek. Probléma az is,

hogy a nyugati fogadókészség nem tekinthető százszázalékosnak. Érthető, hogy egy jól funkcionáló integráció tagjai féltik a szervezetet újak csatlakozásától. A jelenlegi szituációban egy új összeurópai biztonsági struktúra kialakítása kétfajta megközelítésben lehetséges: vagy egyszerű csatlakozással a már működő életképes struktúrához, vagy pedig újabb átfogó struktúra létrehozása. A biztonság garantálása szempontjából az EBEÉ-keret megfelelően kifejleszthető azzal a céllal, hogy a rendszer egyenlő biztonságot tegyen lehetővé mindenki számára. Ebben a rendszerben a fő hangsúly a politikai együttműködésen kell, hogy legyen. A rendszer kialakításának két módja jöhet szóba: az EBEÉ intézményesítése előre kialakított átfogó koncepció alapján, azaz fentről lefelé (top-down) vagy kétoldalú biztonsági és együttműködési megállapodások „hálójá” (rendszere), azaz alulról-felfelé (botton-up), amikor is a regionális együttműködéssel együttvéve az államok egyfajta önként vállalt függősége alapján kialakul az összeurópai biztonsági rendszer. Lehetséges és célszerű a két megközelítés valamilyen kombinációja.

Amerikai részről kifejtették, hogy az EBEÉ intézményesítésében aktívan részt tudnának venni, de a másik változatban közvetlenül nem. Ugyanakkor a NATO is szükségét érezte ennek, hogy valamilyen formában foglalkozzon a Kelet-Európában kialakult vákuum megszüntetésével. Ezért biztosítja a londoni nyilatkozat a NATO-val való kapcsolattartás lehetőségét a térség országai számára. Megítélésük szerint az EBEÉ alkalmas fórum lehet a konfliktusok békés rendezésére, (ezért is támogatják a Vallettában sorra kerülő tanácskozást ebben a témakörben)³⁷⁷, de katonai garanciákat nem tud adni. A jelenlegi helyzetben az új demokráciáknak sem a NATO, sem az Európai Közösségek nem adhatnak biztonsági garanciákat.

Holmes elmondta, hogy a „meg nem támadási” dokumentum ötlete egy Baker–Sevardnadze találkozón merült fel. Szovjet részről azzal érveltek, hogy bár a Varsói Szerződés a felülvizsgálat stádiumába került, de azért még létezik és bizonyos politikai funkciói megmaradnak. Ezért vetődött fel a két szervezet közötti dokumentum ötlete és amerikai részről helyt adtak annak a szovjet kérésnek, hogy az USA vegye figyelembe jogos biztonsági érdekeiket. Ez a kérdés továbbá felmerült a német egyesítés nemzetközi aspektusai összefüggéseiben is. Amerikai részről szükségesnek tartják, hogy ebben a dokumentumban szerepeljen: a hidegháború befejeződésének bejelentése, annak deklarálása, hogy nem tekintik már egymást ellenségnek és békés kapcsolatrendszer kialakítására törekednek, ügyelni kell arra is, hogy a deklaráció ne legyen túlságosan általános és bizonyos konkrétumokat is tartalmazzon. Mindkét fél azon a véleményen volt, hogy a deklaráció tervezetének hivatalos előterjesztése előtt

³⁷⁷ Az EBEÉ szakértői találkozó La Vallettában volt, amelynek 1991. február 8-án kelt jelentése a viták békés rendezésével foglalkozik (La Valletta mechanizmus).

informális konzultációk lennének kívánatosak. Kötetlen beszélgetéseink során hangsúlyoztuk, hogy e nyilatkozatban kerülnünk kell minden olyan megfogalmazást, amely tömbjellegű elkötelezettséget jelentene, illetve amely erősítené a VSZ *raison d'être*-jét.³⁷⁸

Holmes felhívta a figyelmet arra, hogy a londoni deklarációban a nukleáris stratégiára vonatkozó rész kompromisszum eredménye. Továbbra is érvényben maradt a rugalmas reagálás és a nukleáris elrettentés, de abból indulnak ki, hogy a nukleáris fegyverek alkalmazásának valószínűsége a jelenlegi – és várhatóan a jövőbeni – helyzetben igen kismértékű és ezért valóban ennek a katonai kapacitásnak és realitásnak a végső esetre való tartogatásáról van szó. Egyetértés született arról, hogy a kelet-európai változások fényében egyre kisebb jelentősége és létalapja van a rövid hatótávolságú nukleáris eszközöknek. Mindezek azt mutatják, hogy a NATO valóban új stratégiát akar.³⁷⁹

Magyar vélemény szerint az európai hagyományos katonai egyensúly az utóbbi időben olyan mértékben megváltozott, hogy aligha képzelhető el az atomfegyverek bevetésének „végső esete”. A felek egyetértettek abban, hogy Európában indokolt egy konfliktusmegelőző, információcserét biztosító és más kapcsolódó funkciókat betöltő központ létesítése, amely igen jelentős bizalomerősítő intézkedés is lenne. Ugyanakkor magyar részről felhívtuk a figyelmet arra, nem lenne kívánatos „versenyeztetni” az EBEÉ és a CFE³⁸⁰ keretében kialakítandó megoldásokat.

Amerikai érdeklődésre Szentesi György ezredes, a Honvédelmi Minisztérium Nemzetközi és biztonságpolitikai osztályának vezetője rövid tájékoztatást adott az ország fegyveres védelme új elveinek és követelményeinek kidolgozására irányuló munkálatokról. Ennek szükségességét a rendszerváltozással, a szovjet csapatok végleges kivonulása után kialakuló gyökeresen új biztonsági helyzettel indokolta. Hangsúlyozta, hogy újra kell értékelni Magyarország fenyegetettségi helyzetét, de a radikális haderőreform³⁸¹ nem jelenti automatikusan radikális haderőcsökkentést. A témá-

³⁷⁸ A francia *raison d'être* kifejezés létjogosultságot jelent.

³⁷⁹ Vö. a 3. számú dokumentummal *Dercze István, az Információs Hivatal főigazgatójának összefoglalója a Varsói Szerződés jövőjéről* címmel. Keltezése: 1990. június 4.

³⁸⁰ Az európai hagyományos fegyveres erőkről (Conventional Forces in Europe–CFE) szóló tárgyalások mandátumát a Helsinkii Záróokmány, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) bécsi utótálatkozójának záródokumentuma határozta meg. A tárgyalások során a figyelem öt fegyverzetkategóriára összpontosult: 1. harckocsik; 2. páncélozott harcjárművek; 3. tűzérési eszközök; 4. harci repülőgépek; 5. harci helikopterek. Vö. a 2. számú dokumentummal *Eduard Sevardenadze szovjet külügyminiszter levele Jeszenszky Géza magyar külügyminiszternek* címmel. Keltezése: 1990. május 25.

³⁸¹ „Az átfogó haderőreformnak a következő követelményeknek kell eleget tennie: 1.) A reform eredményeként kialakuló haderő – az ország méreteivel és lehetőségeivel összhangban – biztosítsa az

val kapcsolatban magyar részről az is elhangzott, hogy a rendszerváltozás mellett az új katonai doktrína kidolgozásának fő oka, hogy a Varsói Szerződés valójában nem tud garanciákat adni a Magyarország ellen feltételezhető valódi fenyegetésekre. Az amerikaiakat nagyon érdeklik ezek a kérdések és ezért kérték, hogy folyamatos tájékoztatást kaphassanak felhasználva ehhez a magyar–NATO kapcsolattartás csatornáit is.

Mindkét félnek az a véleménye, hogy a katonai doktrínákkal kapcsolatos újabb szeminárium megtartására csak az EBEÉ csúcstalálkozó után látnak lehetőséget és az alkalmas időpont 1991 tavasza lehetne.

A CFE tárgyalások helyzetét magyar részről bécsi küldöttségünk vezetője, Gyarmati István értékelte. Részletesen ismertette a magyar álláspontot az alábbi kérdésekben: a légierők bekapcsolása a megállapodásba, a verifikáció, a regionális differenciálás, a szárnyakkal kapcsolatos kérdések és az elégségesség szabálya. Hangsúlyozta a légierőkről való megállapodás jelentőségét még ebben a tárgyalási szakaszban (CFE-I). Továbbra is fennáll ugyanis a váratlan támadás lehetősége a légierő alkalmazásával (miközben ez a szárazföldön ma már nem) és a megállapodás elmaradása tovább növelné a fegyverkezési versenyt a katonai repülőgépek fejlesztése terén. A verifikációval kapcsolatos kérdésekről szólva nagyon határozottan leszögezte, hogy a Magyar Köztársaság számára a haderő csökkentési megállapodás csak abban az esetben fogadható el, ha lehetőséget kapunk ellenőrzések folytatására az azonos csoporthoz tartozó országokban. Rámutatott arra, hogy a Varsói Szerződésből való kiválási szándékunk realizálása során arra törekedünk, hogy ez ne veszélyeztesse a CFE-I sikerét. Amerikai kérdésre válaszolva elmondta, hogy a még hátralevő időben elég csekély lehetőség van az előrehaladásra a bizalomerősítő intézkedések tekintetében, melynek fő oka az, hogy szovjet részről mereven ragaszkodnak a haditengerészet bevonásához. Ennek ellenére bizonyos dolgokban mégis meg lehetne állapodni, ilyenek például a katonai kontaktusokra és a távkommunikációs összeköttetés létrehozására vonatkozó magyar javaslatok. Amerikai részről ezzel egyetértettek, s hozzátették, hogy előrehaladás lehetséges a katonai költségvetések szerepeltetésében és a szokatlan katonai tevékenységek vonatkozásában. Azért is tulajdonítanak fontosságot bizonyos bizalomerősítő intézkedések elfogadásának, mert ezzel erősítene a radikális és demokratikus szovjet parlamenti képviselők helyzetét is a szovjet

ország védelmét a feltételezhető fenyegetésekkel szemben modern, a korszerű hadviselés elveinek és követelményeinek megfelelő, finanszírozható, politikai és civil kontroll alatt álló és a társadalomban integrált haderő kialakításával. 2.) A haderő belső viszonyai feleljenek meg a pluralista demokrácia értékeire épülő társadalmi viszonyoknak. 3.) A haderő legyen alkalmas az európai biztonsági közösség céljai megvalósítását szolgáló kooperációban és esetleges közös akcióiban való részvételle.” *Haderőreform* címmel. Keltezése: 1990. OTM Antall-hagyaték 24. d.

katonai vezetőkkel szemben, akik ellenzik a katonai és hadiipari információk még mindig túlságosan titkos kezelésének feloldását.

Amerikai részről eléggé szkeptikusak a tekintetben, hogy az EBEÉ csúcstalálkozóig hátralévő időben sikerülhet-e megállapodásra jutni a légierő kérdésében és most ezt mérlegelik, hogy ennek esetleges elmaradása milyen következményekkel járhat az egész megállapodás sorsára nézve. Megítélésük szerint tisztán katonai szempontból ez számukra nem lenne sürgető, mert a Szovjetunió nincs olyan gazdasági helyzetben, hogy újabb fegyverkezési versenyt kezdjen a légierő fejlesztése terén. Ugyanakkor Bush elnök politikailag elkötelezte magát az EBEÉ csúcs mellett, melynek viszont előfeltétele a bécsi tárgyalások sikeres befejezése. Holmes kijelentette, hogy a bécsi tárgyalásokkal kapcsolatban számunkra a fő probléma a verifikáció és ebben a bonyolult kérdéskörben politikai döntésre lesz szükség. Elismerte, hogy a nyugati oldalon nem viseltetnek nagy szimpátiával az azonos csoportba tartozó országokban történő ellenőrzésekre vonatkozó javaslatokkal szemben, mert attól tartanak, hogy az ilyen felvetések veszélyeztethetik az egész megállapodás belső egyensúlyát. Kilátásba helyezte, hogy a regionális differenciálás kérdésében meglévő görög–török vitára a bécsi megállapodáson kívüli megoldást fognak keresni. Megértették azt a magyar igényt, hogy az elégségességi szabályra vonatkozóan legkésőbb szeptember végéig döntést kellene hozni, bár olyan elképzeléseik voltak, hogy ez is része lehetne a tárgyalások végére szánt „végső csomag megoldásnak”. A felek egyetértettek abban, hogy 1992 után a hagyományos tárgyalásokat 35-ös keretben kell továbbfolytatni. Amerikai részről a bizalomerősítő tárgyalásokkal kapcsolatban hangsúlyozták a nyíltság és az áttekinthetőség erősítését és az információcsere bővítését a katonai tevékenységek vonatkoztatásában. Lényeges momentum lenne a katonai költségvetéseket érintő információcsere elfogadása, valamint a Stockholmban elfogadott intézkedések megvalósítása feltételeinek általános javítása. Külön hangsúlyozták, hogy elvben nem ellenzik a bizalomerősítő intézkedéseket a haditengerészet vonatkoztatásában, hiszen erről már vannak kétoldalú megállapodásaik a szovjetekkel, de az a véleményük, hogy ennek a fegyvernemnek a globális jellege és feladatai miatt nem indokolják a bevonását egy regionális megállapodásba.

A konzultáción és annak kísérő rendezvényén is véleménycserére került sor az „Open Skies”-al³⁸² kapcsolatos kérdésekről. A magyar fél tudomásul vette, hogy most a fő kérdés a bécsi megállapodás sikerének biztosítása, de kifejezte, hogy továbbra is nagyon érdekelt az „Open Skies” megállapodás sikeres kimunkálásában a későbbi-

³⁸² Az Open Skies – Nyitott égbolt szerződést Magyarország 1992-ben írta alá a kölcsönös bizalom, biztonság és stabilitás érdekében, amely lefektette a katonai légi megfigyelés szabályait. Vö. az 51. számú lánkjegyzettel.

ekben. Kíváncsnak és elképzelhetőnek tart egy újabb szakértői tanácskozást ebben a témakörben még ebben az évben a párizsi EBEÉ csúcsertekezlet után. Ezzel az amerikaiak egyetértettek.

Holmes csoportfőnök rövid tájékoztatást adott az amerikai–szovjet START-tárgyalások³⁸³ helyzetéről. Kijelentette, hogy egészében véve elégedettek a tavasszal sorra került moszkvai megbeszélésekkel és jelentős előrehaladást értek el a washingtoni csúcstalálkozón is.³⁸⁴ Azt állította, hogy ha néhány órával több idő állt volna rendelkezésre, Washingtonban sikerült volna politikai döntést elérni a még fennmaradó három komoly nyitott kérdésben (Backfire-bombázók, nehézzrakéták és az ún. „*no circumvention*” ügyében³⁸⁵). A START-megállapodásnak kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az amerikai–szovjet relációban és arra számítanak, hogy az elkövetkező hónapokban sikerül megállapodásra jutniuk. A tárgyalások további menetéről tájékoztatni fognak bennünket.

Amerikai részről nagyra értékeli a bécsi haderő csökkentési tárgyalásokon kialakult újfajta amerikai–magyar együttműködést, amire Washingtonban is felfigyeltek.

A magyar fél hangsúlyozta, hogy az EBEÉ külügyminiszterek New York-i találkozója³⁸⁶ lesz az utolsó lehetőség arra, hogy politikai szinten megállapodásokat (meg egyezéseket) lehessen elérni, mert amiben ott nem sikerül politikai döntést hozni, az már a dokumentumba aligha kerülhet bele. Amerikai részről ezzel elvben egyetértettek, de megjegyezték, hogy a francia álláspont szerint a legfontosabb még nyitott kérdéseknek Párizsban kell eldőlniük.³⁸⁷

A kelet-közép-európai regionális együttműködési kérdésekkel kapcsolatban Barabás János főosztályvezető-helyettes fejtette ki álláspontunkat a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály és a Külügyminisztérium más részlegei által az utóbbi hetekben készített anyagok alapján. Amerikai részről nagy érdeklődést tanúsítottak

³⁸³ Az atomtöltetek számának növekedése szükségessé tette az úgynevezett harmadik generációs leszerelési egyezményeket. A Hadászati Fegyvereket Korlátozó Egyezmény (Strategic Arms Reduction Treaty – START) a nukleáris fegyvereket és a hadászati célú fegyverrendszereket korlátozó egyezmény volt az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között. Az egyezményt Ronald Reagan amerikai elnök javasolta és 1982. június 29-én Genfben megkezdődtek a tárgyalások. A második fegyverkorlátozó egyezményt nevezték START-I-nek, amelyet 1991. július 31-én írtak alá és különböző típusú járművek és robbanófejek számát szabályozta.

³⁸⁴ Vö. a 254. számú lábjegyzettel.

³⁸⁵ A nemzetközi jogban az anti-circumvention vagy a no-circumvention két vagy több fél kijátszásának és megkerülésének az elvetése, azaz a kölcsönös bizalom alaptétele.

³⁸⁶ Vö. a 78. számú dokumentummal *Jeszzenszky Géza beszéde az Európai és Biztonsági Együttműködési Értekezlet tagállamok külügyminisztereinek New York-i találkozásánál* címmel. Keltezése: 1990. október 2.

³⁸⁷ Utalás a párizsi Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletre. Vö. a 343. számú lábjegyzettel.

a Pentagonale-együttműködés³⁸⁸ iránt és még azt is megkérdezték, hogy a velencei csúcstalálkozón lesznek-e megfigyelők. Megígértük, hogy részletesen tájékoztatjuk őket a csúcstalálkozó lefolyásáról. Figyelemre méltó, hogy az amerikaiak az ötoldalúval szemben inkább a magyar–csehszlovák–lengyel együttműködésben látnának nagyobb perspektívát és bizonyos meglepetéssel konstatálták, hogy nekünk nem ez a véleményünk. Több kérdést tettek fel Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök és Havel elnök legutóbbi találkozásával kapcsolatban, különös tekintettel egy háromoldalú magyar–csehszlovák–lengyel katonai szövetség esetleges létrehozására, amely a Szovjetunióval és a NATO-val is biztonsági szerződést kötne, érdeklődtek véleményünkről Kissinger legújabb tervéről, amely egyebek között egy semleges zóna létesítését ajánlja Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország területén. Konkrétan rákérdeztek arra, hogy az új magyar biztonságpolitika kidolgozásának függvényében milyen fenyegetéseket tételezünk a térségben a környező országok részéről. Az amerikai küldöttség egyik tagja kötetlen beszélgetés során felhívta a figyelmet arra, hogy Bush elnök „még nem” válasza Magyarország esetleges NATO-tagságával kapcsolatban nem jelent végleges elutasítást. Szerinte az USA és a NATO egyes más tagországai elvben hajlandók lennének bizonyos biztonsági garanciákat is adni, de tartanak a Szovjetunió erőteljes kedvezőtlen reagálásától és egyelőre azt is kétségesnek tartják, hogy egy ilyen megoldást minden NATO-országgal el tudnánk fogadtatni. Felhívta a figyelmet arra, hogy szükség van a nacionalizmus elleni fellépésre, mert ennek hiánya károsan befolyásolja megítélésünket. Az USA részéről van elvi készség a regionális együttműködések segítésére, de egyelőre még nem látják pontosan, hogy mit tehetnének ennek érdekében.

Magyar részről utaltunk a szomszédsági és regionális politika közös és eltérő vonásaira. Ismertettük, hogy a Varsói Szerződésből való kiválásunk folyamatának keretében új típusú szerződéseket kívánunk kötni szomszédainkkal és a térség egyes más országaival is, melyek elképzeléseink szerint a közép-európai sajátos problémák megoldását is szolgálhatják. Regionális politikánk nem irányul olyan szomszédos ország ellen, amely nem részese ilyen csoportosulásnak. Egy esetleges kelet-közép-európai ütközőzóna kialakítása nem áll érdekünkben és zavarná az európai integrációkhoz való csatlakozást is.

Kérdésünkre válaszolva az amerikaiak kifejtették, hogy megítélésük szerint a Nyugat-európai Unió – a NATO-hoz képest – hosszú távon is csak kiegészítő, alárendelt szerepet játszhat.³⁸⁹ Az érdekelt országok eltérő törekvései miatt ma még nem látható ezen szervezet jövőbeni funkcióinak és lehetőségeinek alakulása.

³⁸⁸ Lásd erre vonatkozóan a IV/I. fejezet dokumentumait.

³⁸⁹ Vö. a 12. számú dokumentummal *Kupper V. Béla és Bíró József vezérőrnagy konzultációja a lengyel Külügyminisztériumban a Varsói Szerződés katonai szervezetéből való kilépésről* címmel. Keltezése: 1990. július 10.

Holmes csoportfőnök a konzultáció végén saját kezdeményezésére rövid értékelést adott a Szovjetunió helyzetéről, bár előrebocsátotta, hogy az amerikai Külügyminisztérium tervező részlege sem vállalkozhat teljes biztonsággal és bizonyossággal a szovjetunióbeli események előrejelzésére. Megítélésük szerint Gorbacsov hatalmon maradása változatlanul a szovjet reformfolyamat legfontosabb személyi garanciája. Vele szemben reális alternatívát nem látnak. Az SZKP 28. kongresszusán³⁹⁰ nagy győzelmet aratott baloldali és jobboldali ellenfeleivel szemben és a Szovjetunió történelmében szinte példátlan jogkört szerzett magának. Nagy kérdés azonban, hogy valójában rendelkezik-e a szükséges tényleges hatalommal és van-e benne szilárd politikai elhatározás ezeknek a jogköröknek az alkalmazására. Igaz, hogy a szovjet gazdaság helyzete ugyan rendkívül súlyos, de nem számolnak a Szovjetunió gazdasági, vagy politikai összeomlásával. A Szovjetunió állami létét az egyes periférikus köztársaságokban kialakult helyzet alapjaiban nem veszélyezteti. Nem rendelkeznek elegendő információval annak megbízható megítélésére, hogy a Szovjetunióban végbemenő folyamatok elvezethetnek-e olyan utcai tömegmegmozdulásokhoz, melyekre tavaly ősszel az NDK-ban és Csehszlovákiában került sor, de ezt eléggé valószínűtlennek tartják. Úgy látják, hogy a katonai vezetés egészében véve nem veszélyezteti Gorbacsov hatalmát. Fontos amerikai érdek, hogy a Szovjetunióval tovább folytatódjanak a leszerelési és elsősorban a nukleáris fegyverekkel kapcsolatos tárgyalások. Ehhez megfelelő személyes garanciákat is jelent a két elnök és a két külügyminiszter között kialakult szívélyes viszony. Bizonyos amerikai körökben gyakran és erőteljesen bírálják az adminisztrációt Gorbacsov támogatása miatt, mert nem értik, hogy az ő személyének nyújtott támogatás végső soron a reformfolyamatokat segíti elő a Szovjetunióban. Ugyanakkor az amerikai kormányzat határozott álláspontja, hogy nem nyújtanak jelentősebb gazdasági segítséget a Szovjetunióknak, amíg az általuk szükségesnek tartott reformokra nem kerül sor. Véleményük szerint a szovjet vezetés nem kerülheti el „fájdalmas intézkedések” meghozatalát és az amerikaiak nem is akarnak olyan téves látszatot kelteni, hogy fájdalommentesen meg lehetne oldani a gazdasági átalakítást. Jelcinnel szemben az egyik fő kifogásuk éppen az, hogy populista mentalitásából kiindulva fájdalommentes recepteket ígér a súlyos problémák megoldására és ezzel tulajdonképpen az elkerülhetetlen reformokat késlelteti, kételyeik vannak azzal kapcsolatban is, hogy Jelcin képes lesz-e a többi gyakran bombasztikusnak tűnő ígéreteinek megvalósítására.

³⁹⁰ Az SZKP XXVIII. Kongresszusán, 1990. július 2–13. Mihail Gorbacsovot megerősítették a párt főtitkári posztján, de ez a poszt ekkor már teljesen független volt a kormánytól, a Politikai Bizottságnak sem volt beleszólása az ország irányításába.

Össességében megállapítható, hogy a konzultáció során nyílt, érdemi és az amerikaiak reagálásából ítélve számukra is hasznos eszmecserére került sor, melynek folytatását és rendszeressé tételét kívánatosnak és szükségesnek tartjuk.

Az amerikai küldöttséget a program során fogadta Alföldy Tádé államtitkár-helyettes és Kodolányi Gyula, a miniszterelnök külpolitikai tanácsadója. Budapestről július 22-én Varsóba utaztak hasonló konzultáció folytatása céljából.

Budapest, 1990. július 24.

*Barabás*³⁹¹

MNL OL XIX-J-I-j 1990 9. doboz

³⁹¹ Kézírással.

31.

Zwack Péter amerikai magyar nagykövet feljegyzése
az Amerikai Egyesült Államokban tett előkészületekről
Antall József fogadására
1990. augusztus 30.

Embassy of the Republic of Hungary

Szigorúan Titkos!
Washington, 1990. augusztus 30.

Tárgy: Amerikai előkészületek Antall József miniszterelnök fogadására

69/1/1990

Készítette: Hadas László³⁹²

Gépelte: Hamedlné

Készült: 3 példányban
Központ 2 példány
Külképviselet 1 példány

Dr. Jeszenszky Géza úr,
külügyminiszter
Budapest

Az alábbiakban jelentjük az amerikai Szenátus és Képviselőház külügyi bizottságaiban a küszöbönálló magyar miniszterelnöki látogatás kapcsán hazánkról készült értékelés fontosabb elemeit, illetve azokat az adminisztrációval egyeztetett kérdéseket, melyek felvetését a látogatás során a törvényhozási szakértők fontosnak tartják.

Az Egyesült Államokban kialakuló új Magyarország képet és a kétoldalú kapcsolatok perspektíváit nagymértékben befolyásolja az a jelentős politikai út, amelyet hazánk a parlamenti választások óta az USA által is elismerten megtett, de azok a célok is, amelyek megfogalmazását itt még várják. A már lezajlott alapvető változások és új nemzetközi szerepvállalásaink már tükröződnek országunk szuverén államiságának itteni elismerésében. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a Varsói Szerződésből történő távozásunk érdekében tett lépéseink megfontoltsága és eltökéltsége

³⁹² Hadas László 1987 júliusától a washingtoni magyar nagykövetség II. osztályú tanácsosa volt.

komoly elismerést és megbecsülést vált ki. A kormány szintű és törvényhozási kapcsolataink intenzitása egy széles körű és sokrétű bilaterális kapcsolatrendszer kialakulását ígéri. Mindezt a legkülönbözőbb amerikai politikai körök is annak bizonyítékeként tekintik, hogy Magyarország egyszer, s mindenkorra elutasította az egypárti diktatúrát és visszavonhatatlanul elkötelezte magát a pluralista demokrácia mellett. Az USA és Nyugat-Európa felé szélesedő és mélyülő tudományos, oktatási és egyéb csereprogramjainkból a Magyarországot figyelők azt a következtetést vonják le, hogy valóban felzárkózni és csatlakozni kívánunk a demokratikus Atlanti Közösséghez. Miniszterelnökünk külföldi látogatásait, különösen a küszöbönálló amerikaiat annak bizonyítékeként értékeli, hogy Magyarország kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekszik a nyugati világgal és az USA-val.

A kelet-európai változásokat és Magyarországot figyelők – és többé kevésbé értők – szerint politikai síkon komoly tekintélyt szereztünk az elmúlt hónapok alatt. Úgy tekintik, hogy nemzeti parlamentünk és kormányzó koalíciónk megszületésével és azok azóta tapasztalható aktivitásával a kelet-európai országok között Magyarország tette meg a legnagyobb utat. Emellett hazánkat még az emberi jogok élharcosaként is kezelik. Az igaz, hogy Magyarországról jövő hírek manapság nem igen jelennek meg amerikai újságok címdalán, de pl. a Tungstam General Electric³⁹³ itteni reklámfilmjét sokan úgy emlegetik, mint ami minden újsághírnél többet jelent és bizonyít.

A közel-keleti krízis³⁹⁴ most – és még valószínűleg hosszú ideig – az amerikai külpolitika fő kérdése, ami leköti a hírközlés figyelmét.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az amerikai politikai vezetést nem foglalkoztatja miniszterelnökünk látogatása. A törvényhozást ugyan ezekben a hetekben szinte teljesen paralizálja a Szenátus egyharmadának és a teljes Képviselőháznak a novemberi újraválasztása, illetve annak előkészületei. Októberben már minden kongresszusi tevékenység szünetel, „necces” lesz. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a törvényhozás nem játszik komoly és aktív szerepet Antall József miniszterelnök fogadásának előkészítésében. E munka során szakértői szinten az alábbi kérdések már megfogalmazódtak, amelyek nagy valószínűséggel, de nem ki kizárólagos jelleggel az itteni – a jelek szerint főleg az adminisztrációval folytatott – tárgyalásokon elhangzanak majd:

1.) Milyen ismeretei vannak a magyar kormánynak az Irakban (valószínűleg még a látogatás idején is) fogvatartott amerikai és más túsok³⁹⁵ őrzési helyeire, viszonyaira és életkörülményeire vonatkozóan?

³⁹³ Thomas Alva Edison 1890-ben egyesítette cégeit a General Electricben, amely 1989-ben megvásárolta a magyarországi Tungstamot, először 51%-ot, majd a maradékot. A Tungstam General Electric Európa egyik legjelentősebb fénnyforrás gyára.

³⁹⁴ Vö. a 318. számú lábjegyzettel.

³⁹⁵ Uo.

2.) Kormányunknak vannak-e információi, továbbá mi a véleménye a szovjetunióbeli stabilitás-instabilitás kérdésében? Szerintünk milyen fejlődési alternatívák lehetségesek a szovjet társadalom számára, hogyan értékeljük Gorbacsov egyéni perspektíváit?

3.) Magyarország szerepe, orientációja egy német egyesülés utáni Európában. Milyen szerkezetű és formájú kollektív biztonsági rendszerhez csatlakoznánk legszívesebben?

4.) Felvázolhatók-e már a körvonalai annak a végleges kül- és belpolitikai koncepciónak és gyakorlatnak, amelyeken belül Magyarország megállapodik? Melyek ma a nemzet- és államépítés legfontosabb feladatai hazánkban?

5.) A magyar kormány konkrét tervei a gazdaság gyökeresen új struktúrájára vonatkozóan. Milyen mértéket ölt és milyen szerepet kap majd ebben a privatizáció és a csőd eljárások? Vannak-e elképzeléseink eme utóbbiak gyakorlati levezetésére, felmértük-e és vállaljuk-e azok politikai kockázatát, anyagi költségeit és a társadalmi stabilitásra gyakorolt hatását?

6.) Mi a vezető áramlat (main stream) a kormányzó koalíción, különösen a Magyar Demokrata Fórumon belül? Hogyan, milyen mértékben tud a Kormány együtt dolgozni a Parlamenttel?

7.) Melyek a magyar kormány preferenciái országaink kétoldalú kapcsolatainak fejlesztésében?

8.) A magyar hírszerző és elhárító szolgálatok tevékenységének Egyesült Államokban érezhető változásaiból levonható-e már az a következtetés, hogy Magyarország felhagyott az USA elleni titkosszolgálati tevékenységgel, beleértve a fejlett technológia illegális megszerzését, valamint a Szovjetunióval e téren folytatott kollaborációt is?

A komoly érdeklődés mellett miniszterelnökünk azt is tapasztalni fogja, hogy más irányú külföldi elkötelezettségei és belső pénzügyi helyzete miatt az USA csak igen korlátozott mértékű gazdasági segítséget tud majd ígérni Magyarországnak. Egy „modernizált Marshall Terv”³⁹⁶ – az amerikai költségvetési deficit miatt, és mert az USA hazánkban egyelőre nem tulajdonít nagyobb jelentőséget – nem látszik reálisnak. Az USA partner arra készül, hogy meghatározott gazdasági támogatást kérünk. Az erre vonatkozó ígéretüket valószínűleg megtartják a már mérlegelés tárgyát képező keretek között, annak felhasználási területeit illetően erősen súlyozni fognak,

³⁹⁶ A Marshall-terv az Amerikai Egyesült Államok segélyprogramja volt a II. világháború után, amely George C. Marshall amerikai külügyminiszterről kapta a nevét. A washingtoni adminisztráció 1947. július 5-én amerikai segélyprogramot hirdetett meg azon háború sújtotta európai ország számára, amely az újjáépítésben együttműködött az Amerikai Egyesült Államokkal. A „modernizált Marshall Terv” pedig Közép-Európa államainak megsegítésére és felzárkóztatására vonatkozott volna.

és a tényleges felhasználás minden egyes konkrét esetében annak gyakorlati jelentősége szerint döntenek. Mindezek mellett arra kell számítanunk, hogy sokkal szerényebb számokról lesz szó, mint amire még egy-két hónappal ezelőtt gondolhattunk.

A tárgyalások folyamán az amerikaiak valószínűleg felvetik, hogy a magyar adórendszer és bizonyos kedvezmények megléte vagy hiánya nagymértékben kihat az USA beruházóinak vállalkozó kedvére. Ebben a fejlett technológia Magyarországra exportálhatósága jelentős és pozitív szerepet játszik, mely téren ez év júniusa óta komoly előrehaladás történt. Az amerikai üzleti körök szélesebb körű magyarországi nyitása ellen hat, ugyanakkor országunk és belpolitikai, társadalmi, gazdasági helyzetünk nem kellő ismerete, nyelvi korlátok és kommunikációs, infrastrukturális nehézségek, illetve a mindezekből fakadó bizonytalanság érzése.

A tárgyaló partnerek várhatóan kifejezésre juttatják: jó néven vennék, ha hazánk erős elkötelezettséget vállalna, aktívan támogatná az Irak elleni embargót és blokádot, érdeklődni fognak a soron kívüli novemberi Varsói Szerződés csúcsertekezlettel³⁹⁷ kapcsolatos magyar elvárások iránt és arra vonatkozóan, hogy szerintünk az értekezlet milyen hatással lehet az USA–SZU viszony további alakulására.

AZ USA döntéshozói tisztában vannak lehetőségeik korlátaival, mégis foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy megkísérlik Gorbacsovot rávenni a Kelet-Európának szállított olajmennyiség növelésére. Ezt a témát ezeken a tárgyalásokon is érinthetik.

Szóba kerülhet, hogy az USA megérti hazánk aggodását a külföldön élő magyarok életfeltételei, politikai és társadalmi körülményei miatt, de hangsúlyozni fogják: az USA ezután sem lép túl – ez esetben sem – a nemzeti kisebbségek emberi jogainak általános (és kizárólagos) támogatásán. Ezzel kapcsolatban felmerülhet, hogy mi magyarok ezeket a kérdéseket esetenként élesen vetjük fel, ami miatt bizonyos biztosítékokat is kérhetnek arra vonatkozóan, hogy ezután sem lépjük túl a józanság határait. A kérdéskör kapcsán nem zárható ki az a kérdés sem, hogy miként szereljük le az állítolag újra jelentkező antiszemita és cigányellenes indulatokat.

Végezetül van bizonyos valószínűsége annak is, hogy puhatolózni fognak, érdeklődünk-e bizonyos csereprogramok beindítása iránt katonai és biztonsági szakemberek számára, de a szovjet titkosszolgálatok magyarországi jelenléte miatt ezt a kérdést javasolják majd fokozott óvatossággal kezelni.

*Zwack Péter*³⁹⁸
nagykövet

MNL OL XIX–J–I–j 1990 8. doboz

³⁹⁷ A Varsói Szerződés tagállamainak Budapestre, 1990. november elejére tervezett ülését szovjet kérésre elhalasztották.

³⁹⁸ Kézírással. Zwack Péter rendkívüli és meghatalmazott nagykövet a washingtoni magyar nagykövetséget vezette 1990. augusztus 1. és 1991. március 31. között.

32.

Pataki István ideiglenes ügyvivő feljegyzése
az amerikai Szenátus elé terjesztett törvényjavaslatról
a „kelet-európai” demokráciák megsegítésére
1990. szeptember 4.

Szigorúan titkos!

Washington, 1990. szeptember 4.

Tárgy: A SEED-II. Act jelenlegi helyzete

Melléklet: 4 lap

48/1/1990

Készítette: Hadas László

Gépelte: Hamedlné

Készült 3 példányban

Küldékviselet 2 példány

Központ 1 példány

Dr. Jeszenszky Géza úr
külgügyminiszter
Budapest

A Support for East European Democracy (SEED) II. törvényjavaslat, amelyik az 1991-es pénzügyi évre szabályozná a demokrácia útjára lépett kelet-európai országoknak nyújtandó pénzügyi segítséget, kongresszusi tájékoztatás szerint „elakadt”.

A képviselőházi változatot a Külügyi Bizottság után a teljes Ház is elfogadta, a Szenátus azonban nem, mivel annak Külügyi Bizottságának egy demokrata csoportja elkészítette a törvényjavaslat szenátusi változatát, amely azonban még a Külügyi Bizottságon sem jutott túl. A kérdésben szembenálló Pell³⁹⁹ és Helms szenátorok⁴⁰⁰ mögött kb. egyenlő arányban oszlik meg a Bizottság, ezért egyelőre nem is várható, hogy akármelyik változat is elfogadásra kerülne. A képviselőházi és a szenátusi törvényjavaslat szövegét korábban már felterjesztettük.

A SEED-II. által a költségvetéstől igényelt összeg felhasználását engedélyező ún. külügyi appropriációs törvényjavaslat⁴⁰¹ viszont sima úton halad az elfogadás felé.

³⁹⁹ Claiborne de Borda Pell (1918–2009) Rhode Island szenátora volt 1961 és 1997 között.

⁴⁰⁰ Jesse Helms Alexander (1921–2008) Észak-Karolina szenátora volt 1973 és 2003 között.

⁴⁰¹ A külügyi kiadások teljesítésének (appropriáció) törvényjavaslata.

Az ugyanis nem csak a SEED-II. program, hanem az egész külügyi tevékenység és minden külföldi segélyprogram pénzügyi fedezetét tartalmazza. Ez a Képviselőházon június 21-én már túljutott. A Szenátus valószínűleg szeptember folyamán – az Öböl-válságra hivatkozva – lecsökkenti az összeget kb. 30 %-kal, és azt a két ház közös konferenciája még ebben a hónapban jóváhagyja, hiszen a 91-es költségvetési év 1990. október 1-jén kezdődik.

A SEED-II.-ben megfogalmazott célokra az adminisztráció 300 millió dollárt igényelt. A Képviselőház ezzel szemben 418,675 milliót, amiben még nincs is benne az Európai Fejlesztési Banknak szánt 70 millió. Az appropriációs törvény szerint ezt az összeget Lengyelország, Magyarország, Csehszlovákia és más demokratizálódó országok az alábbi célokra használhatnák fel:

- 1.) Technikai és munkaerő képzés, egészségügy és oktatás: 80 millió
 - 2.) Lakásprogram: 30 millió
 - 3.) Környezetvédelem: 75 millió
 - 4.) Demokratikus intézmények és tevékenység fejlesztése: 20 millió
 - 5.) Magánszektor segítése: 213,675 millió (ebben benne foglaltatik a Private Enterprise Fund⁴⁰² Magyarországnak és Lengyelországnak nyújtandó 113,675 milliója)
 - 6.) Az Európai Fejlesztési Banknak 70 millió.
- Összesen: 488,675 millió

Mivel az appropriációs törvény elfogadásakor és még utána sokáig (meglehet, hogy egész pénzügyi évben) nem lesz meg a SEED-II. törvény, a fenti összegek felhasználhatók lesznek, de konkrét, részletekre lebontott szabályozás nélkül. Ez azt jelenti, hogy a Külügyminisztérium rendkívüli szabadságot élvez majd a felhasználásban.

Az appropriációs törvényjavaslat SEED-II.-re vonatkozó részét csatoltan felterjesztem.⁴⁰³

*Dr. Pataki István*⁴⁰⁴
ideiglenes ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 1990 10. doboz

⁴⁰² Az Enterprise Funds for Poland and Hungary (22 U.S. Code § 5421) rendelkezett a Lengyelország és Magyarország számára nyújtott pénzügyi segítségről, amelyet a Private Enterprise Fund koordinált.

⁴⁰³ A mellékletet nem közöljük.

⁴⁰⁴ Kézírással. Pataki István rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter a washingtoni magyar nagykövetség első beosztottja volt 1990. szeptember végéig, majd 1991. január 1-jétől rendkívüli és meghatalmazott nagykövetként vezette a dublini magyar nagykövetséget.

33.

Alföldy Tádé, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának
előkészítő konzultációi Washingtonban a miniszterelnök
látogatásához kapcsolódóan
1990. szeptember 14.

Külügyminisztérium
Alföldy Tádé
003010/1/1990.

Szigorúan Titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 15 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza
Katona Tamás
Somogyi Ferenc
Havasi Béla⁴⁰⁵
Sztankovics Imre
Várkonyi László
Náthon István
Endreffy Miklós
Horváth Zsolt ⁴⁰⁶
Jolsvai Sándor
Hajdu András
Washington
New York FK [Főkonzulátus]
Saját (2)

⁴⁰⁵ Havasi Béla a Diplomáciai Testületeket Ellátó Igazgatóság vezetője 1989. június 30-ig, ekkortól miniszterhelyettes, 1990 júniusától helyettes államtitkár, majd 1990. július 1. és 1991. január 15. között főtitkár volt a Külügyminisztériumban.

⁴⁰⁶ Náthon István 1989. július 15. és 1993. január 1. között a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Főosztály vezetője, Endreffy Miklós 1990. augusztus 1. és 1991. november 25. között a Nemzetközi Szervezetek Főosztály vezetője, Horváth Zsolt 1990. július 9. és 1991. március 15. között a Személyzeti Főosztály vezetője volt a Külügyminisztériumban..

JELENTÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN FOLYTATOTT KONZULTÁCIÓKRÓL

1990. szeptember 10–11-én konzultációt folytattam Washingtonban. A megbeszélések célja Antall József miniszterelnök úr októberi látogatásának előkészítése, valamint a magyar–amerikai kapcsolatok napirenden lévő kérdéseinek megvitatása volt.

Valamennyi tárgyalópartnerem hangsúlyozta az első szabadon választott magyar miniszterelnök látogatásának történelmi jelentőségét. Nagy figyelemmel kísérik a magyarországi események alakulását és biztosítottak az amerikai politikai és gazdasági támogatás erősítéséről.

I.

Lawrence Eagleburger, a külügyminiszter első helyettese kiemelte a miniszterelnöki látogatás fontosságát, amely új fejezetet nyit a kétoldalú kapcsolatokban és elősegítheti néhány eddig rendezetlen kérdés lezárását. Az eredetileg 15 percre tervezett udvariassági látogatás másfél órás érdemi megbeszéléssé alakult, amelyen az alábbi témák kerültek megvitatásra:

- A magyarországi demokratikus változások indokoltta teszik hazánk kiemelését a kommunista ellenőrzés alatt álló országok csoportjából. Az amerikai fél megkezdte az ezzel kapcsolatos munkát, de a 40 év alatt kialakult törvények rendszerének megváltoztatása bonyolult és hosszabb ideig tartó folyamat. A kormányzat törekszik arra, hogy ahol lehetőség nyílik, felmentést adjon a hátrányosan megkülönböztető törvények rendelkezéseinek hatálya alól, de a törvények átdolgozása a Kongresszus feladata. A látogatás során Bush elnök nyilvánosan is hangsúlyozni fogja eddigi besorolásunk felülvizsgálatának szükségességét.

- A nyugati parti konzulátusunk megnyitására a Külügyminisztérium megtette a szükséges lépéseket. Az engedélyeztetési eljárás várhatóan pozitív eredménnyel zárul. Bush elnök a látogatás során támogatni fogja a konzulátus megnyitásának engedélyezését, és ha a technikai procedúra addigra befejeződik, bejelenti a jóváhagyást.

- Az amerikai fél várja válaszukat Eagleburger Antall József miniszterelnök úrhoz írt levelére. Kérik azoknak a területeknek a megjelölését, ahol leginkább számítunk az amerikai támogatásra.

- Szükségesnek tartják egy beruházási egyezmény létrehozását a két ország között. Az amerikai vállalatok befektetési kedvét növelné, ha „kidolgoznánk a játékszabályokat”. Javasolták szakértői tárgyalások megkezdését, hogy az egyezmény a látogatás során aláírható legyen.

– Az amerikai kormány kezdeményezésére létrehozzák az Állampolgári Demokrácia Alapítványt, amely a magánszektor kívánja bekapcsolni a közép-kelet-európai demokráciák támogatásába.⁴⁰⁷ Az alapítvány vezetésére a Pacific Railroad vállalat befolyásos elnökét⁴⁰⁸ kérték fel. A magánszektor által felajánlott támogatások gyorsabban igénybe vehetők, mert nem akadályozzák bürokratikus korlátok.

– Az Egyesült Államok foglalkozik a szovjet olajszállítások csökkenése és a közel-keleti válság nyomán kialakult energiaproblémákkal. Bush elnök helsinki tervei között szerepelt ennek a kérdésnek a felvetése is. Átfogó program kidolgozását tervezik és szorgalmazzák, hogy ebben vegyen részt az EK, Japán és több más iparilag fejlett ország.

– ENSZ diplomatainkat érintő mozgáskorlátozás⁴⁰⁹ feloldásának egyelőre bürokratikus akadályai vannak. Ezek feloldása a belbiztonsági szervek álláspontjának változásától függ. Eagleburger e szempontból is reményt keltőnek tartotta a magyar és az amerikai speciális szervek együttműködésére irányuló kezdeményezésünket. Eagleburger nagy figyelemmel kíséri a közép-kelet-európai térség eseményeit, részletesen érdeklődött a romániai és a jugoszláv helyzetről, a szovjet belpolitika alakulásáról. Részletes tájékoztatást adtam a kormány hároméves gazdasági terveiről, a privatizációval kapcsolatos lépésekről. Eagleburger bizalmasan felhívta a figyelmet arra, hogy a sajtó és a sajtószabadság alapvető jelentőségű, érzékeny kérdés az Egyesült Államokban. Jelezte, hogy aggasztó hírek jutottak el hozzá a magyar sajtó működésére vonatkozóan.

Curtis Kamman csoportfőnökkel és Jim Swihart főosztályvezetővel áttekintettük a miniszterelnöki látogatás programtervezetét. A végleges program kidolgozásához számítanak Kodolányi Gyula államtitkár úr és a technikai részleteket kidolgozó protokoll-biztonsági delegáció látogatására. Az előbbi időpontjául október 1–2-át, a technikai delegáció látogatására október 3–4-ét javasolták. A látogatással kapcsolatos technikai kérdésekről külön feljegyzés készül.

Amerikai részről fontosnak tartják a két minisztérium politikai tervező részlegei közötti kapcsolatok folytatását.

⁴⁰⁷ A Citizens for Democracy Corps (CDC) non-profit szervezet, amely támogatja a magánszektor fejlesztését, a gazdasági növekedést és a gazdasági fejlődést azáltal, hogy gyakorlati stratégiákat és megoldásokat, programokat és szakembereket nyújt.

⁴⁰⁸ Az Union Pacific Railroad az Amerikai Egyesült Államok legnagyobb vasúttársasága, amelyet 1862-ben alapítottak, székhelye a Nebraska államban lévő Omaha. 1987 és 1991 között Mike Walsh volt az elnöke.

⁴⁰⁹ A New York-i magyar ENSZ képviselő alkalmazottainak 25 mérföldes távolságon túli utazásokra előzetes bejelentési kötelezettsége volt. Vö. a 80. számú lárjegyzettel.

Elisabeth Tamposi, konzuli ügyekért felelős miniszter-helyetttel áttekintettük a két ország közötti vízummegállapodás megkötésének lehetőségét és átadtam az ezzel kapcsolatos magyar javaslatot. Üdvözölte készségünket a vízumkényszer egyoldalú eltörlésére. Ez jelentősen megnövelheti a Magyarországra utazó amerikai turisták számát és általában is kedvezően hathat kapcsolatainkra, ígéretet tett megállapodás-tervezetünk tanulmányozására. Egyetértettünk abban, hogy a miniszterelnöki látogatásra célszerű időzíteni a megállapodás aláírását vagy bejelentését.

William Black protokollfőnök-helyettes tájékoztatót a látogatás technikai részleteiről. Felhívta a figyelmet, hogy a kormányzat tagjaival tervezett találkozók szervezésekor vegyük figyelembe azt az amerikai gyakorlatot, hogy ezekre az elnökkel történt találkozás után szokott sor kerülni. Kérte, hogy a washingtoni érkezést olyan időpontban tervezzük, hogy a fogadtatási ceremónián részt tudjon venni Baker külügyminiszter is.

Találkoztam Larry Williamssonnal, a Külügyminisztérium személyzeti főnökének helyettesével. Tájékoztattam, hogy a magyar diplomáciai szolgálat korszerűsítések számításánál az amerikai tapasztalatokra, különös tekintettel a munkatársak felvételére, kihelyezésére, továbbképzésére. Ígéretet tett az ezzel kapcsolatos dokumentumok megküldésre és kifejezte készségét egy ezt a témát tanulmányozó szakértői delegáció fogadására.

II.

Beszélgetést folytattam Robert Huchingsonnal, a Nemzetbiztonsági Tanács vezető munkatársával, találkoztam a Kereskedelmi Minisztérium, az OPIC⁴¹⁰ és a Külügyminisztérium gazdasági részlegének munkatársaival és ebéden látott vendégül Peter Abruzesse, a Képviselőház Külügyi Bizottsága stábfőnöke. A beszélgetések során tájékoztatót adtam a magyar belpolitikáról, gazdasági helyzetünkről, külpolitikai törekvéseinkről. Megállapítható, hogy amerikai partnereink alapos tájékozottsággal rendelkeznek Magyarország helyzetéről és pozitívan közelítik meg problémáinkat.

Látogatást tettem az FBI központjában, ahol találkoztam Floyd Clarkkal, az FBI igazgatóhelyettesével és Milton Beardennel, a CIA Kelet-Európával foglalkozó részlegének vezetőjével. A látogatáson részt vett Kocsis Kálmán, az Információs Hivatal megbízott igazgatója. Az amerikai fél kedvezően reagált a két ország speciális szer-

⁴¹⁰ Az Overseas Private Investment Corporation (OPIC) célja a magántőke bevonása a befektetést igénylő államok számára. Mozgósítja a magántőkét a kritikus kihívások számára. A támogatások köre az élelmiszer, az egészség, a turizmus, az infrastruktúra, a mikrofinanszírozás, a pénzügyi szolgáltatások, a technológia és a kommunikáció.

vei közötti együttműködést célzó kezdeményezésünkre. Egyetértettek az együttműködés elvi alapjaival és készségüket fejezték ki azok gyakorlatban történő megvalósítására.

III.

Találkoztam az Amerikai Magyar Református Szövetség vezetőivel, akik olyan szervezet létrehozását tervezik, amely összefogná az amerikai magyarság valamennyi eddig létrejött szervezetét. Kérték javaslatainkat azoknak a területeknek a meghatározásában, ahol az amerikai magyarság konkrét segítséget tudna adni kulturális, oktatási és gazdasági területen.

Kezdeményezték, hogy a miniszterelnöki látogatás programjában a magyarok részvételével tervezett rendezvények közül a központi esemény e csúcsszerv megalakulása legyen.

A miniszterelnöki látogatás programjára vonatkozó kezdeményezés elől kitértem, mivel bizonytalan a Szövetség elképzelésének megvalósíthatósága. Magát a gondolatot azonban támogattam. Az amerikai magyarok segítségnyújtása lehetséges formái közül a magyarországi befektetéseket, illetve a fiatal szakemberek amerikai gyakorlatát tartottam legjelentősebbnek.

Budapest, 1990. szeptember 14.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 8. doboz

34.

A magyar Külügyminisztérium Amerikai Egyesült Államok referatúrájának feljegyzése az magyar–amerikai kapcsolatok aktuális kérdéseiről
1990. szeptember 28.

Külügyminisztérium
I. Területi Főosztály
USA referatúra

Szigorúan Titkos!
Érvényes: visszavonásig!
Készült: 2 példányban

0050/3/1990.

AZ AMERIKAI–MAGYAR KAPCSOLATOK NAPIRENDEN LÉVŐ KÉRDÉSEI

1.) A diszkriminatív amerikai jogi szabályozások feloldásának szorgalmazása

A magyar–amerikai kapcsolatok fejlődését akadályozza, hogy számos amerikai törvény Magyarországot a „kommunista ellenőrzés alatt álló” és „nem piacgazdaságú” országok közé sorolja. Cox képviselő⁴¹¹ törvénytervezetet dolgozott ki, amely megállapítja, hogy a szabad demokratikus választások megtartása, a koalíciós kormány megalakulása után Magyarország a demokratikus nemzetek közé lépett. A képviselő a tervezetet a törvényhozás elé kívánja terjeszteni.

Továbbra is szorgalmazzuk, hogy ahol az érvényben lévő törvények erre módot adnak, a kormányzat mentesítse Magyarországot a hátrányok alól (a tervezet szövege csatolva).

2.) Nyugati parti főkonzulátus ügye

New York után a második magyar főkonzulátus megnyitására az 1972-ben aláírt konzuli egyezmény⁴¹² ad elvi lehetőséget. Megnyitását a nyugati parton Los Ange-

⁴¹¹ Charles Christopher Cox (1952–) republikánus képviselő. Ronald Reagan adminisztráció idején a Fehér Házban elnöki főtanácsadó volt.

⁴¹² 1973. évi 22. törvényerejű rendelet rendelkezik a Magyar Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok között Budapesten, 1972. július 7-én aláírt konzuli egyezmény kihirdetéséről.

lesben tervezzük, a térség gazdasági jelentősége és az ott élő nagyszámú magyarság miatt.

Korábban az amerikai fél biztonsági megfontolások alapján nem járult hozzá a nyugati parti képviselőlet megnyitásához. A rendszerváltással a korábbi fenntartások indokai megszűntek. Bizonyítja ezt a két ország speciális szervei közötti kapcsolat-felvétel, amely Alföldy Tádé helyettes külügyi államtitkár szeptemberi washingtoni látogatása során megtörtént.

Washingtoni nagykövetségünk szerint az amerikai álláspont kedvezően módosult. Az új főkonzulátus megnyitásának engedélyezését kérő jegyzékünket hamarosan átadjuk a State Department-nek.

3.) Vízumkönnyítések

A magyar fél javaslatot tett aszimmetrikus vízum megállapodás megkötésére. (Az amerikai törvények nem teszik lehetővé, hogy az Egyesült Államok most eltörölje a vízumkényszert velünk szemben.)

Az amerikai fél a magyar javaslat főbb elemeit elfogadta. A megállapodás a miniszterelnöki látogatás során jegyzékváltással életbe léphet. A megállapodás főbb pontjai:

- Magyarország eltörli a vízumkényszert az amerikai állampolgárokkal szemben a 90 napot meg nem haladó utazások esetén,

- Az Egyesült Államok illetékmentes vízumot ad a magyar állampolgároknak és kötelezettséget vállal, hogy az amerikai törvények biztosította legrövidebb határidőn belül megvizsgálja a többszöri beutazásra jogosító, több évre érvényes vízumok kiadásának, a kiadási határidő csökkentésének lehetőségét és Magyarország bekapcsolását a teljes vízummentességet biztosító kísérleti program második szakaszába, amelyre 1991 őszén nyílik lehetőség. (A program első szakasza 7 nyugat-európai országot és Japánt érinti.)

4.) Beruházásvédelmi megállapodás megkötése

Az amerikai fél szorgalmazza. Eagleburger, a külügyminiszter első helyettese hangsúlyozta, hogy a megállapodás olyan keretet biztosítana, amely elősegítheti a magántőke aktivitásának fokozását. Az idő rövidsége miatt a megállapodás kidolgozására a miniszterelnöki látogatás előtt nincs lehetőség. Szakértői tárgyalásokra a miniszterelnöki látogatás után kerül sor Washingtonban. A magyar fél is szorgalmazza mielőbbi sikeres befejezésüket.

5.) Kiadatási és bűnügyi jogsegélyegyezmény

– Számos olyan megállapodás van, amelynek mindkét ország tagja (gyermekvédelem stb.), de számos terület szabályozatlan. Az intenzívebbé váló kapcsolatok indokolják, hogy az eddig nem szabályozott területeken is egyezményes kapcsolat jöjjön létre.

– A két ország közötti kapcsolatokat nehezíti, hogy nincs kiadatási egyezmény és bűnügyi jogsegélyegyezmény. Kulcsár Kálmán, volt igazságügyi miniszter 1990 áprilisában Thornbrough igazságügyi miniszterhez írt levelében javasolta az egyezmények megkötését és mellékelte a magyar szövegtervezetet. Várjuk az amerikai fél választát.

6.) New York-i ENSZ képviselőtünkkel szembeni mozgáskorlátozás feloldása

– A 25 mérföldes távolságon túli utazásokra előzetes bejelentési kötelezettséget vezettek be a Conrad-ügy után.⁴¹³ Az intézkedés feloldásának az amerikai fél legutóbbi tájékoztatása szerint bürokratikus akadályai vannak.

– A kétoldalú kapcsolatok pozitív fejleményei indokolják az intézkedés visszavonását.

– Javasoljuk, hogy erre a látogatáshoz kapcsolódóan kerüljön sor.

7.) Vámhatóságok közötti együttműködés

– Eredményes szakértői tárgyalások során megállapodás született az egyezmény szövegéről, amelyet szeptember végén a VPOP⁴¹⁴ országos parancsnoka és Thomas nagykövet parafált Budapesten.

– Az egyezmény kölcsönös jóváhagyás után a látogatás során aláírható.

8.) Speciális szervek közötti együttműködés

– Ez év szeptemberében Kocsis Kálmán, az Információs Hivatal megbízott igazgatója találkozott az FBI és a CIA illetékes vezetőivel. A miniszterelnöki látogatás során magas szintű tárgyalásokat tervezünk.

– Ezt a területet korábban az ellenség-kép alapján kezelte mindkét fél. A rendszer-változás nyomán új alapokra kell helyeznünk ezt a kérdést is. A kedvező továbblépéstől várjuk:

– nyugati parti főkonzulátusunk megnyitásának engedélyezését?

– a New York-i ENSZ misszióval szembeni mozgáskorlátozás eltörlését?

– továbblépést az exportengedélyezés terén megindult tárgyalásokon.

⁴¹³ Lásd erre vonatkozóan a 80. számú lábjegyzetet.

⁴¹⁴ A VPOP mozaikszó a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága.

9.) Amerikai támogatás

– Köszönettel vettük Eagleburger első külügyminiszter-helyettes Antall” József miniszterelnökhöz írt levelét az amerikai támogatási elképzelésekről az új pénzügyi évben.

– A Bush elnök kezdeményezésére létrejött Citizens for Democracy Corps⁴¹⁵ tevékenysége a magánforrások bekapcsolását célozza a közép-kelet európai demokráciák támogatására. Számítunk arra, hogy tevékenységüket Magyarországra is kiterjesztik. (A kezdeményezésről tájékoztattuk a szakminisztériumokat és más intézményeket, eddig csak a Legfőbb Ügyészség és a Legfelsőbb Bíróság jelzett konkrét támogatási igényeket.)

– Továbbra is számítunk az amerikai támogatásra mind kétoldalú kapcsolatainkban, mind a nemzetközi fórumokon. Ez különösen fontos a Világbank és a Valutaalap programjaiban.

10.) Export-engedélyezési rendszer liberalizálása, COCOM⁴¹⁶

– Sikeres tárgyalások folytak Robert Price, az amerikai KÜM COCOM irodájának vezetője vezette delegáció és a magyar szakértők között.

– Magyarország által vállalt garanciák lehetővé teszik az eddig tiltott termékek behozatalát.

– Jelenleg folyik a magyar jogi szabályozás kidolgozása.

– A kedvezmények várhatóan október 1-től alkalmazhatók.

– További célunk a COCOM társult ország státusz elnyerése.

11.) Katonai együttműködés

– üdvözljük a kontaktusok bővülését a két ország katonai vezetése között. Nagy jelentőséget tulajdonítunk a Magyar Honvédség parancsnoka decemberben esedékes látogatásának.

– Különösen fontos az együttműködés az oktatás, a továbbképzés és a katonai technika területén.

⁴¹⁵ A Citizens for Democracy Corps (CDC) non-profit szervezet, amely támogatja a magánszektor fejlesztését, a gazdasági növekedést és a gazdasági fejlődést azáltal, hogy gyakorlati stratégiákat és megoldásokat, programokat és szakembereket nyújt.

⁴¹⁶ 1947-ben alapított bizottság, a Coordinating Committee for Multilateral Export Controls, amelynek tizenhét tagországa volt. A keleti blokk országait sújtották azzal, hogy a COCOM listán szereplő magas technológiát igénylő termékeket nem adhatták el a szocialista országok számára. A COCOM lista három kategóriából áll: az első az ipari termékek, amelyek civil és katonai célra is felhasználhatóak, a másik a nemzetközi atomenergetikai lista és a harmadik a nemzetközi lőszer lista.

– új formája az együttműködésnek az információk cseréje a kölcsönös érdeklődésre számot tartó területeken. (Líbiai vegyi üzem, iraki katonai szállításaink.)

12.) A magyar–amerikai békés célú nukleáris együttműködésről szóló egyezmény

A Nemzetközi Atomenergia ügynökség szeptemberi bécsi ülésén⁴¹⁷ parafálták a magyar–amerikai békés célú nukleáris együttműködésről szóló egyezmény tervezetét.⁴¹⁸ A közép-kelet európai országok közül elsőként hazánkkal kidolgozott ilyen egyezmény széles körű együttműködést, műszaki és tudományos információ cserét tesz lehetővé az Egyesült Államok atomtörvénye szellemében az amerikai és magyar kormányzervek, illetve tudományos intézetek között.

Budapest, 1990. szeptember 28.

MNL OL XIX–J–I–j 1990 9. doboz

⁴¹⁷ A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ülésére Bécsben 1990. szeptember 20-án került sor.

⁴¹⁸ Lásd erre vonatkozóan a 116/1992. (VII. 23.) kormányrendeletet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között az atomenergia békés célú alkalmazása terén való együttműködésről Bécsben, 1991. június 10-én aláírt megállapodás kihirdetéséről.

35.

Témavázlat Antall József és George Bush amerikai elnök
négy szemközti tárgyalásához
1990. október 5.

Külgymínisztérium
0049/11/1990.

Szigorúan Titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 11 példányban

TÉMAJAVASLAT ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK ÚR
ÉS GEORGE BUSH AMERIKAI ELNÖK
NÉGYSZEMKÖZTI TÁRGYALÁSAIHOZ

Külpolitika:

Folyik a magyar szuverenitás teljes helyreállítása.

- VSZ szükségtelen, célunk: megszűnésének előmozdítása.
- A katonai szervezet megszűnik 1991 nyarán (VSZ PTT novemberben Budapesten dönt.)⁴¹⁹
- Célunk a politikai szervezet felszámolása 1992 márciusáig (Helsinki értekezlet).
- Amennyiben a megszűnés nem lehetséges, Magyarország kilép a VSZ-ből.
- Figyelemmel vagyunk a Szovjetunió belső folyamataira, a többi tagország biztonsági szempontjaira, saját érdekeink széles összefüggéseire (szovjet csapatkivonás, magyar–szovjet kapcsolatok, VSZ utáni biztonsági helyzetünk).
- Biztonságunkat a jövőben az európai biztonsági rendszertől és kétoldalú kapcsolatainktól várjuk.
- Magyarország viszonya a NATO-hoz: semlegesség.
- Fontos lépés volt a magyar speciális szervek megszabadítása alárendelt helyzetből (szovjet tanácsadókat elküldtük, káderállományt átvizsgáltuk, jelentős személcserék).

⁴¹⁹ 1991. február 25-én a szervezet budapesti ülésén aláírták a szerződés katonai szervezetének megszűnéséről szóló dokumentumot és 1991. április 1-jén megszűnt a VSZ katonai szervezete, majd 1991. július 1-jén a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete is. Vö. a 20. számú lábjegyzettel.

- Speciális szerveink célja: szakszerű együttműködés más országok szerveivel szuverenitásunk szolgálatára.
- Magyar–amerikai együttműködés.

Szovjetunióban zajló folyamatok:

- Gorbacsov továbbra is külső támogatásra szorul (nagy jelentőségű volt ez évben a NATO, az EGK és a 7-ek⁴²⁰ állásfoglalása: kiemelt fontosságú az amerikai kapcsolat).
- Elő kell segíteni, hogy a Szovjetunió biztos lehessen abban, hogy megfelelő helyhez jut a kialakuló új Európában (katonai biztonsági, politikai, gazdasági).
- Minőségi áttöréshez közeli helyzet jött létre a Szovjetunióban (többpárt-rendszer kialakulóban, piacgazdaság igénye teret nyer, köztársaságok függetlenségi folyamatban döntő elem, hogy Oroszország állt a törekvések élére).
- Fontos, hogy mind Gorbacsov, mind Jelcin⁴²¹ személyében rejlő lehetőségek kihasználásra kerüljenek (a Szovjetunióban a személyek szerepe ma is döntő).
- A magyar lépéseknél figyelembe vesszük a szovjet tényezőt: jó kapcsolatokra törekszünk.

Kétoldalú kapcsolatok:

- Minőségileg új szakasz kapcsolatainkban (nagyra értékeljük és folytatandónak tartjuk a folyamatos kapcsolattartást: Antall–Bush levélváltások).
- Magyarország továbbra is „kommunista”, „nem piacgazdaságú” országgént szerepel amerikai törvényekben.
- Ez méltatlan a magyarországi folyamatokhoz és kapcsolatainkhoz.
- Konkrét károkat is okoz.
- Cox képviselő ezzel kapcsolatban törvényjavaslatot készít elő. Kérjük az adminisztráció támogatását.
- Szívesen látjuk Magyarországon Bush elnököt és Quayle alelnököt⁴²².

Budapest, 1990. október 5.

MNL OL XIX–J–I–j 1990 8. doboz

⁴²⁰ A G7 a fejlette országok pénzügyminisztereinek találkozója. A G6-hoz (Franciaország, Németországi Szövetségi Köztársaság, Japán, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok) 1976-ban csatlakozott Kanada.

⁴²¹ Borisz Nyikolajevics Jelcin (1931–2007) az Orosz Föderáció első elnöke volt 1991. június 12. és 1999. december 31. között.

⁴²² James Danforth Quayle (1947–) az Amerikai Egyesült Államok alelnöke volt 1989. január 20. és 1993. január 20. között.

36.

Hieronymi Ottó, Antall József tanácsadójának
és Kodolányi Gyula, a miniszterelnök külpolitikai
főtanácsadójának előkészítő útja Washingtonban a magyar
kormánydelegáció számára
1990. október 9.

FELJEGYZÉS

ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK ÚRNAK,
KODOLÁNYI GYULA ÉS JESZENSZKY GÉZA ÚRNAK

Tárgy: Október 3–6-ig Washingtonban tárgyaltunk Hieronymi Ottóval célunk az volt, hogy előkészítsük a kormány delegáció tárgyalásainak tartalmi kérdéseit, valamint az elnökkel és a külügyminiszterrel folytatandó tárgyalás tartalmi és formai részét.

Utunk során hosszasan beszélgettünk Eagleburger első külügyminiszter-helyettessel, Swihart, a közép-európai ügyek főosztályvezetőjével, Barry nagykövettel, aki Eagleburger alatt közvetlenül a gazdasági ügyeket hangolja össze a külgazdasági kapcsolatokat. Találkoztunk Dennis Ross-szal, a Külügyminisztérium tervezési főosztályának vezetőjével, aki Baker legbelső tanácsadója. Találkoztunk Robert Hutchings-szal a Nemzetbiztonsági Tanácsban. Találkoztunk Kairer nagykövettel, találkoztam Alexander Haig volt külügyminiszterrel, NATO főparancsnokkal, találkoztunk Max Kampellmannal, és az említettek külön fajta munkatársaival. Jártam a FBI-nál és a Pentagonban. Ahelyett, hogy a beszélgetéseket egyenként venném végig, inkább témakörök szerint csoportosítom a hallottakat. A megbeszéléseket rendkívül jó légkör, nyitottság jellemezte. Barátságos hangulat és sok bizalmas közlés. Mindazok, akikkel beszélünk, hangsúlyozták, hogy a 40 év óta első hivatalos miniszterelnöki látogatás minőségileg új lesz a magyar–amerikai kapcsolatokban. Hangsúlyozták, hogy ez a látogatás nagy siker lesz, és ez a látogatás a legfelsőbb kormánykörökben komoly téma lesz, ennél fogva súlya igen nagy. Az útnak az egyik célja az, hogy Hieronymi Ottóval kipuhatoljuk, milyen volna a fogadtatása annak, hogy valamifajta amerikai segítséget kérjünk a közelmúltban fellépett három súlyos gazdasági tényező elhárítása érdekében. Gondolok itt az iraki válságra, az olajhelyzetre és az aszályra. A gazdasági kabinet elé került jelentés összefoglalóját ismervén, valamint egyéb forrásokból Hieronymi Ottóval a legutolsó adatok birtokában mertünk tárgyalni.

Ebben a tekintetben, mind Eagleburger, mind Dennis Ross arra biztatott bennünket, hogy a helyzetet teljes nyíltsággal tárjuk fel Bush elnök előtt. Az amerikaiak

eléggyé jól ismerik az iraki válság, valamint az olajár folytán fellépett nehézségeinket, ellenben nincsen, eddig nem volt magas kormánykörökben pontos képük az aszálykárok mértékéről. Bush elnökként elsősorban elvi kérdésekről és nagyobb koncepcionális ügyekről kell beszélni, ott ez az ügy a maga kellő súlyával megemlíthető, a részleteket Bakerrel való tárgyaláson, valamint a gazdasági miniszterekkel és az egyéb hivatalnokokkal való tárgyalásokon kell elmondani. Matolcsynak elmondtam, hogy az amerikaiak ebben a tekintetben rendkívül pontos, tételes, részletes adatokat kérnek, mind a legújabb gazdasági mutatókról, mind a várható kárról. Mi elmondtuk azt, hogy a jövő év végéig a három forrásból bennünket érő károk kombinációja 4 milliárd dollár, és úgy gondoljuk, hogy jó esetben a magyar gazdaság ennek az összegnek a felét valamilyen módon ki tudja gazdálkodni. Hangsúlyoztuk azonban, hogy olyan felismerésre van szükség a nyugati világban, ebben a pillanatban, hogy a magyar gazdaság és általában véve a cseh, lengyel és magyar átalakulás a nyugat összefogása és a helyzetet kellően felismerő radikális lépések nélkül kudarccal fog járni. Az pedig politikai és stratégiai vereség volna az Egyesült Államoknak. Eagleburger és a Külügyminisztérium tervező osztálya ennek teljes mértékben tudatában van, nekik elsősorban a Treasury Departmenttel⁴²³ kell meg birkóznuk ezen a téren, valamint a kongresszussal. Mi azonban úgy értesültünk, hogy sok tekintetben a kongresszus sokkal nagyobb hajlandóságot mutat a térség gazdasági problémáinak méltó kezelésére, mint amit a kormány mutatott eddig. Hangsúlyoztuk, hogy az Egyesült Államoktól elsősorban nem a pénzügyi megoldást várjuk, hanem a politikai kezdeményező szerepet ezen a téren. Tárgyalópartnereink elmondták, hogy a két héttel ezelőtti Baker–Eagleburger misszió egyik célja éppen az volt, hogy az olajtermelő szövetségeseket, akik most igen nagy többletre tesznek szert az olajár emelkedéséből, rábírják, hogy ennek az összegnek egy tetemes részét fordítsák a következő három célra:

- 1.) az amerikai csapatok jelenlétének költségei,
- 2.) az ún. front államok veszteségeinek finanszírozása, idetartozik Törökország, Egyiptom és Marokkó, sokkal kisebb mértékben Jordánia,
- 3.) a kelet-közép európai országok veszteségeinek finanszírozása. Mindkét helyen elmondták, hogy problémáinkat ismerik, fontosnak tartják, és ha ígéreteket nem is tehetnek, de valamilyen eredménye ennek a missziónak mindenképpen lesz. Ezt az utóbbit elsősorban Baker tanácsadója, Dennis Ross állítja.

Elmondtam, hogy mi az amerikai elnöktől elsősorban azt várjuk, hogy nyilvánítsa ki, hogy Magyarország továbbra is az élenjáró a közép-európai változásokban vala-

⁴²³ Department of the Treasury (DOT) az Amerikai Egyesült Államok szövetségi kormányának Pénzügyminisztériuma.

mint, hogy Magyarországon a piacgazdaságra való áttérés következetes, és nem lassult le. Hogy Magyarország a szabad nyugati demokráciák körébe tartozik. Mind-ezeket a dolgokat Bush elnök nyilvánvalóan meg fogja erősíteni. Az útnak vannak egyéb részletes gazdasági céljai, valamint vannak kisebb olyan egyezmények, amelyeket az út kapcsán Amerikában meg fogunk kötni. Ezekről itt nem kívánok beszélni, egyéb jelentésemben megemlítem őket.

Tájékozódni igyekeztem az öbölben várható fejleményekről. Eagleburger hosszasan beszélt a témáról, két óra hosszáig tartó beszélgetésünk során szavaiból, amelyet rendkívül diplomatikusan fogalmazott meg azt vettem ki, hogy a háborút elkerülhetetlennek tartja.

Úgy vettem ki, hogy az Egyesült Államok egy gyors koncentrált légi csapás formájában próbálja megoldani a problémát, vagyis a hosszabb csapat-jelenlét, mind az olajárak szempontjából, mind az amerikai belpolitika és a csapatok hangulata szempontjából számukra igen előnytelen volna. Ugyanerről a témáról Alexander Haig⁴²⁴, aki kormányon kívül van, azt mondta nekem, hogy Bush elnöknek arra van szüksége, hogy a Biztonsági Tanács és az ENSZ támogatását maga mögött tudja. Valószínű, hogy amíg ezt nem tudja biztosítani, addig igen kockázatos volna bármiféle akcióba kezdenie. Bizonyos hogy erre az akcióra sor fog kerülni, valószínűleg a látogatásunk után, de kétségtelen az, hogy a látogatásunk alatt az amerikai politika homlokterében az öbölbeli válság megoldásáról folytatott belpolitikai és sajtó vita fog állni. Mind Eagleburger, mind Dennis Ross elmondta, hogy Bush elnöknek a jelenlegi helyzetben lélektani szempontból nagyon nagy szüksége van arra a gesztusértékű támogatásra, amely Kelet- és Közép-Európából jön. Én válaszul elmondtam, hogy a magyar miniszterelnök a Parlament hozzájárulása nélkül még tábori kórházat sem küldhet külföldre, és hogy a Parlament legközelebb csak október közepén fog összeülni. A válasz az volt erre, hogy a támogatás lehet bármilyen jellegű. Tehát elképzelhető az, hogy civil szerelőket, műszerészeket küldünk egyiptomi hadsereg tankjaihoz. Elképzelhető az, hogy orvosokat és ápolókat küldünk. A legfontosabb pedig mindennek a bejelentése. Noha kétségtelen, hogy Bush elnök e felajánlás nélkül is igen nagy érdeklődéssel és szimpátiával várja miniszterelnökünket és rendkívül kíváncsi nemcsak a magyar politikáról, hanem a világpolitikáról való egyéni meglátásaira, mégis egy ilyen gesztusnak a bejelentésével indítani a Bush beszélgetést azt jelenti, hogy egyéb céljainkat minden kétség nélkül el tudjuk érni a beszélgetés folyamán. Magáról a Bush elnökkel folytatandó beszélgetésről a tanácsadók azt

⁴²⁴ Alexander Haig Meigs (1924–2010) a koreai és a vietnámi háború veteránja. Ronald Reagan adminisztrációja idején a Fehér Ház államtitkára (1981–1982), illetve a NATO európai hadseregcsoportjának a parancsnoka volt 1974. december 16. és 1979. július 1. között.

mondták, hogy ott Bush elnök számít Antall József széles látókörére, történészi tapasztalatára, és eredeti meglátásaira. Eagleburger úr közölte velünk, hogy az összes kelet-közép-európai vezetők közül az ő számára Antall Józseffel való beszélgetés jelenti a legnagyobb élvezetet. Feltehető, hogy mindaz, amit a Miniszterelnök Úr a szovjet folyamatokról, az európai biztonságról és a hasonló kérdésekről mondani tud Bush elnöknek, az nagy érdeklődésre tart számot és komoly formálója lehet az amerikai politikai vezetés gondolkodásának ezekben a kérdésekben.

Vendéglátóink egyik legnagyobb gondja, mint ahogy nekünk is az új kollektív európai biztonsági rendszer. E téren két egymással párhuzamos kezdeményezés fut. A Nemzetbiztonsági Hivatal be fogja jelenteni, hogy a helsinki folyamat keretében Magyarországon egy Választásfelügyelő Hivatalt állítanak fel. Ez a hivatal, mint Hutchings mondotta, tágabb tekintetben a 34 aláíró ország⁴²⁵ mindegyikében felügyelője lehet a demokratikus folyamatok betartásának. Ugyancsak iroda fog nyílni Prágában, Varsóban és ezek a varsói iroda nemzetközi konfliktust megelőző funkcióval fog bírni, a prágai iroda pedig a helsinki folyamatnak egy kisebb kihelyezett központja lesz. A másik szála a gondolkodásnak a politikai tervezési osztály jól folyik, őket elsősorban az érdekli, hogy a Helsinkiben felvetett kelet-közép európai gondolat milyen realitással bír, és mi ezt hogyan képzeljük kiteljesíteni. Ebben a tekintetben szeretnénk rendszeres kétoldalú konzultációkat folytatni, azonban küldöttségünk úgy mérte fel ittjártakor, hogy jelenleg a magyar Külügyminisztériumban nem találták meg azokat a megbízható partnereket, akikkel őszintén tudnának beszélgetni erről a kérdésről, különösen azért, mivel a külpolitikai irányvonal tervezése részben éppen a Miniszterelnök úr részéről történik. Éppen ezért fel kell állítanunk közös gondolkodással egy olyan állandó ad hoc bizottságot, amelyik ezt az ügyet tovább tanulmányozza a Dennis Ross-féle csapattal.

Brzezinski⁴²⁶ a kelet-közép európai unió gondolatról⁴²⁷ azt mondta, hogy tekintettel a Szovjetunióra (és itt egyébként Thatcher gondolkodásával megegyező véleményt hangoztatott) nem kellene hangsúlyozni ennek a laza formációnak a nagy biztonságpolitikai céljait. Ő sokkal helyesebbnek tartaná azt, hogy ha Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország aránylag kisebb jelentőségű, de rendkívül sokoldalú

⁴²⁵ Az EBEÉ 1983. szeptember 6-diki madridi záródokumentum aláírói megállapodtak újabb európai bizalomerosztó konferencia összehívásában, amelynek a helyszíne Stockholm volt. A madridi záródokumentum a nemzeti kisebbségek védelméről is rendelkezett, amelyet Románia nélkül harmincnégy állam írt alá (a 34-ek konszenzusa).

⁴²⁶ Zbigniew Kazimierz Brzezinski (1928–) lengyel származású amerikai politológus és politikus. Jimmy Carter nemzetbiztonsági főtanácsadója volt 1977. január 20. és 1981. január 20. között.

⁴²⁷ Vö. a 132. számú dokumentummal *O'sváth György feljegyzése Antall Józsefnek a magyar, csehszlovák, lengyel unióra vonatkozó tervének fogadtatásáról Brüsszelben* címmel. Keltezése: 1990. szeptember 21.

együttműködésekre lépne, valamint ez a három ország ugyanígy kisebb jelentőségű, de rendkívül sokoldalú együttműködésekre lépne a nyugat-európai országokkal, a NATO-val, stb. „Magyarán szólva”, angol kifejezéssel egy low visibility, low profile⁴²⁸ tevékenységre volna szükség, ami azonban rendkívül intenzív, és amelyik idővel minőségi változásokat hozhat magával. Brzezinski egyébként feltétlenül pártolja azt, hogy Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország bizonyos kérdésekben együttesen lépjen fel. Ilyennek tartja a régiónak nyújtandó nyugati gazdasági segítség kérdését is.

Zwack Péterrel abban egyeztek meg, hogy együttesen megkezdik egy olyan amerikai szervezet létrehozását, amelyben tekintélyes amerikai közéleti személyiségek nemcsak magyar, lengyel és cseh származásúak, de elsősorban ők egy nyomást gyakorló csoportot képeznének azért, hogy ennek a térségnek a közös politikai céljait az adminisztrációval rendszeresen és nagy súllyal tudathassuk. Brzezinski azt is elmondta, hogy lengyel részről kezdeményező szerepet semmilyen kérdésben nem várhatunk december második feléig, mert addig a lengyel politikusok minden erejét a választási küzdelem foglalja le. Felvettem azt a kérdést, hogy a hátralévő 4–5 nap alatt nem volna-e érdemes Havellal telefonon beszélni és megkérdezni tőle, hogy beleegyeznek-e abba, hogy Magyarország ne csak saját maga, hanem a régió nevében is beszéljen a problémáiról, legalább egy pár mondat erejéig. Én úgy érzem, hogy a közvetlen telefonon összeköttetést létre kell hozni a térség három országa között. Ez mindnyájunk közös érdeke és hozzá kell tenni azt is, hogy ez az amerikaiknak is nagyon tetszene, hiszen annak tanúságát adná, hogy a térség túl tud lépni azon, amit ők nacionalista önzésnek neveznek. Részletes feljegyzést fogok arról készíteni, hogy melyik tárgyalásokon, milyen formában, mit érdemes felhozni. Itt most annyit szeretnék megjegyezni, hogy fontos volna, hogy találjunk egy olyan szellemes ajándékot Bush elnök számára, mint amilyen a Németh Miklós által átadott szöges drót darab volt.⁴²⁹

Budapest, 1990. október 9.

Kodolányi Gyula

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

⁴²⁸ Az angol „low visibility, low profile” kifejezések a nyilvánosságot elkerülő, titkos tevékenység.

⁴²⁹ Németh Miklós így emlékszik az ajándékra: „A bukaresti úton történt, hogy Kárpáti hadügyminiszter igen eredeti javaslatot tett arra, mit kapjon ajándékba George Bush amerikai elnök és James Baker külügyminiszter budapesti látogatása során: egy darabka, plakettre rögzített szögesdrótot, amelynek a vasfüggönyből való eredetét oklevél bizonyította. [...] Az elnöknek szánt ajándék pedig fénysikernek bizonyult.” Oplatka András: *Németh Miklós. „Mert ez az ország érdeke”*. Budapest, Helikon Kiadó, 2014. 216. o.

37.

Hieronymi Ottó feljegyzése Antall Józsefnek
a washingtoni látogatásához
1990. október 10.

Miniszterelnöki Tanácsadó Testület

Hieronymi Ottótól
1990. október 10.

FELJEGYZÉS A WASHINGTONI ÚTTAL KAPCSOLATBAN
ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK ÚRNAK

1.) Az amerikai kormány szerint Antall József látogatása egy sikeres út kell, hogy legyen. Antall József útja lesz az első látogatás egy valóban független, nyugati oldalon álló kelet-közép-európai kormányfő részéről. Az amerikai kormány szerint a magyar miniszterelnök látja a legvilágosabban a kelet-közép-európai országok helyzetét és az Egyesült Államok szerepét. Ennek az útnak a sikere fontos az amerikai kormány számára bel- és külpolitikai szempontból.

2.) Az amerikai kormány meg van győződve, hogy a magyar kormány helyes bel- és külpolitikát követ: az elnök és a külügyminiszter ki fogják fejezni bizalmukat a magyar kormány politikájával kapcsolatban. A gazdasági program üteme a magyar kormány felelőssége. A bizalomnyilvánítás azért is fontos, mert különösen a Pénzügyminisztériumban alacsonyabb fokon bizonyos „türelmetlenség” érezhető. (A State Department, azaz a Külügyminisztérium, és az amerikai Pénzügyminisztérium között hivatalnoki síkon hagyományosan rossz a viszony.) A bizalomnyilvánítás fontos az amerikai befektetők szempontjából is, hiszen a milliárd dollár értékű külföldi befektetés 40 százaléka amerikai eredetű.

Gazdasági kérdések

3.) Világosan meg kell magyarázni az új gazdasági nehézségek súlyát, bár tudják, hogy Magyarországnak új, az elmúlt hónapokban bekövetkezett nehézségekkel kell küzdenie, melyek teljesen függetlenek a kormány politikájától. Ezért fontos ezeket az Elnöknek is és a Külügyminiszternek is világosan elmondani:

- (a) a KGST összeomlásából keletkező veszteség (cserearányromlás, piacok szűkülése, olaj ellátás veszélyeztetése, stb.);
- (b) az aszály következményei az exportra, importra és a hazai ellátásra;
- (c) az iraki válság egyenes kihatása (kereskedelem, beruházások kiesése, be nem hajtható követelések);
- (d) a magasabb olaj ár.

A négy kiesés nagyságrendje az elkövetkező 12 hónapban:

- (a) KGST: 1,5 milliárd USD
- (b) aszály: 1 milliárd USD
- (c) Irak: 500 millió USD
- (d) olajár: 1 milliárd USD
- Összkiesés: 4 milliárd USD
- (az össz-GDP⁴³⁰ több mint 15 százaléka)

Ha az adósságteher mellett esetleg ez összeg felével meg is, az egésszel nem tud megbirkózni a magyar gazdaság.

4.) Magyarországnak rövid és középtávú támogatásra van szüksége: a State Department megérti azt az álláspontot, hogy Magyarországnak mind rövidtávú (a váratlanul bekövetkezett nehézségek miatt), mind pedig középtávú segítségre van szüksége:

- (a) az első egy „biztonsági háló”, illetve rendkívüli segély,
- (b) a második egy középtávú támogatás az átalakulás sikerének érdekében (anélkül, hogy ez súlyosbítaná az adósság terhet).

Ennek az akciónak a megszervezésében az Egyesült Államoknak vezető szerepet kell játszaniuk, akkor is, ha a támogatás jelentős része az Egyesült Államok szövetségeseitől származna.

A jelenlegi pillanat nem alkalmas teljes összegről, illetve részletekről tárgyalni az amerikai költségvetési válság és az iraki válság következtében. Viszont fontos annak az elvét elfogadtatni (ez a State Department álláspontja), hogy Magyarországot nem szabad cserbenhagyni (a Pénzügyminisztérium álláspontja sokkal merevebb).

⁴³⁰ A GDP (Gross Domestic Product) bruttó hazai termék, az egy területen, adott idő alatt előállított végső felhasználásra szánt javak (termékek és szolgáltatások) összességének az értéke.

5.) A „biztonsági háló”: a rövidtávú akciók terén három konkrét kérdésről volt szó:

(a) a takarmány behozatal (150 millió USD). Ennek gyakorlati és szimbolikus jelentősége is van Magyarország szempontjából (konkrét példája lehet az amerikai segítőkézségnek, anélkül, hogy ez növelné Magyarország adósságát (a „könnyű” mód ugyanis hitel garancia a Commodity Credit Corporation-on⁴³¹ keresztül);

(b) segély az iraki krízis következményeinek enyhítésére (politikai támogatás az Egyesült Államok részéről, anyagi támogatás a többi szövetségestől);

(c) az olaj ellátás biztosítása válság helyzetben (a párizsi Nemzetközi Energia Szervezeten vagy a 24-ek csoportján keresztül).

6.) Középtávú segély: itt két akcióról van szó:

(a) az első – amiről az amerikai kormányképviselőkkel nem beszéltünk – az IMF tárgyalásokkal függ össze (méret és Magyarország számára elfogadható, reális feltételek);

(b) a második egy pénzügyi segélycsomag. Ez nem kölcsön formáját kell, hogy öltse, de viszont nem feltétlenül lenne teljes egészében „elköltve”. Szükséges lenne nemcsak devizatartalékokra, de olyan kiadások fedezésére is (pl. bankrendszer szanálása), melyeket magántőke vagy kölcsönök nem fedezhetnek. A nagyságrendje ennek megfelelné körülbelül annak a támogatásnak a 2–3 százalékának, amit a kelet-németek kapnak az egység első évében. Ez a támogatás nemcsak az Egyesült Államoktól jönne, de Amerikának politikai vezető szerepet kellene játszania ennek megszervezésében.

A State Department belátja egy ilyen „ex ante”⁴³² segítség szükségességét (ellenében a lengyel „ex post”⁴³³ helyzettel). A Pénzügyminisztérium nem ért egyet.

7.) Magyar olajár politika:

Fontos, hogy az Egyesült Államok kormánya tisztán lássa, hogy a magyar kormány nem szándékozik az olaj belső piaci árát mesterségesen alacsonyan tartani.

8.) Magyarország OECD tagsága:

Az amerikai kormány azt ajánlotta, hogy az OECD vegye fel Magyarországot (és Lengyelországot és Csehszlovákiát) mint „társtagot” („affiliate membership”), ez

⁴³¹ A Commodity Credit Corporation (CCC) 1933-ban a mezőgazdasági termékek védelmére és a termelők támogatására jött létre. Segíti mezőgazdasági termékek kiegyensúlyozott elosztását. 1948-ban a Charter Act felhatalmazta a kormányzati szerveket, hogy támogathatja a külföldi kormányokat, élelmiszert adományozhat más államoknak vagy nemzetközi segélyszervezeteknek.

⁴³² A latin ex ante jelentése az eseményt megelőzően, előzetesen.

⁴³³ A latin ex post jelentése az eseményt követően, utólagosan.

egy első lépés lenne a teljes tagság felé. OECD tagság nélkül Közös Piaci tagság sem képzelhető el, így ennek az ajánlatnak fontos gyakorlati és szimbolikus jelentősége van. (Pillanatnyilag a nem-európai tagok, mint Ausztrália és Új-Zéland ellenzik az OECD kibővítését).

Politikai kérdések

9.) Magyarország sikere az Egyesült Államok fontos politikai érdeke. Az előkészítő út során az amerikai vezető tisztviselők kifejtették, hogy az amerikai kormány szemében Magyarország kivételes szerepet játszik a kelet-európai átalakulásban. Ennek az átalakulásnak a sikere fontos politikai érdeke az Egyesült Államoknak és az egész nyugati világnak.

10.) Magyarország jutott el a legmesszebbre a politikai demokrácia kiépítésében és a piacgazdaság felé vezető úton: „Magyarország, Lengyelország és Csehszlovákia a nyugatot a kelettől elválasztó vonalat tekintve a „mi oldalunkon” van már. Ez belátható időn belül a többi országban nem várható el. Eddig Magyarországon alakult ki egy valódi politikai demokrácia és a piacgazdasághoz szükséges reformok Magyarországon a legelőrehaladottabbak.”

11.) Magyarország gazdasági vagy politikai kudarca egy politikai tragédia lenne az Egyesült Államok számára. Amerikai szemmel nézve, Magyarországnak vannak a legjobb esélyei egy aránylag gyors sikerre. Lengyelországban nagyon súlyos a gazdasági helyzet és senki nem tudja, hogy mi fog történni. Csehszlovákiában még kevés lényeges változás következett be. Így egy esetleges kudarc Magyarországon különösen súlyos csapás lenne az amerikai és a nyugati politika számára.

12.) Az amerikai kormány az iraki válság ellenére sem vesztí szem elől e három ország (Magyarország, Lengyelország, Csehszlovákia) sikerének fontosságát. Az amerikai kormány a szövetségeseinek is kifejtheti, hogy a közel-keleti válság ellenére sem szabad elhanyagolni Magyarországot, Lengyelországot és Csehszlovákiát problémáit.

13.) A rendkívüli segélyből nemcsak a „front-országoknak”, de a közép-kelet-európai országoknak is részesedniük kell. Az Egyesült Államok közölték szövetségeseikkel, melyek pénzügyi támogatást ajánlottak fel az iraki akció keretében (Japán, Németország és más európai államok, olajtermelő arab országok), hogy ebből a segélyből nemcsak az ún. „front-országoknak” (Egyiptom, Jordánia és Törökország),

de a kelet-közép-európai országoknak is részesednie kell. Az Egyesült Államok a katonákat és a fegyvereket nyújtják és így a tehermegosztás („burden-sharing”) nevében elvárják, hogy a szövetségeseik nyújtsanak rendkívüli anyagi segílyt a „front-országoknak” és a kelet-közép-európai országoknak.

14.) Általános helyzetelemzés: különösen az elnököt fogja érdekelni Antall József világpolitikai analízise. A Külügyminiszter valószínűleg konkrétabb kérdéseket akar megtárgyalni.

*Hieronymi Ottó*⁴³⁴

*MNL OL XIX–J–I–j 1990 78 doboz*⁴³⁵

⁴³⁴ Kézírással.

⁴³⁵ Vö. az OTM Antall-hagyaték 20. dobozzal, ahol ugyanez az irat megtalálható.

38.

A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József hivatalos látogatásáról az Amerikai Egyesült Államokban 1990. október 20.

KÖZLEMÉNY⁴³⁶ ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖKNEK AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN TETT HIVATALOS LÁTOGATÁSÁRÓL

Antall József miniszterelnök (és felesége)⁴³⁷ 1990. október 14. és 20. között hivatalos látogatást tett az Amerikai Egyesült Államokban, George Bush elnök meghívására.

Antall József és G. Bush elnök négyszemközti és szélesebb körben folytatott tárgyalások keretében⁴³⁸ áttekintették a magyar–amerikai kapcsolatok fő kérdéseit. Az Egyesült Államok elnöke intézkedéseket jelentett be a magyar gazdaság támogatására 47,5 millió dollár értékű külön hitellel az aszály okozta takarmánygabona-kiesés pótlására; deklarálta az USA-nak a Nemzetközi Valuta Alaphoz szóló felkérését a Perzsa-öbölbeli válság által a kelet-közép-európai térségnek okozott károk és olajárrobbanás kivédésére szolgáló kölcsönkeret 5 milliárd dollárral való bővítésére; deklarálta az USA-nak a Világbankhoz szóló felkérését a Kelet- és Közép-Európa számára tervezett (összesen 9 milliárd dollár összegű) energetikai támogatás folyósításának meggyorsítására. George Bush hangsúlyozta: az Egyesült Államok nem engedheti meg magának, hogy hagyja csődbe jutni a demokráciát és a piacgazdaságot Kelet-Közép-Európában. Amerikai részről hozzájárultak a magyar főkonzulátus megnyitásához Los Angelesben, továbbá feloldották a magyar diplomaták utazásainak korlátozását. Magyar részről bejelentették az USA polgárai vízumkötelezettségének eltörlését Magyarországra való beutazáshoz; amerikai részről (a törvényhozási szabályok kötöttségéhez igazodva) magyar állampolgárok vízumilleték fizetésére vonatkozó kötelezettségét törlik el.

Washingtonban Antall József találkozott és megbeszélést folytatott republikánus-párti szenátorokkal. Ugyancsak tárgyalt a Világbank elnökével.

⁴³⁶ A közleményt a magyar kormány adta ki.

⁴³⁷ Antall József feleségének lánykori neve Fülepp Klára.

⁴³⁸ A tárgyalásokon részt vettek Antall József kíséretében, Jeszenszky Géza külügyminiszter, Kádár Béla, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere, Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter, Boross Péter tárca nélküli miniszter, Surányi György, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, Kodolányi Gyula, a kormányfő tanácsadója, Zwack Péter nagykövet. George Bush államfő mellett Bent Scowcroft nemzetbiztonsági főtanácsadó, Curtis Kamman külügyminisztériumi helyettes államtitkár.

Antall József miniszterelnök New Yorkban előadást tartott az Amerikai Külpolitikai Tanács ülésén „Magyarország helye a nyugati demokráciák körében” címmel. Megbeszélést folytatott gazdasági együttműködési kérdésekről amerikai nagyvállalatok vezetőivel.

Antall József Los Angelesben látogatást tett Ronald Reagannél, az Egyesült Államok volt elnökénél. Elismerését fejezte ki a Reagan-kormányzat katona- és gazdaságpolitikájáért, amely olyan helyzetbe hozta a Szovjetuniót, ami lehetővé tette Kelet-Közép-Európa felszabadulását; Reagan volt elnök méltatta ebben Mihail Gorbacsov legalább ekkora szerepét. Antall József magyarországi látogatásra hívta meg Ronald Reagant.

Washingtonban, New Yorkban és Los Angelesben Antall József találkozott az amerikai magyarság különböző szervezeteinek vezető képviselőivel. New Yorkban látogatást tett Varga Bélánál, az Országgyűlés egykori elnökénél.⁴³⁹ Los Angelesben beszédet mondott a magyarság október huszonharmadika évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepeén.

Antall József a washingtoni tárgyalások végeztével sajtókonferencia keretében összegező tájékoztatást adott a nemzetközi sajtónak. Hangsúlyozta, új szakasz nyílt meg a magyar–amerikai kapcsolatokban. Bejelentette, hogy a Bush elnök által deklarált támogató lépések gyakorlati megvalósításáról megkezdődtek a szakminiszterek tárgyalásai; ugyancsak bejelentette, hogy az együttműködés koordinálására a magyar kormány külön szervet hoz létre. Annak kapcsán, hogy a tárgyalásokon több vonatkozásban szóba került a Szovjetunió, Antall József megerősítette, hogy a magyar kormány nagyra becsüli M. Sz. Gorbacsov erőfeszítéseit és személyét a kelet-közép-európai térség stabilitása szempontjából is. Kérdésekre adott válaszában hangsúlyozta: nem felel meg a valóságnak az a híresztelés, hogy Magyarországon antiszemita hullám volna; a magyar kormány mélységesen elítéli az antiszemitizmus minden formáját.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 282–284. o.

⁴³⁹ Varga Béla (1903–1995) katolikus pap, pápai prelátus, akit Somlóvásárhelyen szenteltek pappá. 1929-től plébános Balatonbogláron. 1937-ben a Független Kisgazdapárt alelnöke, illetve 1939 és 1944 között országgyűlési képviselő volt. Részt vett a II. világháborúban üldözött francia tisztek menekítésében. 1945 áprilisától az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, 1946. február 7-én a Nemzetgyűlés alelnökévé választották. 1947. június 2-án letartóztatása elől elhagyta Magyarországot és az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, ahol a magyar emigráció vezetője volt.

39.

Az Antall József vezette magyar kormánydelegáció
Amerikai Egyesült Államokban folytatott tárgyalásait
eredményező további egyeztetések
1990. október 25.

FELJEGYZÉS

ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK ÚR RÉSZÉRE

Tárgy: A magyar kormányküldöttség látogatásának utótárgyalása

Október 23-án, kedden, utótárgyalásra került sor az amerikai Külügyminisztériumban abból a célból, hogy áttekintsük a legfontosabb gazdasági témájú kérdéseket és, hogy az ügyben azonnal megtörténjenek a konkrét lépések. A tárgyalásra elkísért Zwack Péter nagykövet, valamint Szabó Csaba kereskedelmi titkár. Amerikai részről nyolctagú küldöttség vett részt, amelynek tagjai voltak többek között: Charles Schotta pénzügyminiszter-helyettes, Glenn Whiteman, a földművelésügy külföldi ügyekben illetékes vezetője, valamint a külügyminisztérium és a kereskedelmi tárca tagjai. Amerikai részről a tárgyalást Barry⁴⁴⁰ nagykövet vezette, aki a kelet-európai gazdasági programok fő koordinátora Eagleburger első külügyminiszter-helyetese mellett. A megbeszélésen a következő témák merültek fel:

1.) Takarmánysegély. A segély két részből áll. Az egyik fele 40 millió dolláros kölcsön, amelynek visszafizetését az amerikai kormány garantálja. Ez akár a jövő héten megindulhat. Az első teendő az, hogy közöljük, hogy mire van szükségünk, majd pedig képviselőnk kezdje meg a tárgyalásokat az amerikai magánexportőrökkel. Ennek az ügyletnek az árai és kamatai a magánexportőrökkel folytatott tárgyalásokon alakulnak ki a két tárgyaló között. Szükséges, hogy a kormány hitelfelvételi szándékának elvi kijelentése mellett a pénzügyminisztérium irányításával jelöljük ki a magyar bankokat, amelyek a hitelösszeget kezelik. A lebonyolítás segítésére szívesen küldenek bankszakértőt, mivel attól félnek, hogy a magyar bankoknak nincs még meg a kellő szakértelmük és ez komplikációkat és késedelmet okozhat. Kérjük, hogy illetékeseink lépjenek kapcsolatba ezen kívül Speck mezőgazdasági tanácsossal, aki Bécsben szél, de akkreditációja Budapestre is szól és jelenleg is Budapesten tartózkodik.

⁴⁴⁰ Robert L. Barry (1934–) az Amerikai Egyesült Államok nagykövete volt Bulgáriában (1981–1984), az amerikai küldöttség vezetője a stockholmi leszerelési konferencián, majd az Amerikai Egyesült Államok gazdasági támogatásának koordinátora (1990–1992) volt Kelet-Európa irányába.

2.) A takarmánysegély második része 7,5 millió dollár értékben hosszúlejáratú (7 éves), és a PL 480, 1. cikkely alá esik.⁴⁴¹ Ennek az ügyletnek a lebonyolítása a két kormány között folyik majd, és tárgyaló partnerünk a budapesti nagykövetség, Charles Thomas nagykövet vezetésével. Nézetük szerint ez a szállítmány legkorábban, januárban érkezik meg Magyarországra. A szállítmány 75%-át amerikai tulajdonú hajókon kell importálnunk, de az amerikai hajóknak mi csak a saját, legkedvezőbb díjszabály szerinti árat kell kifizessük, a többi, a különbözetet az amerikai kormány fedezi. Ehhez a témához tartozik még, hogy a közép-európai aszály problémák ügyében a mai napon tanácskozik a G-24-es csoport is.

3. Schotta úr a következőket mondta el. Az elnök által kért 5 milliárdos új IMF hitelről úgy gondolja, hogy ebből mintegy 1 milliárd fog Magyarországnak jutni. Ennek a hitelnek a feltételei attól függenek, hogy Magyarország milyen sikerrel tudja meggyőzni az IMF igazgatótanácsának tagjait gazdasági problémájának eltökéltességéről. Ezért azt ajánlják nekünk, hogy politikai szinten jelezzük igényünket a kölcsönre az igazgatótanács olyan tagjainál, mint Franciaország és Belgium. Ezeket a leveleket legalábbis a pénzügyminiszternek vagy esetleg Antall Józsefnek kellene megírnia, hogy Bush elnök álláspontját kellő politikai szándék segítse az igazgatótanács minden tagja részéről.

4.) A Világbank 9 milliárd dolláros energiaügyi programjának Schotta úr a szakmai követelményeire hívja fel figyelmünket. A Világbank csak olyan programokat segít, amelyek az energiarendszer korszerűsítésével egyidejűleg történnek. Az amerikai pénzügyminisztérium ebben az ügyben csak technikai segítséget nyújt. Fontos, hogy a Nemzetközi Energiaügynökséggel együttműködésben a magyar energia ügy koordinálja azokat a világbanki, illetve magán cégek részéről falajánlott tanulmányokat, amelyek a magyar energiarendszer korszerűsítését tekintik át. Az is fontos, hogy a magyar energia-ügy koordinálja az e téren levő terveit a régió, elsősorban Csehszlovákia és Lengyelország hasonló terveivel.

5.) A bilaterális energiaügyek, ezekben az amerikaiak készséggel együttműködnek, és szívesen vesznek részt például az olajipari finomítók modernizálásában. Prioritások rajtunk múlnak.

6.) Ez utóbbihoz kapcsolódva került szóba az amerikai Külügyminisztérium legfontosabb kérése, amit teljes részletességgel Eagleburger, első külügyminiszter-helyettes fejtett ki a miniszterelnökhöz írt augusztusi levelében. A levél részletesen felsorolja az amerikai pénzügyi és szakmai segélynyújtás külön fajta területeit, de

⁴⁴¹ Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa 1990-ben fogadta el az Élelmiszeripari, Mezőgazdasági, Természetvédelmi és Kereskedelmi Törvényt (PL 480), amely az amerikai külpolitika élelmiszerbiztonsági aspektusát erősítette.

hangsúlyozza, az akció hathatóságának legfőbb akadálya az, hogy a magyar kormányban a külön fajta tárcák között nincs koordináció és ennek következtében egymásnak ellentmondó, egymással versengő kéréseket kapnak. Ismételten és nyomatékosan kéri egy valóban működő minisztériumok feletti koordináló kormányszerv létrehozását, és működésének haladéktalan és hathatós megindulását. Az a vélemény alakult ki, hogy tekintettel arra, hogy ezt a program egy sor magyar tárcát érint a környezetügytől a közlekedésig, a koordináló bizottságnak a miniszterelnökségen kell lennie. Kérem ezúton is, hogy ebben az ügyben lehetőleg még ma történjen döntés.

7.) Olajimportunk és olajtartalékunk ügyében november 5-én Rómában találkozik az öbölválság pénzügyi koordináló csoportja. Az Egyesült Államok itt is nyomatékosan elismétli Baker külügyminiszter és Eagleburger közel-keleti útján elmondott véleményét, amely szerint a segítendő országok körébe tartoznak Közép-Európa embargó és olajárrobbanás által sújtott új demokráciái is. Az a tanácsuk számunkra, hogy ezt az ügyet ne bízzuk pusztán őrjük, hanem sürgősen vegyük fel a kapcsolatot az emigráns kuvaiti kormánnyal, valamint Szaúdi Arábiával. Úgy vélik, hogy a kuvaiti kormány nem állt el a magyar olajipar modernizálására tett javaslatától, és ennek kifizetését, illetve anyagi ellenértékét a nekünk legkedvezőbb formában is hajlandók elfogadni, beleértve a forintfizetést. Kádár Béla javaslatára felvettem Eagleburger úrnál és Barrynál is, hogy segítene rajtunk, ha Szaúd-Arábia szállítaná nekünk a hiányzó olajat, mégpedig kedvezményes, hosszúlejárátú kormányhitel formájában. Itt is elképzelhető a forintfizetés, de ha diplomáciánk ügyes, talán még segély is. Ehhez az szükséges, hogy azonnal teremtsük meg az állandó diplomáciai és kormánykapcsolatot a szaúdi kormánnyal.

Ide tartozó hír, hogy Tom Lantos⁴⁴² amerikai képviselő, aki szintén hangsúlyozta Bushnál és Bakernél energiaínségünket, november 10-e körül Szaúdi Arábiába utazik, és szívesen interveniál az érdekünkben. Útja előtt Budapestre jön, de addig is telefonon felvehetjük vele a kapcsolatot.

8.) Kérjük, hogy Magyarország vegyen részt a G-24-es csoport bennünket érintő tárgyalásain. Az amerikaiak ezt maguk is indokoltnak és kívánatosnak tartják, és támogatják kérésünket.

9.) Scowcroft nemzetbiztonsági főtanácsadó⁴⁴³ várja kérésünk formális bejelentését is abban az ügyben, hogy⁴⁴⁴ és mások tárgyaltak vele a NATO csapatok magyar-

⁴⁴² Tom Lantos (1928–2008) magyar származású, amerikai demokrata politikus, aki 1981 és 2008 között a képviselőház tagja volt.

⁴⁴³ Brent Scowcroft (1925–) nemzetbiztonsági főtanácsadó volt 1975. november 3. és 1977. január 20. között, illetve a George W. Bush adminisztráció alatt, 1989. január 20. és 1993. január 20. között.

⁴⁴⁴ Róna Péter (1942–) közgazdász, üzletember, aki 1956-ban elhagyta Magyarországot és az Amerikai

országi élelmiszer vásárlásáról. Az USA erre nagy hajlandóságot mutat és a jövő évben 150 millió dollár értékben vásárol tőlünk sonkát és más élelmiszert. Kérem a felhatalmazást, hogy Róna Péterrel való egyeztetés után jelentkezessünk. Szívesen élünk ezzel a lehetőséggel, illetve kérem a kormány illetékeseinek véleményét és intézkedéseit.

Budapest, 1990. október 25.

*Kodolányi Gyula*⁴⁴⁵

Kapják:

Jeszenszky Géza

Kádár Béla

Rabár Ferenc⁴⁴⁶

Mádl Ferenc

Bod Péter Ákos⁴⁴⁷

Nagy Ferenc⁴⁴⁸

Siklós Csaba⁴⁴⁹

Keresztes K. Sándor⁴⁵⁰

Matolcsy György

Surányi György⁴⁵¹

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

Egyesült Államokban telepedett le. 1986 és 1990 között a J. Henry Schroders bank elnök-vezérigazgatója. 1990 és 2004 között a NABI buszgyártó cég magyarországi leányvállalatának alapító elnöke, valamint az Első Magyar Alap elnök-vezérigazgatója volt.

⁴⁴⁵ Kézírással.

⁴⁴⁶ Rabár Ferenc (1929–1999) 1990. május 23. és 1990. december 20. között pénzügyminiszter volt.

⁴⁴⁷ Bod Péter Ákos (1951–) 1990. május 24. és 1991. december 9. között ipari és kereskedelemi miniszter volt.

⁴⁴⁸ Nagy Ferenc József (1923–) 1990. május 23. és 1991. január 15. között földművelésügyi miniszter volt.

⁴⁴⁹ Siklós Csaba (1941–) 1990. május 23. és 1993. február 22. között közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter volt.

⁴⁵⁰ Keresztes K. Sándor (1944–) 1990. május 23-tól környezetvédelmi és vízgazdálkodási, 1990. szeptember 15-től hatásköri átszervezés folytán környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter volt 1993. február 22-ig.

⁴⁵¹ Surányi György (1954–) a Magyar Nemzeti Bank elnöke volt 1990 és 1991 között.

40.

Az amerikai magyar nagykövetség munkatársának feljegyzése
a magyar miniszterelnök amerikai látogatása következtében
felmerült teendőkről
1990. november

Embassy of the Republic of Hungary

Szigorúan Titkos!

FELJEGYZÉS

Tárgy: A miniszterelnök amerikai látogatása következtében felmerült teendők

A washingtoni követség szerint Antall József miniszterelnök 1990. októberi hivatalos látogatása után a Központ, a Követség és a Miniszterelnöki Hivatal a következő feladatokat kell, hogy elvégezze.

1.) Befektetési Koordinációs Iroda, illetve Hungarian Investment Coordinating Agency⁴⁵² felállítása a Miniszterelnöki Hivatalban, illetve a washingtoni követségen.

Meggyőződésünk, hogy a miniszterelnöki látogatás politikai sikerét csak abban az esetben fordíthatjuk le gyakorlati haszonra, ha az amerikai befektetőket a Magyarországnak leghasznosabb területekre irányítjuk. Ehhez a fenti két iroda felállítása elengedhetetlenül szükséges.

Követségünk szívesen vállalja az otthonról kapott információk továbbjuttatását amerikai üzletemberek és kormányzervek felé rendszeres bulletin/newsletter, illetve komputerizált információs adatbázis formájában, úgy véljük, hogy a politikai kapcsolattartáson kívül az ország jelen állapotában erre a munkára van a legnagyobb szükség. Feltétlenül kérjük a Központot, hogy követségünk információval történő ellátásáról rendszeresen gondoskodják, együttműködve a Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Parlament megfelelő szerveivel.

2.) A politikai koordinációs munkához szükségünk volna az elmúlt egy-másfél évben Budapestre látogató CODEL-listákra, azaz azoknak a kongresszusi delegációknak a névsorára, akik érdeklődnek Magyarország és a kelet-európai térség iránt. Természetesen sok szenátorról és képviselőről tudjuk, hogy van ilyen jellegű érdeklődése, de nem teljes a listánk.

⁴⁵² A Hungarian Investment Coordinating Agency (Magyar Befektetési Koordinációs Hivatal) Zwack Péter terve volt, amely azonban nem valósult meg.

A CODEL-listákat feltehetően a Központ Területi Főosztálya tárolja, de biztosan segítséget nyújt a budapesti Amerikai Nagykövetség is.

3.) Antall József miniszterelnök minden magyar szervezetet felszólított az egy-ségre. Kérünk egy olyan szöveget ebben a témában, melyet az amerikai szerveze-teknek kiküldhetünk és az amerikai magyar újságokban megjelentethetünk. Jobb volna olyan szöveg, mely nem hangzott el sem a New York-i Magyar Házban, sem a washingtoni Kossuth Házban, sem a Los Angeles-i összejöveteleken, hanem ezek-nek a beszédeknek a szintézisaként fogható fel. A Központ és a Miniszterelnöki Hivatal részére hamarosan megküldjük a magyar rendezvényeken elhangzott előadá-sokat éppúgy, mint az angol nyelvű (angol tolmácsolású) beszédeket (Fehér Ház, Council on Foreign Relations⁴⁵³, Wall Street Journal⁴⁵⁴ cikk).

4.) Megítélésünk szerint a következő munkamegosztás szerint dolgozhatnak a miniszterelnöki delegáció tárgyalásainak „follow-up”-ja⁴⁵⁵ tekintetében.

Nagykövetség: politikai kapcsolattartás (State Dept., Fehér Ház, Kongresszus);

– a Center for Democracy-⁴⁵⁶, Solomon Brothers-⁴⁵⁷, Four Seasons⁴⁵⁸ vacsora meg-hívottjaival);

– a Heritage Foundation⁴⁵⁹ és a National Republican Institute⁴⁶⁰ tagjaival);

– a magyar szervezetekkel (Magyar Ház, Kossuth Ház, Szabadságharcos Szö-vetség);

– az American Jewish Committee⁴⁶¹ által meghívott zsidó szervezetekkel

⁴⁵³ A Council on Foreign Relations (CFR) 1921-ben alapított amerikai nonprofit szervezet, amelynek 4900 tagszervezete van. Tagsága politikusokból, CIA vezetőkből, bankárokból, ügyvédekből, ta-nárokból és vezető média személyiségekből áll. Rendszeres időközönként konferenciát tartanak a nemzetközi kérdésekről és Washington külpolitikájáról. Kéthavonta megjelenő folyóirata a *Foreign Affairs*.

⁴⁵⁴ Az 1889. július 8-án alapított *The Wall Street Journal* angol nyelvű amerikai nemzetközi napilap, amely különösen nagy hangsúlyt helyez a gazdasági és üzleti hírekre. Az újság a legnagyobb pél-dányszámban kiadott lap az Amerikai Egyesült Államokban.

⁴⁵⁵ Az angol „follow-up” jelentése utólagos, valamit követő.

⁴⁵⁶ A Demokrácia Központ Antall József miniszterelnöksége alatt nem valósult meg.

⁴⁵⁷ A Wall Streeten lévő Solomon Brothers bankházat 1910-ben három fivér alapította.

⁴⁵⁸ A Four Seasons kanadai ötcsillagos hotelekből álló üzletlánc, amelyet 1960-ban Isidore Sharp ala-pított.

⁴⁵⁹ Az 1973-ban alapított Heritage Foundation republikánus szellemi központ, amelynek a küldetése, hogy támogassák a republikánus-konzervatív elvek alapján a szabad vállalkozást, az egyéni sza-badságot és az amerikai nemzet védelmét.

⁴⁶⁰ Az 1983-ban alapított Nemzetközi Republikánus Intézetet (IRI) részben az amerikai képviselőház finanszírozza, hogy dolgozzon ki nemzetközi politikai programokat vagy adott állam demokrati-kus intézményrendszerét.

⁴⁶¹ Az 1906-ban létrehozott American Jewish Committee (AJC) célja a világ zsidóságának a jóléte és biztonsága.

Miniszterelnöki Hivatal (a Nagykövetséggel együtt):

- a gazdasági és pénzügyi szakemberekkel a befektetési irodákon keresztül);
- úgy véljük, nincs különösebb kapcsolattartásra szükség a következő találkozók

tagjaival:

- Wall Street Journal,
- New York Times,⁴⁶²
- Council on Foreign Relations.

5.) A miniszterelnök köszönőleveleinek szövegét megküldtük a Tanácsadói Testületnek, csatolva a címlistát is. Mellékeljük a Központ számára is, hogy ellenőrizhesse a levelek szövegét, s hogy figyelhessen arra, hogy elmentek-e a levelek.

Az MTI-fotókat később is megküldhetjük a tárgyalópartnereknek. Kérjük a Központot, hogy legyen meg az a néhány szavas sablonszöveg, melyet a miniszterelnök írjon az egyes képekre (összesen kb. 15–20 ilyen szintű találkozóról van szó).

A Reagan-elnöknek írott levélnek tartalmaznia kellene a magyarországi meghívás megerősítését, hiszen ez csak szóban hangzott el. Feltétlenül fontos volna Bush elnökkel kapcsolatba lépni még a köszönőlevél előtt (vagy azzal egy időben), hogy az elnök kelet- európai útjába Magyarországot is belevegye. Fehér Házi kapcsolataink szerint erre még mindig van esély, amennyiben sürgősen cselekszünk.

6.) Valószínűleg ajánlatos megfontolni, hogy Magyarország mihamarabb felvegye a kapcsolatot az emigrációban lévő kuvaiti kormánnyal és a Szaúdi Arábiában levő emírrrel.

7.) Fontos volna tárgyalásokat kezdeni Magyarország OECD-tagságával kapcsolatban, illetve hogy a Magyarországnak előnyösebb intézményesülésnek milyen lehetőségei vannak a társult tagsággal szemben. A politikai döntésnek otthonról kell jönnie két témában is:

- intézményesülés vagy társult tagsági
- „európai” (azaz OECD-tagság) vagy „szerecsen” bánásmód (GSP-féle)⁴⁶³ kívánatosabb-e Magyarországnak, s ha az előbbi, akkor az utóbbiról idővel le kell mondanunk.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 8. doboz

⁴⁶² Az 1885-ben alapított *The New York Times* Arthur Ochs Sulzberger Jr. által New Yorkban kiadott, nemzetközileg terjesztett és elismert autentikus hírforrású napilap.

⁴⁶³ Általános Vámpreferencia Rendszer (Generalised System of Preferences – GSP).

41.

Rejtjeltávirat Washingtonból. Az Amerikai Egyesült Államok
Külügyminisztériumának felajánlása Antall József
gyógykezelésére
1990. november 9.

279. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Washington

Azonosító: WAS00520

Érkezett: 1990. november 09. 22:00

Készítette: Skul

Azonnal!

Antall József betegségével kapcsolatban a SD⁴⁶⁴ orvosi segítséget ajánlott fel. Két magas rangú munkatárs személyesen jelent meg követségünkön, hogy nyomatékot adjon ennek az ajánlatnak. A miniszterelnököt – kérésére – a washingtoni Walter Reed Hospital-ban⁴⁶⁵ kezelnék, ahol a legképzettebb orvosok és a legfejlettebb technikai eszközök állnak rendelkezésre. Amennyibe európai város jobban megfelelne, Frankfurtban és Wiesbadenben is elképzelhető ez a kezelés. Amennyiben a miniszterelnök nem kíván elutazni, az amerikai kormány szívesen küld szakértői orvos delegációt Budapestre is. Kérjük ezt azonnal továbbítani a miniszterelnök úr környezetébe.

Lássa: I. Területi Főosztály

Intézkedtem: *Aláírás*⁴⁶⁶

Láttam: *Aláírás*⁴⁶⁷

MNL OL XIX-J-1-j 1990 10. doboz

⁴⁶⁴ Az SD feloldása: State Departement.

⁴⁶⁵ Walter Reed Army Medical Center (WRAMC), ismertebb nevén Walter Reed General Hospital (WRGH) az amerikai hadsereg orvosi központja, amely 113 hektáron Washington városban található.

⁴⁶⁶ Nem olvasható kézírással.

⁴⁶⁷ Ua.

II/2.

A MAGYAR–NÉMET KAPCSOLATOK

42.

Tájékoztató a Miniszterelnöki Hivatal számára Magyarország és a Németországi Szövetségi Köztársaság kapcsolatairól
1990. május

Külügyminisztérium

Készült: 15 példányban

TÁJÉKOZTATÓ A MAGYAR–NSZK KAPCSOLATOKRÓL

Az NSZK a Magyar Köztársaság legfontosabb nyugati partnere. Kapcsolataink összességében problémamentesek, széleskörűek és mindkét fél számára hasznosak. A Magyar Köztársaság különleges helyet foglal el az NSZK külkapcsolati rendszerében. A hazánkhoz fűződő viszonyt modell értékűnek tekintik.

Kétoldalú kapcsolataink minden területén meghatározó módon érvényesül a magyarországi demokratikus folyamatok hatása. A rendszerváltozás sikerétől az NSZK vezetése további pozitív európai, sőt világpolitikai fejleményeket vár. Jelentősen megnőtt a szimpátiával és támogatási készséggel párosuló érdeklődés hazánk iránt mind kormánypárti, mind ellenzéki körökben. Az NDK-s menekültek ügyében tanúsított humánus magatartásnak köszönhetően Magyarország megbecsülése eddig soha nem látott mértéket ért el.

Politikai kapcsolataink rendszeresek, magas szintűek és konstruktívak. A gyakori találkozókat baráti légkör, segítőkészség és konkrét célokra törekvés jellemzi, 1989 decemberében került sor Kohl kancellár hivatalos magyarországi látogatására.⁴⁶⁸ Genscher külügyminiszter 1990. március 24-én tett villámlátogatást Budapesten. Ekkor került sor egy vízumkényyszer eltörléséről szóló megállapodás aláírására.

Fontos terület a parlamentek közötti együttműködés, amely minden szinten szélesedik és mélyül. Példa nélküli esemény volt a Szövetségi Gyűlés (Bundestag) 1989. június 22-én elfogadott határozata a magyarországi politikai fejlődésről, reform-

⁴⁶⁸ Helmuth Kohl kancellár 1989. december 16. és 18. között látogatott Magyarországra.

folyamatainak segítéséről, valamint az Országgyűlés által erre adott válasz. Ugyancsak fontos állomás az Országgyűlés és a Szövetségi Tanács (Bundesrat) közötti kapcsolatok felvétele.

Tovább erősödtek kapcsolataink a tartományokkal, különösen Bajorországgal és Baden-Württemberggel.

Gazdasági kapcsolatok: az NSZK második legfontosabb gazdasági partnerünk, 10%-kal részesedik teljes külkereskedelmi forgalmunkban (1989: 6,328 milliárd DM, ez több mint 25%-os növekedés az előző évhez képest, a passzívum csaknem kétszeresére nőtt, 974 millió DM-et ért el.)

Mind exportunk, mind importunk összetétele kedvezőtlen: nagy az energiahordozók, anyagok és mezőgazdasági termékek részaránya.

Eddig mintegy 150 vegyesvállalat jött létre Magyarországon nyugat-német közreműködéssel. Az utóbbi időben már nemzetközileg is jelentős nyugatnémet cégek alapítottak magyarországi vállalatokat (Siemens, Hoechst, BASF, SEL, Class stb.⁴⁶⁹).

Különösen az utóbbi hónapok megerősítették, hogy gazdasági nehézségeink leküzdésében és fejlesztési elképzeléseink megvalósításában leginkább az NSZK kormányának, illetve a tartományi kormányok támogatására, a nyugat-német vállalatok kezdeményezéseire számíthatunk. Politikai indíttatású várakozó állásponttal nem találkozunk.

Kulturális és műszaki-tudományos kapcsolataink is széles körben, kiegyensúlyozottan fejlődnek. Az 1988-ban – egyelőre ideiglenes épületben – megnyílt NSZK Kulturális és Tájékoztatási Központ jól működik, rendezvényei iránt nagy az érdeklődés. A végleges elhelyezés ügyében a tárgyalások megfelelően haladnak. NSZK-beli kulturális jelenlétünk új szakaszát jelenti kulturális központunk megnyitása Stuttgartban, 1990 májusában. 1977-ben együttműködési megállapodást kötöttünk⁴⁷⁰, amelyhez kapcsolódóan 1990 februárjában 3 éves munkatervben állapodtunk meg.

Nagy jelentőségű az oktatás (óvodától-egyetemig) terén kialakult sokrétű együttműködés. Ennek egyik újabb fejleménye 23 nyugat-német tanár működése különböző magyarországi iskolákban. Várhatóan 1990 szeptemberétől német iskola kezd meg működését Budapesten. Kulturális téren is erőteljesen fejlődnek kapcsolataink a két déli tartománnyal, Bajorországgal és Baden-Württemberg-gel. A műszaki-tudományos együttműködés továbbfejlesztéséhez megbízható alapokat teremt Magyarország hagyományosan német orientációjú műszaki kultúrája és jó politikai kapcsolataink. A munkatervben megállapodott mintegy 60 együttműködési projektnél

⁴⁶⁹ A Siemens, Hoechst, BASF, SEL, Class német alapítású és tulajdonú multinacionális cégek.

⁴⁷⁰ Kádár János első hivatalos Németországi Szövetségi Köztársaságba tett látogatása során (1977. július 4–7.) Magyarország és NSZK külügyminiszterei kulturális megállapodást írtak alá.

érdemi előrehaladás mutatkozik. A munkaterv alapján folyó közös kutatási és fejlesztési tevékenység mellett figyelemreméltóan fejlődnek az intézmények közötti közvetlen kapcsolatok is. Az EUREKA együttműködés⁴⁷¹ vonalán az NSZK hivatalos szervei és vezetői támogatják az esetleges magyar bekapcsolódási lehetőségeket. A menedzserképzés, továbbképzés területén megállapodásban rögzítettük az együttműködés kereteit. Szerződéses kapcsolataink is fejlődnek. A legtöbb együttműködési területet államközi egyezmények szabályozzák. A konzuli és idegenforgalmi kapcsolatok problémamentesek.

A turistaforgalom erőteljesen növekszik (1987: 1.097.100, 1988: 1.278.000, 1989: 1.6 millió NSZK állampolgár utazott hazánkba). Magyar oldalról a turistaforgalom növekedésének újabb lendületet ad bizonyára a vízumkényszer eltörlése, ami 1990. május 1-jén lépett életbe. Hosszútávon nyilván a német beutazásokra is ösztönzőleg fog hatni a vízummentes forgalom. Münchenben 1990-ben főkonzulátust nyitunk. Az NSZK pécsi főkonzulátusának elhelyezése is folyamatban van.

Együttműködésünk fontos területének tekintjük a partnervárosi kapcsolatokat. Az ismert kapcsolatok száma meghaladja az ötvenet. A tapasztalatok kevés kivételtől eltekintve rendkívül pozitívak. Az emberi és a kulturális kapcsolatok erőteljes fejlődésén túlmenően kezdenek kialakulni a közvetlen gazdasági együttműködés különböző formái is.

Jelentős előrelépés történt az ifjúsági kapcsolatok terén is. Az ifjúsági cserében éves szinten mintegy 3000 fiatal vesz részt. Erőteljes fejlődésnek indult az iskolák közötti diákcsere is.

Budapest, 1990. május

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

⁴⁷¹ Az 1985-ben létrehozott EUREKA együttműködés Európa világpiaci versenyképességét kívánja növelni az ipari és a technológiai kutatások koordinálásával. A projektek a piacközeli Kutatás és Fejlesztés (K+F) szakaszra irányulnak. A szervezett alapításában kezdeményező szerepet játszott François Mitterand francia elnök és Helmut Kohl német kancellár. Magyarország 1992-ben csatlakozott a szervezethez.

43.

A magyar Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának
javaslatai Antall Józsefnek Helmut Kohl NSZK szövetségi
kancellárral folytatandó megbeszéléséhez
1990. május 25.

Külügyminisztérium
IV. Területi Főosztály

Készült: 5 példányban

SZEMPONTOK

Dr. Antall József miniszterelnök számára Helmut Kohl NSZK szövetségi
kancellárral folytatandó megbeszéléséhez

Kétoldalú kapcsolatok:

Ma az NSZK második legfontosabb gazdasági partnerünk.

Az egyesülés utáni Németország előreláthatólag minden téren legfontosabb partnerünk lesz. Alapvető érdekünk, hogy az egyesülési folyamatban minden kapcsolati elemet megtartsunk. Ez a minimális célkitűzésünk.

Közvetlen céljaink:

- a kapcsolatok legfontosabb területein a jelenlegi együttműködés (NSZK és NDK) teljes mértékű átöröktetése;
- az új helyzet adta lehetőségek kihasználása érdekében újabb kezdeményezések kialakítása;
- a magyar kormány programjának megvalósítása érdekében minőségileg új és nagy lépéseket készül tenni. Ehhez elengedhetetlen, hogy tudjuk, miben és milyen mértékben számíthatunk legfontosabb partnerünk támogatására.

Politikai kapcsolataink problémamentesek és ezek fenntartására a magyar és német kormányzati átalakulás után is minden esély megvan. Ezt kölcsönös érdeknek tartjuk.

Ennek érdekében javasoljuk:

- minél előbb kerüljön sor egy kormányfői találkozóra (június 21.). Politikai jelentőségű, hogy a miniszterelnök első hivatalos külföldi útja Bonnba vezet;
- szaktárcák vezetői mielőbb vegyék fel a kapcsolatot egymással. Tekintsék át a magyar–NSZK és a magyar–NDK kapcsolatok folytathatóságát és fejleszthetőségét.

– döntő, hogy az NSZK támogassa a magyar kormány erőfeszítéseit fizetőképességünk megtartására (IMF, kétoldalú alapon);

– a magyar gazdaság nem tud elmozdulni a holtpontról külső erők bevonása nélkül. Érdekeltek vagyunk a német ipar magyarországi beruházásaiban;

– megkezdjük a két Németországgal foglalkozó – eddig különálló – kormányzati egységek összevonását. Szoros koordinációt tervezünk bonni és berlini nagykövetségeink közt is. Ennek érdekében – amennyiben ezt német részről nem kifogásolják – Horváth István bonni nagykövetségünket szeretnénk Berlinben is akkreditálni (Berlini nagykövetségünk megbízatása rövidesen lejár⁴⁷²).

Az elmúlt időszakban az NSZK kormánya hathatós támogatást nyújtott számunkra a nyugat-európai intézményekkel való kapcsolatépítésben.

– Határozott célunk az EGK tagság. Ehhez megteesszük a belső jogi, gazdasági és más lépéseket. (Mielőbbi kapcsolódásra törekszünk a politikai intézményrendszerrel, a gazdaságban, a közlekedésben, a távközlésben, az energiarendszerrel stb.);

– Továbbra is számítunk az NSZK támogatására az EGK kapcsolataink alakításában;

– második generációs megállapodásunk a Közös Piaccal (aszimmetrikus megállapodást szeretnénk);

– társult tagság;

– teljes jogú tagság (1995-re elérhetőnek tartjuk figyelemmel lépéseinkre és a nemzetközi fejleményekre).

Nemzetközi kérdések:

A nemzetközi stabilitás és az európai folyamatok szempontjából döntő a szovjetunióbeli fejlődés folytatása, Gorbacsov helyzete.

Fontos, hogy a Nyugat legyen tekintettel a szovjet biztonsági érdekekre, Gorbacsov helyzetének sebezhetőségére. El kell kerülni, hogy a Szovjetunióban erősödjön a fenyegetettség vagy a megalázottság érzete.

– ez motiválja a magyar kormány lépéseit VSZ tagságunk ügyében is;

– számunkra a legfontosabb közvetlen cél a szovjet csapatkivonás véghezvitele;

– ezt követően keressük az utat a VSZ megszűnéséhez vagy kilépésünkhöz;

A Szovjetuniónak szüksége lehet gazdasági segítségre is, amennyiben a nehézségek meghaladnák a lakosság tűrőképességét vagy létfontosságú gazdasági (pl. energia) ágazatok összeomlása fenyegetne.

⁴⁷² Lakatos Ernő rendkívüli és meghatalmazott nagykövet visszahívása a Német Demokratikus Köztársaságból, Berlinből 1990. március 23-án történt meg. Horváth István rendkívüli és meghatalmazott nagykövet Berlinben 1990. július 18. és 1990. október 3. között vezette a magyar nagykövetséget, amit 1990. október 3. után Nagykövetségi Hivatallá szerveztek át, amelyet ekkortól Szatmári István rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter vezetett.

– a szovjet gazdasági összeomlás a politikai kockázat mellett Magyarországon is energiaválsággal, illetve súlyos gazdasági, pénzügyi következményekkel járna;

– a Szovjetunió továbbra is fontos gazdasági partnerünk marad. Az együttműködés alapjait kívánjuk megváltoztatni.

– A szovjet stabilitás harmadik kockázati tényezője az egyes köztársaságok kiválásának előtérbe kerülése.

Nagy jelentőséget tulajdonítunk az EBEÉ folyamat továbbvitelének:

– ez vezethet egy átfogó európai biztonsági rendszer kialakulásához;

– megfelel gazdasági érdekeinknek;

– ebben teljeshetnek ki az európai kulturális kapcsolatok és az emberi jogok (köztük a nemzeti kisebbségek jogai);

A német egyesülési folyamatot szimpátiával figyeljük.

– alapvetően a németek önrendelkezési ügyének tartjuk;

– elősegítheti Európa megosztottságának teljes felszámolását és az európai gazdasági fellendülést;

– Magyarországnak nincsenek fenntartásai az NSZK-ban érvényesülő demokratikus elvek alapján történő egyesülés semmilyen részletével kapcsolatban;

– nemzetközi kapcsolatainkon keresztül igyekszünk hozzájárulni a folyamat előrehaladásához.

Budapest, 1990. május 25.

*Aláírás*⁴⁷³

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

⁴⁷³ Nem olvasható kézirással.

44.

Témavázlat Antall József és Helmut Kohl 1990. június 21-re
tervezett találkozására
1990. június

Miniszterelnöki Hivatal

TÁRGYALÁSI TÉMAJAVASLAT DR. ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK
ÚR ÉS DR. HELMUT KOHL NYUGATNÉMET KANCELLÁR
1990. JÚNIUS 21-ÉN TERVEZETT TALÁLKOZÓJÁRA

Miniszterelnök úr találkozik a német kancellárral, Baden-Württemberg tartomány vezetőjével, a német államelnökkel és a német társadalmi és gazdasági élet több más vezető személyiségével.⁴⁷⁴ Tárgyalási anyagunkban a német–magyar stratégiai együttműködéstől az igen konkrét környezetvédelmi, kulturális együttműködési témákig átfogóan tárgyaljuk a kérdéseket, javasoljuk a tárgyalási anyag első felében helyet kapó kérdések részletes, a második felében szereplő témák vázlatos ismertetését az egyes tárgyalásokon. Javasoljuk a tárgyalási anyag Nagykövetség útján történő átadását a német félnek. Ez egy későbbi vegyes bizottsági működés alapanyagaként szolgálhat.

I. A német–magyar gazdasági együttműködés stratégiai kérdései

1.) A német–magyar gazdasági együttműködés helye külgazdasági stratégiánkban

A két német állam egyesülésével, valamint a KGST felbomlásával és a közép-kelet-európai térség gazdasági átalakulásával az egységes Németország hazánk legfontosabb külgazdasági partnerévé válik.

Míg a két világháború között a külkereskedelemben, a piaci kapcsolatrendszerben Németország volt a legnagyobb partnerünk és a hitelkapcsolatokban az angol–francia bankcsoportok játszották a legnagyobb szerepet (piacot Németországban, pénzt az angol–francia orientációban kaptunk), addig az 1990-es évtizedben az egységes Németország mind a külkereskedelemben, mind a pénzügyi rendszerben meghatározó szereppel bír.

⁴⁷⁴ Vö. a 48. számú dokumentummal *Rejtjeltávirat Bonnból. Összefoglaló Antall József látogatásáról a Németországi Szövetségi Köztársaságban* címmel. Keltezése: 1990. június 26.

A német kapcsolat meghatározó szerepét az is elősegíti, hogy az új magyar kormány gazdaságpolitikájának középpontjába a szociális piacgazdaság építését állította. Ebben egyik meghatározó mintaként szolgál a II. világháború utáni német újjáépítés szociális piacgazdasági koncepciója, még inkább gyakorlata.

A német gazdasági kapcsolatrendszer súlyponti helyét erősíti, hogy Ausztriával – jelenleg második legnagyobb nyugati külkereskedelmi partnerünkkel – kiépített kapcsolatrendszerünk is erősen német gazdasági mintákon alapul.

Gazdasági kapcsolatrendszerünkben Bajorország és Baden-Württemberg hagyományosan kiemelkedő szerepet foglal el. A dél-német–észak-olasz–osztrák–szlovén–magyar együttműködés hagyományos politikai és gazdasági kapcsolatrendszerre támaszkodik, mind a II. Világháború előtt, mind után lehetséges politikai keretként is felmerült. A Magyarországgal együtt Európába visszatérő Csehszág hasonló módon természetes részese e gazdasági és civilizációs keretnek.

Lengyelország sajátos történelmi és politikai szerepe miatt ebből az új külgazdasági keretből nem hagyható ki.

A magyar gazdaság a kényszerű, Európából történő politikai és gazdasági „száműzetés” évtizedei alatt is gazdag kapcsolatrendszert ápolt e térséggel, a Német Demokratikus Köztársaságon keresztül pedig műszaki-tudományos-kulturális értelemben sikerült legalább részben e térség vonzáskörében maradnia.

A magyar külgazdasági stratégia számol azzal, hogy Svájc fokozatosan követi Németország közép-kelet-európai érdeklődését. Arra számítunk, hogy Németország erősíti és ösztönzi a svájci gazdasági nyitást Magyarország felé.

2.) Az Európai Közösségekhez való integráció

Alapvető célunk, hogy legkésőbb az évtized végén az Európai Közösségek teljes jogú tagjává váljunk. Ehhez átmenetet teremt a társult státusz elnyerése, amelyet az 1992. évi belső integrációt⁴⁷⁵ közvetlenül követő időszakban remélünk elnyerni.

Köszönetet mondunk az NSZK kormánynak azért, hogy hatékony támogatást nyújtott az Európai Közösség részéről 1990. január 1-i hatállyal nyújtott kedvezményekhez (a diszkriminatív mennyiségi korlátozások megszüntetéséhez, a nem diszkriminatív jellegű korlátozások felfüggesztéséhez, a preferenciális vámelbánás bevezetéséhez). Az év első hat hónapjában ezek a változások már éreztetik hatásukat az NSZK-ba, illetőleg a többi EGK-országba történő magyar exportszállításokban.

Természetesnek tartjuk, hogy az egyesült Németország együttesen válik az Európai Közösségek tagjává. Megemlítjük azonban, hogy ez az örömdetes és természe-

⁴⁷⁵ Utalás a tervezett Maastrichti Szerződésre (Szerződés az Európai Unióról), amely az Európai Unió megalakulásához vezetett.

tes történelmi lépés a II. világháború után kialakult megosztottságnak csupán egy részét számolja fel, Ausztria 1955-ben, Kelet-Németország 1990-ben tért vissza Európához, kérjük az egyesült Németországot, hogy a Magyar Köztársaság európai visszatérését minden rendelkezésére álló politikai és gazdasági eszközzel támogassa. Az európai visszatérés gazdaságilag akkor következik be, amikor a Magyar Köztársaság teljes jogú tagja lesz az Európai Gazdasági Közösségnek.

3.) A Német Demokratikus Köztársasággal kiépített gazdasági kapcsolatrendszer fenntartása

Feltétel nélkül örülünk és támogatjuk a két Németország egyesülését. Gazdaságilag azonban fellépett egy olyan veszély, hogy az NDK-val korábban kiépített gazdasági kapcsolatrendszerünk zuhanásszerűen lecsökken. Fellépett az a veszély, hogy az egységes Németországgal kisebb külkereskedelmi volumenben, lemorzsolódó kooperációs kapcsolatrendszerben tudunk együttműködni, mint a két Németországgal külön-külön. A magyar gazdaság a magyar–szovjet külkereskedelem átalakulása miatt érzékeny veszteséget szenved, a KGST szétbomlásából adódóan pedig a közép-kelet-európai térségben csökken a gazdasági együttműködés. Sajátos módon tehát Közép-Kelet-Európa politikai és gazdasági átalakulásából a magyar gazdaság jelentős rövid távú veszteségekkel számolhat.

Kérjük a német felet, hogy kezelje politikai, gazdaságpolitikai prioritásként a korábbi magyar–német (NSZK és NDK együttesen) gazdasági együttműködés szintjének fenntartását az egységes Németország keretein belül is.

Ehhez nem a korábbi „szocialista” együttműködési keretek megtartását tartjuk célszerűnek, hanem azok felváltását új piaci formákkal. Stratégiai célként javasoljuk kitűzni, hogy az NDK–magyar külkereskedelem leépülése következtében felmerülő magyar veszteségeket az egységes Németország új megrendelésekkel, kooperációs és vegyesvállalati együttműködéssel egyenlítse ki. Ennek középpontjában áll a korábbi NDK gazdasági újjáépítése. Javasoljuk annak a gazdaságpolitikai prioritásnak a kimondását, hogy a lemorzsolódó NDK–magyar külkereskedelem helyére az NDK újjáépítési programjában való közvetlen részvétel kerüljön.

Az 1945 utáni második német újjáépítés kitűnő lehetőséget teremt egy olyan háromoldalú együttműködésnek, amikor a nyugati és keleti német vállalatok társulásába bevonják azt a magyar vállalatot, vállalatcsoportot, amely korábban egyik, illetőleg mindkét német vállalattal partneri kapcsolatot épített ki. Ennek az együttműködésnek területileg lehet a mai NDK, de lehet a magyar gazdaság is az alapja. Lehetőséget látnánk egy sor kelet-német feldolgozóipari kapacitás magyar gazdaságba történő áttelepítésére, erre német–magyar vegyesvállalati forma alkalmazását, német működő tőke finanszírozással.

4.) Fizetési mérleg és adósságproblémák

Ismert, hogy a demokratikus magyar kormány súlyos gazdasági örökséget örökölt, amelynek középpontjában a 20 milliárd dolláros külföldi adósság áll. Gazdaságpolitikánk ezt nem importcsökkentéssel, átütemezéssel, csődbejelentéssel, hanem az export felfuttatásán keresztül először a kamatok, majd a teljes adósságszolgálat külkereskedelmi aktívumból való fedezésével kívánja megoldani. Ehhez azonban egy átstrukturált, többletet termelő gazdaság kell. Ehhez szükséges az a tőke, amelyet jelenleg kamatként hitelezőinknek kifizetünk, illetőleg folyamatosan beáramló jelentős összegű működő tőke, technika, szakértelem és új piacok megnyitása.

A magyar fizetési mérleg problémák 1990-ben súlyosbodtak a térség politikai bizonytalanságai miatt fellépő hitelezői bizalmatlansággal, rövid lejáratú betétek Magyar Nemzeti Bankból történő kivonásával. Ennek az 1990-ben tapasztalható rövid távú feszültségnek a feloldására kértük a 800 millió DM összegű új német, állami garanciával rendelkező hitel megadását.

1991-től a szovjet–magyar külkereskedelemben érvényesült dollár elszámolás, valamint az 1992-től megugró adósságszolgálati terhek miatt azonban a magyar gazdaság fizetési mérleg problémái az évtized első felében várhatóan súlyosbodnak. Ez annak ellenére fennáll, hogy számolunk a javuló gazdasági teljesítménnyel, a bővülő külkereskedelmi aktívummal. Az 1990-es évtized első felében folyamatosan súlyosbodó fizetési mérleg problémát a Nemzetközi Valutaalappal ez év végén kötendő hároméves szerződés⁴⁷⁶ várhatóan részben feloldja. Ismerve azonban az IMF tárgyalási pozícióját, az a benyomásunk, hogy az évtized első felében továbbra is jelentősek maradnak a bizonytalanságok, állandósul a pillanatnyi valutapiaci hullámzástól függő magyar pénzügyi helyzet. A gazdasági átalakulás miatti várhatóan növekvő belső politikai és társadalmi feszültség, és az átalakulásból eredő politikai és gazdasági bizonytalanságok mellett egy ilyen, a fizetési mérleg napi problémáiban megjelenő bizonytalanság veszélyezteti a teljes magyar átalakulást. Olyan tartós és biztos pénzügyi megoldást keresünk, amelyik egyszerre ad az évtized első felében pótlólagos tőkét a magyar átalakuláshoz, csökkenti az adósságállományt, illetőleg tartalék pénzügyi keretet ad a valutapiaci hullámzások kivédésére.

Kérjük a német felet annak megfontolására, hogy az évtized első felére, de legalább a hároméves magyar újjáépítési program 1991–94 közötti időszakára állítson fel egy olyan tartalék pénzügyi alapot, amelyik a térségben váratlanul fellépő politi-

⁴⁷⁶ Az IMF támogatta a magyar rendszerváltást, elsősorban a gazdasági átalakulást, ezért 1990. május 14-én kis összegű, 159 millió SDR – Special Drawing Right (Különleges Lehívási Jogok), amely a Nemzetközi Valutaalap tagjainak a pénzneme – értékű készletli hitelt nyújtott Magyarországnak. 1991. február 20-án újabb, ezúttal már nagy összegű (1,114 milliárd SDR nagyságú) és 36 hónapos futamidejű hitelmegállapodás jött létre az IMF és Magyarország között.

kai-gazdasági változásokra, illetőleg a nemzetközi valutapiaci törésekre és napi hullámzásokra egyaránt védelmet nyújt. A megfelelő biztonságot egy évi 4–5 milliárd DM forrással rendelkező tartalékalap nyújthatja a magyar gazdaságnak.

Kérjük továbbá annak megfontolását, hogy az adósságállományunkban mintegy 40%-kal részesedő német hitelkövetelések kezelésére alkalmazzunk olyan új technikákat, amelyek a hitelkövetelések egy részét német befektetéssé, magyarországi német tulajdonná alakítják át. Az erre vonatkozó technikai javaslatokat a következő fejezetben ismertetjük.

5.) Szociális piacgazdaság kiépítése

A magyar gazdasági újjáépítés, az ez év őszére kidolgozandó és a jövő év elejétől bevezetendő hároméves újjáépítési program jellegét a szociális piacgazdaságra való áttérés adja. Ebben alapvetően támaszkodunk az Adenauer-Erhardt program gazdaságpolitikai gyakorlatára.⁴⁷⁷ Kérjük a német felet, hogy e program kidolgozásához nyújtson szakmai, szellemi segítséget. Hozzunk létre külön munkacsoportot, amelyik tanulmányozza a szociális piacgazdaság intézményeit, mechanizmusait és az arra való áttérés lehetséges módozatait.

A gazdaság átstrukturálása erős államot, államigazgatási intézményeket követel. Az új kormány első lépésével azonnal átstrukturálta a kormányzati szervezetet, koncentrált, kisebb létszámú, kisebb költséggel működő, de korszerű államigazgatást épít ki. Kérjük a német felet, hogy a hatékony államigazgatás működéséhez nyújtson szakmai segítséget, adja át az ezzel kapcsolatos informatikai, szervezeti és a vállalkozásokkal kiépített állami együttműködésre vonatkozó tapasztalatait.

1990 őszén sor kerül a politikai rendszerváltást lezáró önkormányzati választásokra Magyarországon. Olyan új önkormányzati rendszer alakul ki, amely decentralizált, alulról építkező magyar társadalmat és politikát alapoz meg. Németországnak e téren kitűnően működő érvényes gyakorlata és intézményrendszere van. Kérjük a német felet, hogy nyújtson segítséget a magyar önkormányzati rendszer kiépítéséhez, az ezzel kapcsolatos oktatási, informatikai, technikai és finanszírozási módszerekre vonatkozó tapasztalatok terén.

Javasoljuk egy központi államigazgatási és egy önkormányzati közös munkacsoport felállítását, amelyik közvetíti a magyar igényeket, összegyűjti a német tapasztalatokat és technikailag megszervezi e témákban a német segítséget.

⁴⁷⁷ Konrad Adenauer (1876–1967) a Németországi Szövetségi Köztársaság első kancellárja (1949. szeptember 15.–1963. október 16.) és alkancellárja, illetve Ludwig Erhard Wilhelm (1897–1977) a német gazdasági csoda, a „wirtschaftswunder” gazdasági reformjainak megalapozói és a liberális gazdasági modell és a szociális piacgazdaság megteremtői a Németországi Szövetségi Köztársaságban.

A szociális piacgazdaság kiépítése jelentős gazdasági átstrukturálással jár, amely jelentős munkanélküliséget, átképzési igényt és általában a társadalmi együttműködés fejlesztését veti fel. Kérjük a német felet, hogy nyújtson segítséget a szociális védőháló kialakításához, ennek intézményi, finanszírozási és technikai kiépítéséhez. A piacgazdaságra történő átállás a négy évtized hibás gazdaságpolitikája következtében ránk maradt gazdasági struktúrában a közvetlen robbanás veszéllyel jár egy sor területen. Ilyen az északi iparvidék, a Szovjetunióval határos megyék területe, valamint a dél-nyugati megyék térsége. Kérjük a német felet, hogy az állami befolyás eszközeivel terelje a német vállalkozókat e térségek felé, illetőleg a foglalkoztatási probléma enyhítésére szolgáló finanszírozási forrásokat koncentrálja e területekre.

6.) Hatékony gazdasági struktúrára történő átállás

A magyar gazdasági stratégia középpontjában a hatékony piacgazdaság megteremtése áll, ennek középpontjában pedig egy korszerű termékeket előállító ipar, egy minőségi termékekre koncentráló mezőgazdaság és egy fejlett szolgáltató, ezen belül különösen fejlett idegenforgalmi és bankszektor áll. E struktúrára történő átállás két leggyengébb láncszeme a feldolgozóipar és az infrastruktúra. Kérjük a német felet, hogy a német vállalkozókat az államilag rendelkezésre álló eszközökkel orientálja a magyar feldolgozóipar és különösen az infrastruktúra fejlesztésében való részvételre.

Olyan pénzügyi megoldásokat keresünk, amelyek lehetővé teszik, hogy tömegesen alakuljanak német kis- és középvállalkozások részvételével magyarországi vegyesvállalatok. Ezek elsősorban a feldolgozóipar és a szolgáltatások terén kívánatosak. Ugyanakkor olyan pénzügyi megoldásokat is keresünk, amelyek a nagy német közlekedési-hírközlési és egyéb infrastrukturális cégeket Magyarország felé irányítják és bekapcsolják a magyar infrastruktúra megújítási programjaiba.

A négy évtized során kialakult szovjet–magyar gazdasági kapcsolatrendszer értékes pozíciókat, intézményeket és kapcsolatokat jelent, amelyekben német vállalkozók bekapcsolódhatnak. Míg korábban az NDK és a magyar kapcsolatrendszer versenyzetegymássalaszovjetpiacon,addigkiépíthetőneklátunkegyolyannémet–magyar külgazdasági stratégiát, amelyik az átalakuló, decentralizáló, de kinyíló szovjet piacon közösen lép fel és a kialakult pozíciókat egyesíti.

7.) Bécs–Budapest Világkiállításban⁴⁷⁸ történő német részvétel

A magyar kormány elhatározott szándéka a Bécs–Budapest Világkiállítás megrendezése. Ezt azonban csak abban az esetben tudja végrehajtani, ha a világkiállítás

⁴⁷⁸ A világkiállítás vagy univerzális kiállítás (EXPO) a 19. század közepe óta a nemzetközi kiállítások elnevezése. Az 1995-re tervezett Bécs–Budapest Világkiállítás végül nem valósult meg.

teljes költségét külföldi befektetők fedezik. Intenzív tárgyalások folynak, amelyek révén van remény a világkiállítás részbeni, vagy egy összegben való „eladására”.

Felhívjuk a német felet, hogy vizsgálja meg a világkiállítás budapesti részének pénzügyi átvételi lehetőségét. Várhatóan Németországból óriási lesz az érdeklődés 1995-ben a világkiállítás iránt, ez jelentős német kiadással jár, a világkiállításban való német részvétel révén ezek a költségek profitként visszaáramlanak Németországba.

Javasoljuk annak a pénzügyi konstrukciónak a részletes kidolgozását, amely a német hitelkövetelések egy részét, fokozatosan a világkiállításba történő beruházással alakítja át. Készek vagyunk az ezzel kapcsolatos intézményi és finanszírozási feltételeket kidolgozni, vállalva a nemzeti valutában történő hitel visszafizetés esetleges inflációs terhét, illetőleg a költségvetés más tételeinek rovására történő biztosítását. Ez a megoldás egyszerre csökkentené jelentősen a magyar adósságterhet (ezzel tehermentesítené az ország fizetési mérlegét, felszabadítaná azt a tartalékforrást, amit a német fél a magyar kormány rendelkezésére bocsájt), lehetővé tenné jelentős infrastruktúrális és idegenforgalmi beruházást, valamint lehetővé tenné olyan német–magyar vegyesvállalatok tömeges létrehozását, amelyek Spanyolországhoz hasonlóan egy sajátos közép-európai idegenforgalmi-szolgáltató térséget alakítana ki.

Valószínűnek tartjuk, hogy a világkiállítás budapesti részének egy összegben való befektetésére végül is amerikai, vagy japán tőke is vállalkozna: ajánlatunk azért szól Németországnak, mert legnagyobb hitelezőnk, legnagyobb külgazdasági partnerek, emellett perspektivikusan számítunk a német kutatási-fejlesztési és technikai, valamint működő tőke importra.

A Bécs–Budapest Világkiállításban való nagymértékű német részvétel egyben előkészületet jelentene a 2000-ben megvalósuló Hannoveri Világkiállításra is. Azokat a tapasztalatokat, pénzügyi megoldásokat és építési kapacitásokat, amelyeket 1995-re Magyarországon a német fél biztosítana, folyamatosan föl lehetne használni a 2000-ben Hannoverben megrendezendő világkiállítás előkészületeire is.

8.) Belügyi- és közbiztonsági együttműködés

A politikai rendszerváltás során át kell alakítanunk a belügyi apparátust és át kell szerveznünk a rendőrség munkáját. A magyar politikai és gazdasági nyitás, valamint a közép- és kelet-európai térség politikai átalakulása Magyarországot közbiztonság terén veszélyes helyzetbe sorolja. Már ma is érzékelhető, hogy új szállítási utak nyílnak meg Magyarországon keresztül, Budapest potenciálisan kábítószer-központtá alakulhat. Kérjük a német felet, hogy nyújtson széleskörű segítséget a magyar rendőrség olyan átalakításához és felszereléséhez, amely a belső és külső helyzet átalakulásából fakadó összetorlódott feladatok megoldásához elvezet.

Javasoljuk az NSZK Szövetségi Bűnügyi Rendőrsége és az Országos Rendőr-főkapitányság között részletes munkatervben alapuló szakmai együttműködés kialakítását, amely kiterjed a nemzetközi bűnözés, kábítószer és terrorizmus elleni küzdelemre és további kölcsönös érdeklődésre számot tartó területekre.

Kérjük a magyar rendőrség vezetői és beosztotti állományának meghatározott köre részére rendszeres németországi kiképzés, továbbá szakmai gyakorlat biztosítását. Kérjük annak megoldását, hogy kriminológusok és rendőrtisztek szakmai továbbképzésére Németország megfelelő oktatási intézményeiben sor kerülhessen.

Kérjük a magyar rendőrség technikai felszerelésében való közvetlen német részvétel biztosítását, a bűnüldözés egységes, nyugat-európai mintához igazodó intézményi és technikai megoldásaira való áttérés segítését.

II. A magyar–német gazdasági együttműködés pénzügyi kérdései

1.) 1990. évi 0,8 milliárd DM értékű hitelgarancia

Az erre vonatkozó kérést külön miniszterelnöki levélben tolmácsoltuk a Kancellár Úrnak.

2.) Fizetési mérleg problémák kezelésére vonatkozó tartalékforrás

Az erre vonatkozó javaslatot a I. pontban érintettük. Jeleztük, hogy amennyiben a világiállítás, vagy más német beruházások részére a jelenlegi magyar hitelkövetelések egy része átváltásra kerül, akkor csökken a magyar adósságszolgálati teher, így az igényelt tartalékforrás is alacsonyabb szinten jelentkezik.

3.) Német hitelkövetelések magyar beruházásra történő átváltása

Elképzelhetőnek tartunk egy olyan megoldást, amikor a német kormány, illetőleg a tartományi kormányok kereskedelmi bankoktól felvásárolják a magyar hitelkövetelések egy részét. Azonos összeggel német–magyar vegyes bank kerülne megalapításra, amelyik alaptőkéjébe a német fél a hitelköveteléssel egyenlő értékpapírt, a magyar fél pedig azzal megegyező forintfedezetet adna be. A részvénytársasági formában működő vegyes bank alapszabálya kimondaná, hogy a bank mindenkori profitja a német felet illeti meg, a magyar követelésre kibocsájtott német értékpapír pedig a bank működésének idejéig nem forgalomképes, hozadékat nem biztosít.

A magyar fél vállalja olyan pénzügyi konstrukciók alkalmazását, amelyek révén a német–magyar vegyes bank (amelyik lényegében tehát 100%-os német tulajdont jelent a 100%-os profit jogosultság miatt) számára megfelelő befektetési lehetőségek állnak rendelkezésre a banki alaptőke elköltésére.

A német–magyar vegyes bank azután elsőszámú hitelfelvevője lehet annak az Európai Fejlesztési és Újjáépítési Banknak, amelyik a közép-kelet-európai térség újjáépítését várhatóan pénzügyi forrásokkal segíti.

4.) Belföldi hitelátváltás

A magyar vállalatok és bankok alultőkésítettek. Ez az oka annak, hogy még egyébként sikeres vállalatok is erősen hitelre utaltak. A hitel azonban a magyar gazdaságban szűk és drága forrás.

Elképzelhetőnek tartunk egy olyan német–magyar befektető társaság, részvénytársaság alapítását, amelyik megvásárolja a magyar bankoktól a magyar vállalatokkal szembeni hitelkövetelések egy részét. Ezeket a hitelköveteléseket azután a német–magyar befektető társaság részvényesíti, ezzel a hitelt alaptőkévé alakítja át.

A vezető német kereskedelmi bankok szindikátusa hitelezné ezt a német–magyar befektetői társaságot, kölcsönt nyújtana a magyar kereskedelmi bankoknál lévő vállalati hitelkövetelések megvételére.

Szerencsés lenne, ha az öt legnagyobb német kereskedelmi bank mellett a három kormányzati pénzügyi intézmény is részt venne ebben a belföldi hitel átalakítási mechanizmusban.

A belföldi hitelátváltás révén a német kölcsönből finanszírozott német–magyar befektető társaság relatíve olcsón jutna hozzá a magyar vállalatok részvényeihez, illetőleg eszközeihez, az adott magyar vállalatok ellenben megszabadulhatnak a jelenleg megoldhatatlan tartozásállományuktól. Ez a belföldi hitelátváltás (domestic debt equity swaps) a mintegy ötmilliárd márkára rúgó belföldi visszafizethetetlen vállalati hiteltartozás évi 10–15%-ára terjedhetne ki.

5.) Szociális alap létesítése

Kérjük annak megvizsgálását, hogy 0,5–1 milliárd DM összegű hosszú lejáratú hitel nyújtására kerül sor német kormánygaranciával egy szociális alap létesítésére. A privatizáció és struktúraváltás következtében fellépő pótlólagos szociális kiadások fedezését segítené ez az alap, bevonva a német biztosító társaságokat.

A biztosító társaságok a magyar biztosító társaságokkal közös vegyesvállalatot alapíthatnának, amelyek pályázati úton versenyeznének e hosszú lejáratú hitel forrásaiért.

6.) Egzisztencia-alapítási pénzügyi keret

A magyar gazdasági struktúraátalakítás középponti eleme nagytömegű kis- és középvállalati szektor megeremtése. Kérjük annak megvizsgálását, hogy egy pilot projekt indul el, amely induláskor mintegy 100 millió DM nagyságrendben új

kisvállalkozások alapítását finanszírozná Magyarországon. Sikeres működés esetén a következő öt évben az alap három-négyszeresére növekedhetne.

Az egzisztencia-alapítási forrás működhetne alapítványi, illetőleg befektető társasági formában. Mindkét esetben lehetőség van hasonló nagyságrendű magyar forrás társítására, ezzel vegyes finanszírozás kialakítására.

Arra is lehetőséget látunk, hogyha német és magyar források mellett a külföldre felajánlott többi vállalkozás finanszírozási forrást is ebbe az alapba koncentrálja a magyar kormány.

7.) Oktatási alap létesítése

A tartományok közreműködésével a német kormányt felkérjük a magyar oktatási centrumok finanszírozására. E program magában foglalhatná német szakemberek és eszközök Magyarországra történő küldését is, valamint a magyarországi német kisebbség iskoláinak és oktatási intézményeinek fejlesztését.

Az alap finanszírozhatná azoknak a német nyelvtanároknak, technikai és gazdasági tanácsadó szervezetnek a magyarországi költségeit, amelyek különböző kulturális és gazdasági tanácsadó programok keretében Magyarországra érkeznek.

8.) Németországi Munkavállalásra vonatkozó szerződés megkötése

NSZK-ban vállalkezási szerzödések keretében jelenleg 4700 fő dolgozik, az NDK-ban 3000 fös keret végez munkát. Kérjük, hogy egységes szerzödéshben rögzítsük a magyar, Németországban dolgozó munkaerő kontingenst. A kelet-németországi újjáépítés során várható beruházási fellendülés és az ebből adódó pótlólagos munkaerő kereslet, valamint a hazai munkanélküliség növekedéséből származó szociális problémák alapján kérjük a kontingens 10.000 főre történő felemelését.

9.) Vidéki bankrendszer kiépítése

Az új magyar gazdaságpolitika középpontjában áll a kis- és középvállalati szektor fejlesztése, ezzel együtt a gazdasági élet decentralizálása. Ez akkor történhet meg, ha a fővároson kívüli területeken is kiépül a vállalkozások sűrű hálaja, amelyhez fejlett decentralizált bankrendszerre van szükség.

Németország ezen a téren fejlett intézményhálózattal és jelentős tapasztalatokkal rendelkezik. Kérjük, hogy nyújtsanak segítséget egy olyan vidéki bankhálózat kialakításához, amelyik alapvetően a helyi mezőgazdasági és kisipar, valamint idegenforgalmi szolgáltatások terén segíti új vállalkozások alapítását.

10.) A budapesti tőkepiac fejlesztésében való közreműködés

Német tőzsdén résztvevő bankokat szeretnénk megnyerni arra, hogy alapítsanak értékpapír kereskedelemmel foglalkozó cégeket Budapesten.

A magyar tőzsde 1990. június 21-i megnyitásával különleges lehetőség kínálkozik arra, hogy német tőkebefektetések számára német értékpapír cégek nyújtsanak szolgáltatásokat a budapesti értéktőzsdén.

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

45.

Tárgyalási témavázlat Antall József és Lothar de Maizière
NDK miniszterelnök moszkvai tárgyalásához
1990. június 6.

TÁRGYALÁSI TÉMAVÁZLAT ANTALL JÓZSEF ÉS LOTHAR DE MAIZIÈRE
NDK MINISZTERELNÖK MOSZKVAI TÁRGYALÁSÁHOZ
(1990. JÚNIUS 6.)

A VSZ PTT moszkvai ülése

A VSZ PTT moszkvai ülésével és a VSZ jövőjével kapcsolatos magyar álláspont ismertetése. A VSZ jövőjére vonatkozó elképzelések megvitatására kialakult magyar–NDK párbeszédet (Antall József és Lothar de Maizière berlini,⁴⁷⁹ illetve moszkvai tárgyalásait, a külügyi államtitkárok budapesti konzultációja) nagyra értékeljük. E párbeszéd folytatására a moszkvai tanácskozás után is készen állunk. Tisztában vagyunk azzal, hogy a VSZ jövőjének kérdése milyen szoros összefüggésben van a megkezdett pozitív európai átalakulás további előrehaladásával, ezen belül a német egyesítés folyamatával. Továbbra is hangsúlyozzuk, hogy egyoldalú, a partnerekkel folytatott konzultációk nélkül hozott döntés magyar részéről nem fog születni.

Magyar–NDK kapcsolatok

Korábban is nagy jelentőségű reláció volt politikai, gazdasági és kulturális téren egyaránt. Érdekünk, hogy a magyar–NDK kapcsolatrendszer minél több elemét sikerüljön „átmenteni” és megújítani a fokozatosan kialakuló egységes német reláció vonatkozásában. Örömrökre szolgál, hogy NDK részről az elmúlt időszakban többször hangsúlyozták, milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak az NDK és a kelet-európai országok, ezen belül az NDK és Magyarország közti kapcsolatok integrálásának az egységes német állam külkapcsolatai rendszerébe. A konkrét kérdések megvitatására már rövidtávon célszerűnek tartanánk szakminiszteri (külügyi, gazdasági, műszaki, kulturális-oktatási) találkozók megrendezését.

⁴⁷⁹ 1990. május 26-án Antall József a Német Demokratikus Köztársaságban, a berlini magyar nagykövetségen megbeszélést folytatott Lothar de Maizière-rel, a Német Demokratikus Köztársaság miniszterelnökével.

A német egyesítés üteme véleményünk szerint szükségessé teszi háromoldalú magyar–NDK–NSZK szakminiszteri konzultációk folytatását (elsősorban külügyi, gazdasági, kulturális-oktatói területen) a kialakulóban lévő magyar–német reláció zavartalan működése biztosításának érdekében. Hasznosnak tartanánk, ha a magyar–NDK és a magyar–NSZK szakirányú vegyes bizottságok tevékenységét kezdetben össze lehetne hangolni, majd össze lehetne olvasztani.

Rövidtávon felülvizsgálatra szorul a magyar–NDK szerződési rendszer (magyar részről már átadtuk a vízummentes utazásokról szóló egyezmény módosítására vonatkozó tervezetet, s előkészítés alatt áll az új állampolgársági szerződésre vonatkozó magyar javaslat, továbbá a Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés⁴⁸⁰ felülvizsgálatának koncepciója).

A legnagyobb problémák kétségkívül gazdasági területen jelentkeznek, s az elkövetkező hónapokban ezen a téren növekvő nehézségekkel kell számolni: tisztában vagyunk az NDK vállalatok nehézségeivel, s úgy látjuk, hogy a gazdasági kapcsolatok jelentős visszaesését kizárólag piaci eszközökkel lehet megakadályozni, ezért ösztönözni kívánjuk két- és háromoldalú vegyesvállalatok alapítását, a magyar szelőlőipari alvállalkozói tevékenységet, az egyéni munkavállalás támogatást, egy új munkaerő egyezmény megkötését.

Örömkre szolgál, hogy hosszú idő után végre megalakulhatott az NDK-ban a Magyar Egyesület⁴⁸¹, sokéves törekvésünk, hogy a Humboldt Egyetemen ismét lehessen Hungarológiai Központ.⁴⁸²

A magyarországi német nemzetiség kulturális és nyelvi hagyományainknak ápolásához a jövőben is készek vagyunk minden segítséget megadni, s nyitva állunk mind az NDK, mind az NSZK ez irányú kezdeményezései előtt.

Érdekünk, hogy az NDK-ban tanuló mintegy 250 magyar diák és aspiráns a valutaunió bevezetése⁴⁸³ után is folytathassa tanulmányait az NDK-ban, számuk a közeljövőben ne csökkenjen, majd középtávon újra növekedésnek indulhasson.

Új Kulturális Egyezmény kidolgozását tartjuk szükségesnek, mivel a 1978-as egyezmény hatálya 1993-ban lejár; az átmeneti időszakra kulturális munkaterv kidolgozását tartanánk célszerűnek.

⁴⁸⁰ Vö. a 279. számú lábjegyzettel.

⁴⁸¹ 1990 tavaszán a Kelet-Berlinben élő magyarok létrehozták önálló szervezetüket, a Magyar Egyesületet.

⁴⁸² A Berlini Humboldt Egyetemen a hungarológiai képzés a Szláv Intézet keretén belül vette kezdetét.

⁴⁸³ A Németország újraegyesítésének egyik állomása volt a valutaunió, a nyugatnémet márka (DM) és keletnémet márka átváltása, illetve egyesítése 1990. július 1-jén.

Az említett kérdések és problémák általános és előkészítő jellegű vizsgálatára megfelelő alkalom lesz a külügyi államtitkárok június közepén sorra kerülő találkozója, melynek alapján megkezdődhetne a bilaterális kapcsolatok megújítását célzó átfogó konzultációs mechanizmus beindítása.

Budapest, 1990. június 05.

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

46.
Antall József levele Helmut Kohlnek
1990. június 8.

Prime Minister of the Hungarian Republic

Budapest, 1990. június 8.

A Németországi Szövetségi Köztársaság szövetségi kancellárjának,
Őexcellenciája Dr. Helmut Kohl úr
Bonn

Igen Tisztelt Szövetségi Kancellár Úr!

A május 26-i berlini megbeszélésünk⁴⁸⁴ szellemében és a június 21-i bonni hivatalos találkozónkra való felkészülés jegyében szeretném önt tájékoztatni, igen tisztelt Szövetségi Kancellár Úr, egy olyan számunkra rendkívül fontos fejleményről, amely rajtunk kívül álló okok miatt veszélyezteti a magyar gazdaság rövid távú működőképességét.

Mint ahogyan az ön előtt is ismert, a parlamentáris demokrácia és a piacgazdaság kiépítése nagy ütemben halad előre. A piacgazdaság intézményrendszerének kiépítése együtt jár egy sor, a gazdaság liberalizálását szolgáló lépéssel, és ezen liberalizációs és privatizálási folyamat keretein belül tűzte ki a magyar kormány a gazdaság külső-belső egyensúlyi helyzetének elérését, az ország fizetőképességének megőrzését.

Ezen cél elérésére a kormány egy rendkívüli megszorító intézkedésekkel teli gazdasági programot dolgozott ki erre az évre a Nemzetközi Valutaalappal, és egy hároméves programot a Világbankkal. Ennek legfontosabb makrogazdasági eleme, hogy az 1989. évi 1,4 milliárd dolláros folyó fizetési mérleghiány az idei évben 400 millió dollárra csökken, a következő 2 évben pedig ez a mérleg egyensúlyba kerül. Ezt a programot támogatja a Közös Piac is 1 milliárd dolláros hitelével, amelyet 3 év alatt folyósítanak részünkre. Az idei év első negyedévének adatai igazolják, hogy a program megvalósítható, sőt remény van rá – a beindult pozitív folyamatok eredményeként –, hogy a folyó fizetési mérleg jobb lesz a tervezettnél. Az első negyedévi

⁴⁸⁴ Antall József 1990. május 26-án Nyugat-Berlinben részt vett és beszédet mondott a Deutscher Katholikentag rendezvényén. Megbeszélést folytatott a Németországi Szövetségi Köztársaság államfőjével, Richard von Weizsäckerrel, valamint Helmut Kohl szövetségi kancellárral.

hiány mindössze 49 millió dollár. Várhatóan – az import liberalizálása ellenére – több mint 1 milliárd dolláros exporttöbbletet érünk el, az export a tavalyi 6 milliárd dollárról 7 milliárd dollár fölé emelkedhet.

Az IMF a napokban fejezte be az eddig eltelt idő gazdasági fejleményeinek vizsgálatát és igazolta, hogy a gazdaság a fizetési mérleg egyensúlyának elérése felé halad. A Világbankkal hamarosan aláírjuk a 3 éves struktúra átalakító programhoz nyújtandó 200 millió dolláros hitelszerződést.

1990-ben 2,5 milliárd dollár az IMF-fel is egyeztetett nettó hitelfelvételi igényünk. Az első negyedévben hitelfelvételi programunkat teljesíteni tudtuk, a második negyedévben azonban egyre nagyobb nehézségekbe ütközünk a nemzetközi magánbankokkal folytatott tárgyalásaink során. A kelet-európai térségben bekövetkezett radikális politikai változások, továbbá a bejelentett bolgár fizetési moratórium, és a be nem jelentett, de egyre növekvő mértékű szovjet fizetési késedelmek és nemfizetések miatt a nemzetközi pénzpiacok Kelet-Európát egységesen rendkívüli kockázatnak ítélik meg, ezért újabb hiteletet jelenleg nem nyújtanak.

Kelet-Európa egységes negatív megítélése súlyosan érinti a politikai és gazdasági átalakulás kezdetén álló Magyarországot, amely a fizetőképességét fenn akarja tartani. Nagy összegekben vontak vissza a nemzetközi magánbankok rövidlejáratú betéteket és középlejáratú hitelfelvételi tárgyalásainkon is azt tapasztaljuk, hogy hitelezőink várakozó álláspontot foglalnak el újabb hitelek nyújtását illetően.

A helyzet a rövidlejáratú betétek visszavonása miatt drámaivá vált, és legutóbbi berlini találkozáson óta rendkívüli mértékben súlyosbodott. Az ország devizataralékai olyan szintre süllyedtek, hogy a fizetéseképtelenség közvetlen közelségbe került.

Az előállott drámai helyzet rajtunk kívülálló okok miatt következett be, és ha rövid időn belül nem jutunk jelentősebb összegű áthidaló hitelhez, az ország fizetőképessége nem tartható fenn. Ennek bekövetkezése felmérhetetlen negatív politikai és gazdasági következményekkel járna Magyarország és a közép-európai térség számára, és kettétörné a Magyarországon beindult pozitív politikai és gazdasági átalakulást.

Kérem ezért a Szövetségi Kancellár úr támogatását, hogy Magyarország 1 milliárd DEM Stand-by⁴⁸⁵ jellegű betétkerethez juthasson a német bankoktól, amelynek maximum 12 hónapig történő igénybevétele áthidalhatná a hitelpiaci likviditási válságot és stabil hátteret biztosíthatna a középlejáratú piaci hitelügyletek létrehozásához.

⁴⁸⁵ Az angol Standby kifejezés jelentése tartalék.

Az év hátralévő részében kb. 1.3 milliárd dollár a hitelfelvételi igény, az 1 milliárd DEM összegű Stand-by betétkeret lehetővé tenné, hogy a nemzetközi pénzpiacokon hitelfelvételi tevékenységünket folytathassuk, és az ország fizetőképességét megőrizzük.

Tisztelt Szövetségi Kancellár Úr!

Nagy várakozással tekintek június 21-i hivatalos találkozásunk elé. Úgy látom, hogy a hatékony és eredményes megbeszélések érdekében célszerű teljes körűen megvizsgálni a magyar–német kapcsolatrendszerét. Fontosnak tartom a gazdasági együttműködés kérdéseit a tárgyalások középpontjába állítani, hiszen jelenleg a magyarországi, és általában a közép-kelet-európai rendszerváltozás történelmi esélyt kínál egy új típusú és igen sokrétű magyar–német együttműködés kialakítására. Ilyen megfontolásból részletes tárgyalási anyag kidolgozására kértem fel kabinetem tagjait.

Felelősségteljes munkájához sok sikert kívánva és a mielőbbi viszontlátás reményében baráti üdvözlettel:

Dr. Antall József

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

47.

Antall József baráti hangvételi levele Helmut Kohlnek
1990. június 8.

Prime Minister of the Hungarian Republic

Budapest, 1990. június 8.

A Németországi Szövetségi Köztársaság szövetségi kancellárjának,
Öexcellenciája Dr. Helmut Kohl úr
Bonn

Igen Tisztelt Szövetségi Kancellár Úr!

Engedje meg, hogy a Stand-by jellegű hitelkérés tárgyában írott levelem mellett jelezsem, korábbi megbeszélésünk alapján megbíztam a kabinet tagjait azzal, hogy minden minisztérium tegyen javaslatot az elkövetkezendő időben önöktől kért támogatásra. E sokrétű támogatás segíthetné elő, hogy a gazdaság jelenlegi működési zavarainak orvoslása után erőteljesen és gyorsan bontakozzon ki a kormányprogramunkban meghirdetett gazdasági és társadalmi megújulás.

Egyben élni szeretnék a felajánlott nagyvonalú támogatás lehetőségével, amit mind Szövetségi Kancellár Úr, mind pedig Bajorország és Baden-Württemberg kormánya ajánlott fel az államigazgatás, az önkormányzati struktúra újjászervezése illetve a menedzserképzés és az oktatás területén. Mindezekben a kérdésekben elő fogjuk terjeszteni kéréseinket, amelyek teljesítése természetesen az önök lehetőségeinek megítélésétől függ.

E levelet éppen Moszkvából visszatérve írom önnek, ahol történelmi jelentőségűnek tűnő állásfoglalásokra is sor került és ahol módunkban volt Magyarország álláspontját képviselni.

Rendkívül értékesek voltak a Gorbacsov elnök úrral, Rizskov miniszterelnök úrral, valamint de Maiziére és Mazowiecki miniszterelnök úrral folytatott külön megbeszéléseink is.

Végül örömmel ismétlem meg, hogy berlini megbeszéléseink alapján már be is jelenthettük Horváth István nagykövet úr kettős akkreditálását Bonnon kívül Berlinben, és ezzel kifejezésre juttathattuk a két német állam együttes kezelését a magyar diplomáciában. Bízunk benne, hogy ezzel jó precedenst teremtettünk más államok részére is.

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

Baráti üdvözzettel:
*Dr. Antall József*⁴⁸⁶

⁴⁸⁶ Kézírással.

48.

Rejtjeltávirat Bonnból. Összefoglaló Antall József látogatásáról
a Németországi Szövetségi Köztársaságban
1990. június 26.

L. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Bonn

Azonosító BON10744

Érkezett: 1990. június 26. 10:15

Készítette: Ny. J.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁴⁸⁷

Sürgős!

45

Kérem Alföldy Tádé főosztályvezető úrnak reggel továbbítani.

Jelentés a Minisztertanácsnak:

Dr. Antall József miniszterelnök 1990. június 19–22 között H. Kohl szövetségi kancellár meghívására hivatalos látogatást tett az NSZK-ban. Június 19-én és 20-án Münchenben, illetve Stuttgartban megbeszélést folytatott Streibl bajor miniszterelnökkel⁴⁸⁸, Lang bajor gazdasági miniszterrel⁴⁸⁹ és Späth baden-württembergi tartományi miniszterelnökkel, majd június 21-én Bonn-ban Weizsäcker szövetségi elnökkel, Kohl kancellárral, Genscher külügyminiszterrel, Waigel pénzügyminiszterrel⁴⁹⁰, Lambsdorffal⁴⁹¹ a Szabaddemokrata Párt és Vogellal⁴⁹² a Német Szociáldemokrata Párt elnökével.

⁴⁸⁷ Nem olvasható kézírással.

⁴⁸⁸ Max Balthasar Streibl (1932–1998) Bajorország miniszterelnöke volt 1988. október 19. és 1993. május 27. között.

⁴⁸⁹ August Richard Lang (1929–2004) Bajorország gazdasági minisztere volt 1988. október 10. és 1993. június 20. között.

⁴⁹⁰ Theo Waigel (1939–) a Németországi Szövetségi Köztársaság pénzügyminisztere volt 1989 és 1998 között.

⁴⁹¹ Otto Graf Lambsdorf (1926–2009) német liberális politikus, a Német Szabaddemokrata Párt szövetségi elnökségének az elnöke volt 1988 és 1993 között.

⁴⁹² Hans-Jochen Vogel (1926–) a Németország Szociáldemokrata Pártja elnöke volt 1987 és 1991 között a Németországi Szövetségi Köztársaságban.

A program során Münchenben, Stuttgartban és Bonn-ban rendezvények keretében találkozott az NSZK gazdasági-pénzügyi életének képviselőivel, melynek során rövid tájékoztatást adott a magyar kormány programjának leglényegesebb elemeiről.

Streibl bajor miniszterelnök hangsúlyozta, hogy a Bajor Szabad Állam és Magyarország közötti politikai–gazdasági–kulturális és kereskedelmi kapcsolatok a hagyományoknak megfelelően dinamikusan és mindkét ország vezetésének megelégedésére fejlődnek.

Streibl aláhúzta, hogy Bajorország vezetése és lakossága, a német nép soha nem felejtí el a magyar kormány 1989. szeptember 10-i bátor döntését.⁴⁹³

A bajor vezetés úgy ítéli meg, hogy a kelet-európai országok közül Magyarországnak vannak a legjobb esélyei a térségben arra, hogy a demokrácia útján tovább haladva a politikai fejlődéssel párhuzamosan a gazdaság területén is a leggyorsabban érjen el eredményeket. Streibl örömeinek adott kifejezést, hogy a magyarországi választások eredményeként a CDU testvérpártja került hatalomra. Ez minőségi változásokat fog eredményezni a politikai együttműködés területén is. A miniszterelnök a kétoldali gazdasági kapcsolatokkal összefüggésben elmondta, hogy a Bajorország által múlt év októberében, a bajor–magyar kis- és középvállalatok támogatására nyújtott 250 millió DM-es hitel a vártnál lassabb ütemben történik. Információik szerint ennek oka a Magyarországon alkalmazott magas kamatláb. A hitellel összefüggésben kértük, hogy a felhasználást terjesszük ki a magyar kis- és középvállalatok alakítására is. Streibl a javaslattal elvileg egyetértett és kijelentette, hogy megfelelő ütemű felhasználás esetén kérésünknek megfelelően készek megvizsgálni a hitelkeret 100 millió DM-el történő felemelését. A megbeszéléseken Streibl miniszterelnök és Lang gazdasági miniszter is hangsúlyozta, hogy fontosnak tartják Magyarországon a reprivatizáció gyorsított ütemben való megvalósítását, illetve a reprivatizáció feltételrendszerének a kidolgozását. E nélkül a külföldi tőke magyarországi beáramlása továbbra is csak vontatottan fog haladni. Kölcsönösen megállapításra került, hogy az oktatás és a menedzserképzés területén megkezdett együttműködés jól halad.

Gondot okoz azonban, hogy magyar részről sem a szakmunkásképzésre, sem pedig a menedzserképzésre rendelkezésre álló keretek nem kerültek kellőképpen kihasználásra. Streibl hangsúlyozta a bajor kormány érdekeltségét a Siemens magyarországi tevékenységének elmélyítésében és kérte fordítsunk különös figyelmet a cégnek telefonközpontok gyártásával kapcsolatos magyarországi aktivitására. Hangsúlyozta, hogy a konszern üzleti politikája Magyarország irányába megváltozott és ezt szá-

⁴⁹³ A magyar kormány 1989. szeptember 10-én megnyitotta a a magyar határt Ausztria felé a Német Demokratikus Köztársaságból menekültek számára, hogy eljussanak a Németországi Szövetségi Köztársaságba.

mos, vegyesvállalat alapítására irányuló tárgyalás is bizonyítja. Streibl kifejezte a bajor kormány érdekeltségét az 1995. Bécs–Budapest Világkiállításban való közreműködésén. Ezzel összefüggésben felmerült egy önálló bajor pavilon felállításának lehetősége, de a bajor gazdaság összességében is kész a világkiállítással kapcsolatos beruházásokba bekapcsolódni. Közölte, hogy érdekelték bajor építőipari kapacitások magyarországi kihelyezésében. Bejelentette egy bajor kereskedelmi iroda budapesti felállításának szándékát.

Magyar részről javasoltuk egy bajor–magyar bank felállítását, amelynek elsődleges célja a bajor–magyar vállalatközi kapcsolatok elmélyítése és a bajor tőke magyarországi befektetésének bátorítása. A két miniszterelnök megállapodott abban, hogy a kétoldalú együttműködés és a tárgyalásokon felmerült javaslatok megvalósításának koordinálására kormányközi szakértői bizottság alakul, amelynek első ülésére a közeli jövőben kerül sor. Späth baden-württembergi miniszterelnök⁴⁹⁴ pozitívan értékelte a tartomány és Magyarország közötti kapcsolatok helyzetét. A gazdasági együttműködésnek kiemelkedő jelentőséget tulajdonítanak. Megállapította, hogy a tartomány által biztosított 250 millió DM-es hitelkeret felhasználása akadozik, az okok megegyeznek a bajor hitel felhasználásánál említettekével. A hitelkeret kiterjesztésére tett javaslattal összefüggésben ígéretet tett azok megvizsgálására, de jelezte, hogy miután a tartományi parlament egyetértésének feltétele az volt, hogy a hitelkeretet vegyesvállalati alapításokra használjuk fel, nem tartja valószínűnek, hogy a kiterjesztést a parlament megszavazza. A hitelkeret összegének felemelését a felhasználástól függően elképzelhetőnek tartotta. A megbeszéléseken Späth átadta a tartományi kormánynak a két belügyminisztérium együttműködésének fejlesztésével foglalkozó javaslatát (a magyar rendőrtiszt és beosztotti állomány továbbképzése, a konkrét segítségnyújtás lehetőségei). Megállapodás született arról, hogy a javaslatok megvalósításának konkrét módjáról a magyar belügyminiszter közvetlen javaslatot tesz baden-württembergi partnerének. A megbeszéléseken szóba került a Budapesten felállításra kerülő baden-württembergi kereskedelmi központ témája. Späth megerősítette szándékát, hogy amennyiben magyar részről készek vagyunk egy minimum 2500–3000 négyzetméter alapterületű épületet rendelkezésre bocsájtani (eladás vagy bérlet), úgy a központ megnyitására rövid időn belül sor kerülhet. Magyar részről ígéretet tettünk, hogy Späth miniszterelnöknek 2 héten belül megküldjük ajánlatunkat. Späth-nek bejelentettük a magyar kormány szándékát, hogy Stuttgartban magyar főkonzulátust létesítünk. A szándékot Späth örömmel fogadta és jelezte, hogy megpróbálnak megfelelő épület kiválasztásához segítséget nyújtani.

⁴⁹⁴ Lothar Späth (1937–) Baden-Württemberg miniszterelnöke volt 1978. augusztus 30. és 1991. január 13. között.

Javasolta megfontolni egy olyan épület bérletét, vagy megvásárlását, amelyben egyidejűleg a Kulturális Intézet is elhelyezést nyerhet. A Kulturális Intézet és a konzulátus, különböző rendezvényeinek egy helyen történő lebonyolítása jelentős költségmegtakarítást jelenthet számunkra. Späth közölte, hogy baden-württembergi részről a magyar közigazgatási reform eredményes végrehajtásának érdekében készek magyar kommunális szakemberek fogadására képzés céljából. Kértük Späth-et, vizsgálják meg egy baden-württembergi bank budapesti alapításának lehetőségét. A miniszterelnök ígéretet tett a kérdés megvizsgálására. Weizsäcker államfővel megállapítottuk, hogy a két ország kapcsolatait a magyarországi rendszerváltást követően egyre inkább az azonos értékrendszerbe tartozó országok minőségi együttműködése jellemzi. Az államelnököt részletesen tájékoztattuk a Romániában, Bulgáriában és Jugoszláviában végbemenő folyamatokkal összefüggő magyar álláspontról. Weizsäcker államelnök szolidaritásáról biztosította a magyar kormányt a környező országokban élő magyar kisebbségek helyzetének javítása érdekében kifejtett politikai és humanitárius erőfeszítéseikért. A Kohl kancellárral folytatott megbeszélésen rövid tájékoztatást adtunk az aktuális magyar belpolitikai helyzetről és a VSZ legutóbbi moszkvai csúcsertekezletéről. A kancellár nyomatékosan kiemelte, hogy Magyarországot a korábbiakhoz képest is külön és kiemelten kezelik.

A német kormány és a német nép örök hálával kötelezett a magyar népnek, amiért döntő mértékben hozzájárul a német nép újraegyesítéséhez. Ebből kiindulva a német kormány mindenkor kész segítséget nyújtani a magyar kormánynak. Különösen nagy jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy Magyarországon a CDU testvérpártja van hatalmon, ezzel lehetővé vált a két kormány közötti együttműködés minőségileg új alapokra történő helyezése. A megbeszélések rendkívül bizalmas és baráti légkörben folytak, amelynek keretében kitértünk a látogatást megelőzően Kohl kancellárnak írt levél főbb elemeibe. Ez alapján kértük, hogy az NSZK kormánya legyen segítségére a magyar kormánynak:

- a gazdaság strukturális átalakítása következtében fellépő munkanélküliség szociális hálójának megteremtéséhez, esetleg egy szociális alap létrehozásával,

- nagyobb pénzügyi keret biztosításában egzisztencia alapítási célokra különös tekintettel a kis és közép-vállalati struktúra létrehozására, megerősítésére. Ehhez kértük egy 100–200 millió DM nagyságrendű hitelkeret létrehozását.

- az NSZK kormánya nyújtson a tőlük független, objektív okok miatt bekövetkező nehéz pénzügyi helyzet áthidalására egy 800 millió DM-es kormánygaranciával ellátott hitelkeretet.

- egy nagyobb alaptőkéjű német–magyar közös bank felállításában,

- az 1955. Bécs–Budapest Világkiállítás megrendezésében (német bankok és vállalatok közreműködése).

– az NDK-ban foglalkoztatott magyar munkaerő kontingensnek az NSZK-val megkötött megállapodásában való felvételét.

– segítség az önkormányzati reform kidolgozásához, beleértve a pénzügyi segítséget is.

– egy alap létrehozásában magyarországi oktatási centrumok kialakításához.

Kohl kancellár minden kérésünk teljesítésére ígéretet tett.

A 800 millió DM-es hitelnyújtási kérelmünkkel összefüggésben közölte, hogy az NSZK kormányának elképzelése szerint a hitel összegéből 500 millió DM-et vállalna az NSZK, 300 millió DM-et más országok nyújtanának. Ezzel az NSZK kormánya demonstrálni szeretné a pénzvilág felé, hogy az európai országok bizalommal vannak a magyar kormány iránt és készek továbbra is aktívan támogatni a magyar kormány programjának megvalósítását. Az elképzelést Kohl kancellár az esedékes csúcsértekezleten egyezteteti az érintett kormányokkal. Megállapodtunk egy kis létszámú stratégiai csoport létrehozásában, amelynek feladata, hogy a felvetett javaslatokat részletesen megvizsgálja, és cselekvési programot dolgozzon ki a megvalósítására. Az ügyek koordinálására német részről H. Teltschick-et magyar részről Matolcsy György államtitkárt bíztuk meg. Kohl kancellár befejezésül határozott ígéretet tett arra, hogy az NSZK kormánya minden támogatást megad ahhoz, hogy a magyar–NDK kapcsolatoknak az újraegyesítésből adódó átalakítása ne eredményezzen jelentősebb veszteséget a magyar gazdaság számára.

A távirat folytatása kezdődik

Lássa: IV. Területi Főosztály

1990. június 26-i rejtjel távirat a bonni nagykövetségről

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Bonn

Azonosító BON10745

Érkezett: 1990. június 26. 16:44

Készítette: Ko.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁴⁹⁵

Sürgős!

⁴⁹⁵ Nem olvasható kézírással.

Antall miniszterelnök látogatásával kapcsolatos távirat folytatása:

Genscher külügyminiszterrel röviden áttekintettük a kétoldalú kapcsolatok alakulását, és a nemzetközi helyzet aktuális kérdéseit. A magyar–német kapcsolatokat Genscher kitűnőnek értékelte. Hangsúlyozta, hogy a németiség nagy hálát érez a magyar nép iránt a két német állam újraegyesítéséhez nyújtott támogatásért. Rövid tájékoztatót adott az újraegyesítéssel kapcsolatos aktuális német belpolitikai helyzetéről és nemzetközi összefüggéseiről. Elmondta, a Sevardnadzéval folytatott megbeszélései alapján úgy látja, hogy a korábbi tartózkodóbb szovjet álláspont egyre konstruktívabb lesz. Hangsúlyozta, hogy az újraegyesítést a német vezetés kizárólag az összeurópai egyesülési folyamat részeként és az újraegyesített Németország NATO tagságának megtartásával kívánja megvalósítani. Ehhez Baker USA külügyminiszter részéről maximális támogatást kap és az európai NATO tagállamok is messzemenőleg támogatják az NSZK elképzeléseit. Egyetértés van a tekintetben is, hogy a két német állam egyesülésének lehetőség szerint minél gyorsabban kell megtörténnie. Genscher véleménye szerint a szovjet belpolitikai helyzet nagymértékben visszahat az újraegyesítéssel kapcsolatos szovjet álláspont alakulására. A cél, hogy a SZU ne érezze, hogy világpolitikai szerepe csökken és, hogy Európából való kivonulása után a NATO befolyása egyoldalúan növekszik. Ennek érdekében a SZU-t mindinkább be kell kapcsolni az összeurópai folyamatokba. A rendkívül kiélezett szovjet belső helyzet alapján az NSZK kész Gorbacsov számára jelentősebb gazdasági és pénzügyi segítséget nyújtani. Ennek első lépése a szövetségi parlament által a szovjet kormánynak nyújtandó 5 milliárd DM-es rendkívül kedvező feltételű kormánygaranciával ellátott hitel. E hitelből a SZU 1,5–2 milliárd márkát a német vállalatokkal szemben érdekes fizetési kötelezettségeinek teljesítésére, a fennmaradó részét pedig elsősorban fogyasztási javak vásárlására fordítaná. A beszélgetésen tájékoztatást adtunk a VSZ legutóbbi moszkvai csúcstalálkozójáról, kifejtettük a magyar kormány álláspontját a VSZ-ből való kilépési szándékunkat illetően. Hangsúlyozzuk, hogy az összeurópai biztonsági szempontok messzemenő figyelembevételével kívánjuk a kilépést előkészíteni és annak ütemét a nemzetközi folyamaton belül a Nyugat érdekeivel összhangban megvalósítani. Genscher kérésére tájékoztatást adtunk a magyar kormány Romániával és Bulgáriával kapcsolatos helyzetéről. Genscher kiemelte, hogy a romániai és bulgáriai helyzetet hasonlóan értékeli. Azt a véleményünket, mely szerint a Nyugaton olyan politikát kellene folytatni Romániával szemben, amely a kedvezményeket és az együttműködést általában demokratikus átalakulás feltételeihez köti, Genscher csak részben osztotta. E tekintetben úgy tűnik, hogy a Nyugatnak még nincs kialakult álláspontja. A beszélgetésen bejelentettük szándékunkat, hogy a kölcsönösség alapján – de nem attól függővé téve – a közeljövőben főkonzulátust kívánunk létesíteni Stuttgartban. Jeleztük minden segítséget

megadunk ahhoz, hogy az NSZK visszakapja a háború előtti nagykövetségének épületét. Genscher minkét közlésünket örömmel vette tudomásul. A Graf Otto von Lambsdorff-fal folytatott megbeszélésen rövid tájékoztatást adtunk a magyar gazdasági és politikai helyzetről Kiemeltük a német újraegyesítés kapcsán az NDK–magyar kapcsolatok átalakulásából a magyar gazdaság számára jelentkező negatív hatásokat. Lambsdorff élénken érdeklődött a magyar belső pénzügyi helyzetről és a nemzetközi pénzügyi kapcsolatainkról. Hangsúlyozta, hogy a német kormány, és a német nép meg fogja találni a Magyarországnak való segítség módját. Mint volt gazdasági miniszter, a gazdasági kérdések szakértője és abból kiindulva, hogy annak a pártnak az elnöke, amely a gazdasági tárca birtokosa, mindent el fog követni annak érdekében, hogy az újraegyesítés Magyarország számára a lehető legkisebb negatív következményekkel járjon. Vogel, a Német Szociáldemokrata Párt elnöke rövid tájékoztatást adott a párt belső helyzetéről, az újraegyesítésből adódó megváltozott helyzetre való [vonatkozó] felkészüléssel való elképzeléseikről. Az államszerződéssel kapcsolatban érezhetően mérsékeltebb álláspontot képviselt, mint Lafontaine⁴⁹⁶, a párt kancellárjelöltje. A kelet-európai rendszerváltozásokkal összefüggésben elmondta, hogy nehézséget jelent számukra a létrejött kommunista utódpártokkal való együttműködés megítélése, mivel ezen pártok mindegyike szociáldemokratának vallja magát. Bízunk abban, hogy a demokratizálódási folyamat előrehaladásával ezek a problémák fokozatosan megszűnnek, és egyértelműen láthatóvá válnak a szóba jöhető partnerek. Elmondta, hogy az SPD⁴⁹⁷ egyetért az össznémet választások az év végén történő megtartásával Választási esélyeiket illetően elmondta, hogy szereplésüket nem kismértékben fogja befolyásolni az, hogy az NSZK jelenlegi kormánya milyen mértékben lesz képes a gazdasági és szociális unió bevezetésével együtt járó szociális problémák mérséklésére. A miniszterelnöki látogatás eredményesen járult hozzá a két ország, a két kormány közötti kapcsolatok elmélyítéséhez, az együttműködés jövőbeni feladatainak meghatározáshoz. A megbeszélések igazolták, hol az NSZK kormánya az újraegyesítésből adódó jelentős feladatai ellenére is, elismerve Magyarországnak a két német állam újraegyesítésének megteremtése és azzal egyidejűleg az európai megosztottság felszámolása érdekében tett jelentős lépéseit, a demokratizálódási folyamat következetes megvalósítását, továbbra is kész aktív és konkrét támogatást nyújtani hazánkunknak. A látogatás lehetőséget biztosított számunkra belső helyzetünk és külpolitikai törekvéseink bemutatására, az NSZK által már korábban is kilátásba helyezett konkretizálására. A tárgyalások során született megállapodások alapján a látogatásból adódó feladatok:

⁴⁹⁶ Oskar Lafontaine (1943–) a Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) kancellárjelöltje volt 1990-ben.

⁴⁹⁷ Az SPD mozaikszó Sozialdemokratische Partei Deutschlands, amelynek jelentése Németország Szociáldemokrata Pártja.

1.) A kormány elnöke levélben tájékoztassa a bajor és baden-württembergi partnerét a kormány mellett működő szakértői bizottság felállításáról és tegyen időpontjavaslatot a két szakértői konzultáció budapesti megtartására.

2.) A belügyminiszter levélben tájékoztassa baden-württembergi partnerét az átadott együttműködési javaslattal összefüggő elképzeléseinkről, az ígért technikai eszközök módjáról.

3.) A külügyminiszter levelében tájékoztassa német partnerét a stuttgarti főkonzulátus nyitására vonatkozó magyar szándékról. Egyidejűleg fejezze ki készségét a háború előtti német nagykövetség épületének visszaadására.

4.) A kancellárral történt megállapodás alapján jöjjön létre a magyar miniszterelnök mellett működő stratégiai csoport, erről tájékoztassuk az NSZK felet.

5.) A kancellárral történt megállapodásnak megfelelően kerüljön rövid időn belül kidolgozásra a magyar gazdaság átalakításával kapcsolatos elképzeléseket tartalmazó rövidtávú program. Ez tartalmazza a konkrét célokat, a megvalósítás eszközrendszerét, a rendezésére álló pénzügyi forrásokat (külső, belső), a szűk keresztmetszeteket. Ennek alapján fogalmazzuk meg az NSZK kormányától kért konkrét segítséget.

6.) Rövid időn belül adjunk tájékoztatást az NSZK-nak az 1995-ös vilákiállítás megrendezésének magyar koncepciójáról. Annak kereskedelmi jellegét kidomborítva kérjük, hogy az NSZK kormánya tegyen javaslatot olyan személyekre, vagy vállalkozói csoportokra, akik ilyen feladatok végrehajtásában megfelelő tapasztalattal rendelkeznek

7.) A pénzügyi-, szociális-, a nemzetközi gazdasági együttműködési miniszter vegye fel a kapcsolatot NSZK-beli partnerével és kezdeményezzék a látogatás során felvetett javaslatok megvalósítása érdekében a tárcaközi konzultációk megkezdését.

8.) A Späth-nek tett ígéretünknek megfelelően sürgősen készüljön alternatív ajánlat a Budapesten nyitandó baden-württembergi gazdasági centrum épületére.

A jelentést összeállította:

Dr. Somogyi Ferenc államtitkár s.k.

Jóváhagyta:

Dr. Antall József miniszterelnök s.k.

Budapest, 1990. június 25.

Dr. Horváth István nagykövet⁴⁹⁸

Bonn, 1990. június 25.

Lássa: IV. Területi Főosztály

MNL OL XIX-J-I-j 1990 53. doboz

⁴⁹⁸ Vö. a 472. számú lábjegyzettel.

49.

Rejtjeltávirat Bonnból. Antall József Németországi Szövetségi
Köztársaságban tett látogatásának helyi visszhangja
1990. június 26.

161. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Bonn

Azonosító BON10746

Érkezett: 1990. június 26. 17:13

Készítette: Ko.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁴⁹⁹

Sürgős!

Antall József NSZK-beli látogatása.

Bonni, valamint bajor és baden-württembergi tartományi kormányköröktől származó információk szerint Antall József látogatása az NSZK fél számára is sikeres volt, minden tekintetben elérte célját. Minőségileg újat hordozott magában a tekintetben, hogy a magyar miniszterelnök személyében az NSZK vezetés először fogadott szabadon választott és azonos értékrendszerhez tartozó magyar politikust. Mindez lehetővé tette az eddigieknél kötetlenebb, nyíltabb, a külsőségektől mentesebb eszmecserét. Az inkább munkalátogatás felé hajló találkozók – melyek lefolyásukban hasonlítottak a Nyugat-Európában már régebben szokásosakhoz – jelzik, hogy Magyarország integrált részévé kezd válni a nyugat-európai politikai vérkeringésnek. Az NSZK vezetése kifejezésre kívánta juttatni, hogy az új magyar kormányt már nem úgy kezeli, mint az előzőeket és elismeréssel nyugtázza, hogy az a maga sajátos európai útját járva nagy lépésekkel halad az összeurópai együttműködés felé. Mindez olyan külsőségekben is megnyilvánult, hogy a magyar delegáció tagjai valamennyi helyszínen, szabadon mozoghattak, a biztonsági szolgálat még a Kancellári

⁴⁹⁹ Nem olvasható kézírással.

Hivatalban sem gyakorolt felügyeletet, ami csak néhány EK ország esetében fordult elő. Demonstratívan érezhető volt, hogy a Kohl-kormány a Magyarországon hatalomra került testvérpárt kormányának vezetőjével tárgyalt, gyakorlatilag egymáshoz közel álló kereszténydemokrata politikusok találkoztak. Az azonos társadalmi és gazdasági értékrendszerhez való tartozás eredményeként az együttműködés területeiben is lehetővé vált a minőségi előrelépés.

Ennek egyik első állomása az eddig tabunak számító belügyi tárca. Az NSZK fél szívesen nyújt segítséget rendőrtisztek és közrendőrök NSZK-ban történő ki- és utóképzéséhez, a magyar rendőrség technikai felszereltséghez és kész az együttműködésre a kábítószer és a terrorizmus elleni harcban. Az értékelést adó partnereink nyomatékosan aláhúzták, hogy a látogatásra rendkívül kedvező német belpolitikai helyzetben került sor. Egyrészt azért, mert egybeesett a Bundestag vitájával a német államszerződésről, amelynek megelőző folyamataihoz Magyarország döntő mértékben járult hozzá. A magyar kormány következetes álláspontja a német egység kérdésében és ennek hangsúlyozott képviselője a nemzetközi fórumokon jelentős közvetlen kül- és belpolitikai segítséget jelent a bonni vezetés számára. Közvetett módon ugyanakkor megkönnyíti a német egységet eddig taktikus módon kezelni kényszerülő szovjet (és más kelet-európai) külpolitikai vezetés helyzetét is. Az a tény, hogy új magyar kormányfő első útja az NSZK-ba vezetett, ráadásul azon a napon, amelyen az államszerződést elfogadták, csak kiemeli a két ország szerepét Európa új arculatának alakításában. Másrészt szerencsés helyzetet jelent a bonni vezetés számára, hogy a Magyarországnak nyújtott hitelről szóló döntés egybeesik a SZU számára nyújtott 5 milliárd DM hitel odaítélésével. A hazánkban adott pénzügyi segítség így teljesen természetes volt az NSZK – jelenlegi helyzetben egyébként érzékeny – közvéleménye számára. E kedvező lélektani helyzetben a bonni kormány minden nehézség nélkül keresztül tudja vinni szándékát az illetékes területeken. Ugyanakkor a szélesebb értelmében vett politikai szférában kedvező visszhangot kapott, hogy a gazdasági témák mellett a tárgyalásokon a két kormányfő nagy teret szentelt a bilaterális és a nemzetközi szinten való politikai együttműködésnek, illetve a nemzetközi helyzet aktuális kérdéseiről szóló eszmecsereinek. Az értékelések szerint ezek a megbeszélések pozitív kisugárzással bírnak a nemzetközi közvéleményre is.

A Bajorországban és Baden-Württembergben tett látogatás kapcsán az itteni vélemények egyöntetűen kiemelik, hogy demonstratív módon bizonyítást nyert, miszerint az együttműködést illetően nemcsak magyar szándék van jelen, hanem a fogadókészség is a két déli tartomány részéről.

Mind Münchenben, mind Stuttgartban hangsúlyozták, hogy a Magyarországhoz fűződő kapcsolatok prioritást élveznek és a jövőt tekintve rendkívül gyümölcsözőnek ígérkeznek mindkét fél számára.

Ezzel kapcsolatban főleg a gazdasági és pénzügyi körök örömmel nyugtázták és égetően szükségesnek is tartották, hogy Antall József személyesen találkozott képviselőikkel és tájékoztatást adott a magyar kormány fontosabb gazdaságpolitikai célkitűzéseiről.

Ez már csak azért is fontos volt számukra, mert az utóbbi hetekben a privatizálással, az adózással és a külföldi tőke magyarországi részarányával kapcsolatban több egymásnak ellentmondó információ jelent meg, ami ezeket a köröket magyarországi szándékaikat illetően elbizonytalanította.

Antall József Münchenben és Stuttgartban adott tájékoztatója ezzel szemben megnyugtatóan hatott rájuk és ez mutatja a miniszterelnök személyes jelenlétének szükséges voltát.

Összességében az NSZK partnerek rendkívül elégedetten nyilatkoztak a tárgyalásokról.

A magyarországi belpolitikai helyzet ismeretében a maguk részéről a látogatást fel kívánták használni arra is, hogy eloszlassák a német egyesítés kapcsán, Magyarországon jelentkező szkeptikus véleményeket a segítségnyújtást illetően. Ezt igyekeztek tudatosítani a német sajtóval szemben is.

Úgy ítélik meg, hogy az elért eredmények jelentős mértékben hozzájárulnak a magyarországi kételyek csökkentéséhez és Magyarország nemzetközi politikai tekintélyének erősödéséhez.

Az új, legitim magyar kormány miniszterelnökének látogatása megfelelő alapot teremtett ahhoz, hogy a kétoldalú kapcsolatok az egyesítés után is töretlenek és fel-felé ívelőek maradjanak.

Lássa: IV. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1990 53. doboz

50.

Matolcsy György, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárának tárgyalása a Németországi Szövetségi Köztársaságban 1990. augusztus 21.

EMLÉKEZTETŐ
MINISZTERELNÖK ÚR RÉSZÉRE

Megbeszéléseim Horst Teltschik úrral

Kohl kancellár úr személyes gazdasági tanácsadójával a következő kérdésekről beszéltem, állapotam meg:

1.) Felállítjuk azt a bizalmas munkacsoportot, amelyikbe magyar részről Kádár Bélát, Rabár Ferencet és Matolcsy Györgyöt jelöljük. Német részről hasonló beosztású urak vesznek részt a munkacsoportban.

2.) A munkacsoport első ülését szeptember második felében tartja Bonnban. Az első találkozó államtitkári szinten lenne, annak érdekében, hogy a szakértők az adott kérdéseket a lehető legjobban előkészítsék. Az első találkozó témái:

– Tájékoztatót adunk a hároméves kormányprogramról és kijelöljük azokat a pontokat, melyeknél a német–magyar együttműködés kulcsfontosságú. Ehhez kijelöljük az eszközöket és a személyeket is.

– Áttekintjük azokat az új megközelítési lehetőségeket, melyek a német–magyar hitelkapcsolatokban lehetségesek. A munka azt célozza, hogy kidolgozzunk olyan potenciális pilotprogramokat, amelyek az 1991. január 1-től induló hároméves programot tehermentesítik az adósságszolgálat nyomása alól.

– A német fél szeptember második felére lehetővé teszi a 100 millió DM egzisztencia-alapítási hitelkeret lehívását, ez a tárgyalások napirendjén is szerepel.

3.) Tárgyalópartnerem elmondta, hogy a német fél alapvetően politikai szempontból ítéli meg és értékeli a közép-kelet-európai változásokat. Eddig is a magyar reformtörekvéseket azért támogatták, mert politikailag úttörő szerepe volt az országnak. A jövőben is politikai szempontok fogják vezérelni a német támogatáspolitikát.

Nem támogatnak olyan programokat, melyek egységesen kezelik ezt a térséget, továbbra is a differenciált megközelítés mellett vannak. Elmondta, hogy a német–lengyel tárgyalásokon kitették az asztalra a magyar–német megállapodásokat és azt mondták: „Ez a minta, ezt kell követni.” Elmondtam, hogy mi is abban vagyunk érdekeltek, hogy a német–magyar együttműködésre dolgozzunk ki fejlesztési programokat – nem vagyunk felelősek és hivatottak egész Közép-Kelet-Európa újjáépítésének szellemi megalapozására.

4.) Tárgyalópartnerem kifejtette, hogy nem lát esélyt egy csehszlovák–lengyel–magyar regionális együttműködésben, mint ahogy a pentagonális, illetőleg az Alpok-Adria együttműködést is erősen korlátozotttnak tartja. Kifejtettem, hogy mi alapvetően Nyugat-Európához kívánunk integrálódni. A Dél-Lengyel és Észak-Kelet-Magyarország, valamint Kárpát-Ukrajna hagyományos gazdasági együttműködése azonban helyreállhat, Szlovákia önállósodásával együtt a legérdekeltőbb egy ilyen regionális együttműködésben.

5.) Tárgyalópartnerem némi nehezteléssel vette kezébe azt a magyar Miniszterelnök által Kancellár úrnak írott levelet, amelyben reorientációs alap felállítására teszünk javaslatot. A mostani hitel, valamint az általa tételesen felsorolt többi külföldi hitel, támogatás és segély megítélésük szerint indokolatlanná teszi ezt az újabb kérést. Kifejtette továbbá, hogy nem tűnik jó politikának állandóan új típusú kéréseket felvetni, Németország elővigyázatosan kell, hogy eljárjon a többi közép-kelet-európai ország miatt.

Elmondtam, hogy nem ismerem a levél tartalmát, sem a nagykövettel, sem velem azt nem egyeztették, így a kérdéshez nem tudok hozzászólni. Ígéretet tettem, hogy a szeptemberi munkacsoporti ülésre a kérdést megvizsgáljuk.

A megbeszélésen részben Horváth István nagykövet tolmácsolt, részben angolul folyt az eszmecsere.

Budapest, 1990. augusztus 21.

*Dr. Matolcsy György*⁵⁰⁰

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

⁵⁰⁰ Kézírással.

51.

Rejtjeltávirat Bonnból. Horváth István magyar nagykövet
látogatása Lothar de Maizièrénél
1990. szeptember 10.

208. SZÁMÚ REJTJELTÁVIRAT.

10123

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjeltávirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Bonn

Azonosító Bon20008

Érkezett: 1990. 09. 10. 10:46

Készítette: Ta.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁵⁰¹

Tárgy: Háromoldalú szakértői megbeszélésről kezdeményezések

Szeptember 05-én udvariassági látogatáson fogadott De Maizièr miniszterelnök, amelynek során átadtam Antall József miniszterelnök úr levelét. A miniszterelnök rövid tájékoztatást adott az egyesülés előtti helyzetről, valamint arról, hogy az Antall József miniszterelnök úrral Sopronban folytatott tárgyalás⁵⁰² szellemében beszélt Kohl kancellárral. A kancellár megértését fejezte ki és legmesszemenőbb támogatásáról biztosította Magyarországot. Hangsúlyozta, hogy a német egységből eredően hazánkat nem érhetik gazdasági hátrányok, de a német belpolitikai események sűrűsége miatt még egy kis türelmet kér a magyar vezetéstől. Lényegében a HK⁵⁰³ kormánya már nincs, az NSZK kormánya pedig október 03-ig⁵⁰⁴ még nincs abban a helyzetben, hogy ezekben a kérdésekben konkrét lépéseket tegyen. Da Maizièr miniszterelnök utalt a magyar miniszterelnökhöz augusztus 21-én írt levelében fog-

⁵⁰¹ Nem olvasható kézírással.

⁵⁰² Antall József és Lothar de Maizièr 1990. augusztus 18-án, Fertőrákoson és Sopronban részt vett az „*Európa Nap*” (az 1989. évi „*Páneurópai Piknik*” évfordulója alkalmából) elnevezésű rendezvényen és beszédet mondtak a nagygyűlésen.

⁵⁰³ A HK jelentése Helmut Kohl.

⁵⁰⁴ 1990. október 3-án történt meg hivatalosan a két Németország újraegyesülése.

laltakra, amelyben többek között javaslatot tett arra, hogy Berlinben sürgősen egy háromoldalú szakértői megbeszélésre kerüljön sor. A miniszterelnökkel sajnálattal közöltem, hogy még nem áll rendelkezésemre időponti javaslatot a magyar fél részéről. Meg kívánom jegyezni, hogy a háromoldalú megbeszélésekre Lengyelországgal szeptember 10–11-én, a Szovjetunióval pedig szeptember 12-én kerül sor. De Maizière azt is elmondta, hogy az NDK október 03-át követő megszüntetése után össz-szövetségi választásokig tárca nélküli miniszteri beosztást kap a szövetségi kormányban. Az október 01-i hamburgi CDU kongresszuson pedig a vezetés javaslatot tesz arra, hogy válasszák meg őt Kohlnek, vagyis a CDU elnökének helyettesévé. A beszélgetés végén, amely rendkívül szívélyes légkörben zajlott le, kérte, hogy tolmácsoljam szívélyes üdvözlését Antall József miniszterelnök úrnak.

Lássa: II. Területi Főosztály

Intézkedtem: *Aláírás*⁵⁰⁵

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1990 53. doboz

⁵⁰⁵ Nem olvasható kézírással.

52.

Horváth István feljegyzése Jeszenszky Gézának
az Európai Közösség területének az NDK-ra történő
kiterjesztéséről és annak a magyar–német szerződéses
és gazdasági kapcsolataira gyakorolt hatásáról
1990. szeptember 26.

50/SZT/1990

Készítette: Dr. Czukor József nagykövetségi titkár⁵⁰⁶

Készült: 3 példányban

Központ: 2 példányban

Irattár: 1 példányban

Gépelte: Kné.

Szigorúan Titkos!

Érvényes: visszavonásig

Bonn, 1990. szeptember 26.

Tárgy: Az EK területének az NDK-ra történő kiterjesztése és annak a magyar–német
szerződéses és gazdasági kapcsolatokra gyakorolt hatása

Mell.: 1 db⁵⁰⁷

Dr. Jeszenszky Géza úr

Külügyminiszter

Budapest

Korábbi jelentéseinkben (265/T/90 és 406-1/T/90) is jeleztük már, hogy a magyar–német nemzetközi szerződéses, illetve szerződésekben rögzített gazdasági kapcsolataink jövőjére nem csak az Államszerződés és egyesülési szerződés rendelkezései, hanem az a körülmény is döntő hatást fog gyakorolni, hogy milyen ütemben és következményekkel valósul meg az október 3-án megszűnő NDK területének az EK-ba történő integrálása. Továbbá, hogy a magyar–NDK kereskedelmi kapcsolatokat szabályozó szerződések jogutódlásakor milyen körben válik az EK brüsszeli Bizottsága

⁵⁰⁶ Czukor József (1958–) a Külügyminisztérium munkatársa 1986-tól, német referens, majd kihelyezésre került a bonni magyar nagykövetségre (1988–1993), ahol 1990 júliusától I. osztályú követségi titkár volt.

⁵⁰⁷ A mellékletet nem közöljük.

a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok területén az NDK jogutódjává. Az EK állam- és kormányfők április 28-án Dublinban megrendezett csúcstalálkozóján döntés született arról, hogy az EK Bizottsága, folyamatosan konzultálva a német kormányokkal, az egyesülést szabályozó német–német megállapodások (Államszerződés és egyesülési szerződés) rendelkezéseit figyelembe véve az egyesülés időpontjáig kidolgozza az Európai Közösségek álláspontját a német egységről. Az EK Bizottsága a kérdéssel kapcsolatos összefoglaló jelentését 1990. augusztus 21-re elkészítette, s a német egyesülésnek az EK-ra gyakorolt közvetlen hatásaival, valamint az NDK-nak a KGST országokhoz fűződő gazdasági és más természetű szerződéseinek jövőjével foglalkozó összefoglalót és intézkedési csomagot az Európa Parlament szeptember 3-án kezdődött ülészakán megtárgyalta és jóváhagyta. Az Európa Parlament által megerősített dokumentumok valamint az elmúlt hetekben az NSZK parlamenti pártjai képviselőivel, a pártok parlamenti frakciói EK szakértőivel folytatott beszélgetések alapján az alábbiakban összefoglaljuk a német egyesülés EK-val összefüggő kérdéseit, különös tekintettel a megszűnő NDK közép-kelet-európai KGST tagállamokhoz, köztük Magyarországhoz fűződő gazdasági kapcsolatainak alakulására és az EK Bizottságának ezzel kapcsolatos elképzeléseire.

1.) Az EK Bizottságának értékelése az egyesülés jogi hatásairól, az NDK-nak a KGST tagállamokkal fennálló gazdasági szerződéseinek jövőjéről:

A német egyesülés külgazdasági vetületei az EK számára több területen is aktuális, szabályozást igénylő problémákat vetnek fel. Az EK bizottságának állást kellett foglalnia többek között arról, hogy az EK szerződések és normák milyen feltételekkel, átmeneti szabályokkal kerülhetnek alkalmazásra az EK új, kibővült területén, illetve, hogy a német egyesülés után az NDK szerződéseiből melyek esetében vállalja át az EK a szerződésekből eredő jogokat és kötelezettségeket. A fenti kérdések áttekintése és szabályozása során az EK Bizottsága tekintettel volt az NDK KGST partnereinek legitim elvárásaira, illetve az NSZK kormánya által az Államszerződésben és az egyesülési szerződésben az NDK által kötött szerződések teljesítésére ígért jogvédelem elvére. Az NDK szerződéseinek jogutódlásával kapcsolatos szabályok elfogadásakor az EK Bizottsága az NSZK kormánnyal egyetértésben arra törekedett, hogy az október 3-a után bevezetésre kerülő intézkedések az NDK közép-kelet-európai KGST partnerei, így Magyarország számára is lehetőséget teremtsenek egy átmeneti időszakban (egy, maximum két év) a német egyesülés nyomán a külgazdasági kapcsolatokban kialakuló új keretfeltételekhez való alkalmazkodásra. Október 3-át követően általános elvként fog érvényesülni az, hogy az EK-n belüli együttműködést szabályozó szerződések és EK normák – kivéve azokat a területeket, ahol az EK speciális kivételeket biztosít – az NDK egész területére ki fognak terjedni. Másfelől az EK Bizottsága álláspontja szerint az NDK megszűnésével az államutódlás általános

szabályai alapján az NDK kereskedelmi kapcsolatai döntő többségénél az EK, mint nemzetközi jogalany lesz a jogutód. Ezért a szerződések utódlása kérdésében az EK Bizottsága általánosan fogja érvényesíteni azt az elvet, hogy az NDK államisága megszűnésével nem szűnnek meg automatikusan az NDK harmadik országokkal kötött és a gazdasági együttműködést szabályozó szerződésai, hanem az azokból származó jogok és kötelezettségek az EK brüsszeli Bizottságára szállnak át. Az általános elv alól kivételt csak azok a szerződések fognak képezni, amelyek csak és kizárólag az NDK-hoz, mint nemzetközi jogalanyhoz kötődtek (pl. az NDK KGST tagságot szabályozó szerződés.). Az EK így magára nézve kötelezőnek fogja tekinteni az illetékességébe és az NDK által harmadik országokkal kötött szerződéseket és azokban az esetekben, ahol a szerződésekből fakadó jogok és kötelezettségek ellentétben állnak a közösségi joggal, tárgyalásokat fognak kezdeményezni az érintett országokkal a szerződések módosításáról.

Az NDK volt KGST partnereivel folytatandó tárgyalásokról az EK Bizottsága az NSZK kormányával egyetértésben az alábbi irányelveket fogadta el:

a.) Azokban az esetekben, ahol a gazdasági és kereskedelmi megállapodások teljes egészében az EK illetékességébe tartoznak, az NDK egyetemes jogutódjaként az EK Bizottság kíván az érintett KGST tagállamokkal megbeszéléseket folytatni a szerződések jövőjéről.

b.) Ha a szerződések jogutódlásakor vegyes illetékesség jön létre (Németországot és az EK-t is érintő jogok és kötelezettségek), akkor a szerződések módosításáról háromoldalú megbeszéléseket fognak kezdeményezni az érintett kelet-közép-európai KGST országokkal.

c.) Tekintettel arra, hogy az EK-nak is politikai érdeke fűződik ahhoz, hogy a gyors német egyesülésből harmadik országokkal szemben keletkező károkat csökkentsék, a szerződések egy meghatározott körében (függetlenül attól, hogy kizárólagos EK, vagy vegyes német–EK illetékesség jön létre) az EK Bizottsága időlegesen felhatalmazza a német kormányt az NDK-tól „örökölt” szerződésekből fakadó jogok és kötelezettségek teljesítésére.

d.) A Németország által átvett szerződések az EK Bizottsága szerint korlátozott hatállyal, (egy, vagy két év) csak a volt NDK területére terjednének ki, de olyan jogi megoldásokkal, hogy ez az átmeneti jelleg nem vezethet ahhoz, hogy az NDK területe az EK-tól elszigetelt piaccá váljon.

e.) Ha az egyesült német kormány által örökölt szerződések egyes rendelkezései nem egyeztethetők össze a közösségi joggal, de jogutódlásukhoz politikai érdek fűződik, akkor a közösségi jog ún. autonóm alkalmazására fog sor kerülni. Ami azt jelenti, hogy a szerződések helyébe EK normák fognak lépni.

Az elmúlt hónapokban az EK illetékes szervei az NSZK kormányával közösen áttekintették az NDK KGST-vel kötött szerződéseit. Eszerint az NDK-nak 64 különböző államközi gazdasági szerződése van a KGST szervezetével, amelyek közül 14 szerződés érinti az EK illetékességét. A tizennégy államközi egyezmény részben a KGST normákra vonatkozó megállapodásokat, (7 db államközi szerződés pl. 1977. évi megállapodás a KGST normák alkalmazásáról, vagy az 1987-es megállapodás a minőség értékelésről és tanúsításról) illetve más jellegű hosszú távú gazdasági együttműködést (pl. a 750 kW-os Winitza–Albertirsa távvezetékéről szóló 1974. 2. 28-i megállapodás) szabályozzák. A KGST-vel kötött államközi szerződések esetében az EK az NSZK kormányával egyetértésben azt az álláspontot képviseli, hogy ezeket a szerződéseket célszerű hatályban tartani mindaddig, amíg az NDK területén pl. a norma és minőség tanúsítás területén egyébként is átmeneti szabályok alkalmazását tervezik.

Az NDK által a KGST tagállamokkal miniszteri szinten kötött 76 nemzetközi magánjogi szerződés esetében az EK illetékes szervei azt az álláspontot képviselik, hogy ezeket az NDK állami vállalatok helyébe lépő német, vagy más EK vállalkozóknak kell tovább folytatni. (Az Egyesülési és Államszerződésben ígért jogvédelem elsősorban ezekre a szerződésekre vonatkozna.)

Az EK szakértők álláspontja szerint a KGST keretében különböző multilaterális intézmények létrehozásáról rendelkező 25 szerződés közül az EK illetékességét három érinti. (A dubnai atomkutató központról kötött 1956-os, az ugyancsak 1956-os vasúti együttműködési szerződés, illetve a postai és távközlési együttműködésről kötött 1956-os megállapodás.) Mindhárom esetben az EK a szerződéses együttműködés továbbfolytatásának lehetőségét tervezi.

Az NDK-nak a KGST tagállamokkal kötött kétoldalú szerződéseiből az EK felülvizsgálta az 1986–90-re szóló KGST ötéves terv alapján létrejött szerződéseket és a kölcsönös áruszállításokról szóló jegyzőkönyveket. Az egyeztetett EK és NSZK álláspont szerint, mivel az áruszállítási jegyzőkönyvek hatálya 1990. december 31-vel lejár, így ezekből a szerződésekből az EK-val, vagy az egyesült Németországgal szemben nem keletkeznek jogilag szankcionálható követelések. Politikai okoknál fogva az egyesüléssel keletkező károk minimalizálása érdekében az EK a német kormánnyal egyetértésben azt tervezi, hogy az éves áruszállítási jegyzőkönyvekben rögzített gazdasági együttműködési és szállítási kötelezettségek az alapját fogják képezni az egyesült Németország kormánya és az NDK KGST partnerei között megkötött tervezett átmeneti megállapodásoknak. Ezért azzal lehet számolni, hogy az 1990-es magyar–NDK áruszállításról szóló jegyzőkönyvben rögzített szállítási kötelezettségeket 1990. december 31-ig a német állam garantálni fogja.

Az EK, illetve az NSZK kormánya egyetért abban, hogy az egyesült Németország kormánya az EK szokásos konzultációs eljárását követően meghosszabbítsa, illetve átvegye az NDK és a KGST tagállamok között kötött gazdasági, technikai és kooperációs együttműködési megállapodásokat.

Kedvező az EK álláspontja a KGST közúti és légiközlekedésről szóló megállapodásairól is, amelyeknek az NDK is részese volt. E szerződések esetében az EK Bizottság felhatalmazta a német kormányt arra, hogy jogutódként lépjen be a szerződésekbe és azok hatályát az egyesült Németországra terjessze ki.

2.) A német egyesülés politikai következményeinek EK értékelése:

Teljes az egyetértés az NSZK kormánya és az EK Bizottság között a tekintetben, hogy a gyors egyesülés kelet-közép-európai KGST tagállamokra gyakorolt kedvezőtlen gazdasági hatásai miatt az EK közös kereskedelempolitikáját átmeneti szabályokkal terjesszék ki az NDK területére. Az ideiglenes rendelkezések lehetővé tennék, hogy Németország új tartományai mellett a megszűnő kelet-német állam volt KGST partnerei is alkalmazkodni tudjanak a megváltozott követelményekhez. Ugyanis az EK kereskedelempolitikai szabályainak azonnali alkalmazása és a nyomukban kialakuló gazdasági destabilizáció ellentétben állna azokkal a kelet-közép-európai országok politikai és gazdasági reformjait támogató EK tervekkel és programokkal, (PHARE program⁵⁰⁸, társulási szerződések), amelyek hosszú távú célja egy összeurópai szabadkereskedelmi övezet létrehozása. Másfelől a német egyesülést szabályozó dokumentumokban (Államszerződés, egyesülési szerződés) rögzített jogvédelem az NDK harmadik országokkal kötött szerződéseire az EK számára is releváns politikai tényező. Ezért az EK által a német egyesüléssel összefüggésben javasolt, illetve megvalósítani tervezett intézkedések az EK Bizottság szerint a kezdetét jelentenék Kelet-Közép-Európa országai és az EK közötti új típusú gazdasági együttműködésnek. Így elérhető lenne az a politikai cél, hogy a német egyesülés külgazdasági következményei katalizátorként hassanak egy Kelet-Közép-Európa és az EK közötti összeurópai gazdasági kooperáció kialakulásához.

⁵⁰⁸ A PHARE (Pologne, Hongrie Aide à la Reconstruction économique) program az Európai Községek Tanácsa (Council of European Communities) 1989 decemberében hozott döntése értelmében 300 millió ECU gazdasági segítséget folyósított Magyarország és Lengyelország számára 1990. december 31-ig. Ez jelentette a PHARE-program létrejöttét, bár az elnevezés csak később született meg. 1990 szeptemberében elfogadott újabb szabályzat a pénzügyi segítséget a gazdasági és a társadalmi reformfolyamat támogatásaként határozta meg, s ennek érvényességét kiterjesztette Bulgáriára, Csehszlovákiára, a Német Demokratikus Köztársaságra, Romániára és Jugoszláviára.

3.) A német egyesülésnek az NDK KGST partnereire gyakorolt kedvezőtlen gazdasági hatásai EK értékelése:

Irányadó német gazdasági és pénzügyi körök, illetve EK szakértők álláspontja szerint a német egyesülésnek jelentős és rövidtávon kedvezőtlen hatásai lesznek külkereskedelmére. A következmények közül kiemelik a kelet-közép-európai országok nemzetgazdaságaira gyakorolt strukturális változásokat. A kelet-közép-európai országok (mindenekelőtt Magyarország, Lengyelország és Csehszlovákia) határozott törekvése a piacgazdaság létrehozására, a világpiaci árak átvételére és a konvertibilitás megteremtésére önmagukban is szétfeszítik a KGST-n belüli gazdasági kapcsolatok eddigi hagyományos rendszerét. E gyors ütemben kibontakozó átalakulás nyomán a KGST-n belüli kereskedelem 1987-ben már megkezdődött visszaesésének folyamata tovább fog folytatódni. Megváltozik a KGST térségből importálók gazdasági érdekeltsége is, mivel a KGST termékeket 1991-ről már csak kemény valutáért⁵⁰⁹ tudják beszerezni és ezért versenyképesebb és kedvezőbb beszerzési források felé fognak fordulni. Másrészt a hagyományos KGST export is komoly nehézségek elé kerül. A hagyományos exportcikkek számára (pl. magyar élelmiszer termékek) egyre nehezebb lesz felvevő piacokat találni még akkor is, ha azokat nyomott, a világpiacinál lényegesen kedvezőtlenebb áron kínálják megvételre konvertibilis valutáért. Az említett kedvezőtlen folyamatokat fogják rövidtávon erősíteni a német egyesülés következtében kialakuló további strukturális változások a KGST kereskedelemben.

Ugyanakkor EK szakértők arra is felhívják a figyelmet, hogy a német egyesülés középtávon a kooperáció új területeit nyitja meg. (Pl. az eddig csak szovjet piacra termelő NDK vállalatok szanálása után a szovjet export egy részét átirányítják a kelet-közép-európai térségbe.) Azzal is számolnak, hogy a kelet-közép-európai országok gazdasági reformjainak EK támogatásával az EK társulási szerződések megkötésével, továbbá a német egyesülés nyomán már 1991-re előre jelzett gyors gazdasági növekedéssel az EK által támogatott kelet-közép-európai országok az egyesült Németország és az EK integrált piacának fontos szállítóivá válnak. A kedvező középtávú hatásokat erősíti, hogy a térség országai az alacsony termelési költségek miatt attraktívvá válnak az EK beruházók számára.

Ellentmondásosan fog alakulni a közeljövőben a megszűnő NDK területen előállított termékek KGST exportja. A korábban kizárólag csak a KGST térségbe exportált termékek nem versenyképesek.

Ebbe a körbe mindenekelőtt beruházási javak, vagy védett a KGST piacra szállított mezőgazdasági, illetve bányászati termékek tartoznak.

⁵⁰⁹ A „kemény valuta” konvertibilis valutát jelent például amerikai dollárt vagy az akkor még létező német márkát.

EK szakértők ezért már a közeljövőben az NDK vállalatok exportjának jelentős visszaesésével számolnak. (Kivételt majd valószínűleg azok a termékek képeznek, amelyek esetében az NDK szállítók monopolhelyzetben vannak, hogy termékeik versenyképesnek, illetve az exportot erősen szubvencionálják.)

Kedvezőbbnek ítélik azoknak a keletnémet termékeknek a kelet-közép-európai piacra jutási esélyeit, amelyeket már korábban is kemény valutás piacokon értékesítettek.

Súlyos nehézségek előtt áll a német egyesülés után a megszűnő NDK területére irányuló KGST kivitel. Az EK Bizottság szakértőinek álláspontja szerint a korábban csak az NDK-ba exportált KGST termékek a versenyképesség nyilvánvaló hiánya miatt 1991-től teljesen eltűnnek a kelet-német piacról. Kivételt ebben a körben csak azok a termékek fognak képezni, amelyeket további feldolgozásra szállítanak a kelet-német piacra feltételezve, hogy az NDK feldolgozó ipara versenyképes marad. Összességében az NSZK gazdasági körei, illetve az EK szakértők azt prognosztizálják, hogy az NDK-ba irányuló KGST export, a kelet-német vállalatok megváltozott érdekeltsége, bizonytalan pénzügyi helyzetük miatt (a továbbra is versenyképes alapanyag szállítónak, mint kőolaj és földgáz kivételével) 1991-ben az 1989-es exportvolumen egyharmadára fog visszaesni.

E kedvezőtlen reálgazdasági folyamatok részbeni korrigálására tervezi az EK Bizottság azt, hogy az EK vámrendelkezések a német egyesülés után az NDK területére átmenetileg a kedvezményezett országok termékeire nem fognak kiterjedni. Tekintettel a G 24-es csoport által Magyarország számára biztosított PHARE-programra, amelynek keretében az elkövetkező öt évre a magyar árukra kiterjednek az általános vámpreferencia rendszerről szóló megállapodások (APS)⁵¹⁰ az EK vámhatárainak NDK-ra történő kiterjesztésével egyébként nem keletkeznének további hátrányok a magyar árukra. Ehhez hasonlóan nem lesz kedvezőtlen hatása az EK mennyiségi korlátozásokról szóló rendelkezések NDK területre történő kiterjesztésének, mivel Magyarországgal szemben e korlátozásokat az EK liberalizációs rendelkezéseinek megfelelően 1989 végétől megszüntették.

Vezető német gazdasági és pénzügyi körök és az EK Bizottság értékelése meggyezik abban, hogy a KGST és a megszűnő NDK közötti kereskedelemben a német egyesülés legfontosabb hatása az egyesült Németországgal való kereskedelem, illetve a KGST-n belüli kereskedelem gyökeres átalakulása lesz, amelynek következtében jelentősen visszaesik az NDK területére irányuló KGST export. Az EK Bizottság ezért azzal is számol, hogy az egyesült Németország és az EK-val szemben a kelet-

⁵¹⁰ Általános Vámpreferencia Rendszer (Allgemeinen Präferenzsystems – APS, illetve Generalised System of Preferences – GSP).

közép-európai országoknak jelentős kereskedelmi passzívuma keletkezik. Ennek csökkentését célozza az európai KGST tagállamokkal szemben az EK vámok és mennyiségi korlátozások átmeneti felfüggesztése.

Az NSZK kormánykoalícióját alkotó pártok parlamenti frakcióitól kapott tájékoztatás szerint a kereskedelmi forgalomban kialakuló, illetve növekvő magyar passzívum az egyesülésből keletkezett bizonyítható magyar károkkal szemben beszámítási alapot is képezhetnek.

4.) A német egyesülés kedvezőtlen gazdasági hatásait csökkentő EK intézkedések:

Az EK átmeneti intézkedések bevezetését tervezi az NDK területére, amelynek többek között az lenne a célja, hogy mérsékeljék az NDK európai KGST partnereivel szemben a német egyesülésből keletkezett negatív hatásokat. Az átmeneti intézkedések elsősorban az EK közös kereskedelempolitikájának az NDK területén való korlátozását jelentik. Átmeneti rendelkezéseket azonban csak olyan árukra fognak alkalmazni, amelyeket az NDK területére vámmentes kereskedelem keretében exportálnak.

Az NDK-hoz fűződő gazdasági kapcsolatokat szabályozó szerződések újratárgyalásakor kivételes szabályozást általában 1991. december 31-ig biztosítanak, mely határidő indokolt esetben újabb tárgyalások után egy évvel meghosszabbíthatók. Kedvezményezett országok lesznek: Szovjetunió, Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország, Bulgária, Románia és Jugoszlávia. A kedvezmények köre azonban csak azokra az országokra terjed ki, amelyekről az 1990-re megállapított kölcsönös áruszállítási jegyzőkönyvek rendelkeztek.

Az EK Bizottság álláspontja szerint az említett kedvezményezett országból származó valamennyi árura, amelyek NDK-beli exportjáról a kétoldalú áruszállításról szóló jegyzőkönyvben megállapodtak, az itt meghatározott mennyiségekben és értékben az NDK területére korlátozva 1991. december 31-ig továbbra is vámmentes bevitelt biztosítanak, amely határidőt az egyesült Németország kormányával folytatott kétoldalú tárgyalásokon kivételesen egy évre meghosszabbíthatják. Az EK Bizottság és az NSZK kormány megállapodása alapján ez az átmeneti szabály kiterjed az NDK és Magyarország között 1990. január 19-én aláírt kölcsönös áruszállításról szóló jegyzőkönyvben foglalt árukra is. (Itt jegyezzük meg, hogy további speciális rendelkezések vonatkoznak az áruk eredet megjelölésére, annak érdekében, hogy az átmeneti szabályok hatálya alatt az áruk további EK exportját kizárják.)

A korábban már említetteknek megfelelően Magyarország esetében továbbra is érvényesülni fognak a magyar exporttermékek számára kedvező, liberalizált EK szabályok, amelyek következtében a magyar árukkal szemben sem léptetnek életbe mennyiségi korlátozásokat az NDK piacon.

Tekintettel a Magyarországról az NDK-ba irányult jelentős volumenű élelmiszer-exportra, a mezőgazdasági termékekre vonatkozóan is átmeneti szabályok fognak érvényesülni. Ebben a körben is nulltarifás vámtételeket alkalmaznak a vámköteles agrártermékekre.

Az EK Bizottság álláspontja szerint a német egyesülés létrejöttétől kezdődően két-éves átmeneti időszakra az NDK területén engedélyezni fogják az eltérést az EK norma és minőségi követelményektől.

Mindent összevetve a nagykövetség értékelése szerint a magyar–német szerződéses gazdasági kapcsolatok területén a közeljövőben az alábbiakkal kell számolnunk:

Az EK Bizottság egyetértésével a német fél a következő években lehetőséget nyújt a hagyományos áruszerkezetben bonyolított magyar export vámmentes bonyolítására. Fontos magyar érdek fűződik ahhoz, hogy a kedvezményezett exportlehetőséget a magyar vállalatok – a régi NDK területén kialakult új gazdasági viszonyok figyelembevételével – aktív módon kihasználják.

Bár a kétoldalú árucserét szabályozó jogi keretek (vámok, mennyiségi korlátozások feloldása, kontingensek biztosítása, stb.) az átmeneti szabályozás nyomán 1991-ben, vagy 1992 végéig nem változnak, de a reálgazdasági fejlődés nyomán a kétoldalú árucserében a volt NDK partnerek megváltozott érdekeltsége miatt a megszűnő NDK területén a magyar áruk növekvő piacra jutási nehézségével kell számolnunk. (A magyar export jelentősen vissza fog esni.) Másfelől fennmarad a volt NDK területén működő (NDK) vállalatok magyarországi szállítási készsége. E vállalatok exportját ösztönözni fogják az össznémet kormány által kidolgozásra kerülő preferenciák is, illetve az EK által tervezett kiegészítő intézkedések. (Pl. EK projektek beindítása NDK, illetve kelet-közép-európai managerek képzésére, EK kooperációs börze NDK és EK partnerek kelet-közép-európai vállalkozásai előmozdítására, tudományos-technikai együttműködés fejlesztése a megszűnő NDK az EK és Kelet-Közép-Európa között, stb.) Ezért ha teljes egészében kihasználnánk az áruszállítási jegyzőkönyvekben biztosított lehetőségeket, magyar passzívum jön létre a kétoldalú kereskedelmi forgalomban.

Tekintettel arra, hogy – alapvetően a német újraegyesítésből eredő gazdasági változásokra visszavezethetően – a forgalom várhatóan jelentős visszaesése nyomán kimutatható károsodást szenvedünk, szorgalmaznunk kellene a passzívum kezelésének számunkra előnyös megoldását célzó tárgyalások folytatását.

A fentiekre tekintettel ezért célszerű lenne a közeljövőben kétoldalú tárgyalások keretében az egyesült Németország kormánya felé kezdeményezni, hogy nyújtsanak segítséget a megszűnő NDK területére irányuló magyar exportnak a BDI és a DIHT közreműködésével Németország területén, vagy harmadik piacokon való elhelyezésében, melynek támogatására az EK Bizottsága közreműködését is kérni kellene.

Kérjük, hogy a fenti jelentésünket és mellékleteit a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumában Dr. Bogár László államtitkár úr⁵¹¹ részére is megküldeni szíveskedjenek.

*Dr. Horváth István*⁵¹²
nagykövet

MNL OL XIX–J–I–j 1990 54. doboz

⁵¹¹ Bogár László (1951–) a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának politikai államtitkára volt 1990. május 24. és 1994. június 23. között.

⁵¹² Kézírással.

53.

O'sváth György, a miniszterelnök személyes tanácsadójának
feljegyzése Antall Józsefnek Németország részvételéről
Magyarország gazdasági felépítésében
1990. október 19.

Dr. Antall József úr,
Miniszterelnök
Budapest

FELJEGYZÉS 31.

Tárgy: Németország részvétele Magyarország gazdasági felépítésében

1990. október 19-én tárgyaltam Horst Teltschik úrral, Kohl kancellár személyes tanácsadójával, a Kancellári Hivatal főigazgatójával. E tárgyalások alkalmával többek között szóba került Németország szerepe Magyarország gazdasági megsegítésében.

Teltschik hosszabban kitért az ország nagy projektjeit illető német ipari érdekekre. Említette, hogy a német ipar, de a német politikai vezetés is elvárja, hogy egyes esetekben a megbízások rájuk essenek, még abban az esetben is, ha az árvonalon más ajánlatok a németekénél előnyösebbek. Közép-hosszútávon a magasabb német árakat kiegyenlíti a jobb minőség a kitűnő service, a technológia-transzfer, a szakmai képzés biztosítása, piacbiztosítási lehetőségek, stb. Utalt arra, hogy két-három héttel ezelőtt a szövetségi kancellár Antall miniszterelnökhöz levelet intézett a Siemens SEL ajánlatát illetően, mely egy nagy horderejű telekommunikációs projektre vonatkozott. Hosszabban kifejtette a német ajánlat előnyeit és arra kért, hogy lépjek kapcsolatban Paul Dax vezérigazgatóval⁵¹³, aki e tárgyalásokban fontos szerepet játszik (Paul Dax felesége magyar származású, anyósa Töpfer Erzszi néni, anyámnak volt jó barátnője).

Részletesen kifejtettem Teltschiknek, hogy az eddigi áttekintéseink szerint a ténylegesen igénybevett németországi támogatások nem magasak. Ez arra vezethető vissza, hogy a jóindulatú nyilatkozatokon kívül az ország konkrét segílyt Németországtól keveset kapott, a hitelek nagyrészt (pl. a bajor és baden-württembergi együttesen

⁵¹³ Paul Dax amerikai származású topmenedzser, aki ekkor már harmincnyolc éve dolgozott a Siemens multinacionális vállalatnál.

500 milliós hitelt) olyan feltételekhez vannak kötve, hogy igénybevételük csak részlegesen lehetséges. Ezért közösen kellene megvizsgálnunk, hogy a feltétlenül fennálló jóindulatot és segítő készséget hogyan lehetne materializálni. Kihangsúlyoztam, hogy Magyarország Németországot tekinti elsőrendű barátjának.

Teltschik válaszában biztosított arról, hogy Németország részére Magyarország foglalja el a közép- és kelet-európai ország között az első helyet. Kohl kancellár Antall miniszterelnöknek megígérte, hogy Németország Magyarországot segíteni fogja és nem hagyja cserben.

Utalt arra, hogy a fizetési mérlegre múlt év végén/ez év elején 1,5 milliárd DM segélyt bocsátottak rendelkezésünkre. Ez év közepén 0,8 milliárd DM hitelgaranciát vállaltak el, és utalt a bajor és baden-württembergi rendelkezésünkre bocsátott hitelekre. Közölte velem, hogy Kohl kancellár október 22-én fog Antall miniszterelnöknek írni, részletesen felsorolja Németország Magyarország felé irányuló megtett és tervbe vett segítő akcióit. Közölni fogja, hogy a kormány meghozta azt a döntést, hogy Németország 100 millió márkával támogatja a magyar vállalkozási alap megalapítását. Felsorolja a különböző kiképzési programok, tapasztalatcserék és egyéb adminisztratív segélyprogramokat, melyek hozzájárulnak majd a magyar közigazgatás modernizálásához. Teltschik úr újra említette, hogy egy miniszterközi tisztviselői csoport hajlandó Magyarországra utazni, hogy átvizsgálják az ország pénzügyi szükségleteit. Közöltem vele, hogy Martonyi János⁵¹⁴ úrral történt megállapodásom értelmében ez az ülés november 19. és 23. között zajlana le Budapesten, amire ő írásbeli megerősítést kért. Az a javaslatom, hogy vagy Matolcsy György államtitkár, aki vel Teltschik ezt a kérdést megbeszélte vagy a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma sürgősen küldjön egy ilyen értelmű meghívást Teltschiknek.

Utaltam az ország rendkívül súlyos helyzetére a nagy elosztó rendszereket illetően, így az egészségügyi szolgálat, a munkanélküli segély, a nyugdíj és öregségi rendszer, az oktatás, stb. súlyos anyagi válságban van és a meglévő magyar költségvetésből e rendszerek finanszírozása nem lesz lehetséges. A PHARE-program ilyen irányú programokat nem enged meg, így erre nézve egy külön segélyprogram felállítása lesz szükséges. Teltschik úr arra utalt, hogy Németország egyedül, ezen feladatok megoldani vagy ezekben segíteni nem tud. Azt javasolta, hogy a kormány az EK Bizottságához forduljon, aki a 24-ek koordinálásával van megbízva és kérje a 24-ek támogatását. Egy időben azonban értesítse közvetlenül is legképesebb és leghajlandóbb partnereit is. Ilyen esetben Németország a magyar kérelmeket támogatni fogja és hajlandó lesz részt venni a különböző programokban.

⁵¹⁴ Martonyi János (1944–) Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának közigazgatási államtitkára volt 1990. június 6. és 1991. december 16. között.

Teltschik úr arra kért, hogy továbbra is tartsuk fent a kettőnk között fennálló, immár több mint 30 éves személyes és politikai kapcsolatot.

O'sváth György
a miniszterelnök személyes tanácsadója

Másolat: Dr. Jeszenszky Géza úr, külügyminiszter
Dr. Kádár Béla úr, az NGKM minisztere
Dr. Martonyi János úr, az NGKM államtitkára,
Dr. Matolcsy György úr, miniszterelnökségi államtitkár

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

54.

O'sváth György feljegyzése Antall Józsefnek a magyar hadsereg fegyvereinek német felújításáról
1990. október 20.

Magyar Köztársaság Miniszterelnöke
Tanácsadói Testület

Budapest, 1990. október 20.

Dr. Antall József úr,
Miniszterelnök
Budapest

FELJEGYZÉS 32.

Tárgy: A magyar hadsereg fegyverállománya felújítása

1990. október 19-én, a Miniszterelnök felkérése értelmében, tárgyalásokat folytat-
tam Hans Frank admirálissal⁵¹⁵, a német Védelmi Minisztérium Politikai Osztályának
vezetőjével, valamint Horst Teltschik úrral, Kohl kancellár személyes tanácsadójá-
val, a Kancellári hivatal főigazgatójával. Tárgyalásaim célja az volt, hogy kipuhatol-
jam annak a lehetőségét, hogy a kelet-német hadsereg fegyverállományából a magyar
hadsereg részére fegyvereket kaphatnánk-e, s ugyancsak ilyen irányú kérdést intéz-
tem az elvonuló amerikai hadsereg repülőgépeit és helikoptereit illetően. Mindkét
tárgyaló fél véleménye a következő pontokban foglalható össze:

– a Védelmi Minisztérium, mind a Kancellári Hivatal, pozitívan állnak egy ilyen
kérelemmel szemben, melyről a budapesti német katonai attasén keresztül már infor-
málva voltak. Teltschik úr közölte velem, hogy Kohl kancellár az 1990. december 2-i
német szövetségi választások után ezt a kérdést a két illetékes miniszterrel (külügy
és védelem) akarja megtárgyalni.

– mindkét fél értesülve volt arról, hogy a lengyelek, Teltschik úr szerint a csehek
is, hasonló kérelemmel fordultak a német szövetségi kormányhoz.

– mindkét fél véleménye szerint egy pozitív döntés csak abban az esetben lehetsé-
ges, ha konszenzus áll fent a három érdekelt hatóság között (Kancellári Hivatal –

⁵¹⁵ Hans Frank (1939–) admirális 1989-ben a Németországi Szövetségi Köztársaság helyettes vezér-
kari főnöke, illetve 1990-ben a Védelmi Minisztérium Politikai Osztályának vezetője volt.

Hadügyminisztérium – Külügyminisztérium). Amennyiben a Külügyminisztérium ellenezné ezt az akciót, úgy erre sor nem kerülhet.

– a Külügyminisztérium jelenleg, mindkét tárgyaló partnerem véleménye szerint, elutasító álláspontot képvisel a következő okokból:

– etikai morális okokból Németország feszült régiókba fegyvert nem szállít.

Válaszomban utaltam arra, hogy Magyarország nem tartozik a „feszült régiókhoz” és nem az ország hadseregének felfegyverzéséről van szó, hanem a meglévő fegyverállomány kicseréléséről, felújításáról.

– Hans Genscher, német külügyminiszter úgy is, mint a Német Liberális Párt elnöke, a fegyverszállítások kérdésében restriktív állásponton van, így az 1990. december 2-i szövetségi választások előtt minden ilyen irányú kérdést el fog utasítani.

Válaszomban utaltam arra, hogy a választásokig már csak hat hét van hátra, így nem lesz probléma e kérdés érdemi tárgyalását december 2. után elhalasztani, addig is azonban technikai tárgyalásokat lehetne felvenni.

– A Szovjetunió ellenzése. Frank admirálisnak ezt az irányú aggodalmát Teltschik úr nem osztotta.

Utaltam arra, hogy Magyarország ma még formailag a Varsói Szerződés tagállama, továbbá a fegyverek felújításáról, nem pedig felfegyverkezésről van szó.

– Németországban még fennáll az ún. „Kriegswaffenkontrollgesetz”⁵¹⁶, mely tiltja fegyverek szállítását a VSZ államainak. Frank admirális közölte velem, hogy a minisztérium jogászai ezen törvény alkalmazását a megváltozott politikai körülmények figyelembevételével felülvizsgálják; véleménye szerint komoly nehézséget ez a törvény okozni nem fog.

– Az US Army repülőgépei és helikopterei átengedésében egyik tárgyaló felem sem látott problémát. Utaltak arra, hogy ez a Nyugat érdekében áll, mert ily módon Magyarország lecsökkenti a Szovjetunióval szemben fennálló függőségét és megkezdí a nyugati rendszerbe történő beilleszkedését.

A fentieket illetően arra a megállapodásra jutottunk, hogy érdemi tárgyalásokat nem kezdünk 1990. december 2. előtt, azaz megvárjuk a szövetségi német választásokat. Addig is a magyar fél összeállítja azokat a fegyvereket és megállapítja

⁵¹⁶ Kriegswaffenkontrollgesetz fegyverellenőrzési törvény (1961. április 20.) a Németországi Szövetségi Köztársaságban, amely tiltja a tömegpusztító fegyverek kivitelét (26. cikk 2 §.), illetve a fegyverek exportját a Varsói Szerződés tagállamai számára.

a mennyiséget, amelyeket a német résztől kérni fog. A magyar fél főleg a Hadügy-, esetleg a Külügyminisztérium tisztviselőivel technikai megbeszéléseket folytat. A Külügyminisztériumban Castrop követ e kérdésnek felelős vezetője.

*O'sváth György*⁵¹⁷
a miniszterelnök személyes tanácsadója

Másolat: Dr. Für Lajos úr, honvédelmi miniszter
Dr. Jeszenszky Géza úr, külügyminiszter

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

⁵¹⁷ Kézírással.

55.

Horváth István bonni magyar nagykövet levele Antall Józsefnek
1990. november 28.

Dr. Antall József úr,
miniszterelnök
Budapest

Bonn, 1990. november 28.

Mint ahogyan az ön előtt is ismert, vezető magyarországi politikai körökben és a sajtóban állandó visszatérő a kérdés, hogy az egyesült Németország, illetve a jelenlegi német kormány milyen formában nyújthatna segítséget Magyarország számára a piacgazdasághoz vezető nehéz politikai és gazdasági feladatok megoldásában. A témát felvetők sok esetben beszélnek szkeptikusan Németország segítőkészségéről és indokként arra hivatkoznak, hogy az elkövetkező időszakban Németország az újraegyesítéssel jelentkező belső feladatokkal lesz elfoglalva. Az NSZK-ba hivatalos látogatásra érkező kormány, vagy parlamenti delegációk tagjaival folytatott beszélgetésekből is gyakran az a benyomás alakult ki, hogy a Magyarországnak nyújtandó támogatás lehetséges formáit, illetve feltételeit kevésbé ismerik és a hazánknak nyújtandó támogatást gyakran a politikai játékszabályoktól eltérve kissé illuzórikusan kezelik.

Engedje meg, hogy az alábbiakban tájékoztassam önt azoknak a beszélgetéseknek a tapasztalatairól, melyeket az elmúlt időszakban az NSZK legfelsőbb politikai körői képviselőivel folytattam és ahol partnereink világosan megfogalmazták minimális elvárásaikat, amelyek teljesülése esetén reálisan számolhatunk az NSZK kormánya hathatós gazdasági támogatásával.

Az új magyar kormány május 23-i megalakulását követően a legfelsőbb német politikai vezetés egyértelműen kifejezésre juttatta az NSZK kormánya Magyarországgal kapcsolatos hathatós politikai és gazdasági segítőszándékát. Egyúttal értésünkre adták, hogy a német kormánytól remélt gazdasági támogatás elnyeréséhez elengedhetetlenül szükség van egy olyan rövid távú gazdaságpolitikai program kidolgozására, amelyben megfogalmazásra kerülnek a kormány gazdaságpolitikai céljai, az e célok eléréséhez szükséges eszközrendszer, a piacgazdaságra való áttérés globális költségei, különös tekintettel a programhoz kapcsolódó szociális intézkedéscsomag költségvetési terheire. A rövid távú programnak be kell mutatnia a gazdasági rendszerváltás várható költségkihatásait és az ország rendelkezésére álló belső és külső pénzügyi forrásokat. Azt is értésünkre adták, hogy csak egy számszakilag

kidolgozott és a német szakértőkkel egyeztetett program esetén van lehetőségünk arra, hogy a szükséges pénzügyi eszközök és a rendelkezésünkre álló pénzügyi erőforrások különbözete egy részét az NSZK kormánya valamilyen formában megfinanszírozza.

Az említett kritériumoknak megfelelő program elkészítéséhez az NSZK vezetése több alkalommal felajánlotta segítségét. Az ön bonni látogatása alkalmával többek között ezért kezdeményezték, hogy hozzunk létre a két kormányfő mellett működő gazdasági-stratégiai munkacsoportot, amelynek keretében német közreműködéssel lehetőség nyílt volna a rövid távú gazdasági program kidolgozására. E munkacsoportban német és magyar részről a pénzügyi és gazdasági minisztériumok szakértőinek részvételére gondoltak. A szakértők rendszeres tanácskozásai elősegíthették volna egy olyan gazdasági program kimunkálását, amely a bázisát képezhette volna az NSZK kormánya által hazánkban nyújtandó hosszú távú pénzügyi és gazdasági támogatásnak.

A német vezetéssel folytatott megbeszéléseim tapasztalatairól a Miniszterelnök Urat 1990 májusában kelt levelemben tájékoztattam és a látogatásához kapcsolódóan néhány javaslatot tettem. Az ön NSZK-beli látogatása során megállapodás jött létre a gazdasági-stratégiai munkacsoport felállításáról. A német kormány Horst Teltschik-et, a kancellár kül- és biztonságpolitikai tanácsadóját bízta meg a csoport vezetésével, magyar részről pedig Matolcsy György államtitkár úr lett a munkacsoport irányítója. A miniszterelnöki látogatás alkalmával arra is ígéretet tettünk, hogy a testületben működő magyar szakértők kijelölése rövid időn belül megtörténik. Sajnálatos módon azonban az ön július 19–21-i NSZK-beli látogatását követően az augusztus 21-ig eltelt időszakban magyar részről érdemi lépésre nem került sor. Augusztus 21-én Horst Teltschik úr budapesti tartózkodása alkalmával közöltük a csoport magyar résztvevőinek nevét. A nemzetközi gyakorlatban teljesen szokatlan módon három minisztert bízunk meg a stratégiai bizottságban való magyar közreműködéssel.

A német elképzelés szerint ugyanakkor a szakértőkből álló, operatív jellegű tanácsadó csoportnak kellett volna segítenie az illetékes miniszterek (pénzügy, nemzetközi gazdasági kapcsolatok, ipari és kereskedelmi tárcák) munkáját. A szakértőkre vonatkozó német észrevételekkel egyetértve magyar részről vállaltuk a munkacsoport összetételének módosítását és azt, hogy a testület érdemi munkája mielőbbi megkezdése érdekében két héten belül megküldjük Horst Teltschiknek rövid távú gazdasági programunk tervezetét német nyelven. Szeptember elején Horst Teltschik úr közölte a nagykövetséggel, hogy német részről a munkacsoport felállítása megtörtént, koordinátora személyesen ő, vezetője Schlecht államtitkár⁵¹⁸. Egyúttal kezdeményezte

⁵¹⁸ Otto Schlecht (1925–2003) Németországi Szövetségi Köztársaság Szövetségi Gazdasági Minisztériumának államtitkára volt 1973 és 1991 között. A szabad verseny és a szociális egyensúly híve.

a konzultációk Budapesten, vagy Bonnban történő megkezdését. Ezt követően Teltshik úr többször javasolta a munkacsoport találkozájának megrendezését, a munka megkezdését, amelyre azonban magyar részről érdemi reakálásra nem került sor.

Október végi ismert belpolitikai események⁵¹⁹ után Schlecht gazdasági minisztériumi államtitkár által vezetett német szakértői küldöttség budapesti látogatásának is egyik célja az volt, hogy a magyar helyzetről való általános tájékozódás mellett megismerjék a gazdasági rendszerváltozás programjával kapcsolatos elképzeléseket, állást foglaljanak és javaslatokat tegyenek az NSZK kormányának Magyarország gazdasági megsegítésének eszközeire és módszereire. Magyar részről ígéretet tettünk az anyag két héten belül történő átadására. A Kancellári Hivatalban és a gazdasági minisztériumban a közelmúltban többször jelezték csalódottságukat. A programot nem kapták kézhez és a német szakértők véleményét, tanácsát sem kérte a magyar fél.

A német szakértőkkel közösen kidolgozott program – hasonlóan az IMF anyagokhoz – képezhette volna az erkölcsi és szakmai alapját annak, hogy az NSZK kormánya döntéseket hozzon a pénzügyi segítségnyújtás formájáról és mértékéről. Az általában nyújtandó pénzügyi stb. támogatás korábbi gyakorlatára a jövőben egyre kevésbé van lehetőség. Készek segíteni, de azt akció programhoz kívánják kötni. Látni kívánják, mire fordítjuk a pótlólagos külső erőforrásokat.

Igen tisztelt Miniszterelnök Úr!

A levelemben megfogalmazott gondolatokkal arra kívántam ráirányítani a figyelmét, hogy német részről továbbra is adott a készség Magyarország gazdasági támogatására! Azzal azonban csak abban az esetben számolhatunk, ha az NSZK kormánya által kért gazdasági program elképzeléseket átadjuk és a stratégiai munkacsoport azt megvitatja.

Ez alapján javaslom: A német kormány által kért operatív gazdasági programtervezetet mielőbb adjuk át, a német–magyar stratégiai munkacsoport felállítására szakértői szinten haladéktalanul kerüljön sor és biztosítsuk a munkacsoport rendszeres ülésezését.

Abban a reményben, hogy néhány hasznosítható gondolattal szolgáltam munkáját.

.....⁵²⁰

*Dr. Horváth István*⁵²¹

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

⁵¹⁹ Az úgynevezett „taxisblokádról” van szó, amely 1990. október 25. és 27. között megbénította az ország közúti közlekedését.

⁵²⁰ Nem olvasható kézírás.

⁵²¹ Kézírással.

56.

Mádl Ferenc jelentése a magyar–német gazdaságpolitikai
konzultációról
1990. december 11.

JELENTÉS A MAGYAR–NÉMET GAZDASÁGPOLITIKAI KONZULTÁCIÓ
1990. DECEMBER 10-I BONNI FORDULÓJÁRÓL

Dr. Ottó Schlecht gazdasági minisztériumi államtitkár meghívása alapján küldöttség élén 1990. december 10-én gazdaságpolitikai konzultációt folytattam Bonnban.

A konzultáció szervesen illeszkedett abba a megbeszélés sorozatba, amely a két kormányfő közötti megállapodás alapján kezdődött 1990. október 29-én, Budapesten.

A megbeszélések előtt átadtuk a hároméves gazdasági programunk rövidített német nyelvű változatát. Ugyancsak átadtam Schlecht úrnak Antall József miniszterelnök úr Helmut Kohl kancellárnak szóló levelét.

A konzultáció során ismertettem a kormány gazdasági programjának főbb stratégiai célkitűzéseit és a jövő évi költségvetési terv főbb elemeit, különös tekintettel az ún. feszültségi pontokra, amelyeknél nyomatékosan kértem a német partner támogatását a különböző nemzetközi szervezeteknél. A német partner elsősorban az iránt érdeklődött, hogy a lakosság mennyire hajlandó elfogadni a programot és az IMF-fel mennyire előrehaladtak a tárgyalások. Hangsúlyozta, hogy a lakosság számára világossá kell tenni, a további megszorítások után jöhet a felemelkedési szakasz. Ehhez világos, egyértelmű programra van szükség.

A német partnerrel egyetértettünk abban, hogy a magyar kormány gazdasági programja konzisztens, radikális és a fokozatosság csak ott érvényesül, ahol a társadalom tűrőképessége azt indokolja.

Schlecht államtitkár bizonyos információkra hivatkozva az iránt érdeklődött, hogy az Egzisztencia Alaphoz⁵²² igényelt 100 millió DM-s hozzájárulásukat valóban a Nemzeti Bank devizatartalékainak feltöltésére kívánjuk-e igénybe venni. Válaszomban hangsúlyoztam, hogy kimondottan a kis- és középvállalkozói réteg ösztönzésére, tulajdonszerzésére szolgálna a német segítség. Egyetértettünk abban, hogy a kormányfői levélváltásnak megfelelően az e célból kidolgozásra kerülő kormányközi megállapodás tárgyalásain tisztázhatjuk a még nyitott kérdéseket.

⁵²² Az Egzisztencia Alapot a kis- és a nagyvállalkozások pénzügyi finanszírozására hozták létre.

O. Schlecht államtitkár úr ígéretet tett arra, hogy az új koalíciós kormány megalkulása után is számíthatunk a német kormány támogatására a különböző nemzetközi szervezeteknél előterjesztett kéréseinket illetően.

Közölte, hogy a forint konvertibilitásának megteremtéséhez igényelt egyszeri nagy volumenű betételhelyezési igényünket továbbra is jóindulatúan vizsgálják. Érzékeltette, hogy ehhez világos „menetrendet”, határidőket igényelnek tőlünk, s mind bel-, mind külpolitikai okokból további nyugati partnereket is meg kívánnak nyerni a betételhelyezésekhez.

Közölte továbbá, hogy az október 29-én előterjesztett rövidtávú kéréseinkre reagálva 50 millió DM-s szabad felhasználású, szénvásárlásra fordítandó, gyorssegélyt hagytak jóvá. További 50 millió DM összegben pedig kedvezményes feltételű a HERMES⁵²³ által garantált, kötött (német cégektől) feltételű kölcsönt készek nyújtani energiaracionalizálási célokra. Mindezt a közeli napokban, levélben is megerősítik.

Az államtitkár elmondta, hogy a szövetségi kormány továbbra is tárgyalásokat folytat a baden-württembergi és a bajor tartományi kormányokkal a korábban nyújtott 250–250 millió DM összegű hitelek feltételeinek további könnyítéséről.

Újólapon szóba hozta – a korábbi megbeszélésekhez hasonlóan – a Siemens és a SEL telekommunikációs pályázatának kedvező elbírálását, érzékeltetve, hogy pozitív döntés esetén nemcsak a német nagyberuházók bizalma növekedne, hanem a szövetségi kormány lehetőségei is bővülnének Magyarország támogatása terén.

Schlecht úr saját tapasztalataikról elmondta, egyértelmű állásfoglalásuk, hogy az új tartományokban a privatizációt előnyben részesítik a szanálással szemben.

Schlecht államtitkárral megállapodtunk abban, hogy a konzultációkat folytatjuk, legközelebb Budapesten. A hasonló plenáris üléseket azonban szakértőink konzultációi készítik elő.

A kormány egyetértése esetén levélben ütemezési és tematikai javaslatot tennék Schlecht államtitkárnak, hogy a költségvetési törvény elfogadása után februárban lenne célszerű folytatni a megbeszéléseket, amikor a német fél a most átnyújtott írásos tájékoztatókból felkészülne a konzultációra.

Javasolom, hogy a fenti konzultáción részt vett szakértők (Bakay Árpád helyettes államtitkár⁵²⁴ (Ip. és Ker. Min.)⁵²⁵, Kovács Álmos helyettes államtitkár (PM)⁵²⁶, Szatmári Tamás főosztályvezető (NGKM), Székely Árpád a Miniszterelnöki Hivatal

⁵²³ Valószínűleg a Hermes Bankról van szó.

⁵²⁴ Bakay Árpád (1928–2008) az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium energetikáért felelős államtitkára volt 1990. június 7. és 1993. január 1. között.

⁵²⁵ Ipari és Kereskedelmi Minisztérium.

⁵²⁶ A PM mozaikszó jelentése Pénzügyminisztérium.

tanácsosa, valamint a Külügyminisztérium és a Magyar Nemzeti Bank képviselője alkossák az állandó konzultációs küldöttség magyar tagozatát.

Javasolom, hogy a kormány jelölje ki az Egzisztencia Alap tárgyában kötendő kormányközi megállapodást előkészítő magyar tárgyaló-küldöttséget, amely haladéktalanul kezdje meg a tárgyalásokat a német partnerrel. A magyar tárgyaló küldöttségben az MNB mellett kapjon helyet a Pénzügyminisztérium, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma és az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium képviselője.

Budapest, 1990. december 11.

Készítette: *Székelly Árpád*

Jóváhagyta: *Dr. Mádl Ferenc*⁵²⁷

Kapják: Forrai István

Bod Péter Ákos

Jeszenszky Géza

Kádár Béla

Rabár Ferenc

Surányi György

Siklós Csaba

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

⁵²⁷ Kézírással.

II/3.
MAGYAR–FRANCIA KAPCSOLATOK

57.
Rejtjeltávirat Párizsból. Franciaország támogatja a demokratikus
átalakulási folyamatot
1990. május 29.

290. SZÁMÚ REJTJELTÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjeltávirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Párizs

Azonosító: PAR10878

Érkezett: 1990. május 29. 11:37

Készítette: Ny. J.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁵²⁸

.....⁵²⁹

Sürgős!

Jacques Faure KÜM kelet-európai főosztályvezető⁵³⁰ első beosztottunkkal együtt⁵³¹ fogadta Fülöp Mihályt⁵³². A kormányprogram és a vonatkozó utasítás alapján tájékoztatást kapott hazánk külpolitikai törekvéseiről, Európához való visszatérésünk prioritásáról, a francia–magyar kapcsolatok számunkra kiemelt jelentőségéről, a Szovjetunióval és a hazánkkal szomszédos államokkal kapcsolatos új törekvéseinkről, a határainkon túl élő magyarság iránti elkötelezettségünkről. Ez utóbbi és

⁵²⁸ Nem olvasható kézírás.

⁵²⁹ Ua.

⁵³⁰ Philippe René Yves Faure (1950–) 1976-tól a francia Külügyminisztériumban dolgozott, majd hét évig külszolgálaton volt Spanyolországban és az Amerikai Egyesült Államokban.

⁵³¹ A párizsi magyar nagykövetség első beosztottja 1990 októberéig Szathmáry György rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter volt.

⁵³² Fülöp Mihály a Magyar Külügyi Intézet tudományos munkatársa volt, majd 1990. augusztus 1-jétől az Intézet igazgatóhelyetteseként dolgozott.

általában a nemzeti kisebbségek vonatkozásában hangsúlyozást nyert: az olyan demokratikus államok, mint Franciaország bilaterális alapon, ezidejűleg az európai nemzetközi fórumok és integrációs szervezetek útján multilaterálisan is sokat tehet e kérdés rendezése érdekében.

J. Faure reakciója:

Amint az eddig is többször, különböző szinteken megerősítették, Mitterrand elnök januári látogatásával minőségi fordulat következett be kapcsolatainkban, változatlan céljuk azok mindenirányú intenzív fejlesztése. Amint azt Mitterrand elnök Budapesten is kifejtette, Franciaország a közép-kelet-európai térségben, s így Magyarországon sem egyes pártokat, vagy személyeket, hanem a demokratikus átalakulás folyamatát támogatja. A kétoldalú kapcsolatokban támaszkodva a korábban elért eredményekre azok fejlesztésére törekszik. Az új kormány külpolitikai törekvéseiben üdvözljük a folytonosságot, a kiszámíthatóságot, azt hogy az eddigi eredményeket alkotó módon kívánja továbbfejleszteni, mindez szilárd alapul szolgál kapcsolataink fejlesztéséhez. Franciaország célja az összeurópai együttműködés minél teljesebb kiszélesítése, ennek formai megfogalmazásának kerete Mitterrand elnök konföderációs javaslata. E konföderáció tartalmi elemeit közösen, a legszorosabb együttműködésben lehet kialakítani, ebben számítanak Magyarország aktív közreműködésére, partnerségére. A konföderáció alapja az Európai Közösségek kell, legyen. Annak erősítése biztosíték egyrészt az új demokráciák „fogadására”, másrészt – tekintve, hogy az erősítés Németország aktív közreműködésével és részvételével folyik – arra is, hogy a német egyesítés nem lesz semmilyen szempontból „teherként” Európa számára. Csakúgy, mint eddig aktívan támogatják Magyarország és az európai integrációs szervezetek közötti kapcsolatok elmélyítését, melynek Magyarország Európa Tanácsbeli teljes jogú tagsága után újabb állomása a közösséggel kötendő új típusú társulási szerződés lehet. Hiba lenne ugyanakkor a szerződést a csatlakozás „előszobájának” minősíteni, mivel az nem feltétele, ugyanakkor nem is biztosíték a teljes jogú csatlakozáshoz (pl. Spanyolország társulási szerződés nélkül lett tag, a társult Törökország [rövid időn] belül nem lesz tag).

Franciaország is az új típusú európai kollektív biztonsági rendszer híve, ennek formai és tartalmi elemei még kidolgozásra várnak, melyben szintén számítanak a magyar partnerségre.

A kisebbségek jogait Franciaország is az általános emberi jogok igen fontos elemének tekinti, azzal kapcsolatos álláspontját Rocard miniszterelnök tavalyi genfi beszéde és Mitterrand elnök budapesti megnyilvánulása⁵³³ tükrözi. Kiindulópontjuk

⁵³³ François Mitterrand második budapesti látogatása 1990. január 18–19-én volt, amikor kijelentette, hogy Magyarországot „mindkét világháború után megosztották területének kétharmadától”, emellett „Magyarország számára különösen fájdalmasnak” nevezte a nemzeti kisebbség kérdését.

a kisebbségekkel kapcsolatos problémák megoldásának feltétele annak az államnak a demokratizálódása, melynek területén élnek. Franciaország ezt a demokratizálódást mindenütt, ahol erre lehetősége van, kész minden eszközzel elősegíteni.

Lássa: VI. Területi Főosztály

MNL OL XIX-J-I-j 1990 26. doboz

58.

Rejtjeltávirat Párizsból. François Mitterand, a Francia Köztársaság elnöke és Michel Rocard miniszterelnök fogadják Antall Józsefet 1990. június 1.

297. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Párizs

Azonosító: PAR00915

Érkezett: 1990. június 01. 17:16

Készítette: Un.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁵³⁴

.....⁵³⁵

Azonnal!

Az elnök és a Miniszterelnöki Hivatal is megerősítette, hogy június 22–23-án fogadják Antall József miniszterelnök urat. Rocard miniszterelnök június 22-én 12 óra 30-kor folytat vele szűk körű megbeszélést, amit 13:15-kor a Miniszterelnöki Hivatalban általa adott munkaebed követ. Mitterand elnök az NSZK-ból történt visszaérkezése időpontjától függően – ami még nem meghatározott – vagy 22-én késő délután, vagy kora este, vagy pedig 23-án reggel fogadja Antall urat. A további programigényeket kérjük haladéktalanul közölni.

Lássa: VI. Területi Főosztály

MNL OL XIX–J–I–j 1990 26. doboz

⁵³⁴ Nem olvasható kézírással.

⁵³⁵ Ua.

59.

A magyar Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának
összefoglalója a magyar–francia kapcsolatokról
1990. június

Külügyminisztérium
VI. Területi Főosztály
002169/10/1990.

Szigorúan Titkos!
Készült: 15 példányban

MAGYAR–FRANCIA KAPCSOLATOK

A magyar–francia kapcsolatok jellemzője, hogy a magyar kezdeményező szerep a fejlesztési törekvésekben meghatározó. Franciaországgal fennálló viszonyunk alapproblémáját – változó intenzitású politikai érdeklődés, valamint a gazdasági, pénzügyi háttér elégtelensége – eddig még nem sikerült megoldani. Kétoldalú viszonyunk további sajátossága az, hogy Franciaország nyugat-európai integrációkban érvényesülő szerep miatt fontosságában meghaladja a bilaterális kapcsolatok kereteit.

A diplomáciai kapcsolatok II. világháború utáni felvételét (1946), majd nagykövetségi szintre emelését (1963) követően a magyar–francia viszony a 60-as évek végén indult fejlődésnek. Kádár János 1978. évi párizsi látogatásakor a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése fő irányait kijelölő Politikai Nyilatkozatot írt alá Giscard d'Estaing elnökkel⁵³⁶.

A kétoldalú párbeszéd 1980–1984 között a feszült nemzetközi helyzet ellenére sem szünetelt, rendszeresek voltak a miniszteri szintű találkozók. Kiemelkedő esemény volt Mitterrand elnök 1982. évi és 1990. évi magyarországi, valamint Kádár János 1984. évi – immár második – hivatalos franciaországi utazása. A legfelső szintű párbeszéd négy év utáni újrafelvételét jelentette Grósz Károly 1988. november 17–19-i franciaországi látogatása. A magyar kezdeményező szerep a kapcsolatok fejlesztésében meghatározó volt, s ez találkozott főként politikailag, részben gazdaságilag motivált francia érdeklődéssel.

A két legfelső szintű találkozó közötti időszakot a francia érdeklődés csökkenése jellemezte, amely kedvezőtlenül hatott a magyar–francia kapcsolatok fejlődési üte-

⁵³⁶ Valéry René Marie Georges Giscard d'Estaing (1926–) a Francia Köztársaság elnöke volt 1974. május 24. és 1981. május 21. között.

mére. Ez megmutatkozott egyrészt abban, hogy a gazdasági együttműködés a megfogalmazott szándékkal ellentétben sem fejlődött, francia miniszter nem járt Magyarországon. A francia érdeklődés csökkenésének oka az volt, hogy Európa politikája alakításában Párizs a hangsúlyokat annak nyugati, integrációs dimenzióira helyezte.

Mindazonáltal a két ország kapcsolataiban a politikai párbeszédben nem keletkezett szakadás, s ezt mindkét fél kiemelt fontosságúnak ítéli. A folytonosságot biztosította a magyar Országgyűlés elnökének 1985. évi franciaországi látogatása, valamint az, hogy az 1987 februárjában, Párizsban tartózkodó Szűrös Mátyást fogadta Mitterrand elnök is.

1987–88-ban megélénkült a hazánk iránti érdeklődés. Ennek okai között első helyen említhető a francia gazdasági helyzet alakulása (részben lemaradás nyugat-európai versenytársaival szemben, kereskedelmi mérleg deficitje, munkanélküliség, stb.). A gazdasági jellegű gondok megoldására tett törekvések a külpolitika érzékenységet eredményezték, a francia politikai gyakorlattól nem idegen módon. Ez különösen az 1987. szeptemberi Gazdasági Együttműködési VB ülésen csúcsonodott ki, de megfigyelhető volt a magyar-EGK tárgyalások során is.

1988 márciusában Raimond külügyminiszter⁵³⁷ Budapestre látogatott, s megbeszélései pozitívan hatottak a kétoldalú kapcsolatok alakulására. Konkrét eredmények születtek egyrészt politikai, másrészt gazdasági téren.

Mitterrand újráválasztása, a Rocard-kormány megalakítása a kelet-nyugati kapcsolatok francia újraértékeléséhez vezetett, s Magyarország az új francia Kelet-Európa politika érdeklődésének homlokterébe került. Hazánk társadalmi-gazdasági reformtörekvései, nyitási politikája élénk érdeklődést váltott ki a francia politikai körökben. A gazdasági együttműködésben az előrelépés szándéka egyre markánsabban fogalmazódik meg, bár az újonnan megjelent kölcsönös kezdeményezések ez ideig kevés eredményt hoztak.

Parlamenti kapcsolatok mind a Nemzetgyűléssel, mind a Szenátussal jók, aktívak. A magas szintű hivatalos delegációcsere rendszeres. Fabius személyében⁵³⁸ a Francia Nemzetgyűlés elnöke 1989. február 23–24-én első ízben látogatott Magyarországra. Bizottsági szinteken is megtörtént a kapcsolatfelvétel. 1989. július elején a Nemzetgyűlés Költségvetési Bizottságának tájékoztató küldöttsége, járt Magyarországon, s tartalmas programjuk alatt a magyar–francia kapcsolatok előmozdítására tettek ígéretet.

⁵³⁷ Jean-Bernard Raimond (1926–) Franciaország külügyminisztere volt 1986. március 20. és 1988. május 10. között.

⁵³⁸ Laurent Fabius (1946–) a Francia Nemzetgyűlés elnöke volt 1988. június 23. és 1992. január 22. között.

Mindkét házban működik baráti csoport. A Nemzetgyűlés baráti csoportjának delegációja tervek szerint az év szeptemberében tesz látogatást Magyarországon. 1989. szeptember 15–19-én zajlott le a Szenátus alkotmányjogi bizottsága delegációjának utazása is.

Az alkotmányos pártokkal és a politika vezető személyiségeivel – a szélsőséges elemeket, mint pl. Le Pen-t⁵³⁹ kivéve – kapcsolataink megfelelőek, s függetlenül attól, hogy kormányzó vagy ellenzéki erőről van szó, párbeszédünk folyamatos.

Gazdasági együttműködésünk intézményes és szerződéses keretei kialakultak. (A kettős adóztatás elkerüléséről szóló megállapodás 1982. óta, a beruházás védelmi megállapodás 1987. óta van érvényben.)

A gazdasági kapcsolatok jellemzője, hogy azokban – a kölcsönösen deklarált készség ellenére – nem tükröződött a politikai párbeszéd kedvező alakulása, s azok fejlődése messze elmaradt a két ország lehetőségeitől. Ebben szerepet játszottak a francia gazdaságban is meglévő szerkezet-átalakítási gondok, a protekcionizmus, a hagyományok és sok esetben a kölcsönös ismeretek hiánya.

Kereskedelmi forgalmunk hagyományos tőkés partnereinkhez képest (NSZK, Ausztria) viszonylag kis volumenű. Franciaország 1988-ban a legfontosabb fejlett tőkés országokkal bonyolított forgalmunkban, exportban a 7., importban a 6. partnerünk volt. Magyarország Franciaországnak kb. 60. kereskedelmi partnere úgy, hogy forgalmunk részaránya a 0,2 %-ot sem éri el, jelezve azt, hogy a francia reláció e téren meglévő gondjai csak nagy erőfeszítésekkel, hosszabb távon szüntethetők meg.

A forgalom alakulása az utóbbi években (M USD):

	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Export	128	120	147,5	190,4	211	242
Import	137	146	174,7	187,4	180	218
Összesen	265	266	322,2	377,8	391	460

(Megjegyzés: KM-statisztika)

1987-ben hagyományosan passzív forgalmunk kiegyenlítetté vált és kisebb magyar aktívum keletkezett. Ez a tendencia 1988-ban is fennmaradt. 1988. évi mérlegünk pozitív volt, elsősorban libamáj és sertéshús, valamint fogyasztási iparcikk exportunk növekedésének köszönhetően. Az 1988. évi forgalom az előző évhez képest exportban növekedést, importban pedig csökkenést mutat. Ez megközelítőleg egybe-

⁵³⁹ Jean-Marie Le Pen (1928–) alapította meg 1971-ben a francia Nemzeti Frontot, amelyben az euroszepticismus, a bevándorlás ellenesség, erőteljes nacionalizmus és a konzervatív eszmék keverednek.

esik a magyar exportnövekedés és a francia kereskedelmi mérleghiány növekedésének tendenciájával is. 1989-ben exportunk és importunk, valamint aktívumunk is tovább növekedett, bár ez utóbbi a magyar exporttörekvések erősödéséből is fakad.

A forgalom áruszerkezetét tekintve nincs jelentősebb változás. Kivitelünk összetétele a fejlett tőkés országok átlagánál kedvezőbb: a fogyasztási cikkek aránya magas (35%: elsősorban hűtő- és vízmelegítő berendezések), míg importunkban az anyagok és félkész termékek dominálnak (75%: vegyi- és gyógyszeripari termékek).

Magyar részről a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésének lehetőségét elsősorban a vállalati érintkezések élénkítésében, a mikro szférában látjuk, ugyanakkor növelve a kereskedelemfejlesztő tevékenység hatékonyságát. Ez utóbbi a Kereskedelmi Minisztérium, az MGK és franciaországi képviselőik együttműködésével, főleg a franciaországi rendezvények, a kiadványok készítése és terítése, a kirendeltségi kapcsolatfejlesztés és a gazdasági albizottságok keretében valósul meg, illetve üzlet- és szakember delegációk fogadásával.

A hazánk iránt megnyilvánuló fokozottabb érdeklődést jelzi J. M. Rausch külkereskedelmi miniszter⁵⁴⁰ 1987. április 17–19-i budapesti látogatása (francia külkereskedelmi miniszter a megelőző 7 év alatt nem járt Magyarországon).

Az 1989. április 24–27-i Lyoni Magyar Gazdasági Napok rendezvénysorozat és Beck Tamás kereskedelmi miniszter⁵⁴¹ franciaországi tárgyalásai a rendezvény alkalmából a kapcsolatok fejlesztési szándékáról tanúskodik.

Általában megállapítható, hogy hazánk iránt nőtt a francia gazdasági körök érdeklődése, elsősorban a banki szférában, s bizonyos jelek arra utalnak, hogy ebben a francia adminisztráció is bátorítást ad. 1989-ben francia segítséggel Nemzetközi Bankárképző Központ nyílt Budapesten⁵⁴². Az élénkülés az 1989. áprilisi Gazdasági Vegyes bizottság Pénzügyi Szekció ülésén is megnyilvánult, s a korábban irántunk legpasszívabb Crédit Lyonnais Bank⁵⁴³ is aktivizálódott.

A kooperációs megállapodások száma 40, ebből mintegy tucatnyi a mélyebb együttműködés. A legtöbb lehetőség ezen a téren az elektronika-számítástechnika, a mezőgépipar, az élelmiszeripar, vegyipar és korszerű építőipari technológiák cseréjében és átvételében látszik.

⁵⁴⁰ Jean-Marie Rausch (1929–) a Francia Köztársaság külkereskedelmi minisztere volt 1988. június 23. és 1991. május 15. között.

⁵⁴¹ Beck Tamás (1929–2014) Magyarország kereskedelmi minisztere volt 1988. október 5. és 1990. május 23. között.

⁵⁴² A Nemzetközi Bankárképző Központ részvénytársaságként 1988 novemberében nyitotta meg a kapuit. Huszonnyolc bank és a francia bankárképző (L'École Supérieure de la Banque – ÉSB) alapította. A Bankárképző igazgatóságának elnöki tisztét a Magyar Nemzeti Bank alelnöke töltötte be (2003-ig).

⁵⁴³ A Crédit Lyonnais francia bankot 1863-ban alapította Henri Germain. A bank 1993-ban csődbe ment.

Pozitívan értékelhető, hogy 1987-től kezdődően megnőtt a francia cégek érdeklődése a magyarországi világbanki finanszírozású tenderek iránt, és sikereket értek el. (Pl. finomkémiai program, műanyagipar.)

A tőke beruházási lehetőségek iránti francia érdeklődés megnövekedett, bár áttörés nem történt.

Kulturális együttműködésünket háromévenként (legközelebb 1990 júniusában) aláírásra kerülő munkatervek szabályozzák.

A munkatervek megfelelő módon tükrözik az általános kétoldalú viszony alakulását, ennek megfelelően 1984–1987. között a csökkenő tendencia uralkodott a végrehajtás során tapasztalt megszorításokkal együtt. Ez jellemezte az ösztöndíjas kapcsolatok alakulását is.

Pozitívként említhető a nyelvoktatás terén nyújtott francia segítség egyrészről a magyarországi kéttannyelvű gimnáziumok beindításában és a nyelvtanárok képzésében, másrészt az 1985-ben megnyitott párizsi Hungarológiai Központ (Párizs III. Egyetem) fenntartásában.

Egyezményes kereteken kívüli kulturális tevékenységünket a francia hatóságok nem korlátozzák.

A fővárosban és vidéken egyaránt eredményes kulturális munkát végez a Párizsi Magyar Intézet, amely 1989. februárban ünnepelte 60 éves fennállását. Az Intézet 1986-ban új épületbe költözött⁵⁴⁴, és ezzel működési feltételei jelentősen javultak.

Budapesten Francia Intézet működik, számára a francia kormány új épületet emel.

A két kulturális intézet és munkatársai jogállását és helyzetét kormányközi megállapodásban szabályoztuk, ami 1989. július 7-én aláírásra került.

Kapcsolataink gyakorlati bonyolítását bizonyos mértékben zavarják a francia vízumrendelkezések. A részleges könnyítés – 1990 tavaszán – pozitív jel, de továbbra is szükséges a vízumrendészeti szabályok liberalizálása, megelőzve a teljes vízummentességet.

François Mitterand elnök 1990. januári budapesti látogatása, illetve az új francia Kelet-Európa politikai meghirdetése új lendületet adhat a kétoldalú kapcsolatoknak. Ennek érdekében szükség van a szakminiszteri látogatásokra, elsősorban a piacgazdaság megteremtéséhez kötődő francia tapasztalat megismerésére (gazdasági, munkaügyi miniszter látogatása), valamint a magyarországi francia gazdasági jelenlét erősítésére.

Budapest, 1990. június

MNL OL XIX-J-1-j 1990 26. doboz

⁵⁴⁴ A Párizsi Magyar Intézet, a rue Bonaparte 92. szám alatt található, a Luxemburg kert szomszédságában.

60.

A Miniszterelnöki Hivatal összeállítása a magyar–francia gazdasági kapcsolatokról Antall József franciaországi látogatásához
1990. június

Miniszterelnöki Hivatal
Gazdaságpolitikai államtitkár

DR. ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNŐK
1990. JÚNIUS 22–23-I PÁRIZSI ÚTJÁNAK
GAZDASÁGI VONALVEZETÉSE

A Miniszterelnök úr szinte valamennyi párizsi megbeszélésén szóba kerülnek gazdasági kérdések. Az alábbiakban egy olyan tárgyalási témavázlatot adunk, amelyik fontossági sorrendben összegzi a témajavaslatokat, háttér információkat, valamint tárgyalások továbbfolytatására vonatkozó konkrét javaslatokat. Míg Mitterand elnökkel a témavázlat első felében szereplő stratégiai pontokat, addig a későbbi tárgyaló partnerekkel a témavázlat második felében helyet kapó konkrétumokat javasoljuk megvitatni.

I. Latin-Európa és a magyar külgazdaságpolitika

Magyarország kelet-európai kapcsolatrendszerének átalakulása, az egyoldalú szovjet orientáció felbomlása az Európába való visszatérést teszi lehetővé. A gazdasági kapcsolatrendszerünkben, ezen belül külkereskedelmünkben elfoglalt német és osztrák túlsúly ezt kiegyenlítő külgazdasági politika nélkül egyoldalú német gazdasági orientációt hozna létre.

Magyarország külgazdaság politikájában Franciaország a jövőben központi szerepet foglalhatna el részben a német gazdasági orientáció kiegyenlítőjeként, részben az Európai Közösséghez való csatlakozás koordinátoraként.

Franciaország nem csupán az Európai Közösség vezető hatalma, hanem Latin-Európa (Spanyolország, Portugália) felé is képes lehet közvetíteni a magyar törekvéseket.

II. Az állam megerősítése francia segítséggel

Az új magyar gazdaságpolitika és a szükséges radikális gazdasági átalakítás az állam, az államigazgatás megerősítését teszi szükségessé Közép- és Kelet-Európában, ezen belül Magyarországon. Gazdasági területen az állam Magyarországon soha nem volt annyira erős, mint ahogy az az ideológia és a politika felszínén látszott: az állami intézményeket lényegében az egypárt, illetőleg a monopolhelyzetben lévő nagyvállalatok tartották ellenőrzésük alatt.

A gazdasági átalakulás programjához egy olyan erős és korszerűen működő államigazgatás szükséges, amelyik szervezni képes a nemzetközi kapcsolatrendszer, vezérelni képes az átmenetet és annak strukturális és szociális feszültségeit. Az állami szerep megerősítését az előbbiek szükségessé teszik, a többpárti demokratikus rendszerre történő áttérés és az erős parlament intézménye pedig megfelelő ellensúlyt biztosítanak az állam túlzott újbóli megerősítése ellen.

Franciaországnak történelmi hagyományai, valamint kialakult politikai rendszere miatt erős államigazgatással, korszerűen működő állami intézményei vannak. A magyar kormány felkéri a francia kormányt, állami hivatalokat és állami intézményeket, hogy nyújtsanak széleskörű segítséget egy korszerűen működő, hatékony államigazgatás megteremtésére. Ezen belül segítséget kérünk a következő főbb területeken:

- a központi államigazgatási intézmények (minisztériumok) kiépítéséhez francia szellemi tanácsadás, magyar szakértők fogadása francia minisztériumokban, az ezzel kapcsolatos francia tapasztalatok írásbeli átadása,
- a francia közigazgatási és önkormányzati rendszerre vonatkozó ismeretek átadása, magyar szakemberek fogadása,
- államigazgatási szakemberek képzésében való francia segítség francia nyelvterületen, illetőleg Magyarországon,
- a francia információs rendszer, statisztikai adatszolgáltatási rendszerre vonatkozó tapasztalatok átadása a magyar Központi Statisztikai Hivatal újjászervezésével kapcsolatos feladatokban történő részvétel,
- a nyugati számviteli mérlegrendszerre történő átálláshoz francia segítség, az állami vállalatok vagyonának értékeléséhez francia cégek bevonása, állami intézmények ezzel kapcsolatos segítése.

A magyar állami intézmények (központi államigazgatás és önkormányzatok) megerősítéséhez nyújtandó francia segítség a következő formákat ölthetné:

- a francia közigazgatási, minisztériumi és önkormányzati felépítést ismerő 10–20 fős francia szakértői tanácsadó csoport felállítása, amelyik az év hátralévő felében

munkáját részben Budapesten, részben Párizsban végezné, és amely koordinálná a magyar államigazgatás átszervezéséhez nyújtandó francia szellemi, információs segítséget,

- azoknak a minisztériumoknak a feltérképezése, ahova magyar szakemberek érkezhetnek néhány héttől néhány hónapig terjedő tanulmányútra,

- 1990 őszén, Budapesten tartandó, francia koordinálással megvalósuló „közigazgatási konferencia”, amelyik a magyar önkormányzati választások után egy egyhetes előadás-sorozatban ismerteti az önkormányzatok működésére és felépítésére vonatkozó nyugat-európai, különösen francia tapasztalatokat,

- francia tanácsadók küldése a Központi Statisztikai Hivatal újjászervezéséhez, illetőleg a mintavételi statisztikai adatszolgáltatási rendszerre történő magyarországi átállásban való tanácsadáshoz,

- vagyonértékeléssel, mérlegelemzéssel és auditálással foglalkozó francia oldalról történő finanszírozása magyarországi megbízások teljesítésével, a magyar privatizációs programban szereplő feladatok ilyen oldalról történő megalapozására.

Francia támogatással évente néhány száz egyetemista tölthetne jelentősebb időt olyan francia főiskolákon és egyetemeken, ahol közigazgatási képzésben vesznek részt.

III. Francia–magyar gazdasági együttműködés

A magyar–francia örvendetesen erősödő és stabilizálódó politikai kapcsolatok jelenleg gazdasági bázissal nem rendelkeznek, a két ország külkereskedelmi kapcsolatai francia részről elenyészőnek, magyar részről a nyugati partnerek között a 6–7. helyet jelentik. Az erősödő politikai kapcsolatok alá meg kell teremteni a gazdasági alapot.

A francia nyelv és kultúra magyarországi terjesztését, a francia–magyar kulturális kapcsolatok bővítését a magyar kormány alapvetőnek tartja, ennek igazi alapja azonban a gazdasági kapcsolatokban van. A francia nyelv ismerete, a francia kulturális és személyes kapcsolatrendszer olyan mértékben bővül Magyarországon, amilyen mértékben erősödik a gazdasági mikrokapcsolat rendszeren keresztüli összeköttetés.

A külföldi, köztük a francia tőkebefektetések elősegítése érdekében a miniszterelnök létrehozta a Miniszterelnöki Hivatalon belül működő Külföldi Befektetések Irodáját a francia DATAR mintájára. Szakértő küldöttségünk múlt héten Párizsban járt, tanulmányozta a francia társintézmény munkáját. Az iroda feladata:

- a kormány által preferált területeken történő,
- a nagyobb jelentőségű,
- a nagyobb összegű befektetések külön figyelemmel kísérése, koordinálása.

A DATAR mintájára működő hivatal lesz felelős azért, hogy a jelentős francia tőkebefektetések gyorsan és a megfelelő magyar partnerhez kapcsolódjanak.

Jelezzük azt az igen kedvező tapasztalatot, amelyet a francia Schlumberger⁵⁴⁵ és a magyar Ganz állami vállalat⁵⁴⁶ létesített egymással. A Budapest melletti Gödöllőn létesített közös vállalat a kisváros gazdasági és szellemi életét felpozícionálta, a francia együttműködés egyik fellelőjévé alakult, fellendítette a kisvárosban a francia nyelv tanulása iránti igényt. Ez jelzi, hogy a fővároson kívüli ipari térségekben egy-egy nagyobb francia befektetés nem csupán gazdasági, hanem kulturális, sőt politikai hídfőállást is teremt.

A jövő évtől kezdődően átalakul a magyar társadalombiztosítás rendszere, új nyugdíjbiztosító intézetek jönnek létre, amelyek a jelenlegi állami tulajdon egy részét megkapják, és így önálló vagyonnal rendelkeznek majd. Segítséget kérünk a francia kormánytól a kitűnően működő francia nyugdíjbiztosító intézetek és általában a francia társadalombiztosítás tapasztalatainak átadásához, illetőleg felajánljuk üzleti alapon működő vegyes nyugdíjbiztosítók alapítását Magyarországon.

A magyar kormány szándéka, hogy a fővárosra koncentrálódó kereskedelmi bankszektort kiterjeszti a vidékre, különösen a vidéki kis- és középvárosokra. Az év második felétől folyamatosan beinduló magyar agrárreform előreláthatóan óriási pezsgést teremt a vidéken, a mezőgazdasági területeken. Különösen hasznos lehetne ebből a szempontból a Credit Agricole⁵⁴⁷ magyarországi jelenléte, és széleskörű mezőgazdasági bankhálózat kialakulásában játszott szerepe.

Több francia céggel (Matra Transport, Bouygus) folynak a tárgyalások a magyar közlekedési infrastrukturális rendszer fejlesztésében való részvételre. A budapesti metró további építésének ügye magyar–francia kormányközi tárgyalások révén oldható meg. Francia elképzelés szerint egy ún. „montázs-finanszírozási” javaslat alakulna ki, amelyik hosszú lejáratú francia és nyugat-európai hitelt, árukompensációt, magyar költségvetési forrást és magyarországi ingatlanok átadását együttesen tartalmazná. Kérjük a francia kormányt, hogy segítse ezeket a tárgyalásokat, különösen az árukompensációra és a hosszú lejáratú francia hitelre vonatkozó források feltárását.

Ismerjük azt a nem csupán francia részről, de a nagy francia befektető cégek részéről többször felvetett problémát, hogy a magyarországi ingatlanokat jogtisztán sze-

⁵⁴⁵ Conrad és Marcel Schlumberger 1926-ban alapította Schlumberger Limited vállalatot, amely az olajkitermelés egyik legnagyobb szolgáltatója a Világon.

⁵⁴⁶ A Ganz Vállalatot Ganz Abrahám alapította 1845-ben, amelyet a II. világháború után államosítottak. 1988-ban Ganz-MÁVAGOT több cégre bontották, és 1990 óta Ganz Holding Rt. néven működött.

⁵⁴⁷ A Credit Agricole Bank 1894-ben jött létre, amelynek kiterjedt franciaországi hálózata működik.

retnék igénybe venni vállalatalapításnál. A magyar Parlament legutóbbi határozata befagyasztotta az ingatlanok átruházását, ezzel kapcsolatosan a magyar kormány különleges intézkedést helyez kilátásba, amely szerint kormánybiztos kerül kinevezésre az állami ingatlanok hasznosításának kezdeményezésére, a magyar kormány a Parlament elé tervezi a sérelmezett jogszabály módosítását.

Javasoljuk annak megvizsgálását, hogy az örvendetesen bővülő francia kis- és középvállalkozói érdeklődés segítésére a francia kormány a francia vállalkozók első magyarországi utazásának költségeit fedezze. Tapasztalataink szerint egy ilyen gesztus fellendíthetné a kis- és középvállalkozók érdeklődésének konkrét befektetési alakulását.

Javasoljuk annak megvizsgálását is, hogy a Magyarországnak nyújtott francia hitelek (2 milliárd frank), illetőleg felajánlott különböző gazdasági jellegű segélycsomagok forrásából kerüljön elkülönítésre egy olyan garanciális alap, amelyik a kis- és közép méretű francia befektetések magyarországi befektetési garanciáját adná.

IV. Energetikai együttműködés

Ismert, hogy a szovjet gazdaságról leváló magyar gazdaság Achilles-sarka az energiacsőkérdés. Jelenleg villamos energiában és földgázban bepótolhatatlan a szovjet szállításoktól való függés, különösen az Adriai köőolajvezeték⁵⁴⁸ révén pénzügyi áldozatokkal a függés mérsékelhető.

A magyar gazdaságpolitika központi eleme, hogy az ország egyoldalú energiaszükségletét a politikai és gazdasági függetlenség érdekében felszámolja.

Ehhez tervezzük összekötni a magyar energetikai rendszereket a megfelelő nyugat-európai rendszerekkel.

Már eddig is több pozitív jelzés érkezett a Gaz de France⁵⁴⁹ és más francia vállalatok részéről az energetikai átállásban való részvételre, a technikai segítségre,

Kérjük a francia kormányt, hogy a várhatóan 1990 őszére elkészülő új magyar energia stratégia kidolgozásához nyújtson szakmai és technikai segítséget. Kérjük továbbá, hogy a francia kormány az illetékes francia cégek bevonásával hozzon létre egy olyan „energetikai tervezőcsoportot”, amelyik megvizsgálja a nyugat-európai és magyar energiarendszerek összekötésének műszaki, politikai és pénzügyi lehető-

⁵⁴⁸ Az Adriai köőolajvezeték az 1974-ben aláírt egyezmény értelmében 1978-ra épült meg, és évi 10 millió tonna kapacitással rendelkezett. A horvátországi Krk szigetétől Százhalombattáig húzódott, amely a tengeri úton szállított arab olajat továbbította Magyarországra és Csehszlovákia számára.

⁵⁴⁹ A francia kormány 1946-ban alapította a Gaz de France-t, amely földgáz értékesítéssel és az ehhez kapcsolódó szolgáltatásokkal foglalkozik.

ségét. A magyar kormány rendelkezésére álló előzetes információk szerint ezeket az összekötéseket, az energetikai rendszerben történő váltást legkésőbb 1995-ig meg kell valósítani. A tervezőcsoport külön megvizsgálná a technikai, gazdasági vagy politikai energetikai „probléma” rendezésének lehetséges nyugat-európai, ezen belül francia segítség nyújtását.

OTM Antall-hagyaték 20. doboz

61.

Témavázlat Antall József és Roland Dumas
francia külügyminiszter találkozásához
1990. június

Területi Főosztály
002169/9/1990.

Szigorúan Titkos!
Készült: 15 példányban

TEMATIKA DR. ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK ÚR
ÉS ROLAND DUMAS⁵⁵⁰ KÜLÜGYMINISZTER TALÁLKOZÓJÁHOZ

Az új Magyarország külpolitikája az összeurópai kötődések erősítését helyezi előtérbe, mert hazánk jövőjét az egységesülő Európában látja biztosítotttnak.

A biztonságos és stabil Európa, közös otthonunk kialakításához az európai államok, az USA és Kanada együttes erőfeszítéseire van szükség.

E folyamatban fontos esemény lesz az EBEE résztvevő országok 1990. decemberi párizsi csúcsertekezlete, amelynek előkészítéséért köszönetet mondunk Franciaországnak.

A párizsi csúcstalálkozó mérőöldkő lehet a francia köztársasági elnök által javasolt Európai Konföderációhoz vezető úton. Az új Magyarország a többpártrendszerű, demokratikus választással megtette az első lépést ezen az úton. Tudatában vagyunk annak, hogy az utat nekünk kell végigjárni, de reméljük, hogy közben megértő, segítő barátokra találunk. Franciaországra nagymértékben számítunk.

A francia kormány kelet-közép-európai politikájának sikeres megvalósításában érintettek és érdekeltek vagyunk.

Reméljük, hogy Franciaország tekintélyével és befolyásával hozzájárul ahhoz, hogy a Nyugat-Európában szokásos együttélési normák kontinensünk keleti felében is napi gyakorlattá váljanak, így pl. mindenféle kisebbség élhet jogával, a határok átjárhatókká váljanak.

Köszönjük Franciaországnak és Dumas államminiszter úrnak személyesen a nemzetközi szervezetekben (Valuta Alap, Európa Tanács, Európai Közösségek) nyújtott

⁵⁵⁰ Roland Dumas (1922–) francia külügyminiszter volt 1988. május 10. és 1993. március 28. között

támogatást, arra a továbbiakban is számítunk, nemzetközi, pénzügyi helyzetünk megőrzésének és javításának ez fontos eleme.

A kétoldalú kapcsolatokban a legfontosabb feladat minőségi áttörést elérni a gazdasági területen, erről tegnap a miniszterelnökkel részletesebben beszéltünk. A francia Külügyminisztérium sajátos eszközeivel elsősorban az ösztöndíjak adományozásának, franciaországi szakemberképzés, nyelvtanítás területén tehet sokat.

Miniszter úr megyéjének (Dordogne) szomszéd megyéje Gironde június 12-én hasznos megbeszéléseket folytatott Budapesten és Veszprémben a megyék közötti közvetlen együttműködésről. Kérjük Dumas urat, hogy személyesen is bátorítsa a kapcsolatok kialakítását a két ország régiói között.

Budapest, 1990. június

MNL OL XIX-J-1-j 1990 26. doboz

62.

Rejtjeltávirat Párizsból. Thierry de Beaucé külügyi államtitkár munkareggelit adott Jeszenszky Géza tiszteletére
1990. június 7.

301. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Párizs

Azonosító: PAR00947

Érkezett: 1990. június 07. 15:54

Készítette: Ki.

Ellenőrizte: Ki.

.....⁵⁵¹

Thierry de Beaucé külügyi államtitkár⁵⁵² munkareggelit adott Jeszenszky külügyminiszter úr tiszteletére, melyen francia részről részt vett J. Blot KÜM európai főigazgató,⁵⁵³ Rocard miniszterelnök támogatója és a KÜM több vezető munkatársa. Külügyminiszterünk választa a magyar külpolitika fő törekvéseit, a Varsói Szerződéssel, az új európai biztonsági rendszerrel, abban a Franciaország és hazánk szerepével kapcsolatos elképzeléseinket. Külön kitért a közép-európai térségre, azzal összefüggésben a magyar kisebbségek helyzetére, s e vonatkozásban Franciaország szerepvállalási lehetőségére. Hangsúlyozta érdekelttségünket a kétoldalú kapcsolatok mindenirányú fejlesztésében. Francia részről kifejtették: a megbeszélést a Dumas külügyminiszterrel Koppenhágában megkezdett párbeszéd folytatásának tekintik.

Konkrét javaslataik a kapcsolatok fejlesztésére:

– Politikai téren a konzultációs rendszer elmélyítése, szakértői szintű konzultációk folytatása a leszerelés, az „Európa építés”, az EBEÉ csúcs előkészítése, az „Európai Konföderáció” tartalmi elemei témaköreiben. E szakértői konzultációkra bármikor készen állnak.

⁵⁵¹ Nem olvasható kézírás.

⁵⁵² Thierry de Beaucé (1946–) Franciaország Külügyminisztériumának, a Quai d’Orsay kulturális, tudományos és műszaki ügyekkel és a miniszteri kapcsolatokkal foglalkozó államtitkára volt 1988 és 1991 között.

⁵⁵³ Jacques Blot a Quai d’Orsay európai főigazgatója volt 1985 és 1992 között.

– Gazdasági, kulturális, oktatási, műszaki-tudományos téren céljuk a francia kormány közép-európai programja minél előbbi illetve, gyorsabb megvalósítása. Ennek érdekében az eddigi nehézkes vegyes bizottsági rendszert rugalmasabb és gyorsabb rendszerrel kell felváltani.

Javaslatunk: Magyar részről jelöljenek ki egy olyan koordinátort, aki a kapcsolatok egészét tekintve állandó partnere lenne a budapesti francia nagykövetnek, s ezzel biztosítani lehetne a gyors előrelépést.

Ugyancsak javasolták a bécsi leszerelési tárgyalásokon résztvevő nagyköveteink – az együttműködés elmélyítése érdekében – alakítsanak ki különleges kapcsolatokat, erre nagykövetüket utasítják. A nemzeti kisebbségekkel összefüggésben kifejtették, hogy olyan megoldást kell találni, mely lehetőséget ad az új konfliktusok elkerülésére.

Ennek alapja: Nem lehet kérdésessé tenni a jelenlegi határrendszert, ugyanakkor biztosítani kell a lakosságok közötti kapcsolatok elmélyítését úgy, hogy minden nemzeti egység megőrizze saját identitását. A falakat jelentő határokat kötőjelekké kell változtatni. Thierry de Beaucé hangsúlyozta: Dumas külügyminiszter nagyon elégedett a koppenhágai megbeszéléssel, s türelmetlenül várják Antall miniszterelnök úr látogatását, melynek külön jelentőséget tulajdonítanak.

Külügyminiszterünk átadta Antall miniszterelnök úr Rocard miniszterelnökhöz intézett levelét, ígéretet kapott, hogy az még ma a miniszterelnök kezében lesz.

Lássa: A Miniszter Kabinet Irodája

Multi. Nemzt. Kapcs. Főo. [Multilaterális Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya]

VI. Területi Főosztály

Láttam: *Aláírás*⁵⁵⁴

Intézkedtem: *Aláírás*⁵⁵⁵

MNL OL XIX-J-1-j 1990 26. doboz

⁵⁵⁴ Nem olvasható kézírással.

⁵⁵⁵ Ua.

63.

Antall József nyilatkozata a francia Gyáriparosok Országos Szövetségében
1990. június 22.

DR. ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK ÚR NYILATKOZATA
A FRANCIA GYÁRIPAROSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉBEN
(1990. JÚNIUS 22.)

Hölgyeim és Uraim!
Elnök Úr!

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a 43 év óta első szabadon választott magyar kormány vezetőjeként találkozhatom Önökkel. Az a tény, hogy párizsi programom első pontja a francia gazdasági élet vezetőivel, a Gyáriparosok Országos Szövetségével való találkozás, jelképesnek is tekinthető. Sürget bennünket az idő, a kétoldalú kapcsolatokban éppen a gazdasági területen kell a leggyorsabban minőségi javulást elérni. Tartós, szilárd gazdasági háttérrel, kooperáción alapuló magyarországi francia gazdasági jelenléttel hozhatjuk létre kapcsolataink olyan mikrorendszerét, amely garanciája lehet a töretlen fejlődésnek.

Az új magyar kormány a gazdasági szférában a szociális piacgazdaság kiépítését tekinti elsődleges céljának. Gyökeres fordulatot kell végrehajtanunk. Az örökölt súlyos válság leküzdése megköveteli a gazdasági szerkezet és a tulajdonviszonyok átalakítását, az emberek gondolkodásába beivódott rossz beidegződések megváltoztatását.

A vállalkozás élénkítés és a határozott inflációellenes intézkedések a rövidtávú program központi elemei. A gazdasági kibontakozás számunkra az erős forintot, az állam szerepének újragondolását, az adminisztratív beavatkozás visszaszorulását, a verseny élénkítését, a privatizációt a tőkepiacot jelenti. Tudatában vagyunk annak, hogy gondjainkat elsősorban magunknak kell megoldani, de számítunk a külföldi tőke és a vállalkozók közreműködésére. Szeretném aláhúzni, hogy a külföldi részvétel a közreműködésben és nem csupán a segélyezésben látjuk. Külgazdasági kapcsolataink diverzifikálásában Franciaországnak nagy szerepet szánunk. Érzékeljük és értékeljük Franciaország nagyobb figyelmét a közép-kelet-európai térség irányába.

Örömmel tapasztaljuk, hogy a francia adminisztráció Magyarország felé is „megmozdult” az utóbbi időben. Ez megnyilvánult az Európai Közösségek keretében

nyújtott támogatásban és a kétoldalú kapcsolatokban is. Megelégedésünkre szolgál, hogy ezt az ütemet a francia üzletemberek is átvették. Köszönetemet fejezem ki az önök részéről megnyilvánult számos kezdeményezéséért.

Szeretném hozzátenni, hogy véleményem szerint eljött az ideje annak, hogy túl-
lépjünk a látogatások és ismerkedések szakaszán, és Önök tartósan jelen legyenek Magyarországon, folyamatosan tevékenykedjenek a magyar piacon.

Az elmúlt időszakban a magyar–francia gazdasági kapcsolatok bővülése bizonyítja, hogy van lehetőség a kétoldalú kereskedelem dinamikus fejlesztésére és a francia tőkebevonás növelésére. Noha a vegyes vállalatok száma csekély, az utóbbi időben nagyon jelentős üzletkötések is történtek (Bull, Thomson, gyógyszeripari termékek). Éppen ezért a jövőt illetően optimisták lehetünk.

A bővítéséhez a rendelkezésre álló pénzügyi keret (2 milliárd frankos francia felajánlás) a jó hatósági és szoros szakmai szövetségi kapcsolatok, amelyek kialakításában és fejlesztésében kiemelkedő szerepet játszott és játszik a GYOSZ⁵⁵⁶ – CNFP magyar tagozata – valamint az egymás piacain immár jelentékenynek mondható vállalati jelenlét biztosítja a megfelelő kereteket és eszközöket.

Biztosíthatom önöket arról, hogy hazánkban a megindult liberalizációs és struktúraváltási folyamatok fennmaradnak, erősödnek és a privatizációs lépések különös hangsúlyt kapnak.

Szeretném jelezni a francia gazdasági élet itt jelenlévő tisztelt képviselőinek, és Önökön keresztül a gazdasági, pénzügyi körök képviselőinek, hogy a „francia kapcsolat” fontosságát, súlyát a kormányon belül és a szakmai szervezetek közvetítésével, különös figyelemmel kezeljük. A legkonkrétabb bizonyíték erre, hogy Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter urat kineveztük a magyar–francia kapcsolatok magyar nemzeti koordinátorává. Kormányom eddigi lépései, mai látogatásom is jelzi, hogy nem áll szándékunkban az eddigi egyoldalú függést egy másikkal felcserélni, Franciaország tartós magyarországi jelenlétét kívánatosnak tartjuk.

Rendkívül nagy fontosságot tulajdonítunk a gazdasági élet képviselői közötti közvetlen kontaktusoknak is. Úgy vélem, a Magyar Gazdasági Kamara szerkezeti átalakulása után, a Vállalkozók Országos Szövetségének egyre erősödő tevékenységével újabb lehetőségek nyílnak arra, hogy a francia regionális ipari és kereskedelmi szervezetek, kamarák konkrét kooperációt eredményező kapcsolatokat alakítsanak ki egymással. Ehhez is kérem az Önök segítségét. Meggyőződésem, hogy a felajánlott ösztöndíjak (manager képzés, nyelvtanulási lehetőség) a kétoldalú kapcsolatok hosszú távú jövőjét szolgálják, ezért köszönetét mondom.

⁵⁵⁶ A GYOSZ mozaikszó jelentése Gyáriparosok Országos Szövetsége.

Hölgyeim és Uraim!

Röviden vázoltam Önöknek kormányom gazdaságpolitikai törekvéseit, a külföldi közreműködés lehetőségeit. Közös felelősségünk, hogy közös erőfeszítésekkel és tettekkel a magyar–francia kapcsolatok a 90-es években új minőségi szintre emelkedjenek.

OTM Antall-hagyaték 20. doboz

64.

Michel Rocard francia miniszterelnök pohárköszöntője
Antall József tiszteletére nyújtott ebéd alkalmával
1990. június 22.

A FRANCIA MINISZTERELNÖK POHÁRKÖSZÖNTŐJE
1990. JÚNIUS 22-ÉN ANTALL JÓZSEF ÚR
A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG MINISZTERELNÖKE
TISZTELETÉRE NYÚJTOTT EBÉD ALKALMÁVAL

Tisztelt Miniszterelnök Úr!
Kedves Barátaim!

Örömmel fogadom ma Párizsban az Ön személyében annak a magyar kormánynak a vezetőjét, mely az Önök országában 43 év után első ízben tartott szabad választás nyomán született meg. Hadd mondjam el, milyen nagy örömmel fogadom, és milyen nagyra értékeljük, hogy úgy akarta, egyik legelső útja Párizsba vezessen.

A Magyarországgal fenntartott politikai kapcsolataink az elmúlt évek során különösen tartalmasak voltak. A Francia Köztársaság Elnöke 1990 januárjában másodszorra tett hivatalos látogatást Magyarországon, és e látogatás során tárgyalt Önnel. A mi mai találkozásunk tehát sokkal több egy kapcsolatfelvételnél. Beleilleszkedik egy már nyilvánvaló párbeszédbe, melyet a francia kormánnyal egyetemben továbbvinni és megerősíteni szándékozom.

Az a határozottság, amellyel országát a demokrácia s a gazdasági és társadalmi korszerűsítés nehéz útján elindította, még inkább erre ösztönöz bennünket. A jogállam, a politikai pluralizmus, a szabad választások, az emberi jogok, a piac- gazdaság a társadalmi egyensúlyok tiszteletben tartásával, ismét megtalálják helyüket Magyarországon.

Mindez megannyi záloga az Önök ama akaratának, hogy Európa újjászervezésében, az elkövetkező évek egyik legfontosabb tétjében aktív részt vállaljanak. Szemünk láttára halványul el a hidegháborús Európa, az összetűzés és a bizalmatlanság helyére lép a dialógus és az együttműködés. Magyarország, ősi európai nemzet, mellyel annyi kötelék fűz bennünket össze, elhozza saját dinamizmusát és lelkesedését Európa létének ezen az új szakaszán.

Számíthatnak tehát Franciaország támogatására az Európai Tanácsba való felvételi kérelmüket illetően. Ugyancsak támogatjuk kérelmüket az Európai Gazdasági

Közösséggel kötendő társulási egyezmény létrejötte érdekében. Értékeljük a magunk részéről a magyar küldöttség együttműködését az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank megalakulásával kapcsolatos tárgyalások során.

Az egyik legnehezebb feladat, melyet meg kell oldanunk az, hogy elősegítsük egy új biztonsági berendezés megalkotását. Azok a politikai és katonai szövetségek, melyek az elmúlt négy évtized Európájában szemközt álltak egymással, még mindig léteznek ám a kényszerbarátságok ideje lejárt, s eljött az idő a szabad megegyezésekre. Önök már megtárgyalták a Szovjetunióval a Magyarország területén állomásozó szovjet csapatok fokozatos visszavonását, s ez egész Európa számára, és természetesen elsősorban az Önök számára, egy nagyobb biztonságot fog jelenteni.

Néhány nappal ezelőtt mondta a Köztársasági Elnök Úr, az európai erők jelenlegi állapotában a NATO továbbra is szükségszerű és mi kívánjuk, hogy az egyesült Németország ennek tagja legyen. Semmi sem tudná úgy biztosítani a békét, mint az összetartás és szolidaritás, melyet az évek során kiépítettünk. Ez nem ok arra, hogy ne gondoljuk át ennek a szövetségnek a katonai tartalmát, amely talán már nem alkalmazkodik kellően Európa új politikai arculatához.

Mint ahogy Ön is tudja, Párizsban összejönnek nemsokára az ottawai csoport miniszterei, azzal a feladattal, hogy megvizsgálják a német egyesülés külső vonatkozásait. Bár ez az egyesülés elsősorban a németek ügye, nem szabad, hogy mások kárára, vagy akár szomszédjaik aggodalmainak a figyelembe vétele nélkül menjen végbe, pontosan ilyen irányban fejtjük ki erőfeszítéseinket.

Az elmúlt hónapok eseményei, Kelet-Európa politikai emancipációja mutatják, hogy Európának megvannak a saját biztonsági érdekei. Ezeknek kifejezést kell tudjon adni az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet keretében, s ez lehetővé teszi a kelet-európai demokratikus átmenet megkönnyítését, elősegíti és ellenőrzi az egyidejű hagyományos leszerelést, végül felkészít [a] helyi jellegű válságok kockázata ellen.

A mi mai [Mi a mai], fejleményekben oly dús Európánkban gondolkoznunk kell közösen [az] új európai struktúrák létrehozásának érdekében. Idővel ezek a különféle elemek annak az európai konföderációnak a körében foglalnának helyet, melyet a Köztársasági Elnök Úr fölvázolt, és amely egyenjogú, szuverén nemzeteket társítana a béke és a szabadság Európájában.

Magyarország demokratizációja az országaink között meglévő kapcsolatoknak új impulzust tudott adni. Én mindent támogatok, ami kedvezően hathat kultúránk kölcsönös jobb megismerésére. Kulturális kapcsolataink gyümölcsét fogják élvezni a francia kormány áprilisban hozott új intézkedéseinek, amelyek eredményeképpen a költségvetésünk az eddiginél négyszer nagyobb mértékben fog részt venni a Magyarországgal való együttműködés fedezésében.

Gazdasági cserekapcsolatunkban előrelépés történt, és én igen bátorítónak ítélem a francia vállalatok érdeklődését a magyar piac iránt és a jelenleg már mintegy negyven egyes vállalat létrejöttét. Vitathatatlanul ezt az utat kell tovább követni, és Én nem kételkedem abban, hogy a gazdasági stabilitás és az infláció leküzdése érdekében kidolgozott intézkedéseik egyre több francia vállalatot fog magyarországi befektetésre ösztönözni. Ami engem illet, tőlem erre igen erőteljes bátorítást kapnak.

Számos olyan területe van a gazdasági életnek, amely iránt iparunk képviselői érdeklődnek, többek között a táv- és hírközlés, az energia minden formája, így a nukleáris energia és annak biztonsága is, az idegenforgalom, a közlekedés és szállítás, a számítástechnika és az autógyártás. Franciaország hajlandó jelentős szerepet játszani abban, hogy segítsenek önöknek a gazdaságukat megújítani. Vállalataink annál szívesebben fognak befektetni az önök országában, minél inkább érzik az önök bizalmát. Mély meggyőződésemm, hogy egy kiegyensúlyozott Európa a legjobb biztosítéka egy önmagával megbékélt Európának.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Kedves Barátaim!

Úgy Franciaországnak, mint Magyarországnak szívügye ennek az Európának a sikere. Erre a közös jövőre és a francia–magyar együttműködés fejlődésére, valamint a baráti magyar nép boldogságára kérem. Miniszterelnök Úr és kedves Barátaim, emeljük együtt poharunkat.

OTM Antall-hagyaték 20. doboz

65.

Antall József pohárköszöntője
a Michel Rocard által nyújtott ebéden
1990. június 22.

DR. ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK ÚR POHÁRKÖSZÖNTŐJE
A MICHEL ROCARD MINISZTERELNÖK ÁLTAL ADOTT MUNKAEBÉDEN
(PÁRIZS, 1990. JÚNIUS 22.)

Miniszterelnök Úr!
Hölgyeim és Uraim!

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy kevesebb, mint egy hónappal a 43 év után szabadon választott kormány megalakulása után egyik első külföldi utam Párizsba vezethetett. Szeretnék őszinte köszönetét mondani magam és kíséretem nevében a tartalmas programért, a kellemes fogadtatásért.

Legutóbbi párizsi tartózkodásom óta mindössze 4 hónap telt el. E rövid időszak után mégis gyökeresen más történelmi helyzetben lehetek ismét fővárosuk vendége. A közép-kelet-európai térségben mélyreható, korszakformáló változások következtek be, a Nagy Francia Forradalom bicentenáriumának évében elkezdődött forradalmi átalakulások első szakasza lényegében lezárult. Térségünk népei visszanyerték szabadságukat, s szabadságukkal felelősségüket saját sorsuk alakításáért. A magyar nép a szabad, demokratikus parlamenti választásokon utasította el a rákényszerített, idegen rendszert és tett hitet a reális programmal fellépő, nemzeti megújodást ígérő, a politikai paletta közepén elhelyezkedő pártok mellett. A békés magyar forradalom és a választások eredményeként létrejött felelős magyar kormány május 22-én meghirdette a nemzeti megújulás programját.

Ezen embercentrikus program megvalósítása nem lesz könnyű feladat, de erőt ad az a remény, hogy szuverenitását visszaszerző népünk előtt megnyílt a nemzeti és egyéni felemelkedés, az emberi jogok teljes körű gyakorlásának szabadsága, az Európába való visszatérés lehetősége. A múlt öröksége súlyos, a kedvezőtlen folyamatok megállítása és a jövő felé kitörés óhaja sürgős intézkedéseket követel.

A gazdasági szférában elsődleges célunk a szociális piacgazdaság megteremtése. Ez gyökeres átszervezést követel a gazdaság szerkezetében, a tulajdonviszonyok átalakításában, és ami talán a legnehezebb lesz, az emberek tudatának megváltozta-

tása. Meggyőződésem azonban, hogy csakis a döntően magántulajdonon és magánvállalkozáson alapuló gazdaság eredményezheti az oly nagyon várt gazdasági növekedést. Ez pedig elengedhetetlen második fő célkitűzésünk, a külföldi eladósodás megállításának eléréséhez. Tudatában vagyok annak, hogy e törekvések gyakorlati megvalósítása nem fog sikerülni áldozatok nélkül. Ezeket azonban a legitim magyar kormány vállalhatja és vállalnia is kell. Gazdasági céljaink megvalósítása során természetesen nem feledkezünk meg az emberről, hiszen egész programunk központjában az ember áll. A szociális piacgazdaság kiépítésében a szociális összetevőre is kellő hangsúlyt fektetünk. Nagy örömünkre szolgálna és segítene bennünket, ha az e téren szerzett francia tapasztalatokat is megismerhetnénk.

Miniszterelnök Úr!

Az új Magyarország a nemzeti felemelkedés egyik alkotórészének tekinti, hogy újratereptsük ezeréves európai identitásunkat, ismét elfoglaljuk az Európában bennünket megillető helyet.

E folyamat során nagymértékben számítunk a fejlett Nyugat-Európa megértő támogatására, segítségére. Minden lehetséges módon erősíteni kívánjuk az összeurópai kötődéseket, az európai politikai, gazdasági és kulturális érdekek ápolását, saját eszközeinkkel kívánunk hozzájárulni átalakuló európai kontinensünk arculatának formálásához.

Úgy vélem, hogy a szomszédos országokkal, így a Szovjetunióval az egyenjogúság alapján kialakítandó kapcsolatok, a nyugat-európai normák alkalmazására törekvés szűkebb térségünkben és a regionális együttműködés egyaránt fontos és pozitív lépések az egységes, demokratikus Európához vezető úton.

Bízunk abban, hogy ezen az úton, melynek későbbi szakaszát az általunk is jelentősnek tartott Európai Konföderáció képezi, sok barátra találunk. Meggyőződésem, hogy Franciaország, amelynek köztársasági elnöke, François Mitterand Úr az Európai Konföderáció ötletét meghirdette, a demokratikus Magyarországot igazi barátként üdvözli majd.

Mostani látogatásom kifejezi e reményünket. A magyar miniszterelnök párizsi útja több mint jelképes. Jelzi, hogy Franciaországnak kiegyensúlyozott külkapcsolati rendszerünk megteremtésében kiemelt szerepet szánunk. Eltökélt szándékunk, hogy eddigi egyoldalú függésünket nem cseréljük fel egy másikkal. Érzékeljük, és nagyra értékeljük Franciaország új politikáját térségünk irányába. Biztosíthatom Önöket, részünkről is megvan az akarat arra, hogy kétoldalú kapcsolatainkat a 90-es években új minőségi szintre emeljük. A hagyományosan jó politikai és kulturális kapcsolatok

mellett, azok megőrzése érdekében is szükséges, hogy figyelmünket most elsősorban a magyar–francia viszony szilárd, tartós gazdasági hátterének megteremtésére fordítsuk. Ennek konkrét megvalósításáról cseréltünk véleményt a GYOSZ vezetőivel ma délelőtt és a Miniszterelnök Úrral. Örömmel állapítom meg, hogy a tartós magyarországi francia gazdasági jelenlét óhaja kölcsönös. Meggyőződésem, hogy ez együttes erőfeszítésekkel megvalósítható. Ennek tudatában és a kölcsönösen előnyös, új minőségű magyar–francia kapcsolatok létrehozásának reményében emelem poharam Miniszterelnök Úr és francia barátainak egészségére.

OTM Antall-hagyaték 20. doboz

66.

A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József hivatalos látogatásáról a Francia Köztársaságban
1990. június 23.

Antall József, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke, Michel Rocard miniszterelnök meghívására, 1990. június 22–23-án hivatalos látogatást tett a Francia Köztársaságban. Tárgyaló partnere a kormányfő volt. Találkozott Jacques Chirac-kal⁵⁵⁷, a parlament két házának elnökével. Előadást tartott a Francia Gyáriparosok Szövetségében. Fogadta őt François Mitterrand köztársasági elnök. A kormányfők tárgyalása alkalmával Antall József kérte: Franciaország ne tekintse egynemű térségnek Kelet- és Közép-Európát, kezelje differenciáltan a térség országait. Michel Rocard hangsúlyozta, hogy a francia kormány kész erre. Francia részről támogatják Magyarország csatlakozási szándékát az Európa Tanácshoz. A gazdasági kérdések megtárgyalása során és a Gyáriparosok Szövetsége összejövetelén nagy érdeklődés mutatkozott magyarországi beruházások lehetőségei iránt, valamint vegyes vállalatok létesítését illetően. Megállapodás jött létre arról, hogy a francia fél segítséget nyújt a magyar oktatásügy fejlesztéséhez, valamint a helyhatósági választások után a helyi közigazgatási rendszer kialakításához, továbbá a magyar rendőrség demokratikus átszervezéséhez. A nemzetközi kérdések áttekintése során francia részről fölvetették a romániai helyzet problémáit. Antall József hangsúlyozta, hogy Magyarország megfontolt módszerekkel kívánja megoldani ezt a kérdést. A tárgyalások befejeztével Antall József sajtókonferencián adott tájékoztatást a nemzetközi sajtó képviselőinek.

A hivatalos látogatás programjától elkülönítve Antall József ünnepségen vett részt a Père Lachaise temetőben Nagy Imre és mártír társai emlékművénél.⁵⁵⁸

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 213–214. o.

⁵⁵⁷ Jacques René Chirac (1932–) Párizs főpolgármestere (1977–1995), francia miniszterelnök (1974. május 27. – 1976. augusztus 25. és 1986. március 20. – 1988. május 10.) volt.

⁵⁵⁸ Méray Tibor kezdeményezésére az Emberi Jogok Magyar Ligája 1986 végén úgy határozott, hogy Nagy Imre és mártírtársai kivégzésének harmincadik évfordulóján, 1998-ban emlékművet állítanak a párizsi Père Lachaise temetőben. Csatlakozott a kezdeményezéshez a Magyar Szabadságharcosok Szövetségének párizsi tagozata. Párizs polgármestere, Jacques Chirac ingyen parcellát adott az emlékmű felállításához, amelyet 1988. június 16-án, napra pontosan Nagy Imre és társainak kivégzésének harmincadik évfordulóján avattak fel.

67.

Jeszenszky Géza előterjesztése a Magyar Köztársaság Kormánya és a Francia Köztársaság Kormánya között a rövid időtartamú tartózkodásokra vonatkozó vízumkötelezettség megszüntetéséről szóló megállapodás kihirdetésére
1990. szeptember 12.

Magyar Köztársaság Külügyminisztere

Szigorúan Titkos!

Melléklet: 2db

002223/9/1990.

Dr. Antall József úr,
a Magyar Köztársaság miniszterelnöke
Budapest

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Mellékelten benyújtom a Magyar Köztársaság Kormánya és a Francia Köztársaság Kormánya között a rövid időtartamú tartózkodásokra vonatkozó vízumkötelezettség megszüntetéséről szóló megállapodás kihirdetése tárgyában a Kormány részére készített előterjesztést.

Kérem, hogy az előterjesztést saját hatáskörében szíveskedjék jóváhagyni.

Budapest, 1990. szeptember 12.

Üdvözlettel:
Jeszenszky Géza

[MELLÉKLET]

Külügyminisztérium
002223/9/1990.

Szigorúan Titkos!
Készült: 3 példányban
3. számú példány
Egyetért:
IM⁵⁵⁹: Dr. Bárd Károly⁵⁶⁰
BM⁵⁶¹: Dr. Korinek László⁵⁶²

ELŐTERJESZTÉS A KORMÁNYHOZ

A Kormány 3230/1990. határozata alapján Párizsban 1990. július 4-én aláírásra került a Magyar Köztársaság Kormánya és a Francia Köztársaság Kormánya közötti megállapodás a rövid időtartamú tartózkodásokra vonatkozó vízumkötelezettség megszüntetéséről.

A levélváltás formájában létrejött megállapodás 1990. július 15-én lépett hatályba.

A megállapodás hatálya egyrészről a Magyar Köztársaság területére, másrésztől a Francia Köztársaság megyéire és Tengeren Túli Területeire terjed ki. A viszonyosság alapján kiterjed továbbá a Monacói Nagyhercegségre is.

A Minisztertanács fenti határozata 2. pontjával összhangban a belügyminiszterrel és az igazságügy miniszterrel egyetértésben ezennel előterjesztést teszek a megállapodás Kormányrendelettel történő kihirdetése iránt.

⁵⁵⁹ Az IM mozaikszó jelentése Igazságügyi Minisztérium.

⁵⁶⁰ Bárd Károly (1951–) 1989 decemberétől a Németh Miklós vezette kormány Igazságügyi Minisztériumának miniszterhelyettese, majd 1990. június 1-jétől az Igazságügyi Minisztérium büntetőjogi kodifikáció felügyeletével megbízott helyettes államtitkára volt.

⁵⁶¹ A BM mozaikszó jelentése Belügyminisztérium.

⁵⁶² Korinek László (1946–) 1990. június 15. és 1993. április 1. között a Belügyminisztérium rendészeti felelős helyettes államtitkára volt.

A KORMÁNY [...]1990. RENDELETE A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KORMÁNYA ÉS A FRANCIA KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA KÖZÖTT
A RÖVID IDŐTARTAMÚ TARTÓZKODÁSOKRA VONATKOZÓ VÍZUM-
KÖTELEZETTSÉG MEGSZÜNTETÉSÉRŐL AZ 1990. ÉVI JÚLIUS HÓ 4.
NAPJÁN LÉTREJÖTT MEGÁLLAPODÁS KIHIRDETÉSÉRŐL

1. §

A Kormány a Magyar Köztársaság Kormánya és a Francia Köztársaság Kormánya között a rövid időtartamú tartózkodásokra vonatkozó vízumkötelezettség megszüntetéséről Párizsban, 1990. évi július hó 4. napján levélváltás formájában létrejött megállapodást e rendelettel kihirdeti.

2. §

A megállapodás magyar nyelvű szövege a következő:
(Írandó a magyar fél válaszlevelének teljes szövege)

3. §

(1) E rendelet kihirdetése napján lép hatályba, rendelkezéseit azonban az 1990. évi július hó 15. napjától kell alkalmazni.

(2) E rendelet végrehajtásáról a belügyminiszter gondoskodik.

Budapest, 1990. szeptember 12.

*Dr. Jeszenszky Géza*⁵⁶³

MNL OL XIX–J–I–j 1990 26. doboz

⁵⁶³ Kézírással.

II/4. EURÓPA TANÁCS, EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK, NATO

68.

A Magyar Köztársaság Országgyűlésének nyilatkozata
Magyarország csatlakozási szándékáról az Európa Tanácshoz
1990. május 2.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS NYILATKOZATA AZ EURÓPA TANÁCSHOZ VALÓ CSATLAKOZÁSÁNAK SZÁNDÉKÁRÓL

A Magyar Köztársaság Országgyűlése – melyet a magyar nép 1990. március 25-én és április 8-án szabadon és demokratikusan megválasztott –, az Országgyűlésben képviselt valamennyi politikai párt, ünnepélyesen kinyilvánítja eltökéltségét, hogy alkotmányosan biztosítani fogja az Európa Tanács Alapokmányában megfogalmazott eszmék és célok megvalósítását, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságjogok oltalmazásáról Rómában 1950. november 4-én aláírt Európai Egyezmény⁵⁶⁴ tiszteletben tartását.

Az Országgyűlés kifejezésre juttatja elismerését és köszönetét az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának és Parlamenti Közgyűlésének a példamutatóan nagylelkű döntéseiért, melyeknek köszönhetően az Országgyűlés hat tagja 1989 júniusa óta különleges meghívottként részt vehet a Közgyűlés munkájában, országunk más hivatalos képviselői pedig kivehetik részüket az Európa Tanács különböző fórumainak tevékenységéből.

⁵⁶⁴ „Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről Róma, 1950. november 4. Az aláíró Kormányok, az Európa Tanács Tagjai, figyelembe véve az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1948. december 10-én meghirdetett; figyelembe véve, hogy ez a Nyilatkozat a benne lefektetett jogok általános és hatékony elismerésének és megtartásának biztosítását célozza; figyelembe véve, hogy az Európa Tanács célja a tagjai közötti szorosabb egység megvalósítása és hogy e cél elérésének egyik módszere az emberi jogok és alapvető szabadságok megóvása és további fejlesztése; újra megerősítve mélyszéges hitüket azokban az alapvető szabadságokban, amelyek az igazság és a béke alapjai a világon, és amelyek fenntartásának legjobb eszköze egyrészt a hatékony politikai demokrácia, másrészt azoknak az emberi jogoknak a közös felfogása és tiszteletben tartása, melyeken ezek a szabadságok alapulnak; abban az elhatározásban, hogy – mint az európai országok hasonló felfogású kormányai, melyek a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös örökségével rendelkeznek – megteszik az első lépéseket egyes, az Egyetemes Nyilatkozatban foglalt jogok közös biztosítására;” Az Európai Egyezmény Preambuluma.

Az Országgyűlés annak a reményének ad hangot, hogy Magyarország rövid időn belül az Európa Tanács teljes jogú tagjává válhat.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 155. o.

69.

Antall József rövidített beszéde
az Európa Tanács Parlamentjének közgyűlésén
1990. május 16.

ANTALL JÓZSEF KIJELÖLT MINISZTERELNÖK BESZÉDE AZ EURÓPA
TANÁCS PARLAMENTJE KÖZGYŰLÉSÉNEK SOROS ÜLÉSÉN, RÖVIDÍTVE

Az európai egység gondolata számunkra nem új politikai program, hanem ezeréves történelmünkben következő evidencia. Magyarország a történelme során sokszor szenvedett Európa megosztottságától. A magyar nép roppant nagy erőfeszítéseket tett a demokratikus berendezkedés megteremtése érdekében. Ehhez a nemzetközi viszonyok most kedvezőek. A térségünkben zajló változások sikere a Nyugatnak is érdekében áll, hiszen az esetleges kudarc fölveti azt a veszélyt, hogy Európa keleti felének elszegényedése negatívan érintené a kontinens nyugati részét is. A gazdaságot illetően óriási feladatot jelent a központi irányítású gazdaság átalakítása piacgazdasággá. A feladat nehézsége többek között abban is áll, hogy ebben a munkában segítségre kevésbé számíthatunk, hiszen hasonló típusú problémával eddig senki, az Európa Tanács sem találkozott illetve állt szemben. A legsürgősebb feladataink egyike a gazdaság szerkezetének átalakítása, valamint tulajdoni szerkezetének olytén átalakítása, hogy a jelenleg kilencven százalékos állami tulajdoni részarány huszonöt-harminc százalékra csökkenjen. Magyarország számára stratégiai kérdés az európai integrációs szervezetekhez való csatlakozás; eltökélt szándékunk az integrálódás a Közös Piacba, bár tudjuk, hogy magát a kérdést sem fogják 1992 előtt napirendre tűzni. Arra viszont minden bizonnyal lehetőség van, hogy már viszonylag rövid időn belül bilaterális társulási szerződés jöjjön létre az Európai Közösségek és Magyarország között.

A hamarosan megalakuló új kormány programjának alapelemeként említhetem az emberi jogok, ezen belül a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartását. Hazánk politikai átalakításában semmiféle nacionalista vagy sovíniszta nézet vagy mozgalom nem játszhat szerepet. Jogunk van viszont arra, hogy óvjuk nemzeti értékeinket. A külpolitikánknak alapvető részét fogja képezni annak figyelemmel kísérése, hogyan viszonyulnak a határainkon kívül élő magyar nemzeti kisebbségekhez. Ez a szándék egyúttal azt a kötelezettséget rója ránk, hogy mi példamutató nemzeti-ségi politikát gyakoroljunk a határainkon belül.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 156–157. o.

70.

Jeszenszky Géza beszéde Párizsban,
a Nyugat-európai Unió Közgyűlésének ülésén
1990. június 7.

JESZENSZKY GÉZA KÜLÜGYMINISZTER BESZÉDE, PÁRIZSBAN
A NYUGAT EURÓPAI UNIÓ KÖZGYŰLÉSÉNEK ÜLÉSÉN

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a negyven év óta első szabadon választott kormány külügyminisztereként – az Önök elnökének meghívására – egyik első utam a változó Európában egyre fontosabb szerepet játszó szervezethez, a Nyugat-európai Unió Közgyűlésének ülésére vezethetett. Szerény értelemben történelminek is tekinthető, hogy a Nyugat-európai Unió több mint negyvenéves fennállása alatt először kap magyar külügyminiszter lehetőséget arra, hogy Önökhöz szóljon. Hálásak vagyunk azért a rokonszenvért, amely Nyugat-Európában és az Önök szervezete részéről a Kelet-Közép-Európában és ezen belül Magyarországon lezajló mélyreható változásokat kíséri. Ennek is köszönhető, hogy Magyarországon békés módon végbement a pártállam lebontása, a parlamenti demokrácia és a politikai pluralizmus megteremtése, mindezzel úttörő szerepet játszva az 1989. évi, európai korszakalkotó átalakulásban. Az új magyar kormány miniszterelnöke május 22-én ismertette az Országgyűlésben a *Nemzeti Megújulás* címet viselő kormányprogramot. E program ember centrikus arculatát tükrözik a fő fejezetek címei: ember és környezete, ember és művelődés, ember és társadalom, ember és gazdaság, ember-haza-világ. A gazdaság szférájában elsődleges cél a szociális piacgazdaság kiépítése. Másik alapvető cél a külföldnek eladósodásunk megállítása. Kormányunk a fizetési kötelezettségeknek eleget kíván tenni. Arra törekszünk, hogy a gazdasági növekedés olyan mértéket érjen el, ami az adósságtömeg gyarapodását megállítja és képessé teszi majd az országot, hogy Nyugat-Európa fejlett országaihoz partnerként kapcsolódjék. A már létező vagy most születő hazai vállalkozó réteg számára kedvező körülményeket biztosítva, erős középosztály létrejöttét kívánjuk előmozdítani. Ezt fejezte ki a kormánykoalíció legerősebb pártjának, az MDF-nek a választási jelszava: szabadság és tulajdon. Az új kormány a Magyar Köztársaság nemzeti érdekeinek elsődlegességén alapuló független külpolitikát fog folytatni. A fennálló kapcsolatok elmélyítésére törekszik minden európai és Európán kívüli, demokratikus berendezkedésű állammal, amely támogatja a Magyarországon zajló demokratikus átalakulási folyamatot. Magyarország fölemelkedésében elsősorban saját nemzeti erőforrásainkra,

nemzetünk tehetségére és vállalkozó szellemére építünk; azokra a kvalitásokra, amelyekről eddig inkább a külföldre kényszerült magyarok tettek tanúbizonyságot. De erősen számítunk a külföldi tőke és vállalkozók közreműködésére is.

Külpolitikánkban központi jelentőséget tulajdonítunk a politikai, gazdasági és kulturális érdekeink és közös hagyományok alapján a tág értelemben vett Európával való kapcsolatainknak. Talán nem szerénytelenség, ha azt mondjuk, hogy a Magyar Köztársaságban lezajlott változások Európa egységének megteremtését is elősegítik. A magyar külpolitika erőfeszítései tudatosan is erre irányulnak. Ennek tartalmi és intézményes kereteit kívánjuk kiépíteni az Európa Tanácsba való belépéssel, az Európai Közösségekkel kötendő társulási megállapodással, és más nyugat-európai szervezetek munkájába való bekapcsolódásunkkal is. Külpolitikánk európai iránya azonban nem áll ellentétben a széles értelemben vett atlanti együttműködés gondolatával. Kíváncsnak tartjuk az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő és örvéndesen fejlődő kapcsolataink további erősítését; hasonlóképpen kívánjuk fejleszteni a kapcsolatainkat Kanadával. Kiemelkedő fontossággal bír külpolitikánkban a szomszédos országokkal, így a Szovjetunióval és általában a kelet-közép-európai térség országaival való kapcsolataink fejlesztése, az egyenjogúság és a kölcsönös előnyök alapján. A jó szomszédtság jegyében mind a politikai, mind a gazdasági kapcsolatainkat új alapokra kívánjuk helyezni.

A magyar Országgyűlés illetve a kormány arra a felismerésre jutott, hogy országunk részvétele a Varsói Szerződésben ellentétes a nemzet 1956-ban kifejezésre jutott akaratával, és maga a Varsói Szerződés Szervezete is elveszítette létének értelmét. Magyarországnak a Varsói Szerződésből való kilépése érdekében politikai, jogi, katonai álláspontunk érvényesítése céljából, egyoldalú lépések helyett tárgyalásokat kezdeményezünk a Varsói Szerződés tagállamaival, figyelembe véve a nemzetközi jogi feltételeket, a szomszédaink álláspontját, valamint hadseregünk ütközéssége fenntartásának szükségességét. Külpolitikai vonatkozásban is kiemelt fontosságú feladatunknak tekintjük az emberi jogok, ezen belül a nemzeti kisebbségek kollektív és egyéni jogainak érvényre juttatását, határainkon belül és kívül egyaránt. Tekintettel arra, hogy a magyarság egyharmada él az országhatárainkon kívül, különleges jelentőségű számunka a magyar nemzet – mint nyelvi, kulturális és etnikai közösség – fennmaradásának támogatása. Nagyra értékeljük ebben az összefüggésben is a nyugat-európai demokratikus államok fellépését mindennemű nemzetiségi diszkrimináció felszámolása érdekében. Megkülönböztetett figyelmet fordítunk a regionális együttműködés különböző formáinak elmélyítésére, aminek a révén hozzájárulni kívánunk Európa stabilitásához és biztonságához. A kisebb nemzeti kultúrák – amilyen a magyar is – a regionalizmusban találhatnak teret nemzeti sajátosságainak a megőrzésére. Politikánk szerves részét képezi az önrendelkezés jogának elismerése és

érvényre juttatása. Ennek megfelelően Magyarország támogatja a német népnek egységes hazája újból való megteremtésére irányuló erőfeszítéseit. Meggyőződésünk, hogy az egységes Németország az új európai békerend tartós oszlopa lesz. Az új európai békerendnek a megteremtésében különösen fontos szerep jut kontinensünk integrációs és más nemzetközi szervezeteinek is. Ezért nagy örömmel vesszük tudomásul, hogy e szervezetek, köztük a Nyugat-európai Unió és annak Közgyűlése az elmúlt hónapokban megkülönböztetett figyelmet fordított a Kelet-Közép-Európában végbemenő történelmi értékű átalakulási folyamatra. Az Önök Közgyűlése márciusban rendkívüli ülésszakot szentelt teljes egészében ennek a témának. Üdvözljük a Nyugat-európai Unió Tanácsának április 23-i határozatát is, amelyben az Önök országainak külügyminiszterei megbízták a szervezet soros elnökét és az Unió főtítkárát, hogy tájékozódás céljából vegyék fel a kapcsolatot a demokratikusan megválasztott kelet-közép-európai kormányokkal. Mi a magunk részéről örömmel tekintünk kapcsolataink ezen új formáinak kialakítása elé. Az Önök Közgyűlésével immár másféléves múltra visszatekintő, dinamikusan fejlődő kapcsolatokat tartunk fenn. Jó érzéssel emlékezünk vissza az Önök Közgyűlése akkori elnökének, Charles Goerens úrnak⁵⁶⁵ a múlt év januári budapesti látogatására, és köszönjük Önöknek, hogy immár másodízben vesznek részt magyar parlamenti képviselők az Önök ülésén. A Nyugat-európai Unió Tanácsának a már említett határozatában megfogalmazott célkitűzésével összhangban, magyarországi látogatásra szeretném meghívni a Nyugat-európai Unió Tanácsa soros elnökét és a szervezet főtítkárát. A Közgyűléssel való kapcsolatok kölcsönös előnyöket biztosító továbbfejlesztése érdekében barátsággal várjuk – korábbi meghívásunkat megerősítve – a Közgyűlés küldöttségét is Magyarországon. Szeretnénk, ha ezekre a látogatásokra még az idén sor kerülhetne. A Nyugat-európai Unió Közgyűlésével való kapcsolatainknak, véleményünk szerint, új intézményes dimenziót biztosítana az, ha a Közgyűlés Magyarország számára különleges meghívotti státust adna.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 199–202. o.

⁵⁶⁵ Charles Goerens (1952–) luxemburgi politikus, aki ekkor a Nyugat-európai Unió Közgyűlésének elnöke volt.

71.

Rejtjeltávirat Madridból. Az Európa Parlament határozati javaslata Magyarország és az Európai Közösségek kapcsolatairól 1990. június 22.

178. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Madrid

Azonosító: MAD10680

Érkezett: 1990. június 22. 17:06

Készítette: Ny.J.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁵⁶⁶

.....⁵⁶⁷

Sürgős!

P. Bofill útján megkaptam és faxon felterjesztettem az Európa Parlament határozattervezetének szövegét a magyarországi helyzet politikai aspektusairól és az EK-val való kapcsolatokról. A szövegjavaslat Habsburg Ottótól⁵⁶⁸ származik.

Az előterjesztést az EP politikai bizottsága június 28-án Berlinben vitatja meg, ezt követően július 5-ig lehet az írásos módosító javaslatokat benyújtani. Az EP plenáris ülése várhatóan július 11-én, vagy 12-én hoz határozatot fenti témáról. Módom van arra, hogy esetleges észrevételeinket, javaslatainkat Bofill útján jelezzük. Kérem ezeket sürgősen, ezúton, vagy MALÉV⁵⁶⁹ postával kiküldeni és a felterjesztett anyagot bizalmasan kezelni.

Lássa: Tökés Int. Főo. [Tökés Integráció Főosztálya]

VI. Terület Főosztály

⁵⁶⁶ Nem olvasható kézírással.

⁵⁶⁷ Ua.

⁵⁶⁸ Habsburg Ottó (1912–2011) az utolsó Habsburg trónörökös, aki 1961. március 31-én lemondott ausztriai trónigényéről. 1936-tól a Páneurópai Unió tagja, 1957-től az alelnöke, 1973-tól az elnöke volt. Tagja volt az Európai Parlamentnek 1979 és 1999 között.

⁵⁶⁹ A MALÉV betűszó a Magyar Légiközlekedési Vállalat cég nevéből ered, ami Magyarország légitársasága volt 1946 és 2012 között.

[MELLÉKLET]

Határozati javaslat a magyarországi helyzet politikai aspektusairól és az EK-val való kapcsolatokról

Az Európai Parlament

- figyelembe véve a politikai ügyekkel foglalkozó bizottsága döntését;
- figyelembe véve a Tanács és az EPE keretében⁵⁷⁰ összegyűlt külügyminiszterek ezzel kapcsolatos nyilatkozatait;
- figyelembe véve a közép-európai államokkal, s különösképpen Magyarországgal való kapcsolatokra vonatkozó döntéseit;
- figyelembe véve a Politikai Ügyek Bizottságának tájékoztatását

A) meglelégedéssel nyugtázza, hogy Magyarországon társadalmi és állami téren létrejött a szabadság, a demokrácia és a pluralizmus által jellemzett rend, amely megvalósulást nyert az első, 1990. március 25-i és április 8-i szabad választások és a 45 év óta első szabad kormány 1990. május 3-i kinevezése által.

B) meglelégedéssel állapítja meg, hogy Magyarországon újból hitelt érdemlő módon, tiszteletben tartják az emberi jogokat

C) meglelégedéssel nyugtázza a bekövetkezett haladást és azokat a terveket, amelyeket Magyarország az etnikai csoportok és a kisebbségi nyelvek vonatkozásában kezdeményeztek, s amelyek példaértékűek Közép-Európa számára.

D) ezen összefüggésben aláhúzza a magyar kisebbségi politika jelentőségét, mint hozzájárulást a közép-európai kisebbségi problémák megoldásához, tekintettel e régió egyik legfontosabb feladatára: az emberi jogok és a nemzeti kisebbségek tiszteletben tartásának gyors, hatékony és általános érvényesítésére, mint a közép-európai békés rend alapjára.

E) meglelégedését fejezi ki a magyar kormánynak a vallásszabadsággal kapcsolatos kérdésekben megtett lépései felett és kéri ez utóbbit, hogy késedelem nélkül tovább folytasson tárgyalásokat az egyházakkal, hogy azok újból teljes mértékben teljesíteni tudják küldetésüket.

F) elismeri, hogy a legnehezebb problémák gazdasági természetűek, figyelembe véve, hogy Magyarország, egyfelől, piacgazdaság bevezetésére törekszik a reprivatizáláson és a gazdaság korszerűsítésén, közlekedési, hírközlési, energia-, egészség-

⁵⁷⁰ Az Európai Politikai Együttműködés (EPE) – European Political Cooperation (EPC).

ügyi és oktatási infrastruktúrák megteremtésén, szabad ár- és bérrendszer megteremtésén, a szubvenciók leépítése, a szabad verseny és a kereskedelem liberalizálásának realizálásán keresztül, másfelől a 25%-ot meghaladó infláció csökkentésének, az egészségügyi segítségnyújtást átfogó szociális hálózat megteremtésének, az időskorúak biztosítása és a nyugdíjak, valamint a környezetvédelem fejlesztése óriási feladatával találja magát szemben.

G) tudatában van annak, hogy ezek az egyidejűleg felmerülő problémák és intézkedések nem oldhatók meg a nyugati világ, s különösképpen az Európai Közösségek szolidáris és széles körű segítsége nélkül.

H) meglegedését fejezi ki azon tény felett, hogy a nemrégiben megválasztott parlament kifejezésre juttatta csatlakozását Európához, s hogy az új kormány elsőbbséget tulajdonított az Európai Közösségekkel való kapcsolatoknak, beleértve az utóbbihoz való csatlakozást is.

1.) Felkéri a közösségi tagállamok kormányait és parlamentjeit Magyarországnak az Európa Tanácsba való felvételére irányuló kérelmével kapcsolatosan, hogy támogassák ezt a kérelmet;

2.) Felkéri a Miniszterek Tanácsát, hogy bízza meg a Bizottságot a társulási szerződésről szóló tárgyalások késedelem nélküli megkezdésével;

3.) Meglegedéssel veszi tudomásul azokat a közösségi intézkedéseket, amelyeket a kereskedelmi és együttműködési megállapodás tökéletesítésének céljával vezettek be, különös tekintettel a mennyiségi korlátozások leépítésére, a piaci hozzáférés megkönnyítésére és az általánosított preferenciák biztosítására;

4.) Támogatja azokat az erőfeszítéseket, amelyek a Közösség és Magyarország gazdasági együttműködés ösztönzésére irányulnak, különös tekintettel a közlekedésre, a vízgazdálkodásra, az energiaellátásra, a kis- és középvállalatok fejlesztésére és a hírközlésre;

5.) Kifejezi élénk óhaját, hogy fokozatosan terjedjen ki Magyarországra is a személyek, tőkék és szolgáltatások Közösségen belüli szabad áramlása;

6.) Úgy véli, hogy meg kell kezdeni intézkedések bevezetését azzal a céllal, hogy alkalmazásra kerüljön a szabad letelepedés joga és kölcsönös jelleggel elismerésre kerüljenek a titulusok;

7.) Meglegedéssel nyugtázza a PHARE-program bevezetését a gazdasági együttműködés gyors kibővítése és támogatása, az infrastruktúra, a környezetvédelem, a tudomány, a kultúra, a szakképzés fejlesztése területén;

8.) Kéri a Bizottságot, hogy minél előbb terjesszen élő egy, a technológia- és tudományos transzfer kiszélesítésével kapcsolatos programot, beleértve szakértők tanácsadói minőségben történő küldését átmeneti időszakra;

9.) Támogatja a környezetpolitikával, Magyarországnak az Európai Környezetvédelmi Ügynökségben⁵⁷¹ való részvételével kapcsolatos célok kölcsönös összehangolását és szükségesnek véli megfelelő költségvetés politikai intézkedések megtételét a magyarországi környezetvédelem támogatása érdekében;

10.) Hisz az EK és Magyarország közötti szolidaritásban, amelynek tetőpontja Magyarországnak az EK-hoz való közeli csatlakozása lesz.

11.) Megbízta elnökét, hogy jelen határozatot adja át a Tanácsnak, az EPE keretében ülésező külügyminisztereknek, a közösség 12 tagállamának, valamint a Magyar Köztársaság kormányának.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 98. doboz

⁵⁷¹ Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (European Environment Agency – EEA) székhelye Koppenhágában található, amely 1990-ben jött létre és a tényleges tevékenysége 1994-től vett nagyobb lendületet.

72.

Jeszenszky Géza jelentése a minisztertanácsnak Jeszenszky Géza és Manfred Wörner NATO-főtitkár, illetve Peter Corterier, az Észak-atlanti Közgyűlés főtitkára közötti megbeszélésről 1990. július 5.

Külügyminisztérium

001822/3/1990

VI-L/NATO⁵⁷²

Szigorúan Titkos!

Készült: 56 példány

00058. számú példány

JELENTÉS A MINISZTERTANÁCSNAK DR. JESZENSZKY GÉZA
KÜLÜGYMINISZTER ÉS MANFRED WÖRNER NATO-FŐTITKÁR
ÉS PETER CORTERIER, AZ ÉSZAK-ATLANTI KÖZGYŰLÉS FŐTITKÁRA
KÖZÖTTI MEGBESZÉLÉSEKRŐL

Kezdeményezésünkre 1990. június 29-én hivatalos kapcsolatfelvételt és eszmecsere-re került sor Brüsszelben dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter és Manfred Wörner, a NATO főtitkára között. A NATO központjában külügyminiszterünk részt vett az Állandó NATO Tanács heti ülésén is, amelyen, a NATO főtitkárán, s általános helyettesén kívül a 16 NATO-tagország nagykövete volt jelen.

Brüsszeli tartózkodása során Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter megbeszélést folytatott P. Corterier-vel, az Észak-atlanti Közgyűlés főtitkárával is.

Kiss Tibor id. [ideiglenes] ügyvivő⁵⁷³ ebédet adott külügyminiszterünk tiszteletére, amelyen részt vett P. Corterier, az ÉAK főtitkára, H. Wegener, a NATO főtitkár-helyettese⁵⁷⁴, S. Lunn, az ÉAK főtitkár-helyettese⁵⁷⁵, s J. Borawski, az ÉAK Politikai Bizottságának igazgatója is.⁵⁷⁶

⁵⁷² Kézírással.

⁵⁷³ Kiss Tibor 1989 augusztusától II. osztályú tanácsos, majd 1991 márciusától I. osztályú tanácsos a brüsszeli magyar nagykövetségen, illetve a nagykövetség első beosztottja volt.

⁵⁷⁴ Henning Wegener (1936–) a Németországi Szövetségi Köztársaság diplomatája, illetve a NATO Politikai Ügyek főtitkár-helyettese volt 1986 és 1991 között.

⁵⁷⁵ Simon Lunn (1941–) brit diplomata, aki 1983 és 1989 között a NATO nemzetközi törzsénél a védelmi tervezést és a CFE leszerelési tárgyalásokat koordinálta, majd az Észak-atlanti Közgyűlés főtitkár-helyettese volt 1988 és 1997 között.

⁵⁷⁶ John Borawski (1957–2000) az Észak-atlanti Közgyűlés Politikai Bizottságának igazgatója volt.

Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter és Manfred Wörner NATO-főtitkár közös sajtóértekezletet tartott, majd exkluzív interjút adott magyar és belga újságíróknak.

I.

A NATO főtitkárával való találkozó során Dr. Jeszenszky Géza M. Wörner kérésére szólt a demokráciába, s a piacgazdaságba való átmenet belső feltételrendszeréről, ismertette az új magyar kormány külpolitikai céljait, s a többi között a nyugati értékrend melletti elkötelezettségünkről, európaiságunkról, majd a magyar és az európai érdekek egybeeséséről szólt. Ezzel összefüggésben rámutatott arra, hogy kormányunk kül- és katonapolitikai lépéseknél – így a Varsói Szerződésből való kilépési szándékánál is – felelősséggel jár el, messzemenően figyelembe veszi az összeurópai érdekeket is.

Külügyminiszterünk tájékoztatta a NATO főtitkárát a Varsói Szerződéssel kapcsolatos álláspontunkról, a VSZ PTT-n miniszterelnökünk által kifejtettekről. Elmondta, hogy nem tartjuk indokoltnak a Varsói Szerződés további fenntartását, s 1991 végéig tárgyalások útján ki kívánunk lépni a VSZ katonai szervezetéből. Hangsúlyozta ugyanakkor azt is, hogy lépéseink országunk teljes szuverenitásának visszaállítása mellett nem zavarhatják a magyarországi szovjet csapatkivonások menetét, illetve a bécsi haderő csökkentési tárgyalásokat.

Ennek kapcsán a külügyminiszter utalt arra is, hogy új két- és többoldalú biztonsági garanciákra – pl. szomszédos országokkal, regionális alapon – lesz szükségünk, s e tekintetben számítanánk a Nyugat garanciáira is.

Dr. Jeszenszky Géza kifejtette, hogy Magyarország egy páneurópai biztonsági rendszer megteremtésében érdekelt, amelynek alapját a jól működő európai szervezetek (pl. NATO, amelyet a korábbi felfogással ellentétben nem tekintünk ellenségnek), a CSCE folyamat kibővítése adhatnák. Kiemelte azt is, hogy az európai biztonság és stabilitás szempontjából szükséges és fontos az Egyesült Államok európai jelenléte, illetve transzatlanti együttműködés fenntartása. Ezzel összefüggésben azonban rámutatott arra, hogy hiba lenne a Szovjetuniót az európai folyamatokból kirekeszteni, biztonsági érzékenységet figyelmen kívül hagyni, s Európa megosztottságát esetleg a magyar–szovjet határra áthelyezni.

A NATO Állandó Tanácsa előtt a magyar külügyminiszter a nagykövetek kérdésére válaszolva átfogó képet adott az új magyar kormány kül- és biztonságpolitikai koncepciójáról, s így többek között szólt hazánk európai integrálódásának (EK, ET, NYEU) kérdéséről, a biztonság átfogó értelmezéséről, annak politikai, gazdasági, s emberi jogi aspektusairól, az európai biztonsági és együttműködés kiszélesítéséről, egy új páneurópai biztonsági rendszer létrehozásának szükségességéről.

Egy esetleges NATO–VSZ egyezmény, deklaráció kérdése kapcsán elmondta, hogy a tömbmegközelítés már nem járható út, s közös deklarációt a tagországok – pl. 23 ország – adhatnának ki.

A magyar–NATO viszony kérdésében Dr. Jeszenszky Géza azt hangsúlyozta, hogy a kapcsolatok szélesítésében, rendszeres konzultáció és együttműködés kiépítésében vagyunk érdekeltek, s hasznosnak tartanánk a szakértői és tudományos kontaktusok bővítését is. Ennek szellemében hivatalos magyarországi látogatásra hívta meg M. Wörner NATO főtitkárt.

Manfred Wörner, a NATO főtitkára nagyra értékelte a magyarországi fejlődést, s méltatta azt a szerepet, amelyet Magyarország játszott a közép-kelet-európai változásokban, majd jelezte, hogy nagy érdeklődéssel és szimpátiával figyelik a demokráciába és a piacgazdaságba való átmenet fejleményeit, az új kormányzat törekvéseit.

A NATO főtitkára kifejtette, hogy az Észak-atlanti Szövetség a bizalomra és biztonságra épülő új európai együttműködési rendet kíván létrehozni. Az új – a Szovjetuniót is magába foglaló – páneurópai kooperatív rendszer egyik alappillére lesz a megváltozó NATO, hiszen pl. a 35-ök rendszere, az Európai Közösségek, vagy az Európa Tanács a résztvevők különböző helyzete és érdekei miatt nem tudja azt a biztonságot nyújtani a Nyugat számára, mint a NATO.

A NATO, mint védelmi szervezet kooperatív, partneri kapcsolatok kialakítására törekszik a Szovjetunióval, a VSZ tagországaival. Az új helyzet szükségessé teszi a NATO-stratégia módosítását. A szervezet a jövőben is politikai fegyverként kívánja kezelni a nukleáris eszközöket, s soha nem fogja elsőként használni fegyveres erejét, ugyanakkor fenntartja a nukleáris fegyverek elsőkénti bevetésének jogát.

A háború lehetőségének elkerülése érdekében a NATO kész a fegyveres erők és fegyverzetek lehető legalacsonyabb szintjének kialakítására, de az új biztonsági struktúrának biztosítania kell, hogy az európai nemzetek „egyenlőnek és szabadnak” érezhessék magukat, s a nemzeti önrendelkezés alapján akarataiknak megfelelően vehessenek részt az új európai rendben.

A Varsói Szerződésről szólva a főtitkár megjegyezte, hogy az a NATO-tól teljesen eltérő, más típusú szervezet, s az egyes tagországok kilépési szándékát tiszteletben tartva nem kívánnak beavatkozni a VSZ ügyeibe. Nem tartotta reálisnak a VSZ–NATO meg nem támadási szerződésre vonatkozó elképzeléseket, ugyanakkor nem zárta ki a tagországok részéről kiadandó közös deklaráció lehetőségét.

M. Wörner a megbeszéléseket őszintének, igen hasznosnak, érdekesnek és biztónak jellemezte. Szerinte ez a találkozó is bizonyította, hogy a NATO a lehető leg szélesebb kapcsolatokat óhajtja kiépíteni a VSZ tagországaival, s különösen a nyugati értékeket elfogadó Magyarországgal.

Intenzifikálni kívánják a baráti kapcsolatokat hazánkkal, készek a további politikai kontaktusok létesítésére, konzultációkra. A NATO főtitkára örömmel elfogadta a magyarországi látogatásra szóló meghívást. Sikereket kívánt a stabil demokrácia és a piacgazdaság megteremtéséhez. Kifejezésre juttatta, hogy a NATO és tagországai ehhez minden lehetséges segítséget megadnak. Egy újságírói kérdésre válaszolva elmondta, hogy megítélése szerint Magyarország, mint a demokrácia térhódítását előmozdító, szimpátiát élvező ország, fontos politikai szerepet játszhat a jövő Európájának kialakításában.

H. Wegener, a NATO főtitkárhelyettese felvetette, hogy lehetőség nyílhat konkrét magyar–NATO együttműködésre a hagyományos fegyverkorlátozás ellenőrzésében (ellenőri csoportokba való bekapcsolódás, adatfeldolgozás, hasznosítás), s az „Open skies” megvalósításában is.

II.

Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter az Észak-atlanti Közgyűlés brüsszeli székházában megbeszélést folytatott P. Corterier-vel, a szervezet főtitkárával, amelynek során eszmecserét folytattak az európai biztonságról és együttműködéssel kapcsolatos kérdésekről, majd meglelégedéssel állapították meg, hogy szoros, széles körű kapcsolatok alakultak ki hazánk és az ÉAK között. Egyetértettek abban, hogy szükséges és hasznos az együttműködés további kiszélesítése.

Ennek szellemében külügyminiszterünk megerősítette P. Duffy-nak,⁵⁷⁷ az ÉAK elnökének és P. Corterier, az ÉAK főtitkárának Magyarországra szóló meghívását, s jelezte, hogy ez év őszén várjuk az ÉAK bizottságainak (politikai és a védelmi, a gazdasági és a műszaki-tudományos) budapesti látogatását.

P. Corterier elmondta, döntés született arról, hogy az ÉAK ez év őszi, londoni ülészakán olyan állandó státuszt biztosítanak hazánknak, amely lehetővé teszi parlamenti képviselőinknek szervezetük munkájába való érdemi bekapcsolódását.

III.

A brüsszeli látogatás, a történelminek nevezhető hivatalos kapcsolatfelvétel lehetőséget biztosított, hogy a NATO július eleji csúcstalálkozója előtt közvetlenül tájékoztassuk a NATO és az ÉAK vezetését a magyarországi változásokról, az új kormány politikai törekvéseiről, s közvetlenül befolyásolhassuk a Magyarország-kép alakítását, a hazánkkal kapcsolatos politikai, gazdasági és katonai döntéseket.

⁵⁷⁷ Patrick Duffy (1920–) brit politikus, aki az Észak-atlanti Közgyűlés elnöke volt, illetve ő vezette az első NATO delegációt a Kremlbe 1991-ben.

Fontos megjegyezni, hogy a látogatás során kiderült: a NATO baráti kapcsolatok ápolására törekszik Magyarországgal, s kész a rendszeres párbeszédre és konzultációs mechanizmus, konkrét együttműködés kialakítására.

A NATO főtitkára a szűk körű találkozón, az Állandó NATO Tanács előtt, s a nemzetközi sajtókonferencián egyaránt kihangsúlyozta: a NATO és tagországai a lehetőség szerint minden támogatást meg kívánnak adni Magyarországnak, hogy az sikeresen valósíthassa meg a demokráciába és a piacgazdaságba való átmenetet. Ezért ezzel összefüggésben célszerűnek mutatkozik felmérni, meghatározni:

- a) konkrétan miben és miként várnánk a NATO és tagországainak segítségét;
- b) milyen területeken szorgalmazzuk a konkrét együttműködést;
- c) milyen módon, s keretek között alakítsuk ki a rendszeres kölcsönös tájékoztatás mechanizmusát;
- d.) mi módon biztosítsunk szükség esetén „kötelező” jellegű konzultációs lehetőséget a magyar nemzetbiztonságot fenyegető kérdésekről;
- e) miként érjünk el NATO és tagországai részéről Magyarország biztonságát szavatoló garanciákat.

Budapest, 1990. július 5.

Dr. Jeszenszky Géza s.k.

MNL OL XIX-J-I-j 1990 98. doboz

73.

O'sváth György feljegyzése Antall József látogatásának
előkészítéséről Brüsszelben
1990. július 9.

A Magyar Köztársaság Miniszterelnöke
Tanácsadói Testület

Brüsszel, 1990. július 9.

Dr. Antall József úr
Miniszterelnök
Budapest

FELJEGYZÉS 14.

Tárgy: A Miniszterelnök látogatása Brüsszelben, 1990. július 17.

Az Európai Politikai Együtműködés (EPE)

A magyar Külügyminisztérium jegyzéket intézett De Michelis olasz külügyminiszterhez⁵⁷⁸, aki az EK Minisztertanácsának elnöke az 1990. év második felében. Ezen jegyzékben javaslatot tett az EK-nak arra nézve, hogy a két fél kormánya az EPE keretében az Egyesült Nemzetek Szervezete székhelyén minden olyan kérdésben, mely az ENSZ keretében fölmerül, együttműködjön.

Az EK Bizottsága EPE vezetőségének személyes jellegű és segítő készségű felhívása alapján, meg kell állapítanom, hogy a Külügyminisztérium jegyzéke túl szerény javaslatot tartalmaz, és nem használja ki a meglévő kereteket és precedenseket. Az EK Bizottsága és a Szovjetunió között az EPE keretében már egy messzebb menő együttműködés struktúrája és gyakorlata épült ki. Eszerint a Trojka (a Közösség jelenlegi elnöksége – most Olaszország –, valamint a megelőző és a következő elnökségek) és az EK Bizottsága külügyi szerveinek politikai igazgatói (magyar viszonylatban a Külügyminisztérium adminisztratív államtitkára) találkoznak évente két-

⁵⁷⁸ Gianni De Michelis (1940–) olasz szocialista politikus, aki 1989. július 22. és 1992. június 28. között Olaszország külügyminisztere volt.

szer, felváltva Brüsszelben vagy Moszkvában. Hasonló jellegű együttműködés épült ki az EK valamint Lengyelország és Csehszlovákia között is. Ezen államok Külügyminisztériumainak politikai igazgatói az EK Bizottságának és az Elnökségének politikai igazgatóival találkoznak Brüsszelben. Ezen találkozók témái nem szűkülnek le az ENSZ által kezelt politikai témákra, hanem a feleknek jogában és lehetőségében áll, a témákat illetően, szabadon javaslatokat tenni.

A jelenlegi helyzetben az a javaslatom, hogy a Miniszterelnök brüsszeli látogatása alkalmával említse meg Delors elnöknek az elküldött jegyzéket és hangsúlyozza ki ennek bevezető jellegét. Utaljon arra, hogy egy későbbi jegyzékben a kormány az EPE-t illetően egy átfogóbb javaslatot fog tenni úgy az eljárásra, mint a témákra vonatkozólag. Ebben a jegyzékben a kormány a Szovjetunióval kidolgozott struktúrát és gyakorlatot fogja mintának venni.

Megjegyzem, hogy Jeszenszky Géza külügyminiszter a jegyzékről engem előzetesen tájékoztatott, de részletekre nem tért ki. A tervezetet magát nem kaptam meg. Az a javaslatom, hogy ilyen horderejű kérdésekben a Külügyminisztérium az EK-t illető tervezeteit, állásfoglalás lehetőségének biztosítására, hozzám eljuttassa.

*O'sváth György*⁵⁷⁹
a Miniszterelnök személyes tanácsadója

Másolat:

Dr. Jeszenszky Géza úr, külügyminiszter

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

⁵⁷⁹ Kézírással.

74.

O'sváth György feljegyzése az előkészítő lépésekről
Magyarország társulási szerződésének megkötéséhez
az Európai Közösséggel
1990. július 9.

A Magyar Köztársaság Miniszterelnöke
Tanácsadói Testület

Brüsszel, 1990. július 9.

Dr. Antall József úr
Miniszterelnök
Budapest

FELJEGYZÉS 13.

Tárgy: A Miniszterelnök látogatása Brüsszelben, 1990. július 17. Memorandum tervezet 1990. június 26.

A hozzám [O'sváth Györgyhöz] elküldött 1990. június 26-án kelt memorandum felépítésére és tartalmára tézisekben a következő javaslatokat teszem:

1.) Bevezetés

- a magyar kormány óhaja, Európa politikai orientációja értelmében, hogy az Európai Közösséggel a legszorosabb viszony fejlődjön ki;
- ebben az értelemben üdvözli az Európai Közösség Minisztertanácsának Dublinban 1990. április 28-án tett ajánlatát a Társulási Szerződés (TSZ) megkötésére;
- Magyarország célja az Európai Közösség tagságának elnyerése, a TSZ-t, mint átmeneti megoldást óhajtja ilyen értelemben megkötni és fejleszteni. A tagság időpontja attól függ, hogy mikor lesz az ország egy olyan helyzetben, hogy a tagsággal járó kötelezettségeknek és jogoknak, beleértve a politikai finalitást is, eleget tudjon tenni;
- Magyarország különleges helyzetét a gyökeres rendszerváltásnak, az alkotmánynak, melyen keresztül a jogállam és egy pluralisztikus demokrácia lett bevezetve, a gazdasági rendszerben elért eredményeknek, valamint a lakosság egy relatív magas kiképzési, technikai és tudományos színvonalának köszönheti. Ez a korai tagságra irányuló jelöltség alapja.

2.) A TSZ tárgyalásánál a kormányt a következő elvek fogják vezetni

- a TSZ-nek tartalmaznia kell az érvényben lévő kereskedelmi és gazdasági együttműködési szerződés megállapodásait;
- a TSZ olyan irányban irányítsa a két ország kereskedelmét és gazdasági együttműködését, hogy ez Magyarország későbbi tagságát előkészítse és megkönnyítse;
- a TSZ a már meglévő szerződésben lefektetett megállapodásokat fejlessze tovább, különösen a mezőgazdaságot, az ipari és tudományos együttműködést, stb.;
- a TSZ terjedjen ki olyan területekre, amelyekre a megkötött szerződések idáig nem terjedtek ki, de amelyek az ország jövőbeni tagságát illetőleg jelentősek: pl. a személyek, javak, és később a tőke fokozatos szabadforgalma, a kultúracsere előmozdítása, a Közösség különböző kulturális, tudományos és kiképzési programjaihoz való csatlakozás, stb.

3.) A TSZ konkrét elemei közül a kormány a következőket óhajtja ez alkalommal kiemelni:

Javasolom e helyen a memorandum idevonatkozó elemeinek felsorolását.

4.) A kormány javasolja a TSZ tárgyalásainak mielőbbi megkezdését, azzal a céllal, hogy a TSZ legkésőbb 1992. január 1-jén életbe léphessen.

*O'sváth György*⁵⁸⁰
a Miniszterelnök személyes tanácsadója

Másolat:

Kádár Béla úr, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere

Jeszenszky Géza úr, külügyminiszter

Mádl Ferenc professzor úr, NGKM [sic!]⁵⁸¹tárca nélküli miniszter

Martonyi János úr, az NGKM államtitkára

Somogyi Ferenc úr, a Külügyminisztérium államtitkára

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

⁵⁸⁰ Kézírással.

⁵⁸¹ Az iratban szerepel az NGKM megjelölés, amely azonban nem valós, mert Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter volt.

75.

A magyar Külügyminisztérium közleménye Antall József látogatásáról az európai integrációs szervezeteknél Brüsszelben 1990. július 18.

KÖZLEMÉNY ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖKNEK BRÜSSZELBEN,
AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓS SZERVEZETEKNEÉL TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Antall József miniszterelnök 1990. július 16–18. között látogatást tett Brüsszelben az Európai Közösség központjában, valamint az Európa Parlamentben, továbbá a NATO központjában. A Közös Piac székházában Antall József tárgyalást folytatott Jacques Delors-szal, az Európai Közösség Bizottságának elnökével. Részletesen ismertette a magyar álláspontot az európai integrációs szervezetekhez való viszonyról; egyúttal erről írásos kormánymemorandumot adott át. A magyar fél nyitottságot és formális kötelezettségek nélküli elvi támogatást kért törekvéséhez a közös piaci tagságra. Reményét fejezte ki, hogy az Európai Közösség enyhít [a] magyarok nyugat-európai munkavállalásának feltételein. Kérte: Magyarországot vegyék ki az állami kereskedelmet folytató tömb kategóriájából, mert ez hátrányos megkülönböztetés forrása. Indítványozta, hogy a Közösség a Kelet-Európának nyújtott segítsége részeként hozzon létre kompenzációs alapot, a régió hirtelen átalakulásából keletkezett veszteségek enyhítésére. Az Európa Parlamentben Antall József előadást tartott Magyarország helyzetéről, törekvéseiről. A NATO központjában Antall József tárgyalást folytatott Manfred Wörner NATO-tőtitkárral. Kifejtette, hogy Magyarország nem kíván a NATO tagja lenni, de szándékában áll a szervezettel való kapcsolat kiépítése, többek között diplomáciai téren. Bejelentette, hogy Magyarország Belgiumba akkreditált nagykövete kapott megbízást a NATO-val való hivatalos kapcsolattartásra; ennek elfogadását Manfred Wörner kinyilvánította. A magyar kormány törekvéseit érintve Antall József hangsúlyozta, hogy Magyarország nem kívánja kinyilvánítani a jogi értelemben vett semlegességet, mert az Európai Közösséghez való csatlakozását akadályozhatná. A kormányfő meghívta magyarországi látogatásra Wörner főtitkárt, aki a meghívást köszönettel elfogadta; kifejezésre juttatta, hogy a NATO erősíteni kívánja a közös érdekeken alapuló kapcsolatait Magyarországgal.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 217–218. o.

76.

Nyílt távirat Brüsszelből. Az Európai Közösségek Bizottsága diplomáciai képviselőtének a Magyar Köztársaságban történő létrehozásáról
1990. július 31.

Nemzetközi Jogi Főosztály
1990. július 31.

NYÍLT TÁVIRAT
NAGYKÖVETSÉG BRÜSSZEL

Kérem, szóbeli jegyzékben tájékoztassa az Európai Közösségek Bizottságát, hogy a magyar kormány jóváhagyta a MK Kormánya és az Európai Közösségek Bizottsága között az EK Bizottsága képviselőtének a Magyar Köztársaságban történő létrehozásáról és a képviselő kiváltságairól és mentességeiről Brüsszelben, 1990. június 8-án aláírt egyezményt. A jegyzékben állapítsa meg, hogy mivel az EK Bizottsága már tájékoztatta a magyar felet a saját jóváhagyásáról, így az egyezmény a 7. cikkel összhangban a magyar fél jegyzékének napján hatályba lép. A jegyzék átadásáról értesítést kérek.

Előadó: *Aláírás*⁵⁸²

Kiadmányozó: *Aláírás*⁵⁸³

Külügy: 7/308

[MELLÉKLET]

Magyar Köztársaság Kormánya

Titkos!
Készült: 50 példányban
2. számú példány
Kapják:
a Kormány tagjai,
a Kormányulések állandó résztvevői,

⁵⁸² Nem olvasható kézírással.

⁵⁸³ Ua.

A KORMÁNY
3243/1990. HATÁROZATA

A Magyar Köztársaság Kormánya és az Európai Közösségek Bizottsága között az Európai Közösségek Bizottsága képviseletének a Magyar Köztársaságban történő létrehozásáról és a képviselet kiváltságairól és mentességeiről szóló egyezmény jóváhagyásáról

A Kormány

Jóváhagyja a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európai Közösségek Bizottsága között az Európai Közösségek Bizottsága képviseletének a Magyar Köztársaságban történő létrehozásáról és a képviselet mentességeiről és kiváltságairól 1990. június 8-án Brüsszelben aláírt Egyezményt;

A külügyminiszter a jóváhagyásról diplomáciai úton értesítse az Európai Közösségek Bizottságát;

Az egyezmény hatályba lépését követően a külügyminiszter az igazságügy miniszterrel együttesen tegyen előterjesztést az egyezmény Kormányrendelettel történő kihirdetésére.

Budapest, 1990. július 10.

Dr. Antall József s.k.
miniszterelnök

MNL OL XIX-J-I-j 1990 98. doboz

77.

Közlemény a Magyar Köztársaság Országgyűlésének állásfoglalásáról a Varsói Szerződés és a NATO tagállamok kapcsolatáról
1990. augusztus 28.

KÖZLEMÉNY AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÁLLÁSFOGLALÁSÁRÓL
A VSZ ÉS NATO TAGÁLLAMOK VISZONYÁVAL KAPCSOLATBAN

Az Országgyűlés üdvözli az Észak-Atlanti Tanácsnak a Varsói Szerződéshez illetve a NATO-hoz tartozó országok közötti politikai és katonai párbeszéd magasabb szintre emelésére vonatkozó javaslatát. Mindez összhangban van a magyar nemzeti érdekekkel és törekvésekkel.

Az Országgyűlés egyetért a Magyar Köztársaság és a NATO szervezetei, valamint tagállamai közötti együttműködés fejlesztésére, továbbá az összeurópai védelmi és biztonsági rendszer létrehozására irányuló kezdeményezésekkel. Az együttműködés keretében kívánatosnak látná a párbeszéd kiszélesítését az Észak-atlanti Közgyűléssel, továbbá a kapcsolatok felvételét a NATO állandó tanácsával, a Nemzetközi Titkársággal, a politikai, a gazdasági, a tudományos és infrastrukturális, valamint a társadalmi problémákkal foglalkozó állandó bizottságokkal.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése kifejezi készségét, hogy a párbeszéd ösztönzésével és konkrét kezdeményezésekkel támogassa NATO által javasolt Európai Közgyűlés létrehozását.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 236. o.

78.

Jeszenszky Géza beszéde az Európai és Biztonsági Együttműködési Értekezlet tagállamok külügyminisztereinek New York-i találkozásán. 1990. október 2.

JESZENSZKY GÉZA KÜLÜGYMINISZTER BESZÉDE AZ EBEÉ-ORSZÁGOK KÜLÜGYMINISZTEREINEK NEW YORK-I TALÁLKOZÓJÁN

Elnök Úr!

Örömmre szolgál, hogy részt vehetek a legelső olyan EBEÉ-találkozón, amelyre az Egyesült Államok földjén kerül sor. Midőn köszönetet mondunk amerikai házigazdáinknak a vendégszeretetért, egyúttal úgy tekintünk erre a találkozóra, mint újabb bizonyására az EBEÉ-folyamat kohéziójának, az Egyesült Államokat Európával összefűző partneri viszonynak, az Amerikai Egyesült Államok és népe elkötelezettségének a helsinki folyamat céljai iránt.

Immár mögöttünk van 1989, az annus mirabilis, a csoda éve. Szétszedtük a vasfüggönyt, darabjai emléktárgyakká váltak, új fejezet vette kezdetét Európa történelmében. Akik szembeszálltak a rájuk erőltetett rendszerrel, akik felkeltek Berlinben, Varsóban, Budapesten, Prágában és végül Bukarestben, mind győzelemre jutottak, véget vetve ily módon Európa mesterséges megosztottságának. Mi magyarok büszkék vagyunk arra a szerepre, amit az elnyomó rezsimek bukásában játszottunk.

A történelem számon fogja tartani, hogy a poszt-sztálinista diktatúrák trónfosztása 1975-ben Helsinkiben vette kezdetét, és hogy a szó: Európa, csatakiáltássá vált Közép- és Kelet-Európa népeinek ajkán. Az európai biztonsági és együttműködési értekezlet azáltal, hogy utat tört magának Közép- és Kelet-Európa zárt társadalmaiba, drámai szerepet játszott és hatékony eszköznek bizonyult az ezeket az országokat uraló elnyomó struktúrák lebontásában. Európa – mozgósító jelszóból mostanra a politikai, gazdasági és kulturális átalakulás gyakorlati programjává vált, amely átalakulás – hála a nyugati kormányok és a kelet-európai társadalmak együttes erőfeszítéseinek – elismerésre érdemes eredményekig jutott el. Európa sokkal több ma egy kontinens nevéénél vagy egy kultúra megjelölésénél. A szó: Európa – kifejezője ama közös eszményeinknek és értékeinknek, amelyeket találkozásnk jelképe – a Szabadság-szobor fáklyája – oly találóan szimbolizál.

Külügyminiszteri találkozásnk rendkívüli jelentőségét nem kevésbé az a nemzetközi környezet húzza alá, amely e találkozót körülveszi. Az a feladat áll előttünk, hogy előkészítsük és sikerre vigyük az ez év novemberében Párizsban megrendezendő EBEÉ-csúcstalálkozót. A Magyar Köztársaság kormányának meggyőződése,

hogy a párizsi megbeszélések új korszak kezdetét fogják jelenteni földrészünkön; olyan korszaknak a kezdetét, amelyben a konfrontációt és a megosztottságot az együttműködés és egy egységes Európa építése váltja föl. Ez a folyamat közös értékeken alapszik: az emberi jogok, a pluralista demokrácia, a szabad és tiszta választások, a piacgazdaság közös értékein.

Az új, demokratikus Magyarország – midőn felülvizsgálja a földrész országaihoz fűződő viszonyát – megújult ösztönzést merít a helsinki folyamatból. Kormányunknak célja, hogy visszaállítsa nemzetközi kapcsolataink kiegyensúlyozottságát, újra nyissa az utakat és hidakat, melyek néhány évtizeddel ezelőtt elzáródtak. Helsinki szellemében erre törekszünk mind a közvetlen szomszédainkkal, mind a távolabbi országokkal való viszonyunkban.

A jelenlegi helyzetben arra van szükség, hogy az európai biztonság és együttműködés minőségileg új rendszere megteremtésének érdekében továbbfejlesszük az EBEÉ-folyamat által megtestesített európai és atlanti együttműködést. Meggyőződésünk, hogy az EBEÉ – az összeurópai, a regionális, a szubregionális és a kétoldalú együttműködés más fórumaival együtt – továbbra is kulcsszerepet játszik az államok közötti kapcsolatok újraformálása terén Európában.

Az új európai struktúra magában kell, hogy foglalja a már meglévő és sikeres olyan nemzetközi szervezeteket és integrációkat, mint a NATO, az Európai Közösségek, az Európa Tanács és mások. Ehhez kell csatlakozzanak az EBEÉ-folyamat keretén belül kialakítandó új formációk és intézmények. Ez az új építmény egyfelől helyébe lép majd a Kelet-Európában összeomló struktúráknak, és másfelől jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a közép- és kelet-európai országok újra integrálódhassanak az európai fejlődés fő vonulatába.

Az Európában végbement pozitív változások ellenére nem állapodhatunk meg annál, amit már elértünk. Az emberi jogok és a humanitárius együttműködés, a demokratikus intézmények megszilárdítása, a jog uralmának erősítése terén együtt kell működnünk, és folyamatosan figyelemmel kell kísérnünk az EBEE humanitárius dimenziói terén teendőket. Most, amikor már magasabb szinten teljesítjük az emberi jogokkal kapcsolatban vállalt kötelezettségeinket, az a feladat áll előttünk, hogy ebben az irányban haladjunk tovább.

Ezzel összefüggésben az a véleményünk, hogy az EBEÉ-országok – miután maguk mögött tudhatják a múlt örökségét – új szemszögből kell tekintsenek a nemzeti kisebbségek problémáira.

Hogy biztosítsuk a megfelelő áttérést az antagonizmus, megosztottság és konfliktusok által jellemzett Európából egy olyan Európába, amely minden alkotóelemét tekintve szabad, és jellemzője a megértés, a harmónia és az egység, ehhez elengedhetetlenül fontos helyesen kezelni a nemzeti kisebbségek problémáját. Elképzelhetetlen

a múltból a jövő felé tovább lépni anélkül, hogy megfelelő – általános és konkrét – válaszokat találjunk bizonyos olyan szituációkra, melyek több etnikai közösség együttéléséből fakadó kérdéseket vetnek fel számos országban. A nemzetiségi jogok érvényesülésének előmozdítása, a nemzeti kisebbségek védelme – amely elvek lényegi tényezői a kontinens stabilitásának – sürgős lépéseket tesz szükségessé. Emiatt, valamint hogy felmérhessük, milyen horderejű intézkedésekre van szükség, nagy feladat hárul a nemzeti kisebbségek ügyével kapcsolatban 1991-ben rendezendő szakértői tanácskozásra.

A biztonság igen fontos problémájára rátérve ismételten kifejezésre szeretném juttatni kormányomnak azt a meggyőződését, hogy a biztonság katonai eszközei mindinkább csökkenő szerepet kell, hogy játsszanak Európában; ez azzal jár együtt, hogy a politikai eszközök szerepének erőteljesen növekednie kell. Természetesen szem előtt tartva a katonai biztonság fontosságát, azt szeretnénk, ha a párizsi csúcstalálkozón megkezdődő folyamat eredményeként létrejönne egy új, az együttműködésen alapuló biztonsági rendszer.

Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, elengedhetetlenül fontos megteremteni a biztonságpolitikai együttműködés új formáit. A katonai biztonság problémáiról folyamatban lévő tárgyalások jó esélyt kínálnak e feladat végrehajtásához. Ennek megfelelően a haderőről és a biztonságerősítő intézkedésekről megkezdett tárgyalásokat a mostani mandátumaik alapján folytatni kell a következő EBEÉ-utótálalkozóig, amelyre 1992 elején kerül sor Helsinkiben. Ez a keret azonban nem szabad, hogy tovább tartson annál. Az 1992. évi helsinki tanácskozást követően pedig azonnal új tárgyalásokat kell kezdeni a biztonságról az összes EBEÉ-ország részvételével, hogy megvalósuljon a folyamat zökkenéstől mentes, folyamatos és átfogó folytatódása, amely folyamat a bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekről kötött stockholmi és bécsi megállapodásokkal, illetőleg a haderőcsökkentésről kötött egyezményrel vette kezdetét. Ezért úgy véljük, a párizsi csúcsertekezletnek döntenie kellene arról, hogy még jóval a helsinki utótálalkozó előtt konzultációk kezdődjenek e tárgyalások mandátumáról, a tárgyalások időben történő befejezése érdekében.

A „Nyitott Égbolt” rendszer⁵⁸⁴ gondolata, mint a bizalomerősítő intézkedések egy újabb nemzedékének lehetséges nyitánya, kezdettől fogva élvezi Magyarország teljes támogatását. A tárgyalások két fordulóján – Ottawában illetve Budapesten – jelentős munkát végeztünk el, noha lényeges politikai és technikai problémák még megoldásra várnak. Szeretnénk, ha e tárgyalások mihamarabb folytatódna. Reméljük, hogy a mostani nehézségek leküzdéséhez megszületnek a szükséges politikai döntések.

⁵⁸⁴ Lásd az 51. és a 382. számú lábjegyzetet.

A biztonságpolitika terén folytatandó együttműködés erősítését célzó újabb lépés lesz, ha a párizsi csúcstalálkozó döntése nyomán létrehoznak egy Konfliktus-megelőző Központot, amely 1991 elején megkezdí működését. Ezt az intézményt meg lehetne bízni a bizalom- és biztonságerősítő intézkedések végrehajtásának megkezdésével, valamint egyéb – a párizsi csúcstalálkozón meghatározandó – intézkedésekkel, mégpedig úgy, hogy a külügyminiszterek döntése alapján a Központ hatásköre bővíülhetne mind katonai, mind politikai konfliktusok megelőzését illetően.

Konfliktusok megelőzésének és válságok kezelésének legfőbb fórumai lehetnének a külügyminiszterek rendszeres találkozóí, amelyeken magas rangú tisztségviselők csoportjai is jelen lennének. Ezt a keretet betetőzhetné a kétévenkénti utótálálkozó és az utótálálkozókkal kapcsolatban álló rendszeres csúcsértekezletek rendszere.

Vannak, akik úgy vélik, hogy az egykori kommunista országokban végbement változásokat és a piacgazdaságra való áttérés lélegzetelállító fényes feladatait már árnyékba borítja a Kuvait elleni invázió okozta krízis. Miniszteri találkozóink azonban nem mulaszthatja el hangsúlyozni: ennek a válságnak a megoldása, bármily súlyos is az, könnyebbé vált azáltal, hogy megszűnt a keleti-nyugati konfliktus. Mostantól már nem lesz lehetőségük diktátorocskáknak támogatást nyerni ideológiai alapon tömbök egyikénél vagy másikánál.

Elnök Úr!

A párizsi csúcsértekeztet történelmi idők történelmi jelentőségű találkozója lesz; megszilárdítja és továbbfejleszti az EBEÉ-folyamat eddigi eredményeit.

Miniszteri értekezletünk csak az esetben éri el célját, ha megoldásokat ajánlva napjaink súlyos kihívásaira, újabb lendületet ad a csúcstalálkozót előkészítő munkálatoknak. Ne feledjük, hogy még nem tökéletes mai világunkban nem maradhat figyelmen kívül Európa születőben lévő új struktúráinak a fontossága.

Kedves „nyugati” Kollégák! Az Önök sorai most Európa keleti feléről érkezett új politikusokkal gyarapodtak. Földrészünknek Nyugatra és Keletre osztottsága hosszú időn át véglegesnek tűnt. Néhány éve közülünk számosan bizonygatni kezdtük, hogy létezik egy Közép-Európa is. Most pedig olyan korszakba lépünk, amikor már csak egyetlen Európa lesz; egy olyan Európa, ahol a béke, a demokrácia és a felvirágzás ígérete valósággá válik.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 256–261. o.

79.

Jeszenszky Géza előterjesztő beszéde a magyar Országgyűlésben az Európa Tanács Alapszabályához és az Európa Tanács kiváltságairól és mentességeiről szóló Általános Egyezményhez csatlakozásról, illetve az Európai Emberi Jogi Egyezmény aláírásáról 1990. október 30.

JESZENSZKY GÉZA KÜLÜGYMINISZTER ELŐTERJESZTŐ BESZÉDE
AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÜLÉSSZAKÁN AZ EURÓPA TANÁCS
ALAPSZABÁLYÁHOZ ÉS AZ ET KIVÁLTSÁGAIRÓL ÉS MENTESSÉGEIRŐL
SZÓLÓ ÁLTALÁNOS EGYEZMÉNYHEZ CSATLAKOZÁSRÓL, VALAMINT
AZ EURÓPAI EMBERI JOGI EGYEZMÉNY ALÁÍRÁSÁRÓL

Nem szeretem a „történelmi” szót túl sokszor használni; a fogalmak devalválódhatnak. De azt hiszem, olyan folyamatnak vagyunk most részesei – és ennek a folyamatnak fontos eleme az Országgyűlés mai ülése, amelyet méltán nevezhetünk történelminek.

E folyamat közvetlen előzményei éppen az új Országgyűlés megalakulása után indultak meg – a későbbiekben részletezendő előzmények után, amikor az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésnek küldöttsége itt látogatást tett⁵⁸⁵, azt követően pedig az Országgyűlés egyhangúlag elfogadott határozatban foglalt állást felvételi kérelmünk mellett. Ez a lépés teljes összhangban áll nemzetünk tradícióival; azzal az úttal, amire az államalapítással, a kereszténység felvételével léptünk, amivel csatlakoztunk egy olyan kultúrkörhöz, melyet európainak vagy más szóval nyugatinak, illetve egy vallási-kulturális meghatározottságban pedig judeo-keresztény civilizációnak szoktunk nevezni.

A második világháború után Európában, Európa nyugati felében egy olyan folyamat indult meg, amely egy ősrégi álom megvalósulását jelentette: Európa egyesülését, egységesülését. Akkor Magyarország, nem önhibájából, kívül rekedt ebből a folyamatból; nem tudott csatlakozni azokhoz az országokhoz, amelyek létrehozták az Európa Tanácsot, gazdasági alapon társultak egymáshoz, és amely mozgalomnak és folyamatnak egyik nagyon fontos ága az Európai Közösség létrehozásához, a Ró-

⁵⁸⁵ 1990. szeptember 12–14. között az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének jogi és emberi jogi kérdésekkel foglalkozó Bizottsága Budapesten rendezte meg (az Országgyűlés épületében) a soros tanácskozását. A tanácskozás napirendjén szerepelt a Magyar Köztársaság felvételének lehetősége az Európa Tanácsba, illetve ajánlások a nemzeti kisebbségek jogaira.

mai Szerződéshez vezetett⁵⁸⁶. Az értékeken, eszméken alapuló e politikai közösség továbbra is egy szélesebb, katonai rendszerekhez nem kapcsolódó, gazdaságpolitikai együttműködéshez sem kapcsolódó intézményhez, az Európa Tanácshoz kötődik.

Az utóbbi két év magyarországi eseményei, de kiváltképpen a tavaly nyáron és őszön lefolyt mozgalmak, kerekasztal-tárgyalások és az egyetértés, amely ezek során kialakult, vezettek oda, hogy a magyar Alkotmány lényegében véve átalakult, megújult, kicserélődött. Ennek nyomán szabad választások voltak, és kialakult, s működőképesnek bizonyul a plurális parlamenti demokrácia. Nem feladatom ezt a folyamatot részletesen ismertetni.

E folyamatnak a következménye volt viszont az, hogy az Európa Tanács – éppen a mi kérdésünknek is eleget téve – egy korábbi, még a megelőző kormány által megindított formális folyamatot betetőzve, megvizsgálta Magyarország felvételi kérelmét. Sokan tapasztalhattuk, hogy az Európa Tanács által kiküldött szakértők milyen alapos munkát végeztek, milyen gondosan tanulmányozták az új Magyarország intézményrendszerét, működését; gondolom, hogy azok a beszélgetések, amelyeket politikai vezetőkkel folytattak, ugyancsak fontosak voltak. Ennek eredménye volt végül is az az egyhangúlag hozott határozat, melyet ez a kiküldött bizottság terjesztett be. Megjegyzem, hogy ennek a bizottságnak sok országból voltak tagjai, a legkülönbözőbb európai pártirányzatokat képviselték, ezért még nagyobb jelentőségű az, hogy ez a szakértői testület egyhangúlag javasolta Magyarország felvételét.

Ennek következménye volt, hogy az Európa Tanács konzultatív közgyűlése október másodikán – Antall József miniszterelnök felszólalását követően – támogatólag javasolta Magyarország felvételét, pontosabban mondván javasolta Magyarország azonnali meghívását az Európa Tanácsba. Ezt október tizenhetedikén az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága jóváhagyta, és meghívta Magyarországot az azonnali csatlakozásra. Ezzel egy korábban már kialakult menetrend fölgyorsult. Ez tette szükségessé azt, hogy a kormány most az Országgyűlés elé – soron kívüli sürgősséggel – beterjessze az Önök előtt fekvő határozati javaslatot. Ennek az elfogadása előfeltétele annak, hogy Magyarország november hatodikán aláírva és letétbe helyezve a csatlakozási okiratot, az Európa Tanács teljes jogú tagjává váljék.

Az Önök előtt szereplő javaslat és annak részletes indoklása szükségtelenné teszi, hogy részletezzem az érveket mindazok mellett, melyek e lépést indokolják. Csak annyit kívánok hozzáfűzni, hogy mindannyiunk előtt – és az egész ország és nemzet előtt – nyilvánvaló, hogy a tagság óriási erkölcsi elismerése mindannak, ami Magyar-

⁵⁸⁶ A Római Szerződés, az Európai Gazdasági Közösség szerződése, amelyet 1957. március 25-én Franciaország, a Németországi Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg képviselői írtak alá. A Maastrichti Szerződés (1992) aláírásával létrejött az Európai Közösség (1993), amely az Európai Unió három pillére közül az egyik.

országban a közelmúltban végbement. A politikai elismerésen túlmenően is ez kézzelfogható előnyöket kínál; de ugyanakkor nagyon fontos kötelezettségekkel is jár.

Ezeknek a jogi vonatkozásairól még módja lesz az Országgyűlésnek a későbbiek során dönteni; most a felhatalmazást kell megadnia ahhoz, hogy a belépés ténnyé váljék.

Számunkra kétségtelenül rendkívül megtisztelő az, hogy a volt kommunista országok közül elsőként kerülhetünk be az Európa Tanácsba. Ugyanakkor úgy vélem, ez a megtiszteltetés nem csupán elismerés, nem egyfajta privilégium, hanem olyan kötelezettséggel is jár, hogy képviseljük előőrsként és szószólóként is azokat az országokat, azokat a sorstársainkat, akik körülvesznek bennünket; a közvetlen szomszédainkat, és a távolabbi, csak történelmileg és sorsban szomszédnak tekinthető országokat.

Mi – és azt hiszem, az ország nevében is kifejezhetem ezt a meggyőződésemet – ezzel a tagsággal egyúttal támogatni kívánjuk ezeket az országokat is; segíteni akarunk, hogy ők is mielőbb kövessék utunkat, mielőbb csatlakozhassanak, mégpedig nem csupán az intézményhez magához, hanem ahhoz a szellemiséghez, ahhoz az eszmei tartalomhoz, amelyet az Európa Tanács tagsága jelent.

Természetesen mindez most elsősorban reánk vonatkozik; ránk ró feladatot, kötelezettségeket és kötelezettségeket. Mindezeket mérlegelve, kérem a tisztelt Országgyűlést, fogadja el az indítványt és hozza meg határozatát.⁵⁸⁷

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 289–291. o.

⁵⁸⁷ A magyar Országgyűlés 76/1990. (XI. 2.) OGY. számú határozata – amely 1990. október 30. napján történt – az Európa Tanács Alapszabályához és az Európa Tanács kiváltságairól és mentességeiről szóló Általános Egyezményhez való csatlakozásról, valamint az Európai Emberi Jogi Egyezmény aláírásáról döntött.

80.

Catherine Lalumière asszonynak,
az Európa Tanács főtitkárának levele Antall Józsefhez
1990. október 29.

Az alábbiakban közöljük annak a levélnek a fordítását, amelyet október 29-i dátummal Catherine Lalumière asszony, az Európa Tanács főtitkára⁵⁸⁸ küldött Antall Józsefnek.

Miniszterelnök Úr!

Engedje meg, hogy kórházi kezeléséről értesülve felgyógyulásához a legőszintébb jókívánságaimat fejezzem ki. Egyben szeretném kifejezni azt a bizakodásomat is, hogy az utcai rendet megbontó budapesti tüntetések múltán országa képes nyugodtan és jókedvvel folytatni a demokratizálás útját.

November 6-án Magyarország az Európa Tanács tagja lesz. Jól mutatja e körülmény, hogy szervezetünk jelenlegi 23 tagállama előtt mekkora bizalmat élvez az önök országa, mint amelynek kormánya a jog és különösen az emberi jogok tiszteletén épül, s amely Magyarországot egész Európa tiszteletét élvező partnerre avatja.

Szeretném biztosítani Önt, Miniszterelnök Úr, legnagyobb tiszteletemről.

*Catherine Lalumière*⁵⁸⁹

Kedves Marianna!

A válaszlevelet a Granasztói Gy. készíti.

Bp. 1990. november 1.

Üdvözl:

*Aláírás*⁵⁹⁰

*U.I.: László Baláznak*⁵⁹¹ *és Hankiss Elemérnek*⁵⁹² *eljutattam.*⁵⁹³

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

⁵⁸⁸ Catherine Lalumière (1936–) francia politikus az Európa Tanács főtitkára volt 1989. június 1. és 1994. május 31. között.

⁵⁸⁹ Kézírással.

⁵⁹⁰ Nem olvasható kézírással.

⁵⁹¹ László Balázs ekkor kormánybiztos volt.

⁵⁹² Hankiss Elemér (1928–2015) a Magyar Televízió elnöke volt 1990 és 1993 között.

⁵⁹³ Kézírással.

81.

Rejtjeltávirat Brüsszelből. A Magyar Köztársaság és a NATO kapcsolata; Manfred Wörner, NATO-főtitkár budapesti látogatásának előkészítése
1990. november 6.

155. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Brüsszel

Azonosító: BXL00382

Érkezett: 1990. november 6. 11:13

Készítette: SZF.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁵⁹⁴

Tárgy: MK–NATO kontaktusok

Von. 64-ára:

November 2-án utasításnak megfelelően tájékoztattam Kriendler-t, Wegener helyettesét⁵⁹⁵ (akit a főtitkár látogatásának tartalmi előkészítésével bíztak meg, s maga is delegációval utazik).

Reagálásának főbb elemei:

1.) Nagyra értékelte a VSZ-munkabizottság tevékenységéről adott tájékoztatást, mint együttműködési készségünk újabb kézzel fogható jelét. Hasonló értelemben utalt vissza a Körmeny úrral folytatott múltkori beszélgetésre. A kapott információ egy része újszerű volt számára, különös értéke a magyar helyzetértékelés, mint összehasonlítási alap világos volt, hogy más VSZ-országok nagykövetségeitől ilyen kifejezett szándékkal nem kapott tájékoztatást a NATO főtitkárság.

2.) Igen érdekes gondolat, de feltétlenül bővebb kifejtést és pontosítást igényel a SZU közép-európai biztonsági érdekének magyar elismeréséhez való NATO-kapcsolódásról felvetett nem hivatalos elgondolás. Itt figyelembe kell venni azt is,

⁵⁹⁴ Nem olvasható kézírással.

⁵⁹⁵ Jhon Kriendler 1986 és 1991 között volt a NATO politikai ügyek részlegénél Henning Wegener helyettese.

hogy ezeket az érdekeket a NATO korábban már – más összefüggésben – elismerte. Érdekes lenne annak pontosítása is, hogy milyen időtávon merülhet fel a kérdés.

3.) A főtitkár látogatásának tartalmi előkészítését a politikai részleg végzi, ennek megvitatására Dijkstra⁵⁹⁶ útja csak áttételesen alkalmas. Az együttműködés jövőjének, új formáinak kialakítása terén a NATO részéről a legteljesebb együttműködésre, „baráti” megközelítésre számíthatunk – hangsúlyozta Kriendler –, ugyanakkor konkrét javaslatokat nem dolgoztak ki (s ezt érzékelhetően tőlünk várják).

4.) Az együttműködés fejlesztése tekintetében – a fenti, pozitív elvi megközelítés mellett – három területen is korlátokkal kell számolnunk:

A) Politikai fenntartások egyes tagállamok részéről, még a jelenlegi szintű diplomáciai kontaktussal szemben is (ami azonban nem zavarja gyakorlati együttműködésünket, hangsúlyozta Kriendler);

B) A dolgok újszerűségéből fakadó, tapasztalat hiány (példa erre a hadiipar átállításában tapasztalható információ bizonytalanság);

C) Anyagi korlátok, amelyek a nagyszabású együttműködési akciók elé akadályokat állíthatnak (nem célszerű pl. több olyan akciót javasolni a jövő évre, mint a tervezett prágai biztonságpolitikai konferencia megrendezése).

5.) A vázolt igény és a korlátok keretein belül Kriendler fontosnak tartja, hogy konkrét, ám nem feltétlenül hivatalos együttműködési javaslat listát tárjunk a NATO elé, amelyet ne annyira a látványosság, mint inkább az új- és célszerűség jellemeznék. Ezt még főtitkár látogatása előtt, félhivatalos formában áttekinténénk és a NATO részéről informálisan véleményeznék, ajánlotta fel.

6.) Felvetésemre Kriendler örömmel ígéretet tett a magyar szakértői, parlamenti körök NATO-témájú tájékoztatását segítő bőséges dokumentáció, alapirodalom (ingyenes) biztosításában, esetleg Wörner látogatásához kapcsolva. A szóba jöhető kiadványok listáját a közeljövőben egyeztetjük.

Megjegyzés: célszerűnek és sürgetőnek tartom, hogy az 5. pontban jelzett javaslatainkat, elképzeléseinket konkrét formában, a politikailag lehetséges legmesszebbmenő tartalommal írásban átadjuk és informálisan egyeztessük. Ahhoz, hogy ezek Wörner látogatásakor legalább részben érvényesíthetők legyenek, legkésőbb 12–13-án újabb megbeszélést kellene tartani Kriendler-el és munkatársaival.

Lássa: Európai Együttműködési Főosztály

MNL OL XIX–J–I–j 1990 98. doboz

⁵⁹⁶ Jan Peter Dijkstra-ról, Manfred Wörner kabinetjének helyettes vezetőjéről van szó.

82.

Szűcs László, a Külügyminisztérium Európai Együttműködési
Főosztály munkatársának jelentése Manfred Wörner hivatalos
magyarországi látogatásáról
1990. december 10.

Külügyminisztérium

003526/1/1990.

Szigorúan Titkos!

Készült: 13 példányban

0001. számú példány

JELENTÉS MANFRED WÖRNER NATO-FŐTITKÁR MAGYARORSZÁGI HIVATALOS LÁTOGATÁSÁRÓL

Jeszzenszky Géza külügyminiszter meghívására 1990. november 22. és 25. között első alkalommal tett hivatalos látogatást Magyarországon a NATO főtitkára, Manfred Wörner. A NATO küldöttség tagja volt John Kriendler, a politikai főtitkár-helyettes helyettese, Paul Rambaut, a főtitkár tudományos és környezetvédelmi ügyekért felelős munkatársa, Jan Peter Dijkstra, kabinetfőnök-helyettes, Jean-Claude Renaud, gazdaságpolitikai külön tanácsadó és Florent Swijssen, NATO-szóvivő, a sajtószolgálat megbízott vezetője. A küldöttséghez Budapesten csatlakozott Joseph Nitti, az Olasz Köztársaság magyarországi nagykövete.

A Külügyminisztériumban tartott plenáris tárgyalásokon Jeszenszky Géza felvázolta a kormányprogram legfontosabb elemeit, és rövid áttekintést adott a közvetlen régiókra vonatkozó külpolitikai törekvéseinkről. A magyar fél beszámolt a Varsói Szerződéshez fűződő viszonyunkról, a szervezet feloszlásának perspektíváiról, és a jelenlegi VSZ-tagországokkal kialakítandó új típusú kétoldalú kapcsolatainkról. Tájékoztatást adtunk a határainkon túl élő magyarságról, a magyar nemzeti kisebbségek helyzetének javítását célzó törekvéseinkről. A tárgyaló küldöttségek vezetői értékelték a párizsi csúcstalálkozó eredményeit az EBEE-folyamat továbbvitelében és intézményeinek fejlesztésében. Jeszenszky Géza tájékoztatta a NATO főtitkárát Antall József miniszterelnök párizsi kétoldalú megbeszéléseiről Mihail Gorbacsov szovjet elnökkel. Wörner tájékoztatásul elmondta, hogy szovjet javaslatra 5–6 hónap-

pal elhalasztották Mihail Gorbacsov tervezett NATO-beli látogatását. Ezt Brüsszelben a szovjet belső nehézségek jeleként értékelik.

Magyarországnak a VSZ-től való eltávolodása, és a kelet-európai változások kapcsán Wörner főtitkár kifejtette: Magyarország körül nincs biztonságpolitikai vákuum, s ennek feltételezése is visszafogó erejű, és hátráltathatja a magyar külpolitikai törekvések érvényesítését. Kifejtette, hogy Magyarországnak – a korábban rákényszerített, és valódi biztonságot sohasem adó szövetséget elhagyva – olyan kapcsolattrendszer kell kiépítenie, amely a leszerelési, bizalomerősítési folyamat segítségével tényleges garanciákat ad biztonságunkra és stabil biztonsági környezetet hoz létre térségünkben.

A fenti kapcsolattrendszer, párosulva a NATO-val kialakítandó új viszonyunkkal, visszatartó erőt jelent bármely potenciális támadóval szemben. Rámutatott, hogy jelenleg csak a Szovjetunió lenne képes Magyarország megtámadására, de a szovjet vezetés teljes mértékben tisztában van egy ilyen lépés elkerülhetetlen következményeivel. Ezzel összefüggésben a NATO főtitkára rámutatott: a Szovjetunió helyzete folytán egyre nagyobb mértékben függ a Nyugat politikai és gazdasági segítségétől, s ez nem csak a jelenlegi vezetésre vonatkozik.

Manfred Wörner kifejtette: Magyarország NATO tagsága nem a ma, nem is a köz-eljövő kérdése. Formális biztonsági garanciák megadása egyelőre nehézségekbe ütközne. Ugyanakkor a NATO tagországok készek figyelembe venni Magyarország sajátos helyzetét, és pragmatikus módon kívánják kapcsolataikat fejleszteni hazánkkal. Wörner kedvezően fogadta és támogatásáról biztosította a Magyarország és a NATO kapcsolatainak fejlesztésére vonatkozó elképzeléseinket, amelyek új intézményes formák létrehozása nélkül, rugalmas és gyakorlatias módon erősítik a kontaktusokat és konzultációkat a biztonságpolitikában és más területeken.

Paul Rambaut-val, a főtitkár tudományos tanácsadójával az Európai Együttműködési Főosztályon tartott külön megbeszélésen az együttműködés új, ígéretes területeként vitattuk meg magyar tudományos kutatók és intézmények bekapcsolódását a NATO által szponzorált békés célú tudományos programokba, amelynek beindítását az EEFO⁵⁹⁷ koordinálja.

Antall József miniszterelnök a Wörnerrel folytatott megbeszélésen áttekintést adott a NATO-val, valamint más európai szervezetekkel fenntartott kapcsolataink alakulásáról, rámutatva hazánk aktív, kezdeményező politikájára.

Wörner, hangsúlyozva a Magyarország iránti személyes rokonszenvét, kijelentette, hogy terveink megvalósításához elsősorban politikai stabilitásra és gazdasági sikerekre van szükség. Tisztában vannak azzal, hogy gazdasági téren Magyarország külö-

⁵⁹⁷ Az EEFO mozaikszó jelentése a Külügyminisztérium Európai Együttműködési Főosztálya.

nösen nehéz időszak előtt áll, és a biztonságnak a katonai elemek mellett meghatározó tényezője a gazdaság is.

A NATO főtitkára kiemelte, hogy különösen a jelenlegi átmeneti időszakban fontos a stabilitás megőrzése, amihez nagymértékben hozzájárulhat

- a NATO és a Magyar Köztársaság közötti kapcsolatok fejlesztése,
- a fegyverzetellenőrzési rendszer fejlesztése,
- a helsinki folyamat továbbviteléhez, intézményesítéséhez való hozzájárulás,
- a NATO léte, amely önmagában is biztosíték, s amely alapvető eleme az európai biztonsági rendszernek.

A párizsi csúcstalálkozót értékelve Antall József hangsúlyozta, hogy a magyar álláspont szerint az atlanti gondolkodás a jövő politikájának alapja. A NATO nemcsak európai, hanem szélesebben vett nemzetközi értelemben is stabilizáló tényező az új problémák és kihívások kezelésében. Kijelentette, hogy célszerű lenne Magyarország biztonságát olyan kétoldalú szerződéses vagy nyilatkozási formákban megerősíteni, amelyek nemcsak katonai elemeket tartalmaznak.

Antall József szólt a VSZ feloszlásában játszott kezdeményező szerepünkről, a magyar–szovjet kapcsolatokban jelentkező problémákról. Hangsúlyozta kétoldalú biztonsági megállapodások szükségességét a VSZ feloszlása után. Tájékoztatást adott a magyar–lengyel–csehszlovák háromoldalú együttműködésről, valamint a Pentagonáléval kapcsolatos elképzeléseinkről.

Wörner kifejtette, hogy a NATO és Magyarország közötti kapcsolatokat most kezdődő folyamatnak tekintik, amelyet lépésről lépésre kell fejleszteni. Ehhez hozzátartozik az is, hogy bizonyos területeken, főként katonai kérdésekben nem a NATO központján, hanem az egyes tagállamokon keresztül kell bekapcsolódnunk az együttműködésbe.

Wörner állást foglalt a NATO és Magyarország közötti kapcsolatok fejlesztése, az információcsere és a konzultációk bővítése mellett. Ezúttal is határozottan óvott biztonságpolitikai vákuum emlegetésétől Magyarország viszonylatában, ami szerinte nem létezik. E vonatkozásban a legfontosabb kérdés most Magyarországnak a meglévő európai biztonsági struktúrába való beépülése. Hangsúlyozta a Szovjetunióval való korrekt kapcsolatok fenntartásának szükségességét, utalva arra, hogy a NATO is törekszik a Szovjetunió bevonására az együttműködésbe, aminek azonban feltétele a szovjet átalakítási folyamat továbbvitele.

Manfred Wörner az Észak-atlanti Tanácsnál teendő látogatásra hívta meg Antall Józsefet.

Göncz Árpád köztársasági elnök történelmi áttekintést adott a magyar–román kapcsolatokról, hangsúlyozva, hogy álláspontunk szerint nem szabad különbségét tenni kis és nagy nemzetiség között, azokat egyenlő és tisztességes elbánásban kell részesíteni. A magyar vezetés kész az érdemi tárgyalásokra, ezek feltétele azonban a valódi problémák elismerése lenne, amire Románia jelenleg nem hajlandó.

Wörner bevezetőjében kijelentette, hogy hazánkba, mint baráti országba érkezett, s utalt a NATO londoni deklarációjára, amely a térség országait már baráti és partnerállamoknak nevezi. Elmondta, olyan szervezetet képvisel, amellyel eddig ijesztgették a magyar népet, de amely soha nem nyúlt fegyverhez vele szemben. A NATO előtt álló feladatokról kifejtette: új helyzet alakult ki Európában: a szovjet expanzionizmus, mint szándék és képesség egyaránt megszűnt, s azzal együtt a közvetlen katonai támadás veszélye is. Jelentős tényező azonban az instabilitás, amely konfliktusokkal fenyegető anarchiához vezethet. A legfontosabb ezért a stabilitás biztosítása a változások közepette. Az új Európát a Szovjetunió bevonásával kell építeni, ennek azonban feltétele, hogy a Szovjetunió folytassa a demokrácia irányába mutató reformokat.

Manfred Wörner november 22-én előadást tartott az Országgyűlés külügyi és honvédelmi bizottsága tagjainak, amelyben értékelte a jelenlegi európai helyzetet, a párizsi csúcstalálkozó eredményeit, részletesen szólt a NATO jövőbeni európai szerepéről, és felvázolta a jövő európai biztonsági és együttműködési struktúráit.

Beszédének központi elemeként hangoztatta: a NATO baráti kezét nyújt a kelet-európai országoknak és együttműködésre törekszik velük. Wörner több alkalommal elismerően szólt Magyarország élenjáró, ösztöntő szerepéről az európai folyamatban, a kelet-európai változásokban, aktív részvételéről a Pentagonale kezdeményezésben, a regionális elsőségéről a NATO-val és az ÉAK-kal való kapcsolatok kialakításában, illetve az EK-hoz való közeledésében.

A főtitkár hangsúlyozta, hogy a londoni csúcsértekezleten elhatározott átfogó változásokkal a NATO-nak új szerepet kívánnak biztosítani az új európai együttműködési rend kialakításában. Hangsúlyozta, a NATO célja egy olyan Európa, amelyben a fegyveres agresszió vagy fenyegetés fizikailag lehetetlen és politikailag értelmetlen.

Antall József és Jeszenszky Géza brüsszeli látogatására utalva Wörner kijelentette, hogy a londoni deklarációra Magyarország adta a legmeggyőzőbb választ. A NATO a diplomáciai kapcsolatok megteremtése után a biztonságpolitikai kontaktusok és konzultációk fokozását várja.

Hangsúlyozta a NATO szerepét az új európai együttműködési struktúrák kialakításában. A NATO együtt kíván működni Magyarországgal a két legfontosabb európai feladat megvalósításában: a konstruktív változások elősegítésében és a stabilitás megteremtésében, hogy a változásokra optimális körülmények között, az instabilitás és a visszarendeződés veszélye nélkül kerülhessen sor.

Budapest, 1990. december 10.

*Szűcs László*⁵⁹⁸

.....⁵⁹⁹

MNL OL XIX–J–I–j 1990 98. doboz

⁵⁹⁸ Kézírással. Szűcs László 1990 májusáig I. osztályú titkár a Regionális Együttműködési Főosztályon, majd az Európai Együttműködési Főosztályon dolgozott.

⁵⁹⁹ Nem olvasható kézírással.

83.

Jeszenszky Géza előterjesztése állandó diplomáciai képviselő
létesítésére az Európa Tanács mellett
1990. december 13.

Magyar Köztársaság Külügyminisztere

Szigorúan Titkos!

Melléklet: 2 db

003548/2/1990.

Dr. Antall József úr, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke
Budapest

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Mellékelten benyújtom az Európa Tanács székhelyén, Strasbourgban létesítendő
állandó képviselő⁶⁰⁰ tárgyában a Kormány részére készített előterjesztést.

Kérem, hogy az előterjesztést saját hatáskörében szíveskedjék jóváhagyni.

Budapest, 1990. december 13.

Üdvözlettel:

*Dr. Jeszenszky Géza*⁶⁰¹

⁶⁰⁰ A köztársasági elnök Rakovszky Andrást bízta meg a Magyar Köztársaság strasbourgi Európa Tanács melletti állandó képviselő vezetésével 1991. januárban.

⁶⁰¹ Kézírással.

[MELLÉKLET]

Külügyminisztérium
003548/1990.
Szigorúan Titkos!

ELŐTERJESZTÉS A KORMÁNYNAK

Magyarország 1990. november 6-án tagjává vált az Európa Tanácsnak, amely szervezet jelenleg Európa 24 országát foglalja magába. A szervezet főbb alapelvei között a jogállamiság, a parlamenti demokrácia, a többpártrendszer megteremtése szerepel. Célja az Európai identitás és együttműködés erősítése. Az Európa Tanács nem foglalkozik gazdasági és biztonsági jellegű kérdésekkel. Alapelvei és céljai eléréséhez konvenciókat dolgozott ki. Ezek közül kiemelkedik az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok védelméről szóló Egyezmény, amelynek jogelveihez több lépcsős ellenőrző mechanizmus kapcsolódik. Az Európa Tanács az új tagállamoktól (így Magyarországtól) elvárja, hogy a belépéskor aláírják az egyezményt.

Az utóbbi időben az Európa Tanács egyre növekvő jelentőségre tett szert, elsősorban a kelet-közép-európai országok irányába tanúsított nyitás révén. Kiemelkedő szerepet fog betölteni az új európai felépítményben is, mivel a jogi, emberi jogi, önkormányzati, ifjúságpolitikai, szociális, egészségügyi, környezetvédelmi együttműködés terén az Európa Tanács a legtöbb országot magába foglaló intézményesített európai szervezet.

A Magyar Köztársaság és az Európa Tanács politikai kapcsolatai hároméves múltat tekintenek vissza. Sokrétű szakmai kapcsolat alakult ki, az Európa Tanács hét konvenciójának részeseivé váltunk, s tagjai vagyunk az Eurimage Alapnak⁶⁰² is, mely a filmgyártás és forgalmazás terén teremt együttműködési lehetőségeket.

Magyarország és az Európa Tanács közötti kapcsolatok diplomáciai feladatait 1989-ig párizsi, 1989. óta brüsszeli nagykövetségünk végezte. Hazánk csatlakozása az Európa Tanácshoz nélkülözhetlenné teszi az Európa Tanács melletti állandó képviselet felállítását Strasbourgban. (A szervezet 23 tagországa közül csak Izland, Málta és Írország nem tart fenn állandó képviseletet Strasbourgban.) A többi tagország képviseletének létszámát is figyelembe véve javasoljuk, hogy csatlakozásunkat követően 1990 decemberében nyissunk egy két politikai munkatársból (egy nagykö-

⁶⁰² Az Eurimage Alapot az Európa Tanács 1989-ben hozta létre az európai filmkultúra támogatására.

vet és egy beosztott diplomata) valamint négyfős adminisztratív személyzetből álló képviselőt Strasbourgban. A helyek betöltése folyamatosan történik majd.

Előzetes számítások szerint az állandó képviselő felállításához 9.202.000 Ft, éves működéséhez 28.011.000 Ft szükséges.

A strasbourgi állandó képviselő felállításának és működésének költségeire a kormány részéről a Külügyminisztérium számára állami támogatás biztosítása szükséges.

Kérem a Kormányt, fogadja el az alábbi határozattervezetet.

A MINISZTERTANÁCS [...]/1990. HATÁROZATA ÁLLANDÓ KÉPVISELET LÉTESÍTÉSÉRŐL AZ EURÓPA TANÁCS SZÉKHELYÉN, STRASBOURGBAN

A Minisztertanács

1.) hozzájárul állandó magyar képviselő létesítéséhez az Európa Tanács székhelyén, Strasbourgban;

2.) az állandó képviselő létesítésével és működésével összefüggő költségekre a Külügyminisztérium részére állami támogatást biztosít, melynek összege az előzetes felmérések szerint 9.202.000 Ft egyszeri felállítási és 1991-re tervezve 28.011.000 Ft éves működtetési költséget jelent.

3.) Felhatalmazza a külügyminisztert, hogy az állandó képviselő felállítása tárgyában a Köztársaság Elnökéhez előterjesztést tegyen.

Budapest, 1990. november 8.

*Dr. Jeszenszky Géza*⁶⁰³

MNL OL XIX–J–I–j 1990 26. doboz

⁶⁰³ Kézírással.

JESZENSZKY GÉZA KÜLÜGYMINISZTER BESZÉDE STRASBOURGBAN
AZ EURÓPA TANÁCS MINISZTERI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉN

Nyolc nappal ezelőtt a római Barberini-palota⁶⁰⁴ szónoki emelvényén álltam, Lalmière asszony főtitkár és Gatti úr társaságában. Miután aláírtam az Európa Tanács statútumát és az emberi jogok európai konvencióját, egy nagy tévéképernyőn a magyar trikolór strasbourgi felvonását figyeltük és közben hallgattuk a magyar Himnuszt; a teremben mindenkit megindultság fogott el, mi magyarok alig tudtuk visszafojtani könnyeinket. Visszatértünk hát ahhoz a közösséghez, amelyhez ezer év köteléke fűz bennünket; a Nyugathoz, az „Occident”-hoz⁶⁰⁵, az „Abendland”-hoz⁶⁰⁶, és ezzel a kereszténység, a humanizmus, a reneszánsz és a felvilágosodás szelleméhez, az angol, az amerikai és a francia forradalom örökségéhez. Egy újjászületett demokrácia csatlakozott a szabad európai népek családjához.

Rómában már megpróbáltam összefoglalni, hogy ez az esemény miért fontos nekünk, magyaroknak, és remélhetőleg magának Európának is. Beszéltem arról az úttörő szerepről, melyet a magyarok a lengyelekkel és a csehekkel együtt játszottak Európa újraegyesítésében. Elmondtam, hogy Sztálin rabjaiként úgy tekintettünk nyugat-európai testvéreinkre, mint a reménység és ígéret forrásaira. Megígértem, hogy munkánkat nemcsak saját nemzetünk javára szándékozunk folytatni, hanem azért is, hogy az európai ideálok kontinensünkön mindenütt győzelemre jussanak, egészen az Urálig, sőt azon túl is. Elkötelezettségünket újra megerősítve, nem kívánom a római beszédemet megismételni. Talán az lesz a legmegfelelőbb, ha itt Strasbourgban – az európai civilizáció egyik bölcsőjében, az európai egységet jelképező városban – néhány olyan gondolatomat osztom meg Önökkel, melyeket ama felejtethetetlen római reggelt követően fejtettem ki Magyarországon.

A kommunista rendszer nem fukarkodott az ígéretekkel. „Holnapra megforgatjuk a Világot! Nemsokára eljön a földi Paradicsom, ahol mindenki bőségben és szabadon

⁶⁰⁴ A Barberini palota Rómában, a Barberini palazzo-n található. Itt őrzik az 1950. november 4-én, Rómában aláírt Európai Emberi Jogi Egyezményt.

⁶⁰⁵ A francia „l’occident” kifejezés Nyugatot jelent.

⁶⁰⁶ A német „das Abendland” kifejezés Nyugatot jelent.

élhet. A kommunizmus minden tekintetben le fogja hagyni a Nyugatot, és már a mi életünkben megássa a kapitalizmus sírját.”⁶⁰⁷ Európa keleti felében mindenki – nemcsak a jogaiktól és lehetőségeiktől megfosztott közemberek, hanem az uralkodó elit tagjai is – hamar felismerték ezen ígéretek és kinyilatkoztatások ürességét és megvalósíthatatlanságát. De a volt kommunista országok népeinek még ma, a diktatúrák bukása után sem könnyű a hitelüket vesztett jelszavakat a nemzeti megújulás valóságos programjával felváltaniuk és közös erőfeszítéssel európai színvonalra emelkedniük. Nem arról van szó, hogy e népek tehetségtelenek vagy lusták lennének; csak még nem szilárdult meg bennük az a meggyőződés, hogy az új ígéretek most már a valóság talaján állnak, és hogy végre emberi méltóságban élhetnek, félelem és megáztatások nélkül.

A magyar sajtó munkatársai és az emberek egyaránt azt kérdezték: milyen előnyöket meríthetünk tagságunkból?

Rámutattam, hogy az egész átmeneti időszakban nagy súlyt fektettünk arra, hogy a változások alkotmányos keretek között menjenek végbe; és meggyőződésünk, hogy tagságunk e tekintetben is új lendületet adhat. Országunkat teljes mértékben összehangba szeretnénk hozni az európai normákkal, és ez meghatározó tényezője lesz gazdasági, kulturális és környezetvédelmi politikánk alakításának. Kifejtettem, hogy november hatodika óta Magyarország mint a szabad Európa huszonnegyedik tagja feltétlenül nagyobb biztonságban érezheti magát; továbbá hogy Közép- és Kelet-Európa magyar és más kisebbségeinek csak előnyei származhatnak abból, ha országaik is tagjává válnak az Európa Tanácsnak, hiszen ez azt jelenti, hogy azok eleget tettek a Tanács minden előírásának és követelményének; valamint hogy a gazdasági fejlődés szempontjából is sokat várhatunk a tagságtól, hiszen a csatlakozás minden bizonnyal a külföldi befektetéseket is befolyásolja.

Az éremnek azonban van egy másik oldala is: mit adhatunk mi magyarok és a később csatlakozó közép-európai társaink az Európa Tanácsnak? Mit használhat tagságunk a Tanács tagországainak?

Úgy vélem, minden nyugat-európainak alapvető érdeke, hogy Európa megosztottsága megszűnjön, hogy mindenféle fenyegetés elháruljon; és érdeke az is, hogy szomszédjaik ne szegény, elkeseredett, iriggy országok legyenek, hanem olyanok, melyek gondolkodásmód és életszínvonal tekintetében a lehető legközelebb állnak hozzájuk.

⁶⁰⁷ Valószínű utalás a „*Sej ami lobogónkat...*” című magyar mozgalmi dalra: „Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fűjják/Sej, az van arra írva: Éljen a szabadság!/Sej, szellők, fényes szellők, fűjjátok, fűjjátok/Holnapra megforgatjuk az egész Világot!”

A volt kommunista országok nem pusztán terhet jelentenek, hanem tehetséges és képzett emberek százezreit, akik készek keményen dolgozni, hogy használjanak hazájuknak; és persze azért is, hogy jobban éljenek.

Ezek az országok új piacként hatalmas potenciált jelentenek. A demokrácia megszilárdítása és jól működő szociális piacgazdaságok létrehozása Európa keleti és nyugati felének közös érdeke.

A reánk kényszerített hosszú elszigetelődés csak növelte az Európához és az Európa Tanácsban megtestesült ideálokhoz való ragaszkodásunkat. Bizonyosak lehetnek Önök abban, hogy Magyarország e szervezet megbízható és tevékeny tagja lesz; mert nagyon is jól tudjuk, milyen értékes számunkra az Önök bizalma; az a bizalom, amely lehetővé tette a tagságunkat. És azt is jól tudjuk, milyen biztosítékokat nyújt ez a szervezet arra, hogy országunk minél előbb Európa szerves részévé váljon.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 303–305.

III. A SZOMSZÉDOS ÁLLAMOK ÉS A HATÁRON TÚLI MAGYAROK

III/1. MAGYAR–CSEH ÉS SZLOVÁK KAPCSOLATOK

85.
Rejtjeltávirat Prágából. A magyar–csehszlovák kapcsolatok
aktuális kérdései csehszlovák szempontból
1990. június 8.

178. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Prága

Azonosító: PRG10450

Érkezett: 1990. június 08. 14:51

Készítette: Ny. J.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁶⁰⁸

Sürgős!

Június 7-én, délután a Külügyminisztériumba kéretett⁶⁰⁹ Harenčár⁶¹⁰, a külügyminiszter első helyettese és az alábbi témákat vetette fel:

1.) A közelmúltban kétoldalú kapcsolatainkat bizonyos kedvezőtlen momentumok zavarták meg. A magyar parlament ülésén a képviselők egyperces néma felállással emlékeztek meg a trianoni békeszerződés aláírásának 70. évfordulójáról. A békeszerződést az egyik oldalról az USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és

⁶⁰⁸ Nem olvasható kézírással.

⁶⁰⁹ Barity Miklós Magyarország prágai nagykövete volt 1988. március 16. és 1990. július 11. között.

⁶¹⁰ Róbert Harenčár (1931–2010) külügyminiszter-helyettes Csehszlovákiában 1989-től, illetve az önálló Szlovákia első nagykövete volt Ukrajnában.

a többi Antant hatalom írta alá, a másik oldalról Magyarország. Harenčár kiemelte, hogy az nemcsak az első világháború formális befejezése volt, hanem kitűzte az új csehszlovák állam határait is. Emlékeztetett arra, hogy ezek között a határok között éltek a közép-európai országok egészen addig, ameddig a náci Németország el nem foglalta Cseh- és Morvaországot, meg nem alakult a különböző szlovák állam⁶¹¹, amelynek területéből Magyarország, mint Hitler szövetségese területeket kapott.⁶¹²

Utalt arra, hogy a csehszlovák államban nőtt a magyar lakosság életszínvonala. A magyarlakta területeken komolyan gazdasági, ipari fejlődésre került sor, amelynek aktív részesei voltak a magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárok is. A magyar lakosság részére óvodákat, általános iskolákat és középiskolákat biztosítottak és senki nem kifogásolta, ha a hivatalnokok közül a magyarul tudók a hivatalos ügyeket a magyar lakossággal anyanyelvükön intézték. A magyaroknak számos újságjuk van, színházuk, művészcsoporthaik. Ezzel párhuzamosan Magyarországon a szlovákok erős asszimilációjára került sor. Távolról sem élveznek olyan széles körű jogokat, mint a csehszlovákiai magyarok. Erről már Szokai Imre külügyminiszter-helyettesel is folytatott konzultációt.

Nagy jelentőséget tulajdonítanak a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatosan egy olyan dokumentum kidolgozásának, amelyhez a koppenhágai konferencián⁶¹³ a többi ország csatlakozhatna. Az Egyesült Államok nagykövetétől is kérte, hogy támogassák a kezdeményezést. Céljuk, hogy elfogadásra kerüljön egy általános viselkedési szabály a nemzetiségek vonatkozásában.

Ők a nemzetiségi kérdést elsőrendű fontosságúnak tekintik, ezért is meglepte őket a parlament csendes megemlékezése.

Emlékeztetett arra, hogy 1929-ben már történt kísérlet angol részről a trianoni békeszerződés revideálására (Rothermere lord levele Benešnek).⁶¹⁴ Ez ellen nagy tüntetések voltak Szlovákiában, amelyekhez csatlakoztak az összes pártok és egyhá-

⁶¹¹ Utalás az 1938. március 14-én Jozef Tiso vezetésével létrejött Szlovákiára, amely de facto Németország felügyelete, de jure Németország védnöksége alatt állt. A Tiso-rendszer 1944 végén összeomlott.

⁶¹² Utalás az 1938. november 2-diki első bécsi döntésre, amely szerint Csehszlovákiától 11.927 km², utólagos kiigazításokkal 12.012 km² került Magyarországhoz.

⁶¹³ Vö. a 225. számú lábjegyzettel.

⁶¹⁴ Lord Rothermere cikke „*Magyarország a nap alatt*” címmel a *Daily Mail* hasábjain 1927. június 21-én jelent meg – tehát, nem 1929-ben, mint azt Róbert Harenčár állítja –, amelyben a Nagy Trianon kastélyában kötött magyar békeszerződés igazságtalanságáról írt. A térképmellékletekkel illusztrálva javasolta a trianoni határok revideálását. Lord Rothermere és Eduard Beneš között számos levélváltásra került sor, emellett Eduard Beneš vezetésével a kisantant államok aktív diplomácia lépésekbe kezdtek Magyarország és Lord Rothermere ellen. Annál is inkább, mivel Lord Rothermere még Csehszlovákia létjogosultságát is megkérdőjelezte. A londoni kormány a Lord személyes akciójának nevezte a cikket.

zak. Nagyon kellemetlen lenne, ha ez a történelmi helyzet megismétlődne, mert az megzavarná a kétoldalú kapcsolatokat, amelyeket nagyon fontosnak tartanak. Érde-
kük, hogy azok jók, barátiak legyenek.

2.) A külügyminiszter első helyettése felvetette a továbbiakban Antall József kormányfő parlamentben elmondott beszédét, amelyben 15 millió Magyarországon és külföldön élő magyarról való gondoskodásról beszélt.⁶¹⁵ Aláhúzta, hogy a Csehszlovákiában élő magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárok. Lehet őket segíteni, lehet érdekükben a csehszlovák hivatalos szerveket felkérni, de nem lehetséges a csehszlovák állam politikájába ezen a címen beavatkozni.

3.) További problémaként vetette fel a Magyar Televízió Híradójának 1990. június 6-i műsorát, amelyben – Forró Evelyn prágai tudósítása alapján⁶¹⁶ – közzétették a független magyar kezdeményezés kassai és nagykaposi szervezetének felhívását, hogy a magyar nemzetiségű választók az Együttélés Mozgalomra⁶¹⁷, illetve a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalomra⁶¹⁸ szavazzanak a független magyar kezdeményezéssel közös listán induló Nyilvánosság az Erőszak Ellen Mozgalom⁶¹⁹ helyett. Az említett műsort a szlovákiai Nyilvánosság az Erőszak Ellen Mozgalom koordinációs központja kérésére észrevételezi, akik úgy értékelték, hogy a felhívás közlése külföldi

⁶¹⁵ Antall József 1990. június 2-án az MDF III. országos gyűlésén kijelentette: „érzésben, lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke kívánok lenni!”. Emellett 1990. július 25-én a Bem téren, a Külügyminisztérium épületében az úgynevezett éves Nagyköveti Konferencián a miniszterelnök kijelentette: „Gondolom, elég volt arra vonatkozóan ennyi, hogy a határainkon túli magyar kisebbség helyzete nekünk mennyire meghatározó és az egyes sajtótermékekben – beleértve szomszéd országbelieket – megjelent egyes tiltakozásokra utalva mondom, hogy erre vonatkozott, amit egyszer kijelentettem, hogy bár nem közjogi értelemben, hanem érzelemben és gondolkodásban »tizenötmillió magyar miniszterelnöke kívánok lenni«. Ez ennyit jelent. Nekünk kötelességünk minden téren és minden lépésünkben irányadónak tekinteni az elszakított magyarság védelmét. Mi tudomásul vettük és vállaljuk a helsinki szellemet – azt, hogy a határok erőszakos megváltoztatására nem törekszünk –, de ez nem jelentheti azt, hogy föladhajuk felelősségérzetünket a határokon túl élő magyarságért. Ezek tehát azok az alapvető szempontok, amelyeket magunk elé tűztünk.” In: *Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1985–1993*. I. m. 122. o. Vö. a 115. számú dokumentummal *Antall József nyilatkozata az országhatárokon kívül élő magyarságról* címmel. Keltezése: 1990. június 2.

⁶¹⁶ Forró Evelyn a Magyar Televízió prágai tudósítója volt.

⁶¹⁷ Szlovákiai magyar politikai mozgalom, amely 1990 márciusában, Pozsonyban jött létre a konzervatív és liberális eszmerendszert alapjain álló, nemzeti elkötelezettségű mozgalomként. Az 1990. évi parlamenti választásokon a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalommal koalícióban vett részt, és négy képviselője jutott be a prágai Szövetségi Gyűlésbe, illetve hét képviselője a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanácsba.

⁶¹⁸ Szlovákiai magyar politikai mozgalom, amely 1990 januárjában alakult meg Pozsonyban, konzervatív, keresztény és nemzeti szellemiségű.

⁶¹⁹ Csehszlovákiában az 1989. évi bársonyos forradalom mozgalma, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen (Verejnost' Proti Násiliu – VPN), amely a szlovák kormány belügyminiszteri és környezetvédelmi posztjára a közismerten magyarellenes Vladimír Mečiar jelölte.

befolyást jelent a választási küzdelemben és rontja választási esélyeiket. A témával kapcsolatosan zavarosan és ellentmondásosan fejtegette, hogy a híryanagy tárgyi tévedéseket tartalmazott, mivel a felhívás nem az FMK⁶²⁰ helyi szervezetétől származott, hanem a koordinációs központtól (SIC) és arról nem jelent meg hír a csehszlovákiai sajtóban.

Az utóbbi probléma kapcsán jeleztem a külügyminiszter-helyettesnek, hogy elmondásából nem tűnik ki világosan, hogy mi a probléma alapja, hiszen a magyar tudósító egy megtörtént csehszlovákiai eseményről a jelenlegi legfontosabb témában, a választási kampánykérdés körében küldött a magyar közvéleményt érdeklő tudósítást. A tudósítás célja a magyar közvélemény tájékoztatása volt. A felhívás tényéről és arról, hogy a Nyilvánosság az Erőszak Ellen Mozgalom a felhívás következtében veszít, vagy nyer, nem a magyar TV tehet, az a belső politikai harc függvényében alakul. A tárgyi tévedés pedig inkább mérsékelte a felhívás hatását, hiszen – elmondása szerint – egy alacsonyabb szintű szervet jelölt meg forrásként.

A külügyminiszter első helyettese érvelésemet elfogadva munkatársaitól pontosítást kért az ügyben. A pontosítás során kiderült, hogy a kifogás a hír pontatlan magyar TV híradásából úgy tűnt, hogy az FMK központi szervei fordultak a felhívással a választókhoz, holott a felhívás alapvetően az Együttélés Mozgalomtól származik. Mivel Szlovákiában sokan nézik a magyar TV-t, így ez a megtévesztő híradás veszteséget okoz a Nyilvánosság az Erőszak Ellen Mozgalomnak. A Magyar Televízió jöllehet a Nyilvánosság az Erőszak Ellen illetékeseinek közbenjárására a Híradó második kiadásában módosította a hírt, de nem volt hajlandó azt cáfolni, így az, véleményük szerint még zavarosabb lett, mint az első híradás. Kérdésekre miszerint kívánnak-e az ügyben esetleg további helyreigazítást, a külügyminiszter-helyettes tagadólag válaszolt és újra elmondta, hogy az ügyet csak észrevételezni kívánta.

A külügyminiszter első helyettese által felvetett témákra válaszolva rámutattam Trianonnal kapcsolatban a csehszlovák és magyar történelemszemlélet érthető különbözőségére. Elmondtam, hogy a magyarok számára a trianoni békeszerződés aláírásának évfordulója nem ünnepi esemény. A helsinki megállapodások szellemében a jelenlegi európai határokat realitásnak tekintjük. Érdekeltek vagyunk azonban az európai integrációs folyamat során a határok szerepének csökkentésében. Kiemeltem, hogy a magyar politika számára a nemzetiségi kérdés nem határprobléma. Közöltem, véleményem szerint a parlamenti megemlékezésnek ilyen értékelése teljesen indokolatlan és annak egyoldalú értelmezést adnak.

Antall József miniszterelnök parlamenti beszéde kapcsán elmondtam, hogy a magyar kormány felelősséget érez a határainkon kívül élő magyarok helyzete és sorsa iránt. Külpolitikánk igen fontos eleme a nemzetiségek egyéni és kollektív jogainak

⁶²⁰ A Független Magyar Kezdeményezés (FMK) 1989. november 18-án alakult meg Vágsellyén.

biztosítása Magyarországon és külföldön egyaránt. Ez nem jelent belügyekbe való beavatkozást, hiszen mindkét ország politikájának közös tétele, hogy az emberi jogok – amelybe a nemzetiségi jogok is szervesen beletartoznak – megsértésének kérdése nem csak az illető ország ügye, hanem valamennyiünké. Ennek kapcsán részletesen kitértem a közös nemzetiségi nyilatkozat kiadására tett magyar javaslatra. Hangsúlyoztam, hogy a témában megállapodás született április 9-én a két államfő között⁶²¹, de ennek ellenére a csehszlovák szervektől javaslatunkra semmilyen konkrét észrevételt, készséget a szakértői szintű megbeszélésre a mai napig nem kaptunk. Megemlítettem, hogy államfőink találkozója már a közelmúltban aktuális lett volna, ha azon az előzetes megállapodások szellemében a két államfő elfogadhatta volna a nemzetiiségi nyilatkozatot.

A külügyminiszter első helyettese reagálásom után még a jelenlétemben bekérte Antall József miniszterelnök beszédének teljes szövegét, kifejezte közlésemmel való egyetértését és helyben megállapította, hogy munkatársai a magyar miniszterelnök beszédét egyoldalúan elemezték. Munkatársait helyreigazítva ugyancsak egyetértését nyilvánította ki velem abban a kérdésben, hogy a két államfő április 9-i megállapodását mindkét ország állami szerveinek be kell tartani. Annak megvalósítása érdekében kell, hogy dolgozzanak, mivel ezzel ellentétes utasítást senki nem adott.

Lássa: I. Területi Főosztály

Sajtófőosztály

REFO⁶²²

Láttam: Boros F.⁶²³

.....⁶²⁴

Intézkedtem: *Aláírás*⁶²⁵

MNL OL XIX–J–I–j 1990 17. doboz

⁶²¹ 1990. április 9-én Csehszlovák–lengyel–magyar csúcstalálkozó volt Csehszlovákiában, Pozsonyban. Magyarország részéről Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök, Németh Miklós miniszterelnök, Horn Gyula külügyminiszter; Csehszlovákia részéről Václav Havel köztársasági elnök, Milan Čič, Szlovákia miniszterelnöke, Jiří Dienstbier külügyminiszter; Lengyelország részéről Wojciech Jaruzelski köztársasági elnök, Tadeusz Mazowiecki miniszterelnök, Krzysztof Skubiszewski külügyminiszter. A csúcstalálkozón részt vett az Osztrák Köztársaság szövetségi alkan-cellárja és külügyminisztere, Alois Mock, az Olasz Köztársaság külügyminisztere Gianni De Michelis és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság külügyminisztere Budimir Lončar.

⁶²² A magyar Külügyminisztérium Regionális Együttműködési Főosztálya.

⁶²³ Boros Ferenc 1990-ben II. osztályú tanácsos volt a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályán.

⁶²⁴ Nem olvasható kézírás.

⁶²⁵ Ua.

86.

Jelentés Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság
ideiglenes elnökének hivatalos látogatásáról, Csehszlovákiában
1990. július. 17.

A Magyar Köztársaság Elnökének Hivatala
003110/1990

Kontra Ferenc Úrnak
főelőadó

Külügyminisztérium
1994/90

Budapest

Tisztelt Kontra Úr!

Telefonbeszélgetésünk értelmében mellékelten megküldöm dokumentációként Göncz Árpád Ideiglenes Köztársasági Elnök Csehszlovákiáról készült Jelentés 1 aláírt másolati példányát.

Budapest, 1990. szeptember 25.

Mellékelve: 16 lap

Üdvözlettel:

*Szunyogh Károly*⁶²⁶

⁶²⁶ Kézírással. Szunyogh Károly címzetes államtitkár a Köztársasági Elnök Hivatal vezetője volt.

[MELLÉKLET]

Külügyminisztérium

Szigorúan Titkos!

JELENTÉS

GÖNCZ ÁRPÁD IDEIGLENES KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK CSEHSZLOVÁKIAI HIVATALOS MUNKALÁTOGATÁSÁRÓL

Václav Havelnek, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság elnökének meghívására július 12-én hivatalos munkalátogatást tett Csehszlovákiában Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök. Prágában találkozott Alexander Dubčekkel, a Szövetségi Gyűlés elnökével és a tiszteletére rendezett ebéden Marián Čalfa szövetségi miniszterelnökkel. Pozsonyban ideiglenes elnökünket [Göncz Árpádot] František Mikloškoval⁶²⁷ az élen fogadta a Szlovák Nemzeti Tanács elnöksége. A szlovák kormány több tagja jelenlétében tárgyalt Vladimír Mečiar szlovák miniszterelnökkel.⁶²⁸ Találkozott a szlovákiai, köztük a magyar politikai pártok és szervezetek képviselőivel is. A V. Havellel folytatott megbeszélésekről közös közleményben tájékoztatták a nyilvánosságot.

A. Dubček annak a meggyőződésnek adott kifejezést, hogy az országainkban bekövetkezett demokratikus változások a korábbinál kedvezőbb feltételeket teremtenek országaink kapcsolatainak fejlesztéséhez és új alapokra helyezéséhez. Fontosnak nevezte a nemzeteinket és országainkat összekötő szálak erősítését. Rámutatott, hogy a szélsőséges megnyilvánulások nem segítik elő a múlt problémáinak megoldását, az összetartozás elmélyítését. Megemlítette, hogy a Szövetségi Gyűlés előző napi ülésén képviselői kérdés hangzott el amiatt, hogy a Magyar Országgyűlés megemlékezett a trianoni békeszerződés aláírásának 70. évfordulójáról. A képviselők szóvá tették a parlamentben azt is, hogy a Magyar Televízió megengedhetetlen módon beavatkozott a csehszlovákiai választási kampányba. Göncz Árpád örömet fejezte ki amiatt, hogy országaink között feloldódott az 1968-as csehszlovákiai demokratizálódási folyamat felszámolásában vállalt magyar szerep miatti szégyenérzés. Hangsúlyozta a nemzeteink közötti összetartozás és sorsközösség tudatának jelentőségét. Hangsúlyozta, csehszlovákiai látogatásának az a célja, hogy hozzájáruljon kapcsolataink magasabb szintre emeléséhez, elősegítse a gyakorlati lépések megvalósítását.

⁶²⁷ František Mikloško (1947–) szlovák politikus, aki a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke volt 1990–1992-ben.

⁶²⁸ Vladimír Mečiar (1942–) szlovák politikus, aki Szlovákia miniszterelnöke volt 1990. június 27. és 1991. április 23. között.

Ennek eléréséhez kedvező feltételeket teremt az, hogy Csehszlovákiában a liberális eszméket valló erők kormányoznak. A. Dubček észrevételeit illetően kérte, hogy a csehszlovák felet irritáló magyarországi megnyilvánulásoknak ne tulajdonítsanak túlzott jelentőséget, azokat megfelelően tegyék helyre. Megértéséről biztosította a parlament elnökét, amiért gyanakvással fogadják az ilyen megnyilvánulásokat. Kifejtette, hogy meggyőződése szerint a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogainak biztosítása, problémáik rendezése, valamint helyzetük megoldása útján juthatunk el oda, hogy feloldódjanak a határrevízió félelmétől adódó görcsök. Utalt arra, hogy a magyarországi szlovák nemzetiséget, nem valamiféle „magyar elnyomás”, hanem a korábbi rendszer részéről tanúsított közöny juttatta el mai helyzetébe. Hangsúlyozta, Magyarországon senki sem kérdőjelezi meg a szlovákok jogát a nemzetiségi léthez amiatt, hogy csak 300 éve telepedtek mai lakóhelyükre. Méltatta azt a szerepüket, amellyel hozzájárultak a törökök által elpusztított vidék újbóli felvirágoztatásához. Biztosította A. Dubčeket arról, hogy a mai magyar vezetés mindent meg akar tenni annak érdekében, hogy megerősítse a magyarországi szlovákság nemzeti identitástudatát. Ehhez kérte a csehszlovák fél segítségét is.

V. Havel a megbeszélések elején vázlatos áttekintést adott a legutóbbi csehszlovák belpolitikai eseményekről (parlamenti választások, elnökválasztás). Megítélése szerint a júniusi választásokkal Csehszlovákiában lezárult a forradalmi átmenet időszaka és kezdetét vette egy nyugodtabb korszak, amely során igen fontos és lényeges feladatokat kell végrehajtani a valódi demokrácia megteremtése, a demokrácia és piacgazdaság törvényes alapjainak kidolgozása és a gazdasági életet érintő alapvető változások végrehajtása érdekében. Véleménye szerint a társadalmi változással járó feszült hangulat lecsillapodásával kedvezőbb légkör alakul majd ki kétoldalú kapcsolataink problémáinak megoldásához is. Kifejezte reményét, hogy sikerül megoldani az országaink közötti problémákat. Göncz Árpád látogatását jelentős eseménynek nevezte a kétoldalú viszony továbbfejlesztése szempontjából. Nagy hangsúllyal beszélt az országaink – tágabb értelemben egész régióink – együttműködésének jelentőségéről. Megítélése szerint fontos, hogy országaink kölcsönösen segítsék egymást, mert csak így érhetik el azt a célt, amit maguk elé tűztek, hogy Európa „részévé” váljanak. Hangsúlyozta, hogy az előző rendszertől örökölt problémákhoz a megoldás szándékával kell közeledni. Göncz Árpád tájékoztatta vendéglátóját arról, hogy országunk helyzete önmagában nem lett könnyebb és problémáink sem oldódtak meg attól, hogy a demokrácia útjára léptünk. Tovább fokozódik társadalmunk türelmetlensége. Az emberek nem értik a törvényhozás nehézségeit, nem érzik át az új törvények jelentőségét. Erősödik a parlamenttel szemben ellenérzés. Utalt azokra a nyugati sajtócikkekre, amelyek szerint Magyarország egyoldalúan Németország felé orientálódik, s ez eltávolítja hazánkat Csehszlováklátói és az ötoldalú együttmű-

ködéstől.⁶²⁹ Biztosította V. Havelt, hogy ez csak látszólag van így. Antall József németországi és franciaországi utazására „tűzoltó jelleggel” került sor, mert szükségünk volt az egyoldalú szovjet gazdasági függést enyhítő garanciákra. Ezeket sikerült is megszerezni. Rámutatott, együttműködésünk új alapokra helyezése szempontjából nagy jelentősége lenne, ha egy olyan új együttműködési megállapodással cserélnénk fel a meglévő, de a mai viszonyok között már idejét múlt barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződésünket, amely felölelné kapcsolataink gazdasági, kulturális, humanitárius, nemzetiségpolitikai és biztonsági vonatkozásait is. Kíváncsnak nevezte a szakértői munkák minél előbbi beindítását és az egyezmény lehető legrövidebb időn belüli aláírását.

Tekintettel a térségünkben végbemenő változásokra, továbbá a térség biztonsági rendszerét garantáló régi szövetségi rendszer ezt követően beindult bomlására, szükség lenne Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország biztonsága átmeneti garanciáinak megteremtésére is. Ezért ennek a három országnak egymással megközelítőleg azonos tartalmú kétoldalú egyezményekkel kellene kölcsönösen garantálnia egymás biztonságát. Ha sikerülne ilyen szerződéseken alapuló együttműködési rendszert kialakítani, az növelné alkupozíciónkat a bécsi haderő csökkentési tárgyalásokon is. Hasonló tartalmú szerződésekkel szavatolhatnánk biztonságunkat a Szovjetunióval és Németországgal is. Rámutatott, az ilyen jellegű összefogáshoz jó feltételeket kínál a NATO legutóbbi londoni tanácsulása is.

Javasolta, hogy a Varsói Szerződés átalakításával foglalkozó, pár nap múlva kezdődő kormány-meghatalmazotti értekezleten egyeztessük a szervezet érdemi átalakítására vonatkozó magyar és csehszlovák álláspontot, taktikát. Göncz Árpád kitért az európai integrációs szervezetekhez való magyar–csehszlovák–lengyel „hármass” közeledéssel összefüggő kérdésekre is. Utalt arra, hogy eddigi magatartásunknak olyan látszata volt, mintha nem akarnánk együtt haladni a lengyelekkel. Az érdekeinkben valóban meglévő aszinkronitást a szovjet csapatok kivonására és a Varsó Szerződés jövőjére vonatkozó eltérő álláspontjaink idézték elő. A kereszténydemokrata internacionálé július 8-i budapesti tanácskozása alkalmával H. Kohl és T. Mazowiecki között létrejött találkozón sikerült eloszlatni a lengyelek németekkel szembeni aggályait, s ennek következtében várhatóan megváltozik az a lengyel magatartás is, hogy biztonságunk érdekében szükséges a szovjet csapatok lengyelországi állomásoztatása, illetve a Varsói Szerződés tagországainak katonai együttműködése. Kifejtette azt az álláspontunkat, hogy a három országnak az európai integrációkhoz való csatlakozási törekvéseiben nem látszik reálisnak az, hogy egyidejűleg kerüljön sor az Európai Tanácsba való felvételünkre. Legnagyobb valószínűséggel

⁶²⁹ Utalás a Pentagonáléra. Vö. a IV/1. fejezet irataival.

Magyarországot fogják elsőnek felvenni. Mi ebben nem látunk semmi rosszat, sőt úgy ítéljük meg, hogy belülről többet tudnánk segíteni Lengyelország felvétele érdekében, mint ha még kívülállóként „szolidaritást” vállalnánk és ragaszkodnánk a három ország egyidejű felvételéhez.

V. Havel egyetértett az új magyar–csehszlovák együttműködési szerződés megkötésére tett javaslattal, illetve azzal a gondolattal, hogy Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország írjon elő hasonló tartalmú kétoldalú megállapodásokat. A három ország együttműködése szempontjából hasznosnak tartaná, ha realizálódna a lengyel fél részéről kezdeményezett háromoldalú nyilatkozat is. Véleménye szerint a kétoldalú megállapodások elfogadását követően kerülhetne sor a háromoldalú nyilatkozat aláírására. A két és a háromoldalú megállapodásnak tartalmazni kellene azt a kitétele, hogy a szerződő felek garantálják egymás biztonságát. Várják a konkrét magyar elképzelést és készek a szakértői egyeztetésre. Meglátása szerint a Varsói Szerződéssel kapcsolatos törekvések végcélját tekintve nincs lényeges különbség közöttük. Szerinte a VSZ korszerűsítésére vonatkozó javaslatukba be kellene dolgozni a VSZ PTT moszkvai ülésén elhangzott felvetéseinket is, nevezetesen: az egyesített parancsnokság megszüntetését és csapataink kivonását a közös parancsnokság alárendeltségéből. A Varsói Szerződést „ideiglenes politikai szervezetté” kellene átalakítani, amely addig létezne, amíg kiépül az új európai biztonsági és együttműködési rendszer. Az „új” VSZ a NATO-val való tárgyalás eszköze lehetne. Javasolta, hogy szakértőink októberig dolgozzák ki javaslatainkat, hogy azok a politikai tanácskozó testület novemberi budapesti ülésén már aláírhatók legyenek.

Figyelmeztetett arra, hogy az egyesített parancsnokság felszámolására irányuló radikális törekvéseket szovjet részről esetleg tartózkodással fogják fogadni. Véleménye szerint Gorbacsov ebben az ügyben megértő, csak azt várja el, hogy ne szenvedjen sérelmet a Szovjetunió presztízse. A VSZ PTT moszkvai ülése után V. Havel levelet kapott M. Gorbacsovtól, amelyben azt kérte, hogy Csehszlovákia „méltóságteljesen” járuljon hozzá a Varsói Szerződés felszámolásához. A magyar–csehszlovák–lengyel „hármasként” az európai integrációkhoz való közeledését illetően egyetértett azzal, hogy a „befutás” sorrendjének nincs nagy jelentősége, de a lengyelországi átalakulás – mint a kelet-európai demokratizálódási folyamat előfutára – megérdemelné, hogy az Európai Tanács kivétel tegyen. Az együttes felvételnek Ő szimbolikus, politikai esztétikai jelentőséget tulajdonít. Göncz Árpád a szubregionális együttműködés pozitívumainak ismeretében kezdeményezte egy Szlovákiára, a Tiszántúlra, Ukrajnára, Szerbiára és készség esetén Romániára kiterjedő Kárpátok–Tisza együttműködés kialakítását. Kérte a csehszlovák fél véleményét a javaslattal összefüggésben.

V. Havel kijelentette, elvileg támogatnak minden együttműködési elképzelést. Nem látja akadályát a téma szakértői szinten való megvitatásának.

A Szlovák Nemzeti Tanács elnökével sorra került találkozón Göncz Árpád a magyar és szlovák nemzet közötti együttműködés jelentőségét, az előítéletek lebontásának fontosságát emelte ki. Rámutatott, hogy a konkrét problémák és a vitás kérdések megoldása pragmatikus megközelítést igényel, s ő konkrét elképzelésekkel érkezett a szlovák fővárosba. Kifejtette, hogy a szlovákiai magyar nemzetiségeknek – amely a forradalomban a szlovák nemzettel haladt – az elmúlt év novemberében Csehszlovákiában lezajlott változásokban hármass [hatalmas] felelőssége volt. Bizunk abban, hogy a szlovák nemzet identitása kibővített feltételek birtokában nagyobb felelősséggel fog viszonyulni a szlovákiai magyarság problémáihoz is.

Tekintettel arra, hogy a magyar és a szlovák is kis nemzet, mindkettőben munkál az a pszichikai félelem, hogy elveszíti az anyanemzetétől elszakítva élő népcsoportját. Ezt a félelmet fel kell és lehet oldani a nemzetiségek egyéni és kollektív jogai érvényesülésének biztosításával. A nemzeti kisebbséghez tartozó személyek teljes körű emberi érvényesülése lehetőségeinek megteremtése, a határok átjárhatóságának erősödése értelmetlenné teszi az államhatárok megváltoztatása körüli spekulációkat, megszűnnek a nemzeti kisebbségek elvesztésétől való félelem kiváltotta hisztérikus félelmek.

Kifejezte azt a reményét is, hogy a szlovák nemzetnek is érdeke, hogy megszűnjene az elmúlt 150 évben megkeseredett magyar–szlovák viszonyban kialakult félelmek és görcsök. Károsnak minősítette az egymás elleni nacionalista támadásokat, de kérte, hogy ne a szélsőséges hangnemű újságcikkek, rádió vagy televízióadások alapján ítéljük meg egymást. Fontos lenne, ha mindkét fél a saját és nem a másik nacionalistái ellen lépne fel, nem engedne teret az ilyen tartalmú hangulat-keltéseknek.

Önkritikusan rámutatott, hogy hiba volt a Magyar Televízió részéről, amikor egyoldalúan beavatkozott a csehszlovákiai választási kampányba. Az MTV ezzel első sorban magyar érdeket sértett.

Hangsúlyozta, hogy a kisebbségekhez tartozó emberek problémái bonyolult egyéni sorsokat takarnak, ezért azokhoz nem szabad mechanikusan, matematikai mennyiségi szempontok szerint közelíteni. Mi ezért nem vagyunk hívei a reciprocitásnak a nemzetiségi igények kielégítésében. Megítélésünk szerint, a reciprocitáson alapuló nemzetiségi politika túszként kezeli a nemzeti kisebbségeket. A közép-európai országok Európába való visszatérésének egyik alapfeltétele, hogy a kölcsönös tolerancia alapján rendezzék a területükön élő kisebbségek problémáit, biztosítsák jogaik érvényesülését.

Rámutatott, hogy megítélése szerint a magyarországi szlovákság helyzete nehezebb, mint a szlovákiai magyarságé. Vissza kell szereznie szlovák identitástudatát, meg kell erősödnie anyanyelvének használatában.

Hangsúlyozta, a magyarországi szlovákság nem valamiféle adminisztratív elnyomás következtében, hanem az előző rendszerek közönye és kisebbségek problémái iránti közömbössége miatt került ilyen helyzetbe. A kisebbségek megítélésünk szerint pozitív diszkriminációt igényelnek problémáik megoldásában a többségi nemzet részéről.

Eltökélt szándékunk a hibák helyrehozása. A magyarországi szlovákok nemzet-tudatának erősítéséhez várjuk a szlovákiai segítséget: küldjenek kulturális csoportokat, látogassanak el írók a szlovákok lakta falvakba, küldjenek könyveket, stb.

A további érintkezések megkönnyítése érdekében szeretnénk kis létszámú alkonzulátust létesíteni Kassán,⁶³⁰ és felajánljuk hasonló képviselő létrehozását Békéscsabán.⁶³¹ Az anyanemzetekkel való kapcsolattartást segítő a szlovák kulturális intézet létesítése Békéscsabán,⁶³² illetve a Pozsonyi Magyar Kulturális Központ megnyitása.⁶³³ Számítunk arra is, hogy Szlovákiában továbbra is lehetőség lesz a magyarországi szlovák értelmiség képzésére, illetve Szlovákiában magyar főiskola alapítására.

Már korábban elvi egyetértés született arról, hogy az országainkban élő magyar és szlovák kisebbség életében jelentkező gondok és problémák, gyakorlati kérdések megoldására kormányközi vegyes bizottságot hozunk létre. Megítélésünk szerint, most már sürgősen életre kellene hívni ezt a bizottságot és be kellene indítani tevékenységét. A bizottság feladata lenne a kisebbségek anyanyelvhasználatának és kultúrájának megőrzéséhez szükséges feltételek, illetve azoknak a szükségleteknek a felmérése, amelyeket a lakóhelyük szerinti állam és anyanemzet biztosít. Meg kellene próbálkozni azzal, hogy beszüntessük a kölcsönös ellenségeskedést. Olyan megoldásokat kell választani, amelyek biztosítják a kisebbségek lojalitását azon állam iránt, ahol azok élnek, ugyanakkor garantálják a nemzeti identitás és az anyanyelv megőrzését, fejlesztését. Javasolta annak közös megvizsgálását, hogyan lehetne biztosítani a Csehszlovák Televízió 1. és 2. műsora vétele feltételeinek megteremtését Békéscsaba körzetében.

František Mikloško örömmel fogadta Göncz Árpádnak a magyar–szlovák viszony javítására vonatkozó elképzeléseit. Üdvözölte az előterjesztett konkrét javaslatokat azzal, hogy a megvalósításukkal összefüggő kérdéseket szakértői szinten kellene tisztázni. Hangsúlyozta, hogy szlovák részről a cseh-szlovák föderáció kialakításának olyan időszakához érkeztek, amikor Szlovákia saját kezébe veszi ügyeinek inté-

⁶³⁰ A magyar Főkonzulátus 2000. augusztus 20-án nyitotta meg kapuit Kassán.

⁶³¹ A Szlovák Főkonzulátus 2001-től működik Békéscsabán.

⁶³² A Szlovák Kultúra Ház alapítása 1991-ben volt.

⁶³³ A Pozsonyi Magyar Kulturális Központ 1991. március 15-én kezdte meg működését ideiglenes épületben.

zését. Szlovák részről készen állnak magyar–szlovák problémák megvitatására. Annak ellenére, hogy bonyolult kérdésekről van szó, úgy hiszi, konstruktív hozzáállással azok megoldhatók. Kifejtette, hogy a szlovák önállóság növelésére irányuló törekvéseket nem szabad azonosítani a szeparatizmussal. Nem érdekük a cseh-szlovák egység felbomlasztása, a határok megváltoztatása. Utalt arra is, hogy a szlovákiai magyarság problémáinak megoldását bizonyos szempontból sajátossá teszi az a körülmény, hogy a magyarok lakta területeken a szlovákság kisebbségben él, ezért a megoldás folyamatában is biztosítani kell e „kisebbség” jogainak érvényesülését a magyar többség által lakott vidékeken.

Az eszmecserébe bekapcsolódott Ivan Čarnogurský⁶³⁴ illetve A. Nagy László,⁶³⁵ mindketten a Szlovák Nemzeti Tanács alelnökei. I. Čarnogurský arra figyelmeztetett, hogy a Göncz Árpád úr által felvetett javaslatok egy része törvényhozói, más része a kormányok hatáskörébe tartozik. Szerinte országaink törvényhozásai között is meg kellene találni a kommunikációs csatornákat a kisebbségekkel összefüggő kérdések tisztázásában. A. Nagy László a Független Magyar Kezdeményezés és a szlovák Nyilvánosság az Erőszak Ellen mozgalom választási koalíciójának példáján szemléltette, hogy a határok nem a nemzetek, hanem az eszmék és cselekedetek között találhatók. Szerinte az említett koalíció további politikai tevékenységével példát fog mutatni, hogyan lehet eredményesen megoldani a nemzeti kisebbségek problémáit. A Vladimír Mečiar szlovák miniszterelnökkel sorra került megbeszéléseken Göncz Árpád úr megismételte a nemzetiségi problémák megoldását elősegíteni hivatott, a Szlovák Nemzeti Tanács vezetői előtt ismertetett javaslatait. Kifejtette, hogy magyar részről szeretnénk eloszlatni a gyanút, mintha a szlovákiai magyar nemzetiiség jogai érvényesítésére irányuló törekvéseinek fel karolásával valamiféle más szándékunk lenne. Magyar részről jogosnak látjuk a szlovák nemzetnek a saját jogai kiterjesztésére irányuló igényét. Felhívta a szlovák kormányfő figyelmét azonban arra is, hogy Szlovákiának Prágától való távolodása egy vagy két lépéssel, a Magyarországhoz való közeledést jelenti. Tartalmát tekintve arról van szó, hogy megnő Szlovákia felelőssége a magyar nemzeti kisebbség iránt. Szlovák részről viszont megnő a magyar nemzetiséggel szembeni gyanakvás is. Követelése olyan megvilágításba kerülnek, mintha elszakadásra, határrevízióra irányulnának. Rámutatott, hogy Magyarországon a jelenlegi csehszlovák és szlovák kormánytól számítunk a legnagyobb megértésre a kisebbségek helyzetének rendezésében. Ehhez jó alapot biztosít, hogy mindkét országban a demokratikus erők jutottak hatalomra, amelyek egy nyelvet beszélnek. Kifejezte azt a meggyőződését, hogy a kisebbségek jogai

⁶³⁴ Ivan Čarnogurský (1933–) a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke volt 1990 és 1992 között.

⁶³⁵ A. Nagy László (1944–) a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke volt 1990 és 1992 között.

érvényesülésének feltételei javításával, a határok átjárhatóságának növelésével megszűnik a gyanakvás és a határrevíziótól való félelem. Hozzáfűzte, szomszédjainknak is meg kellene érteniük, mit jelentett a magyar nemzetnek Trianon. Magyar részről ennek a traumának a gyógyítása csak a tények tudomásul vétele útján mehet végbe. Tudjuk, hogy más megoldás nincs. Természetesen nem szabad illúziókban élnünk és nem szabad úgy tennünk, mintha nem tudnánk, hogy vannak ezzel szembenálló nacionalista hangok és nézetek. Ezeket mindkét félnek saját magának kell helyére tennie. Ezt követően szólt a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer ügyéről. Kifejtette, hogy az erőműrendszer építésének magyar részről történt leállítására két komoly aggály miatt került sor:

- a bősi tározó veszélyezteti a Nyugat-Dunántúl, Dél-Szlovákia és Dél-Morvaország felszín alatti ivóvízkészletét. Az egész közép-európai térség ivóvíztartalékai forognak veszélyben. Az építkezés beindulása óta nem született olyan szakértői vélemény, amely egyértelműen megnyugtatta volna az aggódó közvéleményt;
- az erőmű Dél-Szlovákiában a Kisalföld legértékesebb termőterületein halad át és a térség vízháztartását megváltoztatva azokat terméketlenné teheti.

Göncz Árpád hangsúlyozta, nem meggyőzni kívánja a szlovák felet, csak azt kéri, hogy a térség lakosságának jövője iránt érzett felelősséggel és európai összefüggésekben vizsgálja a bősi erőművei összefüggő kérdéseket. Javasolta, hogy a két fél az erőmű jövőjére vonatkozó álláspontját egy pártatlan nemzetközi szakértői bizottság véleményétől tegye függővé.

Az ideiglenes elnökünk [Göncz Árpád] által felvetett kérdésekre Vladimír Mečiar a következőképpen reagált:

Kifejtette, hogy a nemzetiségi kérdés nem csak a magyar–szlovák kapcsolatok sajátossága, de megjelenik több európai nemzet életében és kapcsolattrendszerében. Ezért megítélése szerint a kisebbségek ügyét egy összeurópai kisebbségi kódex kidolgozásával kellene rendezni. Egyetértett azzal a megállapítással, hogy a magyar–szlovák együttélésnek régire visszanyúló hagyományai vannak. Rámutatott viszont, hogy a szlovák felet sok minden nyugtalanítja kapcsolatainkban. A magyar részről kért megértés csak akkor valósulhat meg, ha a nép is megérti ezeket a jelenségeket. Nem szabad azonban megfélemlíteni arról a körülményről, hogy a magyar–szlovák együttélés ezer éve a szlovák nemzet számára a fennmaradásért folytatott küzdelemmel telt el. A legutóbbi hetven évben nemzeteink két alkalommal háborúban álltak egymással, amikor magyar részről területi követelések is megfogalmazódtak. Utalt arra, hogy magyar részről az utóbbi időben felemlítik és elégtételt követelnek a Dél-Szlovákiában élő magyar kisebbség második világháborút követő megpróbáltatásaiért. Szlovák részről emlékeztetni szeretnének arra, hogy az első bécsi döntés után Magyarországhoz csatolt területeken élő szlovákság is tragikus sorsot élt át.

Rámutatott, hogy a cseh-szlovák viszony rendezésének folyamata nem a cseh-szlovák szövetségi rendszer lazulását jelenti, éppen ellenkezőleg, annak erősítését. A Prágától való távolodás ezért nem jelenti a Budapest fele való közeledést. Elvben üdvözölte a nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó magyar–csehszlovák kormánybizottság létrehozását. Hozzáfűzte azonban, hogy zavarban van annak jogkörét és feladatait illetően. Szerinte a szlovákiai magyarság számára biztosított minden jogi és materiális feltétel, valamint lehetőség a nemzetiségi identitás megerősödéséhez és a további fejlesztéséhez. Ezzel szemben Magyarországon egyetlen komoly intézkedés sem történt a szlovákok nemzetiségi jogainak érvényesítésére, fennmaradásuk biztosítására. Ezért a bizottság létrehozása előtt a magyar félnek konkrét tettekkel kellene bizonyítania, hogy szavahihető, komoly partner a nemzetiségi kérdés megoldásában. Ezen túlmenően elvárnák, hogy a magyarországi pártok elvi nyilatkozatot tegyenek arról, miként kívánják biztosítani az ott élő nemzetiségek alapvető jogait.

Szólt arról, hogy Szlovákiában aggodalommal figyelték a magyarországi választási kampányt, amelyben a jelenlegi kormányzó pártok erős nacionalista propagandával léptek fel, sőt egyes képviselők még a trianoni békeszerződést is megkérdőjelezték. Aggodalmukat csak fokozza, hogy ezek a kérdések azóta sem kerültek le a napirendről e pártok magas beosztásban lévő képviselőinek felszólalásaiban. Szerinte egyoldalúak és nem objektívek a Szlovákia magyarsággal összefüggésben Budapesten elhangzó nyilatkozatok. Leszögezte, a magyar kormány semmilyen vonatkozásban nem tekintheti magát a szlovákiai magyarok képviselőjének. Kijelentette, a szlovák vezetés tudatában van annak, hogy Szlovákiában nem valósítható meg igazi demokrácia anélkül, hogy ne rendezzék a magyar kisebbség és a szlovák nemzet együttélésének problémáit. Hangsúlyozta azonban, hogy ez kizárólag Szlovákia belügye, amit a demokrácia elvei alapján saját maga kíván és fog megoldani. Elutasítanak minden olyan törekvést és követelést, amely a dél-szlovákiai magyar nemzetiség Szlovákiától való elszigetelésre irányul. Kifogásolta a magyar tömegtájékoztatási eszközök, mindenekelőtt a Magyar Televízió Szlovákiával kapcsolatos propaganda-tevékenységét a csehszlovákiai választási kampány idején. Azt, hogy a MTV leplezetlenül a Független Magyar Kezdeményezés ellen agitált, a csehszlovák belügyekbe való durva beavatkozásnak minősítette. Kifejtette, Szlovákiában a novemberi forradalom idején⁶³⁶ egy új típusú nemzeti egység jött létre, csökkent a nemzetiségi szem-

⁶³⁶ 1990. november 17-én Prágában a nemzetközi diáknapi alkalmából a diáktüntetés a kommunista rendszer elleni, politikai reformokat követelő megmozdulássá alakul át. A tüntetőkkel szembeni rendőri fellépés országos méretű tiltakozási hullámot indított és kezdetét vette az úgynevezett bársonyos forradalom. Két nappal később a szlovák ellenzékiek a prágai Polgári Fórumot testvérszervezetnek nevezték és megalakították Pozsonyban a Nyilvánosság az Erőszak Ellen polgári kezdeményezést. A Csehszlovák Kommunista Párt november 29-re átadta a hatalmat a Civil Fórum

benállás. Amikor viszont az MTV beavatkozott a szlovákiai belügyekbe, olyan járá-sokban is felütötte a fejét a nacionalizmus, ahol egyáltalán nem él magyar kisebbség. Ugyancsak a csehszlovákiai választásokkal kapcsolatban nehezményezte, hogy a kampány idején a magyar speciális szolgálatok nagymérvű aktivitást folytattak Dél-Szlovákiában. Reményét fejezte, hogy az országainkban bekövetkezett politikai változások, a demokratizálódás új és kedvezőbb feltételeket teremtettek kétoldalú kapcsolataink rendezéséhez. Az újjáformálódó Európában a magyar és szlovák nemzetnek a nagy politikai és gazdasági egységek közé ékelődve meg kell találnia a lehető legzavartalanabb együttélés módját. Ennek nem a közösen vallott ideológia vagy az azonos katonai szövetségi rendszerhez való tartozás lesz az alapja, hanem az a tény, hogy egyazon geopolitikai térségben élünk. Vladimír Mečiar szerint a zavartalan együttélés kialakításának egyik alapvető feltétele, hogy Magyarország részéről szűnjön meg a magyar nemzetiség ürügyén folytatott nyomásgyakorlás. Az erre a területre fordított energiákat szerinte inkább a gazdasági és kulturális együttműködés lehetőségeinek feltárásában kellene kamatoztatni. Reményét fejezte ki, hogy sikerül úrrá lenni a nacionalizmus okozta problémákon.

A bős–nagymarosi vízlépcsőrendszerrel összefüggésben kifejtette, hogy véleménye szerint a tudomány mai állása mellett nem vagyunk képesek valamennyi feltételezett hatás felmérésére. Hozzáfűzte, hogy ők felmérték a Csallóköz alatt található vízkészlet értékét. Ez nagyságrenddel haladja meg a bösi létesítményekbe beruházott összegeket. Szlovák részről is tisztában vannak tehát a kockázat nagyságával. Ezzel együtt bizonytságot akarnak arról, megalapozottak-e a kizárólag negatív hatásokat prognosztizáló előrejelzések, mivel óriási összegű ráfordítások sorsáról van szó.

Szlovák részről elfogadják, hogy kérjünk fel független nemzetközi szakértői bizottságot a vízlépcső működése várható hatásainak felmérésére, de hozzáfűzte, hogy a szakértők által előre becsült negatív hatások egyelőre nem igazolt prognózisok. Ezért egy reális megoldási lehetőséget látnak: az elkészült bösi erőmű nem csúcsüzemű próbaüzemének beindítását. A próbaüzemelés közben meg lehetne figyelni és ellenőrizni lehetne, valóban bekövetkeznek-e azok a kedvezőtlen környezeti hatások, amelyeket a szakemberek prognosztizáltak. Amennyiben igen, úgy a bösi erőműnek is az lesz a sorsa, mint a Zwentendorfi atomerőmű⁶³⁷: haladéktalanul üzemén kívül helyezik. A bős–nagymarosi vízlépcsővel kapcsolatos magyar magatartást tanulmányozva úgy látják, hogy abban nagymértékű jelen van a politikai érdekű motiváció. Ezzel magyarázható, hogy 1989 februárjában a magyar kor-

aktivistáinak. 1989. december 10-én megalakult az új kormány, illetve Alexander Dubček a csehszlovák Országgyűlés elnöke lett, Václav Havel pedig köztársasági elnök.

⁶³⁷ Az 1970-es években épített Zwentendorfi atomerőmű Ausztria egyetlen atomerőműve, amelynek építését az osztrák népszavazás következtében 1978. november 9-én leállították.

mány még az építkezés gyorsítását szorgalmazta. Ezek után nem tartja azt sem kizártnak, hogy a következő magyar kormány változtat mai álláspontján és befejezi a nagymarosi építkezést. Göncz Árpád a szlovák miniszterelnök nemzetiségi problémát érintő fejtegetésére válaszolva kifejtette, mi azt az álláspontot képviseljük, hogy az egymás országában élő magyar és szlovák kisebbség problémája közös ügyünk, ezért ezeket együttesen kell megoldanunk. Álláspontunkat az egyéni és kollektív kisebbségi jogok elismerésére kell alapoznunk. Példát kellene merítenünk az eredményes európai megoldásokból. Rámutatott a magyar külpolitika egyik fő feladatának tekinti a nemzeti kisebbségek problémái európai méretű rendezésének elérését. Ebben a vonatkozásban eredményes volt „ötök”⁶³⁸ közös fellépése az EBEÉ tagországok képviselőinek koppenhágai találkozásán. Elvben egyetértünk a bösi erőmű próbaüzemének beindításával, de felhívta Vladimír Mečiar figyelmét arra, hogy ez is csak akkor képzelhető el, ha nem okoz visszafordíthatatlan károkat a vízlépcső által érintett térség környezetében.

Ideiglenes köztársasági elnökünk és a szlovák miniszterelnök megbeszélésein a kétoldalú kapcsolatok nyitott kérdései kendőzetlen őszinteséggel kerültek megvitatásra. Rendkívül nyíltan vetődtek fel az egymás lépéseivel és magatartásával szembeni fenntartások. A hivatalos megbeszélések után Göncz Árpád találkozott a szlovákiai politikai pártok és a sajtó képviselőivel. Ezeken a találkozókön szlovák részről esetenként már indulatos hangnemű kérdések hangzottak el a magyarországi szlovákság helyzetére és magyar nemzetiségi politikára. A látogatás, valamint a prágai és pozsonyi megbeszélések hasznosak voltak. Lehetőséget biztosítottak arra, hogy őszintén beszéljünk a kétoldalú kapcsolatok megoldására váró kérdésekről és előterjesszük az azok elmélyítésére, továbbfejlesztésére, illetve a tágabb értelemben vett regionális problémák megoldására vonatkozó konkrét javaslatainkat.

Csehszlovák részről elfogadták az új együttműködési szerződésre, a nemzetiségi kormányközi vegyes bizottság mielőbbi felállítására, a Kárpátok-Tisza együttműködésre és a kassai alkonzulátusra vonatkozó javaslatainkat. Javaslatainkat Prágában fenntartások nélkül fogadták. A magyar–szlovák problémákat a holtpontról kimotoztatni hivatott elképzeléseinket Pozsonyban sem utasították vissza, de megvalósításukkal szemben óvatosságot, esetenként meg nem értést is tapasztaltunk. Ideiglenes köztársasági elnökünk pozsonyi megbeszélései fontos hozzájárulást jelentettek a magyar külpolitika egyes lépéseivel szemben érezhető erős bizalmatlanság eloszlásához. A legkeményebb szlovák tárgyalópartner, Vladimír Mečiar miniszterelnök is úgy fogalmazott, hogy a Göncz Árpád úr által elhangzott felvetések elősegíthetik

⁶³⁸ Az „ötök” a Pentagonale országai: Magyarország, Olaszország, Ausztria, Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság és Jugoszlávia.

a magyar–szlovák együttműködés helyes útjának kialakítását. Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök magyarországi látogatásra hívta meg Václav Havel köztársasági elnököt, František Mikloškot, a Szlovák Nemzeti Tanács elnökét és Vladimír Mečiart, a szlovák kormány elnökét.

Budapest, 1990. július. 17.

A jelentést összeállította:

*Benyó Pál*⁶³⁹

főosztályvezető helyettes

Jóváhagyta:

*Göncz Árpád*⁶⁴⁰

ideiglenes köztársasági elnök

MNL OL XIX–J–I–j 1990 17. doboz

⁶³⁹ Kézírással. Benyó Pál 1987. július 15-től a III. Területi Főosztály helyettes vezetője volt, majd 1990 októberében kihelyezésre került II. osztályú tanácsosként Prágába.

⁶⁴⁰ Kézírással.

87.

Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának
jelentése a pozsonyi látogatásáról
1990. július 30.

Külügyminisztérium

Katona Tamás

984/KT

Szigorúan Titkos!

Érvényes: visszavonásig.

Készült: 9 példányban

Kapják:

Jeszenszky Géza

Szokai Imre

Erdős André

Kupper V. Béla

Hajdu András

3. Területi Főosztály

Prága

Pozsony

Saját

Tárgy: Pozsonyi látogatásom eredményei és tapasztalatai.

Korábbi kezdeményezésünkre, július 27-én a Szlovák Nemzeti Tanács és a szlovák kormány meghívása alapján egynapos munkalátogatást tettem Pozsonyban s megbeszéléseket folytattam az említett szervek vezetőivel s a pozsonyi magyar főkonzulátuson (rezidencián) találkoztam a szlovákiai magyar pártok, valamint a Csemadok képviselőivel. Látogatásom célja volt az ismerkedésen túl, közvetlenül a köztársasági elnöki találkozó után felmérni a szlovákiai konkrét kapcsolati lehetőségeket és szándékokat, megismerkedni a kapcsolattartás struktúrájára vonatkozó jövőbeli szlovák elképzelésekkel és eszmecserét folytatni együttműködésünk néhány gyakorlati kérdéséről. A szlovák kormányban J. Kučerák gazdaságpolitikai kérdésekkel foglalkozó miniszterelnök-helyettes, a Szlovák Nemzeti Tanácsban Milan Zemko⁶⁴¹ és A. Nagy

⁶⁴¹ Milan Zemko (1944–2013) 1990 és 1992 között a Nyilvánosság az Erőszak Ellen képviselőjeként, illetve parlamenti alelnökeként is tevékenykedett.

László alelnökök fogadtak, eltérően az eredeti programtól, mely szerint találkoznom kellett volna V. Mečiar miniszterelnökkel, illetve első helyettesével, Ján Čarnogurskýval a Nemzeti Tanács elnökével⁶⁴².

Bevezetőmben mindkét helyen kifejtettem:

Érdekünk a kapcsolatok sokoldalú fejlesztése Szlovákiával és e törekvésünk fontos és szerves részét képezi az Európához való közös felzárkózásunknak. Utunk sajátos vonása történelmi múltunk gazdag hagyománya és a nemzetiségek jelenlegi léte országainkban. Mindez növeli történelmi felelősségünket a jövő szempontjából. Két nagykorú nemzet képes a meglévő és felmerülő kapcsolati problémákat, gátló tényezőket kulturáltan, európai módon, az érvényben lévő nemzetközi dokumentumok szellemében áthidalni. Nyitottak vagyunk a problémák megoldása érdekében a gyakorlati kérdésekben is. Az elmúlt hónapokban a rendszerváltás során túljutottunk belső feladatok megoldásán, itt az ideje, hogy kulturális és gazdasági területen is eredményesen dolgozzunk külön és együttműködve egyaránt. E két terület az európai diplomáciának is az előterébe került.

A szlovák tárgyalópartnereim elvi bevezetőmet egyetértéssel fogadták. Kučerák miniszterelnök-helyettes pozitívan értékelte ideiglenes köztársasági elnökünk közel-múltban lezajlott szlovákiai látogatását mondván, hogy ezzel kapcsolataink helyes, nem formális irányt vettek a közös problémák megoldására és ebből a szempontból üdvözölte a mostani találkozóunkat is. Milan Zemko alelnök azt hangsúlyozta: tudatában vannak annak, hogy valamennyi problémát egyszerre megoldani nem lehet, de minél szélesebb szférákban kellene kibontakoztatni az együttműködést s a konkrét kérdések megoldására kell törekedni, mindkét fél érdekeit figyelembe véve.

Érdeklődésemre megerősítették, hogy Szlovákia önálló külpolitikára törekszik, sőt ez már – mint mondták – meg is valósul a gyakorlatban, s örülnének, ha ezt figyelembe vennénk, erősítenénk. Ezzel kapcsolatban utalt P. Pithart cseh miniszterelnök⁶⁴³ magyarországi látogatására. Nem járható út, hangsúlyozták – hogy ilyen fórumokon kerül sor Szlovákiát érintő kérdések megvitatására. Az úgynevezett jövőbeli „autentikus föderáció” önálló külkapcsolati vonatkozásainak kapcsolatainkban való figyelembevételére többször is utaltak partnereim a beszélgetés során.

⁶⁴² Ján Čarnogurský (1944–) Csehszlovákia miniszterelnök-helyettese 1989. december 10. és 1990. június 27. között, illetve 1990. június 27-től a Szlovák Szövetségi Köztársaság miniszterelnök-helyettese volt 1991. április 23-ig. Emellett a Szlovák Szövetségi Köztársaság eljáró belügyminisztere 1990 novemberében.

⁶⁴³ Petr Pithart (1941–) a Cseh Köztársaság miniszterelnöke volt 1990. február 6. és 1992. július 2. között.

A szlovák–magyar együttműködés fejlesztésének konkrét lehetőségei széles körben merültek fel. Részünkről számos konkrét kérdést és javaslatot vetettem fel. Rámutattam, hogy a forradalomban a nemzeti érzés nagy szerepet játszott, de ez veszélyeket is rejt magában. Ezzel összefüggésben utaltam a tömegtájékoztatás szabadságából eredő gondokra és fontosnak tartottam, hogy magunk (a kormányzat) ne adjunk okot félreértésekre, félremagyarázásokra. A jobb, hitelesebb informáltságot segíthetnék elő például a tudósítócserék magyar–szlovák relációban. Hangsúlyoztam annak fontosságát, hogy a magyarországi és szlovákiai pártok között erősödjenek a kapcsolatok és széleskörűen bontakozzon ki az együttműködés a városok, a megyék s egyéb területi egységek között. Aktuális jelentősége van a parlamenti bizottságok közötti kapcsolatok felvételének. Érdeklődésükre reagálva javasoltam, hogy a külügyi, önkormányzati és az emberi jogi kérdésekkel foglalkozó bizottságaink mielőbb vegyék fel az érintkezést. Akár látványosan is célszerű lenne megállapodásokra jutni konkrét kérdésekben a kultúra területén (szlovák nyelv és történelmi tanszék létesítése a szegedi egyetemen, szlovák kulturális központ megalakítása Békéscsabán vagy másutt).

Javasoltam, hogy a Matica slovenská⁶⁴⁴ küldjön korlátlan mennyiségben könyvet a magyarországi szlovák nemzetiség részére és tanárokat az oktatási színvonal javítása érdekében. Nem érdekünk a magyarországi szlovákság asszimilációja, ellenkezőleg az értékek megőrzése jegyében erősíteni akarjuk – minden lehető módon – identitástudatát. A szlovákiai magyarság felett nem akarunk gyámkodást gyakorolni. A nemzetiség saját értékes szervezetekkel, pártokkal rendelkezik, s ők tudják, mire van szüksége a nemzetiségnek. Természetesen az anyaországi kapcsolatokat fontosnak tartjuk és megkívánjuk adni[sic!] a szlovákiai magyarság számára a szükséges támogatást. Fontosnak tartjuk a közvetlen gazdasági kapcsolatok erősítését. Nem lenne célszerű, ha a közigazgatási átszervezés a határ menti területek között eddig kialakult hasznos együttműködési formákat megzavarná. A magángazdálkodásra való áttérés egyébként is bonyolítja a gazdasági kérdéseket. Fontos szerepet tölthetnének be, a regionális gazdasági folyamatok figyelemmel kísérése és kapcsolatok erősítése szempontjából is az új külképviseletek (konzulátusok) nyitása pl. Békéscsabán, Kassán. Fontosnak tartjuk a tapasztalatcsere terén a kapcsolatok erősítését. Érdeklődésükre részünkről ígéret hangzott el, hogy az önkormányzati választási törvényünket jóváhagyás után megküldjük. Szóva tételükre válaszolva, miszerint

⁶⁴⁴ A Matica slovenskát az Osztrák–Magyar Monarchiában élő szlovákok vezető politikusai alapították. 1861-ben Turócszentmártonban memorandumot bocsátottak ki, amelyben az alapvető kisebbségi jogok megadását követelték a szlovákság számára. Ferenc József császár engedélyezte a szlovák nemzet és élet kedvelőinek létrehozását. 1863-ban megalakult a Matica slovenská, amelynek célja a szlovák kulturális és tudományos élet összefogása.

„illetéktelenek” előtt hoztunk szóba Szlovákiát érintő kérdéseket, hangsúlyoztam: fontos számunkra világosan látni a cseh és szlovák föderáció „fejlesztésére” vonatkozó elképzeléseket, majd megjegyeztem, hogyha Havel elnök – akinek szavá tették az elnöki találkozó egyes tárgyalási témáit – tévedhet hatásköri kérdésekben, úgy ne vegyék rossz néven, hogy mi is tévedtünk. Ezért is fontos a kompetenciák tisztázása az országon belül. Örömmel vesszük a külkapcsolatok erősítését Szlovákiával. A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársasággal olyan „barátsági szerződést” akarunk kötni, amely nem a beavatkozást, hanem a kölcsönös kapcsolatok valódi elmélyítését szolgálja. A kisebbségi ügyet a helsinki folyamat, a bécsi és a koppenhágai dokumentumok, s a majdani Európa Charta szellemében, tehát európai kontextusban kívánjuk megoldani. A Pentagonale keretében kibontakozó együttműködés is lehetővé teszi, hogy olyan kérdésekre találjunk megoldást, melyeknek csupán az említése ma még feszültségeket idéz elő. Az ehhez vezető út nélkülözhetetlen feltétele a konkrét kérdések bilaterális megoldása (pl. a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer, a pozsonyi Magyar Kulturális Központ kérdése, a szlovákiai magyar felsőoktatás problémája, stb.). A szlovák miniszterelnök-helyetessel folytatott beszélgetés során érintettem a Bécs–Budapest Világkiállítás kérdését. Meg lehetne vizsgálni, hogy a szlovák gazdaság (tehát nemcsak a főváros) hogyan tudna bekapcsolódni e nagy vállalkozásba. Fontosnak tartjuk az együttműködés elmélyítését a környezetvédelem terén. Tárgyaló partnereim az általunk felvetett gondolatokat, konkrét javaslatokat – mondható – meglepően pozitívan fogadták. A várakozáson felüli, kiszámítható jó partnernek bizonyult a szlovák helyettes. Ugyanakkor érződött, hogy kérdésekben gyakorlatilag eltérő hullámhosszon vagyunk.

J. Kučerák miniszterelnök-helyettes arra mutatott rá, hogy alapvető politikai kérdéseket ugyan megoldották a forradalomban, de a politikai szabadság elmélyítése még sok munkát igényel. A végbemenő folyamatokkal kapcsolatban azt hangoztatta, hogy az öngazgatás, miután az alulról jövő szerveződést jelent, nem fenyegeti, hanem erősíti a föderációt. Nagy hangsúlyt helyezett gazdasági kapcsolatainkra, mondván: koránt sem használtuk ki eddig a meglévő lehetőségeket. A liberális gazdasági – piaci elvekre épülő – kapcsolatok nemcsak a partnereket hozzák közelebb egymáshoz, de ezen a talajon a ma még problémás nem gazdasági jellegű kérdések is könnyebben megoldhatók. A közigazgatási rendszer átszervezésével kapcsolatosan – amire két év múlva kerül sor –, elmondása szerint azt a célt követik, hogy „természetes területek” alakuljanak ki a jelenlegi adminisztratív körzetekkel szemben. Vagyis olyanok, amelyek figyelembe veszik a „szociális, gazdasági, nemzeti, geográfiai” aspektusokat. Nem megengedhető – mondotta –, hogy „nemzetileg” elszigetelt területek jöjjenek létre, mert az elmaradottságot idéz elő. Bizonyosra vehetőnek tartotta, hogy e kérdésekben nagy viták lesznek. Javasolta, hogy az illetékes parla-

menti bizottságok is – ha majd összejönnek – vitassák meg e kérdést. Érdekesen nyilatkozott – bár csak elvi síkon – a bösi vízerőmű kérdésében. Nagy választék – jelentette ki – a megoldást illetően nincs. Nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy mi a jobb: megépíteni vagy sem. Szerinte kompromisszumra van szükség egyrészt a két állam, másrészt a gazdasági és az ökológiai szempontok között. Olyan kompromisszumra lenne szükség, amely sem a gazdaság, sem az ökológia számára nem jelent elviselhetetlen veszteségeket. Végso szlovák döntés ezekben a kérdésekben még nincs. Világosan látja az új konzulátusok nyitásának jelentőségét, előnyeit s maga részéről támogatja az elgondolást. Ebben a kérdésben a kormányoknak kell meghozniuk a felelős döntést. A szlovák kormányban s a Szlovák Nemzeti Tanácsban is számos vonatkozásban érintettük a nemzetiségek helyzetét, és az e téren fennálló kapcsolatunkat. Érdekesen nyilatkozott e tekintetben J. Kučerák miniszterelnök-helyettes. Megítélése szerint ahhoz, hogy Magyarországon a szlovákok identitástudata erősen megyengült, a szlovák fél is hozzájárult, mivel a kapcsolatokat ezen a téren nem fejlesztették.

Milan Zemko elmondta, hogy pótolni kívánják ezt a mulasztást, s érdekük a magyarországi szlovákok identitástudatának az erősítése. Elismerte, hogy ennek érdekében egyik fél sem tett meg mindent, de úgy ítélte meg, hogy ők a szlovákiai magyarság érdekében többet tettek, mint fordítva. Bírálta a szlovákiai magyarság gyenge szlovák nyelvtudását és hangsúlyozta az „állami tudatuk” erősítésének fontosságát. J. Kučerák viszont azt a követelményt hangsúlyozta, hogy nemzetiségeink legyenek büszke magyarok, illetve szlovákok, ugyanakkor jó állampolgárok. A szlovák miniszterelnök-helyettes különösen nagy érdeklődést tanúsított a Bécs–Budapest Világkiállítással kapcsolatos felvetésünk iránt, mondván hogy ez a téma hozzá tartozik. Szívesen fogadná Pozsonyban kormánybiztosunkat, hogy az együttműködésről konkrétan tárgyaljanak. Partnereink úgy értékelték, hogy a gazdasági kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó felvetésekben azonos hullámhosszon vagyunk. Ugyanakkor a szükséges biztonságérzet fontosságát hangsúlyozták. Ez alatt a konkrétan meglévő államalakulat (integritás) kölcsönös respektálását, garanciáit értették. Utaltak a Trianonnal kapcsolatos magyar parlamenti aktusra és publicitásra.

Milan Zemko azt hangsúlyozta: elismeri, hogy 1918 fájdalmas Magyarország számára, de a történeteket nem lehet véletlennek tekinteni. Világosan kell látniuk, hogy Magyarország ezekben a kérdésekben a jövőre nézve hogyan gondolkodik. Több elvi fontosságú kérdést feszegetett A. Nagy László alelnök. Azt hangsúlyozta, hogy az új helyzet új együttműködési lehetőségeket kínál, de nem hagyatkozhatunk a spontaneitás elvére. Fontosak a közvetlen kapcsolatok, de szükség van a kimunkált együttműködési formákra is. A parlamentek szerepe nagy lehet az együttműködés fejlesztésében. Hangsúlyozta továbbá, hogy a kisebbségi probléma nem jelentheti akadályát

a széleskörű kapcsolatoknak. Hiba lenne, ha ez utóbbira helyeznénk a hangsúlyt. Úgy vélekedett, hogy a nemzetiségek anyaországi kapcsolatai nem helyettesíthetik a hazai gondoskodást. Válaszomban külön foglalkoztam a határkérdéssel. Elmondtam, hogy Trianonnal kapcsolatos parlamenti megemlékezésnek nem szabad jellegénél nagyobb jelentőséget tulajdonítani. Nem a jelenlegi határok megváltoztatása a célunk, hanem az, hogy azok átjárhatóságát perspektívában a nyugati példák szerint biztosítsuk. Elmondtam a továbbiakban, hogy egymás érzelmeit a történelmi emlékek kapcsán is maximálisan tiszteletben kellene tartani. Jó hatással lenne például, ha a szép, közös múltú fővárosukban, s másutt a magyar vonatkozású történelmi emlékek nem tűnnének el. Példaként említettem a Panenská utcában lévő Petőfi-emléktábla esetét.⁶⁴⁵ Szembe kell nézni közös történelmi múltunkkal, s javasoltam, hogy nagyobb figyelmet szenteljünk ennek a kérdésnek. Ezt egyetértéssel fogadták. Felvetettük azt a gondolatot is, hogy átmeneti megoldást kellene találni – amíg a piaci mechanizmus nem működik – a könyv és folyóirat ellátás megfelelő biztosítására. J. Kučerák elmondta, hogy ez év szeptember–október folyamán tárgyalják a „monopóliumok elleni” intézkedéseket. Az illetékes szlovák hivatal egy munkatársát konzultációs céllal Magyarországra küldik tapasztalatcserére. Csehszlovák partnereim összegzésképpen úgy értékelték a megbeszélést, hogy azokon sok irányban hangzott el ösztönzés a magyar–szlovák kapcsolatok fejlesztésére. Remélhető, hogy ezek megvalósulása szélesebb alapokra helyezi a két nép együttműködést. A kormányban külön szóltak a pozsonyi Magyar Kulturális Központ építésének jelenlegi helyzetéről és perspektívájáról. Azt hangsúlyozták, hogy komolyan foglalkoznak az építési engedély mielőbbi megadásával. Azáltal, hogy a nemzeti bizottságok nagy önállóságot kaptak, a központi szervek hatásköre csökkent, a technikai akadályok elhárítása lelassult. Egy héttel ezelőtt tárgyalták kormány szinten a külképviseletek, ezen belül a kulturális központok kérdését. V. Mečiar miniszterelnök augusztus 15-ig „kimerítő választ” vár az eddig megtett lépésekről olyan célzattal, hogy a Magyar Kulturális Központ építése ez év szeptemberében megkezdődhessen.

A főkonzuli rezidencián megszervezett találkozón mintegy 15 nemzetiségi képviselő vett részt, valamennyi szlovákiai magyar párt és a Csemadok részéről. Jelen voltak: A. Nagy László, Janics Kálmán, Szócs Ferenc, Sidó Zoltán, Püspöki Nagy Péter stb. Duray Miklós és Dobos László⁶⁴⁶ délutáni elfoglaltságuk miatt Pozsonyba érke-

⁶⁴⁵ Petőfi Sándor kultusza 1867 után új erővel elevenedett meg Pozsonyban. 1873-ban alakult meg a Toldi Kör, amely a magyar irodalom népszerűsítésével foglalkozott és ezen belül Petőfi Sándor emlékével. 1900-ban a Toldi Kör emléktáblát helyezett el az Apácapálya (a Panenská utca) 27. szám alatti házra, amelyben a költő élt. Az emléktáblát megrongálták és csak a kerete maradt meg. 2011-ben került ismét Petőfi Sándor emléktábla az Apácapálya 27. szám alatti ház falára.

⁶⁴⁶ Ekkor Janics Kálmán történész és orvos, egyik alapítója és tiszteletbeli elnöke 1989-től a Magyar

zésünkör a főkonzulátuson kerestek fel. A délutáni, mintegy két és fél órás kötetlen beszélgetés során részletesen tájékoztattam a jelenlévőket a szlovák kormányban és a Nemzeti Tanácsban folytatott megbeszélésemről. A nemzetiségi képviselők részéről elhangzott észrevételekből, véleményekből az alábbiak emelhetők ki: többen arra mutattak rá, hogy a nemzetiségek jogai érvényesítésének legkövetkezetesebb szlovák bázisa a Nyilvánosság az Erőszak Ellen mozgalom, amely hatalmi tényező. A nemzetiségnek ezért érdeke, hogy erősítse ez irányban a pozícióit, szemben azokkal a nacionalistákkal, akik úgy ítélik meg, hogy már eddig is túlteljesítették a 1968/144. sz. nemzetiségi alkotmányjogi törvényt.⁶⁴⁷ Elmondták, hogy decemberre várható a nyelvtörvény megtárgyalása Csehszlovákiában, ami minden bizonnyal erős politikai mozgást vált ki a nemzetiség körében is. A községi választásokra vonatkozó törvénytervezetet nemzetiségi közegben augusztus 7-én vitatják meg s célszerűnek tartanák, ha erre az alkalomra Magyarországról szakember utazna Pozsonyba. Az FMK részéről felvetették: Szlovákiában támadási felületet keresnek abban, hogy a magyar kormányprogram nem foglalkozik a magyarországi szlovákság jelenlegi helyzetével. Ezt megítélésük szerint egy kormány szintű állásfoglalással lehetne kivédeni illetve pótolni.

Janics Kálmán, de mások is bíralták a magyar publicisztikát, amiért nem válaszolnak cáfolatokkal olyan szlovákiai hamisításokra, mint például az 1918 után Magyarországon maradt állítólagos félmillió szlovákság, akiket „asszimiláltunk”, vagy a magyarországi szlovákok úgynevezett jelenlegi tragikus elnyomatása. Nap-nap után kerülnek szembe ilyen vádakkal, s úgy érzik, hogy szükséges a nyilvánosság előtt is megvilágítani a magyarországi szlovák és szlovákiai magyar nemzetiség alapjaiban eltérő helyzetét és problémáit. Kategorikusan szoltak amellet, hogy a nemzetiségi politikát a nemzetiségek tényleges igényeire kell alapozni mindkét országban.

Vita kerekedett a „Felvidék” szó használata körül. Egyesek – a kérdés felvetői – úgy ítélték meg, hogy ez a fogalomhasználat sértő s valóságos „vörös posztó” a szlovákok számára és javasolták, hogy főként a tömegtájékoztatásban lehetőleg ne használjuk e fogalmat. Felvetettek pártközi kapcsolati gondokat és hiányokat is. Ez utóbbira válaszolva javasoltam a sokoldalú kapcsolatok tartását a magyarországi pártokkal,

Kereszténydemokrata Mozgalomnak Szlovákiában. Szöcs Ferenc szlovákiai magyar politikus, Sidó Zoltán szlovákiai magyar tanár, politikus és festő, Püspöki Nagy Péter szlovákiai magyar történész, heraldikus, író, műfordító, Duray Miklós szlovákiai magyar politikus, Dobos László szlovákiai magyar író, szerkesztő, műkritikus és politikus volt.

⁶⁴⁷ A Prágai Tavasz idején a magyar lakosság támogatta a demokratizálódást szorgalmazó politikai erőket, és követelte a kisebbségi jogok törvényes rendezését. Csehszlovákiában a kisebbségi jogok alkotmányos megfogalmazása az 1968/144. számú alkotmánytörvényben valósult meg. A Varsói Szerződés 1968 augusztusában beavatkozott Csehszlovákiában és Prágában az alkotmányban rögzített elveket nem emelték törvényerőre.

praktikus okokból, de azért is, hogy elkerülhető legyen az egyes szlovákiai magyar pártok tömegtájékoztatásban gyakran előforduló helytelen tipizálása.

Sidó Zoltán a megemelt forgalmi adó miatt kialakult súlyos sajtógondjaikról tájékoztatott, ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy Komáromban, Kassán, Losoncban és másutt is üzleteket nyitnak meg és közvetlen magyarországi átvétel útján oldják meg a hetilapok terjesztését.

Szlovákiai megbeszéléseimet alapvetően pozitívan értékelem, több szempontból. Külügyminisztériumi vezető ismereteim szerint első alkalommal látogatott közvetlenül Szlovákiába és ezt egy, olyan periódusban, amikor ott önálló külpolitikai törekvések erősödnek fel, kedvezően fogadták. Mindez módot adott arra, hogy hasznos és nyílt és jó légkörű beszélgetést folytassak partnereimmel kapcsolataink széleskörű fejlesztésének kérdéseiről és feltételeiről. Úgy éreztem, hogy ideiglenes köztársasági elnökünk ottani látogatása során és azt követően – a szlovák miniszterelnök megnyilatkozásai miatt – kialakult kedvezőtlen hangulatok oszladoztak, partnereim nem igazolták vissza a miniszterelnök merev megközelítéseit. Fontosnak tartom, hogy a szlovák–magyar közvetlen kapcsolatok keretében kezdeményezően törekedjünk a felvetett kérdések napirenden tartására és gyakorlati megvalósítására. Ez fontos eszköze lehet a növekvő szélsőséges nacionalista megnyilvánulások ellensúlyozásának is.

Budapest, 1990. július 30.

*Katona Tamás*⁶⁴⁸

MNL OL XIX-J-I-j 1990 17. doboz

⁶⁴⁸ Kézírással.

88.

A magyar Külügyminisztérium Csehszlovák Referatúrájának
feljegyzése a magyar–csehszlovák kapcsolatok időszerű
kérdéseiről
1990. augusztus 22.

Külügyminisztérium

3. Területi Főosztály Csehszlovák Referatúra

00151/9/1990.

Érvényes: visszavonásig

Szigorúan Titkos!

Készült: 7 példányban

FELJEGYZÉS

Tárgy: A magyar–csehszlovák kapcsolatok nyitott kérdései és az azokkal összefüggő tennivalók.

A magyar–csehszlovák kapcsolatok sajátossága, hogy azok egy jelentős része szlovák vonatkozású, Szlovákiában realizálódik. A nemzeteink több évszázados együttélése, a legújabb kori történelmünk során a nemzeti érdekek egymás rovására történt érvényre juttatása számos problémát halmazott fel a magyar–szlovák kapcsolatokban. Ezek egy részét az elmúlt rendszer az internacionalista érdekeknek elsőbbséget adva elfojtotta. A demokratikus átalakulás felszabadította a korábbi fékeket az elfojtott nemzeti érzések és aspirációk előtt és ezek most egyszerre jelennek meg kapcsolatainkban. A nyitott kérdések megoldását nehezítik a magyar–szlovák viszonyt megterhelő nacionalista előítéletek, de az utóbbi időben a nacionalista beállítottságú értelmiség és szlovák vezető kormánytisztviselők részéről megfigyelhető Magyarország ellenes hangulatkeltés is. Kétoldalú kapcsolataink fejlesztését, a problémák rendezését akadályozzák a Szlovákiában egyre erősödő önállósodási törekvések, a csehszlovák szövetségi intézmények és szervek hatáskörének megkérdőjelezése a Szlovákiát érintő ügyekben. Ennek egyik iskolapéldája volt az a tiltakozás, amelyet a szlovák kormány hozott nyilvánosságra Göncz Árpád köztársasági elnök július 12-i prágai megbeszélései után.

1.) Felsőszintű személyi kapcsolatok:

Az idén államfőink több alkalommal találkoztak (januárban Budapesten, áprilisban Pozsonyban, júniusban Moszkvában, júliusban Prágában). Hasonlóképpen gyakoriak voltak a külügyminiszteri találkozók. (Januárban Magyarországon járt J. Dienstbier, júniusban Koppenhágában, augusztusban pedig Velencében került sor külügyminisztereink megbeszéléseire. Márciusban Pozsgay Imre meghívására Budapestre látogatott P. Pithart cseh kormányfő.⁶⁴⁹ Az aktív felsőszintű kapcsolattartás köréből kimaradtak a miniszterelnökök. Ilyen találkozóra legutóbb tavaly októberben még a csehszlovákiai forradalmi változások előtt került sor Prágában. Szintén visszafogottak voltak kapcsolataink a szlovák vezetőkkel, bár Göncz Árpád július 12-i csehszlovákiai útja alkalmából ellátogatott Pozsonyba is, ahol megbeszéléseket folytatott a Szlovák Nemzeti Tanács és a kormány elnökével. Július 27-én pedig Katona Tamás kereste fel a szlovák fővárost, ahol találkozott a Szlovák Nemzeti Tanács és a- szlovák kormány elnökhelyetteseivel. Javasoljuk, Külügyminiszter úr J. Dienstbier útján tolmácsolja Antall József miniszterelnök meghívását Marián Čalfa szövetségi miniszterelnök részére, erősítse meg a Göncz Árpád úr által szóban V. Mečiar szlovák miniszterelnöknek, valamint Fr. Mikloško úrnak, az SZNT elnökének átadott meghívást; hívja meg Magyarországra J. Čarnogurskýt, a szlovák kormány elnökének első helyettesét és M. Kňažkot, a szlovák kormány nemzetközi együttműködési tárca nélküli miniszterét⁶⁵⁰. Jelezze, hogy egy későbbi megfelelő időpontban el kíván látogatni Pozsonyba is. A látogatások módját adnának kapcsolataink széleskörű áttekintésére s ezen belül magyar–szlovák kapcsolatokban jelentkező zavaró jelenségek és félreértések tisztázására.

2.) Az országainkban élő magyar, illetve szlovák nemzetiség, mint kapcsolataink problematikus tényezője:

Szlovák részről rendkívül elutasítóan fogadják a magyar kormányt az azt a törekvését, hogy figyelemmel kíséri a szomszéd országokban élő magyar nemzeti kisebbségek helyzetét, fellép kollektív jogainak érvényesítése érdekében. A szlovákiai magyarság jogai érvényesítését célzó megnyilvánulását szeparatizmusnak, a szlovák nemzettől való elszigetelődésre irányuló törekvésnek minősítik. A szlovák vezetés magyar hivatalos tényezőket és a tömegtájékoztatót azzal gyanúsítja, hogy Budapestről bujtogatják a szlovákiai magyar nemzetiséget. A szlovákiai sajtóban olyan

⁶⁴⁹ 1990. március 13–14-én Petr Pithart, a Cseh Köztársaság miniszterelnöke látogatást tett Magyarországon. Tárgyaló partnere Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes és Pozsgay Imre államminiszter volt.

⁶⁵⁰ Milan Kňažko (1945–) 1990. június 21. és 1990. augusztus 28. között a szlovák kormány nemzetközi kapcsolatokért felelő tárca nélküli minisztere volt.

cikkek is megjelentek, amelyek az irredentizmus felélesztésével vádolják a magyar kormányt. Az idén március közepén Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök levélben fordult Václav Havelhez, amelyben kérte, hogy a csehszlovák elnök vesse latba politikai és erkölcsi tekintélyét a csehszlovákiai magyar kisebbség helyzetének rendezése érdekében. A szlovák kormány állásfoglalásban utasította el a levélben foglaltakat és kifejtette, hogy Szűrös Mátyás levele zavarja a szlovák kormánynak a nemzetiségi problémák rendezésére irányuló erőfeszítéseit, felkorbácsolja a kedélyeket és kedvezőtlen visszhangot vált ki a szlovák közvélemény körében. Még élesebb reakciókat váltott ki a csehszlovák félnél Antall József miniszterelnök úrnak a Magyar Demokrata Fórumnak június 2-án megtartott Országos Gyűlésén elhangzott azon kijelentése, hogy lélekben és érzésben 15 millió magyar miniszterelnöke kíván lenni, valamint az, hogy a Magyar Országgyűlés június 4-én egyperces néma felállással emlékezett meg a trianoni békeszerződés aláírásának 70. évfordulójáról. Csehszlovák részről július 7-én a külügyminiszter első helyettese szóvá tette mindkét eseményt prágai nagykövetünk előtt.⁶⁵¹ Göncz Árpád köztársasági elnök pozsonyi látogatásakor V. Mečiar kormányfő úgy fogalmazott, hogy a Szlovákiában élő nemzetiségek problémáinak megoldása kizárólag a szlovák kormányra tartozik. Ennél élesebb és elutasítóbb hangon hozta szóba az ügyet egy hónappal később a Matica slovenská túrócszentmártoni közgyűlésén. Kijelentette, hogy Magyarországról „az utóbbi időben az európai együttélést zavaró hamis hangok hallhatók”. Pontatlanul idézte Antall József miniszterelnök úr szavait és erre hivatkozva leszögezte, hogy a szlovákiai magyarok kormánya Prágában és Pozsonyban székel. Hazánkban a trianoni békeszerződés megkérdőjelezését is terhére rőtta, és sietett hozzátenni, hogy Szlovákia határai sérthetetlenek és képesek azok megvédésére is. A magyar tömegtájékoztatást azzal vádolta meg, hogy a dél-szlovákiai állapotokról félretájékoztatja a közvéleményt, úgy állítja be a helyzetet, mintha a szlovákok rabszolgasorsban tartanak az ott élő magyarságot.

Kijelentette, hogy szlovák részről meg fognak küzdeni az igazságért, a történelmi tényekért, fel fognak lépni a nacionalizmus bázisai, az európai realitások megkérdőjelezése ellen és mindent megtesznek annak érdekében, hogy elejét vegyék a nemzetiségi motivációjú politikai konfliktusoknak. Leszögezte, hogy a dél-szlovákiai problémákat legkésőbb egy éven belül megoldják. A szlovák miniszterelnök augusztus 19-én egy nemzetközi sajtótájékoztatón kijelentette, hogy elutasítják azokat a magyar kezdeményezéseket, amelyek arra irányulnak, hogy e két ország egyezményben rögzítse nemzetiségi politikájának elveit, az ott élő nemzeti kisebbségek kollektív jogait.

⁶⁵¹ Vö. a 85. számú dokumentummal *Rejtjeltávirat Prágából. A magyar–csehszlovák kapcsolatok aktuális kérdései csehszlovák szempontból* címmel. Keltezése: 1990. június 8.

Álláspontját azzal támasztotta alá, hogy Európában vitatott a nemzetiségek kollektív jogainak tartalma. Szerinte ezeket csak sokoldalú nemzetközi alapon lehet rendezni. Megismételte azt a korábbi kijelentését, hogy a Csehszlovákiában élő kisebbségek jogait az előkészületben lévő emberjogi chartában fogják rögzíteni. Miközben szlovák részről elutasítják az országainkban élő nemzetiségek helyzetének javítására irányuló együttműködést, rendkívül kritikus alapállásból bírálják és képmutatónak minősítik a magyarországi nemzetiségi politikát. Azt a hazánkban élő kisebbségek erőszakos asszimilálásával, jogaik semmibe vételével vádolják. Egyes szlovák körök a szlovákiai magyar nemzetiség igényeinek elbírálásában a reciprocitás érvényesítését sürgetik azzal, hogy szerintük Magyarországon nem létezik a szlovák nemzetiség alapvető oktatási és művelődési igényeinek kielégítéséhez nélkülözhetetlen intézményhálózat sem. Göncz Árpád úr pozsonyi tárgyalásai során – amikor elnökünk a nemzetiségi együttműködést rögzíteni hívatott egyezmény kidolgozását sürgette – V. Mečiar úgy reagált, hogy a magyar félnek előbb konkrét tettekkel kellene bizonyítania, hogy komoly partner a nemzetiségi kérdések megoldásában. A szlovákiai nacionalista erők újabban a szlovákiai magyarság által megfogalmazott követelések elutasításához érvként használják fel a magyarországi szlovák értelmiség szűk rétege részéről felpanaszolt sérelmeket, kielégítetlen politikai, kulturális, oktatási és tömeg-tájékoztatási igényeiket. Elnökeink csehszlovákiai találkozója után egy szlovák író nyílt levélben nemzetközi akciót kezdeményezett a magyarországi nemzetiségi politika, a hazánkban élő szlovák kisebbség „genocídiumának” elítélésére. A nemzetiségi kérdésben elmérgesedett magyar–szlovák viszony meglehetősen megterheli kétoldalú kapcsolatainkat és fennáll annak a veszélye, hogy az ki fog hatni az együttműködés más területeire is.

Feladat:

Tényszerű tájékoztató anyagot kell kidolgoztatni a magyarországi szlovákság helyzetéről, előrehaladott asszimilációjának okairól.

Fel kell ajánlani a szlovák kormány tagjainak, látogassanak el Magyarországra, a helyszínen tájékozódjanak a magyarországi nemzetiségi politikai gyakorlatról. Amennyiben sor kerül ilyen látogatásra, azt használjuk fel arra, hogy megpróbáljuk tisztázni a félreértéseket, a felmerült problémákat. Kezdeményezzük, hogy a sajtó útján folytatott viták és vádaskodások helyett a magyar és a szlovák kormány illetékesei tárgyalásokon tisztázzák az aggályokat, fenntartásokat. A Külügyminisztérium a rendelkezésre álló eszközökkel sürgesse a magyarországi szlovákság részéről megfogalmazott igények kielégítését (parlamentari képviselet, anyanyelvi iskolák létesítése, a Csehszlovák TV adásai vételi lehetőségének megteremtése, nemzetiségi, kulturális tevékenység, könyvkiadás támogatása, a szlovák könyvellátás, a lelkészetutánpótlás megoldása stb.).

3.) A bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer ügye:

Legutóbb május végén került sor kormánybiztosi szinten szakértői tanácskozásra. Lényegében áll az ügy. Augusztus 24-én az országgyűlés környezetvédelmi bizottságának tagjai Szlovákiába látogattak. Ennek célja a helyzet felmérése volt. Csehszlovák részről vezetői szinteken az utóbbi időben erőteljesen hangsúlyozzák, hogy a bős-i erőmű építését be kell fejezni. (lásd: V. Mečiar miniszterelnök fejtegetéseit Göncz Árpád pozsonyi látogatásakor, majd augusztus 20-án)⁶⁵². E kérdés kapcsán nem hagyhatók figyelmen kívül az utóbbi időben felerősödött szlovákiai önállósodási törekvések. Emiatt várható, hogy a végső döntés meghozatalában a szövetségi kormányzat szerepe csökkenni fog és a vízlépcső ügye mindinkább szlovák kérdéssé válik. Ebben az összefüggésben más megvilágításba kerülnek az energetikai, pénzügyi és környezetvédelmi vonatkozások. Növekvő súllyal esik latba a Szlovák Köztársaság várhatóan nehezülő energiaellátása. Egyes tervek szerint a Csehországból szállított villamos energiáért Szlovákia fizetni fog a Cseh Köztársaságnak. Környezetvédelmi okokból rákényszerülnek néhány széntüzelésű erőmű leállítására, vagy teljesítményük csökkentésére Szlovákiában. Fokozódik a csehszlovák atomerőmű program elleni osztrák nyomás is. Mindez oda vezethet, a szlovák kormány a korábbiaknál is hajthatatlanabban fogja erőltetni a bős-i vízierőmű mihamarabbi próbaüzemének beindítását.

Fentiek alapján aligha tűnik reálisnak az a magyar elképzelés, hogy a bős-i munkálatok leállításával egyidejűleg államközi szinten tárgyalások kezdődjenek az 1977. évi szerződés felülvizsgálatáról.⁶⁵³

Feladat: Kísérletet kell tennünk a csehszlovák szövetségi vezető tényezők elvi-politikai támogatásának megnyerésére.

4.) A Pozsonyi Magyar Kulturális Központ ügye:

Az építési engedélyt technikai okokra hivatkozva még mindig nem adták meg. V. Havel Göncz Árpád úr júliusi látogatása alkalmával olyan ígéretet tett, hogy augusztus közepéig kiadják az építési engedélyt. Katona Tamás államtitkárt pozsonyi tárgyalásain a szlovák kormány elnökhelyettese július végén arról tájékoztatta, hogy minden valószínűség szerint idén szeptemberben elkezdhetjük a kulturális intézet építését.

Feladat: Változatlanul sürgetni kell a most már legfelső szinten adott csehszlovák ígéretek teljesítését.

⁶⁵² Vö. a 86. számú dokumentummal *Jelentés Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság ideiglenes elnökének hivatalos látogatásáról Csehszlovákiában* címmel. Keltezése: 1990. július. 17.

⁶⁵³ Vö. a 146. számú lábjegyzettel.

5.) Gazdasági kapcsolataink:

Ebben meghatározó az árucseré, a korábbi időszakban létrejött kooperációs és szakosítási kapcsolatok stagnálnak, elhalóban vannak. Kereskedelmi forgalmunkban az elmúlt évben jelentős magyar aktívum alakult ki, amit sikerült az idei év közepére 25 millió rubelre csökkenteni. Megállapodás jött létre arról, hogy 1991-től a külkereskedelemben áttérjünk a dollárelszámolásra. Gond a forint–korona nem reális kereskedelmi árfolyamának megállapítása. Az idén egy alkalommal sor került a forint leértékelésére a koronához képest. Tavasszal kölcsönösen felmondtuk a nem kereskedelmi elszámolásokról 1962-ben kötött többoldalú megállapodás alapján történő elszámolást. Véleményünk szerint a jelenlegi arányt – akár egyoldalúan is – tartani kell, mivel a reális árfolyam kialakítása a piac feladata.

6.) Szerződéses kapcsolataink felülvizsgálata:

Az erre vonatkozó kezdeményezésünket J. Dienstbier csehszlovák külügyminiszter januári magyarországi látogatásakor vetettük fel. Javasoltuk, hogy e célból hozzunk létre szakértői munkabizottságot. A csehszlovák félnek még márciusban átadtuk az általunk módosítani kívánt egyezmények jegyzékét. Erre eddig még nem kaptunk választ. Göncz Árpád köztársasági elnök júliusi prágai megbeszélésein elvi egyetértés született az 1968-ban aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés új dokumentummal történő felváltására.

Feladat: A csehszlovák válasz sürgetése, az érdemi munka beindítása.

7.) Az új, államközi kulturális munkaterv előkészítése:

1990 végén lejár az 1986-ban aláírt kulturális és oktatási együttműködési munkaterv. Ki kell dolgozni az új tervet. Erről már folytak konzultációs megbeszélések a csehszlovák féllel. Egyetértés van abban, hogy egy korszerű, a közvetlen együttműködésre, a valós értékek cseréjének teljes szabadságára épülő tervet írjunk alá.

8.) Történelmi múltunk közös kérdéseinek tisztázás:

A jelenlegi helyzetben főként szlovák–magyar, de cseh–magyar vonatkozásban is jelentősek az eltérések történelmi múltunk több kérdésének a megítélésében, (pl. a történelmi Magyarország felbomlása, a trianoni békeszerződés, az első bécsi döntés, a magyar–csehszlovák lakosságcsere megítélése). A magyar–csehszlovák kapcsolatok múltját terhelő görcsök oldására tett kezdeti lépések (pl. V. Havel nyilatkozata a magyarok 1946–1948 közötti kollektív jogfosztásáról) a szlovák vezetés rosszallását váltották ki.

Feladat: Ezeket a kérdéseket a szakmai viták síkjára, a történelmi vegyes bizottság fóruma elé kell terelni. Fel kell karolni a májusi magyar–cseh és szlovák értelmiségi fórumon született javaslatot, hogy jelenjen meg egy közös folyóirat, amely hozzájárulhatna a közvélemény felvilágosításához a magyar–cseh–szlovák kapcsolatok rég és közelmúlt eseményeinek tisztázásához, s ez által reális történelmi és nemzeti tudat kialakításához, az előítéletek felszámolásához mindkét országban.

9.) Felzárkózás Európához:

Ebben a folyamatban érzékelhető az a szándék, hogy északi szomszédunk afféle koordinátori szerepet kíván betölteni Kelet-Európában. Ezt szolgálta a Pozsonyban április 9-én megrendezett csehszlovák–lengyel–magyar csúcstalálkozó gondolata is. Csehszlovák részről azt szeretnék, ha az említett három ország „szinkronban”, egymást bevárva zárkózna fel és csatlakozna az európai integrációs intézményekhez. Csehszlovákia nagy lendülettel, ambiciózus elképzelésekkel kapcsolódott be idén májusban a Duna–Adria együttműködésbe.⁶⁵⁴

10.) Az 1956-os magyarországi, illetve az 1968-as csehszlovákiai eseményekre, valamint a szlovákiai magyarság 1945–1948 közötti időszakára vonatkozó dokumentumok cseréje:

Az irattári dokumentumok kölcsönös kutatásáról az idén januárban J. Dienstbier budapesti látogatásán született elvi megállapodás. Közben a csehszlovák fél álláspontját megváltoztatta nem kutatókat küldött, hanem általuk kiválasztott dokumentumokat adtak át az 1956-os forradalom csehszlovákiai fogadtatásáról. Az 1945–48-as évekre vonatkozó kutatási szándékunkra nem reagáltak. A csehszlovák fél által átadott dokumentumokat az 1968-as csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos magyarországi dokumentumok átadásával ez év júniusában viszonyoztuk. A csehszlovák sajtóban „szenzációs anyagokként”, tartalmilag magasra értékelték az általunk átadott dokumentumokat.

Feladat: Továbbra is szorgalmazzuk, hogy a magyar és a csehszlovák kutatók kapjanak lehetőséget az egymás levéltáraiban való kutatásokra és a számukra szükséges anyagok kiválasztására. A csehszlovák fél az erre irányuló sürgetéseinket ez ideig válasz nélkül hagyta.

Budapest, 1990. augusztus 22.

MNL OL XIX-J-I-j 1990 17. doboz

⁶⁵⁴ Lásd erre vonatkozóan a IV/1. fejezet iratait.

89.

Rejtjeltávirat Pozsonyból. A pozsonyi magyar nagykövet és Vladimir Mečiar, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság miniszterelnökének találkozója
1990. szeptember 14.

74. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Bratislava

Azonosító: BTS00130

Érkezett: 1990. szeptember 14. 18:33

Készítette: Sgy

Ellenőrizte: *Aláírás*⁶⁵⁵

.....⁶⁵⁶

Azonnal!

41

Szeptember 14-én bemutató látogatáson fogadott Mečiar kormányfő. A mintegy 75 perces beszélgetésen együttműködésünk javítása érdekében az alábbi témákat vetette fel:

Csehszlovákia jószomszédi politikai és gazdasági kapcsolatokra törekszik hazánkkal. Ebben a törekvésében zavarólag hatnak a két ország határára vonatkozó egyes magyar kijelentések, a Trianoni Békeszerződés megkérdőjelezése. Akceptálják, hogy a magyar vezetés elutasítja a határok erőszakkal történő megváltoztatását, ugyanakkor szerintük nem zárkózik el a „békés” eszközökkel végrehajtható határrevíziótól. Megítélésük szerint egyetlen magas szintű nyilatkozat elegendő lenne ennek a kérdésnek a megnyugtató rendezéséhez.

Kifogásolják, hogy a magyar sajtó nemzetiségi elnyomásról ír, miközben már a múlt rendszerben is sokat tettek a magyar nemzetiség jogaiért és kulturális fejlődéséért. Az idén 110 magyar pedagógus képzését kezdték meg, amely öt éven belül meg-

⁶⁵⁵ Nem olvasható kézírással.

⁶⁵⁶ Ua.

szünteti a pedagógushiányt a magyar nyelvű oktatásban. Részükről a nemzetiségi jogokat nem kétoldalú, hanem európai szintű megállapodásban kívánják rögzíteni.

Szová tette, hogy Duray Miklós⁶⁵⁷ személyében olyan extrém, radikális erőket támogatunk, amely rontja a két ország kapcsolatai javításának esélyét.

Egyházi téren kifogásolta az önálló szlovákiai magyar püspökség létrehozására irányuló törekvéseket.

Felvetette, hogy Magyarország a leszerelési tárgyalásokon ugyanannyi harckocsi hadrendbe tartására támaszt igényt, mint Csehszlovákia, holott annak csak kétharmada.⁶⁵⁸

Bős–Nagymaros kérdésében elsősorban a beruházás eddigi költségei, illetve leállítás esetén a lebontás és helyreállítás nehézségei, továbbá energetikai igények miatt a vízmű felépítését – akár Magyarország nélkül is – be akarják fejezni. Szerintük lényegesen kisebbek a befejezés és a pótlólagos környezetvédelmi beruházások költségei, mint a lebontás és helyreállítása. Készek a várható környezetvédelmi kockázatok csökkentése érdekében további beruházásokra.

Válaszomban a felvetett kérdésekre a magyar kormány, illetve külpolitikai vezetés ismert politikája szellemében pontról pontra reagáltam.

Hangsúlyoztam, hogy jószomszédi kapcsolataink kialakításában, amelyre a magunk részéről mindent megteszünk, meghatározó szerepet játszik a csehszlovákiai magyar nemzetiség helyzete és az őszinte magyar törekvések itteni fogadtatása.

A beszélgetés végén a miniszterelnök kérte, mielőbb tájékoztassam a gazdasági és kereskedelmi együttműködésünk fejlesztésére vonatkozó konkrét javaslatokról. Ez utóbbihoz kérem a központ utasítását.

Lássa: III. Területi Főosztály

Láttam: *Aláírás*⁶⁵⁹

Intézkedtem: *Aláírás*⁶⁶⁰

MNL OL XIX–J–1–j 1990 17. doboz

⁶⁵⁷ Duray Miklós (1945–) geológus, polgárjogi aktivista, szlovákiai magyar politikus, a Csemadok pozsonyi szervezetének tagja 1965-től, majd 1969-től a járási titkára. 1990 és 1992 között parlamenti képviselő Csehszlovákia államszövetségi parlamentjében, a Szövetségi Gyűlésben. A Környezetvédelmi Bizottság tagja. Parlamenti mandátuma véget ért Csehszlovákia megszűnésével.

⁶⁵⁸ Magyarország területe 93036 km², Csehszlovákia területe 137711 km² (Csehország 78866 km² és Szlovákia 48845 km²).

⁶⁵⁹ Nem olvasható kézírással.

⁶⁶⁰ Ua.

90.

Jeszenszky Géza jelentése a kormány számára
a Prágában tett hivatalos látogatásáról
1990. szeptember 14.

Magyar Köztársaság Külügyminisztère
002913/2/1990.

Szigorúan Titkos!

Dr. Antall József Úr, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke
Budapest

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Mellékelten benyújtom csehszlovákiai hivatalos látogatásomról a Kormány részére
készített jelentést.

Javasolom, hogy a jelentést a Kormány tagjai tájékoztatásul kapják meg.

Budapest, 1990. szeptember 14.

Üdvözlettel

*Dr. Jeszenszky Géza*⁶⁶¹

[MELLÉKLET]

Magyar Köztársaság Külügyminisztère
002913/2/1990.

Szigorúan Titkos!
Készült: 59 példányban
00059 számú példány

⁶⁶¹ Kézírással.

JELENTÉS A KORMÁNYNAK JESZENSZKY GÉZA KÜLÜGYMINISZTER CSEHSZLOVÁKIAI HIVATALOS LÁTOGATÁSÁRÓL

Augusztus 28-án Jeszenszky Géza külügyminiszter az ASPEN konferenciáján⁶⁶² történt részvétele időszakában hivatalos tárgyalásokat folytatott Jiří Dienstbier csehszlovák külügyminiszterrel Prágában. A találkozót megelőző estén. Petr Pithart cseh kormányfő vacsorát adott a magyar külügyminiszter és kísérete részére és Jozef Mikloško⁶⁶³ a csehszlovák szövetségi kormány elnökhelyettese fogadta a magyar külügyminisztert. A külügyminiszteri tárgyalások után közös sajtókonferenciára került sor, majd Jozef Mikloško a szövetségi kormány elnökhelyettese fogadta a magyar küldöttséget. A tárgyalásokon és a megbeszéléseken kiemelkedő súllyal szerepelt a nemzeti kisebbségi kérdés országainkban. P. Pithart cseh miniszterelnök több alkalommal célzott arra, hogy kész lenne bizonyos közvetítő szerep elvállalására. A szövetségi kormány szlovák származású elnökhelyettese – egyetértve a nemzetiségi témában tett magyar felvetésekkel – messzemenő segítséget ígért a meglévő problémák megoldásához. Elmondta: azon vannak, hogy a szlovákiai magyar közvéleményt jelenleg leginkább foglalkoztató nyelvtörvény – amely a szlovák nyelv államnyelvvé tételét hivatott elérni – a szlovák parlamentben a „kivételek” rögzítésével kerüljön elfogadásra. Elismerte, hogy vannak olyan erők Szlovákiában, amelyek saját szabadságukat mások rovására akarják elérni. Említést tett a magyarországi szlovákok meglévő problémáiról és hozzáfűzte, hogy ezekhez a Matica slovenská is hozzájárult évtizedeken át tanúsított passzivitásával. Ezt a szervezet most helyre akarja hozni. A kormány elnökhelyettese kérte ehhez a magyar kormány segítségét is.

J. Dienstbier miniszterelnök-helyettes, külügyminiszter elmondta, hogy jelenleg Csehszlovákia átmeneti periódusban van, amelynek során megtörténik a három kormány hatáskörének alkotmányos rendezése. Érzékeltette, hogy számos olyan kérdésben, amelyeket a szlovák vezetés kizárólagosan a saját hatáskörében kíván vonni (pl.: a nemzetiségi kérdés Szlovákiában, a bösi erőmű ügye, stb.), a szövetségi kormányzat meg kívánja őrizni saját hatáskörét. Ezért is helyeselte, hogy ezekről a kérdésekről Prágában szólnunk. Tudomásul vette ugyanakkor, hogy a szlovák vezetéssel is intenzívebbé kívánjuk tenni a kapcsolatokat ezekben a kérdésekben. A külügyminiszteri tárgyaláson csehszlovák kezdeményezésre olyan megállapodás született,

⁶⁶² Az Aspen Intézet 1950-ben alakult oktatási és politikai tanulmányok nonprofit, nemzetközi hálózattal rendelkező szervezet, amelynek központja Washingtonban található.

⁶⁶³ Jozef Mikloško (1939–) František Mikloško bátyja. A Szlovák Nemzeti Tanács tagja 1990–1991, illetve a csehszlovák emberi jogok miniszterelnök-helyettese (1990–1992) volt.

hogyan hozzunk létre egy kormányközi általános magyar–csehszlovák szakértői vegyes bizottságot, amely a külügyminisztériumok koordinálása és irányítása mellett foglalkozna kapcsolataink valamennyi fontos és nyitott kérdésével, kiszűrné azokból a zavaró tényezőket, ezzel is egyengetve a közös utat Európa felé. A csehszlovák külügyminiszter hangsúlyozta, hogy véleményük szerint egy ilyen bizottság keretében – az európai integrációs törekvésekbe ágyazva – hatékonyabban és gyorsabban oldódhatnak meg az olyan sajátos kapcsolati kérdések is, mint a nemzeti-ségi kérdés. Rámutatott, hogy a nemzeti kisebbségi problémát ugyanakkor nem tekintik lokális jellegűnek. Szövetségi szinten a helsinki dokumentumok emberjogi vonatkozásaiból indulnak ki, s úgy ítélik meg, hogy nemcsak a bilaterális megállapodásokat kell szorgalmazni, hanem az európai normák és egységes elvek kialakítását is. Külügyminiszterünk válaszában V. Havel ismert pozitív nemzetiségi vonatkozású nyilatkozataira utalt, amelyek szerintünk jó kiindulópontot jelenthetnek a gyakorlati megoldásokhoz is. Szükség van a nemzetközi kódex kialakítására, hiszen a magyar vezetés is a helsinki elvekre támaszkodik a hazai nemzetiségi politika alakításában. Ugyanakkor számolni kell azzal, hogy a kódex kialakítása hosszadalmas és bonyolult folyamat. Ezért párhuzamosan két szinten kell folytatni a nemzeti kisebbségi jogok érvényesítése garanciáinak kialakítását: a nemzetközi fórumokon és a bilaterális kapcsolatok keretében. A csehszlovák fél által javasolt vegyes bizottság koncepcióját Jeszenszky Géza külügyminiszter egészében véve elfogadhatónak tartotta. Szükségesnek ítélte azonban, hogy a bizottság keretében szakértői albizottságok alakuljanak, s hogy ezek között is kiemelkedő helyet kapjon a nemzetiségi albizottság. Ezzel a csehszlovák partner egyetértett. Megállapodás történt abban, hogy ez a bizottság 6 héten belül létrejön, leltárt készít a nyitott kérdésekről, jóváhagyja működési szabályzatát, albizottságokat hoz létre a nemzetiségi kérdésemelően más témákban is (pl.: turizmus, illetve tömegkapcsolatok, gazdasági együttműködés, stb.) és a későbbiek során létre hozhat továbbá ad hoc bizottságokat (albizottságokat) is. Ez természetesen azt is jelenti, hogy a kompromisszum létrejötté érdekében magyar részről elálltunk attól az eredeti szándéktól, hogy külön hozzunk létre egy nemzetiségi vegyes bizottságot. A külügyminiszteri tárgyaláson szóba került a bösi erőmű kérdése is. A csehszlovák partner azt hangsúlyozta, hogy ezt a nagyberuházást „valamilyen módon” hasznosítani kívánják. Emellett figyelembe kívánják venni a szakértői véleményeket és a nemzetközi környezetvédelmi ajánlásokat is. Tudatában vannak annak, hogy a Duna sorsa és jövője nem csupán két ország ügye. A szövetségi kormány nem tartaná bölcs dolognak, ha idő szűkében elhamarkodott döntések születnének. Csehszlovák részről az óvatos, körültekintő megoldásokat

szorgalmazták. Josef Vavroušek szövetségi környezetvédelmi miniszter⁶⁶⁴ az ügyben a közeli napokban Budapestre utazik és tárgyalni fog a magyar illetékesekkel. Jeszenszky Géza külügyminiszter kifejtette vendéglátói előtt, hogy mi nem tartjuk célszerűnek a munkálatok folytatását az erőmű bösi szakaszán mindaddig, amíg nem állnak rendelkezésre kellő szakvélemények. Vázolta az építmény más irányú hasznosítási lehetőségeit, pl. a Bécs–Budapest Világkiállítással összefüggésben. A megbeszélések további szakaszában magyar részről több kapcsolati kérdés vetődött fel például a szubregionális együttműködés keretében a határ menti területek kapcsolatainak erősítése, új konzulátusok megnyitása, a történetiszakcsolatok intenzívebbé tétele, stb.

Válaszként a csehszlovák külügyminiszter közölte: Békéscsabán egyelőre kulturális központot szeretnének létesíteni és a magyar alkonzulátus kérdését Kassán még vizsgálják. Megerősítette, hogy szeptember folyamán kiadják a pozsonyi Magyar Kulturális Központ építési engedélyét. Konkrét érdeklődés esetén nyitották teszik levéltáraikat a magyar kutatók számára. Kérték az 1968-as csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatosan általunk átadott dokumentumok publikációs célú felhasználásának engedélyezését. A nemzetközi politikai kérdésekkel Összefüggő magyar felvetésekre (a közép-európai környezetvédelmi központ, a Varsói Szerződés jövője, a bécsi leszerelési konferencia és a Pentagonálé keretében folytatott együttműködés, a Dienstbier-terv⁶⁶⁵ nemzetközi fogadtatása és viszonyunk a tervhez) a csehszlovák partner a következőképpen reagált: Érdekeltek a Budapesten megnyíló környezetvédelmi központhoz való csatlakozásban. A közeli napokban Budapestre utazó J. Vavroušek miniszter erről a kérdéstről is tárgyalni fog magyar partnerével. A Dienstbier-terv iránt növekszik a nemzetközi érdeklődés és ez tapasztalható szovjet részről is. A csehszlovák külügyminiszter szerint célszerű lenne esetleg a megalakuló kétoldalú vegyes bizottság keretében is tárgyalni erről a kérdéstről, a közös elképzelésekről. Hasznos lenne megbeszéléseket kezdeményezni a Szovjetunióval és külön Oroszországgal is. Külügyminiszterünk felvetette, hogy a Dienstbier tervet esetleg közös tervvé formálhatnánk, figyelembe véve Antall József miniszterelnök úrnak az Európai Közösségben tett hasonló javaslatait. Jelezte, szívesen kapcsolódnánk be a Dienstbier-terv részletes kidolgozásába. Jeszenszky Géza valamennyi megbeszélésén elmondta, hogy a közeljövőben tárgyalni kívánunk szlovák vezetőkkel, függetlenül

⁶⁶⁴ Josef Vavroušek (1944–1995) a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság szövetségi kormányának környezetvédelmi minisztere (1990–1992) volt.

⁶⁶⁵ Jiří Dienstbier csehszlovák külügyminiszter 1990. április közepén tárgyalt Washingtonban, ahol ismertette elképzelését az európai biztonsági bizottságról. Emellett Dienstbier terve szerint, adminisztratív eszközökkel kell ösztönözni a nyugati kereskedelmi beruházásokat a KGST országok területén, amely a gazdasági stabilitással együtt a régió biztonságát is erősíti.

attól, hogy a napirendre kerülő kérdések egy részét szövetségi hatáskörűnek tekintjük. J. Mikloško miniszterelnök-helyettesnél tett látogatásakor hangsúlyozta, hogy nem kívánunk beavatkozni Szlovákia belügyeibe. Szimpátiával kísérik azt, hogy a szlovák nemzet megfelelő pozícióba jut a föderáción belül. A jó viszonyunk érdekében úgy tekintünk közös múltunkra, hogy az „közösséget” is jelent a két nemzet számára. Hangsúlyozta, reálisan kell értékelni közös történelmi múltunkat. Ami pedig a jelenünket illeti, úgy ítéljük meg, hogy a Szlovákiában előkészített nyelvtörvény ügye az Ő parlamentjük hatáskörébe tartozik, de bízunk abban, hogy az nem jelent majd visszalépést az eddigiekhez képest és nem fogja korlátozni azokat a jogokat, amelyeket Csehszlovákia már a két világháború közötti is biztosított a területén élő nemzetiségeknek. Utalt arra, hogy közvéleményünk élénk figyelemmel kíséri ennek a nyelvtörvénynek sorsát. Tájékoztatta a csehszlovák vendégeket arról, hogy hozzáfogtunk a magyarországi szlovákság jobb helyzetének rendezéséhez és semmi kifogásunk az ellen, ha ebben szlovák részről hatékonyan segítenek. Hozzáfűzte ugyanakkor a Matica slovenká képviselői sem vehetik rosszszéven, ha mi is törődni kívánunk a határainkon túl élő magyarsággal. Külügyminiszterünk továbbításra átadta J. Dienstbiernek Göncz Árpád V. Havel elnökhöz és Antall József M. Čalfa miniszterelnökhöz címzett, a Varsói Szerződés átalakításával kapcsolatban írt levelet.⁶⁶⁶ A magyar–csehszlovák külügyminiszteri találkozót eredményesnek tartjuk. A megbeszélések megerősítették, hogy a szövetségi szervezetben továbbra is partnereket találhatunk a magyar–cseh–szlovák kapcsolatok nyitott kérdéseinek megoldásához. Döntésünk alapján olyan közös bizottság alakulhat, amely elősegítheti a problémák megoldását. A látogatás eredményeire építve konkrét intézkedési tervet kell készíteni, mindenekelőtt a vegyes bizottság létrehozására és a szlovák vezetőkkel való találkozások előkészítésére.

Budapest, 1990. szeptember 12.

Dr. Jeszenszky Géza s.k.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 17. doboz

⁶⁶⁶ Vö. a 16. számú dokumentummal *Rejtjeltávirat Prágából. Marián Čalfa cseh kormányfő Antall Józsefnek címzett válaszelevele a Varsói Szerződés átalakításáról* címmel. Keltezése: 1990. szeptember 7.

91.

Rejtjeltávirat Prágából. Magyar, cseh és szlovák,
illetve lengyel közös fellépés a Varsói Szerződés
Politikai Tanácsadó Testületében
1990. december 21.

425. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség, Prága

Azonosító: PRG00276

Érkezett: 1990. december 21. 20:26

Készítette: SZP

Ellenőrizte: *Aláírás*⁶⁶⁷

.....⁶⁶⁸

Azonnal!

01, 02, 05, 41,

Ma, az esti órákban a Külügyminisztériumba kéretett [Varga Györgyöt]⁶⁶⁹ (J. Baluch lengyel nagykövettel együtt) Matějka miniszterhelyettes és Větrovec főosztályvezető. A csehszlovák fél a következő javaslatot teszi:

Tekintettel a SZU-ban kibontakozó súlyos helyzetre, a három ország külügy- (esetleg még had- és belügy) minisztereinek mielőbbi találkozóját javasolják. Helyszíneként Prágát, időpontban pedig január 3-át tartanák megfelelőnek.

A három miniszter (esetleg 6, vagy 9) januári találkozóját elkészítendő, december 28-án 11:00-kor találkozhatnak a három ország erre kijelölt miniszterhelyettesei, illetve államtitkárai, esetleg helyettes államtitkárai.

A csehszlovák fél az alábbi témákat javasolta december 28-ára:

⁶⁶⁷ Nem olvasható kézírással.

⁶⁶⁸ Ua.

⁶⁶⁹ Varga György Magyarország prágai nagykövete volt 1990. október 22. és 1996. január 10. között.

1.) A SZU-ban zajló események esetleges változatai, az egyes változatok hatása (politikai, gazdasági) a három országra, beleértve a menekültkérdést is.

2.) Közös fellépés a PTT-csúcs mielőbbi összehívása érdekében.

3.) A miniszteri értekezlet közlemény szövegének megtárgyalása, Visegrád előkészítése. (Ez utóbbi témát Jeszenszky miniszter úr ötlete nyomán a másik két fél is „fedőtémaként” javasolja a nyilvánosság felé december 28-ra.) A december 28-i találkozón a felek megállapodnának a másik két tárca esetleges bevonásáról, annak szintjéről és formájáról.

A fenti három témát Luboš Dobrovský hadügyminiszter⁶⁷⁰, Ján Langoš belügyminiszter⁶⁷¹, Pavol Suchan a külügyminiszter első helyettese⁶⁷², valamint Sasa Vandra az elnök tanácsadója közösen javasolták.

A fentiekről beszámol majd R. Chmel⁶⁷³ is.

Kérem ezúton közölni: elfogadjuk-e a fentieket, ha igen, ki utazik ki (1–2 fő kísérettel). Érkezés lehetséges 27-én is, a csehszlovák fél mindent biztosít. Javaslom – tekintettel az ügy rendkívüli fontosságára és sürgősségére –, hogy fogadjuk el a prágai javaslatot. Ugyanakkor tanácsos lenne Varsóban nagykövetségünk útján tájékozódni, mert Baluch kollégám viselkedéséből bizony határozatlanság volt érezhető. 27-én 10:00-ig legkésőbb meg kell adnom az érkezők nevét.

Azonnali választ kérek!

Lássa: A Miniszter Kabinet Irodája

III. Területi Főosztály

Láttam:⁶⁷⁴

MNL OL XIX-J-I-j 1990 17. doboz

⁶⁷⁰ Luboš Dobrovský (Lubos Hammerschlag) (1932–) a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság külügyminiszter-helyettese 1990 júniusa és 1990 októbere között és hadügyminisztere volt 1990. október 18. és 1992. július 2. között.

⁶⁷¹ Ján Langoš (1946–2006) csehszlovák belügyminiszter volt 1990–1992-ben.

⁶⁷² Pavol Suchan (1956–) a külügyminiszter első helyettese volt 1990 és 1992 között.

⁶⁷³ Rudolf Chmelről (1939–) van szó, aki szlovák író, hungarológus, politikus. Csehszlovákia utolsó budapesti nagykövete, majd Csehország nagykövete volt Budapesten, 1992-ig.

⁶⁷⁴ Nem olvasható kézírással.

III/2. MAGYAR–ROMÁN KAPCSOLATOK

92.
Szűts Pál bukaresti magyar nagykövet éves beszámoló jelentése
1990. június 5.

I. Területi Főosztály

*Int: Faddi úr*⁶⁷⁵

Magyar Köztársaság Nagykövetsége

111/Szt/1990

Készült: 3 példányban

Központ: 2 példány

Nagykövetség: 1 példány

Gépelte: Hlatkiné

Szigorúan Titkos!
Bukarest, 1990. június 5.

Tárgy: Nagyköveti beszámoló

Európában a legembertelenebb, látszólag stabil diktatúra sem kerülhette el a Közép-Kelet-Európában 1989-ben lezajló változásokat. Romániában az egypártrendszerű kommunista hatalom összeomlása robbanásszerűen, jelentős véráldozatok árán ment végbe.

Fél évvel az 1989. decemberi események⁶⁷⁶ után egyre világosabban körvonalazód-

⁶⁷⁵ Kézírással.

⁶⁷⁶ Nicolae Ceaușescu (1918–1989) a Román Kommunista Párt vezetője és Románia diktátora volt 1965 és 1989 között. A keleti tömb országaitól független és nacionalista politikát folytatott. Az 1960-as években Románia tevékenységét felfüggesztette a Varsói Szerződésben. Csehszlovákia 1968. évi megszállását elítélte. 1984-ben a Szovjetunió és szövetségi rendszerébe tartozó országok bojkottálták a Los Angeles-i olimpiai játékokat, kivéve Romániát, amely elküldte a sportolóit. 1988. április 29-én Nicolae Ceaușescu a Román Kommunista Párt Politikai Végrehajtó Bizottságának ülésén ismertette a román falurendezési terv részleteit. Mindez ellentétes volt a Helsinkii Záróokmánnal, amelyet Románia is aláírt. 1988. május 7-én nyilvánosságra került a román terv, amely ellen június 27-én, a Hősök terén 40–50 ezren tüntetettek. A budapesti román nagykövetség

dik a hatalomátvétel „koreográfiája”. A Tökés-ügy kapcsán Temesvárott spontán kialakult tömeges rendszerellenes tiltakozásra a diktatúra fegyveres erőszakkal válaszolt. A fővárosban is elemi erővel megnyilvánuló elégedetlenség és a Temesvárral való szolidaritás elfojtására a Ceaușescu-rendszer már képtelennek bizonyult. A tömegmegmozdulásokat meglovagolva, és a keletkezett hatalmi vákuumot kihasználva ragadta magához az irányítást a korábbi rendszer árnyékában már konspiráltan szervezkedő, de akkor még tömegbefolyással nem rendelkező Ion Iliescu és csoportja.

Az új, demokratizmust hirdető vezetés korlátai máris jól láthatók. A hatalomátvétel – melyhez a hadsereg és a Securitate⁶⁷⁷ egyes vezetői is kétségkívül hozzájárultak – máig is tisztázatlan ellentmondásos körülményeiből fakadóan e vezetés képtelen leszámolni a régi struktúrákkal.

Az új helyzetre jellemző az a megközelítés, hogy „Ceaușescu ugyan meghalt, de szelleme tovább él”. Ez magyar vonatkozásban azt jelenti, hogy a megváltozott körülmények ellenére az új vezetés ismét a régi ellenségképben gondolkodik, s a magyarságot tekinti a fő veszélynek az állami szuverenitására, területi integritására és az

nem volt hajlandó átvenni a tüntetés szervezői által fogalmazott tiltakozó levelet. Másnap a román kormány megvonta a működési engedélyt a kolozsvári magyar főkonzulátustól. Június 30-án a magyar Országgyűlés Szűrös Mátyás előterjesztésére állást foglalt a Román Szocialista Köztársaságban elhatározott településrendezés kihatásaival kapcsolatban. Eszerint a román tervezet „mélységes aggodalmat és nyugtalanságot”, valamint megütközést és tiltakozást váltott ki Magyarországon, valamint felhívta a Román Nagy Nemzetgyűlés figyelmét a megsemmisítendő falvak felbecsülhetetlen történelmi és kulturális értékeire. A magyar Országgyűlés határozottan kifejezte reményét, hogy román részről elállnak a terv végrehajtásától és ez a kérdés nem fogja akadályozni a két ország kapcsolatait. 1988. augusztus 28-án Nicolae Ceaușescu és Grósz Károly Aradon találkoztak a helyzet megoldása érdekében, de a több mint nyolcórás megbeszélés nem hozott eredményt. Az 1980-as évek közepére az államadósság visszafizetése egyre nehezebb életkörülményeket teremtett a lakosság számára. Állandó üzemanyag és fűtésihiány, a víz- és áramszolgáltatás elmaradása. 1987-ben felkelés tört ki Brassóban, amit a katonaság leverte. A változást Tökés László temesvári református lelkész kilakoltatása indította el. Tökés László 1986-tól volt lelkész Temesváron és 1989-ig rendszeresen felszólalt a falurombolás ellen, melynek következtében megfosztották szónokétől és el akarták távolítani. A kilakoltatás a rendszer elleni tiltakozássá alakult át Temesváron, a rendfenntartó erőknek csak vízágyúval és könnygázzal sikerült megfékezniük a tömeget. December 17-ére újra több ezer ember gyűlt össze és ekkor a karhatalom a Tanács épületébe is benyomuló tüntetők közé lőtt. December 18-ára Temesváron szükségállapot volt. December 20-án Ceaușescu visszatért Iránból és beszédet mondott a televízióban. 1989. december 21-re nagygyűlést szerveztek Ceaușescu támogatására. Fegyveres összecsapások robbantak ki, melynek eredménye több halott és több száz sebesült volt. A Securitate, a rendfenntartó erők és a változást akarók között állandósult a konfliktus. Polgárháborús helyzet alakult ki az országban. A fővárosban és az ország jó néhány nagyvárosában a katonaság átállt a tüntetők oldalára. December 22-én elfogták Ceaușescut és feleségét, majd december 25-én rögtönítélő bíróság elé állították és halálra ítélték, amit azonnal végrehajtottak.

⁶⁷⁷ A Securitate (Departamentul Securității Statului), a román Állambiztonsági Osztály a kommunista rendszer titkosszolgálat volt.

egységes Románia létrehozására nézve. Ezek után magától értetődik, hogy nemcsak tág teret biztosít a magyarellenes sovinizmus- és a veszélyeztetettség érzésének felkorbácsolásához, hanem megnyilvánulásaival, állásfoglalásaival, vagy olykor azok hiányával, határozatlanságával és tehetetlenségével tevőlegesen is részt vállal abból.

I.

A beszámolási időszakban az első félév – 1989. júniustól – az RKP XIV. kongresszusára⁶⁷⁸ való felkészülés jegyében telt el, amelyre a külföldi adósságok kifizetése, a világra szóló mezőgazdasági terméseredmények hangoztatása nyomta rá bélyegét. Miközben Európában sorra dőltek meg a „létező szocializmus bástyái”, Romániában a jól begyakorolt, régi sémák szerint folyt a sikerpropaganda, a korlátlan öntömjénezés, s ezzel párhuzamosan agyonhallgatták a kelet-európai reformfolyamatokat.

A személyi kultusz minden korábbi mértéket meghaladott. A rezsim egyértelmű elzárkózással válaszolt minden külső ideológiai-kulturális hatásra. Az „Arany-korszak”-ról és „a két, világpolitikát formáló hős vezetőről” állítólag az egész ország a legmagasabb hőfokon nyilatkozott, a sajtó lapjait, a televízió műsorának döntő részét a hozzájuk intézett hozsanna-áradat töltötte meg. A mindezzel szembeni legkisebb véleménynyilvánítás elfojtására pedig éberén ügyelt a híres-hírhedt román biztonsági szolgálat, a Securitate.

A román vezetés meg volt győződve, hogy a kommunizmus utolsó „világítótornya” Európában Románia. Ceaușescu a lengyel ellenzéki kormányfő kijelölésekor már egyeztetett fellépést szorgalmazott a szocializmus megmentésére. E fellépés jelzi, hogy milyen messzire került a rendszer még önmagához képest is, mely a 68-as csehszlovákiai beavatkozást elítélte, s távol tartotta magát attól.

Hangsúlyozták, hogy a szocializmus ügye mellett továbbra is kitartó országok egyetlen reményüket Kínában látják. Rövid ideig úgy tűnt, hogy létrejön egy Bukarest–Prága–Berlin konzervatív tengely. A gyors NDK-beli és csehszlovákiai változások azonban mindezt megghiúsították. Ettől kezdve az volt csupán a kérdés, hogy a román vezetés meddig tudja feltartóztatni ezen események hatását, és még meddig tud a több évtizede követett, megreformálatlan úton haladni.

Az emberekben felfokozott várakozás élt a kelet-európai országokban végbement változások miatt. Azt várták, hogy a kongresszuson éles vitákra is sor kerül, és végeredményként a Ceaușescu-klikk eltávolítása utat nyit Európa felé. Országos méreteket öltöttek a rendszer- és Ceaușescu-ellenes röplapszórások, falfestések, mind többen vállalták ismert személyiségek közül a nyilvános tiltakozásokat. Ezek közül

⁶⁷⁸ A Román Kommunista Párt (RKP) XIV. Kongresszusának utolsó napján, 1989. november 24-én hatodszor is Nicolae Ceaușescut választották a párt főtitkárának.

a legjelentősebbek: Doina Cornea⁶⁷⁹ és a „Hatok” tiltakozó levele⁶⁸⁰, továbbá a nemzetiségi kérdés, az oktatásügy és falurombolás kapcsán vezető romániai magyar értelmiségiek beadványai. A kongresszusi előkészületek során az egyszerű párttagok körében is számosan mertek bíráló hangon szólni, de az egyéni fellépések nem voltak elegendőek egy egységes, belső pártellenzék létrejöttéhez.

A Ceaușescu-vezetés előtt a berlini és a prágai eseményekből egyértelművé vált, hogy békés eszközökkel, de még gumibotokkal, vízágyúkkal sem lehet egy esetleg kirobbanó tömegelégedetlenséget megfékezni. Ceaușescu már szeptemberben egyértelművé tette, hogy végső esetben – kínai mintára – nem riad vissza a szocializmus védelme érdekében a fegyvertelen lakosság lemeszárlásától sem. Hangoztatta, hogy a szocializmus veszélyeztetettsége esetén minden eszköz alkalmazása megengedett. Ceaușescuék eltökéltségét mutatja, hogy a kongresszus idején minden biztonsági intézkedést megtettek hatalmuk megőrzése érdekében, lezárták a határokat, Bukarestet zárt városként kezelték, az utakat megszállták az igazgató, gépkocsikat átvizsgáló rendőrjárőrök. De ekkor még úgy tűnt, hogy a változások szele nem érintette meg Romániát, a Palota téren a százezres tömeg „önfeledten” ünnepelt, és járt órát⁶⁸¹ Ceaușescuval.

Az ország növekvő nemzetközi elszigetelődése már konkrétan mutatkozott abban, hogy az RKP kongresszusától tüntetőleg távolmaradtak a nyugati államok képviselői. Néhány ország – Dánia, Norvégia – felszámolta bukaresti nagykövetségét. Sorra ítélték el Románia politikáját a különböző nemzetközi fórumok. A világsajtóban szinte kizárólag bíráló cikkek jelentek meg, melyeket már nem tudtak ellensúlyozni a Románia által finanszírozott írások sem. Ekkortájt teljesen szertefoszlott az országról korábban kialakult, a nyugat számára pozitív elemeket – külön utas, autonóm, Szovjetunióval szembenállást – is tartalmazó Románia-kép. A bírálatok megalapo-

⁶⁷⁹ Doina Cornea (1929–) román költő, aki 1982 és 1989 között számos szöveget és tiltakozást juttatott el a Szabad Európa Rádióhoz. Részt vett a brassói munkások tüntetésén, ezért házi őrizetbe került 1989. december 21-ig. Részt vett az 1989. decemberi tüntetésekben, majd beválasztották a Nemzeti Megmentési Front Tanácsába. 1990 januárjában lemondott tisztségéről.

⁶⁸⁰ A „Hatok” Alexandru Bîrlădeanu, Corneliu Mănescu, Constantin Pîrvulescu, Grigore Răceanu, Silviu Brucan, Gheorghe Apostol levele 1989-ben Nicolae Ceaușescunak: „Egy olyan pillanatban, amikor az ön politikája miatt hitelét veszítette a szocializmusnak maga a gondolata is, amelyért küzdöttünk, amikor országunk elszigetelődött Európában, állásfoglalásra határoztuk el magunkat. Tökéletesen tudatában vagyunk annak, hogy így szabadságunkat, sőt életünket kockáztatjuk, de kötelességünknek érezzük felhívással fordulni önhöz, változtasson a jelenlegi politikai irányzaton, még mielőtt késő lenne. A nemzetközi közösség szemére veti önnek a Helsinki Záróokmány, ama okmány be nem tartását, melyet személyesen aláírt. A román állampolgárok szemére vetik önnek az Alkotmány, ama Alkotmány be nem tartását, melyre felesküdtünk [...]” In: *Romániai Magyar Szó*, 1990. január 7. 3. o.

⁶⁸¹ A hora egyre gyorsuló ütemű, balkáni néptánc.

zottságát erősítette a nemzetközi közvéleményben az ENSZ raportőr beutazásának kategorikus megtagadása is.

A helyzetét belpolitikailag megszilárdítottnak vélt román vezetés elérkezettnek látta az időt, hogy a nemzetközi közvéleményt is semmibe véve folytassa a velük szembehelyezkedők elszigetelését. Tőkés László volt temesvári lelkész kilakoltatása, és belső száműzetése azonban nem várt akadályokba ütközött. A lelkészt védeni akaró néhány száz fős magyar nemzetiségű református tömeghez mind több román csatlakozott és a százezer főre duzzadt embertömeg akciója már nyílt Ceaușescu- és kommunista-ellenes tüntetéssé változott. A vezetés végső eszközként a tömegbe lövetett, majd a megyére bevezette a rendkívüli állapotot. A szigorú hírzárattal sem tudták a történeteket eltitkolni. A valóságosnál jóval nagyobb áldozatokról szóló hírek sokkolták, egyben mélyen felháborították az egész ország lakosságát, és a temesvári „huligánok” elítélésére szervezett bukaresti tömeggyűlés december 21-én nyílt, rendszerellenes felkelésbe torkollott.

Utolsó TV-beszéde során Ceaușescu az ország teljes területére szükségállapotot hirdetett, s indoklásként a kívülről jövő fenyegetést, és beavatkozást jelölte meg. Konkrétan a temesvári eseményeket kiváltó tényezőként Budapestet említette. Ezzel a jól bevált recept szerint az utolsó pillanatig fenntartotta a nacionalista uszítást, és a veszélyeztetettség pszichózisát.

A hadsereg vezetése nem vállalta a diktatúra megmentését, a temesvárihoz hasonló tömegmészárlás megismétlését. Felismerte a helyzet adta lehetőséget, s más politikai erőkkel, valamint a Securitate egyes vezetőinek asszisztálásával szembefordult a Ceaușescu-klánnal, amely eldöntötte a megmozdulás sorsát. Az elnökházaspár sok szempontból jól időzített, de a nemzetközi közvéleményben megütközést és bírálatot kiváltott teátrális bírósági tárgyalása, és kivégzése a fegyveres harcok megszűnéséhez vezetett. Rövid idő alatt megalakult a Nemzeti Megmentés Front Tanácsa⁶⁸², amely átvette az ország irányítását. Elnöke, Ion Iliescu⁶⁸³ kinevezte a miniszterelnököt, megalakult a kormány, és az NMFT helyi szervei. Majd sorra jöttek létre az új pártok és nemzetiségi szövetségek, amelyek részt követeltek a hatalomból, s kétségbe vonták az NMF legitimitását. A tüntetésekkel és ellentüntetésekkel, a kommunista párt betiltásával és annak visszavonásával, sőt a kormány székházába történt behatolással tarkított legitimációs válság, kompromisszumaként létrejött a Nemzeti Egység

⁶⁸² A Nemzeti Megmentési Front Tanácsa (Consiliul Frontului Salvării Nationale – CFSN) 1989. december 22-én alakult meg és az új román állami hatalom legfelső szerve lett. Ion Iliescu jelentette be a megalakulását a televízióban. Kezdetben negyven főből állt a Tanács, amelyben jelentős számban voltak a román kommunisták, akik szembefordultak a Ceaușescu-rendszerrel.

⁶⁸³ Ion Iliescu (1930–) csatlakozott a kommunista párthoz 1953-ban, majd Románia elnöke volt 1990–1996.

Ideiglenes Tanácsa, amely ideiglenes parlamentként működött. Intézkedéseket hozott az életkörülmények azonnali javítására, az emberi jogok közül pedig biztosította az utazás lehetőségét mindenki számára az útlevelek kiadásának szabaddá tételével, egyben kitűzte a több évtized utáni első szabad választások időpontját.

Az NMF a választásokra készülve párttá alakult, soraiban több volt vezető beosztású RKP-tag található, amely erős támadási felületet biztosított a többi pártnak. Tömeges méreteket öltött és országos mozgalommá duzzadt a neokommunizmus elleni fellépés és a volt káderek, securitatusok hatalomból való teljes eltávolításának – a temesvári programban megfogalmazottak szerinti – követelése.

Az NMF-től fokozatosan eltávolodnak azok a markáns ellenzéki személyiségek, akik kezdetben részt vettek annak vezetésében, és tevőleges szerepet vállaltak az előző rendszerrel szembeni fellépésben, illetve a rendszerváltás megvalósításában (Doina Cornea, Mircea Dinescu⁶⁸⁴ stb.). Másrészt az NMF nyilvánvalóan átvette és támaszkodott az örökölt struktúrákra és azok apparátusára.

Az apparátusok önigazoló tevékenységének hatékony eszköze lett a dezinformáció és a diverzió, amelyet az új hatalom saját érdekeinek megfelelően „vett igénybe”. E jelenség különösen a nemzetiségi kérdés kezelésében biztosított „mozgásteret”, manipulálási lehetőséget az új vezetés számára. Ennek első kísérlete volt közvetlenül a decemberi események után az, amikor Székelyudvarhelyen a régi rendszer egyes képviselőivel szembeni kíméletlen leszámolást a magyaroknak a románokkal szemben elkövetett atrocitásaként állították be, és kérték a magyar kormány elhatárolódását és segítségét az ügy kapcsán.

A magyar kérdésben a legelső kedvező megnyilatkozásokat követően az iskolaügy kapcsán előkerült, és a legmagasabb szinten hangzott el a szeparatizmus vádja. Ettől kezdve nyilvánvalóvá vált, hogy az új vezetés is élni kíván a nacionalista hangulatkeltés kelléktárával, s alárendeli a kisebbségi kérdést a belpolitikai hatalmi küzdelemnek. A román vezetés változatlanul merev álláspontját és rendkívüli érzékenységet mutatva Mitterand elnök azon kijelentése elleni fékevesztett kirohanás, amely csupán a történelmi tényt rögzítette, hogy Magyarország Trianont követően területének 2/3-át veszítette el. A mass-média⁶⁸⁵ durva minősítésein túlmenően – mely egészen odáig ment, hogy Franciaország elnökét „átmeneti elnökké” degradálta – az ügy kapcsán publikált külügyminisztériumi közlemény révén Romániában a történelmi kérdéseket ismét az állampolitika rangjára emelték.

⁶⁸⁴ Mircea Dinescu (1950–) költő, aki szembeszállt a Ceaușescu-rendszerrel és a Securitate házi őrizetben tartotta 1989-ben. A romániai forradalom egyik vezető személyisége.

⁶⁸⁵ A mass-média a tömegtájékoztatási eszközök összefoglaló neve, így a TV, a rádió, a sajtó stb.

A magyarság nyílt bírálata az oktatás- és iskolaügy kapcsán megfogalmazott jogos igényeik miatt további támadások és vádaskodások, és konkrét megtorló intézkedések (Pálfalvi miniszterhelyettes⁶⁸⁶ eltávolítása) is követték. Elsősorban türelmetlenséggel, és többletjogok követelésével vádolták a magyarságot. Törekvéseikkel szemben létrehozták az erdélyi románok érdekvédő szövetségét a Vatra Românească⁶⁸⁷, amely leplezetlenül magyarellenes indíttatású szervezet, és kétséget kizáróan provokatív szerepe volt a márciusi marosvásárhelyi magyarellenes atrocitások és pogrom előkészítésében. A szervezet tételesen megfogalmazta, hogy Magyarország Ceaușescu-ellenes fellépése, a nemzetközi szervezetekben politikájával szemben kifejtett tevékenysége és segélyakciói is tulajdonképpen hosszú távú, irredenta érdekeket szolgált. A Vatra meghirdetett nézeteinek az ad súlyt, hogy a szervezet gyakorlatilag átszövi a fegyveres erőket, az állami élet kulcspozícióit és a román humán értelmiség széles köreit.

A mesterségesen előidézett interetnikai konfliktus hatásos belpolitikai figyelemelterelő manővernek bizonyult, alkalmat adott a vezetésnek, hogy legalizálja a szélsőséges nacionalista platformon szerveződő Vatrát, s egyben a román nemzetet képviselő összromán mozgalomként tüntesse fel azt.

A román kormány a vásárhelyi események egyetlen előidézőjeként – a régi klisé szerint – ismét Magyarországot jelölte meg.

A romániai fordulat után is jól érzékelhető, hogy a belpolitika egyik kulcskérdése a nemzetiségi kérdés kezelése.

A két és fél milliós romániai magyarság már december 22-e után néhány nappal megalakította a Romániai Magyar Demokrata Szövetség⁶⁸⁸ országos és helyi szerveit, kiáltványában teljes értékű programot adott az egyéni és kollektív nemzetiségi jogok megvalósítására, a magyar nemzetiség érdekképviselésére.

Az RMDSZ határozott és gyors önszerveződése következtében néhány hónap alatt közel félmilliós taglétszámot ért el. A magyarság szervezett politikai erőként történő megjelenése a román társadalom széles rétegeiben félelmet és ellenérzést keltett: a diktatúra által évtizedeken át sulykolt „homogén nemzetállam” kép után a tömegek, de a hatalom sem tudta elviselni a jogos nemzetiségi törekvések érvénye-

⁶⁸⁶ Pálfalvi Attila (1930–2010) tanár, feltaláló, tizenegy találmányát szabadalmaztatták. A Kolozsvári Politechnikai Főiskola rektora (1976–1984). 1990-ben tanügyi miniszterhelyettes, a tanügyi kérdésekben kormányával konfliktusba került és gépgyártóipari miniszterhelyettes lett.

⁶⁸⁷ Vatra Românească román sovíniszta, magyar- és más etnikum ellenes, zsidógyűlölő egyesület, amely 1990. február 7-én alakult meg. Szerepe volt az etnikai zavargások („Fekete március”) kirobantásában Marosvásárhelyen. Vö. a 123. számú dokumentummal *Katona Tamás jelentése az aradi magyar–román tárgyalásokról* címmel. Keltezése: 1990. december 19.

⁶⁸⁸ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) 1989. december 25-én alakult meg, amelynek célja a Romániában élő magyarok érdekvédelme és képviselése.

sítési kísérleteit. Az NMF, majd a NEIT nemzetiségi ügyben tett kezdeti pozitív deklarációi után fokozatosan visszakozott, később a választásokra készülve egyértelmű engedményeket tett a szélsőséges nacionalista erőknek, maga is elítélte a magyar tan nyelvű oktatás visszaállítását, kulturális-oktatási autonómiát célzó nemzetiségi követeléseket.

Pozitív kivétel egyedül a magyar–román megbékélés érdekében létrehozott buda-pesti értelmiségi találkozó volt, amelyet azonban elhomályosított a vele egy időben lezajlott drámai marosvásárhelyi eseménysorozat. Az interetnikai konfliktushelyzet fennmaradásában érdekelt politikai erők a találkozó – elsősorban román – résztvevői ellen durva támadásokat intéztek, ez vezetett pl. Dan Petrescu művelődési miniszter-helyettes⁶⁸⁹ lemondásához. Néhány, a magyar–román dialógus ügye iránt elkötelezett személyiség következetes kiállásán (pl. Smaranda Enache⁶⁹⁰) kívül egyik román párt, vagy tömegmozgalom sem vállalta az RMDSZ felé történő nyitást, a választási kampány finisében egyedül a Liberális Párt tett nemzetiségi szempontból gesztust. (Közös nyilatkozat az RMDSZ-szel.)

Az RMDSZ kongresszus elfogadta a szervezet programtervezetét, megválasztotta 19 tagú elnökségét. Az RMDSZ-en belüli erőviszonyoknak megfelelően a bukaresti elnökség mellett megalakult a szervezet kolozsvári főtitkársága. A választásokra való felkészülés minden magyar szavazat megszerzését célozta.

A választások előtt Románia-szerte megnyilvánuló kommunista és NMF-ellenes demonstrációk, a Front teljes eltávolodása a magyar ügy európai normák szerinti kezelésétől, nyilvánvalóvá, és szükségessé tette az RMDSZ-nek a hatalomtól való elhatárolódását.

A május 20-i választások az RMDSZ számára sikert hoztak, a szervezet az NMF után a legtöbb szavazatot kapta, összesen 41 magyar nemzetiségű képviselő és szenátor került be az új parlamentbe. (396 képviselőből 29 magyar, 119 szenátorból 12 magyar.)

Az NMF döntő fölényét eredményező választások után kialakult jelenlegi politikai helyzetben az RMDSZ számára csak a konstruktív ellenzéki magatartás látszik célravezetőnek. Ugyanakkor nem megalapozatlan az attól való félelem, hogy ha a jövőben az RMDSZ következetes és éles ellenzéki pozícióból lép fel, akkor ezt az NMF bármikor magyar–román ellentétként manipulálhatja, amely súlyos és kiszámíthatatlan következményekre vezethet.

Számolni kell azzal is, hogy az RMDSZ-nek és vezető tisztségviselői többségének nincs kellő politikai tapasztalata, vezetősége megosztott, a két irányító központ egy-

⁶⁸⁹ Dan Petrescu (1946–) művelődésminiszter-helyettes volt 1990-ben.

⁶⁹⁰ Smaranda Enache (1950–) román emberjogi aktivista.

máshoz való viszonya, munkamegosztása, információcseréje kialakulatlan. Együttműködésüket személyi ellentétek, és fenntartások is bénítják.

A közeljövőben várható legélesebb etnikai feszültségforrás az anyanyelvi oktatás és az önálló magyar iskolák és egyetem követelésében rejlik. Ez konkrétan is megmutatkozott a leköszönő kormány egyik utolsó – május 12-i – intézkedéseként sebtében elfogadott oktatáspolitikai kormányhatározatban, amely nemzetiségi szempontból még az 1988-as szabályokhoz képest is visszalépést jelent, s amellyel szemben egységesen tiltakozott az RMDSZ és a NEIT nemzetiségi bizottsága is.

Március 15-ét majd a marosvásárhelyi eseményeket követően a román tömegtájékoztatóban az utóbbi évek magyarellenes kampányaihoz mérten is példátlan jellegű, mértékű, és mélységű sajtókampány bontakozott ki. A kampány átfogta az összes sajtóterméket, s óriási szerepet vállalt belőle a televízió. Nem volt olyan románnyelvű sajtóorgánus, amely ne foglalkozott volna hosszan a témával, a televízió pedig folyamatosan adta a tendenciózusan egyoldalú, uszító, érzelmekre ható, indulatokkal, s gyűlölettel operáló anyagait, ál- és rémhírekkel manipulálta a közvéleményt. A kampány több mint 2 hónapig tartott, s utórezgése a mai napig is érezhetőek. A kifejezetten magyarellenes hecckampányt központilag támogatták, egyes mozzanatait közvetlenül irányították.

A magyarság összességében vált a támadás célpontjává: a magyarországiak azért, mert állítólag Erdélyt kívánják Magyarországhoz csatolni, az itteniek azért, mert természetes jogaikért merték felemelni szavukat.

Ebben az összmagyarságot befeketítő kampányban a magyar politika, mint felbujtó jelenik meg, az alaphangsúly annak inszinuálására esik, hogy a magyarság egy eredendően agresszív, összeférhetetlen, mások elnyomására törekvő, privilégiumokat élvező, barbár, kulturálatlan, betolakodó, irredenta, bűnös nép, mellyel a románság békétűrését, békés természetét, toleranciáját állítják szembe. A románságot létben fenyegető magyarság képe olyan gyűlöletet kelt, mely az erdélyi magyarság és románság közötti normális együttélési viszonyok kialakulását a távlatokba tolja ki, s feloldhatatlan görcsöket teremt mindkét oldalon. Az uszítás természetesen a korábbi kampányokhoz hasonlóan kiterjedt a magyar kül- és kultúrpolitika pocskondiázására, egyes magyar vezetők szavainak kiforgatására. Nyílt és nyilvános hazudozásokkal a magyar vezetés teljes diszkreditálására törekedtek.

A hangulatteremtéssel sikerült megfélemlíteni és elhallgattatni a román értelmiség azon tagjait, akik normális európai viszonyoknak megfelelő módon kívánják megoldani a felmerülő problémákat. Gyanús minden, a megbékélést célzó kezdeményezés, vezesse azt bár a legtisztább szándék is.

A román nacionalizmusnak és kizárólagosságra törekvő sovinizmusnak a decemberi eseményeket követően nyílt, leplezetlen felszínre törése a román vezetést

végérvényesen letérítheti a civilizált Románia-kép kialakítása, Románia Európával való elfogadtatásának útjáról és rákényszerítheti az itteni politikai hagyományoknak megfelelő hazardírozó, két- kulacos, de lényegét tekintve nacionalista, hintapolitika folytatására.

A május 20-i választásokat sikerült békés körülmények között megtartani, az NMF és annak elnökelője, Ion Iliescu elsőprő győzelmet aratott. A választások tisztaságát már a végeredmény közzététele előtt az ellenzékbe szorult pártok kétségbe vonták. A belpolitikai feszültség így továbbra is fennmaradt és amennyiben a győztes nem keresi a koalíciós kormányzás lehetőségét, fennáll a veszélye, hogy a korábbi korszakból ismert diktatórikus kormányzási eszközökhöz nyúlunk.

A Front több mint 2/3-os parlamenti többsége a politikai, gazdasági és egyéb vitákat formálissá degradálja, a két választott testületet egyszerű „szavazógéppé” alakítja.

A választások legitimálták az NMF-et és annak politikáját. A választók szavazataikat végül is, valódi alternatíva hiányában, a lakosság számára már bizonyos pozitív intézkedéseket tett Frontra adták le. A választási eredmények a Front manipulált kampányán túl azzal magyarázhatók, hogy az abszolút diktatúrát felváltó új hatalomnak viszonylag könnyű helyzete volt, ugyanis a teljes kiszolgáltatottság abszurd helyzetében lévő román tömegek életfeltételeinek és körülményeinek részleges javításával is már sikert érhetett el.

A román gazdaság működési mechanizmusában, feltételrendszerében a piaci érdekeltégi viszonyokban, a tulajdonviszonyokban, a tőkebeáramlás és privatizáció biztosításában nem tapasztalható érdemi változás. A gazdaság liberalizálása egyelőre várat magára.

A decemberi eseményeket megelőző időszakban, az abszolút merev, diktatórikus, tervutasításos-lebontásos rendszer szerint történt minden a gazdaságban. Az erőforrásoknak a diktátor elképzelései szerinti átcsoportosításával tartották működésben a rendszert, az elemi gazdaságossági és hatékonysági összefüggések és kívánalmak teljes mértékű mellőzésével.

Az adósságok határidő előtti visszafizetése (1989. március) presztízssokkal volt magyarázható.

Az ipar struktúráját, így eredményességét nem sikerült javítani, a rendelkezésre álló kapacitások kihasználása csak mintegy 2/3-ad részben valósult meg. Az energetikában a lakosság folytonos „büntetése” mellé felsorakozott a gazdaság energetikai „szankcionálása” is.

A fordulatot követően az ideiglenes vezetést a nemzetgazdaság ismert helyzete tulajdonképpen kényszerpályán tartotta. A lakosság ellátását mindenáron biztosítani kellett. Ez az import drasztikus emelését, a kapcsolódó export letiltását, jelentős többletenergia szolgáltatását tette szükségessé. Az örökölt, energiapocsékoló, elavult

gazdaságszerkezet és forráshiány a gazdaság meglévő feszültségeit tovább élezte. Mindezen korlátozó tényezőkhez hozzáadódtak a vezetés ellentmondásai, a nemzetiségi konfliktusok, a pártharcok, a továbbélő korábbi beidegződések, a nyilatkozatok és a gyakorlat közötti kiáltó ellentétek, az ezek nyomán állandósult sztrájkok, az átfogó gazdasági program hiánya, a gazdasági fejlesztési elképzelések máig tartó tisztázatlansága. Következésképpen ma Románia gazdaságilag rosszabbul áll, mint a diktatúra idején.

Az ipar névleges teljesítőképességének 40–60%-ával dolgozik. Az okok több-rétűek:

- a kohászat kihasználtsága például kb. 50%. Az alapanyagokat az ország importálná, ha rendelkezne ellentétellel. Ugyanakkor az üzemekben sztrájkolnak a dolgozók a rossz munkakörülmények miatt, a béremelésért, a műszak- és veszélyességi pótlék visszaállításáért.

- a gépipar kihasználtsága 40–60%. Ennek oka az alapanyaghiány (acél), a rendelkezésihiány (kül- és belpiaci), és a sztrájkok.

A mezőgazdaságot is több tényező együttes hatása sújtja: az el nem végzett (a diktatúra idején csak jelentett) őszi munkák, eszközök, szaporítóanyagok, vegyszerek, műtrágyák hiánya, valamint a vezetői bizalmi válság, és a tulajdonformákról folytatott vita.

Az ország által olyannyira áhított legnagyobb kedvezményes elbírálás megadása, a külföldi működő tőke beáramlása még várat magára. A beruházók nem látnak valós garanciákat sem politikailag, sem gazdaságilag. Elkezdődött az adósságok felhalmozódása mindkét elszámolási viszonylatban.

Ezekon a gondokon alapvető koncepcióváltás és jelentős mértékű tőkebevonás, valamint az ezzel járó eladósodás nélkül, a választások után létrejövő kormány sem tud érdemben változtatni.

Az új román vezetés külpolitikai célkitűzései között a fordulatot követően hatalomra jutottak elismertetésének és támogatásának biztosításán túl, elsősorban a gazdaság működőképességének fenntartása szerepelt. Ezt célozták a miniszterelnök Petre Román látogatásai. (Franciaország, Spanyolország, Bulgária, stb.) és az ide érkező küldöttségekkel folytatott megbeszélések is. A legtöbb esetben az egyszerű segélyezésen túlmenő, a tényleges gazdasági együttműködést eredményező megállapodásokat csak elvben sikerült létrehozniuk.

Az ideiglenes román kormány kezdeti pozitív lépései közé tartozik a bécsi utóatlálkozó záródokumentumához való fenntartás nélküli csatlakozás. Ezzel a lépéssel kívánták demonstrálni a Ceașescu-rendszer politikájával való gyökeres szakítást.

A hivatalos politika szintjén ugyan nem igen nyilatkoznak Besszarábiáról, de ismeretes, hogy a XIV. kongresszus alkalmával Ceașescu is felvetette a Ribben-

trop–Molotov paktum⁶⁹¹ érvényességének kérdését. A román közvélemény – a mass-médiák által irányítottan – egyre nyíltabban formál igényt Nagy Románia létrehozására. Ennek érdekében akciók szervezésétől sem riadnak vissza. (Élőlánc a Dnyepertől a Tiszáig, jelképes virághíd a Pruton, könyvet és dedikált tankönyvet a moldáviai románoknak stb.)

II.

Az aradi Grósz–Ceașescu találkozó kudarcát követően a két ország vezetői 1989. júliusában a bukaresti VSZ PTT ülészak alkalmából – a román fél többszöri, kitartó kezdeményezésére – találkoztak rövid megbeszélés erejéig. Ennek során a korábbiakhoz hasonló merev, elzárkózó román magatartás, dialóguskészség hiánya volt tapasztalható. A magyar átalakulási folyamat, az akkor már jól érzékelhető rendszer-váltás látható félelemmel töltötte el a román vezetőket. 1956 átértékelése, és Nagy Imre újratemetése⁶⁹² nyilvánvalóvá tette a két ország élesen eltérő politikai gyakorlatát. Az aradi találkozó és a VSZ PTT alkalmából sorra került megbeszéléseken kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy a Ceașescu vezette Románia nem tekinthető érdemi tárgyaló partnerként. E felismerést követően kapcsolataink lényegében megszűntek. A nemzetközi téren is ellehetetlenült román politikai vezetéssel az MSZMP felfüggesztette, az MSZP pedig megszakította a pártközi kapcsolatokat.

A magyar Országgyűlés és a kormány, továbbá az ideiglenes köztársasági elnök több ízben felszólította a román vezetést az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartására, a nemzetközi dokumentumokban is vállalt kötelezettségek teljesítésére. A magyar diplomácia ezzel párhuzamosan fokozott tevékenységet fejtett ki a nemzetközi fórumokon egy egységes nemzetközi fellépés érdekében. Mindezek hatására a román politika defenzívába szorult, és elmaradtak a megszokott azonnali válasz-reagálások, tiltakozások.

A magyar diplomáciai erőfeszítések révén a Tökés-ügy a világközvélemény látóterébe került. A december 22-i fordulatot megelőző estén román részről a belügyekbe való durva beavatkozásnak, diverziónak minősítették a Tökés-ügy kapcsán kifejtett magyar propaganda tevékenységet.

⁶⁹¹ 1939. augusztus 23-án Vjacseszláv Mihajlovics Molotov szovjet és Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter megneemtámadási megállapodást írtak alá, amely mellett titkos rész is volt: meghúzták a balti államok (Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia) területén a majdani szovjet–német határt, illetve a lengyel államhoz tartozó területeken Németország és a Szovjetunió érdekszféráját, valamint szovjet részről hangsúlyozták a Besszarábiára vonatkozó érdeküket.

⁶⁹² Nagy Imre (1896–1958) az 1956. október 23-án kirobbant magyar forradalom miniszterelnöke volt, akit Kádár János utasítására kivégeztek és testét jelöletlen sírba tették. Újratemetése 1989. június 16-án Magyarország demokratikus átalakulásának egyik szimbolikus eseménye volt.

Az új román vezetést elsőként Magyarország ismerte el. Külügyminiszterünk már december 29-én Bukarestben tárgyalt, mely során biztosította a román felet Románia szuverenitásának, területi integritásának tiszteletben tartásáról, egyben kifejtette, hogy a magyar–román kapcsolatok rendezése, gyökeresen új alapokra helyezése csak a magyar nemzetiség egyéni és kollektív jogainak teljes körű biztosítása esetén valósulhat meg. Román részről a legmagasabb szinten tettek ígéretet kapcsolataink ilyen értelmű rendezésére, s kérték javaslataink mielőbbi átadását elfogadás céljából.

Az e célból létrehozott vegyes bizottság január 16–17-i budapesti ülésén a román fél mandátum hiányára hivatkozva szinte valamennyi kérdés megoldása elől kitért. Köztük a főkonzulátusok, a kultúrházak megnyitása, a menekültek helyzetével és hazatérésével kapcsolatos kérdések rendezése, valamint a magyar–román kettős állampolgársági egyezmény újratárgyalása elől is.

Amikor a magyar fél kényszerhelyzetben február 9-én felmondta a magyar–román kettős állampolgársági egyezményt, a román fél már szerződéses kapcsolataink aláírásának vádjával hozakodott elő és megkérdőjelezte a kolozsvári főkonzulátus létjogosultságát is.

A kezdetben forradalomként kezelt romániai eseményekkel kapcsolatos magyarországi eufória első ízben a világ összes országait volumenében és értékében is meghaladó magyar segélyakció következetes elhallgatása miatt torpant meg. A magyar segélyakció mértékének tényét a Budapesten tárgyaló román küldöttség is elismerte, azonban a publikálás elmaradására nem tudott magyarázatot adni.

Fordulópontként tekinthetjük kapcsolataink alakulásában a magyar kormányhoz január 5-én intézett felhívást, mely megalapozatlan vádaskodásaival már akkor előrevetítette a marosvásárhelyi pogrom árnyékát, s az ügy kapcsán ismertetett román megközelítés és értékelés alaphangját.

Az egyre élesebb hangvételű külügyminiszteri levélváltásokat követően – melyet a román sajtóban „Dinamit a tárgyalóasztal alatt” címmel aposztrofáltak – kétoldalú kapcsolataink gyakorlatilag a korábbi szintre estek vissza.

A marosvásárhelyi pogrom nyomán a magyarok kivándorlása tömeges méreteket öltött. A nagykövetség konzuli osztályán beadott kérelmek elemzéséből kitűnik, hogy az értelmiség elvándorlásának aránya aggasztó mértékű.

A román fél taktikai megfontolásból, a kétoldalú kapcsolatok alakításában nem tekintette legitimnek a Németh kormányt, s együttműködési készséget és a kapcsolatokat rendező csomagtervét az új magyar kormánynak ígérte. Az új magyar kormány hivatalba lépésének másnapján azonban azonnal románellenesnek minősítették annak megnyilatkozásait.

Gazdasági együttműködésünk a külkereskedelmi forgalmat leszámítva a fordulat előtt is jelentéktelen mértékű volt, azután pedig kereskedelmünk is jelentősen vissza-

esett. Tényleges együttműködésről pedig román belső okok miatt nem beszélhetünk. Az árucseré forgalom országaink között a felére csökkent. A magyar aktívum a román szállítások elmaradása és jelentős csökkenése miatt számunkra elviselhetetlen mértékűvé fokozódott, így kénytelenek voltunk exportunkat is az import szintjére, illetőleg az alá csökkenteni.

Kedvező változásnak minősíthetjük kulturális kapcsolataink megélénkülését, ami azonban nem elsősorban elvi megfontolások, hanem a szabadabb romániai kiutazások és közvetlen kapcsolatfelvételek lehetőségének eredménye. A kulturális és oktatási tárcák miniszteri és miniszterhelyettesi szintű meg-beszéléseinek eredményeképpen sor került magyar-román kulturális megállapodás kötésére. A megállapodás ellenére továbbra is nyitott kérdés maradt például a kultúrházak megnyitásának és az aradi vértanúk emlékműve visszaállításának ügye.

Megtörtént a tudományos akadémiák, az írószövetségek vezetőinek kapcsolatfelvétele is. Több kölcsönös színházi és opera vendégjátékra került sor. Továbbra is rendezetlen viszont a magyarországi könyvrendelések és sajtó előfizetések ügye.

Újraéledtek a testvérmegyei és testvérvárosi kapcsolatok. A kapcsolatfelvételt a helyi vezetők szorgalmazzák.

III.

A nagykövetség helyzete és a diplomáciai munka végzésének feltételei a decemberi fordulatig fokozatosan romlottak. Állandósult a nagykövetséggel szembeni ellenséges magatartás, kapcsolataink zaklatása, munkatársaink szoros, agresszív figyelése, alkalmazottaink provokatív megfélemlítése. Ilyen körülmények között egyes munkatársak aránytalanul nagy kockázatot vállalva tettek eleget hivatali feladataiknak. Mindezt nem erkölcsi és anyagi elismerésre számítva, hanem itteni külszolgálatukat misszióknak tekintve végezték. A diktatúra utolsó szakaszában, de a decemberi fordulat eseményeinek során is nem kevés bátorságra és elszántságra volt szükség a legexponáltabb s egyben inkriminált személyekkel való kapcsolattartáshoz, valamint a bukaresti harci cselekmények idején a helyszíni tájékozódáshoz, információszerezéshez, továbbá annak előkészítéséhez, hogy a magyar diplomácia vezetője elsőként érkezhessen Romániába.

Ismeretes, hogy egy időben fennállt annak veszélye is, hogy a magyar külképviselet fegyveres támadás célpontjává válik. Nem kis erőfeszítés árán, és összehangolt szervezőmunka eredményeként a válságos helyzetet a magyar kolónia tagjai sértetlenül vészelték át.

Egy viszonylag nyugodtabb időszakot követően, amikor szervezett provokáció már nem, „csak” a volt erőszakszervezetek apparátusából korábban ránk állított, s egzisztenciájukból eltávolított tagjainak egy esetleges egyéni indíttatású megtorlá-

sának lehetőségével kellett számolnunk, március 15-e és különösen a marosvásárhelyi események után, a magyarság elleni általános kampánnyal egy időben, a nagykövetség épülete előtt is tüntetésekre került sor. Fenyegetéseket is kaptunk levélben és telefonon.

A fordulat után a kapcsolatteremtési és ápolási lehetőségek általában véve javultak, azonban kapcsolataink változatlanul számolnak az ellenőrzés tényének fennállásával, mely óvatosságra készíteti őket. A korábbi beidegződések és a „magyar ügyben” exponálódott román személyiségeket ért támadások miatt továbbra is érzékelhető a tartózkodó magatartás.

A román Külügyminisztériummal – lévén, hogy egy miniszter-helyettes kivételével „partnereink” azonos személyekből állnak – kapcsolataink minősége lényegesen nem változott. Részükről a korábbi érvrendszert igazoló magatartást és problémáink iránti érdektelenséget tapasztalunk. Fokozott erőfeszítéseink egyre-másra vallanak kudarcot. (Lásd főkonzulátus, kultúrház, nemzetiségi ügyek stb.)

Ebben a kontextusban fontosnak tartom megemlíteni, hogy a nagykövetség nem rendelkezik a relációnak, a magyar politikában ténylegesen betöltött súlyának megfelelő személyi és tárgyi feltételekkel. Ezek biztosításáért a központ már érzékelhető intézkedéseket is tett. Ennek ellenére a reláció erkölcsi és anyagi megbecsülése még mindig nincs összhangban a vállalt felelősséggel és szakmai, emberi nehézségekkel, iskoláztatási, élelmezési, lakás, élet és munkakörülményekkel, az állandósult stressz állapot elviselésével. Végre érvényt kellene szerezni annak, hogy ne csak a klíma szerinti besorolás elve érvényesüljön, hanem a politikai primátus alapján is lehetőség nyíljon a differenciálásra oly mértékig, hogy vonzóvá váljék a romániai külszolgálat. A nyugati relációkkal azonos anyagi ellátottság esetén is még mindig fennmaradna a fent jelzett nyomasztó életminőségbeli körülmények elviselésének kényszere. Említésre méltó, hogy a nyugati gyakorlat szerint a bukaresti külszolgálatot – például a budapestihez képest – kiemelt anyagi juttatásokkal ismerik el.

Megoldásra vár a nagykövetség felújításának – külső tatarozásának, irodabútor cseréjének – kérdése is, az idei évre irányozták elő, s időközben viszont fedezet hiányában meghatározatlan időre elhalasztották.

Elengedhetetlenül szükséges a menekülési hullám következtében túlterhelt konzuli ügyfélforgalomnak a kulturált elhelyezési körülményeket, új épületet, vagy helyiséget biztosítani.

A kereskedelmi kirendeltséggel a szakmai és munkakapcsolataink jók. Rendszeres az információcsere és a kirendeltség munkatársainak politikai tájékoztatása, a közös feladatok egyeztetése.

A központ és a külképviselet munkakapcsolata folyamatos, zökkenőmentes, a kapcsolattartás technikai adottságai révén többszörös.

A beszámolási időszakban a hazai és a fogadó országbeli események kiváltotta okok miatt a mindkét irányú távirati forgalmunk, jelentő munkánk, SZT- és admin anyagaink jelentős mértékben növekedtek. Súlyt helyeztünk a felgyorsult eseményeket nyomon követő jelentő munkán túl az értékelő, elemző és összefoglaló anyagok készítésére is.

*Szűts Pál*⁶⁹³
nagykövet

MNL OL XIX–J–I–j 1990 62. doboz

⁶⁹³ Kézírással.

93.

A magyar Külügyminisztérium tájékoztatója
Szokai Imre, helyettes államtitkár tárgyalásáról Romániában
1990. július 26.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM TÁJÉKOZTATÓJA,
HELYETTES ÁLLAMTITKÁRA ÚJTJÁN, A MAGYAR–ROMÁN
TÁRGYALÁSOKRÓL

Szokai Imre külügyminisztériumi helyettes államtitkár:

1990. július 26-án, Budapesten tárgyalást folytattam vendégünkkel Romulus Neagu külügyminisztériumi államtitkár úrral⁶⁹⁴, annak a korábbi kétoldalú megállapodásnak szellemében, hogy mindkét fél konstruktív pragmatikus magatartást tanúsít az országaink kapcsolatainak rendezését illetően. Magyarország számára elvi kérdés a Romániában élő magyarság sorsának figyelemmel kísérése. Hazánk számára rendező elv általában a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogainak biztosítása, illetve az ehhez szükséges intézményrendszer megteremtése. A magyar–román kapcsolatok ügye elválaszthatatlan attól, miként alakulnak a romániai magyarság életkörülményei. Természetesen nem a Magyar Köztársaság dolga, hogy a Romániában élő magyarok igényeit megfogalmazza; erre a Romániai Magyar Demokrata Szövetség hivatott. Magyarország támogatja az RMDSZ igényeit, így például azt az állásfoglalását, amely szerint szükséges a magyar nyelvű oktatás teljes vertikumának megteremtése. Magyarország kész támogatást nyújtani Romániának, ha nehézséget okozna számára ennek a követelésnek a teljesítése. Elvi megállapodás van a Magyar Kultúra Házának bukaresti és a Román Kultúra Házának budapesti megnyitására, november másodiki határidővel. Megállapodás történt új kulturális egyezmény megkötésére, valamint az elavult barátsági szerződés felülvizsgálatára, két évre szóló kulturális csereszerződés kidolgozására, a történész bizottság működésének felújítására, a turizmus megkönnyítésére, új határátkelőhelyek nyitására.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 220. o.

⁶⁹⁴ Romulus Neagu (1944–) Románia képviselőtének vezetője az Egyesült Nemzetek Szervezete mellett, majd 1990. január 9-től külügyminisztériumi államtitkár volt.

94.
Szűts Pál jelentése Jeszenszky Gézának
Románia washingtoni megítéléséről
1990. augusztus 2.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

138/Szt/1990.

Készült: 3 példányban
Központ: 2 példány
Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Dr. Szabó Béla⁶⁹⁵

Gépelte: Sulyáné

Szigorúan Titkos!
Érvényes: visszavonásig
Bukarest, 1990. augusztus 2.

Tárgy: Románia nyugati megítélése

Dr. Jeszenszky Géza úr
külügyminiszter
Budapest

Vezető beosztású amerikai diplomata munkatársunkat tájékoztatta Románia nyugati megítéléséről. Külön hangsúlyozta, hogy és ezt nagykövetük az illetékes román vezetőkkel is közölte, az Egyesült Államoknak nem áll érdekében egyetlen országot, népet sem elszigetelni, Románia, a román vezetés a június 13-i eseményekkel önmagát zárta ki a nemzetközi politikai-gazdasági együttműködésből. Az amerikai vezetés megerősítette a napokban, hogy határozottan kitart korábbi állásfoglalása mellett: mindaddig, amíg Romániában nem biztosítják az alapvető emberi és szabadságjogokat, nem számíthatnak a legnagyobb kedvezmények elvének biztosítására, a gazdasági együttműködés fejlesztésére és a mostanra nagymértékben elhidegült politikai viszonyok enyhítésére.

A széleskörű nemzetközi elszigetelődésből folyamatosan érzékelik, hogy jelentős erőfeszítésekkel igyekeznek a románok kitörni, amelynél a legváltozatosabb cselfogásoktól sem riadnak vissza, példaként említette meg, hogy a pénzügyminiszter és a kereskedelmi, gazdasági élet vezető tisztségviselői, összesen hat fő kért a közelmúlt-

⁶⁹⁵ Szabó Béla 1987-től volt a Külügyminisztérium munkatársa és 1987 szeptemberében II. osztályú titkárként kihelyezésre került a bukaresti magyar nagykövetségre.

ban konzulátusukon kizárólag magánlátogatásra turista vízumot. Beutazásukra a napokban került sor és első lépésük volt, hogy hivatalos fogadást, tárgyalási lehetőséget próbáljanak kieszközölni, többek között Baker és Eagleburger urakkal, így igyekezve megkerülni a tárgyalások előli amerikai elzárkózást. A delegáció legnagyobb meglepetésére azonban nem járt sikerrel ravasz próbálkozásuk, nem tudták elérni hivatalos fogadásukat. Mint magánemberek természetesen tárgyalhatnak magánvállalatokkal, de esetleges megegyezéseket az amerikai kormány nem támogat, ennek hiányában viszont semmilyen előrelépés nem várható, még a megfelelő támogatás, garanciák esetében sem vonzó a jelenlegi Románia az amerikai befektetőknek.

Kijelentette, hogy Washington hosszú ideje következetes élharcosa az emberi jogok biztosításának és ebben támogatásra talált a fejlett tőkés országokban is, ennek ellenére egyes szövetségeiknél nem mindig látják a hasonló következetességet. Franciaország elnöke, majd a francia parlament vezetői – alelnöke – ugyan a napokban megerősítette elég határozott hangon, hogy maximálisan osztják a Romániával kapcsolatos amerikai állásfoglalást és nem látnak módot a kapcsolatok bővítésére, amíg kézzel fogható pozitív jeleit nem tapasztalják a román kormány emberi jogi kérdésekben követett magatartásának. A hangzatos deklarációk ellenére azonban megbízható információik szerint a kulisszák mögött Franciaország széleskörű gazdasági együttműködést készít elő Romániával. Ezen az úton indult el Olaszország Spanyolországgal együtt és Törökország, valamint Görögország is a kissé kedvezőbb politikai környezet beálltára vár. Ezen országok elsősorban Európa balkáni régióját célozták meg, különösen francia kapcsolataik nyilatkoztak félelemmel teli, hogy rövid idő alatt szinte teljesen kiszorultak Európa középső régióiból: Csehszlovákiában, Lengyelországban és hazánkban is túlsúlyba került a német érdekeltség. A cseh és magyar politikai-gazdasági élet vezetői tradicionálisan jó kapcsolatokat tartottak a történelem folyamán Németországgal, amely érdeklődés fordítva is mindig igaz volt. Most viszont Franciaország azt érzékeli, hogy a robbanásszerű változások szinte tárt kapukat biztosítottak a német tőke számára és szinte idegesen kapkodva igyekezik feleleveníteni régi balkáni együttműködési rendszerüket.

Mindez nem zavarja az Egyesült Államokat, korábban sem más országok gyakorlatától tette függővé politikai lépéseit, a francia szavahihetőséget pedig mindig is a megfelelő formában kezelte, amelyben nem sok eltérést látnak a román szokásoktól.

*Szűts Pál*⁶⁹⁶
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1990 62. doboz

⁶⁹⁶ Kézírással.

95.

Jeszenszky Géza feljegyzése

Verestóy Attila, romániai szenátorral folytatott megbeszéléséről
1990. augusztus 15.

Külügyminisztérium

Dr. Jeszenszky Géza

Szigorúan Titkos!

Készült: 8 példányban

Kapja: Katona [Tamás] úr

Szokai [Imre] úr

Forrai [Kristóf] úr⁶⁹⁷

Németh [Gyula] úr⁶⁹⁸

Bukarest

Jolsvai [Sándor] úr

Hajdu [András] úr

Saját

FELJEGYZÉS

Tárgy: Verestóy Attila romániai szenátor⁶⁹⁹ látogatása Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnál.

1990. augusztus 14-én 9 órakor fogadtam Verestóy Attila Hargita megyei szenátort, a román Szenátus titkárát, aki augusztus 13–20. között szabadságát tölti Magyarországon.

Verestóy Attila a magyarországi nemzeti kisebbségek helyzetével kapcsolatos bíráló RMDSZ-nyilatkozat kapcsán elmondta, hogy ez részükről egy készülő romániai magyar-ellenes kampány ellen tett megelőző lépés volt, mely véleménye szerint hatékonynak bizonyult az RMDSZ szempontjából, Rendkívül fontosnak ítélte az

⁶⁹⁷ Forrai Kristóf a Külügyminisztérium Miniszteri Kabinet Iroda vezetője (1990. augusztus 1. – szeptember 15.) volt.

⁶⁹⁸ Németh Gyula a II. Területi Főosztály vezetője volt 1990. május 15. és 1990. október 3. között.

⁶⁹⁹ Verestóy Attila (1954–) 1990 januárjában a Nemzeti Megmentési Front tanácsosa, Király Károly alelnök irodája szakértőcsoportjának tagja, 1990. február és május között az Ideiglenes Nemzeti Egységtanács tagja, a Kisebbségi Bizottság elnöke 1990–1992 között, illetve a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Hargita megyei szenátora volt.

RMDSZ folyamatos és hiteles tájékoztatását a magyarországi nemzetiségek országgyűlési és helyhatósági képviselőivel kapcsolatban.

Véleménye szerint egymás jobb megismerését, a jobb tájékozódást nagyban segítené, ha a Magyar Országgyűlés romániai törvényhozókat hívna meg a magyarországi román nemzetiség helyzetének tanulmányozására. Szerinte célszerű lenne, nyugat-európai mintára a két parlament között úgynevezett baráti csoportokat létrehozni.

A meghívottak között lehetnének a Nemzeti Megmentési Front egyes politikusai, illetve szenátorok, mint pl. Nicolae S. Dumitru, a Front első alelnöke⁷⁰⁰ (aki állítása szerint támogatja a romániai magyarság egyes célkitűzéseit, így a magyar Bolyai Egyetem megnyitását). Átadta továbbá a Petre Roman⁷⁰¹ szűk környezetéhez tartozó Adrian Sirbu⁷⁰² tájékoztatói és hírközlési miniszter üzenetét, aki magyar partnerével szeretné felvenni a kapcsolatot, és e célból Magyarországra látogatna. Sirbu céljai között szerepel az is, hogy a bukaresti televízióban a magyar TV-nek egyórás adásidőt biztosítson. Verestőy Attila végezetül beszámolt a román törvényhozás egyes köreiből uralkodó magyarellenes, sovíniszta hangulatról, melynek bizonyítékeként egy, a Szenátusban nem hivatalosan terjesztett, szélsőséges hangú broszúrát mutatott („A Magyar Birodalom fantazmagóriája és az Európa Ház”).

Válaszomban jeleztem, hogy az illetékes tárcák közreműködésével sor fog kerülni egy hivatalos tájékoztató anyag összeállítására, mely az új helyhatósági törvény nemzeti kisebbségi kihatásait fogja bemutatni. Ezt az anyagot a román parlament számára diplomáciai úton eljuttatjuk, és egyéb csatornákon is terjesztjük. Kitértem arra a körülményre, hogy az RMDSZ tárgybeli nyilatkozatát a román diplomácia, mint propagandisztikus fegyvert, messzemenően kihasználta Magyarország ellen.

Jeleztem, hogy a jelenlegi romániai Magyarország ellenes kampány, melynek meggyőző példáját adta a Szabad Európa Rádiónak adott legutóbbi interjúm romániai kiforgatása, ellensúlyozását várjuk az augusztus 18-án megrendezésre kerülő Európa Naptól, melynek ártándi rendezvényein személyesen veszek részt. A programra magyarországi diplomáciai képviselők vezetői, többek között a francia és a román nagykövet is meghívást kapott. Számítunk Szőcs Géza⁷⁰³, a nagyváradi RMDSZ szervezet, illetve a Dialogul Social⁷⁰⁴ csoport jelenlétére is.

⁷⁰⁰ Nicolae Dumitru (1943–) a Nemzeti Megmentési Front első alelnöke volt 1990-ben.

⁷⁰¹ Petre Roman (1946–) szerepet játszott az 1989. decemberi romániai forradalomban. Románia miniszterelnöke volt 1989. december 26. és 1991. október 1. között.

⁷⁰² Adrian Sirbu (1955–) tájékoztatói és hírközlési miniszter volt 1990-ben.

⁷⁰³ Szőcs Géza (1953–) erdélyi magyar költő és politikus. 1989 és 1990 között a Szabad Európa Rádió budapesti irodavezetője, majd 1989-től a Magyar Napló munkatársa. 1990-ben visszatelepült Kolozsvárra, ahol a Romániai Magyar Demokrata Szövetség főtárgya volt 1990 és 1991 között.

⁷⁰⁴ Dialogul Social csoport célja a társadalmi párbeszéd és a szociális környezet javítása volt.

Elmondtam, hogy a legmesszebbmenően támogatjuk romániai szenátorok és képviselők magyarországi meghívását, az új parlamentek közötti kapcsolattartás intézményesítését. Egyetértettem A. Sirbu miniszter meghívásával, számára Kulin Ferenc, a Parlament Tájékoztatási Bizottságának elnöke lehet a megfelelő partner.

Végezetül felajánlottam Verestóy Attilának, hogy amennyiben egyetért, Paskai László bíboros⁷⁰⁵ meghívót küld számára az augusztus 20-i, Bazilikában sorra kerülő, ünnepi szertartásra.

Budapest, 1990. augusztus 15.

MNL OL XIX-J-I-j 1990 62. doboz

⁷⁰⁵ Paskai László (1927–) 1978-ban veszprémi apostoli kormányzó, 1978. április 5-én szentelték püspökké. 1986 júliusa és 1990 szeptembere között a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke volt. 1988. június 2-án a pápa bíborosi rangra emelte. 1987. március 3-tól esztergomi, az egyház-megyei átszervezése folytán 1993-tól esztergom-budapesti érsek, Magyarország primása volt.

96.

A magyar Külügyminisztérium nyilatkozata
a romániai akciókról a második bécsi döntés 50. évfordulóján
1990. augusztus 24.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM NYILATKOZATA A MÁSODIK BÉCSI DÖNTÉS
50. ÉVFORDULÓJÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ ROMÁNIAI AKCIÓKKAL
KAPCSOLATBAN

Hírek érkeznek arról, hogy az 1940. augusztus 30-án aláírt úgynevezett második bécsi döntés⁷⁰⁶ 50. évfordulóját egyes romániai szélsőséges csoportok provokatív tüntetésekre kívánják felhasználni, elsősorban Erdélynek többségében magyarok lakta vidékein. Magyarország kormánya és társadalma úgy véli, hogy a történelmi események megítélését, értékelését el kell választani napi politikai kérdésektől; és különösen nem kívánatos, hogy a tudományos és publicisztikai viták terheljék a közép- és kelet-európai új demokráciák egymás közötti kapcsolatait. A magyar kormány reméli, hogy Romániában is hasonló következtetésre jutnak, és a különböző pártok és szervezetek tartózkodnak minden olyan megmozdulástól, amely nehezíti térségünk népeinek megbékélését és az előttünk álló nehéz történelmi feladatok elvégzését. Az utóbbi időben külföldön visszatérően nyilvánosságot kapott az a teljességgel megalapozatlan vélekedés, hogy Magyarország a fennálló európai határok erőszakos megváltoztatására törekedne. A szabadon megválasztott magyar Országgyűlésnek az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződésről tett nyilatkozata maga is megcáfol minden ilyen értelmű állítást. A magyar Külügyminisztérium – összhangban a parlament határozatával és a kormány korábbi megnyilatkozásaival – ismételten leszögezi, hogy Magyarország tiszteletben tartja az érvényes nemzetközi szerződéseket; nem törekszik a határok erőszakos megváltoztatására; nem veszélyezteti szomszédjai biztonságát. Az 1920. évi és 1947. évi békeszerződések⁷⁰⁷ következtében kisebbségi helyzetbe került magyarok sorsa iránti felelősségérzetet senkinek sincs oka és jogalapja ellenséges szándékú törekvésnek minősíteni.

⁷⁰⁶ A második bécsi döntést 1940. augusztus 30-án hozta meg Németország és Olaszország az első bécsi döntés utáni magyar–román területi vitában. Észak-Erdély (43 104 km²) Magyarországhoz került, amelynek lakossága kb. 2 millió 400 ezer fő volt, és kb. 40–55%-a (a feldolgozások nem egyesek a magyar nemzetiségi arányában) volt magyar nemzetiségű.

⁷⁰⁷ A II. világháborút lezáró békeszerződést Párizsban írták alá a győztes hatalmak és Magyarország képviselői 1947. február 10-én.

Magyarország mindent megtesz azért, hogy eleget tegyen a területén élő nemzeti kisebbségek igényeinek. Ugyanakkor semmilyen formában nem kifogásolja, hogy a szomszédos államok támogassák a magyarországi nemzeti kisebbségek politikai és kulturális törekvéseit, sőt egyenesen kéri ezt tőlük. Amint azt a közelmúltban ismételten hangsúlyoztuk, a Magyar Köztársaság korrekt, baráti viszonyra törekszik mindegyik szomszédjával. Ezzel is elő kívánja mozdítani a szabaddá vált országok bekapcsolódását az egységesülő, közös értékeket magáénak valló Európába.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 234–235. o.

97.

Szokai Imre feljegyzése Dumitru Maziluval, a romániai Nemzeti Megmentési Front Tanácsának egykori alelnökével folytatott megbeszélésről
1990. szeptember 20.

Külügyminisztérium

Szokai Imre

2110/Szo

00230/3/1990.

Szigorúan Titkos!

Készült: 1 példányban

Kapja: Dr. Jeszenszky Géza úr

Katona Tamás úr

Somogyi Ferenc úr

Németh Gyula úr

Bukarest

Saját

Tárgy: Dumitru Mazilu⁷⁰⁸ látogatása

1990. szeptember 17-én fogadtam Dumitru Mazilut, a decemberi fordulat nyomán létrejött Nemzeti Megmentési Front Tanácsának egykori alelnökét. D. Mazilu romániai gyógykezelésre utazó feleségét kísérte el a magyar–román határig és az alkalmat felhasználva látogatást tett nálam. Romániai mellőztetése és üldöztetése miatt külföldre távozott, s jelenleg Genfben az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának „*special rapporteur*”-jeként tevékenykedik.

⁷⁰⁸ Dumitru Mazilu (1934–) 1975 és 1986 között a román Külügyminisztériumban dolgozott, majd 1985 és 1988 között az Egyesült Nemzetek Szervezete Megelőzési Albizottságának a tagja, amely a diszkrimináció ellen és a kisebbségek jogai mellett foglalt állást. 1986-ban tájékoztatta az ENSZ illetékes szerveit a Romániai helyzetről az emberi jogok és kisebbségek jogainak figyelmen kívül hagyásáról, valamint a Securitate tevékenységéről. A román hatóságok házi őrizetbe helyezték. 1989. december 22-én kiszabadult és Ion Iliescu mellett a román forradalom egyik vezetője lett. 1990-ben a román Emberjogi Intézet elnöke volt, illetve az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának különleges megfigyelője.

Véleménye szerint Romániában rövid forradalmi periódus után a hatalmat pro kommunista vezetők sajátították ki, a tulajdonképpeni forradalom szervezőit – őt magát is beleértve – fokozatosan kiszorították a hatalomból. A jelenlegi pro kommunista diktatúra demokratikus álarc mögé rejtőzve, a régi rendszer által alkalmazott hazugság-propagandát felelevenítve igyekszik megtéveszteni a külföldet és magát elfogadtatni. A június 13–15-i bukaresti események azonban leleplező erejűek voltak. A belső nehézségek – mindenekelőtt a súlyos gazdasági válság – katonai hatalomátvétel lehetőségét vetíti elő. Bizonyos értelemben a román vezetés gyenge és erőtlén. Iliescu államelnök könnyen befolyásolható, Roman kalandorpolitikát folytat, a szolgalelkű Nastase külügyminiszternek pedig nincs befolyása a külügyek irányításában, ő egyértelműen Roman kreatúrája.

Az igazi demokratizálás csupán kívülről kényszeríthető ki. Ehhez viszont a külföldet hitelesen tájékoztatni kell a romániai belső viszonyokról. Ebben lát együttműködési lehetőséget a magyar kormánnyal. A pro kommunista rezsim mielőbbi felszámolása úgy érhető el, ha a külföldi kormányok nem nyújtanak gazdasági és diplomáciai támogatást a román vezetésnek. A román gazdaság az összeomlás állapotába jutott, az élelmiszerhiány és a munkanélküliség egyre inkább a kormány ellen hangolja a lakosságot. Mazilu Románia jelenlegi helyzetéről eszmét cserélt Bush és Mitterand elnökkel, Thatcher miniszterelnökkel és Kohl kancellárral. Francia részről mutatkozik bizonyos készség Románia gazdasági megsegítésére, a németek viszont kategorikusan elzárkóznak. Jó személyes kapcsolatait, rendszeres kontaktusait vannak külföldi politikai személyiségekkel, magas szinten fogadják. Október első napjaiban az Egyesült Államokba látogat, ahol Quayle amerikai al-elnökkel is találkozik.

Úgy véli, hazájában sokat megőrzött egykori népszerűségéből, a köznép a forradalom első emberének tartja. Genfi lakhelyén rendszeresen felkeresik a romániai értelmiség képviselői és ellenzéki politikusok. Különösen a kereszténydemokrata politikusokkal ápol szoros kapcsolatokat, köreikben aktív befolyásolási tevékenységet fejt ki. Bízik egy nem túl távoli romániai demokratikus fordulat bekövetkeztében, a közeli hazatérés lehetőségében. Ez esetben államelnöki tisztség betöltésétől sem zárkózna el.

Kifejtette, hogy a magyar kisebbség a Ceaușescu-diktatúra alatt különösen nehéz helyzetben élt, ezen a téren máig sem történt érdemi javulás, ő mindig azt vallotta, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása, az anyaországgal való kapcsolattartásuk megkönnyítése elengedhetetlen feltétele a demokratizálásnak. Ezzel párhuzamosan kitért a szovjet–moldáviai román nemzetiség helyzetére. Európának ezen a részén is szükség van a határok légiesítésére, átjárhatóvá tételére, amit annak idegén Gorbacsovval folytatott beszélgetésén is felvetett.

Önmagát a magyarság barátjának vallja. Nagyra értékeli, hogy a magyar kormány ismerte el elsőként az új román vezetést, 1989 decemberében személyesen segítette elő a kapcsolatfelvételt, hogy sor kerülhessen Bukarestben a magyar–román külügyminiszteri találkozóra.⁷⁰⁹ Továbbra is érvényesnek tartja 1990. januári meghívását a magyar parlament ülészakára.

A beszélgetés folyamán több ízben hangsúlyozta együttműködési szándékát, a rendszeres konzultációs készségét. Nagy jelentőséget tulajdonít a magyar vezetőkkel való személyes találkozásainak. Rendszeres konzultációt javasol, amelyeket mindenkor célszerű hivatalossá tenni. Helyzetét megkönnyítené, ha Magyarországra esetleg, mint ENSZ-„*special rapporteur*” hivatalos meghívást kapna. A közeljövőben, több országban is kiadásra kerül az ezer oldalasra tervezett, írás alatt lévő „Ellopott forradalom” c. könyve.

Televíziós interjú adásától, látogatásának publikálásától elzárkózott, de nem zárta ki annak lehetőségét, hogy arra egy más alkalommal, Genfben vagy egy hivatalos magyarországi látogatás során kerüljön sor.

Lehetséges az is, hogy Mazilu útjával a nyugati emigráció egy részének – mindelelőtt a király⁷¹⁰ és környezete – megbízása alapján Roman miniszterelnök egyesült államokbeli útját igyekszik csupán ellensúlyozni. De az is meglehet, hogy tekintélyére támaszkodva próbál meg befolyásolni amerikai politikai személyiségeket, körükben támogatókat keresni a román érdekek érvényesítésére, elősegíteni egy kedvezőbb Románia-kép kialakítását az amerikai vezetésben és akadályozni a magyar–amerikai kapcsolatok folyamatát.

Mazilu demonstratív módon bírálja a jelenlegi, általa pro kommunistának minősített román vezetést. Meglehet, kapcsolata valóban megromlott egykori harcostársaival. Mindamellett mégsem zárható ki, hogy a román politika neki a „tartalék” szerepét szánta, aki akkor lép ismét színre, ha Bukarestben úgy ítélik meg, hogy az alapvető román érdekek (területi egység megőrzése, vagy további gyarapodás, regionális súly megőrzése) az ő Romániába való visszatérésével hitelesíthetők, ill.

⁷⁰⁹ 1989. december 29. Horn Gyula külügyminiszter látogatást tett Romániában. Tárgyalást folytatott Ion Iliescuval, a román Nemzeti Megmentés Frontja Tanácsának elnökével, valamint Petre Roman miniszterelnökkel, Sergiu Celac külügyminiszterrel, továbbá Király Károllyal és Domokos Gézával, a romániai magyarság vezető személyiségeivel.

⁷¹⁰ I. Mihály (1921–) Románia királya volt. 1927-ben még kiskorú volt, ezért régenstanács vezette az országot, majd II. Károly – aki 1925-ben lemondott trónöröklési jogáról – 1930-ban visszatért Romániába, leváltotta a régenstanácsot és letette az uralkodói esküt. II. Károly 1940 szeptemberében lemondott a trónról fia, I. Mihály javára. A román kommunisták 1947. december 30-án kihirdették a királyság megszűnését és a Román Népköztársaság létrejöttét. I. Mihályt és családját 1948. január 3-án kiutasították az országból és visszavonták az állampolgárságát. Nagy-Britanniában, majd Svájcban élt.

védhetők meg, miután a Nyugat Mazilu személyét egyfajta garanciának tekinti a demokratizálódásra, illetve őt a diktatúraellenesség következetes harcosaként ismeri. Mazilu múltját ismerve és figyelembe véve, hogy a beszélgetésen több alkalommal „magyarázta” kapcsolatát a Securitatével, fölmerülhet az is, hogy a román politikai vezetésnek a hírszerzéssel összefonódott áramlata rajta keresztül igyekszik első lépésként hiteles információkat gyűjteni a magyar politikán és kormányon belüli viszonyokról, s a későbbiek során felhasználni őt a megosztást célzó román törekvés erősítésére.

Mindezek ellenére úgy vélem, célszerű vele a folyamatos kapcsolattartás, bizonyos fajta „együttműködés” kialakítása (pl. illetékes missziókon keresztül megfelelő dokumentációval való ellátása stb.). Szerteágazó kapcsolatai révén esetleg betekintést nyerhetünk a román politikai viszonyokba, pontosabban láthatjuk Románia politikai aritmetikáját, törekvéseit.

Budapest, 1990. szeptember 20.

*Szokai Imre*⁷¹¹

MNL OL XIX–J–I–j 1990 62. doboz

⁷¹¹ Kézírással.

98.

Rejtjeltávirat Bukarestből.

A román titkosszolgálat előveszi a „magyar kártyát”

1990. november 28.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Bukarest

Azonosító BUC20736

Érkezett: 1990. november 28. 16:26

Készítette: Lak

Ellenőrizte:

23, 47,

Az „Expres” című független hetilap legutóbbi számában V. Măgureanu, a román titkosszolgálat igazgatója⁷¹² körülményes megfogalmazással azt mondta, hogy Dicsőszentmártonban egy magyar állampolgárnál fegyvereket találtak, melyek bármely célra felhasználható állapotban voltak. Ez a személy ilyen természetű tevékenységével már a decemberi események előtt is látókörbe került, állította Măgureanu, majd visszatérően utalt arra, hogy az utasforgalom ellenőrzésében mutatkozó év elejei hiányosságok tették lehetővé nagy mennyiségű fegyver behozatalát Romániába. Kijelentette, hogy magyar kémek tevékenységéről feldolgozás alatt lévő információkkal rendelkeznek, amelyeket nyilvánosságra fognak hozni. A „régí ügyek” vizsgálatának folytatására irányuló román szándék ismételt felveti a korábban tervezett provokációk végrehajtásának lehetőségét. Măgureanu nyilatkozata újból jelzi: továbbra is fennáll a veszélye a „magyar kártya” ilyen formában való kijátszásának, ami válságban lévő román vezetés kétségbeesett próbálkozásának tekinthető, hogy elterelje a közvélemény figyelmét a valódi problémákról, a felelősséget a kialakult helyzetért ebbe a szférába tolja el.

Megjegyzés: Bár a szöveg végig magyar állampolgárt említ, a román gyakorlat és eddigi tapasztalataink alapján pl. – marosvásárhelyi Avram Iancu szobor „meg-

⁷¹² Virgil Măgureanu (1941–) a Román Hírszerző Szolgálat (Serviciul Român de Informații – SRI) igazgatója volt 1990. március 26. és 1997. április 25. között.

gyalázása”⁷¹³ – nem zárható ki, hogy magyar nemzetiségű román állampolgárokról van szó. A kérdésfelvetés, valamint azok a körülmények, amelyekről V. Măgureanu beszélt viszont magyarországi illetőségű személyekre is vonatkoztathatók.

Lássa: IV. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam: *Aláírás*⁷¹⁴

MNL OL XIX–J–I–j 1990. 66. doboz

⁷¹³ Avram Iancu (1824–1872) erdélyi román jogász, aki az 1848 és 1849-es magyar forradalom és szabadságharc ellen az osztrák császárhoz hű felkelést szervezett Erdélyben. Az erdélyi románok körében és a hivatalos román történetírásban nemzeti hősnek titulálták. 1990. március 15-re virradóra a Marosvásárhelyen álló Avram Iancu-szobrot ismeretlenek összefirkálták, amely egyik kiindulópontja volt az etnikai zavargásoknak Marosvásárhelyen a magyarok és a románok között. Ez vezet a „Fekete márciushoz”, a március 20-i összecsapáshoz, amelyben három magyar és két román ember vesztette életét.

⁷¹⁴ Kézírással.

99.

Szávai János párizsi magyar nagykövet összefoglalója
Szokai Imrének a magyar–román viszony megítéléséről Párizsban
1990. december 3.

Szokai Imre úr
államtitkár-helyettes
Külügyminisztérium
Budapest

Párizs, 1990. december 03.

.....⁷¹⁵

Kedves Imre!

Röviden összefoglalnám azokat a tapasztalatokat, amelyeket szeptember 15. óta Párizsban a magyar–román viszonylatban szereztem.

A román nagykövetség többször is megpróbált közvetett úton kapcsolatot keresni, ezeket eddig elhárítottam. Találkoztam viszont Horváth Andor művelődési miniszter-helyetttel, valamint november 28-án előadásom után (Académie Diplomatique)⁷¹⁶ néhány szót váltottam a párizsi román nagykövetség politikai tanácsosával. Az említett közvetett érintkezések során igyekeztek arra rávenni, hogy felvegyem a kapcsolatot Paleologu volt nagykövettel⁷¹⁷, aki néhány hónapon át képviselte Párizsban Romániát, de akit szabadszájúsága miatt a közelmúltban leváltottak.

Az EBEÉ idején Iliescu éles magyarellenes kirohanásokat engedett meg magának sajtóértekezlete során. Petre Roman többször is járt Párizsban, ahol igyekszik magát korszerű technokrataként feltüntetni, összbenyomásom a következő: a román külpolitika kiosztotta a szerepeket, minden szereplőt ugyanaz a cél vezet, de a nyilvánosság előtt más és más módon nyilatkoznak.

⁷¹⁵ Nem olvasható kézírással.

⁷¹⁶ Académie Diplomatique Internationale-t (Nemzetközi Diplomáciai Akadémia) 1926-ban alapították, amelynek székhelye Párizsban van.

⁷¹⁷ Alexander Paleologu (1919–2005) író, politikus és diplomata, aki 1989. december 31. és 1990. június 15. között Románia párizsi nagykövete volt. Diplomáciai tevékenységéről lemondott a román kormány egyes tagjainak kommunista múltja és nem jogszerű tevékenysége miatt.

Ami a francia politikát illeti, még mindig viszonylag erős a román lobby, de befolyásából érezhetően sokat veszített az utóbbi hónapokban. E benyomásaimat alátámasztja a Nemzetgyűlésben valamint a Szenátusban tett látogatásom, nem szólva a különböző vezetők francia kormánytisztviselőkkel való megbeszéléseiről. A pártok közül láthatólag a Szocialista Párt egy része törekszik a leginkább arra, hogy Romániát a jelenlegi feltételekkel is behozza Európába.

Az Európa Tanácsban az állandó munkatársak (Lalumière főtitkár, Kiebes Quesstor, Furrer politikai igazgatók) pontosan ismerik a helyzetet, és feltétlenül támogatják a demokratikus álláspontot. A parlamenti gyűlésben viszont már inkább megoszlanak a vélemények.

A francia tömegtájékoztatás az utóbbi hónapokban a jó irányba mozdult el, de még mindig érezhető a sok évtizedes román befolyás bizonyos hatása.

Remélem, hogy személyesen is tájékoztathatlak mindezekről december 10–15. közötti budapesti tartózkodásom során.

Üdvözlettel:
*Dr. Szávai János*⁷¹⁸

MNL OL XIX–J–I–j 1990 62. doboz

⁷¹⁸ Kézírással. Szávai János rendkívüli és meghatalmazott nagykövetet a Magyar Köztársaság elnöke 1990. július 24-én bízta meg a párizsi magyar nagykövetség vezetésével, a megbízólevelét 1990. november 16-án nyújtotta át Párizsban és 1994. október 11-ig vezette a párizsi magyar diplomáciai képviseletet.

100.

Katona Tamás látogatása Aradon az október 6-i koszorúzás
alkalmából és tárgyalása a megyei és a városi vezetőkkel
1990. október 9.

Katona Tamás
1323/KT
002878/7/1990

Szigorúan Titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 4 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza
Szokai Imre
Németh Gyula
Saját

Tárgy: Látogatás az Arad megyei prefektúrán az október 6-i koszorúzás alkalmából

1990. október 6-án látogatást tettem Aradon, ahol a Magyar Kormány nevében megkoszorúztam az aradi vértanúk emlékművét. A megemlékezésen a magyar kormányküldöttség tagjaként részt vett Dessewffy Arisztid⁷¹⁹ leszármazottja, Dessewffy Pál úr és felesége, valamint Knézich Károly⁷²⁰ leszármazottja, Poddany Alfonzné. A bukaresti Magyar Nagykövetség részéről koszorút helyezett el Rudas Ernő nagykövet úr⁷²¹. A koszorúzás igen kiterjedt biztonsági intézkedések nagyfokú rendőri készség közepette, sok ezer érdeklődő részvételével, rendbontás nélkül zajlott le.

A megemlékezést követően látogatást tettem az Arad megyei prefektúrán, ahol egyórás kötetlen beszélgetést folytattam a megyei és városi vezetőkkel. A találkozón a helyi vezetés részéről részt vett Gheorghe Garbovan, Arad megyei prefektus, Titus Ghiorghioff aradi polgármester, Aurel Barz és Ioan Cusma megyei alprefektusok, valamint Silaghi prefektusi titkár. Jelen voltak még a helyi RMDSZ szervezet vezetői valamint a sajtó képviselői.

⁷¹⁹ Dessewffy Arisztid (1802–1849) honvéd vezérőrnagy az aradi vértanúk egyike.

⁷²⁰ Knézich Károly (1808–1949) honvéd vezérőrnagy az aradi vértanúk egyike.

⁷²¹ Rudas Ernő 1990. október 15. és 1995. augusztus 11. között volt Magyarország bukaresti nagykövete.

A magyar kormányküldöttség koszorúzáson való részvételét, a román szervek ehhez nyújtott segítségét előremutató, reményt keltő tényként értékeltem. A történelmi évfordulók megünnepléséhez, közös tiszteletben tartásához kapcsolódva hangsúlyoztam a történelmi múlt szimbólumainak jelentőségét, melyek, mint például a régi városi címer, elősegítik a múlt értékes hagyományainak ápolását, felelevenítését. Hasznosnak ítéltam a határ menti megyék közötti együttműködést, annak jövőbeni előmozdításához felajánlottam segítségünket. Újabb határátkelőhelyek nyitását mind a személy-, mind pedig a teherforgalom szempontjából kölcsönösen kívánatosnak ítéltük. Végezetül jeleztem, hogy a mostani koszorúzás reményeink szerint egy rendszeres, évről évre megismétlődő, egymás nemzeti ünnepeit kölcsönösen átfogó gyakorlat kezdetét jelenti.

Garbovan prefektus kifejtette, hogy az események eltérő történelmi megítélése miatt a vértanúkról való megemlékezést a jövőben célszerűbb lenne magyar területen, Makón megrendezni. A városi címer és más történelmi jelképek kérdése szerinte jelentőségében jóval elmarad a jelenlegi gazdasági problémák, a helyi önkormányzat kialakításával kapcsolatos politikai szervezési feladatok mögött, ezért felvetésük ma túlzott lokálpatriotizmus lenne részükről. Véleménye szerint az utóbbi jelenség jelenleg inkább Magyarországra jellemző, semmint Romániára.

Rudas Ernő nagykövet úr, megvonva az ünnepi megemlékezés mérlegét, kifejtette, hogy a koszorúzás, az azon való magyar hivatalos részvétel pozitív tényét sajnos beárnyékolta a városi és megyei vezetés, valamint az aradi román ortodox pópa előzetesen kinyilvánított részvételi szándékától eltérő távolmaradása az eseménytől.

Budapest, 1990. október 9.

*Katona Tamás*⁷²²

MNL OLXIX-J-I-j 1990 62. doboz

⁷²² Kézírással.

101.

A magyar Külügyminisztérium közleménye Romulus Neagu, Románia külügyminisztériumi államtitkárának állításaira
1990. november 29.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM KÖZLEMÉNYE, SZÓVIVŐJE UTÁN,
A MAGYAR–ROMÁN KAPCSOLATOKRÓL

Dr. Somogyi Ferenc külügyminisztériumi államtitkár 1990. november 29-én magához kérte Simon Pop urat, Románia magyarországi nagykövetét, és az alábbiakat közölte vele.

Romulus Neagu, Románia külügyminisztériumi államtitkára 1990. november 17-én, Szokai Imre külügyminisztériumi helyettes államtitkár Bukarestből való elutazását követően a minisztériumba kérte Magyarország romániai nagykövetét [Rudas Ernőt], és – a diplomáciai érintkezésben szokatlanul kirívó hangnemben – teljesen megalapozatlan vádakkal illette a magyar Külügyminisztérium helyettes államtitkárát. Neagu államtitkár szerint magyar tárgyaló partnere hátsó szándékkal érkezett a konzultációra, nem korrekt módon lépett fel. Az államtitkár e vádat kiterjesztette a hivatalos magyar politika egészére, beleértve a legmagasabb szintet is.

Jóllehet Romulus Neagu úr a fentieket személyes véleményeként közölte, nem lehet eltekinteni attól, hogy ezek a rendkívül súlyos rágalmak és vádaskodások a magyar–román kapcsolatok alakításában nagy szereppel bíró államtitkár, a román kormány tagja részéről hangzottak el, aki – nagykövetünk kérdésére – megerősítette: személyes véleményétől a magyar–román kapcsolatokkal foglalkozó kormánytagként nem tud eltekinteni; így az érzékelhetően kihat majd a hivatali tevékenységére is.

Az elnöki üzenettel kapcsolatos tényekről – éppen azért, mert tényekről van szó – fölösleges szót ejteni. Érthetetlen azonban számunkra Neagu államtitkár azon állítása, hogy a magyar delegációvezető nem vitt magával üzenetet; hiszen nemcsak Göncz Árpád úr szóbeli üzenetét, hanem írásos dokumentumtervezeteket is átadott Iliescu elnöknek.

Ami a magyar felet igazán megdöbbenette, az a román államtitkár megállapításának durva hangneme, a szóhasználat, az egyértelmű rágalmak. Az a példátlan megnyilvánulás, hogy a román fél az üzenetátadással kapcsolatban hazugnak minősít egy magas rangú magyar diplomatát, az üzenet küldőjét is diszkreditálni kívánja. A magyar kormány a leghatározottabban visszautasítja Neagu államtitkár úr insinuációit, a legfelső politikai szintre kiterjedő vádaskodásait.

A Külügyminisztérium szóvivője az 1990. november 19-én közzétett nyilatkozatában tájékoztatást adott a november 15–17-i magyar–román külügyi konzultáció lefolyásáról, a magyar fél szándékairól. A nyilatkozatban egyértelműen leszögeztük azt a román fél által is jól ismert tény, hogy a tárgyalások sikere kizárólag a román félén múltott. A román kormány történelmi felelőssége, hogy a nemzetiségi kérdés kizárólagos belügyként kezelésével visszautasítja a Magyar Köztársaság együttműködési készségét ezen a téren. Meggyőződésünk, hogy egy ilyen együttműködés nemcsak a Romániában élő nagyszámú magyarság, de a Magyarországon élő román nemzetiség érdekeit is szolgálná, és hozzájárulna Európa stabilitásának erősítéséhez is. Sajnálatosnak tartjuk továbbá, hogy a kolozsvári magyar főkonzulátus ügyében a román kormány diszkriminatív magatartást tanúsítva nem hajlandó a Ceaușescu-diktatúra jogsértő cselekedetét korrigálni.

Érthetetlen és megmagyarázhatatlan, hogy Románia nem ismeri el a menekültkérdés nyilvánvaló tényét; és ezért nem tudjuk elősegíteni, hogy azok a Magyarországon tartózkodó romániai menekültek, akik ezt óhajtják, biztonságban visszatérhessenek otthonukba; holott ennek elősegítésére Románia kormánya a bécsi utótálálkozó záródokumentumában is konkrét kötelezettséget vállalt, amit a legutóbbi párizsi csúcsertekezlet is megerősített. A magyar kormány éppen az európai normák és az emberiességi megfontolások alapján kezdeményezett jó szándékú megbeszéléseket a román féllel ebben a kérdésben.

A magyar kormány teljes értetlenséggel áll azon tény előtt, hogy a román tisztségviselőnek a magyar legfelső politikai szintre címzett kirohanását követően most Románia magyarországi rendkívüli és meghatalmazott nagykövete – ezúttal a legszélesebb nyilvánosság előtt – személyre szóló bírálatot intéz a Magyar Köztársaság elnökéhez és miniszterelnökéhez. A román nagykövet a kijelentéseivel a legnyilvánvalóbb módon súlyosan megsértette a diplomácia összes írott és íratlan szabályát, kioktatta a Magyar Köztársaság elnökét és miniszterelnökét.

Somogyi Ferenc államtitkár emlékeztette Pop nagykövetet a megbízólevele átadásakor mondott szavaira, miszerint kijelentéseit úgy kell tekintenünk, mintha Románia elnöke tenné azokat. Ez még súlyosabbá teszi a román nagykövet mostani kijelentéseit; és kérdés, hogy vajon Ion Iliescu úr tudná-e vállalni ezeket. Az államtitkár leszögezte: a nagykövetek feladata az, hogy előmozdítsák, nem pedig hogy megnehezítsék az államok közötti kapcsolatokat, és az, hogy pontosan közvetítsék a kormányok hivatalos közléseit.

Somogyi Ferenc államtitkár föltette a kérdést: Pop nagykövet teljes felelőssége tudatában meg tudja-e vajon erősíteni azt, hogy a magyar kormány bármely tagja neki az interjújában jelzett vádaskodásának megfelelően nyilatkozott? Ha Simon Pop úr nemcsak úgy véli, hogy „irredenta áradat” fenyegeti Magyarországot, hanem kife-

jezi komoly aggodalmát amiatt, hogy „első vonalbeli politikusok” csatlakoznak ahhoz, akkor féltő, hogy nehéz lesz kapcsolatokat tartania azokkal a személyiségekkel, akikre az irredentizmus vagy a gőg bélyegét sütötte. Románia és a magyar–román kapcsolatok szempontjából aggasztó, hogy esetleg légüres tér keletkezik a budapesti román nagykövet körül, s ez nagymértékben megnehezíti feladatának ellátását; azon feladatának ellátását, amelybe természetesen nem tartozik bele a fogadó ország vezetőinek és tevékenységének bírálata, hamis állítások terjesztése. Somogyi államtitkár kijelentette: nyilvános bocsánatkérés nélkül Antall József miniszterelnök úr nem fogja a román nagykövetet fogadni.

Somogyi államtitkár megjegyezte, Románia nagykövete sajnos még nem ismerte meg eléggé Magyarországot és a magyar kormányt, hiszen az interjújában azt állítja, hogy Magyarország szándékosan és makacsul lebecsüli keleti szomszédját; dúl az irredenta és sovinszta érzelmek áradata; a tömegtájékoztatási eszközök nagy része tendenciózusan és egyoldalúan tájékoztat a román valóságról; sovinszta és irredenta széles körök könyvek százaiban nyugtalanítják és uszítják az állampolgárokat. Simon Pop nagykövet ezzel a kijelentésével súlyosan megsértette azt a magyar népet, amely a románságot jó szomszédként akarja maga mellett tudni; jóllehet a nagykövetnek a magyarok és a románok közötti meg-egyeződést kellene segítenie.

Kérve szavainak pontos továbbítását a román kormánynak, Somogyi államtitkár megerősítette, hogy a Magyar Köztársaság, ahogyan eddig, úgy a jövőben is elvi álláspontja fenntartásával, az ország érdekeinek következetes képviselésével, a nemzetközi kötelezettségeivel összhangban szívós munkával törekszik a magyar–román kapcsolatok normalizálására. Ahogyan a magyar miniszterelnök nemzetközi fórumokon több alkalommal kifejtette: Magyarországnak nem célja Románia elszigetelése; ellenkezőleg, azt szeretné, ha Románia az európai kötelezettségeknek, szokásoknak és elvárásoknak megfelelően integráns részévé válna a kibontakozó európai együttműködésnek. Az államtitkár kifejezte reményét, hogy Románia kormánya készséget tanúsít erre; felhagy az ezzel ellentétes lépéseivel, és a románság valóságos érdekeit szem előtt tartva kellő bölcsességet tanúsít.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 321–324. o.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM NYILATKOZATA
A MAGYAR–ROMÁN KAPCSOLATOKRÓL

A Magyar Köztársaság – összhangban az ENSZ Alapokmányával, a helsinki Záróokmánnyal, az EBEÉ további dokumentumaival, az érvényes nemzetközi szerződésekkel, beleértve az Európa Tanácsban viselt tagsággal járó kötelezettségeket – minden szomszédjával, így Romániával is békés, kiegyensúlyozott kapcsolatokra, kölcsönösen előnyös együttműködésre törekszik minden téren.

A Magyar Köztársaság fontosnak tartja, hogy a közép- és kelet-európai térségben végbemenő demokratizálódási folyamat kiegyensúlyozott, stabil körülmények között menjen végbe; az egységesülő Európa keretében minden államban a demokrácia, a piacgazdaság és az emberi jogok – beleértve a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogait – gyakorlásának jogi-intézményi feltételei megteremtődjenek. Az emberi jogok elkötelezett híveként Magyarország elsőrendűen érdekelt a határain kívül élő magyarság helyzetének alakulásában.

Magyarország eltökélt híve annak, hogy a Romániában élő románok, magyarok, szászok, zsidók és mások a fent említett elvek szellemében békében, jólétben és szabadságban éljenek. Üdvözlí és támogatja mindazokat a törekvéseket, amelyek a román kormányzat, a politikai erők és a társadalom legszélesebb körei részéről erre irányulnak.

Minden olyan lépés és megnyilatkozás, amely a nézeteltéréseket nem békés eszközökkel, nem tárgyalások útján kívánja rendezni, az állampolgárok különböző közösségeinek jogait nem a jogállam megteremtésével kívánja szavatolni, felelőtlen magatartásként értékelhető, és mint ilyen, ellentétes a földrészünk egészének érdekeivel.

A Magyar Köztársaság kormánya és népe már a tavaly decemberi temesvári és bukaresti drámai napokban konkrét anyagi és politikai-erkölcsi támogatást nyújtott ahhoz, hogy Romániában a szabadság és az egyenjogúság eszméi diadalmaskodjanak, és ezáltal megteremtődjenek a két nép tartós megbékélésének a feltételei.

Az európai egység, a nemzetközi egyetértés, együttműködés és stabilitás, valamint a demokrácia, a szólás- és gyülekezési szabadság, az emberi jogok intézményes és jogi feltételeinek kialakításában Magyarország továbbra is kész az együttműködésre és arra, hogy e területeken a jövőben is minden segítséget megadjon Romániának.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 358–359. o.

III/3.

MAGYAR–DÉLSZLÁV KAPCSOLATOK

103.

A magyar Külügyminisztérium tájékoztatója
a magyar–jugoszláv kapcsolatokról
1990. május

Külügyminisztérium
00209/4/1990.

Érvényes visszavonásig!
Szigorúan Titkos!
Készült: 8 példányban

TÁJÉKOZTATÓ A MAGYAR–JUGOSZLÁV KAPCSOLATOKRÓL

A magyar–jugoszláv kapcsolatok rendezettek, folyamatosak voltak a vezetői érintkezések a fejlődést politikai konfliktusok nem akadályozták. A két ország belső rendszerében, külpolitikájában meglevő különbségeket a korábbi időszakban is tudomásul vettük, nem tekintettük az együttműködést zavaró körülménynek. A magyarországi rendszerváltozást jugoszláv részről nagy figyelemmel kísérték, megfelelően értékelték annak békés, kiegyensúlyozott lefolyását. A választások eredményét nyugodtan fogadták, bár az sok tekintetben elmaradt a hivatalos politika várakozásaitól és érdekeitől. A jövőt illetően is a jó szomszédság fenntartása, a kölcsönösen előnyös együttműködés fejlesztése iránti érdekelttség lesz számukra a meghatározó. A magyar politikát illetően jugoszláv részről a realitásokból fognak kiindulni, a kapcsolatainkban várható hangsúlyváltozásokat tudomásul veszik. A magyar érdekelttség változatlanságát jól támasztja alá a zágrábi főkonzulátus megnyitásának juttatott kiemelt figyelmünk. Új elemet jelenthet a magyar–jugoszláv viszonyban, hogy szovjet csapatok kivonását követően nagyságrendileg csökken Jugoszlávia Magyarország felőli potenciális katonai fenyegetettsége. A kétszázezres jugoszláv haderőt figyelembe véve elvileg a helyzet megfordul. E körülmények jó lehetőséget kínálnak arra, hogy idővel a biztonságpolitikát is bevonjuk politikai kapcsolataink körébe és viszonyunkat egymás biztonságába való legközvetlenebb érdekelttség alapján alakítsuk, hadseregeink kapcsolatait intenzívebbé tegyük. Az elmúlt időszakban, a romló gazdasági

feltételek ellenére kulturális kapcsolataink szintje nem csökkent, egyes területeken szélesedett, kiterjedtebbé vált. Együttműködésünk a három évenként aláírt kormányközi kulturális munkaterv keretei között, illetve ezt volumenbe meghaladva közvetlen regionális városközi, intézményközi csatornákon bonyolódik. Egyes területeken (felsőoktatás, színházak, stb.) nőtt a közvetlen együttműködést folytató intézmények száma. A művészetek területén megnövekedett azoknak a rendezvényeknek a köre, amelyekre kölcsönösen alkotókat hívunk meg (színházi rendezvények, folklór fesztiválok, alkotótáborok, stb.). A határ menti régióban szélesedett és változatosabb lett a meglévő megye-, város- és faluközi kapcsolatokra épülő együttműködés. Mindezek ellenére tény, hogy az egymás kulturális teljesítményeinek, szellemi értékeinek jelenléte és fogadtatása másik országban elmarad a kívánatos, és a több évszázados közös történelem, együttélés folytán elvárható szinttől. Mind hazai érdekeink, mind pedig kétoldalú kapcsolataink szempontjából kívánatos lenne, ha a szombathelyi pedagógiai főiskolán a szlovén, a pécsi egyetemen a horvát, a szegedi egyetemen pedig a szerb nyelv, irodalom, kultúra és történelmi kapcsolatok kutatására és ápolására bázis intézményeket hoznánk létre. Ehhez számíthatnánk az érintett jugoszláv köztársaságok támogatására, ilyen készséget mindenütt tapasztalunk.

A két országban élő kisebbségekkel kapcsolatos együttműködési tapasztalataink viszonylag kedvezőeknek mondhatók. Szlovéniával kapcsolataink e téren zavarmentesek, s folyamatosan bővülők. Ezzel szemben nagyon sokat kell tennünk még azért, hogy a Horvátországban élő magyarok körében lelassuljon az asszimiláció, hogy elősegítsük identitásuk bátrabb vállalását. A horvát szervekkel kialakított kapcsolataink csak kielégítőnek minősíthetők, nagyobb fokú nyitottságra és őszinteségre volna szükség. Üdvözlendő, hogy nő az érdeklődés a horvát fél részéről a magyarországi horvátság iránt. A Szerbiában élő mintegy 400 ezres magyar kisebbséggel kapcsolatos eddigi kezdeményezéseinket a szerb fél elhárította. Félő, hogy a jövőben sem javulnak esélyeink. Növekedett viszont egyes magyar intézmények aktivitása Magyarország felé. A vajdasági magyarság szempontjából is nagy hatása lenne a magyar televíziós adások vételi lehetőségei kiszélesítésének. Nemzetiségi érdek is fűződik új határátkelőhelyek nyitásához, az infrastruktúra közös fejlesztéséhez, egyáltalán a piacgazdaság térhódításával párhuzamosan az organikus határ menti gazdasági együttműködés valamennyi feltételének megteremtéséhez.

Gazdasági kapcsolataink legjelentősebb területe az államközi kereskedelem. 1989. évi áruforgalmunk volumene az éves kereskedelmi jegyzőkönyvben tervezett 646 millióval szemben elérte a 695 millió dollárt, ami 31,3%-os növekedést jelent az előző évhez képest. A két országban a külkereskedelmi szabályozás területén végrehajtott liberalizálásnak köszönhetően a magyar export 45%-kal növekedett, miközben meredeken nőtt a készpénzfizetéses üzletek aránya. A gazdasági kapcsolataink

stabilitását növelő hosszú távú termelési kooperációk alapján bonyolódó áruforgalom részaránya 40 % körül mozog. Több nagy volumenű kooperáció, (pl. műtrágyagyártási, tehergépkocsi gyártási, cellulózipari) a kimerülés jeleit mutatja, bár helyettük újak is alakulnak (pl. gumiipari, gépjárműalkatrész gyártási, stb.). Az 1990-es kereskedelmi jegyzőkönyvben 672 millió dolláros forgalmat, ezen belül 326 millió dollár magyar exportot irányoztunk elő. Az év első négy hónapjában 400 millió USD értékű szerződést kötöttünk, ami 13 %-kal alacsonyabb, mint az előző év azonos időszakában volt. A magyar export ebből 219 millió USD, s csak kismértékben marad el az előző évtized az import kötésállománya viszont csaknem 40 millió USD-vel kisebb, mint tavaly ilyenkor volt. A vállalati bejelentéseket regisztráló magyar statisztika szerint az év első négy hónapjában összesen 132 millió USD forgalom bonyolódott le, ami elmarad az 1989. április végéig lebonyolított 174 millió USD-től. Ezen belül a magyar export értéke 83 millió USD, az importé 49 millió USD volt. A valós folyamatokat jobban tükröző jugoszláv vámstatisztikai adatok szerint sokkal nagyobb értékű volt a forgalom, nevezetesen 183 millió USD, 123 millió magyar export és 60 millió magyar import megoszlásban. A kötésállomány alapján a magyar exportnál nem mutatkozik különösebb probléma. Ezt támasztja alá, hogy a piacon aktív munka folyik, ami várhatóan további üzleteket jelent majd. A jugoszláv vállalatok érdeklődése magyarországi beszerzés iránt továbbra is erős. Az elmúlt évben tapasztalathoz képest is tovább növekedett a készpénzes vásárlásra vonatkozó jugoszláv vállalati igény, ami a magyar szállítási többlet további növekedését vetíti előre. Nehézség mutatkozik viszont az importnál. Erősen érezteti negatív hatását, hogy az infláció megállításakor kialakult jugoszláv belföldi árszint a rögzített 1 DEM = 7 dinár árfolyamarány mellett túl magas, így a jugoszláv termelők exportérintékeltsége minimális, illetve az irreálisán magas jugoszláv árigények miatt nem jön létre magyarországi eladás. Magyar oldalról nem előnytelen – és egybeesik devizaszerzési törekvéseinkkel –, hogy kereskedelmünk aktívuma egyre növekvő mértékű, ami tényleges deviza bevételt jelent. Külkereskedelmi témák érintése esetén a jugoszláv fél ezt valószínűleg szóvá teszi. A magyar–jugoszláv kereskedelmi forgalom szerkezete kölcsönösen kedvező országaink számára. Exportunkban növekedett a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek, csökkent az anyag- és félkész termékek aránya. Importunkban nőtt az energiahordozók és a fogyasztási cikkek részaránya. Tárgyalásokat folytatunk út- és vasúthálózatunk közös korszerűsítéséről és fejlesztéséről (Budapest–Zágráb, Budapest–Belgrád autópályák, Budapest–Belgrád gyorsvasút), energiarendszereink további összekapcsolásáról és a nyugat-európai energiahálózathoz való közös kapcsolódásunkról, energiaellátásunk diverzifikálásáról, közös energia tranzitról. Továbbra sem megnyugtató a régóta húzóódó szabadkai közös teherpályaudvar megépítésével kapcsolatos jugoszláv álláspont. A drávai vízlépcső-

rendszerrel kötött magyar–jugoszláv szerződés felülvizsgálása gondot okozhat, ezért mindenképpen új közös megállapodásra érdemes törekedni. A kormányközi Vegyes bizottság aktívan tevékenykedik, de problémák mutatkoznak a tekintetben, hogy a magyar és a jugoszláv államigazgatási szervezet átalakításával a korábbi közvetlen szakterületi partnerkapcsolatok megszakadtak és az új hatáskörök nem tisztázódtak. Kíváncsún lenné a Bizottság magyar társelnökének kijelölését követően mielőbb ezen a szinten is áttekinteni a helyzetet és a teendőket.

Az elmúlt fél évben a jugoszláv tömegtájékoztatás hazánk iránti érdeklődése a bekövetkezett jelentős politikai változásoknak köszönhetően megélné. A tudósítások középpontjában a pluralizmus és a többpártrendszer kérdése, a különböző pártok és vezetők, illetve pártprogramok bemutatása, a nemzeti kisebbségek helyzete, a regionális együttműködés, a gazdasági reform nehézségei, struktúraváltás gondjai és hazánk külpolitikai irányvonala állt. A sajtó kiemelten és folyamatosan figyelemmel kísérte, korrektül és tényszerűen ismertette a választási kampányt, magát a választást, utalt annak történelmi jelentőségére és arra, hogy az új parlament olyan pártok és személyek alkotják, akik garantálják a múlttal való szakítást. A politikai érdekeknek megfelelően az írások egy részénél az objektivitásra törekvés mellett érezhető a visszafogott hangvétel, illetve a magyarországi változásokkal szembeni szkeptikus kicsengés, míg más írások azt sugallják, hogy Jugoszláviának is a magyarországi változások irányába kellene haladnia.

Konzuli kapcsolataink jók, problémamentesek, időnként tapasztalatcserére kerül sor, így a legutóbb ez év áprilisában Budapesten találkoztak a két Külügyminisztérium Konzuli Főosztályának vezetői. A határrend felügyeletével megbízott Bizottságok eredményesen működnek. A Magyar Köztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság közötti állampolgársági ügyeket több kétoldalú egyezmény, megállapodás szabályozza. Jelenleg tárgyalások folynak a büntető ügyekben hozott bírósági határozatok kölcsönös végrehajtásáról szóló megállapodás megkötéséről. A 200 dolláros kötelező valutabeváltás bevezetésére Magyarország esetében a rossz szul értelmezett egyenlő elbánás miatt került sor. Intervencióink eredményesek voltak, az intézkedés megszüntetésére még a turista szezon előtt sor került. 1989-ben közel 20 millió volt az idegenforgalom a magyar-jugoszláv határon. Mindkét ország gazdasági helyzetét figyelembe véve ez a szám 1990-ben minden valószínűség szerint csökkenni fog.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 38. doboz

104.

Őszi István belgrádi magyar nagykövet jelentése
Jeszenszky Géának a bemutatkozó látogatásáról
Horvátországban
1990. május 28.

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike Madarske

55/SZT/1990.

Készítette: Timotity Miklós⁷²³

Készült: 3 példányban

Kapja:

2 példányban Központnak

1 példányban saját

Gépelte: Sosity Zorka

Szigorúan Titkos!
Belgrád, 1990. május 28.

Tárgy: Bemutatkozó látogatás Horvátországban

Dr. Jeszenszky Géza
külügyminiszter úrnak,
Külügyminisztérium
Budapest

1990. május 17-én bemutatkozó látogatást tettem⁷²⁴ a Horvát SZK-ban⁷²⁵ és találkoztam a köztársaság vezetésének több tagjával, így Ivo Latin államelnökkel⁷²⁶, Antun

⁷²³ 1990 februárjától III. osztályú titkárként dolgozott a belgrádi magyar nagykövetségen.

⁷²⁴ Őszi István Magyarország Belgrádban akkreditált nagykövete volt 1990. március 27. és 1993. július 29. között.

⁷²⁵ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija) hivatalosan (de jure) 1963. április 7. és 1992. március 27. között állt fenn, azonban gyakorlatilag (de facto) az államalakulat 1991 júniusában szétesett Szlovénia és Horvátország kilépésével. A Horvát Szövetségi Köztársaság egyik részét képezte a szövetségi államnak.

⁷²⁶ Ivo Latin (1929–2002) a Horvát Szövetségi Köztársaság elnöke volt 1988 és 1990 között.

Milović kormányfővel⁷²⁷, Tomislav Djordjevic-csel, a parlament alelnökével⁷²⁸, Ivica Feketével, a parlament külügyi bizottságának elnökével⁷²⁹, Ivica Trnokoppal, a kormány külkapcsolatokért felelős miniszterével⁷³⁰ és Mato Mikić zágrábi főpolgármesterrel⁷³¹. Tekintettel a horvátországi kormányváltásra szükségesnek tartom tapasztalataim rövid összefoglalását. A horvát gazdaság fejlettségi szintjét tekintve változatlanul a második helyet foglalja el Jugoszlávián belül. E köztársaság adja a jugoszláv GDP 26 %-át, az export 21 %-át, a turisztikai bevételek 80 %-át.

Horvátországban a közelmúltban többpárti parlamenti választásokat tartottak, melyen a Horvát Demokratikus Közösség (HDK) a 356 parlamenti helyből 196-ot, a Horvátországi Kommunista Szövetsége, Demokratikus Változások Szövetsége 66 helyet szerzett meg, míg a többi kisebb párt és a független képviselők a maradék helyeken osztoztak. Az új horvát parlament május végén tartja alakuló ülését, melyen előterjesztik az államelnökség és a kormány összetételére vonatkozó javaslatokat. A választásokon győztes polgári erők főbb politikai céljait már deklarálták; átszervezni az államapparátust; csökkenteni az adminisztrációt; felülvizsgálni a köztársaság és a szövetségi irányítás közötti gazdasági megállapodásokat, különösen a fejlett területeket terhelő központi elvonásokat; új alkotmányt és ennek alapján új gazdasági törvénykezést életbe léptetni; új adórendszert és pénzügyi szabályozást kidolgozni a nyugat-európai normák szerint; megindítani a radikális privatizációt a gazdaság valamennyi területén; szükség esetén saját nemzeti bankot felállítani és saját valutát bevezetni.

A magyar–horvát politikai és gazdasági kapcsolatok felívelő tendenciát mutatnak, rendszeresek a közép és felsőszintű találkozók a horvát és a magyar vezetés között. Külkereskedelmi áruforgalmunk tavaly 66 %-kal növekedett az előző évhez képest, ezen belül kiugróan magas volt a magyar export növekedése. Áruforgalmunk volumene eléri a 103,8 millió dollárt, ami a magyar–jugoszláv összforgalomból 15%-os részesedést jelent.

A horvát vezetők a köztársaság belső helyzetéről elmondták, hogy a demokratikus fejlődés Jugoszláviában a több nemzeti összetétel miatt lassabban fog előrehaladni, mint egyes homogénebb lakosságú kelet-európai országokban, melyek egyébként hasonló demokratikus hagyományokkal rendelkeznek. Az eltérő fejlettségű köztársaságok közül a változások során valamelyik mindig veszélyeztetve érezheti magát és fékezheti a politikai viszonyok megváltoztatását. A leköszönő vezetés Marković

⁷²⁷ Antun Milović (1934–2008) 1990. május 10-től Horvátország miniszterelnöke volt 1991-ig.

⁷²⁸ Tomislav Djordjevic (1950–) a horvát parlament alelnöke volt 1990 májusától.

⁷²⁹ Ivica Fekete (1927–) 1990-ben a horvát parlament képviselője és a külügyi bizottság elnöke volt.

⁷³⁰ Ivica Trnokop 1990 előtt a Horvát Szövetségi Köztársaság kormányának külkapcsolatokért felelős államtitkára volt, majd 1990 májusától minisztere.

⁷³¹ Mato Mikić Zágráb főpolgármestere volt 1988 és 1992 között.

szövetségi kormányfő antiinflációs programját támogatta, mert az piaci alapokon kívánja integrálni Jugoszláviát. Programjától lényegesen különböző, reális alternatívát egyetlen köztársasági ellenzéki párt sem tudott eddig felkínálni. A leendő horvát parlament működéséről csak feltételezéseik vannak, mert az új játékszabályokat a most hatalomra kerülő HDK fogja meghatározni. Várhatóan négy parlamenti alelnök lesz, ma még tisztázatlan szerepkörrel. Információik szerint megerősítik a külügyi és a gazdasági bizottságot, míg másokat teljesen leépítenek. Megszűnik a parlament egyik háza, az úgynevezett Társult Munka Tanácsa. Utaltak azokra a problémákra, melyek abból adódnak, hogy Horvátországban rendkívül gyorsan ment végbe a hatalmváltás (az ellenzék csak december óta folytatott nyilvános tevékenységet) és ebből következően nehézségek mutatkoznak az államügyek átadásában illetve átvételében. Az új parlament május 30-i alakuló ülésén osztják majd el a funkciókat és valószínűleg a választási eredmények arányában oszlik meg a parlamenti bizottságok vezetése is. A hatalomra jutott ellenzék tapasztalt vezetőkkel rendelkezik, és mai nyilatkozataik érezhetően józanabbak, mint a kampány idején voltak. A kommunisták nem akarják bojkottálni az új kormány munkáját, szándékuk szerint európai módon adják át a hatalmat és konstruktív ellenzékként kívánnak társadalmi tevékenységet folytatni. A baloldali erők a horvát parlamenten belüli mintegy 1/3-os arányát a jelenlegi helyzetben viszonylag jó eredménynek tartják. Ivo Latin államelnök ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy ha a választásokat megnyerték volna a kommunisták, valószínűleg folytatódtak volna azok a meddő belső viták, melyek jelentősen hozzájárultak a hatalomból való kiszorulásukhoz. A politikai megtorlást az új hatalom részéről nem tartják valószínűnek – bár a félelmek erősek az érintettek körében, mert a HKSZ jelentősen hozzájárult a viszonyok demokratizálásához; nem voltak kollektív politikai pereik és már régen megszüntették az úgynevezett verbális politikai bűncselekmények elkövetésének jogi alapját. Valamennyien utaltak arra, hogy a most leköszönő és a következő kormány egyaránt legfontosabb feladata a privatizálás mechanizmusának kidolgozása. Jelenleg több horvát közgazdasági intézet bevonásával tanulmányt készítenek e témakörben. A gazdasági reform politikai és ideológiai akadályai Horvátországban és Szlovéniában elhárultak, komoly problémát okoz azonban, hogy a föderáció szintjén e tekintetben asszimetria alakult ki az ország keleti és nyugati fele között. Véleményük szerint a parlamenti demokrácia és a piacgazdaság kialakulását ma már Jugoszlávia egyetlen területén sem lehet megakadályozni, meghonosítása csupán idő kérdése. A horvát hatalmváltás nem eredményezi Jugoszlávia szétesését már csak azért sem, mert a nemzetközi szerződések Jugoszláviára vonatkoznak, és a belőlük fakadó jogok és kötelezettségek nem vonatkoztathatók az egyes köztársaságokra. Ennek megfelelően még a szeparatista programú pártok is csak a jugoszláv alkotmány szabta keretek között

működhetnek. A jogi szuverenitás hordozója tekintet nélkül az asszimetrikus belső társadalmi berendezkedésre a jugoszláv szövetségi állam, bár valószínűleg a jövőben minden köztársaság erősíteni fogja államiségét.

Kétoldalú politikai kapcsolatainkról elmondták, hogy reményeik szerint Horvátországgal szemben a magyar külpolitikában a magyarországi rendszerváltás után is dominálni fog az eddigi pozitív hozzáállás. A horvátországi választásokon győztes polgári HDK erőteljesen hangsúlyozza a szomszédos országokkal fenntartott viszony javításának szükségességét, ami remélhetőleg Magyarországon is visszhangra talál. Hosszú közös határunk van, és ezen adottság közös kihasználása komplementer előnyöket kínál. Gazdaságpolitikai elképzeléseink is hasonlóságokat mutatnak, ezért felvetették, hogy a privatizálásról és a szerkezetváltással együtt járó szociális feszültségek enyhítésének módszereiről magyar és horvát szakértők folytassanak véleménycserét. A nemzetiségi együttműködés súlya a jövőben növekedni fog, erre a polgári pártok valószínűleg az eddiginél is nagyobb hangsúlyt fognak helyezni. Javasolták, – az olaszokhoz hasonlóan – mi is segítsük elő, hogy a horvátországi magyar nemzetiség saját közös vagyonnal, gazdasági erőforrásokkal rendelkezzen, amiből kollektív érdekei alapján belátása szerint finanszírozhatná a nemzetiségi léttel kapcsolatos tevékenységét. A cseh és ruszin nemzetiségnek is felajánlották ezt a fajta „gazdasági önállóságot”, ami részükről elvi támogatásra talált. A horvát parlamentben a magyar nemzetiségnek ezentúl is lesz állandó képviselője, és semmilyen rendszerváltás nem vezethet oda, hogy nemzetiségi politikájukban negatív változások következzenek be. Az is várható, hogy az eddiginél messze nagyobb figyelmet fognak fordítani a Magyarországon élő horvát nemzetrészre. A múltban jó együttműködésük volt a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségével, a társadalmi változásokkal azonban még ígéretesebb lehetőségek, új együttműködési csatornák nyíltak a fokozottabb kapcsolattartásra a magyarországi horvátokkal. Ez év nyarán magyarországi horvát tanároknak és diákoknak képzési szemináriumot kívánnak szervezni. Készek arra, hogy a magyarországi horvátság számára horvátországi papokat és tanárokat küldjenek, ha ilyen konkrét igény mutatkozik. A kölcsönösséget tisztázták a horvát katolikus egyházzal, így a horvát állam és a horvát katolikus egyház egyaránt hajlandó e kérdésekben a viszonyosságra Magyarországgal. A zágrábi konzulátus megnyitásával igen elégedettek, jó feltételeket kívánnak teremteni működéséhez. A szövetségi Külügyminisztérium felé eljárnak az ügyben, hogy a Pécssett megnyíló jugoszláv konzulátuson horvátországi főkonzul vezesse az ügyeket, amit a térbeli közelség és a helyi nemzetiségi összetétel egyaránt indokol. Támogatják közös határátkelőhelyek létesítését és azt, hogy újak nyitását ne egyedi politikai aktusként kezeljük, hanem a szükségletekhez igazítsuk. Erősíteni kívánják a jugoszláv és ezen belül a horvát jelenlétet a közös határ térségében. Az Alpok–

Adria együttműködést, melyben mindketten részt veszünk hasznosak értékelték, mert e szervezetben a kapcsolatok rugalmasak, a közvetlen érdekek és az érdekelték révén alakíthatók. Jelezték, hogy e munkaközösségre Jugoszlávián belül a keleti területek bizalmatlansággal tekintettek, mint olyan kezdeményezésre, mely „a Monarchia felélesztését” hivatott szolgálni. Ezeket a félelmeket részben leszerelték a dél-adriai együttműködés kezdeményezésével, melyben Horvátország a keleti és déli jugoszláv köztársaságokkal és a dél-olasz tartományokkal működik együtt. Utaltak a magyar–horvát történelmi együttélésre vonatkozó objektív értékelések hiányára, megjegyezve, hogy országaik történelemkönyvei az együttélés csupán negatív oldalait hangsúlyozzák, amin érdemes lenne közös történelemkutatások alapján változtatni. Magyarország és Horvátország között a kapcsolatokat új minőségi szintre lehetne emelni, ha feloldanánk a határok egymástól elválasztó jellegét, javítanánk az emberek és intézmények közötti közvetlen kapcsolatokat. Olaszország és Ausztria felé a köztársaság minden tekintetben dinamikus nyitást hajt végre, ebbe a folyamatba Magyarországot is be akarják vonni.

Gazdasági kapcsolataink növekvő dinamikájáról meglelégedéssel szóltak, bár megjegyezték, hogy azok még mindig nem tükrözik Horvátország Jugoszlávián belüli gazdasági súlyát. Horvátország érdekelt a Budapest–Balaton–Zágráb–Rijeka autótút megépítésében, ezért javasolják, hogy a kivitelezési elképzeléseket közösen konkretizáljuk. Gyorsított ütemben fejlesztik Zágráb nemzetközi repülőtérét, mert értékelésük szerint a római és az athéni repülőterek túlterheltek, így a térségben hamarosan új tranzit légi közlekedési központra lesz szükség. A horvát vállalatok már készülnek fel azokra a tenderekre, melyek várhatóan meg lesznek hirdetve a 1995-ös Budapest–Bécs Világkiállítás beruházási munkái folytán. A legsürgetőbb lépésként említették, hogy a Medgyessy–Milović találkozón⁷³² elfogadott elvek szellemében minél hamarabb nevezzük ki a Világkiállításra való felkészülés koordinátorait. Érdeklődtek a tervezett Bécs–Budapest–Belgrád autópálya várható kihasználtsága iránt, mint-hogy az konkurenciát fog teremteni a Graz–Sentilj–Zágráb–Belgrád autótútnak. Egyetértettek az elektromos és gázvezetékek összekapcsolásának fontosságával és az energiaellátás divazifikálásának szükségességével, amiben Magyarországhoz hasonlóan Ők is érdekeltek. Értékelésük szerint az Adria kőolajvezeték fokozottabb kihasználását még az idén meg kell kezdeni. A Dráván épülő djurdjevaci vízerőmű⁷³³

⁷³² 1989. július 22-én Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes tárgyalást folytatott a Horvát Szocialista Köztársaságban Antun Milović kormányfővel, Zsivko Pregl miniszterelnök-helyetessel (1989. március 16-tól) és fogadta Ante Marković szövetségi kormányfő.

⁷³³ Az 1988-ban megkötött magyar–jugoszláv államközi egyezmény alapján elsőként a Djurdjevaci Vízlepcső tervezési munkálatai indultak meg. A vízerőmű 145 MW teljesítménnyel évi 828 GWh energiát termelt volna (18 MW, illetőleg 103.5 GWh/év magyar hányaddal).

ügyében hangsúlyozták megértésüket a magyar bizalmatlanság iránt és ígéretet tettek, hogy jugoszláv költségen az ENSZ nemzetközi környezetvédelmi szakembereit fogják felkérni arra, hogy vizsgálják meg a tervezett beruházás várható jugoszláviai és magyarországi ökológiai hatásait. Egyetértettek azzal, hogy a Dráván közös monitoring rendszert kell kialakítani, ugyanakkor megerősítették, hogy a horvát energiaszektornak, mezőgazdaságuknak és hajózásuknak szüksége van a tervezett beruházásra.

A rijekai kikötőt modernizálni akarják, különösen a konténeres vasúti és vízi szállítását látják perspektivikusnak. Rijeka fokozottabban tud majd bekapcsolódni a magyar tengeri szállításba, mivel az eddigi NDK-beli magyar tranzitlehetőségek valószínűleg drágulni fognak. Értékelésük szerint országainkban kedvező feltételek alakulnak ki magyar–horvát vegyesvállalatok alapításához, különösen a határ menti térségben, ahol már most is magas szintet ért el a szabad termelő és feldolgozó kapacitások kölcsönös kihasználása. Kulturális-turisztikai együttműködésünknek külön figyelmet szentelt Mato Mikić zágrábi főpolgármester, aki szerint Budapest és Zágráb kulturális együttműködését ki kellene bővíteni történelmi múltunkra, vonatkozó levéltári anyagok kutatásával. Javasolta, hogy Bécs, Budapest, Zágráb és Krakó közösen lépjenek fel tengerentúli országokban turisztikai kínálattal, mert e régió közös építészeti és kulturális értékei turisztikai szempontból is vonzóak lehetnek. Kezdeményezte továbbá, hogy a 1995-ös Világkiállítás jegyében Magyarország, esetleg Ausztriával közösen, jövőre vállalja a zágrábi vásár úgynevezett házigazda szerepét.

*Őszi István*⁷³⁴
nagykövet

MNL OL XIX–J–I–j 1990 37. doboz

⁷³⁴ Kézírással.

105.

Témavázlat Antall József
és Lojze Peterle szlovén kormányfő tárgyalásaihoz
1990. június 26.

Külügyminisztérium
II. Területi Főosztály
002330/1/1990.

Érvényes: 1990.07.15.
Készült: 4 példányban
Kapja:
Szokai Imre úr
Ugrai Imre úr⁷³⁵
Forrai Kristóf úr
Saját
0001

TÁRGYALÁSI TÉMAVÁZLAT ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK
LOJZE PETERLE SZLOVÉN KORMÁNYFŐ⁷³⁶ TÁRGYALÁSAIHOZ
(BUDAPEST, 1990. JÚNIUS 30.)

Kapcsolataink hagyományosan jók. Egyes területeken megfelelő alapokat teremtettünk az együttműködés folytatása és bővítése szempontjából (kisebbségi, határmenti együttműködés, művelődési kapcsolatok, ipari, mezőgazdasági kooperáció).

Biztosítsuk továbbra is a felső szintű magyar–szlovén kapcsolattartás folyamatosságát.

Nagyra értékeljük Szlovénia aktivitását a kétoldalú magyar–jugoszláv kapcsolatokban, egyes területeken, különösen a kisebbségi kérdésben játszott úttörő szerepét. Ezen a téren Szlovénia az a tagköztársaság, amellyel legjobb az együttműködés. A köztársaság éveken át széleskörű kapcsolattartást szorgalmazott, nagy gondot fordított az ottani magyarság helyzetének javítására.

⁷³⁵ Ugrai Imre 1988. február 15-től a Személyzeti Főosztály Diplomata Csoportjának a vezetője volt, majd 1990 augusztusában II. osztályú tanácsosként kihelyezésre került Hágába.

⁷³⁶ Lojze Peterle (1948–) Szlovénia miniszterelnöke volt 1990. május 16. és 1992. május 14. között.

Pozitív szerepet töltött be hazánknak a regionális (Alpok–Adria) együttműködésben való bekapcsolódása érdekében. Közös érdekünk az autóút építés (Budapest–Ljubljana–Trieszt) és a vasút korszerűsítése (Budapest–Rijeka).

Alakítsunk közös koordinációs bizottságot a magyar–szlovén politikai, gazdasági, kisebbségi-művelődési, turisztikai kapcsolatok gyarapítása érdekében.

A következőes rendszerváltás megjavítja a feltételeket, lehetőséget ad a kapcsolatok javítására, beleértve a pártkapcsolatok ápolását, elsősorban a választásokon győztes pártok között.

Rokonszenzvel figyeljük a Jugoszláviában végbemenő változásokat, különösen a Szlovéniában és Horvátországban megkezdődött rendszerváltást, amely hasonlít a miénkhez. Bízunk, hogy a demokratizálódás kiterjed majd a többi tagköztársaságra is, és hogy az ország népei megtalálják a közös berendezkedés megfelelő formáját.

Közös érdekünk az Európához való visszatérés, felzárkózás.

Budapest, 1990. június 26.

*Aláírás*⁷³⁷

MNL OL XIX–J–I–j 1990 37. doboz

⁷³⁷ Nem olvasható kézírással.

106.

Jeszenszky Géza jelentése a kormánynak
a munkalátogatásáról Jugoszláviában
1990. június 27.

Külgyminisztérium
002076/4/1990.

Szigorúan Titkos!
Készült: 59 példányban
00059 számú példány

JELENTÉS A KORMÁNYNAK

Budimir Lončar szövetségi külügyi titkár⁷³⁸ meghívására 1990. június 21–22-én munkajellegű látogatást tettem a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban. Találkoztam és tárgyaltam szerbiai, horvátországi és vajdasági vezetőkkel is. Ottani tartózkodásom alatt fogadott Ante Marković szövetségi kormányfő, Slobodan Milošević szerb köztársasági elnök, Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök. Megbeszélést folytattam Stjepan Mesić horvát kormányfővel⁷³⁹, Zorán Četković-csal, a vajdasági tartományi kormány külügyi titkárával⁷⁴⁰. Újvidéken találkoztam a Hungarológiai Intézet és a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége⁷⁴¹ vezetőivel, Zágrábban pedig a Horvátországi Magyarok Szövetsége⁷⁴², a Horvátországi Magyar Néppárt⁷⁴³, valamint a szlovéniai Magyar Nemzetiségi Érdekközösség⁷⁴⁴ képviselőivel.

⁷³⁸ Budimir Lončar (1924–) a Jugoszláv Kommunista Párt tagja, 1986 és 1991 között a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság külügyminisztere volt 1988. február 3-tól. Jugoszláviában ekkor a miniszterek titulusa „titkár” volt.

⁷³⁹ Stjepan Mesić (1934–) Horvátország miniszterelnöke 1990. május 30. és 1990. augusztus 24. között, majd a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnökségének alelnöke volt 1990. augusztus 26-tól.

⁷⁴⁰ Zorán Četković a vajdasági tartományi kormány külügyi titkára volt.

⁷⁴¹ A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) 1990-ban alakult meg Újvidéken.

⁷⁴² Horvátországban 1949. november 29-én alakult meg a Horvátországi Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség, mely 1967. június 4-én Horvátországi Magyarok Szövetsége nevet vette fel. A szövetség elsősorban a magyar oktatást, a művelődést és a tájékoztatást szervezte meg.

⁷⁴³ 1990-ben a Horvátországi Magyarok Szövetsége elnöke, Csörgits József kezdeményezte a Horvátországi Magyar Néppárt megalakítását az általános közösségi érdekképviselés céljára. 1990. március 5-én, a vörösmarti Művelődési Otthonban 117 baranyai és szlavóniai küldött jelenlétében megalakult Horvátországi Magyar Néppárt.

⁷⁴⁴ A Magyar Nemzetiségi Érdekközösség 1990-ben alakult meg Lendván.

Ante Marković a kormányülésen való részvételét megszakítva fogadott. A Jugoszláviában végbemenő változásokkal kapcsolatban aláhúzta, az előkészítés alatt lévő több mint harminc dokumentum egy teljesen új rendszert véglegesít, optimális viszony kialakulását célozza a gazdasági hatékonyság, a politikai pluralizmus, a jogállam és a társadalmi igazságosság között. Jugoszláviában is teljes rendszerváltozás kell. Rámutatott arra, hogy a rendszerváltozáskor az általános elvek ismertek. Ezeket minden országnak saját helyzetére kell alkalmaznia, ami nem megy hibák nélkül. A rendszerváltozás árát mindenkinek meg kell fizetnie. Jugoszlávia helyével kapcsolatban hangsúlyozta, az el nem kötelezettség választása Jugoszlávia emancipációs törekvését fejezte ki, számolni kellett a két tömb létével. Ma a Varsói Szerződés szétesése tény és mit ér az egyik tömb a másik nélkül. Jugoszlávia számára is alapkérdés: milyen lesz Európa? Mi lesz a Szovjetunióban? Milyen szerepet vállal Németország? Elégedetten nyilatkozott kétoldalú kapcsolatainkról. Gazdasági együttműködésünket érintve kiemelte a regionális érdekek szerepét. A Pentagonale bővítésével összefüggésben kifejtette, hogy új jelöltek esetében meg kell vizsgálni, hogy célszerű-e az esetleges csatlakozás. Elfogadta a magyarországi látogatásra szóló meghívást, amelyre valószínűleg ez év szeptember első felében kerül sor.

Slobodan Milosević a világban lejátszódó integrációs folyamatokról beszélve egyetértését fejezte ki az általam elmondottakkal. A szerb–magyar viszonyt jónak nevezte. Kifejtette, hogy Szerbia integritását nem fenyegeti a magyar kisebbség és Magyarország kapcsolata. Természetesnek találta, hogy a magyarországi változások hatást gyakoroltak a vajdasági magyarságra is. A nemzeti kisebbségekkel szembeni diszkriminációt elfogadhatatlannak minősítette. Kijelentette: nem lesznek megsértve, ha esetleges hiányosságokra felhívják figyelmüket. Megerősítette, hogy a magyar kisebbséggel kapcsolatban semmiféle hátrányos megkülönböztetés nincs, ez csak ellenzéki párt hatalomra jutása esetén képzelhető el. Egyetértettünk abban, hogy külön jelentőséggel bír a nemzetiségi jogok tiszteletben tartása a határ mindkét oldalán, megvan a feltétele, hogy e közös határ a térség legnyitottabb határává váljon. Téma volt a magyarországi szerbek betelepülése 300. évfordulójának megünneplése.⁷⁴⁵ Egyezően megállapítottuk, hogy az ünnepség a Magyarországon élő szerbek és

⁷⁴⁵ A szerbek Magyarország területére a 14. században érkeztek. A nagy szerb vándorlás a Magyar Királyságba 1690-ben történt, amikor a királyi kancellária felhívást intézett a délszlávokhoz, hogy támogassák a császári haderőt az oszmán törökök elleni hadjáratban. Lehetővé tették számukra, hogy katonai kudarc esetén áttelepülhetnek Magyarország területére, ahol megőrizhetik vallásukat, templomokat építhetnek és kiváltságokat kapnak. A szerbek III. Arsenije Čarnojević (1633–1706) pátriárka – és később szentendrei metropolita – vezetésével érkeztek meg Szentendrre, Budára, Tatabányára, Pomázra, Csobánkára és Érdre. I. Lipót szerbeknek adott kiváltságait I. József (1708) és III. Károly (1713 és 1715) is elismerte.

a vajdasági magyarok nemzeti kultúrája tiszteletben tartásának bizonyítéka. Milosevics érzékeltette, hogy eljön a megemlékezés központi ünnepségére (1990. X. 12–14. Szentendre). Egyetértésre jutottunk abban is, hogy meg kell gyorsítani és be kell fejezni a mindkét ország számára igen fontos beruházásokat, így elsősorban is azokat, amelyek a közúti közlekedés és vasúti hálózat nemzetközi forgalmának erősítését, a korszerű közlekedés fejlesztését szolgálják, s amely Európa számára is jelentőséggel bír.

Franjo Tuđman elnök a magyarországi meghívásomat örömmel elfogadva (erre ez év őszén kerülhetne sor) példa értékűnek nevezte, hogy az első külföldi államférfi éppen a szomszédos Magyarország külügyminisztere, és az első hivatalos meghívást is hazánktól kapja. Kifejtette, hogy a demokratikus átalakulás Magyarországon és Horvátországban, valamint „az alkony időszakából” levont következtetések jó alapot teremtenek kapcsolataink fejlesztéséhez. 1956 óta nagy érdeklődéssel és figyelemmel kísérik a magyar változásokat, törekvésünket, hogy megszabaduljunk a szovjet dominanciától. A horvát politika célja hasonló a magyaréhoz, csak ott a szovjet helyett a szerb hegemoniát kell megszüntetni. A jugoszláv államszövetségben voltak és vannak kísérletek, hogy megakadályozzák a horvát és a szlovén szuverenitás helyreállítását. Bizonyos azonban, hogy Jugoszlávia konföderatív alapon, vagy más módon független államok szövetségévé alakul át. Horvátországban a nemzeti és demokratikus programmal rendelkező HDK győzött. (Megjegyzem: a HDK az MDF-el lényegében teljesen azonos programot hirdetett meg.) Megértik a magyar kormány érdeklődését a vajdasági magyarok sorsa iránt, azért is, mert az ottani horvátok (kb. 180 ezer fő) rosszabb helyzetben vannak, mint a magyarok. A demokratikus Horvátország nagyobb tekintéllyel léphet fel érdekeik védelmében, s a horvát és a magyar demokráciák együttműködése a magyarországi horvátoknak is jobb lehetőségeket kínál. A horvát elnök kifejtette, hogy az eddigi hatalom megszakította a magyar–horvát történelmi kapcsolatokat. A nemzetközi helyzet is lehetővé teszi, hogy ezeket a történelmi szálakat helyreállítsuk. Ez kölcsönösen előnyös mindkét ország számára. Köszönettel vette, hogy magyar részről ösztönözni kívánjuk Horvátország kapcsolatait a magyarországi horvátsággal, és oktatási központ létesítését Pécsen. Külügyminisztere közbevetésére – a pécsi jugoszláv főkonzulátus megnyitása azért késik, mert a jugoszláv fél a volt jugoszláv főkonzulátus épületéhez ragaszkodik – határozottan leszögezte: nem fogják megengedni, hogy Belgrád nehezítse a pécsi jugoszláv főkonzulátus horvát igények szerinti működését.

A Budimir Lončarral folytatott tárgyalásokon kölcsönösen tájékoztattuk egymást országaink belső helyzetéről, véleményt cseréltünk a nemzetközi politika fő kérdéseiről, áttekintettük kétoldalú kapcsolataink alakulását és bővítésének lehetőségeit. Lončar Jugoszlávia fejlődéséről kifejtette, hogy sokáig alternatívát jelentett a blok-

kokkal és az úgynevezett reális szocializmus országaival szemben, demokratikusabb és sikeresebb külpolitikát folytatott. Belpolitikájában fellendülő, stagnáló és visszaeső szakaszok figyelhetők meg. Az ország azonban fokozatosan egy antidogmatikus dogma rabja lett. A felgyülemlett problémáiból a kiutat az utóbbi két-három évben a piacgazdálkodás és a parlamenti demokrácia, a többpártrendszer megteremtésében látják. A gazdaság radikális megreformálásában messzire jutottak, számos eredményt értek el (egy év alatt 6 milliárd USD-re növelték devizatartalékaikat, jelenleg a tartalék összege 8 milliárd USD, a külkereskedelemben 30 %-os a növekedés, 16 milliárd USD-ra csökkent az adósság, szerződést írtak alá 1600 vegyesvállalat létrehozásáról, ez évre 30 milliárd USD pénzügyi tranzakciót bonyolítanak le, megteremtették a konvertibilis nemzeti valutát stb.). Jugoszlávia a parlamenti demokrácia megvalósítására törekszik. Új törvényeket dolgoznak ki, így választási, gyülekezési, párttörvényt stb. Az országos parlamenti választásokat valószínűleg ez év novemberében tartják. Szlovéniában és Horvátországban sor került a választásokra és ott létrejött a parlamenti demokrácia.

A magyar–jugoszláv kapcsolatokról egybehangzóan megállapítottuk, hogy azok hosszú ideje sikeresen fejlődnek, van mire építenünk a jövőben. A két ország átállása a piacgazdaságra új lehetőségeket nyújt az együttműködés bővítésére. Egyetértés mutatkozott meg a regionális és a határ menti együttműködés megítélésében, s annak további ösztönzésében. Kölcsönösen úgy véltük, hogy az ötös együttműködés megmutatta életképességét, lehetővé teszi a kétoldalú kapcsolatok fejlődését és fordítva is: a kétoldalú viszony fejlődése elősegíti az ötös együttműködést. Készek vagyunk más regionális együttműködési formákat is támogatni. Egyetértett a jól alakuló ipari kooperáció fejlesztésével kapcsolatos értékeléssel, s konkretizálás nélkül hozzátette, hogy erre vonatkozóan a jugoszláv félnek különböző tervei vannak. Lončar is szükségesnek vélte az együttműködés bővítését műszaki-tudományos és kulturális-oktatási területen. Utóbbival kapcsolatban hozzátette, hogy ehhez pótlólagos ösztönzést nyújtanak a nemzeti kisebbségek. Szerinte is kevés a két országban tanuló ösztöndíjasok száma, ezt kölcsönösen növelni kellene (Jugoszláviában mintegy 10000 külföldi ösztöndíjas tanul). Kifejtette, hogy Jugoszláviában kisebbségi nyelveken is (albán, magyar) folyik az egyetemi oktatás. A kisebbségi kérdéssel kapcsolatos türelmetlenségről, kedvezőtlen jelenségekről kifejtette, hogy a jugoszláv demokratikus folyamat során bizonyos másodlagos jelenségek is tapasztalhatók, így a nacionalizmus megjelenése. Szerinte a nacionalizmust csak a demokratikus folyamat kibontakozása akadályozhatja meg és nem a beavatkozás. A Magyarországon élő délszlávok helyzetével kapcsolatban kifejtette, hogy az jobb, mint bármely más országban, de lehetne jobb, legalábbis annyira, mint a Jugoszláviában élő magyarok helyzete. Nemzetközi kérdéseket érintve Lončar kifejtette, hogy számos probléma egyre inkább

globálissá válik és ezek leginkább regionálisan oldhatók meg. Szerinte a tömbök ideje lejárt, ugyanakkor az új nemzetközi helyzetben bizonyos bizonytalansággal kell számolni. Különösen aggasztónak nevezte a Szovjetunió egyre drámaiabbá váló helyzetét. A Szovjetuniót hosszú távon instabil tényezőnek tekinti. Lončar röviden szólt az el nem kötelezett politikáról, amelyet még mindig aktuálisnak vél. Ez a politika igyekszik alkalmazkodni az új körülményekhez és hozzájárulni az európai biztonság és együttműködés megerősítéséhez. Erre keres majd választ az el nem kötelezett mozgalom – Jugoszlávia által kezdeményezett – belgrádi tanácskozása, amelyre vendégként meghívták számos ország, köztük Magyarország képviselőit. Valamennyi vendég – Új-Zéland kivételével – pozitívan reagált a jugoszláv meghívásra.

Stjepan Mesić Horvátország helyéről Jugoszláviában kifejtette, hogy a föderációt új alapokra kívánják helyezni és konföderációra törekednek. Az új paktumban meghatározzák a központi hatalom funkcióit, s minden tagköztársaság saját eszközeiből fog önállóan élni. Így megszűnnek a köztársaságok torzszalkodásai. Szerinte a hatalomra került Horvát Demokrata Közösség és az MDF céljai nagyon hasonlóak. Hasonlóak a gondjaink és az abból kivezető út is. Egyetértettünk abban, hogy a demokratikus útra lépett Magyarország és Horvátország jobban tud együttműködni és ehhez a szomszédság, az egymásra utaltság, a területükön élő kisebbségek mellett hozzájárulnak történelmi múltunk közös elemei is.

Zdravko Mršić, horvát külügyminiszter⁷⁴⁶ hangsúlyozottan és barátián szólt közös történelmünk összekötő elemeiről, a népeink közötti közeledés és a nyitott határok szükségességéről, a rendszerváltásból adódó együttműködési lehetőségek jobb kihasználásáról, az Európához való visszatérés iránti magyar és horvát érdekeltségről. Javasolta, hogy szakértői szinten sürgősen tekintsük át a gazdasági, kereskedelmi, művelődési, kisebbségi, turisztikai, társadalomtudományi együttműködés helyzetét, a közös (hazai és külföldi) beruházások, a harmadik piacon való fellépés lehetőségeit és határozzuk meg a közös teendőket.

Zorán Četković hangsúlyozta, hogy a Vajdaság – Szerbia és Jugoszlávia részeként – jó, baráti együttműködésre törekszik Magyarországgal. A tartománynak sokrétű kapcsolatai vannak a magyar néppel, az évszázados hagyományok ma is hatnak. A tartománynak egyes megyékkel (Csongrád, Bács-Kiskun) különösen jó kapcsolatai vannak és érdekelt az ötös együttműködésben. Egyetértettünk abban, hogy a határoknak nyíltnak, szabadon átjárhatónak kell lenni. Újvidéken alkalmam volt megismerkedni a hazai és nemzetközi hírnevet szerzett Hungarológiai Intézet tevékenységével, amely nemcsak az ottani magyarság egyik szellemi műhelye, hanem

⁷⁴⁶ Zdravko Mršić (1936–) a Horvát Köztársaság első kormányának külügyminisztere volt 1990. május 31. és 1990. november 8. között.

a tartományban élő népek közös ügyét is szolgálja. (Megjegyzem; szervezési nehézségekre hivatkozva vendéglátóink a helyszínen módosították az eredeti programot, így valóban beható megbeszélésekre nem kerülhetett sor.) Ágoston András, a múlt év végén létrejött Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnöke⁷⁴⁷, a szervezet munkáját ismertetve kifejtette, hogy olyan politikai szervezetről van szó, amely a tartományi magyarság érdekvédelmét hivatott ellátni. Tapasztalataik szerint az országban végbemenő változások nagy lehetőséget biztosítanak a magyar kisebbség számára is. Fellépnek az olyan jelenségekkel szemben, amelyek sértik a kisebbségek jogait. Elősegítik a nemzeti azonosságtudat megerősödését, hozzá kívánnak járulni, hogy az ottani magyarok kulturálisan részei legyenek a 15 milliós magyarságnak. A magyar kormányzervekkel hasznos együttműködést alakítottak ki. Kérték, tegyük lehetővé a Magyar Televízió sugárzási övezetének kibővítését, hogy a déli részekben élő szóránymagyarság is nézhesse a műsort. A Vajdaságban, valamint a Horvátországban és Szlovéniában élő magyarság képviselőivel folytatott beszélgetésből kitűnt, hogy nagy érdeklődést és szimpátiát tanúsítanak kormányunk kisebbségi politikája iránt. Helyzetük javítását elsősorban a jogállamiság jugoszláviai bevezetésétől, a rendszerváltozástól várják. Ennek első jegyei Horvátországban és Szlovéniában megmutatkoznak, a két köztársaság vezetése aktívabb szereplésre, az anyanemzettel való intenzívebb kapcsolattartásra ösztönzi őket.

A jugoszláv vezetőkkel folytatott tárgyalásaim, a látogatás légköre segítette országaink jószomszédi kapcsolatainak továbbvitelét. Hozzájárult a két országban zajló változások jobb megismeréséhez és megértéséhez. Érzékelhető volt, hogy a szövetségi vezetőket némiképp felkészületlenül érték az általam elmondottak. Ebben minden valószínűség szerint döntő szerepe van a budapesti jugoszláv nagykövetség nem a valóságos belső helyzetünket tükröző jelentéseinek.

A megbeszélések során tapasztalható volt, hogy az érzékeny kisebbségi kérdésben szomszédaink közül az egészséges együttműködés továbbfejlesztésére Jugoszláviával jók a feltételek. Némi hangsúlykülönbséggel ezt egyértelműen kifejezésre juttatta valamennyi tárgyaló partner. A közös fellépés ebben a kérdésben jó hivatkozási alappul szolgálhat más szomszédaink felé is. Értékelték, hogy az új magyar kormány hivatalba lépése után Jugoszláviába az elsők között látogattam el.

A megbeszélésekből egyértelműen kiderült, hogy Jugoszláviában jelenleg különböző rendszerek működnek, a fejlődés fő iránya azonban azonos a magyaréval. A köztársaságok (különösen Horvátország és Szlovénia) növekvő önállósága tény,

⁷⁴⁷ Ágoston András (1944–) vajdasági magyar politikus a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének az elnöke volt 1990 és 1997 között.

további Jugoszlávia politikánk fontos eleme. Folytatnunk kell kiegyensúlyozott, a jugoszláviai erőviszonyokat figyelembe vevő politikánkat. Fontosnak tartom, hogy a kormány mielőbb jelölje ki a gazdasági vegyes bizottság magyar társelnökét. Enélkül a jelenlegi helyzetben több konkrét, gazdaságilag számunkra is előnyös lehetőségtől esünk el. Javaslom, hogy a kapcsolatok más területeinek koordinálására a külügyminiszter kapjon megbízást. Hivatalos látogatásra hívtam meg Ante Marković szövetségi kormányfőt és Franjo Tuđman horvát elnököt.

Budapest, 1990. június 27.

Dr. Jeszenszky Géza
s.k.

MNL OL XIX–J–I–j 1990 37. doboz

107.

Bagi Gábor zágrábi magyar főkonzul jelentése
a Zágrábban tett bemutatkozó látogatásáról
1990. július 2.

08. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Belgrád

Azonosító: BLG20773

Érkezett: 1990. július 23. 16:06

Készítette: Ko.

47,

Bagi Gábor⁷⁴⁸ jelenti Zágrábból

Julius 17–18-án bemutatkozó látogatást tettem Ljubljánában. Fogadott C. Zlobec a köztársaság elnökségének tagja, V. Pukl a parlament alelnöke, M. Malašić a kormány elnökhelyettese, M. Bulc a gazdasági kamara elnöke, Z. Thaler külügyi titkár-helyettes, valamint a város polgármestere. A szlovén vezetők a magyar–szlovén kapcsolatokat jónak minősítették, üdvözltek a magyar főkonzulátus megnyitását, amit a szlovén és horvát demokratikus változások politikai támogatásaként is értékeltek. Szívesen vennék magyar főkonzulátus megnyitását Ljubljánában is. Kiemelték, hogy az országainkban szabad választások útján kialakult többpárti demokrácia, a politikai rendszer változása növeli egymásra szorultságukat, új lehetőséget nyit az együttműködés fejlesztésére. Kapcsolatainkra kedvezően ható körülményként szoltak a mindkét országban élő nemzetiségekről. Egyetértettek, hogy az anyanemzetnek az eddiginél több segítséget kell nyújtaniuk nyelvük, kultúrájuk megőrzéséhez, életkörülményeik javításához. Ennek alapvető feltételeként említették a közvetlen kapcsolattartás lehetőségének javítását, mindenekelőtt új határátkelőhelyek megnyitásával. Egyöntetűen szóvá tették a magyarországi szlovén kisebbség parlamenti képviselété-

⁷⁴⁸ Bagi Gábor ekkor a zágrábi magyar főkonzulátus vezetője volt (1990. május 29. és 1992. április 14. között).

nek hiányát, szembe állítva a szlovén gyakorlattal, amelyben az Alkotmány a magyar kisebbségnek közvetlen választással betölthető mandátumot biztosít. Készek fogadni Entz Géza urat⁷⁴⁹ a nemzetiségi együttműködés konkrét teendőinek áttekintése céljából. Kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az Alpok-Adria Munkaközösség keretében folyó együttműködés fejlesztésének, mint az európai integrációs folyamatba történő mielőbbi bekapcsolás egyik lehetséges útjának. A beszélgetésből úgy tűnt kevésbé lelkesednek a Pentagonale együttműködés iránt, mivel tartanak Belgrád gyámkodásának kiterjesztésétől a helyi integrációs lehetőségekre.

Szlovén részről nagy érdeklődést mutatnak a világiállítással összefüggő együttműködési lehetőségek, mindenekelőtt kivitelezési munkálatok végzése iránt. Közvetlen kapcsolatfelvételt, illetve információkat sürgetnek a konkrét teendőkről, bekapcsolódási lehetőségekről. Érdekeltek a parlamenti kapcsolatok fejlesztésében, parlamenti bizottságok közvetlen együttműködésében, tapasztalatcsere, konzultáció céljából. Zlobeč úr érdeklődött a hátár menti 50 km-es fegyvermentes zóna létrehozására tett korábbi magyar javaslat iránt. Megítélésem szerint az új szlovén vezetésnek jelentős belpolitikai érdekei fűződnek a jugoszláv hadsereg szlovéniai jelenlétének csökkentéséhez. Erre alapozva Szlovénia segítségével el lehetne mozdítani a jelenlegi holtpontról a magyar kezdeményezés ügyét Jugoszláviában.

Lássa: IV. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–I–j 1990 37. doboz

⁷⁴⁹ Entz Géza (1949–) művészettörténész, a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja. 1989 és 1990 között a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi titkárságon dolgozott, majd 1990. május 14. és 1992. június 1. között a Miniszterelnökség politikai államtitkára és a Tudáspolitikai Kollégium alelnöke volt.

108.

Kristóf Lázár, a magyar Külügyminisztérium tanácsosának
feljegyzése Alekszandar Prlja szerb külügyminiszter
magyarországi látogatásáról
1990. július 3.

Külügyminisztérium

II. Területi Főosztály

Kristóf Lázár⁷⁵⁰

002518/1990.

Készült: 5 példányban

Kapja:

Katona Tamás úr

Somogyi Ferenc úr

Szokai Imre

Belgrád

Saját

0001

FELJEGYZÉS

Tárgy: Alekszandar Prlja szerb külügyminiszter⁷⁵¹ magyarországi látogatása

Katona Tamás külügyi államtitkár meghívására 1990. június 27–28-án Budapestre látogatott Alekszandar Prlja, Szerbia külügyminisztere. Megbeszéléseket folytatott vele Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter és Szokai Imre külügyi helyettes államtitkár. Találkozott vele Somogyi Ferenc külügyi államtitkár. A szerb külügyminiszter ellátogatott Szentendrére, ahol megtekintette az ottani szerb műemlék együttest. Alekszandar Prlja Szerbia helyzetéről szólva hangsúlyozottan beszélt az ott végbe-
menő változásokról, az ezzel kapcsolatos külföldi félreértésekről. A változások célja szerinte a modern, demokratikus, területileg egységes Szerbia megteremtése, az Európához való felzárkózás. Ennek egyik alapját képezi a köztársaság módosított

⁷⁵⁰ Kristóf Lázár főmunkatársként 1990 áprilisában került a Külügyminisztérium II. Területi Főosztályának az állományába, 1990 decemberétől II. osztályú tanácsos volt a IV. Területi Főosztályon.

Az 1991. évre benyújtott pályázata alapján kihelyezésre került Belgrádba kultúrattasénak.

⁷⁵¹ Alekszandar Prlja (1943–) 1990-ben volt Szerbia külügyminisztere.

alkotmánytervezete. A nemzeti és nem az osztályszempontokból kiinduló módosítás előíranyozza a többpártrendszer, a piacgazdálkodás, a tulajdonformák pluralizmusának bevezetését, az állampolgárok és a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítását, stb. Az alkotmánymódosítás körül a hatalmon lévő párt és az ellenzék között konfliktus támadt. Az ellenzék azt akarja, hogy előbb kerüljön sor a választásokra és csak azután az alkotmány módosítására, míg a hatalmon lévők fordított sorrendet írtak elő. Az alkotmánymódosításról ez év július 2-án Szerbiában népszavazást tartottak. A külügyminiszter nyomatékkal szolt a Szerbia területi egységének biztosítására, a koszovói albánok szeparatista törekvései ellen tett intézkedésekről. Szerinte a koszovói kérdés nem kisebbségi, hanem területi kérdés. Most véget vetettek annak az évtizedeken át keltett illúzióknak, hogy Koszovó állam az államban. Szerbiában az albánoknak – az államiságon kívül – minden jogot biztosítanak. Ez vonatkozik a magyar és a többi nemzeti kisebbségre is. A jugoszláviai, illetve szerbiai kisebbségek jogainak csorbításával kapcsolatban az elmúlt egy-két esztendőben elterjedt hírek téveseknek bizonyultak. Ezért – jelentette ki – nem érti, hogy magyar részről miért tesznek kritikai észrevételeket, miért nyugtalankodnak a vajdasági magyarok jogaival, helyzetével kapcsolatban. Az ilyen nyugtalanságoknak nincs alapjuk, a nehézségekről, a jogfosztottságról szóló hírek nem felelnek meg a valóságnak. Aggodalommal szolt a föderáció-konföderáció kérdéséről Jugoszláviában folyó vitákról. Kifejtette, hogy a szerb vezetés a korszerű föderáció híve, mert a konföderáció Jugoszlávia megszüntetését jelentené. E kérdés eldöntéséről a szerb vezetés országos népszavazást tart kívánatosnak.

A külügyminiszter rámutatott arra, hogy Jugoszlávia szétesése Európa számára veszélyes lenne és erre a körülményre Jugoszlávia barátainak tekintettel kell lenniük. Kétoldalú kapcsolatainkról kölcsönösen elégedetten értékeltük a Jeszenszky Géza és Slobodan Milosević 1990. június 21-i belgrádi tárgyalásainak eredményeit, amelyek kapcsolataink kiindulási alapját képezik. A külügyminiszter elégedetten vette tudomásul: hazánk minden szomszédval, így Jugoszláviával is korrekt, jó viszony kialakítására törekszik, magyar–szerb relációban is igyekszünk minden együttműködési lehetőséget kihasználni és reménykedünk a modern, demokratikus Szerbia létrejöttében. Egyetértettünk abban, hogy a magyar–jugoszláv és ezen belül a magyar–szerb kapcsolatok egészében jól fejlődnek. Megállapítottuk, hogy együttműködésünkben külön jelentőséggel bír az országainkban élő nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása, a nyílt, őszinte eszmecsere folytatása erről a kérdéstről. Téma volt a magyarországi szerbek betelepülésének 300. évfordulójának megünneplése. A külügyminiszter örömmel vette Jeszenszky Géza külügyminisztertől Milosević Slobodánnak szóló meghívást, hogy látogasson el hozzánk, illetve vegyen részt az évforduló központi ünnepségén. (Megjegyezzük, hogy az évfordulóra magas

szintű szerb egyházi küldöttség is érkezik.) Aleksandar Prlja pozitívan értékelte azt az elképzelésünket, hogy Szegeden a szerb irodalommal, hazánk és Szerbia történelmi kapcsolataival foglalkozó központot kívánunk létesíteni. Kértük ehhez Szerbia támogatását és azt is, hogy minden eszközzel segítsék elő a nálunk élő szerb kisebbség nemzeti identitásának megőrzését, ápolását. Továbbítottuk a deszki szerb–horvát–magyar iskola kérését szerb szemléltető eszközök megküldéséről. Megígérte kéréseink támogatását. Javasoltuk, hogy a Szentendrei Bizottság tevékenységének befejezése után alakuljon át magyar–szerb kulturális vegyes bizottsággá, továbbá szakértői tanácskozás megtartását kulturális központok megnyitásáról országaink fővárosaiban. Kisebbségi politikánk ismertetésekor elmondtuk, szívesen vennénk jugoszláv (szerb) észrevételeket a kisebbségek képviselőivel kapcsolatban.

A külügyminiszter kérésünkre megígérte, elősegíti, hogy az Országos Széchenyi Könyvtár könyvküldeményei közvetlenül eljussanak a címzettekhez. A könyvadományozást koordináló szervezetnek, a Matica Srpskának⁷⁵² elegendő a címlista megküldése. A magyar kisebbség helyzetével kapcsolatos aggályainkat értetlenül fogadta; a vajdasági magyarság helyzetéről idealizált képet festett. A gazdasági együttműködéssel kapcsolatban egyetértésre jutottunk abban, hogy az e téren jelentkező nehézségek áttekintésére idő előtt (ősz elején) kerüljön sor a Gazdasági Együttműködési Bizottság ülésére, a két ország gazdasági kamarái pedig ez év július 14-én tekintsék át a vállalati együttműködést. (Megjegyezzük, hogy a magyar–jugoszláv együttműködésben Szerbia részesedése 55–60 %.) Kölcsönösen szükségesnek véltük a határ menti együttműködés csökkenése okainak megvizsgálását, új határátkelőhelyek megnyitását. Egyetértően állapítottuk meg a regionális együttműködés fokozásának jelentőségét, az ebben rejlő lehetőségek jobb kihasználását. Ilyen pl. az E5-ös autópálya építésének összehangolása, vagy a Szabadka irányában a vasúti összeköttetés javítása. (A szerb külügyminiszter tanulmányozásra méltónak nevezte az első világháborúig működött Bácsalmás–Szabadka–Szeged vasút felújítására tett javaslatunkat.) Aleksandar Prlja egyetértően fogadta javaslatunkat új regionális együttműködési formák kialakítására. Készségét fejezte ki Szerbia bekapcsolódására a Tisza–Kárpátok együttműködésbe, hozzátéve, hogy kívánatos volna Románia bevonása is. Elfogadta a szakértői tanácskozás összehívására tett javaslatunkat. Megemlítette, hogy a Dunamenti együttműködés soron következő elnöke Szerbia lesz. Megígérte, illetékeseknek tanulmányozásra továbbítja javaslatunkat a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásával előálló új biztonságpolitikai helyzet áttekintésére,

⁷⁵² A szerb Maticát, a Matica Srpskát 1826-ban alapították Pesten. A szerbség legtekintélyesebb tudományos és irodalmi központja, amely Újvidéken működik. Könyvkiadói és kultúraszervezői tevékenységet is folytat.

az egymás biztonságában való kölcsönös érdekelttség gyakorlati érvényesítésére. A szerb külügyminiszter látogatása hasznosnak bizonyult. Kölcsönösen elégedetten értékeltük együttműködésünk alakulását és egyetértettünk annak fejlesztésének lehetőségében, szükségességében. Prlja fő célja érezhetően az volt, hogy „magyarázza” a szerb politikát, különösen az alkotmányozás, többpárti választások és Koszovó problematikáját. (Jó propagandista, de nehezen eladható árut reklámoz). Útja időzítésében szerepet játszott a rendszerváltással lényegesen jobb lehetőségeket kapott magyar–horvát és magyar–szlovén kapcsolatfejlesztés ellensúlyozásának szándéka is. A koszovói „rendcsinálással” Délen lefoglalt Szerbia Északon nyugodt helyzetet kíván. Az előrelátóbb szerb politikusok számára az is világos, hogy a laza konföderáció viszonyai között Szerbiával ellenséges Horvátország és Szlovénia erősen megnehezítheti Szerbia Európával való kapcsolattartását, ilyen helyzetben Magyarország szerepe felértékelődne. A megbeszélések során, a kisebbségi együttműködésben tapasztalható gyakorlat méltatása mellett felhívtuk a szerb külügyminiszter figyelmét a jugoszláviai magyarság helyzetével kapcsolatos bizonyos kedvezőtlen jelenségekre is, amelyekről nagyon hiányos információi voltak. Ezúttal is kifejezésre juttattuk reményünket és várakozásunkat, hogy a szerbiai alkotmányozás és egységes köztársasági törvényhozás folyamatában a vajdasági magyar kisebbség érdekei nem csorbulnak.

Budapest, 1990. július 3.

*Kristóf Lázár*⁷⁵³

MNL OL XIX–J–I–j 1990 37. doboz

⁷⁵³ Kézírással.

109.

Szokai Imre feljegyzése

Zdravko Mršić horvát külügyminiszter budapesti látogatásáról

1990. július 31.

Külügyminisztérium

Szokai Imre

1760/Szo

002560/1990

Szigorúan Titkos!

Érvényes: visszavonásig

Készült: 10 példányban

Kapja:

Jeszenszky Géza úr

Katona Tamás úr

Somogyi Ferenc úr

Alföldy Tádé úr

Tomaj Dénes úr⁷⁵⁴

Meiszter Dávid úr

Hajdu András úr

Belgrád

Zágráb

Saját

FELJEGYZÉS

Tárgy: Zdravko Mršić horvát külügyminiszter budapesti látogatása. (1990. július 27.)

Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter meghívására 1990. július 27-én, Budapesten tárgyalásokat folytatott Zdravko Mršić horvát külügyminiszter vendéglátójával, Szokai Imre helyettes államtitkárral. Zdravko Mršić urat fogadta Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter. Dr. Jeszenszky Géza úr ebédet adott horvát vendége tiszteletére. Z. Mršić külügyminiszter bevezetőjében nagyra értékelte Jeszenszky úr közelmúlt-

⁷⁵⁴ Tomaj Dénes (1949–) 1990. július 1. és 1993. augusztus 16. között a Külügyminisztérium helyettes államtitkára volt.

ban lezajlott zágrábi látogatását. A kétoldalú együttműködés továbbfejlesztésének értékelte a Horvát Köztársaság elnökének magyarországi meghívását, amelynek Dr. Franjo Tuđman ez év folyamán kész eleget tenni.

Elmondta, hogy napjainkban, országukban jelentős történelmi változás zajlik, megkezdődött a demokratikus átmenet. E helyzetben szorosabbra kívánják fűzni kétoldalú kapcsolatainkat, az együttműködés tartalommal való megtöltésére törek-szenek. Kapcsolataink fejlesztését tágabb, európai keretek között képzelik el. A két-oldalú kapcsolatok fejlesztésének szükségességét azzal is indokolta, hogy Horvát-ország és Magyarország egyelőre nem építhet csak az Európai Közösségre gazdasági nehézségei megoldásában. Úgy tűnik, hogy Nyugat-Európa kész a fiatal európai demokráciák támogatására, de még nem kristályosodott ki az Európai Közösségben a csatlakozás mikéntje, ma még senki sem tudja, hogyan néz ki Európa 5–7 év múlva. A horvát–magyar közeledést indokolja a kelet-európai gazdasági közösség szétesése is. Ebben a helyzetben Horvátország a közvetlen környezetében lévő országokkal, mindenekelőtt Ausztriával, Magyarországgal, Cseh- és Szlovákiával, valamint Ukraj-nával kívánja intenzívebbé tenni kapcsolatait. A kétoldalú kapcsolatok konkrét fej-lesztési terveiből Mršić kiemelte a kereskedelem felfuttatását, a forgalom diverzifi-kálását. Kilátásba helyezte a magyar exporttermékek vámpreferenciáját, és kérte, hogy hasonlóképpen járunk el és sürgessük a vámcsoökkentéseket a jugoszláv szövet-ségi kormánytól. A kishatárforgalom és a határ menti együttműködés egyszerűsít-ését, illetve fejlesztését szintén szorgalmazza a központi, belgrádi kormánytól. Felvetette az energetikai rendszerek összekapcsolását, horvát gázlelőhelyek közös kutatását, kiaknázását, az Adria kőolajvezeték újbóli hasznosítását. Ismertette, hogy Horvátország energiaszükségletének csak 40 %-át képes fedezni saját forrásból, indítványozta a horvát és a magyar termékszerkezet vizsgálatát, a szakosítás elmé-lyítését, a párhuzamos termelés kiküszöbölését. Számítanak Magyarországra a mű-szaki-tudományos együttműködésben, új technológiák és alapanyagok kifejlesztésé-nél is. Rámutatott az alkalmazott tudományok szerepének növekedésére. Kiemelten szólt a közös számítógépgyártás lehetőségéről, amely szerinte ígéretes ágazattá vál-hat. Vámszabad területen a jelenlegi beszerzési ár harmadáért tudnánk kompute-rekhez jutni. Jelezte érdekltségüket a nyugati működő tőke közös bevonásába. Java-solta a kereskedelmi kamarák kapcsolatfelvételét, referenciaként kiemelte a zágrábi „Jedinstvo”, az „Astra” és az „Ingra” cégek⁷⁵⁵ kiváló magyarországi kapcsolatait. Szorgalmazta a közlekedés, az út- és vasúthálózat fejlesztését. Felajánlotta, hogy

⁷⁵⁵ Az Astra Internationalt 1952-ben alapították, amely a horvát külkereskedelem (export-import) vezető vállalkozása. Az INGRA céget 1955-ben alapították, amely energetikai létesítményeket (vízierőműveket, szivattyútelepeket) épített, emellett nagyobb komplexumok (pl. kórház, szálloda) építését végzi.

hosszúlejáratú szerződés alapján készek részt venni a magyar tengeri flotta építésében, kikötőhasználat biztosításában. Az idegenforgalom a horvát külügyminiszter szerint elmarad a kívánalmaktól és a lehetőségektől, ismertette, hogy Horvátországnak Vranicánin báró személyében új, európai tekintélyű idegenforgalmi szakembere van. Lehetőséget látnak a világkiállítás kapcsán Zágráb–Bécs–Budapest turista útvonalak kialakítására, a zágrábi repülőtér is fogadhatna érkezőket. Mršić úr rámutatott a környezetvédelmi együttműködés javításának szükségességére. Ezzel összefüggésben szólt a Dráva hasznosításáról, amelynél – megítélésük szerint is – elsődleges szempontnak kell lennie a környezetvédelemnek. Az égető energiaháány szükségessé teszi a drávai vízerőmű felépítését, de az építkezés nem zavarhatja meg az ökológiai egyensúlyt. Szeptemberre Zágrábba várják a magyar szakembereket. A horvát–magyar kulturális, oktatási együttműködés bővítését szorgalmazta, amely a nemzetiségektől függetlenül is fejlődhetne. Felvetette a hallgatócserék intenzívebbé tételét, jelezte a zágrábi egyetem fogadókészségét. Készek a teológusképzésre is fogadni magyarországi hallgatókat. Átmenetileg „utazó papokkal” tudnák enyhíteni a horvátul prédikáló lelkészekben mutatkozó hiányt. A kétoldalú kapcsolatok átfogó fejlesztése céljából Mršić úr javasolta közös horvát–magyar munkacsoport felállítását. A horvát külügyminiszter által felvetettekre válaszként kifejtettem, hogy Magyarország nagy jelentőséget tulajdonít a szomszédos országokkal fenn tartott kapcsolatainak. Egyetértettem Horvátország és Magyarország kapcsolatainak szorosabbá tételével.

Jeleztem partneremnek, hogy Magyarország szubregionális együttműködésben is gondolkodik és pragmatikus megfontolásokból sokat vár az „Alpok–Adria” és „Pentagonale” sokoldalú együttműködési formáktól.⁷⁵⁶ Hasznos ötletnek tartottam Cseh- és Szlovákia, valamint Ukrajna jövőbeni bevonását új szubregionális együttműködésbe. Az erre vonatkozó magyar elképzelések – mint a Kárpátok-Tisza ötlet – kimunkálás alatt vannak. Részünkről még Románia egyes területeinek bevonásában is gondolkodunk. Az e területen megvalósuló együttműködést nem politikai, hanem pragmatikus alapon képzeljük el. A kétoldalú együttműködés fejlesztésére vonatkozó horvát javaslatokkal kapcsolatban rámutattam nyíltságunkra és kifejeztem érdekeltségünket. Egyetértettem konkrétan a gazdasági, a kereskedelmi, a kishatár menti forgalom, a turizmus kibővítésével, az oktatási és kulturális kapcsolatok szélesítésével, stb. Javasoltam, hogy a konkrét területeken kerüljön sor szakértői találkozókra. A tárgyaláson visszatértem arra a korábbi magyar kezdeményezésre, hogy alakítsunk ki a határok mentén 50 km-es biztonsági zónát. Jeleztem, hogy dolgozunk a javaslat továbbfejlesztésén. Kértem partneremet, hogy kölcsönösen tegyük

⁷⁵⁶ Vö. a IV/1. fejezet irataival.

lehetővé – az irattári szabályok betartásával – kutatóink számára a levéltárak szabad használatát. Mršić úr egyetértett a kezdeményezéssel. Kiemelten ismertettem a magyar nemzetiségi és kisebbségi politikát. Mršić úr megértéssel fogadta álláspontunkat, jelezve, hogy kölcsönösen sokat tehetünk még a horvátországi magyarok, illetve a magyarországi horvátok érdekében. Utólagos jóváhagyás mellett egyetértettem a magyar–horvát munkacsoport felállítására vonatkozó horvát javaslattal. Megállapodtunk, hogy a munkacsoportot horvát részről Mršić, magyar részről Szokai Imre vezeti. A munkacsoport két alcsoportból áll, gazdaságiból és humán szekcióból. Egyetértettünk, hogy a szekciók mielőbb kezdjék meg tevékenységüket. Szorgalmaztam a pécsi jugoszláv főkonzulátus mielőbbi, az ingatlanvitától független megnyitását. Pécsen számos más épület van, amely minden tekintetben megfelel a misszió céljainak. Javasoltam, hogy nyissák meg a főkonzulátust, az ingatlanvitát pedig jogorvoslással menet közben zárjuk le. A tárgyaláson jelenlévő Spasić jugoszláv ideiglenes ügyvivő ezzel kapcsolatban továbbra is a korábbi álláspontjukat ismételte meg, jelezve, hogy igényt tartanak a régi épületre, amelyet jugoszláv tulajdonnak tekintenek.

Mádl Ferenc tárca nélküli miniszterrel folytatott megbeszélése során Zdravko Mršić ismertette, hogy Horvátországban együtt zajlott le a közelmúltban a köztársasági parlamenti és helyhatósági választás, amelynek eredményeként történt meg a rendszerváltás. Horvátország nehéz idők előtt áll, mivel Jugoszlávia egy része már elindult a demokrácia útján, míg a szövetségi ország más köztársaságai még nem. Ez sajátos helyzetet teremtett. Horvátország célja, hogy minden egyes köztársaság szuverén legyen. Ismeretei szerint a többi köztársaságban is offenzívába lendültek a demokratikus erők. Részükről mindent megtesznek, hogy Jugoszláviát „europaizálják”. E feladat megoldásában számítanak a demokratikus Magyarország támogatására is. Horvátország gazdasági helyzetéről szólva elmondta, hogy nagy nehézségekkel küzdenek, mielőbb végre kívánják hajtani a privatizációt. Annál is inkább, mert megszűnt a JKSZ⁷⁵⁷ eddigi irányító szerepe és jelenleg a gazdaságban felügyeleti és irányítási úr van. Legnagyobb gondjuk a vállalatok felértékelése, annak mikéntje. A titói öngazgatási rendszer összeomlott, nem funkcionál. A fő nehézség abban van, hogy még nincs meg az átalakulás törvényi alapja és háttere. Ma Jugoszlávia alkotmányos válságban van. Utalt a pristinai skupština⁷⁵⁸ működésének felfüggesztésére. Az országban jelenleg csak áru piac van, pénz és részvényt piac még nincs. Véleménye

⁷⁵⁷ A Jugoszláv Kommunista Párt 1952-ben megváltoztatta a nevét Jugoszláv Kommunisták Szövetségére (JKSZ).

⁷⁵⁸ Koszovó fővárosa Pristina, amelynek a parlamentjéről (skupština) van szó.

szerint Jugoszláviában mintegy 80 milliárd dollár értékben lehet eladni vállalatokat, végrehajtani a privatizációt kb. 10 év alatt. Megítélése szerint Jugoszlávia csak innovációval, Nyugat-Európa támogatásával, a külföldi tőke bevonásával és a szomszédos országokkal való együttműködés javításával állhat talpra. Ezzel összefüggésben szorgalmazta a horvát–magyar árucseré forgalom jelentős bővítését. Mádl Ferenc miniszter úr tájékoztatta horvát vendégét Magyarország gazdasági célkitűzéseiről, a piacgazdálkodásra való áttérésről. Ismertette a privatizáció jogi hátterét, kitért a gazdasági társulásokról, valamint az állami vagyon védelméről és az állami vagyonügynökségről szóló törvényre. Vázolta a privatizáció metodikáját, kitért a felmerülő nehézségekre, veszélyekre (a vállalatok alulértékelése, vállalati vezetők átmentése, stb.). Fő célként Magyarország EK tagságát jelölte meg, rámutatva azonban, hogy ez hosszú folyamat lesz. A kétoldalú kapcsolatokat jónak értékelte, egyetértett a gazdasági kapcsolatok szorosabbá tételével, különös fontosságot tulajdonított az energetikai rendszerek összekapcsolásának, a Zágráb–Budapest autópálya építésének, az árucseré forgalom fejlesztésének, stb.

Mršić úr horvátországi látogatásra hívta meg Mádl Ferenc urat.

Budapest, 1990. július 31.

*Szokai Imre*⁷⁵⁹

MNL OL XIX–J–I–j 1990 37. doboz

⁷⁵⁹ Kézírással.

110.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A szerb politikai vezetés bírálata a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége ellen
1990. szeptember 4.

157. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Belgrád

Azonosító: BLG200887

Érkezett: 1990. szeptember 04. 14:20

Készítette: RFJ.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁷⁶⁰

47.

Az utóbbi napokban a szerb politikai vezetés részéről nyilvános és ismétlődő bírálat éri az úgynevezett etnikailag tiszta, nemzeti-nemzetiségi alapon létrejött politikai szervezeteket. Nemzeti bezárkózást és a társadalom más csoportjaival való szembe-kerülést rónak fel nekik. A kritika egyik célpontja a vajdasági magyar szervezet, szélesebb értelemben pedig a nemzetiségi politikai érdekvédelem térnyerése. A nemzeti elem előtérbe kerülése a jugoszláv politikának ma általános jellemzője, a kérdés ilyen felvetése kisebbségellenes indíttatású. Egyidejűleg utalások hangzanak el arra vonatkozóan is, hogy nem kívánatos a különböző szerb nemzeti pártok, szervezetek alakulása sem, mert az óhatatlanul a nemzeti egység rovására megy, márpedig annak fenntartása a vezetés alapvető célja.

A fentiekre tekintettel szükségesnek tartjuk, hogy a magyar sajtó fokozott figyelemmel kísérje a VMDK tevékenységét, időben reagáljon, most már törvényesen bejegyzett szervezet működését érő bírálatokra is.

Lássa: IV. Területi Főosztály

MNL OL XIX-J-1-j 1990 38. doboz

⁷⁶⁰ Nem olvasható kézírással.

111.

A magyar Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának
javaslata a Miniszterelnöki Hivatalnak a magyar–jugoszláv
miniszterelnöki találkozóra
1990. november 6.

Külügyminisztérium
IV. Területi Főosztály
Jugoszláv referatúra

Szigorúan Titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 2 példányban
Kapja:
Székely Árpád úr
(Miniszterelnöki Hivatal Titkársága)
Saját

FELJEGYZÉS

Tárgy: Javaslat a magyar–jugoszláv miniszterelnöki találkozó koncepciójára

1.) Magyar–jugoszláv miniszterelnöki találkozóra legutóbb a Pentagonale országok miniszterelnökeinek velencei értekezletén került sor. (Ezt megelőzően Németh Miklós miniszterelnök 1989. november 4–5-én tárgyalta a jugoszláv miniszterelnökkel Belgrádban.) A nem hivatalos munkajellegű találkozóra eredetileg november 13-án Szabadkán került volna sor, de kérésünkre a két miniszterelnök Budapesten találkozik.

2.) A találkozóval elsődleges célunk:

Az utóbbi időszak változásai következtében felmerült zavaró elemek kiiktatása kapcsolatainkból, a kölcsönös bizalom erősítése. Tájékozódás a jugoszláv belső helyzetről, a balkáni és az európai folyamatokkal kapcsolatos jugoszláv értékelésről, magatartásról. „Leltár készítése” kapcsolataink alakulásáról, annak eredményeiről és gondjairól, új együttműködési lehetőségek feltárása, beleértve a biztonsági együttműködést is. Együttműködésünk összehangolása nemzetközi téren és információcsere.

Fő napirendi pontok, tárgyalási témák:

1.) Politikai kapcsolatok

(Jugoszláviához fűződő stratégiai érdekeink; kormányzati látogatási terv; a köztársaságokkal folytatott együttműködés; magyar–jugoszláv részvétel a regionális együttműködésben; biztonságpolitikai konzultáció.)

2.) Gazdasági kapcsolatok

(Az áruforgalom alakulása; a határ menti együttműködés; a Magyar–Jugoszláv Gazdasági Együttműködési Bizottság munkája; a vállalati együttműködés; az energetikai rendszerek összekapcsolása; a drávai vízlépcső-rendszer; a Bécs–Budapest Világkiállítás magyar–jugoszláv vonatkozásai.)

3.) Kisebbségek

(Kiemelt kérdés; kisebbségpolitikánk elvei és céljai; az eddigi együttműködésünk tapasztalatai; a kisebbségi nyilatkozat előkészítése, illetve a tervezet átadása.)

4.) Művelődés

(A széleskörű együttműködés áttekintése; a kormányközi kulturális munkaterv központilag meghatározott szerepének csökkentése, a közvetlen kapcsolattartás erősítése a köztársaságokkal (akár külön megállapodással) és az érintett művelődési intézmények között; ösztöndíj lehetőségek növelése; a történelemmel, az irodalommal, a kapcsolatainkkal foglalkozó szakemberek munkájának támogatása; a Történetész Vegyes Bizottság munkájának beindítása; a műemlékvédelmi program végrehajtásának elősegítése.)

5.) Várható jugoszláv felvetések:

A Gazdasági Együttműködési Bizottság ülésének, a magyar társelnök kinevezésének elhúzódása; a drávai vízlépcsőrendszer ügye; a kétoldalú árucseréi forgalomban tapasztalható aránytalanság, a nagy magyar aktívum; a pécsi jugoszláv főkonzulátus megnyitásának elhúzódása.

6.) Küldöttségünk összetétele

Csak a jugoszláv javaslatok és a Miniszterelnöki Hivataltól kapott információk alapján tehetünk javaslatot. A Külügyminisztérium részéről részt vesz: Szokai Imre helyettes államtitkár, Németh Gyula főosztályvezető, Kristóf Lázár főmunkatárs, Juhász Zoltán főelőadó.

Budapest, 1990. november 6.

*Aláírás*⁷⁶¹

MNL OL XIX–J–I–j 1990 37. doboz

⁷⁶¹ Nem olvasható kézírással.

112.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Entz Géza, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárának látogatása Szlovéniában
1990. november 13.

23. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Zágráb

Azonosító: ZGB20080

Érkezett: 1990. november 13. 08:50

Készítette: Go.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁷⁶²

47.

A Szlovéniában látogatást tett Entz Géza államtitkárt fogadta M. Kučan köztársasági elnök⁷⁶³, aki a jugoszláv belső helyzetről elmondta:

A szövetségi rendszernek jelenlegi formájában nincs jövője. Létrehozásának indítékai: a külső fenyegetettség és az ideológiai alapok, az európai változásokkal megszűntek. Az egypártrendszer szétesett, korábbi integráló hatása megszűnt, a hadsereg kohéziós szerepe is lecsökkent. Új integráló tényező a közös gazdasági érdek, egy működőképes jugoszláv piac lehet, amely szuverén résztvevők önkéntes társulásként képzelhető el. E követelményeknek csak konföderációs államforma felelhet meg, amely garantálná a tagállamok szuverenitását, elhárítaná a legnagyobb nemzet hegemoniájának veszélyét. Egy ilyen új szövetségi szerződés létrehozását számos veszély fenyegeti, melyek közül Kučan a polgárháború kitörésének, a súlyos válsággal küzdő gazdaság összeomlásának, továbbá egyes köztársaságokban a demokratikus átalakulás megtorpanásának veszélyét, emelte ki. Szlovénia konföderáció létre-

⁷⁶² Nem olvasható kézírással.

⁷⁶³ Milan Kučan (1941–) a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottság Elnökségében a szlovén kommunisták képviselője 1982–1986 és 1986-tól a Szlovén Kommunista Szövetség Központi Bizottságának az elnöke. 1990. április 22-től a Szlovénia elnöke, illetve 1991. október 8. és 2002. december 22. között volt Szlovénia köztársasági elnöke.

hozására törekszik, de a különválást is alternatívnak tartja. Ez utóbbira, várható gazdasági és politikai hátrányai miatt, csak végső esetben szánja el magát. Szuverén államiságuk alapjait új alkotmányukban rögzítik, amelyet várhatóan még az idén elfogadnak. Kučan úr gratulált Magyarországnak Európa Tanács-i tagságához, megjegyezve, hogy Szlovéniát érdemtelenül sújtja e tekintetben a Jugoszlávia egészére vonatkozó kedvezőtlen nemzetközi megítélés.

Szuverenitásuk nemzetközi elismeréséhez támogatásra van szükségük, amelyben továbbra is számítanak az új magyar vezetésre. Kedvezően fogadta a nemzetiségi együttműködésünk alapelveit rögzítő kétoldalú egyezmény megkötésére szóló magyar javaslatot.

Lássa: IV. Területi Főosztály

MNL OL XIX-J-1-j 1990 38. doboz

113.

A magyar Külügyminisztérium jelentése a kormánynak
Ante Marković jugoszláv kormányfő magyarországi látogatásáról
1990. december 17.

Külügyminisztérium
002318/3/1990.

Szigorúan Titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 59 példány
000059 sz. példány

JELENTÉS A KORMÁNYNAK
ANTE MARKOVIĆ, JUGOSZLÁV KORMÁNYFŐ 1990. DECEMBER 7-I
MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSÁRÓL

Dr. Antall József miniszterelnök meghívására 1990. december 7-én egynapos munkalátogatásra, Budapestre érkezett Ante Marković, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Végrehajtó Tanácsának elnöke (kormányfő). Fogadta őt Göncz Árpád köztársasági elnök, Szabad György, az Országgyűlés elnöke, továbbá találkozott a parlamenti pártok frakcióvezetőivel. A magyar és a jugoszláv kormányfő közös nemzetközi sajtóértekezletet tartott. Marković úr hivatalos programjának befejezését követően Jugoszlávia budapesti nagykövetségén találkozott a hazánkban élő horvátok, szerbek és szlovénok képviselőivel. A jugoszláv kormányfő kíséretében lévő Mustafa Nazim kereskedelmi miniszter⁷⁶⁴ és Milivoje Makšić, a szövetségi külügyminiszter első helyettese⁷⁶⁵, partnertárgyalásokat folytattak Jeszenszky Géza külügyminiszterrel, Katona Tamás külügyi államtitkárral és Berényi Lajossal, az NGKM helyettes államtitkárával⁷⁶⁶.

⁷⁶⁴ Mustafa Nazim koszovói származású politikus, aki a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság kereskedelmi minisztere volt 1989. március 16-tól.

⁷⁶⁵ Milivoje Makšić (1934–) Szerbia külügyminisztere volt 1991 decembere és 1992 áprilisa között.

⁷⁶⁶ Berényi Lajos 1990. június 16-tól a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának helyettes államtitkára. Felügyelete alá tartozott a kelet-európai országokkal, a balkáni államokkal, a volt Szovjetunió területén létrejött országokkal, Kínával, valamint egyes ázsiai és latin-amerikai államokkal a gazdasági együttműködés. Felügyelte a tárca költségvetését és a külkereskedelmi engedélyezést.

A plenáris tárgyaláson Dr. Antall József nagyra értékelte, hogy Ante Marković a volt szocialista országok közül először hazánkba látogatott el. Utalt arra, hogy Jugoszláviának az ország átalakításában szerzett tapasztalatai fontosak számunkra. Hazánk külpolitikáját ismertette miniszterelnökünk hangoztatta, hogy Magyarország az európai integráció része akar lenni, szorgalmazza a Varsói Szerződés katonai szervezetének teljes felszámolását, de a politikai-katonai tömb megszüntetését folyamatnak tekinti. Kiegyensúlyozott biztonságpolitikai szemléletet kell érvényesíteni. Aki Magyarországról, mint veszélyforrásról beszél, hamis ellenségkép alakításával belső gondjairól akarja elterelni a figyelmet. Köszönet Jugoszláviának, hogy soha ilyet nem tett. A hangsúlyt a nyugat-európai, illetve az USA orientációra helyezzük, de ez nem jelenti a Szovjetunióval és a szomszédos országokkal kialakított kapcsolatok elhanyagolását. Hazánk a szomszédok felé kiegyensúlyozott biztonságpolitikát kíván folytatni. Déli szomszédunkkal kapcsolatban kifejtette, hogy megértjük gondjait, s kijelentette, hogy nem érdekünk Jugoszlávia destabilizálása, akárcsak a közép-európai térség destabilizálása. Közös érdekünk, hogy az e térségben megfigyelhető változások békés úton menjenek végbe és az átalakuló európai viszonyok közepette együtt kell keresnünk a helyünket. A fejlett ipari országok is ezt várják tőlünk, különben lekezelnek minket és Európa hátsó udvarává válunk. Hangsúlyozta, hogy a Marković kormány példaértékű eredményeket ért el a gazdaság átalakításában. Kérte a számunkra is fontos tapasztalatok átadását. Kitért a magyar–jugoszláv történelmi kapcsolatokra. Hangsúlyozta, hogy a második világháború alatt és közvetlen utána elkövetett – részünkről elítélt – atrocitások közös tisztázása tehet bennünket igazi barátokká, amelyet nagyon akarunk. Rámutatott arra, hogy külpolitikai törekvéseink egyik legfontosabb alapelve az emberi és kisebbségi jogok biztosításának szorgalmazása. Hazánk a híd szerepét szánja a nemzeti kisebbségeknek, részünkről nincsenek kísérletek a nálunk élő kisebbségek asszimilálására. Mi nem látunk semmi veszélyt az itt élő horvát, szerb, szlovén kisebbségnek Jugoszláviával való kapcsolataiban. Kétoldalú viszonyunkban egészében eredményesnek ítélte a kisebbségi együttműködést, megemlítve, hogy egyes lépések – például a vajdasági magyar tömegtájékoztatási eszközök élén nemrég történt személyi változások – meg nem értést váltottak ki Magyarországon. Garanciának minősítette Ante Marković úr személyét arra, hogy biztosítani fogják a Jugoszláviában élő magyarok jogait. Áttekintést adott gazdasági helyzetünkről és részletesen ismertette a kárpótlási törvényjavaslatot, a privatizáció és reprivatizáció folyamatát. Kétoldalú gazdasági együttműködésünk eredményes alakulásának ismertetése mellett megemlítette az e téren jelentkező nehézségeket is. Javasolta, hogy a felmerült gondokat, akárcsak kapcsolataink jövőbeni alakulását – szakértők bevonásával – legközelebbi ülésén tekintse át a kormányközi Gazdasági Együttműködési Bizottság. Továbbá javasolta új, az európai

normáknak megfelelő kereskedelmi egyezmény aláírását. Szorgalmazta Jugoszlávia aktívabb szerepvállalását a regionális együttműködésben.

Ante Marković úr kifejtette, hogy Jugoszláviának is érdeke integrálódni Nyugat-Európába. A hazájában végbemenő változások végcélját egy hatékony politikai-gazdasági rendszer megteremtésében határozta meg, ahol a jogállamiság és szociális igazság érvényesül. Elmondta, Jugoszlávia jelenleg egy átmeneti szakaszban van. Ebben a szakaszban számos eredményt értek el (az infláció visszaszorítása, a kb. 8 milliárd US dollár devizatartalék, az export és import szinte teljes liberalizálása, a tulajdonszerkezet átalakulása, a bankrendszer szanálása, stb.). Úgy vélte egészében a jugoszláv gazdaság alkalmassá vált arra, hogy átfogó, európai szabadkereskedelmi övezet része legyen. Ugyanakkor rámutatott arra is, hogy ebben a szakaszban, olyan nem kívánatos jelenségekre is sor került, amelyek veszélybe sodorhatják az eredményeket. A többpártrendszer bevezetését követő választásokon ugyanis előtérbe kerültek a nemzeti nacionalista ellentétek, az ellenségkeresés egyes politikusok részéről. Kijelentette, Jugoszlávia érdekelt a Varsói Szerződés és a KGST békés felszámolásában, a stabilitás megőrzésében Kelet-Európában. Miniszterelnökünknek a népeink múltjával kapcsolatos fejtegetéseire reagálva elmondta, hogy a történelem folyamán elkövetett hibákat előítéletek nélkül el kell ismernünk és az új rendszer egyik feladata lesz az igazság kiderítése. Leszögezte, az emberi és a kisebbségi jogokat az ország demokratikus fejlődésének megfelelően kívánják biztosítani. Jugoszlávia nem zárkozhat fel Európához amennyiben ezeket a jogokat nem tudja garantálni. A jugoszláv kormány a humánus megoldások híve és az új rendszert kialakítva biztosítani kívánja az állampolgárok és kisebbségek jogait, továbbá olyan feltételeket kíván teremteni, amely között mindenki tetszése szerint fejezheti ki nemzetiségi hovatartozását. A vajdasági magyar tömegtájékoztatási eszközök élén bekövetkezett változásokra kitérve kifejtette, hogy ezek nem a magyarok ellen, hanem a tartományi tömegtájékoztatási eszközök ellen irányultak, amelyek nem engedelmeskedtek a jelenlegi rendszernek. A jugoszláv kormányfő érzékeltette, hogy nem (magyar) kisebbségi ügyről, hanem a mai szerb vezetés és az önálló, szabad sajtó közötti konfliktusról van szó. Leszögezte, hogy Jugoszláviának jó szomszédokra, nem ellenségekre van szüksége. Egyes szomszédoknál az átmenet nehezen, néha drámai módon megy végbe. Emiatt Jugoszláviára máris nagy nyomás nehezedik. Románia felől sokan át akarnak jutni Jugoszláviába (a jugoszláv–román határ román oldalán két-három napig is várnak a román turisták a bejutásra, több román állampolgár feketén dolgozik Jugoszláviában, kb. 600 román állampolgár kért menedéket, stb.). Hangsúlyozta, hogy gazdaságuk nem tudna eltartani egy nagyobb méretű menekültáradatot, ezért is érdekük, hogy minden szomszédjuk, valamint a Szovjetunió sikeresen oldja meg problémáit. Gazdasági együttműködésünket érintve két kérdést emelt ki; a kooperá-

ciós szerződéseket, és a magyar kereskedelmi aktívumot. Javasolta, hogy a közeljövőben lejáró kooperációs szerződéseink helyébe lépő új megállapodások legyenek gazdaságilag megalapozva, mert a múltban ez nem mindig volt így. Szorgalmazta a kereskedelmi forgalmunkban jelentkező nagy magyar aktívum csökkentését, amely véleménye szerint a magyar államnak a gazdaságból való visszavonulása és egyes vállalataink monopol-helyzete miatt következett be. Ante Marković úr részben elfogadta azt a magyarázatunkat, hogy ennek oka az is, hogy a jugoszláv vállalatok nem tudtak alkalmazkodni az új körülményekhez. A jugoszláv kormányfő indítványozta e kérdés alaposabb áttekintését a Gazdasági Együttműködési Bizottság legközelebbi ülésén (lehetőleg 1991. január első felében), s kölcsönösségi alapon szorgalmazta a nagyobb gazdasági nyitást, amely lehetővé tenné új minőségű kapcsolatok létesítését, s a forgalom, jelentős növelését. Ugyanakkor a jugoszláv tapasztalatok alapján a nagyobb fokú gazdasági nyitással együtt járó gyorsuló inflációra is figyelmeztetett. Egyetértett az új kereskedelmi egyezmény aláírására tett javaslatunkkal. A regionális együttműködésről Ante Marković úr elmondta, hogy Jugoszlávia érdekelt annak fejlesztésében, de nem tartja szükségesnek a Pentagonale új tagokkal való bővítést.⁷⁶⁷ A jugoszláv kormányfő felkereste Göncz Árpád köztársasági elnököt, aki többek között kifejtette, hogy aggódó figyelemmel kísérjük a jugoszláviai fejleményeket. Kijelentette, hogy hazánkban és a Jugoszláviában élő magyarságnak egyaránt érdeke, hogy Jugoszláviában békesség legyen. Köztársasági elnökünk utalt arra, hogy Magyarország Jugoszlávia valamennyi köztársaságával jó ideje kapcsolatokat ápol, és a jövőben is ezek elmélyítésére törekszik. A kisebbségi kérdést érintve Göncz Árpád úr rámutatott arra, hogy Magyarország érdekelt egy nemzeti kisebbségi charta létrehozásában, amely rögzíti a jogokat és a kötelességeket, egyúttal bárki részéről ellenőrizhető és számon kérhető.

A partner megbeszéléseken Jeszenszky Géza úr hangsúlyozta, hogy Magyarország valamennyi szomszédal jó és szoros viszonyra törekszik. Jugoszláviával jó ideje ezt a viszonyt – a többi szomszédhoz viszonyítva – a legkevésbé terhelte a kisebbségi kérdés. Nagy jelentőséget tulajdonítunk a kisebbségek hídszerepének és jogaik kölcsönös biztosításának. A kelet-európai átalakulások során jelentkező nehézségek is szükségessé teszik a közös erőfeszítéseket, s ebben a vonatkozásban is Jugoszláviával állunk a legjobban. Fenn akarjuk tartani a dialógust Jugoszlávia kormányával. Magyarország tiszteletben tartja Jugoszlávia népeinek döntését, az államszerkezet terén bekövetkező változásokat. A mindenkori jugoszláv kormánnyal akarunk tárgyalni a hatáskörébe tartozó kérdésekről. Ugyanakkor a velünk határos három köztársasággal, illetve néppel kívánunk együttműködni köztársasági hatáskörű kérdésekben.

⁷⁶⁷ Vö. a IV/1. fejezet irataival.

Számunkra egyaránt fontos a barátság Jugoszláviával és annak népeivel. Külügyminiszterünk reményét fejezte ki, hogy a jugoszláv kormányfő mostani látogatása meggyőzte a jugoszláv partnereket arról, hogy hazánk őszinte, jószomszédi viszonyra törekszik Jugoszláviával és a szövetségi szervek nem adnak hitelt azoknak az időnként jelentkező rágalmaknak, amelyek barátságtalansággal, déli szomszédunk belügyeibe való beavatkozással vádolják hazánkat. Milivoje Makšić úr láthatóan elégedetten vette tudomásul külügyminiszterünk fejtegetéseit. Közölte, megnyugodva térnek haza, jobban megismerték hazánk bel- és külpolitikáját, kétoldalú kapcsolataink fejlesztésére irányuló törekvéseinket. Egyetértett a nemzeti kisebbségek hídszerepével kapcsolatos véleményünkkel, és kijelentette: ne nyugtalankodjunk a Jugoszláviában élő magyar kisebbség jogainak biztosítása miatt, azok garantálását részükről nem tekintik taktikai lépésnek Magyarország felé. A Katona Tamás úrral folytatott megbeszélésen egyetértés mutatkozott meg abban, hogy illetékes belügyi szerveink működjenek együtt a menekültek ügyében és törekedjünk nemzetközi együttműködésre a kisebbségi kérdésben. A szerb nemzetiségű Milivoje Makšić az 1945 utáni atrocitásokkal kapcsolatban kiegészítő magyarázatot fűzött kormányfőjének fent említett reagálásához. Kijelentette, ebben a kérdésben nagyobb megértést, türelmet, bölcsességet várnak el tőlünk. Szerinte az ilyen kényes kérdéseket először minden népnek saját magának kell tisztázni. Javasolta, hogy a kérdés tisztázását a történészekre bízuk, ne terheljük meg vele kétoldalú kapcsolatainkat, mert ez problémákat okozna az együttműködésükben, negatívan hatna a demokratizálódási folyamatra és a kisebbségek helyzetére.

Milivoje Makšić úr szorgalmazta a gyakoribb külügyi konzultációkat és kérte, hogy Katona Tamás úr lehetőleg 1991 februárjában látogasson el Belgrádba. Kötetlen beszélgetés keretében Milivoje Makšić, Szokai Imrének elmondta: nem az intézményesítés a fontos, hanem állandó, nem formális kapcsolat létesítése és azok intenzív működtetése. A nagyköveteken keresztül komoly párbeszéd folytatható, s éljünk a miniszterek közötti közvetlen, telefonon lebonyolított véleménycsere lehetőségével. Gyakrabban tarthatnának informális egyeztetést a miniszterelnökök is. Szorosabb együttműködést kellene kialakítanunk az ENSZ-ben. Nincs olyan kérdés, amelyről ne tudnánk őszintén beszélni. Fontos lenne a részletes véleménycsere regionális kérdésekben, a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatainkról, az öböl-válságról, a kishatárforgalomról stb. A beszélgetésbe bekapcsolódó Bod Péter Ákossal együtt egyetértés volt abban, hogy intenzív együttműködést kellene kialakítani az energiával, illetve a gazdasági reformmal összefüggő kérdésekben. Jó lenne, ha a véleménycsere már az előkészítő fázisokban sor kerülne. Elvi megállapodás született, hogy Bod Péter Ákos mielőbb (esetleg már januárban) Szabadkán találkozna jugoszláv partnerével.

A tárgyalásokon kölcsönösen megállapítottuk, hogy kapcsolataink eredményesen fejlődnek és készségünket fejeztük ki azok további bővítésére. Számos nemzetközi kérdésben, az összeurópai folyamatok megítélésében azonos, illetve egymáshoz közelálló nézeteket vallottunk. A rendszerváltozásban felmerülő nehézségek jelentős része, azok megoldási módja gyakran azonos azzal a különbséggel, hogy Jugoszlávia gazdasági, hazánk pedig politikai téren jár előbb. Ez is megerősíti egymásrataltságunkat, valamint a tapasztalatcserék, találkozók szükségességét. Őszintén szoltunk a két ország belpolitikai életében és a kétoldalú kapcsolatokban megmutatkozó gondokról, nehézségekről, továbbá hasznos és nyílt eszmecserét folytattunk a nemzeti kisebbségek helyzetéről és az országaink között betöltött hídszerepéről. Megállapodtunk abban, hogy a kétoldalú gazdasági kapcsolatokat terhelő kérdésekben, az új együttműködési formák létrehozásában Magyarországon mielőbb kerüljön sor a Gazdasági Együttműködési Bizottság ülésére. Célszerűnek tartjuk, hogy a bizottság ülését az esedékes miniszterelnöki találkozó előtt tartsuk meg. Ante Marković úr hivatalos, kétnapos jugoszláviai látogatásra hívta meg Dr. Antall József urat, amit miniszterelnökünk köszönettel elfogadta. A találkozóra előreláthatóan 1991 márciusában kerül sor.

Budapest, 1990. december 17.

MNL OL XIX–J–I–j 1990 37. doboz

III/4. A HATÁRON TÚLI-MAGYAROK

114.

A Magyar Köztársaság Országgyűlésének határozata
a szomszédos országokban élő magyar nemzeti kisebbségek
helyzetéről
1990. május 24.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS 46/1990. (V.24.) O. GY. SZ. HATÁROZATA A SZOMSZÉDOS ORSZÁGOKBAN ÉLŐ MAGYAR NEMZETI KISEBBSÉGEK HELYZETÉRŐL (1990. MÁJUS 24.)

A Magyar Köztársaság Országgyűlése a szomszédos országokban élő magyar nemzeti kisebbségek helyzetét aggasztónak ítéli, és aggodalmát fejezi ki, hogy a nemzeti kisebbségekkel szembeni tolerancia hiánya, jogi igényeik elutasítása súlyosan veszélyezteti az egész térség demokratizálódási folyamatait és a jószomszédi kapcsolatok új alapokon történő kiépítését. Az Országgyűlés felhívja a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy – folytatva az országnak a nemzeti kisebbségek jogai nemzetközi és különösen európai szintű kodifikálására tett erőfeszítéseit – kezdeményezzen tárgyalásokat a szomszédos államok kormányaival a nemzeti kisebbségek jogainak védelméről szóló kétoldalú, illetve regionális szerződések kidolgozásáról. Ennek során támaszkodjék a legkorszerűbb európai kisebbségvédelmi egyezmények (például Ausztria, Olaszország és Jugoszlávia között) tapasztalatára és az alábbi elvekre:

- a Magyar Köztársaság elkötelezett az ENSZ Alapokmány céljai és elvei, az ENSZ keretében elfogadott emberi jogi dokumentumok, valamint a Helsinkai Záróokmányban foglalt elvek és az európai biztonsági és együttműködési folyamat keretében vállalt kötelezettségek tiszteletben tartása és a gyakorlatban való alkalmazása mellett;

- a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása nem képezheti egy állam kizárólagos belügyét, ezért szükséges, hogy az anyanemzetnek a nemzeti kisebbségek sorsa iránt érzett felelőssége és törődése szerződéses nemzetközi jogi keretet nyerjen;

- alapvető fontosságú a nemzeti kisebbségek identitásának védelme és fejlesztése, a térségben élő nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogainak törvényes biztosítása, a közéletben és saját ügyeik eldöntésében való részvételük, önszerveződésük

és önkormányzatuk keretei – így kulturális autonómiájuk – törvényes garantálása, a nemzetiségi igények kielégítése az anyanyelv használata, az oktatás, a kulturális élet, a vallásgyakorlás és a tájékoztatás terén.

A Magyar Köztársaság Kormánya a helsinki folyamat szellemében és vállalt kötelezettségei végrehajtásaként legyen kész kétoldalú szerződésekben garantálni az emberek és eszmék szabad áramlását, beleértve a nemzeti kisebbségek akadálytalan kapcsolattartását is. Nyújtson segítséget a szomszédos országokban élő magyar nemzeti kisebbségek igényeinek kielégítéséhez, és kérje ugyanakkor a szomszédos országok támogatását a Magyarországon élő nemzeti kisebbségek igényeinek kielégítéséhez.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése bírálattal illeti az elmúlt évtizedek hazai kisebbségpolitikai gyakorlatát, és felkéri az új Kormányt, hogy a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak – beleértve a megfelelő parlamenti képviselőket is – intézményes biztosítására terjesszen mielőbb javaslatot az Országgyűlés elé. A Magyar Köztársaság Országgyűlése kifejezi azt a meggyőződését, hogy az említett célok megvalósítása hozzájárul az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok regionális és egyetemes érvényesüléséhez, a Magyar Köztársaság és valamennyi szomszédja közötti jó viszony megteremtéséhez, a kelet-közép-európai térség békés együttműködésen alapuló demokratikus fejlődéséhez, az európai biztonság és stabilitás erősítéséhez.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 165–167. o.

Antall József miniszterelnök nyilatkozata
az országhatárokon kívül élő magyarságról
1990. június 2.

ANTALL JÓZSEF MINISZTERELNÖK NYILATKOZATA
AZ ORSZÁGHATÁROKON KÍVÜL ÉLŐ MAGYARSÁGGAL
KAPCSOLATBAN (INTERJÚ)
(1990. JÚNIUS 2.)

Riporter (Magyar Rádió): Miniszterelnök úr, az MDF ma tartott III. országos gyűlésén elmondott beszédében Ön azt mondta, hogy tizenötmillió magyar miniszterelnöke kíván lenni. Kifejténé pontosabban, hogy mit ért ezen?

Antall József: Nem jogi értelemben, hanem szellemi-érzelmi értelemben szóltam erről. Tehát arról szóltam, hogy nekünk nem igényeink vannak más állampolgárságú magyar nemzetiségű honfitársainkkal kapcsolatban, hanem hogy én személy szerint érzem magamat kötelezettnek arra, hogy lelki és szellemi értelemben magamra vállaljam azt a lelki-kulturális közösséget, amit a magyarság jelent, akár a mai Magyarországon, akár a szomszéd országok területén élőknek, akár a különböző korszakokban az elmúlt évszázadok során Magyarország területéről messzire jutottaknak.

Riporter (Magyar Rádió): Úgy gondolom, ennek mégiscsak lehet többféle „olvasata”. Az egyik például lehet az, hogy a miniszterelnök ezt éppen a trianoni békeszerződés évfordulóján mondja, amikor a közvéleményt megint erősen foglalkoztatja Trianon, a trianoni határok, a jelenlegi határok kérdése. Ha ennek valaki ezt az „olvasatát” veszi, akkor a dolog még negatív megközelítésben is szóba kerülhet, nem?

Antall József: Ezt csak akkor lehet negatív értelemben fölvetni, ha valaki szándékosan félre akarja magyarázni. Ezt félremagyarázni a lényegét véve nem lehet; a trianoni évforduló csak egy eseménynek a jelzője, dátuma, amikor az egykori történelmi Magyarország szétesett. Akkor vált a magyarságnak egyharmada – anélkül, hogy elhagyta volna szülőföldjét, elhagyta volna saját hazáját – idegen állampolgárrá.

Hangsúlyoztuk minden nyilatkozatunkban, hogy mi a helsinki Záróokmányt elfogadtuk; ez az jelenti, hogy a határok erőszakos megváltoztatására senki nem törekedhet, hiszen az az európai biztonsági rendszert, Európa népeinek békéjét, illetve a kialakult államközi viszonyokat sújtaná.

Az, hogy egy magyar kormánynak erkölcsi és lelki kötelezettsége felelősséget vállalni a tizenötmillió magyarországi minden tagjáért, nem jelent semmi mást, mint azt,

hogy nekünk ki kell állni emberi és kisebbségi jogaikért; meg kell keresni az útját annak, hogy támogassuk kulturális törekvéseiket, iskoláztatásukat, és mindent, ami ezzel összefügg. Nem mi vagyunk egyébként az egyetlen ország, amelyik felelősséget érez a határain kívül élő fiaiért.

Szeretném hangsúlyozni, hogy – ellentétben bárkinek bármiféle revíziós vagy irredenta gyanúsításával – ez az évforduló éppen arra alkalmas, hogy levonjuk a történelmi tanulságokat; levonjuk azokat a következtetéseket, amelyeknek alapján a történelem tényeit tudomásul vesszük; és egyben kinyilvánítjuk a felelősséget azokért az emberekért, akik éppen e történelmi döntés következtében lettek idegen országok állampolgárai, de akik a magyar nemzet lelki, szellemi, kulturális és nyelvi közösségében kívánnak maradni.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 191–193. o.

116.

A magyar Külügyminisztérium állásfoglalása
a romániai eseményekről
1990. június 15.

A KÜLÜGYMINISZTERIUMI ÁLLÁSFOGLALÁSA
A ROMÁNIAI (BUKARESTI) ESEMÉNYEKKE KAPCSOLATBAN

A Magyar Köztársaság kormányzata mély aggodalommal követi a politikai feszültség fokozódását a szomszédos Romániában; megdöbbenéssel értesült az ismételten tragikus erőszakba torkolló bukaresti eseményekről. Magyar részről már a marosvásárhelyi magyarellenes márciusi pogrom idején felhívtuk a román vezetés figyelmét arra, hogy Romániában fasisztoid erők szítanak gyűlölködést, igyekeznek lehetetlenné tenni a romániai magyarok, valamint politikai-érdekvédelmi szervezeteik működését, melyek pedig a románság józan erőivel összefogva a demokrácia megteremtésén munkálkodnak. Már akkor nyomatékosan megfogalmaztuk: a román kormány kötelessége az állampolgárai biztonságának, a demokratikus jogok gyakorlásának szavatolása, az erőszakhullám terjedésének megakadályozása. A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma önmérsékletre, politikai bölcsességre, toleranciára szólít fel, a további erőszakos cselekmények megakadályozása és a békés demokratikus kibontakozás érdekében.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 210. o.

117.

A magyar Külügyminisztérium közleménye
a Romániának átadott diplomáciai jegyzékről
1990. június 29.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM KÖZLEMÉNYE, SZÓVIVŐJE ÚTJÁN ROMÁNIÁNAK ÁTADOTT DIPLOMÁCIAI JEGYZÉKRŐL

A Külügyminisztériumban 1990. június 26-án Szokai Imre helyettes államtitkár diplomáciai jegyzéket⁷⁶⁸ adott át Románia budapesti nagykövetsége diplomatájának. A jegyzékben kifejezésre juttatják, hogy a Külügyminisztérium nem tartja kielégítőnek azt a tájékoztatást, amelyet a bukaresti eseményekkel kapcsolatban Petre Roman miniszterelnök adott az Antall József kormányfőnek és más külföldi személyiségeknek küldött levelében. A jegyzék emlékeztet a Külügyminisztérium 1990. június 15-ei állásfoglalására, amelyben elítélte a Bukarestben és korábban Marosvásárhelyen alkalmazott brutális módszereket, valamint felhívta a román hatóságok figyelmét nemzetközi szerződésekben foglalt és általuk önként vállalt normák és szabályok betartására.⁷⁶⁹ A jegyzék tartalmazza, hogy a magyar fél hiteles tájékoztatást, valamint a bűnösök megnevezését várja el a román féltől. A jegyzék név szerint is megemlíti több, a marosvásárhelyi pogrom után letartóztatott, román állampolgárt, akiknek a sorsáról a magyar fél ugyancsak tájékoztatást kér. A jegyzék kifejezi a magyar diplomácia készségét arra, hogy miniszterhelyettesi vagy államtitkár helyettesi szinten kétoldalú tárgyalásokat kezdjenek, akár napokon belül, bármely helyszínen.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 214. o.

⁷⁶⁸ A diplomáciai jegyzéknek (note) több formája ismeretes. Ebben az esetben valószínű szóbeli jegyzékről (Note Verbal/Verbal Note) van szó, és a magyar Külügyminisztérium nyomtatott fejlécű levélpapírára írták, nincs megszólítása, nincs tárgya. A szóbeli jegyzék alján feltüntetették a címzettet, aláírták vagy kézjeggyel látták el. A jegyzék bélyegzővel való ellátásában eltérő a gyakorlat.

⁷⁶⁹ Vö. a 116. számú dokumentummal *A magyar Külügyminisztérium állásfoglalása a romániai eseményekről* címmel. Keltezése: 1990. június 15.

118.

Ígyártó István, Miniszterelnöki Hivatal kormányfőtanácsosának
jelentése a Lembergben és Kárpátalján tett látogatásáról
1990. július 18.

Miniszterelnöki Hivatal
Magyar Kisebbségek Titkársága

Szigorúan Titkos!

JELENTÉS
AZ 1990. JÚLIUS 11–15. KÖZÖTT LEMBERGBEN
ÉS KÁRPÁTALJÁN TETT LÁTOGATÁSRÓL

I. Az általános politikai helyzet Lembergben

1.) A választásokat követő helyzetnek megfelelően a lemergi-terület⁷⁷⁰, különböző szintű tanácstestületeiben a Ruh-ba⁷⁷¹ tömörült nemzeti erők szereztek többséget, többé-kevésbé hasonló ehhez néhány más nyugat-ukrajnai terület képe is. Helyi értékelések szerint ennek fő okai a következők:

– Nyugat-Ukrajna és ezen belül elsősorban Galícia–Lemberg központtal történelmileg is az ukrán nemzeti progresszió letéteményese volt (az orosz fennhatóságú területekkel szemben itt kiépültek az első nemzeti-kulturális intézmények, kialakult egy ukrán értelmiségi réteg). A történelmi sorsfordulók során mindig is innen indultak ki a függetlenségi törekvések.

– A lengyel, majd a sztálini szovjet államhatalom függetlenségi törekvésekkel szembeni fellépése a lakosság nagy tömegeit sújtotta, különösen az utóbbi alkalmazta a széleskörű megtorlást a gyakran fegyveresen fellépő nacionalista csoportokkal szemben.

A Ruh-ba tömörült erők, melyeknek valódi tömegbázist csak a már említett térségben sikerült teremteniük, a választásokat felemás eredményként értékelik. Egyfelől a rövid idő alatt megszerveződő (bár voltaképp már 1976 óta tevékenykedő) ellenzék helyben komoly sikereket ért el, a kijevi parlamenti helyek csupán negyedének meg-

⁷⁷⁰ A lemergi-terület vagy lvivi-terület (Lvivcsina) Ukrajna nyugati részén található, amelynek központja Lviv. Területe 21 ezer km², népessége kb. 2,6 millió lakos. Ukrajna egyik legsűrűbben lakott része.

⁷⁷¹ Ukrán Népi Mozgalom (Ruh) egyik megalapítója Vjacseszlav Čornovil volt az 1980-as évek végén. Szeparatista és nacionalista mozgalom, amely célul tűzte ki Ukrajna függetlenségét.

szerzésével valódi áttörést nem sikerült végrehajtani, mely radikálisabb lépéseket eredményezhetett volna a köztársaság jövőjét illetően. így a Ruh a következő taktikát választotta:

- Az UKP⁷⁷² és az egész kommunista apparátus zavarait és bizalomvesztését kihasználva a parlamenti viták során igyekszik a többséget behajszolni a nemzeti érdekek következetes képviselésébe (szuverenitás)

- A Demokratikus Tömb-be⁷⁷³ tömörült ellenzék soraiba igyekszik vonzani az ingadozó pártonkívüli, illetve reform kommunista képviselőket.

- Lembergől kiindulva határozott propagandával népszerűsíti a Ruh, illetve az abból kinövő nemzeti pártok törekvéseit (első lépcsőben az ukrán nyelv, népi kultúra és hagyományok, történelmi személyek kultuszának erősítése, majd a kvázi ezekből a tradíciókból kialakult politikai erők propagálása).

- A nemzeti hagyományokat őrző és átmentő ukrán nyugati emigráció és annak anyagi erejének fokozott bevonása a politikai harcba.

Bár érzékelhető, hogy a Ruh-ot ugyanaz a sors fenyegeti, mint a hasonló tömegmozgalomként megjelenő kelet-európai ellenzéki szerveződéseket, mivel az ide tömörült erők (Zöldek, Memoriál, Ukrán Helsinki Bizottság) megtartották önálló arcukat. Az UHB [URP] Ukrán Köztársasági Párt⁷⁷⁴ néven párttá is alakult, rövidtávon biztosítja a pártállammal szembeni egységes fellépés kereteit, s vezetői addig, míg a mostanáig még alig, hogy megszerveződött pártok erőre nem kapnak, együtt kívánják tartani. Mivel a jelentés készítése idején kimondott ukrán szuverenitás határozat még korántsem jelenti azt, hogy az Ukrajnán belüli, illetve a Moszkva és Kijev közti hatalmi harc lezárult volna, több fontos jelenségre fel kell hívni a figyelmet:

- A törékenynek tűnő belső helyzet miatt az ellenzék óvatosan tájékozódik a szomszédos országok politikai erői felé, elsősorban a gazdasági kapcsolatok erősítése céljából, elkerülendő a litván helyzet kialakulását.

- Az ukrán szuverenitás ilyen radikális megfogalmazását az ellenzék véleményem szerint úgy érthette el, hogy az apparátust erősen lekötötte az SZKP kongresszusán zajló hatalmi harc.

⁷⁷² Az UKP az Ukrán Kommunista Párt rövidítése.

⁷⁷³ 1990 márciusában parlamenti és helyi tanácsi választásokat tartottak. A választások koordinálására a Ruh, az Ukrán Helsinki Bizottság, a Memoriál, a Sevcsenko Ukrán Nyelvi Társaság, a Zöld Világ Szövetség és más szervezet létrehozta a Demokratikus Tömböt, amelynek célja Ukrajna szuverenitása és a többpárt-rendszer létrehozása volt. A választások során a Demokratikus Tömb megszerezte a legfelső tanácsi helyeknek az egyharmadát, és megalakította az ellenzéki Néptanácsot. 1990. július 16-án az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Legfelső Tanácsa elfogadta Ukrajna függetlenségi nyilatkozatát.

⁷⁷⁴ Az Ukrán Köztársasági Párt (URP) az Ukrán Helsinki Csoportból vált ki L. Lukenyenko vezetésével 1990-ben.

– Ivaško személyével, akit a kongresszuson főtitkár helyettesé választottak⁷⁷⁵, Gorbacsovnak kettős célja volt: egyfelől az ukrán első titkári posztra, majd legfelsőbb tanácsi elnökké megválasztott névtelen apparatcsik⁷⁷⁶ és enyhén szólva alacsony kvalitású Ivaško nem veszélyezteti Gorbacsov hatalmát; másfelől ez a lépés gesztusként értékelhető az ukrán apparátus felé.

2.) Megbeszélés Jaroszlav Csernovillal.

Jaroszlav Csernovil a választásokat követően a lemergi terület képviselőtestületének elnöke és ukrán parlamenti képviselő lett. Hosszú éveket töltött börtönben korábbi politikai tevékenysége miatt. Józan, kiegyensúlyozott politikusnak tartják, aki sikeresen igyekszik mérsékelni az ellenzék radikálisait, ugyanakkor határozottan lép fel követeléseivel a parlamentben. Igen népszerű, sokak szerint Ő lesz az eljövendő Ukrán Köztársaság vezetője. A lemergi magyar szervezet közvetítésével nem hivatalos találkozót sikerült létrehozni vele, melynek előzménye, hogy Csernovil már korábban jelezte, hogy szeretne kapcsolatra lépni az MDF-el, illetve Antall Józseffel (még a magyarországi választások előtt).

A találkozó során a következő kérdések merültek fel:

a) Csernovil érdeklődött, hogyan reagálna Magyarország egy ukrán külképviselet felállítására, melyről már több szomszédos országgal tárgyalt (Varsó, Pozsony). Kompetencia hiányában kitérő választ adtam, de utaltam rá, hogy a két ország érdekeit jól szolgálná egy Nyíregyházán felállítandó kirendeltség a kishatárforgalom miatt.

b) Érdekelte, hogy hogyan fejlődhetnének Nyugat-Ukrajna és Magyarország gazdasági kapcsolatai (hasonló szellemű megbeszéléseket folytatott a már említett városokban). Jeleztem, hogy lennének lehetőségek, de ezeket a jelenlegi viszonyok korlátozzák.

c) A felmerült témák alapján javasoltuk (az LMKSZ⁷⁷⁷ vezetőjével), hogy Csernovil utazzon Magyarországra, hogy látogatása ne keltsen feltűnést, útjának indoka a Lemberg és Pécs közötti testvérvárosi kapcsolat lenne. Csernovil fölvetette, hogy mint parlamenti képviselőt a magyar parlament is meghívhatja.

d) Csernovil kifejezte, hogy az út legalkalmasabb időpontja augusztus vagy szeptember lenne.

⁷⁷⁵ Vladimir Antonivič Ivaško (1932–1994) az Ukrán Legfelsőbb Tanács elnöke volt 1990 júniusa és júliusa között.

⁷⁷⁶ Az apparatcsik a kommunista pártapparátus rendszerének hűséges és feltétlen kiszolgálója.

⁷⁷⁷ A Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége (LMKSZ) 1989. december 3-án alakult meg.

3.) LMKSZ

A Lembergi Magyar Kulturális Szövetség a Kárpátaljáról elszármazott, Lembergben tanult, dolgozott magyarokat szervezi tagjaivá. Elnöke (Ilku Marion József főiskolai tanár⁷⁷⁸, kinek jó kapcsolatai vannak az új helyi vezetéssel (több találkozót ő közvetített) és más kisebbségi szervezetekkel. A vele folytatott megbeszélés során a következőkre hívta fel a figyelmet:

- A Ruh taktikája túlzottan épít a nacionalista érzelmekre, melyeknek az ukrán társadalom fejletlensége miatt kiszámíthatatlan következményei lehetnek. Ráadásul ellentmondásos is ez a politika, mivel a mélyben keltett idegenellenesség mellett aktívan számít a külföldi (pl.: lengyel) segítségre.

- Pozitívnak tartja a magyar tapogatózásokat, ebben közvetítő szerepet vállal, mivel az a leembergi és a kárpátaljai magyarok ügyét szolgálhatja.

- A Ruh igen érzékeny Bukovina és Kárpátalja tekintetében, ahol nem elég erős, és ahol a közvélemény is érzéketlen az ukrán törekvésekre.

- Az LMKSZ 4500 körüli magyar bázison kb. 260 tagot számlál, gondjai meg egyeznek a hasonló magyar szervezetekéivel (infrastruktúra, helyiség stb.). Legfontosabb feladatuk az anyanyelv ügye, mivel a vegyes házasságok igen gyakoriak és a gyermekek egyáltalán nem, vagy csak rosszul beszélik a magyar nyelvet. A szervezet lapot ad ki, rendezvényei vannak és kapcsolatban áll magyarországi, kárpátaljai és más városokban (Kijev, Tartu) lévő magyar szervezetekkel.

II. Kárpátalja

Július 15-én a LMKSZ Tiszaújlakon közel tízezres tömeg részvételével igen jó hangulatú megemlékezést tartott a tavaly újra felavatott Rákóczi-emlékműnél⁷⁷⁹, melyen részt vettek a ruszin és román szervezet képviselői is. Itt röviden sikerült beszélgetni néhány vezetővel a következő kérdésekről:

- Örömmel fogadták a Titkárság újszerű felállítását és az immár eléggé kaotikus magyarországi kapcsolatok központibbá válását remélik. Felvetődött egy, a Titkárság munkáját segítő, határon túli magyarokból álló tanácsadó testület igénye.

⁷⁷⁸ Ilku Marion József (1933–2003) ukrainai magyar festő és grafikus, aki a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége alapítója és első elnöke volt.

⁷⁷⁹ A turulmadaras Rákóczi-emlékmű Tiszaújlak és Tiszabökény határában található, egy mesterséges dombon, amelyen a kuruc csapatok 1703. július 14-én a Tiszbecsi-révnél aratott első győzelmének emlékéül 1903-ban emlékművet állítottak. A tizennyolc méter magas oszlop felette egy kiterjesztett szárnyú turulmadár volt látható, csőrében kuruckardot tartott. Mindezt 1945 tavaszán lerombolták. 1989. július 16-án kerülhetett sor az emlékmű ünnepélyes újraavatására.

– Megerősítették, hogy a blokád létezik – bár nem nyíltan érzékelhető, inkább szórványos fellépésekről van szó – melyek okaként a kárpátaljaiak „passzivitása” húzódik meg a Ruh törekvéseivel szemben

– A kapcsolattartásban komoly gondot jelent, hogy nem tudnak forintot beváltani, ami a magyarországi tartózkodást ellehetetleníti. Érdeklődtek, nem lehetne-e egy forrást találni erre a célra, mivel ez az erdélyieket is érinti.

– A LMKSZ különféle hibák és személyi torzsalkodások miatt szétzilálódott; ezek gyökerét és okait tisztázni kell.

Összefoglalás:

Kiemelvén a Csernovillal folytatott megbeszélést – ennek alapján azonnali intézkedéseket szükséges tenni a meghívó és a tárgyalás szintjének és témáinak tisztázására: így a külképviselet és a gazdasági kapcsolatok kérdése ügyében konzultálni kell a Külügy-, az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium illetékeseivel. Szükséges tisztázni azt is, pontosan milyen források állnak rendelkezésünkre a határon túlról ideutazók itt tartózkodásának finanszírozására.

Budapest, 1990. július 18.

(Íjgyártó István)⁷⁸⁰

MNL OL XIX-J-I-j 1990 73. doboz

⁷⁸⁰ Íjgyártó István (1963–) a Központi Statisztikai Hivatal Népeségkutató Intézetének tudományos munkatársa 1988–1990 között, majd kormányfőtanácsos volt 1990 és 1992 között a Miniszterelnöki Hivatalban.

119.

Összefoglaló a Magyarok Világszövetségéről
az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában,
valamint Nagy-Britanniában
1990. augusztus 15.

Szigorúan Titkos!
Budapest, 1990. augusztus 15.
002297/1/1990
Készült:
2 példányban
1 pld. KÜM
1 pld. MVSZ⁷⁸¹

Tárgy: Az MVSZ tevékenysége, kapcsolatai az Egyesült Államokban, Kanadában és Angliában működő magyar egyesületekkel.

A Magyarok Világszövetsége 1989 őszétől hivatalosan bejegyzett, demokratikus, önálló társadalmi szervezetté alakult. A Közgyűlés új alapszabályt fogadott el, melynek értelmében „a Szövetség célja, hogy tevékenységével hozzájáruljon a külföldön és Magyarországon élő valamennyi, magát magyarnak valló, a magyarsághoz való tartozását kifejezni kívánó személy és szervezet kapcsolatainak létrehozásához és fejlesztéséhez”. A társasági törvényben megfogalmazottak szerint a Szövetségnek tagsággal kell rendelkeznie, s a tagoknak tagdíjat kell fizetniük. A Közgyűlést követően elkezdődött a tagság szervezése, valamint egy új, a korábbi értékeket megőrző, de a fejlődést magában foglaló, a változó helyzethez alkalmazkodó koncepció kidolgozása. A magyarországi belpolitikai változások, az új parlament és kormány megalkakulása a külföldön élő magyarok körében kedvező változást eredményezett. A korábban jobboldalinak minősített szervezetek, amelyek eddig mereven elutasították az MVSZ-szel való együttműködés minden formáját, egymás után jelezték kapcsolat felvételi szándékukat. Tagfelvételi kérelmüket azonban eddig nem nagyon adták be. Valószínű, hogy az MVSZ felső vezetésében bekövetkezett változások

⁷⁸¹ A Magyarok Világszövetségét (MVSZ) 1938-ban alapították a Magyarok II. Világkongresszusán, Budapesten.

(lemondott Bognár József elnök⁷⁸², nyugdíjba vonult Randé Jenő főtitkár)⁷⁸³ újabb impulzust adnak a kapcsolat felvételi szándékok erősödéséhez. Mivel a megváltozott bel- és külpolitikai helyzet nem teszi lehetővé a korábbi kapcsolati rendszer fenntartását és ápolását (nem használhatjuk a Külügyminisztérium infrastruktúráját, emiatt nehézkessé vált a kapcsolattartás, nincs külföldi képviselőtünk stb.). Új elvek megfogalmazása vált szükségessé. Ez jelenleg folyik. Anyagi lehetőségeink csökkenésével párhuzamosan visszaesett elsősorban az USA-ban és Kanadában az MVSZ-szel kapcsolatban álló azon egyesületek száma, amelyek tevékenységük folytatásához főként az MVSZ anyagi lehetőségeire támaszkodtak. A rendkívüli leszűkült költségvetés nem teszi lehetővé ajándéktárgyak, szöttek, porcelánbabák, stb. korábbi mennyiségben történő kiküldését, melyek jelentős bevételi forrást jelentettek az amerikai és kanadai egyesületek számára. Kapcsolataink az AMSZ-szel⁷⁸⁴, az egyik legnagyobb amerikai egyesület, az ehhez közel álló baráti társasággal, valamint lapjukkal az „*Itt-Ott*”-tal, bár Éltes Lajos egyetemi tanár⁷⁸⁵, a társaság tagja, az MVSZ választmányi tagja, valamint a William Penn Associationnal⁷⁸⁶ stagnál. A kapcsolatfelvételtől eddig mereven elzárkózó AMOSZ⁷⁸⁷ részéről érezhető tapogatózó informálódás. Az egyik legnagyobb kanadai magyar egyesülettel, a torontói Magyar Házzal⁷⁸⁸ aktivistái és vezetőségi tagjain keresztül tartunk kapcsolatot. Gazdasági területen jelentős személyiségek (Timár, Sarlós)⁷⁸⁹ közvetlenül kerestek kapcsolatot magyar szakemberekkel, az MVSZ lehetőségeit, segítségét nem vették igénybe. Az Angliai

⁷⁸² Bognár József (1917–1996) közgazdász, egyetemi tanár. A Magyarok Világszövetségének elnöke volt 1970 és 1990 között.

⁷⁸³ Randé Jenő (1922–) jogász, újságíró, diplomata. A Magyar Rádió és a Magyar Televízió munkatársa Budapesten, New York-ban és Londonban. 1968–1970 és 1974–1978 között a magyar Külügyminisztérium sajtófőnöke volt. Nagykövet Kairóban (1970–1974) és Bécsben (1978–1985), illetve a Magyarok Világszövetsége főtitkára volt 1985–1990 között.

⁷⁸⁴ Az Amerikai Magyarok Szövetsége (AMSZ) 1906-ban alakult meg.

⁷⁸⁵ Éltes Lajos (1938–) amerikai magyar egyetemi tanár, aki a II. világháború után az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. Az 1980-as években tagja volt a Magyarok Világszövetsége elnökségének és sokat tett a magyar és az amerikai egyetemek közötti tudományos kapcsolatok kiépítéséért.

⁷⁸⁶ A William Penn Associationt 1886-ban tizenhárom magyar szénbányász alapította Hazletonban, Pennsylvániában. 1979-ben fuzionált az American Life Insurance Association-nal (Bridgeporti Szövetséggel), 1980-ban az American Hungarian Catholic Society of Cleveland-dal, 1983-ban a Catholic Knights of St. George of Pittsburgh-gel. Célja a magyar kultúra megőrzése és terjesztése.

⁷⁸⁷ Az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége (AMOSZ) 1984-ben alakult meg.

⁷⁸⁸ A Magyar Ház (Hungarian Canadian Cultural Centre) Torontóban 1984-ben jött létre.

⁷⁸⁹ Timár András Károly és Sarlós András magyar származású kanadai üzletemberek, akik 1956. november elején hagyták el Magyarországot. Sarlós András Martin Brian Mulroney kanadai miniszterelnök magánvagyonát is kezelte.

Magyar Egyesületek Képviselő Bizottsága, melynek vezetője Romhányi László⁷⁹⁰ az MVSZ Választmányának tagja volt, az idei év elején, elsősorban személyi okok miatt, feloszlott. Új összefogó szervezet nem jött létre. Területi és távolsági okok miatt így az északi és déli magyar egyesületek külön-külön csoportot alakítottak, tevékenységüket összehangolják. Szövetségünknek jó kapcsolatai vannak az egyes egyesületek vezetőségi tagjaival, a kapcsolattartás azonban nehézkes, néha esetleges. Fenti gondjaink, problémáink megoldása, vagy legalábbis csökkentése a Magyarok III. Világtalálkozójának⁷⁹¹ megrendezésével párhuzamosan lehetséges, mivel a Világtalálkozóval egy időben kerül megrendezésre az a közgyűlés, amelyen a reményeink szerint tényleges tagság fogja megválasztani a választmányt, az elnökséget, és kitűzi a Magyarok Világszövetsége munkájának főbb alapelveit, irányait, lehetőséget adva ezzel a teljes megújulásra.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 2. doboz

⁷⁹⁰ Romhányi László (1944–2005) rendező a Jurta Színház igazgatója volt. 1985-ben kezdte szervezni a Népligetben a Jurta Színházat, amely 1987-ben nyílt meg. A Jurta Színház színdarabokat is előadott, emellett a magyar politikai ellenzék találkozóhelye lett. Az 1980-as évek végén „Kis Parlament”, illetve „Ellenzéki Parlament” jelzővel is illették. Romhányi László az Angliai Magyar Egyesületek Képviselő Bizottságának elnöke is volt.

⁷⁹¹ A Magyarok III. Világtalálkozója 1992. augusztus 1. és 21. között több helyszínen került sor, Magyarországon.

120.

Katona Tamás feljegyzése Kárpátalján tett látogatásáról
1990. augusztus 22.

Külügyminisztérium

Dr. Katona Tamás

Szigorúan Titkos!

Készült: 4 példányban

Kapják: Dr. Jeszenszky Géza

Szokai Imre

3. Területi Főosztály

Saját

FELJEGYZÉS

Tárgy: Dr. Katona Tamás Kárpátalján tett munkalátogatása

M. Voloscsuk úrnak, a Kárpátaljai Megyei Tanács elnökének meghívására 1990. augusztus 17–18-án munkajellegű látogatást tettem Ungváron, illetve Kárpátalján. Kíséretemben volt Dr. Mikecz Tamás, a 3. Területi Főosztály helyettes vezetője. Útban Ungvárra, találkoztam Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vezetőivel. László András, a megyei tanács megbízott elnöke beszámolt a Kárpátaljával folytatott eddigi gazdasági és kulturális kapcsolatokról. A megyei vezetés és a lakosság mély megdöbbenéssel vette tudomásul a szovjet vezetés döntését arról, hogy ideiglenesen felfüggesztik az 1989. január 13-i megállapodást, az egyszerűsített határátlépések rendjéről. Megkértem arra, hogy a magyar kormány és a Külügyminisztérium hasson oda, hogy a szovjet fél hatálytalanítsa az ideiglenes felfüggesztésről hozott határozatot. Rövid tájékoztatót adtam a Külügyminisztérium elképzeléseiről Kárpátalja és az Ukrán SZSZK vonatkozásában. Közöltem, hogy a magyar kormány nem fogadja el a szovjet kormány döntését az 1985. évi állapothoz való visszatéréshez. Beszéltem a Kárpátok–Tisza szubregionális együttműködés lehetőségéről. A megbeszélésen részt vett a Vám- és Pénzügyőrség és a Határőrség helyi parancsnoka. Záhonyban a határállomáson csatlakozott küldöttségünkhöz Páldi András kijevei főkonzul⁷⁹². Csapnál fogadott bennünket M. Voloscsuk, a Kárpátaljai Megyei Tanács elnöke, M. Krailo, a Kárpátaljai Megyei Tanács VB elnöke és I. Aboimov, a Szovjetunió magyarországi

⁷⁹² Páldi András 1992. március 21-ig vezette a Kijevei Magyar Főkonzulátust.

nagykövete. Ungváron még aznap este megkezdődtek a tárgyalások, Kárpátaljai részről a megbeszélésen részt vettek: M. Voloscsuk, M. Krailo, I. Aboimov és Fodó Sándor,⁷⁹³ a KMKSZ elnöke. Magyar részről Dr. Katona Tamás, Dr. Mikecz Tamás, Páldi András és László András, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tanács megbízott elnöke.

Voloscsuk úr tájékoztatást adott a magyar–kárpátaljai kapcsolatokról. Fontosnak tartotta a gazdasági kapcsolatok fejlesztését Szabolcs megyével és a külföldi tőke bevonását. Beszámolt a márciusi választásokról és az ukrán Parlament függetlenségi nyilatkozatáról, amely jogot ad a megyei és helyi szervezeteknek az önálló intézkedésekre. Kárpátalja belső helyzetével kapcsolatban beszélt az élelmiszerellátás gondjairól. Véleménye szerint túl gyorsan nő a lakosság jövedelme és ezzel nem tud lépést tartani a termelés. Kitért a nemzetiségek helyzetére. Szerinte a megye területén 40 nemzetiség él. A magyarok a legnagyobb létszámú nemzetiség, a lakosság 13,7%-a. A nemzetiségi kérdésben komolyabb problémák nem merültek fel. Negatívan szólt a KMKSZ bizonyos tevékenységéről, elsősorban a Ruh-hal való kapcsolatáról, amelyet a hivatalos hatalom nem támogat.

Felsorolta azokat a területeket, ahol a külföldi tőkebefektetések segítségével közösen tudnánk fellépni. Ezek; a turizmus, a szanatórium-ellátás; az ásványvíztermelés; a feldolgozóipar területe. A megyei tanács mellett létrehozta a Külgazdasági Bizottságot, amely koordinálja a fent említett feladatokat. Szorgalmazta, hogy a magyar fél közvetítsen a külföldi tőke behozatalában. Megemlítette, hogy a közeljövőben meghívják a Nyugatra emigrált kárpátaljaiak képviselőit és őket is felkérlik a külföldiek tőkebefektetéseinek ösztönzésére. Kiemelten szólt a határok kérdéséről. Kijelentette, hogy ellenzik a szovjet kormány bejelentését az egyszerűsített határátlépés rendjének ideiglenes felfüggesztéséről. Az augusztus 18-i tanácsülésen határozatot fogadnak el, amelyben kéri a szovjet kormánytól a felfüggesztés hatálytalánítását. A határátkelőhelyek kérdésében kijelentette, hogy a csapi–záhonyi átkelőhely embertelenül túlszűfolt, fejlesztéséről döntenie kell; ezzel kapcsolatban kormánybizottságot kell létrehozni. Szükségesnek tartja, hogy Luzsankán (Beregsuránynál) is önálló átkelőhelyet létesítsenek, vámhivatallal. Megemlítette, hogy szeretnének egy Kárpátalját bemutató kulturális-művészeti kiállítást szervezni a Szovjet Kultúra Házában. Létrehozták a Nemzetiségi Kapcsolatok Bizottságát, amelynek vezetője Veress Gábor⁷⁹⁴.

⁷⁹³ Fodó Sándor (1940–2005) kárpátaljai magyar nyelvész, egyetemi tanár, akinek kezdeményezésére alakult meg 1989. február 26-án, Ungváron a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ).

⁷⁹⁴ Veress Gábor (1932–2010) beregszászi újságíró, politikus pedagógus, aki sokat tett Beregszászért.

Válaszomban kifejtettem, hogy mindkét országban hármasként átalakulás megy végbe: politikai, gazdasági és szellemi. 45 év gazdasági hibáit nem lehet egyik napról a másikra eltüntetni, örülnünk kell a nemzeti öntudat ébredésének, de tapasztalataink arra intenek bennünket, hogy feléledhetnek bizonyos sovíniszta megnyilvánulások. Örömmel és ugyanakkor aggodalommal kísérjük a Szovjetunióban zajló folyamatot, örülnünk a demokratizálódási folyamatnak, de aggodalommal figyeljük a Szovjetunió dezintegrálódását, hiszen az ellenőrizhetetlen folyamatok veszélyeztethetik a demokratikus változásokat. A KMKSZ tevékenységét pozitívan értékeltem, minden támogatást megadunk, de nem akarunk helyettük gondolkodni; nekik kell dönteni az őket érintő kérdésekben. A határok kérdéséről megállapítottam, hogy itt a magyar kormány szeretne elkerülni mindenféle visszalépést az 1985-ös állapothoz. Tudatában vagyunk a nehézségeknek, ezeket meg kell oldani, de nem a régi beidegződésekkel, tiltással. A magyar fél azonnali tárgyalásokat javasol ebben a kérdésben. Annyi forintot biztosítunk a turistáknak, amennyire szükségük van, hogy ne kelljen meg nem engedett módon forintot szerezniük, ha a forintösszeg ellentétét a szovjet illetékesek garantálják, örülnénk a beregsurányi átkelőhely szovjet részről történő átépítésének, de ezt előzetesen egyeztetni kellett volna a magyar féllel. A kormányzat a vámőrség kezébe tette azokat a pénzeszközöket, amelyek a határátkelőhelyek kiépítéséhez szükségeltetnek. Egyetértettem Voloscsuk úrral a közös, sőt hármasként egyes vállalatok létrehozásában és a külföldi tőke bevonásáról tett ajánlatával. Fontosnak tartottam az önkormányzatok közötti kapcsolatok fejlesztését; a gazdasági kapcsolatok mellett különösen az emberek közötti személyes érintkezést. Véleményem szerint a határokat spiritualizálni kell. Felvettem a kárpátaljai különleges gazdasági övezet kérdését. E mögött nem politikai szándék húzódik meg, hanem ez lenne a legelőnyösebb megoldás a térség fejlesztésére. Az ungvári konzulátussal kapcsolatban megjegyeztem, hogy azt minél előbb létre kellene hozni és Nyíregyháza szovjet, vagy esetleg ukrán konzulátust kellene alakítani.⁷⁹⁵

A magyar kormány nem szeretné, ha a vasfüggöny a Szovjetunió határaitól tolna el, Ukrajnát és Kárpátalját nem lehet kizárni Európából. Fel kell vennünk az európai szokásokat, az emberi és kisebbségi jogok elismerését. A kisebbségek fogalmába a magyar kormány nemcsak a nemzetiségi és etnikai, hanem a politikai és vallási kisebbségeket is beleérti. Európába csak azok az országok kerülhetnek be, amelyek ezeket a természetes jogokat biztosítják állampolgáraiknak, örömdetes, hogy a Szovjetunióban is tanúi vagyunk ilyen folyamatoknak.

⁷⁹⁵ Ukrajna főkonzulátusa 1993-ban nyílt meg Nyíregyházán.

Konkrét feladatainkról:

1.) A világkiállítás; bevonni Kárpátalját.

2.) A görög-katolikus egyház kérdése.

3.) A pápa látogatása⁷⁹⁶ (Máriapócs, görög-katolikus központ; feltehetőleg Kárpátaljáról sok ember szeretne részt venni ezen a rendezvényen.)

Voloscsuk úr néhány megjegyzést tett az elmondottakhoz. Véleménye szerint az 1989-es megállapodásban a magyar fél vállalta a 30 rubel átváltását. Ezt a magyar fél nem biztosította.⁷⁹⁷ A csapatkivonással kapcsolatban megjegyezte, hogy célszerű lenne a hadseregtől megvásárolni az objektumokat és közös vállalatokat kellene létrehozni. Felvetette a munkácsi repülőtér bővítésének kérdését, ahol magyar cégek is részt vehetnének a rekonstrukcióban. Megemlítette, hogy a KMKSZ szervezésében kárpátaljai magyar diákok magyar egyetemekre és főiskolákra nyertek felvételt, Ő ezt személyesen jónak tartja, de ezt állami szinten kell megoldani. (A szovjet fél félreértette a különleges gazdasági övezetről szóló gondolatot és azt szabad kereskedelmi övezetként fogta fel. A félreértés tisztázódott.) A pápa látogatásával kapcsolatban megjegyezte, hogy nem szeretné kizárni a hívőket ezekről a rendezvényekről. Az egyházak bejegyzése eddig központilag, most helyi szinten történik. Jelenleg 17 templom épül Kárpátalján.

László András megjegyezte, hogy a magyar fél Lónya és Barabás esetében váltalta a határátkelőhely átépítését.

I. Aboimov nagykövet megállapította, hogy a magyar nemzetiségi kérdés példászerűen megoldódott, ezt a véleményt Budapesten is lehet hallani. Ebben nagy szerepe volt a helyi hatóságoknak is. A diákok ügyében megjegyezte, hogy azt állami szinten kell szabályozni.

Fodó Sándor megjegyezte, hogy a diákok felvételének ügyében nem a KMKSZ a „ludas”. A 43 egyetemi hallgató különböző magyar alapítványoktól kapja az ösztöndíjat, és így a szovjet szerveknek ezzel a kérdéssel nem kell foglalkozniuk.

Kárpátalján tett látogatásom szervesen illeszkedik bele abba külpolitikai koncepcióba, amelyet a magyar kormány kormányprogramjában megfogalmazott. A munka-

⁷⁹⁶ II. János Pál pápa első alkalommal 1991. augusztus 16. és 20. között látogatott el Magyarországra.

⁷⁹⁷ 1989. március 1-jén a magyar–szovjet határon négy határátkelőt nyitottak meg a kishatár menti személyiforgalom számára. Lásd erre vonatkozóan a 13/1989./III.12./ PM. számú határozatot *A Magyar Népköztársaság Pénzügyminisztériuma és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Minisztertanácsa mellett működő Állami Vám-ellenőrzési Főigazgatósága között a határt egyszerűsített rendben átlépő állampolgárok tárgyainak, belföldi fizető-eszközeinek és devizaértékeinek behozataláról és kiviteléről Budapesten, az 1988. december 22. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről* címmel. In: *Magyar Közlöny* 1989. március 12. 15. szám, illetve a 11/1989./III.12./ PM. számú határozatot *A magyar-szovjet közös államhatáron új határátkelőhely megnyitásáról és vámúttá nyilvánításáról* címmel. In: *Magyar Közlöny* 1989. március 12., 15. szám.

jellegű látogatás – azon kívül, hogy tájékozódunk a kárpátaljai vezetés álláspontjáról – lehetőséget adott, hogy informálódjunk a moszkvai, ukrán és kárpátaljai vezetés között meglévő véleménykülönbségekről, a magyar nemzetiség helyzetéről, a ruszin szövetség törekvéseiről. Világossá vált, hogy bizonyos feszültség létezik a kárpátaljai helyi hatalom és a KMKSZ között. A kárpátaljai vezetés – a központi moszkvai hatalom befolyására – még részben a régi klisékben gondolkodik, de már megfogalmazódnak új kezdeményezések az együttműködés kérdésében. Az egyszerűsített határátlépés ügyében a kárpátaljai vezetés szövetségünk és ezt ki tudjuk használni. Göncz Árpád köztársasági elnök szeptember végi⁷⁹⁸ és Jeszenszky Géza külügyminiszter októberi szovjetunióbeli tárgyalásaihoz⁷⁹⁹ az e látogatáson megfogalmazott elképzelések jó alapot biztosítanak.

Budapest, 1990. augusztus 22.

Katona Tamás⁸⁰⁰

MNL OL XIX-J-1-j 1990 72. doboz

⁷⁹⁸ Göncz Árpád 1990. szeptember 27. és 29. között hivatalos megbeszélést folytatott Kijevben, illetve találkozott az ukrán kulturális élet vezető személyiségeivel, látogatást tett Kárpátalján, találkozott a Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetségének vezetőivel.

⁷⁹⁹ Erre vonatkozóan lásd a 18. számú dokumentumot *Monori István, a Külügyminisztérium főosztály-vezetőjének témavázlata Jeszenszky Géza és Eduard Sevardnadze tárgyalásához* címmel. Keltezése: 1990. november 2.

⁸⁰⁰ Kézírással.

A Külügyminisztérium állásfoglalása a kelet-közép-európai régióban megnyilvánuló nemzeti és etnikai feszültségekről
1990. december 5.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM ÁLLÁSFOGLALÁSA
A KELET-KÖZÉP-EURÓPAI RÉGIÓBAN MEGNYILVÁNULÓ
NEMZETI-ETNIKAI FESZÜLTSÉGEKKEL KAPCSOLATBAN

A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma aggodalommal tapasztalja, hogy Közép- és Kelet-Európa számos országában a rendszerváltozás, a kibontakozó demokrácia, az európai értékközösséghez való csatlakozás folyamatával párhuzamosan a nemzeti, etnikai feszültségek kiéleződése, a nemzeti kisebbségek elleni támadások, a velük szemben alkalmazott jogkorlátozások, a fennálló határok és államalakulatok Helsinki szellemét sértő erőszakos megváltoztatására irányuló követelések, sovinszta jellegű szervezkedések nyernek mindinkább teret. Különösen aggasztó mindez akkor, ha ezek a törekvések némely kormányzatok politikájának hallgatólagos vagy tevőleges támogatását élvezik.

Magyarország Külügyminisztériuma abból indul ki, hogy az összeurópai folyamatok kibontakozása és az egységes Európa felépítése szempontjából elengedhetetlen feltétel, hogy a nemzeti kisebbségi jogok biztosítása, az emberi dimenzió megfelelő kezelése – mint minden állam belső stabilitásának, az államok közötti kapcsolatok fejlődésének, és így módon az egész kontinens biztató jövőjének alapvető tényezője – a biztonság katonai és gazdasági elemeivel egyenlő súllyal essen latba a különböző államok bel- és külpolitikájában.

A Külügyminisztérium – miközben leszögezi, hogy a Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért – ismételten megerősíti a magyar külpolitika feltétlen elkötelezettségét amellett, hogy az ENSZ Alapokmánya, a Helsinki Záróokmány, az európai biztonsági és együttműködési folyamat további dokumentumai célkitűzéseit és alapelveit átfogóan, az elvek mindegyikét egyaránt szem előtt tartandónak és feltétel nélkül kötelező érvényűnek tekinti.

Szilárd meggyőződésünk, hogy az államok szuverenitásának és területi épségének biztosítását célzó intézkedések, valamint az emberi jogok és szabadságjogok érvényesítésére és gyakorlására irányuló törekvések nem mehetnek egymás rovására. Minden olyan kétértelmű megnyilatkozás – különösen felelős politikusok részéről –, amely más államok nehézségeit kihasználva a nemzeti kisebbségek egyéni és kollek-

tív jogainak biztosítását nem a jogállam megteremtésével kívánja szavatolni, felelőtlen politikaként értékelhető. A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma a leghatározottabban visszautasít és elítél minden ilyen törekvést. Magyarország mindezen gondok megnyugtató megoldásának útját a demokratikus viszonyok megteremtésében, a nemzeti önrendelkezési jog érvényesítésében, az arra épülő, az emberi jogokat és alapvető szabadságjogokat feltétel nélkül tiszteletben tartó politikában, valamint a nemzeti, az etnikai, a vallási, a nyelvi és egyéb kisebbségek egyéni és kollektív jogainak maradéktalan biztosításában látja. Ez teszi lehetővé az érintett államokban a helyzet európai értékrend szerinti konszolidálását, és a veszélyes válságócok kialakulásának megelőzését.

A Magyar Köztársaság, mint eddig, a jövőben is – önként vállalt nemzetközi kötelezettségeivel, valamint belső jogrendjével összhangban – azért tevékenykedik, hogy az államok közötti nézeteltérések békés eszközökkel, tárgyalások útján rendeződjenek, Közép- és Kelet-Európában a stabilitás elemei erősödjenek, a térség államaiban a szabadság és az egyenjogúság eszméi diadalmaskodjanak, megteremtve ezáltal az európai egység, a nemzetközi egyetértés és együttműködés nélkülözhetetlen feltételeit.

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. 338–339. o.

122.

Rejtjeltávirat Bonnból. A Németországi Szövetségi Köztársaság
kormánya óvatos álláspontot képvisel az etnikai kisebbségi jogok
biztosítása kérdésében
1990. december 7.

314. SZÁMÚ REJTJEL TÁVIRAT

KÜK Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Bonn

Azonosító: Bon20451

Érkezett: 1990. december 7. 13:09

Készítette: Ta.

Ellenőrizte: *Aláírás*⁸⁰¹

A nagykövetség az elmúlt napokban, összefüggésben Petre Román miniszterelnök bonni látogatásával kapcsolatos jelentő feladatainkkal, több tájékozódó megbeszélést folytatott a Kancellári Hivatal, a Külügyminisztérium, a CDU/CSU és FDP⁸⁰² parlamenti frakciók vezető politikusaival. Ezeken beszámoltunk a Romániában és más szomszédos országokban élő magyar nemzetiségű kisebbségek sorsának jobbitására irányuló törekvéseinkről. A beszélgetések alkalmával külön hangsúlyt fektettünk a román vezetéssel a kérdésről folytatott eddigi sikertelen tárgyalásaink bemutatására.

A témával összefüggésben kapcsolataink az alábbiakra hívták fel a figyelmünket:

Az NSZK kormánya az ismert okok miatt – a német egyesülés nemzetközi feltételei, Odera–Neisse határ végleges elismerése⁸⁰³, a Lengyelországban, Csehszlovákiában és Romániában élő német kisebbség – óvatos álláspontot képvisel az etnikai

⁸⁰¹ Kézírással.

⁸⁰² Német Szabaddemokrata Párt (Freie Demokratische Partei – FDP) liberális párt a Németországi Szövetségi Köztársaságban.

⁸⁰³ Az 1969-ben, a Németországi Szövetségi Köztársaságban hatalomra került Willy Brandt meghirdette az „Ostpolitik-ot” és hozzákezdett a szocialista táborba tartozó országokkal a kapcsolatok rendezéséhez. A II. világháború következtében Lengyelországhoz kerültek német területek. NSZK és Lengyelország közötti kapcsolatok normalizálódtak az 1970. december 7-én, Varsóban aláírt szerződéssel, amelyben a felek elismerték az Odera–Neisse-határ fennálló és jövőbeni sérthetetlen-ségét. A szerződés az európai enyhülési folyamat egyik mozzanata volt.

kisebbségi jogok biztosítása kérdésében. A kisebbségek jogainak megnyugtató rendezésére a kétoldalú lehetőség mellett, mint pl. német–szovjet és német–lengyel alapszerződések, elsősorban multilaterális alapon; az EBEÉ keretében, az Európa Tanács és részben az EK közreműködésével törekednek. Úgy látják, hogy a magyar nemzetiségű kisebbségek kulturális és etnikai jogainak biztosítására, különösen Romániában továbbra is kedvezőtlenek a feltételek. Ennek jeleként értékelték a legutóbbi sikertelen magyar–román külügyi államtitkár helyettesi konzultációkat, a magyar–román kapcsolatokban jelenleg is zajló éles sajtóvitát, továbbá a magyar és román kormány között a magyar nemzetiség ügyében meglévő súlyos ellentéteket⁸⁰⁴. A Kancellári Hivatalban és a Külügyminisztériumban sem számolnak azzal, hogy a romániai magyarság ügyében a román kormány álláspontja rövidtávon megváltoztatható lenne, még akkor sem, ha a jövőben is következetesen ragaszkodunk a magyar–román kapcsolatok normalizálása feltételeként a magyar kisebbség helyzetének rendezéséhez. A magyar–román kisebbségi vitában ezért járhatóbb és középtávon eredményes politikának ítélnék, ha a magyar kisebbségekkel kapcsolatos külpolitikai törekvéseinkben a többoldalú, multinacionális fórumokra helyeznénk a hangsúlyt és megkísérelnénk a kétoldalú viták élet elvenni.

A multinacionális lehetőségek közül kiemelkedőnek ítélik az EBEÉ folyamatot, annak ellenére, hogy a párizsi csúcs azt is bebizonyította, hogy a nemzetiségi kisebbségek jogai átfogó rendezésében az EBEÉ továbbra is csak korlátozott lehetőségekkel rendelkezik.

Az NSZK kormánya, továbbra is támogatja azon törekvéseinket, hogy a magyar nemzetiségek számára a koppenhágai kisebbségi jogokkal foglalkozó szakértői értekezleten elfogadott dokumentum alapján biztosítsák Romániában a magyar nemzetiség jogait. Változatlanul támogatják az EBEÉ keretében 1991-ben egy európai kisebbségi charta kidolgozását. Rámutatnak azonban arra, hogy ez a dokumentum is kompromisszumos tartalmú lesz és valószínűleg nem lesz alkalmas az európai kisebbségek kulturális, etnikai és kollektív jogainak átfogó, végleges rendezésére.

Növekvő szerepet játszhat a jövőben itteni értékelés szerint a kisebbségi jogok kérdésében az Európa Tanács. A román kormánnyal való nemzetiségi vitáinkban ezért az NSZK KÜM-ből kapott tájékoztatás szerint jobban kellene kihasználnunk a román vezetésnek azt a szándékát, hogy 1991-ben az ET-ben megfigyelői státuszt akarnak kapni, később pedig az ET teljes jogú tagjává kívánnak válni. A romániai magyar kisebbség helyzetét is javítaná, ha Magyarország az ET tagjaként aktívabban lépne fel az általános emberi és szabadságjogok maradéktalan biztosításáért és ennek valamennyi intézményi feltétele kialakításáért Romániában.

⁸⁰⁴ Lásd erre vonatkozóan a III/3. fejezetet, a magyar–román kapcsolatokról.

Partnereink úgy ítélik meg, hogy a kollektív nemzetiségi jogok követelésével szemben a jelenlegi román kormány annyira mereven kötelezte el magát a nacionalista mozgalmak oldalán, hogy visszalépésre, illetve magatartásnak megváltoztatására nincsen esély. Az Iliescu vezetést ezért semmi féle engedményre rávenni nem fogjuk tudni, követeléseinkkel csupán még komolyabb ellenlépésre készítetjük.

Helyesebbnek látszik éppen ezért, ha az általános demokratikus követelményekkel szembesítenénk a román vezetést már csak azért is, mert – partnereink szerint – ebben valamennyi nyugat-európai ország egységes támogatását megkapnánk. Kollektív nemzetiségi jogok követelését viszont Francia- és Spanyolország – sajátos belső helyzetük következtében – érthetően nem kívánják felvállalni. A magyar kormány ezért ez irányú követeléseinknek egységes nemzetközi támogatására sajnos nem számíthat.

Lássa: II. Területi Főosztály

Határon túli magyarok

IV. Területi Főosztály

Láttam: *Aláírás*⁸⁰⁵

Intézkedtem: *Aláírás*⁸⁰⁶

MNL OL XIX-J-1-j 1990 2. doboz

⁸⁰⁵ Nem olvasható kézírással.

⁸⁰⁶ Ua.

123.

Katona Tamás jelentése
az aradi magyar–román tárgyalásokról
1990. december 19.

JELENTÉS A VICTOR STĂNCULESCU ROMÁN HONVÉDELMI
MINISZTERREL FOLYTATOTT TÁRGYALÁSRÓL
(ARAD, 1990. DECEMBER 19.)

Victor Stănculescu honvédelmi miniszter 1990. december 19-re sürgős találkozót kért magyar partnerétől. A magyar honvédelmi miniszter elfoglaltsága miatt a konzultáción való részvétellel a kormány engem [Katona Tamást] bízott meg. A közel kétórás eszmecsere román oldalon részt vett még a katonatisztból elnöki tanácsadóvá emelt Ion Talpeș.⁸⁰⁷

November 19-én azzal a megbízatással utaztam Aradra, hogy – amennyiben lehetséges – felmérjem, szükséges-e a román fél által szorgalmazott magyar kormánynyilatkozat kiadása. A román kormány tud- és akar-e tényleges garanciákat adni nyilatkozatunk félremagyarázásának, illetve újabb magyarellenes támadásra történő felhasználásának elkerülésére. Egyúttal világos és átfogó képet, közvetlen tájékoztatást kívántam kapni a romániai belpolitikai helyzetről, a hatalmi viszonyokról és Stănculescu tábornok esetleges terveiről.

A miniszter tájékoztatott, hogy a hadsereg védőszárnyai alá vette Sütő Andrást⁸⁰⁸ és Tőkés Lászlót⁸⁰⁹, teljes mértékig gondoskodik személyi biztonságukról. A velük folytatott telefonbeszélgetés alapján Stănculescu jónak ítéli helyzetüket. A gondoskodásért köszönetét mondtam a miniszternek.

⁸⁰⁷ Ion Talpeș (1944–) román katonatiszt, aki 1990 júliusa és 1992 áprilisa között a román köztársasági elnök tanácsadója volt miniszter-helyettesi rangban.

⁸⁰⁸ Sütő András (1927–2006) erdélyi magyar író. 1980-tól a Ceaușescu-rezsim betiltotta műveinek megjelenését, így 1990-ig csak Magyarországon tudott publikálni. Ebben az időszakban a román Securitate megfigyelte és zaklatta. 1990. március 19-én a marosvásárhelyi pogromok idején („Fekete március”) a Romániai Magyar Demokrata Szövetség székházának ostromakor elveszítette a bal szemét.

⁸⁰⁹ Tőkés László (1952–) református lelkész. 1986-ban segédlelkész, majd lelkész Temesváron. 1988 és 1989 között bírálta a Ceaușescu-rendszert, a Romániában élő magyar kisebbség elnyomását, a romániai falurombolást, ami miatt a Securitate állandó megfigyelés alatt tartotta. 1989. december 16-án a román hatóságok és a Securitate emberei deportálni akarták Tőkés Lászlót, akit összegyűlt hívei megvédték. A tiltakozás tömeges méretű lett és a kommunista rezsim elleni tüntetéssé terebélyesedett. A katonaság átállt a tüntetők oldalára és kitört Romániában a kommunizmus ellenes forradalom.

1991 januárjában Stănculescu eleget kíván tenni magyarországi meghívásának. Az alkalmat felhasználva tájékozódni óhajt a magyar–francia katonai tárgyalások tapasztalatairól, Chevènement védelmi miniszterről⁸¹⁰ szerzett benyomásokról. Stănculescu jövő év márciusára hívta meg francia kollegáját Bukarestbe.

Ezzel összefüggésben hangsúlyoztam, hogy jó lenne megeremteni más területeken is a személyes kontaktusok bővítésének és erősítésének lehetőségeit. Ilyen értelemben igen jó szolgálatot tenne új határátkelőhelyek nyitása, amely a lakossági érintkezések könnyítése mellett előnyösen hatna az áruforgalom területén is.

Ezzel egyetértve, Stănculescu a kétoldalú kapcsolatokból a bürokratikus akadályok elhárításának szükségességét emelte ki és a közvetlen vállalatközi kapcsolatok intenzív fejlesztését szorgalmazta. Véleménye szerint a magyar–román viszony normalizálását a két országnak saját eszközeivel és lehetőségeivel kell elérnie, nincs szükség közvetítőkre. Jó példája a kölcsönös megértésnek és együttműködésnek az 1989. decemberi események során tanúsított magyar magatartás, amikor Magyarország biztosította a román hadsereg „hátát”, s amely csak ezt követően koncentrálhatta figyelmét teljes egészében a belső eseményekre. A tábornok szerint kívánatos lenne megakadályozni mindazon szándékok érvényesülését, amelyek a két ország kapcsolatait szélesebb keretekben igyekeznek illeszteni.

Javasoltam, hogy a nyitott kérdések megoldásához vezető úton első lépésként az ismert német és francia példa alapján készítsük el a vitás kérdések leltárát. Mi őszintén óhajtjuk a normalizálást és ebben mindenkor partnerek akarunk és tudunk lenni. Nem áll érdekünkben, hogy egy elszigetelt, gondoktól szabdalts Románia legyen a szomszédunk. Érdekünkben áll, hogy Románia olyan demokratikus jogállammá váljon, ahol minden állampolgár joga biztosított. Készek vagyunk közreműködni Románia viszonylagos nemzetközi elszigeteltségének oldásában. A súrlódások ellenére relatív helyzeti előnyünkkel, készséggel támogatjuk Romániát az európai közeledésben. Igény esetén, lehetőségeinkhez mérten segítséget adunk egy tartós demokratikus rend létrehozásához. Alapvető magyar érdek az is, hogy a folyamatok Romániában mindenkor kiszámíthatók legyenek. De azt is látjuk, hogy nem minden román politikai személyiség óhajtja a magyar–román kapcsolatok problémamentesítését; számtalan esetben érthetetlen akadályokba ütköznek kezdeményezéseink, különösképpen a bukaresti Külügyminisztériumban. Zavaróan hat, hogy pragmatikus hozzáállás hiányában, fontos ügyek megoldatlanok maradnak.

Ennek okait Stănculescu részint abban látja, hogy a román Külügyminisztérium új munkatársai még nem tudták teljes mértékben átvenni az új stílust, a régi káderek

⁸¹⁰ Jean-Pierre Chevènement (1939–) francia politikus, aki 1988. május 12. és 1991. január 29. között Franciaország védelmi minisztere volt.

viszont képtelenek alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. A hadsereg azonban kész politikai szerepvállalásra a magyar–román kapcsolatok alakításában, ehhez máris megfelelő alapot teremtenek a jó és problémamentes személyes, illetve hadseregközi kapcsolatok. A miniszter utalt arra, hogy országában egyesek gyanakvással szemlélik a két ország közeledését, vagy azok egyes intézményei közötti kapcsolatok szorosabbra fogását. A közeledés azonban – meggyőződése szerint – alapkövetelmény. Tárgyalni kell, bizonyítani Európának képességünket és készségünket a gondok felszámolására. Ehhez kapcsolódóan vetette fel, 1991 januárjában az Európa Tanács ismét napirendre tűzi Románia megfigyelői tagságának ügyét. Reményét fejezte ki, hogy a hátralévő időben semmi olyan zavaró esemény nem következik be a kétoldalú kapcsolatokban, amely a magyar–román viszonyt ismét a nemzetközi érdeklődés homlokterébe állítja. Nem sérelmezik Magyarország Európa Tanács tagságát, de fájlalják, hogy Románia ugyanakkor nem nyerhetett tagságot ebben a fontos európai intézményben.

Utaltam a felvételi követelményekre, arra az alapfeltételre (szabadon választott parlament, helyi önkormányzatok, piacgazdaság, emberi jogok, kisebbségi jogok), amelyet Magyarország ugyan teljesített, de mégis kapott jogos bírálatokat, mivel nem tudta megoldani a szórvány etnikai települések parlamenti képviselétét.

E mulasztást önkormányzati választások révén részben már pótoltuk, s az általános megoldást a következő parlamenti választások hozzák majd el. Stănculescu a magyar parlamenti képviseleti rendszerrel szembeállította az – érvelése szerint – ezt meghaladó román gyakorlatot, ahol a RMDSZ mellett valamennyi kisebbség egy-egy képviselője is helyet kapott a parlamentben.

Szükségessnek tartottam a fentiekre vonatkozóan hangsúlyozni, hogy a magunk részéről határozottan elkülönítve kezeljük a kisebbségi jogokat és a nemzeti kisebbségi jogokat. Tisztázni szükséges valamennyi kategória tartalmát és biztosítani azok teljes körű érvényesítését.

Stănculescu szerint az említett jogokat Romániában ma még nem tudják értelmezni. Ehhez alapvető szemléleti változásra lenne szükség, ami valójában az ország elemi érdeke, ha Románia ténylegesen el akar jutni Európába.

Jelezttem, mi úgy látjuk, Románia demokratizálásában a katonák szerepe nem ért véget, a hadsereg idővel kulcsszerephez juthat, egyedüli biztosítéka lehet a demokrácia irányába való haladásnak. Mellette fontos szerepet tölthet be az önkormányzat intézményének megteremtése. Romániában esetleg egy svájci típusú berendezkedés jelentheti a jövőbeni államszervezet alapjait.

Stănculescu közvetlen reagálásában azt emelte ki, hogy ehhez a román társadalomnak a svájciakra jellemző gondolkodásig kellene eljutnia. Rámutatott arra is, hogy az önrendelkezés kifejezés a politikai kultúra jelenlegi szintjén a román közvéleményben az elszakadás szinonimájaként jelenik meg.

Nyíltan Stănculescu tudomására hoztam, hogy magyar részről szívesen segítenék őt, aki a magyar–román kapcsolatok meghatározó egyénisége. Azon kérdésemre, hogy milyen lépésekkel mozdíthatnánk elő a kétoldalú viszonyban meglévő feszültségek oldását és felszámolását, közölte, hogy a magyar kormány jelentessen meg a sajtóban támogató közleményt a román forradalom évfordulója alkalmából. A közlemény tartalmába nem kíván beleszólni, kérése csupán az, hogy a magyaros stílusban megfogalmazott nyilatkozat támogassa a romániai demokratizálási törekvéseket, ő maga rendelkezik azzal a befolyással, hogy ezt követően a Külügyminisztériumot rávegye egy pozitív tartalmú reagálás kiadására. Stănculescu felajánlotta közvetítését az általam javasolt leltár elkészítésében is. Kijelentette: az egyéb vitás ügyek megoldásában is tud közvetíteni. Sokirányú kapcsolatrendszerére, befolyására példaként említette, hogy a RMDSZ jelzése alapján humánus bánásmódra utasította a hadsereg vezetését a nemzetiségi és a különböző felekezeti katonákkal szemben. Feladatának tekinti a lelkiismereti szabadság teljes biztosítását. Ilyen okok miatt találkozott Hargita és Kovászna megye egyházi vezetőivel, fogadta Bukarestben az amerikai hadsereg főlelkészét, tárgyalási időpontot rögzített a bukaresti főrabbi-val és a kis létszámú muzulmán közösség vezetőjével. Elrendelte a hadseregben az istentisztelet szabad gyakorlását is. Állandó a kontaktus az államfővel, a miniszterelnökkel és a külügyminiszterrel, folyamatos a kapcsolata a RMDSZ vezető tagjaival, név szerint Domokos Gézával⁸¹¹, Király Károllyal⁸¹² és Verestőy Attilával.⁸¹³ Nem ad hitelt a magyar vonatkozású álhíreknek, ezek mögött szembeállításra törekvő erőket sejt. Ilyen értelemben vetette fel Verestőy előtt azt a valótlanságot, miszerint a RMDSZ utasítására Marosvásárhelyen titokban összeírják a román katonatisztek adatait. (Megjegyzem, bukaresti nagykövetségünknek Stănculescu korábban Kolozsvárt jelölte meg helyszíneként.)

A kormánynyilatkozat közzétételére vonatkozó kérésére válaszképpen elmondtam, hogy elkészítettük annak tervezetét. Az ügy számunkra nehéz, de nem lehetetlen. Egyértelműen nehéz megtenni azok kedvéért, akik eddig teljesen merev magatartással eredménytelenségre ítélték a tárgyalásokat. Nem szeretnénk szívességet tenni

⁸¹¹ Domokos Géza (1928–2007) erdélyi magyar író, műfordító. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség egyik alapítója és első elnöke volt 1993-ig.

⁸¹² Király Károly (1930–) romániai magyar közgazdász és politikus. Az 1989. évi romániai forradalom után megválasztották a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának alelnökévé. Részt vett a Romániai Magyar Demokrata Szövetség megszervezésében. 1990 márciusában („Fekete március”) a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának alelnökeként nyomást gyakorolt a Maros menti rendőrség és katonaság vezetőire, hogy védjék meg a magyarokat és az RMDSZ székházát. 1990 májusától 1991 decemberéig a román Szenátus tagja volt.

⁸¹³ Vö. a 95. számú dokumentummal *Jeszenszky Géza feljegyzése Verestőy Attila, romániai szenátorral folytatott megbeszéléséről* címmel. Keltezése: 1990. augusztus 15.

egy olyan kormánynak, melynek miniszterelnöke még kórust is vezényelt december 1-én, a gyulafehérvári emlékűnnepségen. Természetesen nincs akadály, ha ezzel segítjük a magyar–román kapcsolatokat és személy szerint Stănculescu tábornok pozícióit. Előzetesen azonban tisztázni szükséges, hogy a közleményt nem forgatják ki, nem értelmezik egy ellenséges politikával szembeni kapitulációnak. Kíváncsún tartjuk, hogy a gesztusért cserébe a román kormány részéről gesztust kapjunk.

Stănculescu határozott álláspontja szerint nem áll fönn a ki forgatás és egyéb alantas célokra való felhasználás lehetősége. Románia jelenlegi bonyolult helyzetében a magyar közlemény kiforgatása rendkívül súlyos hiba lenne. A nyilatkozat kerülje a nevesítést, mert egy ilyen helyzet a megnevezett személyt óhatatlanul támadásoknak szolgáltatná ki. A közlemény kiadásával a magyar fél egyértelműen a két nép megbékéléséért küzdőket segítené.

Nyilatkozattervezetünkkel kapcsolatban megjegyezte, hogy abból feltétlen célszerű bizonyos megfogalmazások elhagyása. Nem elfogadható, ha abban szerepel a „határainkon túl élő magyarság” és a „Románia népei” formula. Emiatt ugyanis újabb támadások érnék őt, mint ahogy már támadták a magyar–román katonai tárgyalásokról megjelentetett közleményben megfogalmazott, tartalmilag tisztázatlan kollektív jogok szerepeltetése miatt. Nem óhajt kockáztatni, a hatalom részese kíván maradni. A maga részéről sajnálatosnak minősítette, hogy bizonyos fogalmak a román társadalomban allergiás tüneteket váltanak ki. Ehhez annyit fűztem hozzá, hogy magyar részről mi sem tudunk bizonyos magyar érzékenységtől eltekinteni.

A súlyos romániai helyzetre hivatkozva Stănculescu vissza-visszatérően szorgalmazta a magyar kormány-közlemény kiadását. Figyelemre méltóan sajátos logikával Magyarország részéről „úri magatartást”, gesztust kért. Ily módon – szerinte – eloszlik számos olyan kétely, bizonytalanság, ellenséges érzület, amelyek a magyar szándékok őszinteségét kérdőjelezi meg. Stănculescu szerint egyébként mindkét országban fellelhető a 45 évnyi diktatúra maradandó tudati öröksége. Magyar részről példaként parlamentünk elnökének nemzeti ünnepi táviratát említette, mint olyat, amely marxista frazeológiát tükröz és Romániában egyértelműen a Komintern 1923. évi RKP hoz intézett direktívájának tartalmára és szellemiségére emlékeztet. Sajnálatosnak tartottam a gesztusértékű cselekedet félreértelmezését. Bár más összefüggésben, de némileg bíráló éllel hozta szóba a gyulai román nyelvű oktatás ellentmondásos helyzetét.

Stănculescu álláspontja szerint egy esetleges magyar kormánynyilatkozat határozottan segítené a romániai demokrácia kibontakozását. Ismételt rákérdezésem ellenére sem adott határozott választ arra vonatkozóan, hogy közzététel esetén számíthatunk-e gesztusra román részről. Ennek valószínűségét ugyan nem zárta ki, de egyben érzékeltette annak minimális lehetőségét a román társadalom „delíriumos

állapotára” utalva. Biztatásképpen mindehhez annyit fűzött, hogy személy szerint ő szorgalmazni fogja a megszakadt külügyi tárgyalások folytatását.

Tájékoztatást adtam parlamentünk döntéséről, hogy Magyarország egészségügyi kontingenst küld az öbölbe. Jeleztem, ugyancsak döntés született, szükség esetén Magyarország technikai leszállást biztosít az amerikai és más európai katonai gépek számára az öbölbeli ENSZ akció esetén. Stănculescu természetesnek tartja a légtér kinyitását. A román kormányhoz az amerikaiak ilyen kéréssel ez ideig nem fordultak.

Budapest, 1990. december 21.

*Katona Tamás*⁸¹⁴

MNL OL XIX-J-1-j 1990 83. doboz

⁸¹⁴ Kézírással.

IV. MAGYARORSZÁG ÉS A PENTAGONALE, VALAMINT A FORMÁLÓDÓ VISEGRÁDI EGYÜTTMŰKÖDÉS

IV/1. A PENTAGONALE

124.
A Miniszterelnöki Hivatal tervezete a Pentagonale
kezdeményezés politikai dokumentumáról
1990. július 25.

AZ ÖTOLDALÚ KEZDEMÉNYEZÉS POLITIKAI DOKUMENTUMA

Tervezet

1.) Az ötoldalú Kezdeményezés létrehozásának indítékai:

Az ötoldalú Kezdeményezés egy újszerű együttműködési forma közös erőfeszítésekre, annak figyelembe vételével, hogy új korszak van kialakulóban, Európában. Folytatása annak a korábbi négyoldalú együttműködésnek, amely 1989. november 10–11-én Budapesten került létrehozásra Olaszország, Ausztria, Jugoszlávia és Magyarország között. Az ötoldalú forma Bécsben született 1990. május 20-án, Csehszlovákia csatlakozásával.

Az együttműködés alapjául az alábbiak szolgálnak:

a.) Az öt ország közötti együttműködés már kialakult hagyományai, és kétoldalú kölcsönös együttműködései;

b.) A kelet–nyugati kapcsolatokban végbement nagyjelentőségű változások az összes ezzel összefüggő tényező pozitív, történelmi jellegű változásai;

c.) Azok a forradalmi változások, amelyek a közelmúltban zajlottak le a közép- és kelet-európai országokban, különösen Magyarországon és Csehszlovákiában.

2.) Az ötoldalú Kezdeményezés követendő céljai:

Az ötoldalú Kezdeményezés hozzájárulás a biztonság és stabilitás megteremtéséhez, a régi rendből az újba való átmenet érdekében, az alábbi eszközökkel:

a.) A parlamenti demokrácia és az emberi jogok közös értékein alapuló, kölcsönösen előnyös partneri viszony strukturálnak kiépítése és erősítése;

b.) Együttműködés meghatározott témákban több közép-kelet-európai ország között, kihasználva egymást kiegészítő jellegüket és szomszédos fekvésüket;

c.) Hozzájárni, földrajzilag körülhatárolt keretein belül, a kisebbségek problémáinak a fennálló határokon belül történő megoldásához, addig is, amíg ezek a témák szélesebb körű jogi szabályozást nem nyernek a Helsinki folyamat és az Európai Tanács keretében;

d.) Hozzájárulás a demokratikus intézmények megszilárdításához, a gazdasági újjáépítés és fejlesztés ügyéhez;

e.) Az új Európa építésében való általános részvétel előmozdítása. Ez a folyamat felgyorsult a demokratikus változásokat és különösen azt követően, hogy szabad választásokra került sor néhány tagországban;

f.) Kapcsolatok létesítése más regionális csoportosulásokkal.

3.) A csoport sajátosságai:

Az ötoldalú Kezdeményezés egy sokkal szélesebb európai architektúra összetevője. Ezzel összefüggésben az öt résztvevő ország elismeri az EBEÉ alapvető szerepét egy tartós európai béke és biztonsági rend, igazságosság és együttműködés kiépítésében, és különös jelentőséget tulajdonítanak az Európai Közösség és más európai szervezetek tevékenységének.

Az ötoldalú Kezdeményezés, így módon egy olyan szintű együttműködést képvisel, amely elősegíti azt, hogy azokat a tagországokat, amelyek még nem tagjai az EK-nak, vagy irányába törekednek, közelebb vigye az Európai Közösséghez

Az ötoldalú Kezdeményezés földrajzilag körülhatárolt: a közép-kelet-európai térségre terjed ki, ami szoros kapcsolatokat és egybe fonódásokat, a közös érdekek széles kiterjedését biztosítja számára. Más szomszédos államok, akár kormányzati, akár regionális szinten, szintén bekapcsolódhatnak konkrét kezdeményezésekbe, különösen a környezetvédelemmel kapcsolatban. Ugyanakkor bátorítani kell más regionális társulások létrehozását Észak és Dél- Kelet felé, amelyekkel gyümölcsöző együttműködési kapcsolatokat lehet kialakítani.

4.) Az együttműködés egyes területeinek körülhatárolása:

Az ötoldalú Kezdeményezésnek nincsenek merev intézményi keretei, rugalmasnak, pragmatikusnak kell lennie. A különböző akciókat vagy az összes, vagy csak néhány résztvevő tag valósítja meg.

Az ötoldalú Kezdeményezésnek tekintettel kell lennie a rendkívül gyorsan zajló európai eseményekre, ezért folyamatosan korszerűsíteni kell eszközeit és céljait, hogy lépést tarthasson a gyors fejlődésből következő általános helyzettel.

Az ötoldalú Kezdeményezés az öt résztvevő ország közös érdeklődésére számot tartó konkrét és cselekvésorientált programjainak a megvalósítására összpontosítja figyelmét, különösen a közlekedés, környezetvédelem, energia problémák, kis- és közepes méretű vállalatok együttműködése, tudományos és technológiai együttműködés, tájékoztatás és távközlés, valamint oktatás, kultúra és idegenforgalom területén.

Az ötoldalú Kezdeményezés tervezi rendszeres eszmecserék folytatását az öt tagállam között politikai természetű és közös érdeklődésre számot tartó kérdésekben. Amikor csak lehetséges, közös kezdeményezéseket kell fogyanatosítani az egyes tagállamok vonatkozó nemzetközi kötelezettségei által megengedett mértékig.

5.) Parlamentek közötti és nem-kormány szintű együttműködés:

Az öt tagállam kormányai támogatják parlamenti képviselők részvételét az ötoldalú Kezdeményezésben. Ennek érdekében kapcsolat felvételre kerül sor a parlamentek elnökeivel, hogy bemutassuk nekik az ötoldalú Kezdeményezés céljait, és hogy biztosítsuk a parlamentek támogatását ezen törekvéseknek.

Az öt tagállam kormányai ugyancsak támogatják az öt ország nem-kormány szintű szervezetei és intézményei közötti kapcsolatokat.

6.) Összegező állásfoglalások

Az öt tagállam kormányai mély megaláztatással nyugtázzák a Hetek houstoni csúcstalálkozójának Nyilatkozatát, amely üdvözölte a Közép- és Kelet-európai regionális együttműködésre irányuló legutóbbi kezdeményezéseket, amelyek pozitívan járulnak hozzá a térség gazdasági haladásához és stabilitásához.

Az öt tagállam kormányai ugyancsak üzenetet kívánnak intézni valamennyi EBEÉ tagországhoz, hangsúlyozva azt a tényt, hogy az ötoldalú Kezdeményezés csúcserkezte 1990. augusztus 1-jén kerül megrendezésre, pontosan a Helsinkii Záróokmány 15. évfordulóján, hogy ezzel is nyomatékot adjanak annak a sajátos kapcsolatnak, amely egy ilyen szubregionális együttműködési formát és az EBEÉ folyamatot, mint egészet összeköti.

Budapest, 1990. július 25.

OTM Antall-hagyaték 19. doboz

125.

A Miniszterelnöki Hivatal összeállítása a Pentagonale
1990 és 1992 közötti időszakban tervezett munkaprogramjáról
1990. július 25.

A NEMZETI KOORDINÁTOROK TANÁCSKOZÁSÁN MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT.

Tervezet
1990. július 21.

Ötoldalú Kezdeményezés
Munkaprogram
(1990–1992)

Az 1989 novemberében tartott budapesti találkozón történt megalakulásuk⁸¹⁵ óta az ötoldalú kezdeményezés munkacsoportjai és azok megfelelő alcsoportjai több ízben üléseztek, és megállapodásra jutottak mind az azonnal megvalósítandó konkrét programokról, mind pedig a közös akciók jövőbeli programjairól.

Munkájuk eredménye a következő:

I. Közlekedés

A munkacsoport megállapodott a meghozandó intézkedésekről, a követendő fontossági sorrendről a szárazföldi, légi, valamint a tengeri és belvízi közlekedés vonatkozásában, kellő figyelmet fordítva a környezeti vonatkozásokra.

1.) Közúti közlekedés

Az öt ország megállapodott négy fő közlekedési folyosó elsődlegességében, melyek megvalósítására egyedi terveket választottak ki.

a) Trieszt–Ljubljana–Budapest: az egyes autópályákra vonatkozóan az elvégzendő munka pontos részletezése jelenleg folyik, a munkálatokat augusztus 1-ig szükséges elvégezni annak érdekében, hogy csatolni lehessen ehhez a dokumentumhoz.

b) Bécs–Budapest–Belgrád

c) Linz–Graz–Zágráb–Adriai-tenger

⁸¹⁵ Magyarország, Jugoszlávia, Olaszország és Ausztria miniszterelnök-helyettesi és külügyminiszeri szintű találkozóján 1989. november 11–12-én, Budapesten létrejött a négy ország együttműködése, az Adria–Duna Program (Quadragonale), amelyhez 1990-ben csatlakozott Csehszlovákia, és így jött létre a Pentagonale. Az együttműködés 1991-ben, Lengyelország belépésével Hexagonálévá alakult.

d) Prága–Budapest–Zágráb–Adriai-tenger|

Minden autópálya építési terv összhangban lesz a nemzetközi szervezetek keretében elért megállapodásokkal, valamint a Transz-Európai Autópálya (TEM) tervével.

A csoport jóváhagyott egy közös nyilatkozatot a veszélyes áruk szállításáról is. A közúti közlekedéssel kapcsolatos közös munka tovább folytatódik azzal a céllal, hogy kezdeményezze a fenti tervek kivitelezését, illetve új tervek készítsenek elő a prioritást képező folyósókkal kapcsolatban.

2.) Vasúti közlekedés

Az öt ország megállapodott hat alapvető folyosó elsődlegességében, melyekre vonatkozóan egyedi terveket választottak ki azonnali kivitelezésre. A munkacsoport már elfogadott egy szabvány műszaki leírást, amit a tervek gyakorlati továbbvitele során kell használni, beleértve azokat a dossziékat is, amelyek tartalmazzák a kiemelkedő munkákkal kapcsolatos valamennyi műszaki adatot (vonalvezetés, nyomvonalak száma, becsült költségek, működési adatok, üzemeltetési sajátosságok, stb.)

a) Bécs–Tarvisio–Trieszt–Velence (Az elvégzendő munka leírása minden egyes vasúti folyosó vonatkozásában most van előkészítés alatt a közlekedési munkacsoportban, és augusztus 1-jéig el kell készülnie, hogy csatolni lehessen ehhez a dokumentumhoz.)

b) Trieszt–Ljubljana–Budapest

c) Bécs–Budapest–Belgrád

d) Verona–Innsbruck–München–Prága

e) Linz–Graz–Zágráb–Adriai-tenger

f) Prága–Budapest–Zágráb–Rijeka

A csoport megállapodott konténer-vonatok bevezetéséről is, mindenekelőtt, Budapest és Trieszt között. (Bécs–Trieszt és Budapest–Zágráb–Trieszt vonalak.)

A vasúti közlekedéssel kapcsolatos közös munka folytatódik azzal a céllal, hogy kezdeményezze a fenti tervek kivitelezését, és hogy új tervek készítsenek elő ugyanazon elsődleges folyósókkal kapcsolatban.

3.) Légi közlekedés

A csoport mélyrehatóan tanulmányozott több tervet alábbi területekre vonatkozóan:

a) régiók közötti légi közlekedés

b) kereskedelmi pilóták oktatása és kiképzése

c) együttműködés és az üzemeltetés összehangolása a légi közlekedési irányítási központok közötti. (Ennek egyebek között azt is eredményeznie kellene, hogy csökken a zsúfoltság és a torlódások száma, nevezetesen a Klagenfurt–Villach térségben.)

d) egy közös repülésirányító kiképzési központ létesítése

e) együttműködés a repülőterek területén.

A tanácskozások tovább folytatódnak azzal a céllal, hogy fontossági sorrendben kiválasszák a lehető legrövidebb időn belül kivitelezendő legmegfelelőbb terveket.

Olaszország már pozitív döntéseket hozott az átrepülési engedélyezésekkel kapcsolatos döntések egyszerűsítésére vonatkozóan.

4.) Tengeri és belvízi utak

A csoport megállapodásra jutott a következő fő irányvonalakkal kapcsolatban azzal a céllal, hogy meghatározzanak egy nagyon közeli jövőben megvalósítandó közös programot:

a) együttműködés Olaszország és Jugoszlávia észak-adriai kikötői között annak érdekében, hogy magukhoz vonzzák és növeljék az áruk áramlását a tagok között és más országokkal;

b) a vasúti hálózat összekapcsolása komphajó járatokkal;

c) a tengeri és belvízi közlekedésre vonatkozó szabályozások összehangolása;

d) együttműködés a tengeri turizmus terén, a vonatkozó szabályozások összehangolása és egyszerűsítése útján.

II. Távközlés

A munkacsoport befejezett egy prioritási programot a távközlés terén megvalósítandó együttműködésre vonatkozóan. Ad hoc albizottságok kaptak megbízást arra, hogy dolgozzák ki a már azonosított programokat.

Az albizottságok szintjén néhány tagország jóváhagyta a következő programokat:

a) Száloptikai regionális hálózat (CEBIN). A terv száloptikai kábel hálózati távközlési rendszer kiépítését tartalmazza a résztvevő országokon keresztül, annak a lehetőségével, hogy ezt bekapcsolják a már meglévő, vagy tervezett európai és világméretű száloptikai hálózatba.

b) Regionális műhold rendszer. A tervezet egy fejlett átviteli rendszer kiépítését tartalmazza, amely összeköti a résztvevő államokat, más szomszédos országokra való kiterjesztés lehetőségével. A rendszer többfunkciós távközlési célokra, valamint tudományos célokra is használható (földmozgások érzékelése, stb.)

A következő tervek még megfontolás tárgyát képezik:

Öt kiszolgáló központ létesítése, melyek segítségével a tagországbeli felhasználók a legfejlettebb távközlési szolgáltatások bő választékához jutnak hozzá;

Oktatási és kiképzési programok műszaki és marketing témákban;

Mozgórádió adás szolgálat (900 Mhz)

A közös munka a távközlés terén tovább folytatódik a fenti tervek végleges jóváhagyása, illetve megvalósításuk megkezdése érdekében.

III. Környezetvédelem

A munkacsoport május 27–29-i bécsi ülésén jóváhagyott egy közös nyilatkozatot a környezetről, körvonalazva az együttműködési politikát az alábbi területeken:

A környezeti megfigyelések és adatrendszerek összehangolása;

Hulladékfeldolgozás;

Nukleáris biztonság;

Nemzetközi környezetvédelmi parkok.

A csoport hat alcsoportot állított fel, melyek a következőkkel foglalkoznak:

a) a környezeti monitoring és adatrendszerek összehangolása;

b) hulladékkezelés;

c) nukleáris biztonsági

d) nemzetközi természeti parkok;

e) együttműködés katasztrófák utáni segítségnyújtásban;

f) környezet és energia;

A következő programok nyertek elfogadást:

a) A környezeti megfigyelések és adatrendszerek összehangolása: az Ausztriai Szövetségi Környezeti Hivatal előterjeszt egy vizsgálati rendszert az adatközpont számára. Ennek a rendszernek a jogi alapjaira vonatkozó végleges döntés 1990. augusztus 6-a után kerül meghozatalra. Tervbe vették, hogy ez az adatrendszer együttműködik az Egyesült Államok támogatásával Budapesten létesítendő Közép- és Keleti-Európai Regionális Környezetvédelmi Központtal. Már aláírásra került egy megállapodás az Olasz Környezetvédelmi Minisztérium és az ausztriai HASA⁸¹⁶ között, hogy módszertani alapot nyújtson a program számára.

b) Hulladék kezelési első lépésként a program előíranyozza egy feldolgozó üzem felállítását Jugoszláviában (55.000 tonnás évi kapacitásig), a környező térségek igényeinek kielégítésére. A hulladékkezeléssel foglalkozó állandó albizottság 1990. október 26. körüli időpontban fog ülésezni. Ez az ülés fog foglalkozni a veszélyes hulladékok és más hasonló kérdések problémáival.

c) Nemzetközi természeti parkok létesítése: Tarvisio (Olaszország, Ausztria és Jugoszlávia) és Fertő-tó (Ausztria és Magyarország) mellett. A Fertő-tó térségében lévő nemzetközi park tervezése előrehaladott stádiumban van. Ugyanez mondható el a gyakorlati előkészületekről. Jelenleg folyik a szükséges területátadási szerződések véglegesítése.

A tarvisioi Alpokban létesítendő park terve még tanulmányozás alatt van.

⁸¹⁶ A HAS-A program adatbázisok összehasonlításával, illetve az adatok elemzésével foglalkozik.

A következő programok vannak még megfontolás alatt:

Az Isonzo–Soca folyómeder megóvása. Ez egy kísérleti program, amely alapul szolgálhat jövőbeni hasonló programokhoz.

Megállapodások kötése információk cseréjéről nukleáris balesetek, vagy rendkívüli helyzetek esetén, és hasonló kérdésekről.

Együtműködés, valamint természeti vagy ember által okozott katasztrófák elhárítása és segítségnyújtás területén. Jelenleg vizsgálják vonatkozó megállapodások kötésének lehetőségét.

A környezet és az energia kérdéseivel foglalkozó albizottság következtetéseket fogalmazott meg az energia terén megvalósítandó szoros együttműködésről, mind a megőrzés, mind, pedig tiszta energia technológiák tekintetében. Jelenleg vizsgálják az ez irányú információk cseréjével foglalkozó közvetítő ügynökség létesítésének kérdését.

A közös munka folytatódik a környezeti szektorban azzal a céllal, hogy kezdeményezzék az elfogadott programok kivitelezését és a még megfontolás alatt álló programokat kidolgozzák.

IV. Kis- és közepes méretű vállalatok

A csoport megállapodott, hogy továbbra is hangsúlyt kap a kis- és közepes méretű vállalatok közötti együttműködés. A munkacsoport a jövőben foglalkozik a gazdasági együttműködési egyéb, általánosabb problémával is, nevezetesen az ipari infrastruktúra átalakításának kérdésével.

A csoport az alábbiakban állapodott meg:

a) 1991 második felében Budapesten kiállítást és szemináriumot rendeznek az ötoldalú Kezdeményezés keretében, melyek középpontjában azok az együttműködési területek állnak, amelyeken közös kezdeményezések folynak, és amelyek jó alkalmat nyújtanak a résztvevő országok közötti érintkezésre minden területen.

b) Létrehozzák és kifejleszteneik egy naprakész információs hálózati rendszert, amely a kis és közepes méretű vállalatok számára olyan gyakorlati eszközt jelent, amelyen keresztül legfrissebb információkhoz juthatnak általános és egyedi témákban (gazdasági, műszaki, jogi vagy igazgatási síkon) az öt ország ipari szektorára vonatkozóan.

c) Szakmai, oktatási és kiképzési programok megvalósítása jelenleg kiválasztás alatt álló szektorokban.

d) Mélyreható tanulmány elkészítése a műszaki előírások és szabályozások harmonizálásáról, akadályok csökkentéséről vagy felszámolásáról az öt ország közötti viszonyban.

e) Ugyancsak megállapodás született arról, hogy mindegyik résztvevő ország tájékoztatja a többieket a kis és közepes méretű vállalatok együttműködése számára meglévő és előre látható forrásokról. Kapcsolatba lépnek az öt országban meglévő különböző banktársaságokkal, hogy tanulmányozzák egy vagy több találkozó megszervezését az illetékes bank intézmények közötti együttműködés kibontakoztatása érdekében.

A közös munka folytatódik a kis és közepes méretű vállalatok szektorában azzal a céllal, hogy kezdeményezzék az elfogadott programok megvalósítását, és hogy kidolgozzák a még megfontolás alatt álló programokat.

V. Tudományos és technológiai kutatás

A tudományos és technológiai csoport munkáját konkrét témákra irányította, alapul véve a meglévő bilaterális együttműködés eredményeit is, szem előtt tartva a tudományos együttműködés és a technológiai fejlődés közötti összefüggést, különös figyelmet fordítva ugyanakkor olyan programokra, amelyek hozzájárulnak a vállalatok korszerűsítéséhez és előmozdítják a racionális energia felhasználást. Már folyamatban vannak meghatározott erőfeszítések annak megkönnyítésére, hogy Csehszlovákia, Magyarország és Jugoszlávia csatlakozzon jelentős európai technológiai szervezetekhez és programokhoz, mint pl. az EUTEL-SAT, CERN, ESA és a COST.⁸¹⁷

A következő programokról született megállapodási az érdekelt országok között és várnak kidolgozásra a következő hónapokban:

Szemináriumok/ szakmai műhelyek:

3 CNR (Olasz Nemzeti Kutatási Tanács) szeminárium K+F programokról⁸¹⁸, melyek célja, hogy a tudományos és technológiai eredmények azonnal elérhetők legyenek az ipar és a közigazgatás számára,

3 szeminárium az Egyetemi és Kutatási Minisztérium szervezésében az EUREKA működési rendjéről és programjairól,

3 ENEA (Olasz Bizottság a Nukleáris és Megújítható Energiáról) szeminárium a következő témákról: az új technológiák átvétele a hagyományos gyártási folyama-

⁸¹⁷ Az EUTEL-SAT műholdas információ és televízió sugárzást biztosító rendszer. A CERN (European Organization for Nuclear Research/Organisation Européenne pour la Recherche Nucléaire) Európai Nukleáris Kutatási Szervezet a részecskefizikai kutatások európai szervezete, a hadronütköztető és a World Wide Web születése helye. Az ESA az Európai Űrügynökség (European Space Agency), amely kormányközi szervezet és a világűr felderítésével foglalkozik. A COST (European Cooperation in Science and Technology) Európai Tudományos és Technológiai Együttműködés.

⁸¹⁸ K+F programok a Kutatás és Fejlesztés összekapcsolása.

tokban, főleg a kis és közepes méretű vállalatokat megcélozva energiatakarékosági, nukleáris és ipari biztonság a gyártási folyamatokban.

Tanulmányutak kutatóknak:

- 6 tanulmányút az INFN-nél (Olasz Nukleáris Fizikai Intézet) nukleáris és szubnukleáris fizikáról.

- 25 tanulmányút fiatal kutatók részére a trieszti Synhrotron-nál⁸¹⁹, mind a Synhrotron gép, mind pedig a kapcsolódó magas műszaki színvonalú berendezések építésénél való gyakorlatra.

- 10 tanulmányút az ICS-nél (Elméleti Fizika Nemzetközi Központja) Triesztben a szuper-vezetőkkel, vegyészeitől és számítógép-tudománnyal kapcsolatos képzésre.

- 10 tanulmányút olasz kutató állomásokon, élelmiszer tartósítószereket, olajokat, és zsiradékokat előállító iparágakban, továbbá a papír és textiliparban.

- 5 tanulmányút ASI (Olasz Űrügynökség) központokban, űrtudományokban való képzésre.

- 2 tanulmányút az ESA/ESRIN-nél, az űrtevékenységekhez kapcsolódó tudományos és technológiai tájékoztatási rendszerekre irányuló képzése.

- Alkalmazott kutatási programok: részvétel K+F berendezések építésében:

ICS, Trieszt: egy molekuláris tudományokkal foglalkozó fejlett műszerezettségű laboratórium felállítása.

EMEL (Olasz Elektromos Energia Bizottság): hő-elektromos erőműveknél használatos anyagok kifejlesztésével és ellenőrzésével foglalkozó központ létesítése.

Trieszti Synchrotron: a következő tevékenységekre irányuló kutatást szolgáló laboratóriumok létesítése: sugárvonalas cristallografia; fluoreszcenciás spectroscopia; kis szögű szóródás. (Beamlines Cristallography; Fluorescence Spectroscopy; Small Angle Scattering.)⁸²⁰

1990 novemberének végén, Budapesten kerül sor egy ülésre, amely áttekinti az elfogadott programokat.

VI. Kultúra és idegenforgalom

A kultúrával és idegenforgalommal foglalkozó munkacsoport a következő programokat határozta meg az érdekelt országok által való megvalósításra:

a) „1992: a barokk művészet éve Közép-Európában” (kapcsolódva az UNESCO programjához: „A barokk útvonalai”);

⁸¹⁹ A Synhrotron részecskegyorsító készülék.

⁸²⁰ A kristályok molekuláris növelése vagy csökkentése (cristallografia), a hullámhossz makromolekuláris megváltoztatása (Beamlines Cristallography), elektromágneses – ultraibolya fény– spektroszkópia (Fluorescence Spectroscopy), a sugárzás kisszögű szórása (Small Angle Scattering),

b) Az Európai Utas (European Traveller) című „Pentagonale” folyóirat⁸²¹ első számának megjelentetése (Magyarország ideiglenes elnökének, Göncz Árpádnak, kiemelkedő írónak és más országbeli kollégáinak a kezdeményezésére, novemberben. Figyelmét a gazdaság, a kultúra, a kereskedelem és idegenforgalom kérdéseire fogja irányítani. Ebből az alkalomból egy szeminárium kerül megrendezésre 1990 őszén, az Európai Utas és a „Mitteleuropa”, Olaszországban megjelenő havi folyóirat, folyóiratok együttműködésében, amely az előbbieken említett és más témákra összpontosítja figyelmét.

c) „Mitteleuropean Theater” fesztiválja⁸²² Cividale del Friuli-ban. Főigazgatóját ki-nevezték; a vendég művészeti igazgatókat minden évben az öt ország egyike jelöli ki;

d) A „Pentagonale” országok modern művészeinek bemutatása. Az ilyen kiállításokat a résztvevő országok szakemberei készítik elő és mutatják be évenkénti rotációs alapon a „Pentagonale” országokban;

e) „Feltartóztatni a kábítószereket az iskolákban”, az UNSDRI (az ENSZ Nemzetközi Bűnügyi és Igazságügyi Kutató Intézete) által összeállított, a kábítószerekkel való visszaélések megelőzését szolgáló, a tagországok főiskoláin megvalósítandó nevelési program;

f) Egyetemközi együttműködési közgazdaság, pénzügyek, környezet, agrár-ipar és egyéb más tárgyak területén, egy ad hoc intézet felállítása útján, amelynek két kara lesz, az egyik Udinében, a másik Castelfranco Venetoban. Az egyetemközi együttműködéssel foglalkozó tudományos bizottság megtartotta első ülését a tevékenységek összehangolására.

g) Egyetemközi együttműködés: nyelvi központok. Célja a szláv és finn-ugor nyelvek ismeretének előmozdítása.

h) Multi-média zenei fesztivál Triesztben, a Verdi színházban. Az első jelentkezések 1992 nyarára szólnak.

i) A Duinóban működő Collegio del Mondo Unito⁸²³ által már alkalmazott „Nemzetközi Érettségi” oktatási rendszer kiterjesztése a diákok nemzetközi mobilitásának megkönnyítésére.

k) A „Pentagonale” országok kortárs zeneszerzőinek bemutatása, akik a kortárs zene fő áramlatától elkülönülve, sajátos egyéni, országaikra jellemző stílusban alkotnak, egy szimpózium, kerekasztal vita, zenei előadás, vagy ezen három forma

⁸²¹ Az *Európai Utas* című periodika évente négyszer jelenik meg. Az első száma 1990 őszén látott napvilágot.

⁸²² Mitteleuropean Theater Közép-európai Színház Fesztivál.

⁸²³ A német Kurt Hahn hozta létre a Világ kollégiumainak szövetségét 1962-ben a fiatal 16 és 18 éves korosztály számára, akik tanulmányozzák a kulturális és vallási eredetű konfliktusokat. 1982-ben jött létre a Collegio del Mondo Unito dell’Adriatico Duino-ban és Triesztben.

kombinációjának keretében. Külön figyelmet kell fordítani olyan huszadik századi zeneszerzőknek, mint Hába, Janáček, Bartók, Busoni, valamint a második „Bécsi Iskolának”.⁸²⁴

l) Ifjúsági cserék. A Pordenonei Konvenció⁸²⁵ keretében az elmúlt áprilisban kidolgozott program megvalósítása folyamatban van. Megállapodás született „Pentagonale” keretekben ifjúsági találkozó szervezéséről Burg Schlainingban, az ausztriai Burgenlandban.

m) Egy kelet-európai országokkal foglalkozó kutatási és dokumentációs centrum felállítása Bolognában, a korábbi illír–magyar centrumban. A centrum referencia pontként szolgál majd gazdasági és jogi témákkal foglalkozó oktatóknak és diákoknak.

n) A piactudományra és a piactudományi irányításra vonatkozó terminológiai magyarozó szótár. A Milánói Bocconi Egyetem készíti el az egyetemeken, az igazgatási és szakosító tanfolyamokon, a vállalati menedzserek által történő felhasználás céljából.

Ami a turizmust illeti, a csoport elismerte ennek a szektornak a jelentőségét az öt ország gazdasága számára, valamint annak szükségességét, hogy össze kell fogni az idegenforgalom fellendítése érdekében, anélkül, hogy veszélyeztetnénk a tárgyi és kulturális környezetet.

Kíváncsnak ítélték egy bizottság létesítését, amely tanulmánytervet dolgoz ki a Pentagonale térségében zajló idegenforgalmi áramlások, trendek; módoszatok figyelemmel kísérésére, különösen olyan különleges események összefüggésében, mint a barokk művészet éve, vagy Bécs–Budapest Világkiállítás. A tanulmánytervnek arra kell irányulnia, hogy konkrét javaslatok kerüljenek kidolgozásra, a művészeti városok megvédésére, és a turista áramlások elosztására szélesebb területen.

Kérni fogjuk az ilyen téren tapasztalatokkal rendelkező UNESCO ROSTE (Tudományos és Technológiai Európai Regionális Iroda) segítségét.

VII. Tájékoztató

A csoport már megvitatott és elfogadott egy sor lehetséges kezdeményezést, különösen az alábbiakra összpontosítva:

⁸²⁴ Alois Hába (1893–1973) cseh zeneszerző, Leoš Janáček (1854–1928) cseh-morva zeneszerző, Bartók Béla (1881–1945) magyar zeneszerző, Ferruccio Benvenuto Busoni (1866–1927) olasz zeneszerző volt.

⁸²⁵ A Pordenonei Konvenció alapján rendezik meg az Alpok–Adria Nyári Ifjúsági Játékokat.

a) Rendszeres találkozót tartani az öt országban külpolitikai témákról, mind az írott, mind az elektronikus sajtóhoz tartozó jelentős cikkírók részvételével. 1990-ben Budapesten, ősszel a találkozó fő témája: „Nyelvi kisebbségek, különös tekintettel a „Pentagonale” országokra”.

b) fokozni kell az együttműködést az öt ország hírügynökségei között, oly módon, hogy:

1.) rendszeres hírvivat létesül a „Pentagonale” tevékenységről, és az öt ország közötti bilaterális eseményekről;

2.) technológiai cserékre know-how átadására, stb. kerül sor, Ezek a témák egy sajtószeminárium keretében kerülnek majd megvitatásra, melynek házigazdája Triászt lesz (1990. október 15–16-án), rendezője pedig az ANSA olasz hírügynökség.

c) Rendszeresen évente egyszer vagy többször videokonferenciát tartanak az öt ország külügyminisztériumai vagy más kormánytagok, amelyeken közös érdeklődésre számított témák kerülnek megvitatásra.

Az illetékes hatóságok bátorítani fogják TV állomásaikat, hogy használják fel ezeket az eseményeket a lehető legszélesebb hallgatóság elérésére.

d) Egy „Pentagonale” TV magazin részvételével, amely a kisebbségeknek szóló programok cseréjével kezdődne.

Finanszírozás

A megvalósítási leírásokat tartalmazó dokumentációk (ezek külön készülnek) rámutatnak azon programok pénzügyi forrásaira is, amelyekben megállapodás született.

Más programok és tevékenységek finanszírozása a következő módon történhet:

- állami költségvetési alapokból,
- meglévő és kiegészítő kétoldalú finanszírozásból,
- nemzetközi pénzügyi intézményektől kért támogatásból,
- saját finanszírozásban, azokban az esetekben, amikor a programok természete azt indokolja.

Jövőbeni fejlemények:

Az öt résztvevő ország megállapodott még a továbbiakban:

Keretbe foglalni a további együttműködést a tudományos és technológiai kutatás terén egy külön munkacsoport létrehozásával, amely ezekkel a témákkal foglalkozik. Erről elhatározás született a miniszterelnök helyettesek 1990. május 27-én Bécsben tartott tanácskozásán.

Formálisan megalakítják az információs munkacsoportot, amint arról a miniszterelnökök tanácskozásán (1990. május 27.) döntöttek;

Közösen kérelmeket nyújtanak be nemzetközi pénzügyi intézményekhez valamilyen elfogadott program finanszírozására, amely nemzetközi pénzügyi támogatást igényelhet, akkor is, ha a résztvevő országok közül néhányat érint;

Felhívással fordulnak különböző térségeikhez, amelyek már bekapcsolódtak kölcsönös együttműködési programokba, hogy fokozzák ez irányú tevékenységüket, az 1988. júniusi millstatti-i nyilatkozat⁸²⁶ alapján.

Budapest, 1990. július 25.

OTM Antall-hagyaték 19. doboz

⁸²⁶ Az Alpok–Adria Munkaközösség Plenáris Ülése 1988. június 3–4-én fogadta el a Millstatti Nyilatkozatot, amelyet Ausztria, Jugoszlávia és Magyarország külügyminiszterei írtak alá. Megállapították, hogy az Alpok–Adria Munkaközösség céljai és tevékenysége európai értékeket képviselnek.

126.

Tárgyalási témavázlat
a velencei magyar–osztrák kormányfői megbeszéléshez
1990. július 26.

Pentagonale

Velence

1990. július 31.–augusztus 1.

TÁRGYALÁSI TEMATIKA A VELENCEI ÖTOLDALÚ CSÚCSÉRTEKEZLET
KERETÉBEN SORRA KERÜLŐ MAGYAR–OSZTRÁK KORMÁNYFŐI
KÜLÖN MEGBESZÉLÉSHEZ
(VELENCE, 1990. AUGUSZTUS 1.)

1990. június 18-án, Sopronban a kormányfők megvitatták a magyar–osztrák kapcsolatok és a nemzetközi helyzet időszerű kérdéseit.⁸²⁷

Az azóta eltelt 6 hét fontosabb fejleményei:

1.) A Bécs–Budapest Világkiállítás előkészítésével foglalkozó közös kormánybizottság június 24-én, Bécsben megtartott ülésén a felek ismét megerősítették: kölcsönösen tájékoztatják egymást az előkészítés további lépéseiről. A következő ülésre szeptember 10-én, Keszthelyen kerül sor. Július 19-én döntött a kormány egy pénzügyi konzorcium létrehozásáról, amelyhez szeptembertől nyújthatják be ajánlataikat a rendezésben közreműködni szándékozó bel- és külföldi cégek.

2.) A bős–nagymarosi vízlépcső építésének leállítással kapcsolatos legújabb fejleményeket július 26-án tárgyalta a Minisztertanács. Álláspontunkat javasoljuk a kormány döntésének megfelelően kifejtetni.

3.) Javasoljuk, hogy Miniszterelnök úr röviden térjen vissza a brüsszeli sajtónyilatkozattal kapcsolatos osztrák reakcióra. (Az osztrák ideiglenes ügyvivő választ kapott a KÜM osztrák referensétől, a Miniszterelnök úr által jóváhagyott szöveg szerint. Az ügyvivő tudomásul vette, és lezártak tekintik az ügyet.)

4.) Augusztus 1-én két kisebb határátkelőhely nyílik: a Fertő tónál Fertőrákos–Mörbisch gyalogos és kerékpáros kirándulók részére, valamint Fertőd–Pamhagen kishatárforgalmi célokra. Emellett lehetővé válik az Írottkőn levő kilátó zavartalan

⁸²⁷ 1990. június 18-án Antall József és Franz Vranitzky eszmecsereét folytatott Sopronban.

megközelítése, ill. igénybevétele. Szeptember második felében tárgyalások kezdődnek a további határátkelőhelyek megnyitását szabályozó keretegyezményről, októberben pedig folytatódnak a szociálpolitikai egyezményt előkészítő megbeszélések.

Budapest, 1990. július 26.

OTM Antall-hagyaték 19. doboz

127.

Tárgyalási témavázlat
a velencei magyar–csehszlovák miniszterelnöki megbeszéléshez
1990. július 27.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály

TÉMAVÁZLAT
AZ ÖTOLDALÚ VELENCEI KORMÁNYFŐI TALÁLKOZÓ KERETÉBEN
SORRA KERÜLŐ MAGYAR–CSEHSZLOVÁK MINISZTERELNÖKI
MEGBESZÉLÉSEKEN FELVETENDŐ KÉRDÉSEKRE

1.) Nemzetközi kérdések

A Varsói Szerződés átalakítását célzó törekvéseink számos ponton találkoznak a csehszlovák elképzelésekkel; ebben igen hasznosak voltak Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök megbeszélései Václav Havel köztársasági alelnökkel;

Tanulmányozzuk a csehszlovák–lengyel–magyar „hármass” intézményesítésére tett lengyel–csehszlovák javaslatokat (elvből egyetértünk az együttműködés céljait közös elnöki nyilatkozat elfogadásával, külügyminiszter helyettesi bizottság létrehozásával);

Göncz Árpád úr prágai látogatásakor javasoltuk egy Kárpátok–Tisza szubregionális együttműködési övezet kialakítását, amely Szlovákiára, Ukrajnára, a Tiszántúlra, Szerbiára és készség esetén Romániára terjedne ki.

2.) Kétoldalú kapcsolataink

Politikai kapcsolataink

Hasznosnak értékeljük Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök prágai és pozsonyi megbeszéléseit;

Ösztönözzük a kormányaink miniszterei közötti személyes kapcsolatfelvételt; (Jeszenszky Géza külügyminiszter kezdeményezte, hogy még a nyár folyamán kerüljön sor külügyminiszteri találkozóra).

Gazdasági kapcsolataink

Időszerű lenne a Magyar–Csehszlovák Gazdasági és Műszaki Tudományos Együttműködési Bizottság tevékenységének felújítása; (pillanatnyilag a bizottságnak nincs csehszlovák társ-elnöke);

Gazdasági kapcsolataink jövőjét szem előtt tartva halasztás nélkül egyeztetni kellene az azokra vonatkozó kormányzati elképzeléseinket; ezt különösen a szabad devizás elszámolásra történő áttérés teszi sürgetővé. Megnyugtató lenne, ha még szeptember végéig aláírásra kerülne az 1990 utáni évekre szóló kereskedelmi és fizetési kormánymegállapodás, hogy a vállalatoknak legyen elegendő idejük a magánjogi szerződések megkötésére. Eddig az időpontig kellene véglegesíteni a gazdasági kapcsolatainkat átfogó kormánymegállapodást is.

3.) A bösi erőmű

Tekintettel arra, hogy a szakértői vélemények óriási kockázatokat prognosztizálnak a vízlépcső üzembe helyezése esetére, amelyek veszélybe sodorhatják térségünk lakosságának életterét, kormányunk szilárd és megmásíthatatlan álláspontja, hogy elhibázott volt a dunai vízlépcsőrendszer építésének elkezdése és annak további építését nem tartja helyesnek;

Olyan korrekt megoldást kell találnunk a kérdés megoldására, amely kizárja az ökológiai kockázatot és a jövőre nézve nemzetközi szinten is példaértékű lehet, hozzájárulhat a Kárpát-medence zárt ökoszisztémájának helyreállítását célzó közös erőfeszítéseinkhez. A közös Duna-szakaszon nemzetközi ökológiai parkot hozhatnánk létre, amihez nemzetközi segítséget is remélhetünk;

Úgy gondolom, képesek vagyunk közösen feltárni és egyformán tudatosítjuk is a vízlépcső üzembehelyezésével járó reális veszélyeket. Független nemzetközi szakértők bevonását csak akkor tartjuk indokoltnak, ha valamely kérdésben nem sikerül közös nevezőre jutnunk. Reméljük azonban, hogy ilyen probléma nem lesz; természetesen nem zárkozunk el a nemzetközi szakértői vizsgálattól sem, ahogyan ezt az Európai Közösség környezetvédelmi minisztereinek dublini találkozásánál⁸²⁸ a cseh-szlovák féllel közösen képviselt álláspontunk is igazolja (az EK szakértőinek felkérése a vízlépcső hatástanulmányának elkészítésére); lehető legrövidebb időn belül módosítani akarjuk a BNV⁸²⁹ építéséről és üzemeltetéséről 1977-ben kötött államközi szerződést és a járulékos megállapodásokat.

4.) A nemzetiségi kérdés

Érdeünkben áll egy kétoldalú nyilatkozat elfogadása; ennek első tervezetét még áprilisban, a másodikat júliusban juttattuk el V. Havel elnöknek;

⁸²⁸ Az éghajlatváltozásról és az energiahatékonyságról tanácskoztak a környezetvédelmi miniszterek Dublinban 1990-ben.

⁸²⁹ Ebben a kontextusban a BNV mozaikszó a bős–nagygyarosi vízlépcsőt jelenti.

Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök pozsonyi megbeszélésein szlovák részről nagyon keményen fogalmaztak és valamiféle előzetes tetteket igényeltek a magyar fél részéről, hogy „szavahihető” és komoly partner a nemzetiségi kérdés rendezése szempontjából;

Mi kifejtettük és ismételten megerősítjük, hogy minden olyan feltételt biztosítani akarunk a magyarországi szlovákság nemzeti identitásának megőrzéséhez, amelyet a szomszéd országokban élő magyarság részére is jogosnak ítélünk meg. Göncz Árpád úr prágai és pozsonyi tárgyalásain erre vonatkozó konkrét javaslatokat terjesztett elő; a vádaskodások és szemrehányások nem visznek előre a problémák megoldásában; a lehető legrövidebb időn belül be kellene indítani az elvben már megalakított nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó kormánybizottság munkáját, amely felmérné a feladatokat s ajánlásokat fogadna el azok megoldására;

Szeretnénk ismételten leszögezni, hogy a magyar kormány nem tart igényt más államok polgáira, nem akarja átvállalni szomszédos országokban élő magyar kisebbség érdekeinek képviselését annak az országnak a kormányánál, ahol ezek élnek, csupán lelki és szellemi közösséget vállal azokkal, akik akaratukon kívül váltak magyarként a szomszédos országok alattvalóivá. Támogatja a határainkon kívül élő magyarok azon igényeit, hogy rendelkezzenek minden olyan feltétellel, amely biztosítja nemzeti identitásuk, anyanyelvük és kultúrájuk megőrzését, egészséges fejlődését;

A „tizenötmillió magyar miniszterelnökének lenni” kijelentésbe nem szabad területi revíziós tartalmat belemagyarázni.⁸³⁰ Mi minden alkalommal hangsúlyozzuk, hogy elfogadjuk az európai realitásokat, a helsinki értekezlet záródokumentumait, nem törekszünk a határok erőszakos megváltoztatására;

A pozsonyi Magyar Kulturális Központ ügyében számítunk arra, hogy V. Havel elnök ígéretének megfelelően, augusztus folyamán megtörténik az építési engedély kiadása.

Budapest, 1990. július 27.

OTM Antall-hagyaték 19. doboz

⁸³⁰ Vö. a 115. számú dokumentummal *Antall József miniszterelnök nyilatkozata az országhatárokon kívül élő magyarságról* címmel. Keltezése: 1990. június 2.

128.

Jeszenszky Géza jelentése
a kormánynak a Pentagonale ötoldalú velencei csúcstalálkozójáról
1990. augusztus 7.

Külügyminisztérium
002781/1990.
0030/JG/1990

Szigorúan Titkos!
Készült: 60 példányban
0056 számú példány

JELENTÉS A KORMÁNYNAK A VELENCEI ÖTOLDALÚ CSÚCSTALÁLKOZÓRÓL

A Pentagonális Regionális Együttműködés első miniszterelnöki szintű csúcstalálkozójára 1990. augusztus 1-jén került sor Velencében. Ezen részt vettek olasz részről – a belpolitikai helyzet miatt váratlanul távolmaradó Andreotti miniszterelnök helyett – Martelli miniszterelnök-helyettes, Gianni De Michelis külügyminiszter, jugoszláv részről Ante Marković miniszterelnök, Budimir Lončar külügyminiszter, csehszlovák részről Marián Čalfa miniszterelnök, Jiří Dienstbier külügyminiszter, osztrák részről Franz Vranitzky kancellár és Alois Mock alkancellár, külügyminiszter⁸³¹. A Magyar Köztársaságot Antall József miniszterelnök és Jeszenszky Géza külügyminiszter képviselte.

Megnyitóbeszédében Martelli miniszterelnök-helyettes a Pentagonális Együttműködést mintának nevezte Európa számára, amely eszköz lehet új feladataink megoldásához. Különös hangsúlyt fektetett arra, hogy a találkozóra a Helsinkii Záróokmány aláírásának 15. évfordulója napján került sor. Hangsúlyozta annak nyitottságát, illetve, hogy új európai architektúra részeként az európai integrációs folyamat elősegítését szolgálja. A pentagonálé munkacsoportjainak tevékenységét eredményesnek nevezte. Most már a konkrét megvalósítás van napirenden, annak érdekében, hogy meggyorsítsuk a kelet-európai térség infrastrukturális fejlődését, gazdasági kibonta-

⁸³¹ Alois Mock (1934–) Ausztria külügyminisztere 1987. január 21. és 1995. április 5. között, aki a magyar–osztrák határnyitásban (1989. június 27.) jelentős szerepet játszott. Ő szorgalmazta a Pentagonale létrehozását is. Vö. a 126. számú dokumentummal *Tárgyalási témavázlat a velencei magyar–osztrák kormányfői megbeszéléshez* címmel. Keltezése: 1990. július 26.

kozását. Kelet-Európa gazdasági válsága veszélybe sodorhatja politikai eredményeinket is.

Ante Marković kihangsúlyozta az együttműködés újszerűségét, amelynek lényege annak sokszínűségében rejlik. Különösen fontos lehet az Európai Együttműködési és Biztonsági folyamat szempontjából. Hangsúlyozta, hogy a konkrét projektek megvalósításához nemzeti és nemzetközi pénzügyi források igénybevétele egyaránt fontos.

Franz Vranitzky megállapította, hogy együttműködésünk bürokráciától mentes, és alapjait a kölcsönös érdekek képezik. Az európai integrációs szervezetekhez képest nem képez alternatívát, azokkal nem versenyezni kíván. Hangsúlyt kell fektetnünk környezetvédelmi és közlekedési problémákra, illetve az energia kérdéseire. Ez utóbbival összefüggésben tett javaslatot arra, hogy célul tűzzük, hogy hosszútávon térségünk váljon atomenergia-mentes övezetté. Az energiaellátásban a hangsúlyt a jövőben nem a mennyiségre, hanem a minőségre kell helyezni. Ki kell dolgozni a nukleáris energia esetleg alternatív energiákkal történő pótlásának módját. Együttműködésünk nagy sikere volt, hogy Koppenhágában az EBEÉ Emberi Dimenziós konferenciáján a nemzeti kisebbségek kérdésében közös dokumentumot terjesztettünk elő. Lengyelországnak az együttműködésbe való bevonásától nem zárkózott el.

Marián Čalfa hangsúlyozta, hogy közös célunk az Európai Közösségekhez való csatlakozás elősegítése. A Pentagonale ebből a szempontból rendkívül nagy szerepet játszhat az újabb monokulturális függőség kialakulásával szemben. Térségünk infrastruktúráisan rendkívül elmaradott, elsődleges feladatunk az út, vasút-hálózat fejlesztésével dinamikus összeköttetés kialakítása országaink között. Kulcskérdésként emelte ki a nyersanyagellátásban kialakult egyoldalú függőség felszámolását. Egyetértett azzal, hogy az energia kérdéssel foglalkozó szakmai munkacsoportban a kérdéskört átfogóan kezeljék. Említést tett arról, hogy tovább kell lépni többek között a diplomák kölcsönös elismerése az egyetemi oktatás terén.

Miniszterelnök úr felszólalását mellékeljük.⁸³²

A politikai vitában a külügyminiszterek fejtették ki a jövőbeli együttműködéssel kapcsolatos véleményüket. Alois Mock eddigi sikereinket elemezve hangsúlyozta, hogy áttörést jelentett a koppenhágai konferencián a nemzeti kisebbségek kérdésében beterjesztett közös javaslat. Ezzel összhangban kezdeményezte, hogy a konferencia által elfogadásra kerülő politikai dokumentumban, illetve az EBEÉ-tagországoknak küldendő üzenetben használjuk a „nemzeti, etnikai, nyelvi és vallási

⁸³² A mellékletet nem közöljük. Lásd Antall József: *Modell és valóság*, i. m. 331–335. o.

kisebbségek” kifejezést minden olyan esetben, amikor kisebbségekről esik szó. De Michelis véleménye szerint a Pentagonale segítse elő a résztvevő országok közös piaci csatlakozását. Elő kell mozdítani a más regionális együttműködésekkel való kapcsolatokat, egyes projektekbe bizonyos országok, pl. Lengyelország bevonását is. Dienstbier külügyminiszter fontosnak tartotta, hogy legyünk minél konkrétabbak, ugyanakkor biztosítanunk kell a nyitottságot is. Lengyelországot nem szabad elszigetelni, nem sodródhatnak a perifériára, be kell kapcsolni őket az együttműködésbe, így az északi-tengeri és a balti régióval hidat építhetünk.

Az olasz külügyminiszter terjesztette elő a hároméves munkaprogramot, amelyet megalapozottnak, konkrétan értékelt. De Michelis arra is kitért, hogy figyelemre méltó új kezdeményezések a balti, a fekete-tengeri, és balkáni regionális együttműködés. Olaszország is támogatja Lengyelország intézményes úton való fokozatos bekapcsolását. Tájékoztatta a résztvevőket, hogy Mazowieczki levelet intézett Andreotti miniszterelnökhöz, amelyben kérte, tegyük lehetővé az együttműködésben való részvételüket.

Jeszenszky Géza utalt arra, hogy az ötoldalú keretében együttműködésünk a korábbi „ellentéteink” mentén alakult ki. A világháború nyomán létrejött Európában az emberi, kommunikációs kapcsolatok lerombolódtak. A Pentagonale vitáink, feloldásához járulhat hozzá, pl. olasz–osztrák közvetítéssel továbbléphetünk nemzetiségi kérdések rendezésében. Nem vagyunk zárt övezet, nem a monarchiát kívánjuk vissza és nem a Duna-konföderációt akarjuk létrehozni. Lengyelországgal intézményesen is építsük ki kapcsolatainkat. Programjaink meghatározásánál most már a konkrét lépéseken a sor, különös tekintettel a közlekedésre és az infrastrukturális létesítményekre. A Pentagonálénak elő kell segítenie a párizsi csúcs sikerét. Ezzel összefüggésben javasolta, hogy az előkészítő folyamat keretében kerüljön sor szakértői megbeszélésekre és szükség esetén ad hoc jelleggel, külügyminiszteri konzultációra, Budapesten.

A miniszterelnökök elfogadták a Pentagonale Politikai Dokumentumát, illetve a csúcstalálkozóhoz az EBEÉ tagországokhoz intézett üzenetét. Ugyancsak elfogadták a szakértők által kidolgozott konkrét javaslatokat tartalmazó három éves munkaprogramot.

Az ülésen részt vett és felszólalt Lalumière asszony az Európa Tanács főtítkára, Hinteregger⁸³³, az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága főtítkára, a Világbank és az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank képviselője.⁸³⁴

⁸³³ Gerald Hinteregger (1928–2013) osztrák diplomata, aki 1987 és 1993 között az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága főtítkára volt.

⁸³⁴ Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) 1991-ben alapították, hogy pénzügyi segítséget nyújtson a Európa és Közép-Ázsia országai számára a gazdasági struktúra átalakítására és a piacgazdaság bevezetésére.

II.

A csúcstalálkozóval lezárult a Pentagonale stabilizálását, feladatainak meghatározását célzó első szakasz. A politikai dokumentum jól tükrözi azt a szándékot, hogy regionális együttműködéssel is elősegítsük a térség gyors integrálódását Európa gazdasági és politikai vérkeringésébe. Meg kell említeni, hogy osztrák és olasz segédlettel sikerült a nemzeti kisebbségek kérdését is megfelelő hangsúllyal szerepeltetni valamennyi dokumentumban.

A hároméves munkatervben egyszerre fogalmazódtak meg stratégiai célok és kisebb jelentőségű, ám a közvélemény számára érthetőbb és kézzelfoghatóbb programok. Nagy jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a programok között abszolút prioritást kapott a közlekedési infrastruktúra fejlesztése, illetve a környezetvédelem, valamint az energia-ellátás. Hangsúlyozni kell, hogy a kormányfői találkozón egyetértés volt abban, hogy a szakértők a legrövidebb időn belül kezdjék meg a programok finanszírozási kérdéseinek megvitatását, ésszerű és kivitelezhető javaslatok kidolgozását. Ebben az összefüggésben eredményes volt az olasz közlekedési miniszter és a magyar Közlekedési és Hírközlési Minisztérium képviselője közötti ad hoc konzultáció a Budapest–Ljubljana–Trieszt autópálya építésével kapcsolatban.

A korábbi kormánydöntésnek megfelelően a Külügyminisztérium politikai koordinálása mellett az egyes tárcák azonnali hatállyal kezdjék meg az egyes munkacsoportokban rájuk háruló feladatok kidolgozását. Magyar részről különös felelősséggel tartozunk a gazdasági szempontból kiemelten kezelendő kis- és középvállalati munkacsoport, illetve az újonnan létrehozott, a migráció általános kérdéseivel foglalkozó munkacsoport működtetéséért.

A kormányzati információs munkában hangsúlyt kell fektetni a pentagonálénak a kül- és gazdaságpolitikánkban játszott szerepének egyértelmű ismertetésére. Melléljük annak a levélnek a tervezetét, amelyet a csúcstalálkozó döntése értelmében, miniszterelnök úr a parlament elnökéhez intéz.

III.

Az ötoldalú megbeszélések befejezése után a jugoszláv fél kezdeményezésére Antall József miniszterelnök rövid kétoldalú megbeszélést folytatott Ante Marković miniszterelnökkel. A tárgyaláson részt vett a két ország külügyminisztere is. A tárgyaló partnerek megegyeztek abban, hogy szeptemberben rövid egynapos munkatalálkozót tartanak Szabadkán.

Marković miniszterelnök egyetértett azzal, hogy a megbeszélések hatékonyságát szolgálná, ha azok előtt megállapodnának több megtárgyalni kívánt kérdésről. Egyetértett azzal is, hogy nyíltan tárgyalni kell a két országban élő nemzetiségi kisebbségek helyzetéről is.

A felek a szabadkai munkatalálkozó időpontját diplomáciai úton egyeztetik.

Budapest, 1990. augusztus 7.

Dr. Jeszenszky Géza s. k.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 87. doboz

Kodolányi Gyula jelentése a Pentagonale tagországok
külügyminisztereinek római találkozójáról
1990. december 3.

JELENTÉS⁸³⁵

Tárgy: Pentagonale külügyminiszteri találkozó Romában

A találkozón De Michelis olasz külügyminiszter elnökölt, aki bevezetőjében a Helsink-i Egyezmény párizsi megerősítését méltatta. Hangsúlyozta, hogy a Pentagonale nem versenytársa, hanem segítője a páneurópai integrációnak. Hangsúlyozta a Pentagonale szerepét abban, hogy ezt az integrációt régiókban minden szinten és gyakorlati módon felgyorsítsa, azzal a végső céllal, hogy a Pentagonale tagok minél hamarabb tagjai lehessenek az Európai Közösségeknek. Kijelentette, hogy szerinte ez öt éven belül megtörténik, és Olaszország segíteni fogja ennek végbemenetelét. Méltatta annak fontosságát, hogy az Európa Tanács tagjai lettünk. A december 4-i brüsszeli találkozót ismertette, melyen egyfelől határoznak a Magyarországgal és Cseh-Szlovákiával kötendő újfajta asszociációs szerződésről, és egészében is áttekin-
tik Kelet- és Közép-Európa helyzetét az EK külügyminiszterek. A Pentagonale szerepét hangsúlyozta a júniusi svájci kisebbség-ügyi konferenciára való felkészülésben, melynek témafelelőse Magyarország. Javasolta, hogy a dubrovnik-i Pentagonale találkozóra Lengyelországot megfigyelőként hívjuk meg. Nem szeretné a Pentagonalénak Lengyelországon túlra való kiterjesztését, hanem helyette dialógust és kooperációt javasolt a balkáni, a balti és egyéb államcsoporthoz tartozó országokkal.

Mock osztrák külügyminiszter hangsúlyozta, hogy a Pentagonale eszköz, mellyel közös problémákat lehet megoldani, de az európai integráció dinamikus központja az Európai Közösségek. Mock találóan azt mondta, hogy a helsinki folyamat viszont jelenleg csak kooperáció, amely valamikor esetleg integrációvá válhat. Hangsúlyozta, hogy Lengyelországnak megvan a természetes adottsága arra, hogy tagja legyen a Pentagonalének és sajnálkozását fejezte ki, hogy Lengyelország nem korábban, a Pentagonale megalakulásakor jelentkezett.

Dienstbier cseh-szlovák külügyminiszter hangsúlyozta, hogy Lengyelországnak nem szabad két nagyhatalom közt szendvicsként elszigetelve éreznie magát, de azt mondta, hogy ezt a problémát a cseh-szlovák–magyar–lengyel kooperáció is csökkenteni tudja.

⁸³⁵ Vö. OTM Antall-hagyaték 19. dobozzal, ahol ugyanez az irat megtalálható.

Magyarország képviselőjében méltattam Olaszország ambícióját és lendületét, amellyel, a Pentagonale soros elnökeként, ezt a kezdeményezést nagy erővel viszi előre. Méltattam annak a fontosságát, hogy a Pentagonale sokszintű kooperációt teremt és az Európai Közösségek felé segít bennünket ezzel, és a népi diplomácia felerősítésével. Mock megjegyzéseihez csatlakozva a lengyel tagságot melegen támogattam; kifejtettem, hogy a Pentagonale működése mögött sok évszázados hagyományok élnek, és hogy az sem véletlen, hogy egyfelől Lengyelország, másfelől a szintén az együttműködés iránt érdeklődő Bajorország volt az olasz reneszánsz legészakibb határszónája.

A gazdasági ügyekre térve De Michelis, feltehetően külön fajta jelzések nyomán is, elébe ment Antall József miniszterelnök általam Andreotti miniszterelnöknek küldött üzenetének. Hangsúlyozta, hogy a keddi brüsszeli EK csúcs célja az, hogy felmérje, milyen azonnali konkrét segítséget kell adni régióink országainak, ehhez azonban pontos számadatokra van szükségük. Elsősorban két kérdéskör foglalkoztatta: az energiaválság, valamint a január 1. után várható szovjet menekülthullám, amelynek kilátásai Ausztriában is igen nagy riadalmat váltottak ki. Energiaügyben Olaszország december közepén Algériát hozza össze Cseh-Szlovákia–Magyarország és Jugoszlávia szakembereivel, és az algériai szállítások, és az ezzel kapcsolatos vezetéképítések témakörét fogják áttekinteni.

A menekültügyben azt kéri, hogy a Pentagonale migrációs albizottsága, melynek szintén Magyarország az elnöke, még egyszer üljön össze az Európa Tanács e témával foglalkozó februári értekezlete előtt. Jeleztem, hogy ennek a tanácskozásnak az összehívása már folyamatban van. Olaszország és Ausztria azt kéri tőlünk, hogy sürgősen és a legnagyobb komolysággal tekintsük át a várható szovjet menekülthullám politikai, jogi és gazdasági kezelését. Pontos számokat kérnek arra nézve, hogy a felépő problémák megoldására mennyi pénzre lesz szükségünk, mert ezt szintén az EK elé akarja vinni De Michelis.

Kérem Miniszterelnök Urat, hogy e kérdésben a Belügyminisztérium figyelmét hívja fel a kérdés sürgősségére és súlyosságára és arra, hogy gyorsan és határozottan éljünk a nemzetközi segítőkészséggel.

A hivatalos ebéd idejére megérkezett Budapestről a fizetési és kölcsön helyzetünket áttekintő két és féloldalas memorandum. Az ebédnél elmondtam De Michelisnek a levél és a memorandum tartalmát, tudván, hogy Ő fogja kedden az EK tagok elé tárni a helyzetet. Azt felelte, hogy a lehető legjobb pillanatban álltunk elő ezzel a kéréssel, és fölfogják a helyzet jelentőségét, és feltétlenül tenni fognak valamit, noha elsősorban a Szovjetunió küszöbön álló katasztrófája aggasztja őket.

Különtalálkozón, nagykövetünk társaságában felkerestem az olasz Külügyminisztérium politikai főigazgatóját (lényegében a mi adminisztratív államtitkárunknak

felel meg), és De Michelis kérésére átadtam neki a Miniszterelnök úr levelének és a memorandumnak egy másolatát. Érdeklődtem Perlott úrnál a kéthete kötött szovjet–olasz együttműködési szerződésről is, mondván, hogy jogi és egyéb tapasztalataikat szívesen fogadjuk ebben a tekintetben.⁸³⁶ Elébe menve esetleges román interpellációknak, ismertettem vele a Szokai Imre bukaresti látogatása nyomán kerekedett botrány⁸³⁷ körülményeit, és megpróbáltam azt a román belső helyzetbe helyezve elemezni neki. Perlott úr azt válaszolta, hogy bennünket az Európa Tanács tagjaként, mint barátot és feddhetetlen partnert, semmilyen román manipuláció nem tud befeketíteni.

Az Andreotti úrnak szóló levelet hivatalosan a miniszterelnökségi palotában Cavalchininek⁸³⁸ adtam át, aki Andreotti⁸³⁹ első számú tanácsadója. A találkozás formáságok nélküli és lényegre törő volt, és Cavalchinit elsősorban a kért hitelösszegek érdekelték. Mind a külügyminiszternek, mind az említett két tisztségviselőnek elmondtam, hogy ezt a kérést Mi nem csak pénzügyinek, hanem politika-inak és szimbolikusnak tekintjük; és, hogy valódi tartalmat adna Nyugat-Európa irántunk érzett barátságának, ha ebben a pillanatban megadnák nekünk azt a pénzügyi segítséget, amellyel egy lökéssel a magyar gazdaság remélhetőleg kirántható a kátyúból.

A találkozók és mondandóm fogadtatása szempontjából kedvező volt, hogy az utam előtti napon, Budapesten találkoztam Giorgio Dominese-vel⁸⁴⁰, aki Bernini közlekedési- és építésügyi miniszter⁸⁴¹ főtanácsadója. Egyébként mind Perlott, mind Cavalchini kereszténydemokrata – de feltűnő volt az is, hogy mind az értekezleten,

⁸³⁶ 1990. november 18-án az olasz és a szovjet elnök húsz évre szóló barátsági, együttműködési szerződést írt alá. A huszonhét cikkelyből álló okmány felöleli a két állam gazdasági, politikai, katonai, műszaki-tudományos, kulturális és oktatási területét. A szerződés tükrözte a szovjet törekvést, hogy a Varsói Szerződés felbomlásakor, a közép- és kelet-európai korábbi szövetségeseinek elvesztésekor a fejlett nyugat-európai országokkal hozzon létre a biztonságát garantáló korszerű szerződéseket.

⁸³⁷ Vö. a 93. számú dokumentummal *A magyar Külügyminisztérium tájékoztatója Szokai Imre, helyettes államtitkár tárgyalásáról Romániában* címmel. Keltezése: 1990. július 26.

⁸³⁸ Luigi Guidobono Cavalchini (1931–) az olasz Külügyminisztérium gazdasági ügyekkel foglalkozó részlegének államtitkára, majd Olaszország képviselője a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) mellett. 1989 és 1991 között a Miniszterelnöki Hivatal főtájtára, majd 1991-től Olaszország párizsi nagykövete volt.

⁸³⁹ Giulio Andreotti (1919–2013) többször volt Olaszország miniszterelnöke (1972–1973, illetve 1976–1979), külügyminiszter 1983. augusztus 4. és 1989. július 22. között, valamint ismét miniszterelnök 1989. július 22. és 1992. június 28. között.

⁸⁴⁰ Giorgio Dominese olasz közgazdász több olasz, amerikai és európai egyetem tanára, a közép-európai egyetem alapítója.

⁸⁴¹ Carlo Bernini (1936–) közlekedési és építésügyi miniszter volt 1989. július 22. és 1992. július 28. között.

mind a sajtókonferencián, mind négyszemközti beszélgetésben De Michelis milyen nagymértékben vállalta problémáink hangsúlyos megemlítését.

Budapest, 1990. december 3.

Kapja: Antall József

Jeszenszky Géza

*Kodolányi Gyula*⁸⁴²

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

⁸⁴² Kézírással.

IV/2.
A VISEGRÁDI HÁRMAK SZERVEZŐDÉSE

130.
Szokai Imre feljegyzése a lengyel javaslatról
a magyar–csehszlovák–lengyel együttműködés intézményesítésére
1990. augusztus 1.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
1765/SZO
001226/5/90.

Szigorúan Titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 12 példányban
Kapja: Dr. Jeszenszky Géza
Katona Tamás
Dr. Somogyi Ferenc
Meiszter Dávid
Kabinet Iroda
III. Területi Főosztály
Európai Együttműködési Főosztály
Elemző és Tájékoztatási Főosztály
Varsó
Prága
Pozsony
Saját

FELJEGYZÉS

Tárgy: Lengyel javaslat a magyar–csehszlovák–lengyel együttműködés intézményesítésére

1990. július 31-én kérésére fogadtam Jerzy Piatkowski lengyel ideiglenes ügyvivőt, aki Krzysztof Skubiszewski külügyminiszter utasítására ismertette az alábbi lengyel álláspontot és javaslatot a háromoldalú magyar–csehszlovák–lengyel együttműködéssel kapcsolatban:

A lengyel fél úgy látja, hogy a háromoldalú együttműködés jelenleg nem működőképes. Václav Havel elnök egy legutóbbi prágai találkozó során felvetette Bronisław Geremeknek⁸⁴³, a Szolidaritás⁸⁴⁴ Szejm⁸⁴⁵ frakciója vezetőjének, hogy meg kellene ezt gyorsítani. Információik szerint ezt a kérdést Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök prágai tárgyalásain is érintették. Lengyelország szeretné feléleszteni és fejleszteni ezt az együttműködést és ezért javasolják annak intézményesítését: hozzuk létre a három ország külügyminiszter-helyetteseinek bizottságát. Ebből a célból Krzysztof Skubiszewski külügyminiszter meghívja a Magyar Köztársaság illetékes külügyminiszter-helyettesét Varsóba. Hasonló meghívást küldtek Cseh és Szlovákia illetékes külügyminiszter-helyettese részére is. A varsói találkozó időpontjára szeptember 13-át javasolják. A csehszlovák fél által augusztusra javasolt hasonló szintű pozsonyi találkozó számukra nem megfelelő Jerzy Makarczyk – a bizottságban lengyel részről résztvevő – külügyminiszter-helyettes más irányú elfoglaltságai miatt. Továbbá azért javasolják a találkozó színhelyéül Varsót, mert a lengyel fél a rotáció elvének az érvényesülését szeretné megvalósítani. Először Pozsonyban találkoztak a három ország elnökei. A külügyminiszter-helyettesi bizottság varsói ülését követően pedig Magyarországon kerülhetne sor az elnökök találkozására, amikor aláírnák a háromoldalú együttműködésről szóló nyilatkozatot.

Lengyel elképzelés szerint a varsói találkozó céljai a következők lennének:

- a háromoldalú együttműködés konkrét formáinak megbeszélése;
- a háromoldalú együttműködésről szóló nyilatkozat szövegének véglegesítése.

Úgy vélik, hogy a nyilatkozatnak konkrét megállapodásokat, elképzeléseket kellene tartalmaznia, amely hitelessé tehetné ezt az együttműködést a társadalom szemében.

A találkozó során a lengyel fél szerint célszerű lenne megvitatni – a nyilatkozatban is megemlíthető – alábbi témákat:

⁸⁴³ Bronisław Geremek (1932–2008) történész, politikus. 1989 és 2001 között a Lengyel Országgyűlés Alsóházának a tagja. A közép-európai régió országainak együttműködését szolgáló mechanizmusok, így a visegrádi együttműködés kialakításának egyik legfőbb szorgalmazója volt Lengyelországban. A Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, aki 2001ben a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztje a Csillaggal kitüntetésben részesült.

⁸⁴⁴ 1980. augusztus közepén a gdanski hajógyár munkásai sztrájkba léptek Lech Wałęsa vezetésével, majd Lengyelországban általános sztrájk kezdődött. Szeptemberben megalakult a Szolidaritás nevű mozgalom, amelynek az elnöke Lech Wałęsa lett. 1981. december 13-án Wojciech Jaruzelski tábornok hadiállapotot vezetett be Lengyelországban. Felfüggesztették a szabadságjogokat, a hadsereg megszállta az utcákat és stratégiai pontokat, kijárási tilalom lépett életbe, illetve a gyárakat katonai ellenőrzés alá vonták.

⁸⁴⁵ A Szejm (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, a Lengyel Köztársaság Szejmje) a lengyel Országgyűlés Alsóháza.

- az országaink közötti személyi forgalom nehézségeinek felszámolása;
- a kapcsolatok, az együttműködés javítása a környezetvédelem területén;
- a nemzeti kisebbségek helyzete, jogaiknak védelme.

Készek esetleges más felvetések, kérdések megvitatására is. Kéri a javaslatukkal kapcsolatos magyar állásfoglalás közlését.

A közlés továbbítására tettem ígéretet. Személyes véleményként elmondtam, hogy a lengyel javaslatok számunkra szimpatikusak. Fontosnak tartom a rotáció megtartását és azt, hogy a tárgyalásokon konkrét kérdéseket vitassunk meg. Megkérdeztem, hogy a háromoldalú együttműködés intézményesítésével kapcsolatban – a közölteken túl – van-e a lengyel félnek más elképzelése is. Ígértem, hogy Skubisewszki úr javaslatára hamarosan válaszolunk.

Úgy vélem, a lengyel javaslat számunkra kedvező elemeket tartalmaz. Mindenek előtt lehetőséget kínál arra, hogy az erőteljes csehszlovák törekvést ellensúlyozzuk, lengyel kezdeményezés alapján tegyünk újabb lépéseket a nemzeti kisebbségek ügyében, illetve a hármas konzultáció keretében és összehangoltan érvényesítsük álláspontunkat a VSZ-el kapcsolatban.

Fontosnak tartom az ezen együttműködéssel kapcsolatos magyar álláspont mielőbbi részletes kidolgozását és kormány jóváhagyását.

Javaslom, hogy Jeszenszky úr Skubisewszki úrnak címzett személyes levélben válaszoljon a kezdeményezésre azzal, hogy a javasolt napirendet elfogadjuk, de véleménycserét kezdeményezünk a VSZ ügyében is.

Budapest, 1990. augusztus 1.

*Szokai Imre*⁸⁴⁶

MNL OL XIX-J-1-j 1990 87. doboz

⁸⁴⁶ Kézírással.

131.

Jeszenszky Géza levele
Krzysztof Skubiszewski lengyel külügyminiszternek
1990. augusztus 9.

Krzysztof Skubiszewski úrnak
a Lengyel Köztársaság külügyminiszterének
Varsó

Tisztelt Skubiszewski Úr!

Nagy figyelemmel tanulmányoztuk az ön javaslatát, hogy a magyar–lengyel–cseh–szlovák együttműködés fejlesztése érdekében hozzuk létre a három ország külügyminiszter-helyetteseinek a bizottságát.

Megköszönve a meghívását, szeretném kifejezni egyetértésünket az ön felvetésével kapcsolatban, hogy a három ország illetékes külügyminiszter-helyettesei szeptember 13-án Varsóban találkozzanak. A Magyar Köztársaságot Szokai Imre helyettes államtitkár úr fogja képviselni.

Elfogadjuk az ön által javasolt napirendi pontokat is azzal a kiegészítésünkkel, hogy magyar részről szeretnénk véleménycserét folytatni a Varsói Szerződés aktuális problémáiról is.

Ezt az alkalmat is felhasználva szeretném nagyrabecsülésemről biztosítani Külügyminiszter Urat, és sok sikert, valamint jó erőt és egészséget kívánni felelősségteljes munkájához.⁸⁴⁷

Budapest, 1990. augusztus

Tisztelettel
*Dr. Jeszenszky Géza*⁸⁴⁸

⁸⁴⁷ Krzysztof Skubiszewski, lengyel külügyminiszter válaszelevele 1990. augusztus 21. keltezéssel érkezett Jeszenszky Géza részére, amelyben a lengyel külügyminiszter kifejtette, hogy „a magam részéről elfogadom az Ön javaslatát, hogy a szeptember 13-i ülés résztvevői a Varsói Szerződés aktuális problémáiról is folytassanak véleménycserét. Felhasználom az alkalmat, hogy kifejezzem megelégedettségemet a Budapesten, folyó év augusztus 16-án megtartott szakértői találkozóval kapcsolatban. Az ilyen, konkrét problémákat érintő találkozó elősegíti a lengyel–magyar–cseh–szlovák együttműködés fejlődését.” MNL OL XIX–J–1–j 1990 87. doboz

⁸⁴⁸ Kézírással.

Külügyminisztérium
Budapest II., Bem Rakpart 47.
Telefon: 156-8000
Ügyiratszám: 001226/5
Címzett: Nagykövetség, Varsó

Tárgy: Jeszenszky Géza külügyminiszter úr levelének továbbítása
Melléklet: 2 db

Kérem a nagykövetséget, hogy a mellékelt levelet, hiteles fordítás kíséretében Krzysztof Skubiszewski úrnak haladéktalanul szíveskedjék eljuttatni.

Budapest, 1990. augusztus 9.

*Monori István*⁸⁴⁹
főosztályvezető

MNL OL XIX–J–I–j 1990 87. doboz

⁸⁴⁹ Kézírással.

132.

O'sváth György feljegyzése Antall Józsefnek
a magyar, csehszlovák, lengyel unióra vonatkozó tervének
fogadtatásáról Brüsszelben
1990. szeptember 21.

A Magyar Köztársaság Miniszterelnöke
Tanácsadói Testület

Brüsszel, 1990. szeptember 21.

Dr. Antall József úr
Miniszterelnök
Budapest

FELJEGYZÉS 21.

Tárgy: A Közép-Kelet Európai Unió terve⁸⁵⁰

Antall József miniszterelnök Helsinkiben, nagy vonalakban vázolt terve a Közép-Kelet Európai Unióról figyelmet keltett az Atlanti Szövetség katonapolitikai köreiben. E tervhez a következő elemek megvizsgálását javasolom:

1.) A Közép-Kelet Európai Unió esetleges tagállamai Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország lennének.

2.) Az Unió alapszabálya és szerkezeti felépítése az 1954-ben megalakult Nyugat-európai Unióhoz lenne hasonló vagy azzal messzemenően azonos.

3.) A Közép-Kelet Európai Unió tagállamai kiválnának a Varsói Szerződésből és, annak további fennállása esetén is, egy attól független katonapolitikai szövetséget alkotnának.

4.) A Közép-Kelet Európai Unió szerves kapcsolatokat létesítene a Nyugat-európai Unióval, azaz az utóbbi különböző szerveivel közös szerveket alkotnának. Így lenne a két Unió legfelsőbb tanácsának (miniszteri szinten) közös szerve, közgyűléseikből egy közös közgyűlési szerv és közös munkabizottságok. A közös szervek működését egy szerződés keretében állapítanák meg.

5.) A Közép-Kelet Európai Unió szoros kapcsolatokat létesítene az Atlanti Szövetséggel, valamint informatív jellegű kapcsolatokat, esetleges további fennállása esetén, a Varsói Szerződéssel.

⁸⁵⁰ A Közép-Kelet szóösszetétel kék tintával, hullámos vonallal alá van húzva.

6.) A Közép-Kelet Európai Unió létesítését, mint ideiglenes megoldást kell tekinteni addig az időpontig, míg ez a három ország be nem lép az Európai Közösségek tagállamai sorába. Mint az Európai Közösségek tagállamai, akkor a jelenleg kialakulóban lévő közös európai külügy- és védelmi politika keretében az Atlanti Szövetség tagállamai lesznek.

7.) A Közép-Kelet Európai Unió megalakításában a Szovjetunióknak azon érdekét kell felismerni, hogy ezáltal, az Atlanti Szövetség és a Szovjetunió között egy olyan katonapolitikai szövetség létesül, amely nem tartozik közvetlenül az Atlanti Szövetséghez, tehát a NATO haderői nem állnak a szovjet határon.

8.) A Közép-Kelet Európai Unió megvalósításának előkészítését, amennyiben a külpolitikai előkészítő, puhatoló megbeszélések (főleg a NATO-val) pozitívak, a következő hetekben meg kellene kezdeni, hogy az Unió legkésőbb 1992. január 1-én megvalósuljon.

Mellékelem a Nyugat-európai Unió alapszabályának szövegét.

Melléklet: 1 db⁸⁵¹

*O'sváth György*⁸⁵²
a miniszterelnök személyes tanácsadója

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

⁸⁵¹ A német nyelvű melléklet közlésétől eltekintünk.

⁸⁵² Kézírással.

133.

Feljegyzés a magyar, lengyel és csehszlovák
külügyminiszter-helyettesi konzultációról Varsóban
1990. október 25.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
2497/Szo

Szigorúan Titkos!
Készült: 14 példányban
Kapják: Jeszenszky Géza
Katona Tamás
Somogyi Ferenc
Meiszter Dávid
Alföldy Tádé
Tomaj Dénes
Náthon István
Hajdu András
Körmendy István
Jolsvai Sándor
Monori István
Varsó
Prága
Saját
+ *Hajgató József*⁸⁵³

*Körmendy I.: Az első pontban javasolt tevékenységben jó lenne, ha Bába Iván venne részt.*⁸⁵⁴

FELJEGYZÉS

Tárgy: Háromoldalú külügyminiszter-helyettesi konzultáció Varsóban.

⁸⁵³ Kézírással.

⁸⁵⁴ Ua.

A lengyel Külügyminisztérium kezdeményezésére és szervezésében ez év október 18-án a Lengyel Köztársaság, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság és a Magyar Köztársaság külügyminiszter-helyettesei háromoldalú konzultációt tartottak Varsóban. A találkozó házigazdája Jerzy Makarczyk, a lengyel Külügyminisztérium államtitkára⁸⁵⁵ volt. A csehszlovák küldöttséget Luboš Dobrovský külügyminiszter-helyettes vezette.

A háromoldalú konzultáció célja – a meghívás szerint – az áprilisi pozsonyi államfői találkozón kezdeményezett nyilatkozat téziseinek alapformájaként külügyminiszter-helyettesi szintű bizottság és kilenc vegyes bizottság felállítása, továbbá erről közös sajtóközlemény kiadása volt. A lengyel és csehszlovák javaslat szerint napi-rendi pontként szerepeltek meg az Európához való közös közeledés, a személyi forgalom, a környezetvédelem és a nemzeti kisebbség témái. A nyilatkozat és a háromoldalú együttműködés körüli vita olyannyira lefoglalta a tárgyalási időt, hogy ez utóbbiak megvitatására nem került sor.

A konzultáción nyilvánvalóvá vált, hogy előzetesen a lengyel és a csehszlovák fél megegyezett a nyilatkozat szövegében, amint abban, hogy a nyilatkozatot a három ország vezetői a VSZ PTT november 3–4-i ülésén Pozsonyban, vagy Budapesten írják alá. A lengyel és a csehszlovák javaslatok egy határozott szervezeti struktúrával rendelkező háromoldalú együttműködési mechanizmus létrehozására, valamint országaink két-, illetve háromoldalú szerződéseivel létrehozandó biztonsági rendszer megteremtésére irányultak. Erőteljesen szorgalmazták, hogy mindkét kérdésben (a nyilatkozat aláírása november 3-án, illetve a háromoldalú együttműködés szervezeti és tartalmi kérdései), azonnal állapotdjunk meg.

A kérdés jelentőségére és összetett jellegére utalva egy olyan rugalmas, a kölcsönös kompromisszumok lehetőségét tartalmazó álláspontot képviseltünk, amely bármilyen irányban tovább képviselhető. Hangsúlyoztuk a három országnak az európai integrációban való részvételét célzó lépései harmonizálásának szükségességét, s éppen ezért, felhívtuk a figyelmet arra, hogy az átgondolatlan kapkodás, az idő előtti radikális lépések megtétele csak árthat országainknak. Rámutattunk arra, hogy a nyilatkozat szövegének véglegesítését – ennek komplex tartalma miatt – csak az eredetileg javasolt főosztályvezetői szintű vegyes bizottságban tudjuk elképzelni. A bizottság, megfelelő előkészületek után bármely időpontra elvégezheti a nyilatkozat előkészítését aláírásra. (A kiegyensúlyozatlan tartalmú, eklektikus szövegtervezetet – mellékelve – közvetlenül, az értekezlet előtt bocsátották a rendelkezésünkre, holott információink szerint az már korábban a másik két fél rendelkezésére állt.)

⁸⁵⁵ Jerzy Makarczyk (1938–) nemzetközi közjog területén a lengyel Külügyminisztérium államtitkára volt 1989 és 1992 között.

Az intézményesítés kérdésében elfogadhatónak tartottuk a valóságos érdekeken alapuló háromoldalú szakértői munkacsoportok létrehozását, az együttműködés konkrét területein (energia, közlekedés és távközlés, turizmus és mások). A szakértői munka összefogására alkalmasnak nyilvánítottuk az igény szerint ülésező külügyminiszter-helyettesi szintű konzultációs bizottságot.

Részletekbe menő és intenzív konzultáció után az alábbi kompromisszumos megoldás jelentette a kiutat a csehszlovák és lengyel fél által mesterségesen teremtett kényszerhelyzetből:

A megbeszélésen egyetértettünk a külügyminiszter-helyettesi konzultációs bizottság létrehozásában, amely megvizsgálja, hogy a már folyó együttműködés tapasztalatai alapján milyen formában és kérdésekben lehetséges az együttműködés, illetve konzultáció a három ország között. Ennek alapján a Bizottság egymást segítő elképzeléseket fogalmazhat meg az európai integrációban való részvételünkre és a térség egészét is érintő közös gondok megoldására.

Egyetértés született abban is, hogy a „pozsonyi” nyilatkozat szövegét legkésőbb ez év végéig aláírásra előkészítjük. Szakértői munkacsoportban előzetesen egyeztetünk a háromoldalú nyilatkozat szövegtervezetét. Vállaltuk, hogy a lengyel fél által rövidesen megküldött, előzetesen egyeztetett, szöveg alapján legkésőbb e hónap végéig konkrét szövegjavaslatot teszünk. Ezt követően kerül sor Prágában főosztályvezetői találkozóra, ahol egyeztetjük a politikai nyilatkozatot.

Megegyezés született egy rövid közös ténykommuniké szövegéről – mellékelve –, amelyet a lengyel fél nem hozott nyilvánosságra. Viszont olyan információt szivárogtatott ki a „Gazeta Wyborcza”-nak⁸⁵⁶, hogy a tárgyalásokon komoly érdekellentétek merültek fel és ezért a háromoldalú találkozó nem hozott eredményeket. A cikk sugalmazása az, hogy ez nem Varsó hibájából történt. Ettől, eltérő hírek jelentek meg a csehszlovák sajtóban. Figyelemre méltó továbbá, hogy a hivatalos lengyel és csehszlovák értékelések eredményesnek minősítik a megbeszéléseket.

A nyilatkozattal kapcsolatos észrevételek:

- jól érzékelhető különbség van a politikai szándékok tisztázására irányuló szövegmodosító javaslatainkat támogató rugalmas lengyel, és ezeket, ellenző csehszlovák magatartás között;

- lengyel részről elfogadhatónak tartják, ha a dokumentum „szándéknyilatkozat” jellegű, míg csehszlovák részről ragaszkodnak az együttműködés intézményes formáinak rögzítéséhez, így legalább a miniszterhelyettesi konzultációs bizottság létrehozásának szerepeltetéséhez;

⁸⁵⁶ A *Gazeta Wyborcza* 1989 májusában indult lengyel közéleti napilap. Mottója: „Nie ma Wolności bez Solidarności”, azaz „Nincs szabadság Szolidaritás nélkül”.

– a csehszlovák fél ellenállása miatt zárójelben szerepel a nemzetközi emberi jogi dokumentumokra történő hivatkozás mellett az egyéni és kollektív nemzetiségi jogok szükségessége

– nyitott maradt a tervezet címe, amely: „Közös erőfeszítéssel az Európába vezető úton” volt.

Javaslom,

(1) az Európai Együttműködési Főosztály, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Főosztálya, a Politikai Elemző és Tájékoztatási Főosztály, a III. Területi Főosztály és a Határon túli Magyarsággal Foglalkozó Főosztály a vállalt határidőn belül közösen dolgozza ki a tőlünk várt szövegjavaslatot, valamint elképzeléseit a háromoldali együttműködés lehetséges szervezeti kereteiről és területeiről.

(2) a KÜM érintett főosztályai sürgősen dolgozzák ki álláspont javaslatukat, arról, hogy a VSZ fokozatos megszűnésével párhuzamosan milyen lépéseket tegyünk kétoldali és regionális alapon (magyar–szovjet, magyar–lengyel–csehszlovák stb.) egy új típusú együttműködési és széles értelemben vett (politikai, gazdasági, ökológiai stb.) biztonságpolitikai kapcsolatrendszer megteremtésére. Az álláspont-javaslatot a miniszteri értekezlet egyetértése esetén jóváhagyásra a kormány elé kell terjeszteni. Ennek elmaradása esetén lehetetlenné válik bármiféle előrelépés a kétoldali (magyar–szovjet, magyar–román, magyar–csehszlovák stb.) kapcsolatokban, ami súlyos következményekkel járhat.

*Minden, ami biztonságpolitikával kapcsolat az e három ország viszonylatában, véleményem szerint, kétoldali keretekben kell, maradjon. Környezetünk rendkívül idegesen reagál a „3-as” biztonsági szövetség szerűségekre, nyugati nagykövetek a varsói találkozót követően azonnal megkerestek és ez iránt érdeklődtek – nyugtalansággal és értetlenséggel –, hogy a VSZ utáni periódusban új katonai (védelmi) szövetségre törekszünk-e.*⁸⁵⁷

*Tisztázni kell, hogy mit értünk biztonságpolitikán, illetve a katonai elemet valóban ki kellene venni.*⁸⁵⁸

Budapest, 1990. október 25.

MNL OL XIX–J–I–j 1990 87. doboz

⁸⁵⁷ Kézírással.

⁸⁵⁸ Ua.

134.

Mikecz Tamás, a Külügyminisztérium főosztályvezető-helyettesének jelentése a Prágában lezajlott magyar–csehszlovák–lengyel háromoldalú külügyi konzultációról
1990. december 29.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Dr. Mikecz Tamás
1371/3.
002881/11.

Szigorúan Titkos!
Készült: 9 példányban
Kapják: Jeszenszky Géza
Katona Tamás
Somogyi Ferenc
Meiszter Dávid
Szokai Imre
Sillár Emőke
Körmendy István
Bába Iván⁸⁵⁹
Saját

JELENTÉS A PRÁGÁBAN 1990. DECEMBER 28-ÁN LEZAJLOTT
MAGYAR–CSEHSZLOVÁK–LENGYEL HÁROMOLDALÚ
KÜLÜGYI KONZULTÁCIÓRÓL

A csehszlovák Külügyminisztérium javaslatára 1990. december 28-án háromoldalú konzultációt folytattunk az 1991. januárjában esedékes visegrádi csúcstalálkozóval összefüggő kérdésekről, a háromoldalú nyilatkozatról, a szovjetunióbeli belső helyzet alakulásáról, a VSZ PTT ülésének időpontjáról. A magyar delegációt Dr. Katona Tamás államtitkár vezette; tagjai voltak: Bába Iván és Dr. Mikecz Tamás, főosztály-

⁸⁵⁹ Bába Iván (1950–) 1990 augusztusában került a Külügyminisztérium állományába, ahol 1990. szeptember 1. és 1990. december 31. között főosztályvezető-helyettes volt az Európai Együttműködési Főosztályon, majd 1991. január 1. és 1991. december 31. között a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály vezetője volt.

vezető helyettesek. A csehszlovák küldöttséget Zdenek Matejka külügyminiszter-helyettes, a lengyel delegációt Jerzy Makarczyk külügyminiszter-helyettes vezette. A delegációvezetőket fogadta Jiří Dienstbier csehszlovák külügyminiszter. A delegációk tiszteletére adott ebéden részt vett Pavol Suchan csehszlovák külügyminiszter-helyettes.⁸⁶⁰

Zdenek Matejka megnyitójában javaslatot tett a megvitatandó témákra: a visegrádi csúcstalálkozó kérdése, a VSZ-szel összefüggő kérdések, a SZU belső válságának hatása országainkra. Véleménye szerint nem lesz szükség arra, hogy a belügy- és honvédelmi miniszterek találkozzanak és szükségtelen a január 3-ra, csehszlovák részről javasolt külügyminiszteri értekezlet. Javasolta, hogy a jelenlévő főosztály-vezetők, illetve helyettesek külön szekciókban pontosítsák a nyilatkozatot.

Jerzy Makarczyk lengyel külügyminiszter-helyettes utalt a párizsi hármas találkozóra, ahol megnyilvánult a maximális politikai szándék az együttműködés megerősítésére. Együttműködésünket pontosan meg kell fogalmazni és ez a mai találkozó legfőbb feladata. Pontosítsuk a Visegrádon elfogadandó nyilatkozatot és egyetértett Z. Matejka erre vonatkozó javaslatával.

J. Makarczykot lengyel részről felhatalmazták arra, hogy a VSZ PTT ülését legkésőbb február 15-ig tartsák meg. Véleménye szerint a további halogatás elfogadhatatlan. Abban az esetben, ha a szovjet fél ismételten a halasztás mellett dönt, a három országnak közös álláspontot kell kialakítani.

Katona Tamás kijelentette, hogy kívánatos lenne, ha itt egy végleges nyilatkozatban egyeznénk meg, s támogatta Matejka javaslatát. Természetesnek tartotta, hogy a három ország konzultál, de veszélyes lenne, ha tömböt alakítanának, és el kell kerülni, hogy a kimúló VSZ helyére új szeparált blokkot hozzunk létre. Ez egyik országnak sem érdeke. Kijelentette, hogy a VSZ PTT ülését legkésőbb február közepére ki kell tűzni. Egy korábbi időpont erőltetése veszélyes lehet, mivel ez a Szovjetunióban jelentkező konzervatív erők fellépését vonhatja maga után. Viszont nem célszerű sokáig várni sem, mivel esetleg addig a konzervatív erők végérvényesen stabilizálódhatnak. A VSZ kérdésében továbbra is ragaszkodjunk a katonai szervezet jövő év közepi felszámolásához. Az ilyen jellegű törekvésünket Bulgária is támogatni fogja. Az lenne kívánatos, hogy a VSZ-t ne egyoldalúan bontsa fel valamelyikünk, hanem a VSZ lépjen ki belőlünk. A Szovjetunióval kötendő kétoldalú szerződésünk előrehaladott állapotban van, a biztonságpolitikai vonatkozásokat egyeztetni kellene. Veszedelemes lenne mindhárom ország számára, ha a szovjet biztonságpolitika Németország irányába mozdulna el.

⁸⁶⁰ Pavol Suchan (1944–) a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság külügyminiszter-helyettese volt 1990 októberétől.

Félreértelmezhető lenne, ha mi a két találkozó között háromoldalú külügy- és belügyminiszteri találkozót tartanánk, a Szovjetunióban ezt egyfajta tömbösülés jelként fognák fel.

Z. Matejka válaszában megjegyezte, hogy elálltak a javasolt találkozótól.

Katona Tamás javasolta, hogy a visegrádi csúcstalálkozót 1991. január 15–22. között tartsák meg; a pontos időpontot diplomáciai úton egyeztetjük.

Javasolta, hogy foglaljunk állást a VSZ PTT ülésének időpontjával kapcsolatban. A magyar fél vállalja, hogy január 5-ig minden VSZ-tagállamot körjegyzékben kér fel, hogy fejezzék ki hajlandóságukat a VSZ PTT ülésének mielőbbi összehívásával kapcsolatban. Ha erre nem érkezik kedvező válasz a SZU részéről, akkor a következő körjegyzékben a február 15-i időpontot javasolnánk.

Jerzy Makarczyk kijelentette, hogy a február 15-i időpont legyen a legvégső dátum a VSZ PTT ülésének összehívására.

Z. Matejka közölte, hogy a prágai szovjet nagykövet a szovjet KÜM-re hivatkozva kijelentette, hogy a PTT ülése – a szovjet álláspont szerint – Baker amerikai külügyminiszter látogatása után lenne kívánatos.

Katona Tamás kijelentette, hogy ha a szovjetek nem fogadják el a február 15-i időpontot, akkor sürgősen konzultálni kell az egyeztetett lépésekről. Jelenleg még van időnk konzultációkat folytatni ebben a kérdésben a bolgár és román féllel is. Utalt arra, hogy a román nemzetvédelmi miniszterrel 1991. január 9-én találkozik.

A menekültkérdésről

Z. Matejka közölte, hogy ebben a kérdésben már folytattak megbeszéléseket Finnországgal. Menekültügyben háromoldalú konzultációkat kell folytatnunk és célszerű ebbe a Szovjetuniót is bevonni. Annak a véleményének adott hangot, hogy a szovjetunióbeli káoszt megszüntetendő, a KGB-re, a hadseregre és a pártapparátusra támaszkodó konzervatív erők megerősödése elfogadható (sic!).

Katona Tamás egyetértett a multilaterális konzultációkkal a menekültkérdésben, majd ismertette a menekültügy helyzetét Magyarországon. Az adott kérdésben Finnországot és Ausztriát is bevonva továbbra is tanácskozni kellene és együttesen kell fellépni az ENSZ Menekültügyi Bizottságában. Magyarország jelenlegi helyzete nem teszi lehetővé több menekült befogadását.

Jerzy Makarczyk röviden ismertette a lengyel helyzetet és beszámolt arról, hogy december elseje óta nyilvántartják a Szovjetunióból, Bulgáriából és Romániából utazókat.

A csehszlovák Külügyminisztérium Helsinki Folyamat Osztályának vezetője beszámolt a délelőtti megbeszélésekről, amelyen magyar részről Dr. Körmeny István és Hajgató József vettek részt. (Lásd külön jelentésben.)⁸⁶¹

Katona Tamás kifejtette, hogy biztonságpolitikai kérdésekben fontos a három ország egyeztetése. Nyugaton kialakult az az elképzelés, hogy a VSZ-ből való távozás után vákuum keletkezik. A társult viszony kialakítását a Nyugat-európai Unióhoz fontosnak tartanánk. A visegrádi csúcstalálkozó lehetőséget adna a biztonságpolitikai kérdések egyeztetésére.

A háromoldalú konzultáció hasznos volt, elsősorban a visegrádi csúcstalálkozó előkészítésében, másrészt a VSZ PTT ülésének kérdéskörében. A csehszlovák fél túldramatizált álláspontjától a szovjetunióbeli helyzetet illetően visszakozott, de a találkozó lehetőséget adott a szovjetunióbeli helyzet értelmezésére és egyfajta közös álláspont kialakítására. A „Nyilatkozat”-ban kifejezésre jutott a magyar álláspont, mely szerint nincs szükség állandó bizottságok létrehozására.

Budapest, 1990. december 29.

MNL OL XIX-J-1-j 1990 87. doboz

⁸⁶¹ A külön jelentést nem közöljük.

MELLÉKLET

AZ ANTALL-KORMÁNY MINISZTEREI 1990. MÁJUS – 1990. DECEMBER

Minisztérium	Tisztség	Név	Megbízás kezdete	Megbízás vége
Miniszerelnök	miniszerelnök	Antall József	1990. május 23.	1993. december 12.
Belügyminisztérium	miniszter	Horváth Balázs	1990. május 23.	1990. december 21.
Belügyminisztérium	miniszter	Boross Péter	1990. december 21.	1993. december 21.
Külgügyminisztérium	miniszter	Jeszenszky Géza	1990. május 23.	1993. december 21.
Pénzügyminisztérium	miniszter	Rabár Ferenc	1990. május 23.	1990. december 20.
Pénzügyminisztérium	miniszter	Kupa Mihály	1990. december 20.	1993. február 11.
Ipari és Kereskedelmi Minisztérium	miniszter	Bod Péter Ákos	1990. május 23.	1991. december 9.
Földművelésügyi Minisztérium	miniszter	Nagy Ferenc József	1990. május 23.	1991. január 15.
Igazságügyi Minisztérium	miniszter	Balsai István	1990. május 23.	1993. december 12.
Népjóléti Minisztérium	miniszter	Surján László	1990. május 23.	1993. december 12.
Művelődési és Közoktatási Minisztérium	miniszter	Andrásfalvy Bertalan	1990. május 23.	1993. február 12.
Munkaügyi Minisztérium	miniszter	Győriványi Sándor	1990. május 23.	1991. január 16.
Honvédelmi Minisztérium	miniszter	Für Lajos	1990. május 23.	1993. december 12.
Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium	miniszter	Keresztes K. Sándor	1990. május 23.	1993. február 22.
Közlékedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium	miniszter	Siklós Csaba	1990. május 23.	1993. február 22.
Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma	miniszter	Kádár Béla	1990. május 23.	1993. december 12.
Tárca nélküli miniszterek				
Titkosszolgálatokért felelős tárca nélküli miniszter	miniszter	Boross Péter	1990. július 19.	1990. december 21.

Minisztérium	Tisztség	Név	Megbízás kezdete	Megbízás vége
Kárpótlásért felelős tárca nélküli miniszter	miniszter	Gerbovits Jenő	1990. május 14.	1991. január 15.
Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot vezető tárca nélküli miniszter	miniszter	Pungor Ernő	1990. december 22.	1993. december 12.
Bankügyekért felelős tárca nélküli miniszter	miniszter	Botos Katalin	1990. december 21.	1992. január 23.
Az MTA és a tudománypolitika felügyeletéért felelős tárca nélküli miniszter	miniszter	Mádl Ferenc	1990. május 23.	1993. február 23.
A politikai foglyok szervezeteiért felelős tárca nélküli miniszter	miniszter	Kiss Gyula	1990. május 23.	1991. január 16.
Határon túli magyar ügyekben felelős tárca nélküli miniszter	miniszter	Horváth Balázs	1990. december 22.	1992. január 23.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM VEZETŐ TISZTVISELŐI 1990. MÁJUS – 1990. DECEMBER

Szervezeti egység	Beosztás	Vezető
<i>Külügyminiszter</i>	<i>miniszter</i>	<i>Jeszenszky Géza</i> (1990. május 23-tól)
Miniszteri Kabinet Irodája	kabinetfőnök	Horváth Tamás (1990. május 25-ig) Forrai Kristóf (1990. augusztus 1. – szeptember 15.) Sillár Emőke (1990. szeptember 15.–1993. március 31.)
<i>Közigazgatási Államtitkár</i>	<i>államtitkár</i>	<i>Somogyi Ferenc</i> (1990. június 1. és 1991. december 2.)
Politikai Elemző és Tájékoztatási Főosztály	főosztályvezető	Hajdu András (1989. június 30.–1991. január 1.)
Minisztérium Titkársága	titkárságvezető	Jelenik Gyula (1990. szeptember 1-ig)
<i>Politikai Államtitkár</i>	<i>államtitkár</i>	<i>Katona Tamás</i> (1990. május 24.–1992. június 20.)
Parlamenti Titkárság	titkárságvezető, osztályvezető	Hegedűs Gábor
<i>1. Helyettes Államtitkár</i>	<i>helyettes államtitkár</i>	<i>Bényi József</i> (1990. július 1-ig) <i>Alföldy Tádé</i> (1990. július 1. és 1991. március 15.)
I. Területi Főosztály	főosztályvezető	Várkonyi László (1990. augusztus 1-től)
II. Területi Főosztály (1990. október 3-án ketté vált és létrejött a VIII. Területi Főosztály)	főosztályvezető	Németh Gyula (1990. május 15. – október 3.) Peisch Sándor (1990. október 3-tól)
VIII. Területi Főosztály (1990. október 3-tól)	főosztályvezető	Nikicser László (1990. október 3-tól)
Sajtóosztály	főosztályvezető-helyettes	Herman János (1989. augusztus 1-től)
<i>2. Helyettes Államtitkár</i>	<i>helyettes államtitkár</i>	<i>Szokai Imre</i> (1990. június 4-től 1991. december 17.)

Szervezeti egység	Beosztás	Vezető
III. Területi Főosztály	főosztályvezető	Szabó Sándor (1990. április 1.–1990. augusztus 1.) Monori István (1990. augusztus 1. – 1991. november 29.)
IV. Területi Főosztály	főosztályvezető	Németh Gyula (1990. május 15. és 1990. október 3.)
Határon Túli Magyarok Főosztálya	főosztályvezető	Jolsvai Sándor (1990. augusztus 1. – 1991. május 2.)
Konzuli Főosztály	főosztályvezető	Sztankovics Imre (1988. április–1991. augusztus 11.)
3. Helyettes Államtitkár	<i>helyettes államtitkár</i>	<i>Meiszer Dávid</i> (1990. július 1. és 1991. december 17.)
Európai Együttműködési Főosztály	főosztályvezető	Körmendy István (1990. augusztus 1.–1992. január 15.)
Regionális Együttműködési Főosztály	főosztályvezető	Kupper Vojtek Béla (1990. május 25. – 1990. szeptember)
Biztonságpolitikai és Leszerelési Főosztály	főosztályvezető	Hajgató József (1990. augusztus 1. – 1991. augusztus 15.)
Nemzetközi Szervezetek Főosztálya	főosztályvezető	Erdős André (1989. július 1. – 1990. augusztus 1.) Endreffy Miklós (1990. augusztus 1. – 1991. november 25.)
Nemzetközi Jogi Főosztály	főosztályvezető	Szénási György (1990. augusztus 1-től)
Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Főosztálya	főosztályvezető	Náthon István (1989. július 15. és 1993. január 1.)
4. Helyettes Államtitkár	<i>helyettes államtitkár</i>	<i>Tomaj Dénes</i> (1990. július 1. és 1993. augusztus 16.)
V. Területi Főosztály	főosztályvezető	Kádár László (1990. augusztus 1-jéig) (1990. augusztus 1-jétől)
VI. Területi Főosztály	főosztályvezető	Simonyi Ernő (1990. augusztus 1. –)

Szervezeti egység	Beosztás	Vezető
VII. Területi Főosztály	főosztályvezető	Nagy Lajos (1990. augusztus 1-jéig) Kosárka József 1990. augusztus 1-jétől)
Főtitkár	<i>főtitkár</i>	<i>Havasi Béla</i> (1990. július 1. és 1991. január 15.)
Személyzeti Főosztály	főosztályvezető	Kovács Károly (1990. július 9-ig) Horváth Zsolt (1990. július 9. és 1991. március 15.)
Protokoll Főosztály	főosztályvezető	Bényei Béla (1989. augusztus 1. és 1990. szeptember 1.) Bessenyei Zoltán (1990. szeptember 1. –)
Gazdálkodási Főosztály	főosztályvezető	Mócsán András (1989. szeptember 1-jétől)
Dokumentációs és Iratkezelési Főosztály	főosztályvezető	Bobvos György (1988. március 1-jétől)
Távközlési Önálló Osztály	osztályvezető	Pörcz László (1988. április 1-jétől)
Futár és Biztonsági Önálló Osztály	osztályvezető	Német József
Ingatlankezelési és Építési Iroda	irodavezető	Csepeli László (1988. május 1-jétől)
Szóvivő	szóvivő	Herman János (1990. július 1-től)
Magyar Külügyi Intézet	igazgató	Hardi Péter (1990. július 31-ig) Maróth Miklós (1990. augusztus 1-jétől)

Forrás: Külügyminisztériumi Közlemények vonatkozó évei, illetve az Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1985–1993. Főszerk.: Sáringer János. Balassi Kiadó, Budapest, 2014., 306–313. o.

FORRÁSOK JEGYZÉKE

Antall József irathagyatéka Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár

OTM Antall-hagyaték 19. doboz

OTM Antall-hagyaték 20. doboz

OTM Antall-hagyaték 21. doboz

OTM Antall-hagyaték 24. doboz

OTM Antall-hagyaték 26. doboz

Antall József irathagyatéka Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MNL OL XIX-A-150-j 1990 78. doboz

MNL OL XIX-A-150-j 1990 115. doboz

Külügyminisztérium iratai Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MNL OL XIX-J-1-j 1990 2. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 8. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 9. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 10. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 17. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 26. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 37. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 38. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 53. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 54. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 62. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990. 66. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 72. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 73. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 77. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 83. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 87. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 95. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1990 98. doboz

Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990

FOTÓK ÉS FAKSZIMILÉK

Nemzetközi Jogi Főo..... 1990. június 31.
 198..... évi hó napján.

NYÍLT TÁVIRAT 791

TOVÁBBÍTVÁ

ETAT priorité Diplomag
 nagykövetség BRÜSSZEL

Kérem, szóbeli jegyzékben tájékoztassa az Európai Közösségek Bizottságát, hogy a magyar kormány jóváhagyta a MK Kormánya és az Európai Közösségek Bizottsága között az EK Bizottsága képviseletének a Magyar Köztársasággal történő létrehozásáról és a képvislet kiváltságairól és mentességeiről Brüsszelben 1990. június 8-án aláírt egyezményt. A jegyzékben állapítsa meg, hogy mivel az EK Bizottsága már tájékoztatta a magyar élet a saját jóváhagyásáról, így az egyezmény a 7.cikkkel összhangban a magyar fél jegyzékének napján hatályba lép. A jegyzék átadásáról értesítést kérek.

Előadó:
 Kiadmányozó:
 Gépelő: Külföldi: 7/308

86-1785 - FNYV 1.

Magyar Országos Levéltár

1. Nyílt távirat Brüsszelből. Az Európai Közösségek Bizottsága diplomáciai képviseletének a Magyar Köztársaságban történő létrehozásáról, 1990. július 31.
 MNL OL XIX-J-1-j 98. d.

Az alábbiakban közöljük annak a levélnek a fordítását, amelyet október 29-i dátummal Catherine Lalumiere asszony, az Európa Tanács főtitkára küldött Antall Józsefnek.

Miniszterelnök Úr !

Engedje meg, hogy kórházi kezeléséről értesülve felgyógyulásához a legőszintébb jókívánságaimat fejezzem ki. Egyben szeretném kifejezni azt a bizakodásomat is, hogy az utcai rendet megbontó budapesti tüntetések után országa képes nyugodtan és jókedvvel folytatni a demokratizálás útját.

November 6-án Magyarország az Európa Tanács tagja lesz. Jól mutatja e körülmény, hogy szervezetünk jelenlegi 23 tagállama előtt mekkora bizalmat élvez az Önök országa, mint amelynek kormánya a jog és különösen az emberi jogok tiszteletén épül, s amely Magyarországot egész Európa tiszteletét élvező partnerre avatja.

Szeretném biztosítani Önt, Miniszterelnök Úr, legnagyobb tiszteletemről

Catherine LALUMIERE

2. Catherine Lalumiere asszony, az Európa Tanács főtitkárának levele Antall Józsefhez, 1990. október 29.
MNL OL XIX-A-150-j 78. d.

Kézeltérítési

*Német külügyi Éldöttség
budapesti látogatása*

12685/

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség
Bonn

Azonosító
BON00304

Érkezett:
90.11.09. 13:14

Készítette: S. Ta.
Ellenőrizte: *[Signature]*

Azonnal !

46

KÜLÜGYMINISZTERIUM TUA

VISSZAMINÓSÍTVE

Dátum: 1998. 12. 22. *[Signature]*

Megjegyzés:

Ikt. szám: 003429

A beérkezett

Ugyirat

pld. sz.

lapse

db sz.

lapse

Dr. Peter Hartmann /Bundeskanszleramt, Ministerialdirigent/ arról tájékoztató, hogy az október 29-én Budapesten járt német küldöttség elégededetten tért haza válságfeltáró útrajáról. A tárgyalásokról tájékoztatták Helmuth Kohl kancellár urat, s a megállapodások megvalósítása német részről folyamatban van.

Peter Hartmann elmondta, hogy a német kormány megértette: Magyarországon a válságfolyamat elérte azt a pontot, amikor az azonnali segítségnyújtás elengedhetetlen.

Matocsy úr által felvázolt cselekvési programtervezetet meggyőzőnek találták és üdvözlük a radikális gazdasági terápia alkalmazásának gondolatát. Hangsúlyozta, hogy - bár a látszatát is kerülni kívánja, hogy a magyar belpolitikai kérdésekbe belebeszéljen - biztató jelként értelmezte a magyar kormány reagálását, azt a törekvését, hogy további reformpolitikáját szélesebb társadalmi konszenzusra építse fel. Ugyanakkor azt is reméli, hogy az ellenzék a jövőben megfontoltabban politizál és kerülni fogja a törvényellenes akciók pártpolitikai céljából vezérelt támogatását.

A német kormány a kétoldalú együttműködés jelenleg legsürgősebb elemének a hazai energiaellátás biztosítását az energiaválság megelőzését tekinti.

Hartmann úr azt is jelezte, hogy a magyarországi átállás finanszírozásához szükséges 4-5 milliárd DM-et egyedül nem képes biztosítani, de megtesz mindent annak érdekében, hogy az illetékes nemzetközi szervezetek biztosítsák a kellő támogatást.

Matolcsy úr jövő hétre tervezett látogatásával kapcsolatban egy későbbi időpont meghatározását javasolta. Az érintet német szakemberek ugyanis úgy vélik, hogy mindenképpen indokolt lenne a magyar kormány gazdasági elképzeléseinek parlamenti vitáját /ennek pontos, tervezett idejéről azonnali tájékoztatást kért!/, s az így véglegesített program előzetes megküldése után lehetne valóban konstruktív szakértői megbeszéléseket tartani. A későbbi időpont véleménye szerint mindkét fél számára jobb felkészülést biztosítana.

- 280 - H. -

Magyar Országos
Levélár

Lássa:

II. Területi Főosztály

Intézkedtem: *[Signature]*

Láttam:

*Taj. D. [Signature]
M. [Signature]
[Signature]*

3. Rejtjeltávirat Bonnból. Német küldöttség magyarországi útjáról, 1990. november 9.
MNL OL XIX-J-1-j 53. d.

Garberson

90. 11. 21.

g. - wir sind so → homöostatische Funktion in
- problematischer Komplexität, 120 mph
- weniger Probleme
- überschulden und überproblematik
- der Integration → stabilisiert & auffällt
(neoliberalismus)

- entered next channel

- eukaryot nicht sklavisch
- begrenztes prokaryoten - eukaryotisch hantl. tutten binärel
- ↳ fellebonykelge. d. e?

hatchling have $n \rightarrow$ demersal larva fresh water polyphag.

[illegible]

A - factor a little less heavy. rest is at

- negativ für or auch wenn problematisch

- Halbsinken ne anordnen

- Etalierin - een model
- is een - zegt - weten wijzen - bekende taalregel
- een model - bele. model dichter - hoort - te weten 'gij mag'

- signal on outside loop = full pressure measured
- we equalize w/ atmospheric air \Rightarrow seal is broken again

1) Vkr - lagatli uzatli - meye a bel kuden'ge i
 unyut - vkr meye letet i in elapat kuden'ge
 bel - bel kuden'ge.

- archipel, detalhad regalado est.
- in on lieit, he egg, detalhad detalhad
- in fellos regal police in name above

2) Top horizontal

- velen magles-enet a
 mi ne volat van tenaaiel
 knuutere a muntet magles-enet
 de wintelchek opged
- belk knuutere belk
- belk a gebelk - aken belk
 - knuutere knuutere belk
- knuutere belk knuutere belk
- knuutere belk knuutere belk
- knuutere belk knuutere belk

4. Az Antall–Gorbacsov találkozó helyszínén, a párizsi szovjet nagykövetségen készült kéziratos feljegyzés, 1990. november 21.

OTM Antall-hagyaték 24. d.

2 -

- in elikunjal a iapel omerelloriet
- G. - KE aapel - itpaleh in apyitunhorit
 arent a relinijet oherit - van reaktiut
 - itpaleh doll
 - toll reaktiut
 ↳ felinier apyitun doll mit hool
 - pp. weppitun in loyalelollu
 tithone in ij felyatohet
 - elikeljet a bestraktiut - van man pullett schel
 - van di opperallu velt a NY feli → pialtije wep
 weppitun
 - van helpe el helpe a NY feli, el helpe el
 hool van hool helpe
 - defaelt loyalelollu velt, di mit hool ellet
 ↳ itpaleh → elinier

+ - KOM elletelhet ?
 G → ipe
 - feliutit de

- G. v.h.
- an apyitun weppitun statipe ellopel elletelhet
 in apyitun felyat, hool hoolinijet
 - hool a NATO we → godeljet el reaktiut
 Hool - v.h. - exponi elletel → feliutije feliut
 NATO aapel
 el el weppitun a elletel, pialtije elletel
 elletel
 - weppitun elletel mit hoolinijet
 pialtije elletel elletel weppitun
 mit hool elletel mit hool elletel
 Enapela
 - hoolinijet elletel wep a v.h. pialtije
 elletel hoolinijet wep a v.h. pialtije

- 3 .

- folytatunk kell ezt a politikai megbeszélést
hiszen nagyon együttműködik
- megbeszéltek egy lépést → sőt lehet még
- Korbanaságok
 - figyelembe venni ezt a kérdést
hiszen ezeket az EU-tól is segíti
egy lépés után folytatni és lehet egyenlő
 - militárisan, katonai szempontból
 - nagyon fontos a lépés
 - meg kell vizsgálni, hogy ez a lépés
 - ha lehet, ha lehet, akkor meg kell vizsgálni, hogy ez a lépés
- mostanra folytatni el kell végezni? (Nem lehet-e az a
munka a munkán?)
- van esetleg, hogy lehet-e → van lehet
néhány
 - 66-ian van a nyitott kérdések el,
 - ezeket
 - ezeket → mostanra
 - ezeket folytatni
- feltétel - hogy lehet folytatni, hogy lehet
hiszen nagyon fontos az, - nagyon
sőt lehet folytatni
hogy lehet folytatni - folytatni a folytatást
- a folytatás nagyon fontos a folytatás
→ hogy lehet-e?
- ezek a kérdések folytatni lehetnek
hiszen ezeket a kérdéseket
80% -ban - ez a kérdés a folytatás

- 4 -

- Landtjenig hieletede an eppa hiejdene vel
pejet,
- eppa wyllede wylpe hiejdene hiejd
hielede → wylpe, gwejdene
eppa hielede hiejdene (eppa)
an hielede
- wylpe an hielede
- eppa an hielede hiejdene (hielede an
hielede)
- wylpe, hielede hiejdene,
- wylpe an hielede hiejdene an
hielede hiejdene
- wylpe hielede hiejdene

P. J.

- an a hiejdene hiejdene hiejdene
hielede hielede
- an hielede hiejdene, an hielede hiejdene
- an hielede hiejdene hiejdene hielede
- hielede hielede, hielede hielede hielede
- an hielede hiejdene hielede
- an hielede hiejdene

G. → hielede hielede.

→ an an hielede hielede hielede

P. - hielede - hielede, hielede hielede
- an hielede an hielede hielede hielede

G. - an a hiejdene hielede hielede hielede

- 5 -

A.J. - mi programidelen toimintat asut
ar emmendalet ohtel

- 1956 - pöördelen Stitschelet
pöhtienonij e koon
ani G8- on Gehr. neyfohtent
- stinonid helguket teent
er on in althuking woppe
- elerett hV hebasatut in kün hokstetkaad
tehindpil
- 067 et-rotot intet d.T. - vel

G. - velt hokstet intetkelerind
- epp, alonid, hokstet hokstet etat pöhtet
eltott - negatiiv, kenerite, ophukingeltet hok

P. - velt hokstet intet 077

- hokstet velt, velt velt
vokstet velt velt velt, ole velt velt
velt velt, in velt velt velt velt
velt velt in velt velt velt velt
- pil velt velt velt velt, hokstet hokstet velt velt
velt velt, ole velt velt velt velt in velt velt

G. - fopstet

P. - hokstet velt velt velt in velt velt
velt velt velt

- V. 52. - ole hokstet velt NATO velt velt
- velt velt velt velt velt velt
velt velt
- hokstet velt velt
- hokstet NATO velt velt velt

- 6 -

g - ist beides keine, was man nicht beides ist
auch es ist nicht beides ist beides!

p. NATO - in helpdesk lid
- in lid, weder - Allesh + op E.

g. - hived number?

A - ispin dda a list. realitate pg
niste pro polsocheti

9. sind hell ökonomisch & sehr pro T
- vor der VG lag - die polle mit & NATO -
hat wage -

but usage -
- register also a holdback & list. research
over

A - ^{over} hvern og hluti þess að hversu
NATO-in hefur ...

NATO-^{en} del
E-Amerika fester nære eris del og alle

g. - mist we autonoomie op in systeem!
K-USA - wat is en. lid. relevant?
- abstractie vermeld

- obstructie v. vene's

- in het verleden deed hij, maar nu gaat het niet meer, en dat is niet meer

P. - wichtig, da es meist schlecht a. V. h. f.
we feuchtet homogen gemacht, wenn an

- ügyv. levél fel - v. k. felbontása por-
dip. levélben levél - e

g. - ne negonzi, et alchile bell

19. - gőz, tápellátás a helyet
- egyéni problémái

9. - 40-50 m to the steeper. viscous

- 7 -

Q - miki vimees - kauda seepistelt
eakley gör nollitist lelathe wale

- eley kimereli iol ker
- eint lelet wether

A - eyn uetelot kettelhepita

- ~~the~~ cupet kimeri welle kethel,
- hig kuppelisel

Q - wintel 70-70 kol

- wether iol

Q - hig eppar kuppelhepita
miki uetelot et

miki kuppelhepita, is miki
kuppelhepita.

A - eppar kuppelhepita 2 kol

- NY - kuppelhepita → miki kuppelhepita,
- is miki miki kuppelhepita

- eppar eppar miki, kuppelhepita miki -
kuppelhepita

→ kuppelhepita kuppelhepita - miki kuppelhepita
kuppelhepita kuppelhepita kuppelhepita
kuppelhepita

SUMMARY

József Antall formed his governing administration at the end of May 1990, putting Hungarian foreign policy on a new course in a changing Europe at the end of the Cold War, and thus took important steps to reach his foreign policy goals: reestablishing sovereignty, the withdrawal of Soviet troops from Hungarian territory, a balanced „good neighbor” approach to the bordering countries built on essential treaties, steps in the direction of Euro-Atlantic integration and an improvement of the situation of the ethnic Hungarian minority populations in the bordering countries, including a respecting of their rights. In addition to the European Counsel, the meeting for Security and Cooperation in Europe, regional and subregional cooperation represented a new level for the leadership of Hungarian diplomacy. In autumn 1990, of those countries lying to the east of the Elbe River, Hungary was the first to join the European Counsel. The term „group human rights” and thus minority issues played an emphasized role in Hungarian diplomacy. Budapest’s international network expanded dramatically, which the leadership of Hungarian foreign policy and diplomacy actively took advantage of. Moving down the list of explicit foreign policy priorities, the Antall administration had already achieved important results.

NÉVMUTATÓ

A

Aboimov, Ivan Pavlovics 8, 82, 109,
110, 142, 145, 146, 156, 180, 181, 521,
524
Adenauer, Konrad 257
Ágoston András 482
Alföldy Tádé 9, 47, 48, 49, 192, 198,
199, 208, 215, 221, 271, 490, 572, 585
A. Nagy László 397, 404, 407, 408
Andrásfalvy Bertalan 583
Andreotti, Giulio 556, 558, 562, 563
Annus Antal 8, 28, 29, 34, 39, 42, 146,
174, 185
Antall József 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15,
16, 17, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 47,
48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58,
59, 62, 35, 72, 77, 78, 102, 103, 105,
107, 109, 110, 111, 114, 115, 116, 117,
124, 125, 126, 129, 130, 131, 133, 144,
146, 147, 149, 152, 156, 158, 160, 163,
164, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174,
178, 179, 180, 181, 182, 185, 186, 187,
188, 192, 193, 194, 195, 196, 199, 203,
209, 210, 216, 223, 225, 226, 227, 230,
232, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244,
246, 250, 253, 264, 267, 269, 270, 271,
276, 278, 279, 281, 284, 285, 296, 297,
299, 302, 305, 311, 317, 322, 323, 326,
327, 330, 333, 336, 337, 343, 356, 358,
360, 362, 369, 371, 374, 375, 376, 377,
379, 387, 388, 389, 393, 412, 413, 420,
423, 424, 463, 475, 500, 501, 505, 509,

512, 515, 551, 555, 556, 557, 559, 562,
564, 570, 583

Apostol, Gheorghe 430

B

Bába Iván 26, 572, 576
Bács Zoltán György 181
Bagi Gábor 15, 484
Bakay Árpád 306
Baker, James Addison 46, 47, 49, 193,
198, 201, 218, 227, 228, 231, 241, 276,
445, 578
Balsai István 583
Baluch, J. 425
Barabás János 9, 197, 198, 205
Bárd Károly 338
Barity Miklós 385
Barry, Robert L. 239, 241
Bartók Béla 548
Barz, Aurel 459
Bearden, Milton 218
Beaucé, Thierry de 11, 325, 326
Beck Tamás 82, 315
Belovai István 48
Beneš, Eduard 64, 386
Bényei Béla 192, 587
Bényi József 585
Benyó Pál 402
Berényi Lajos 500
Bernini, Carlo 563
Bessenyei Zoltán 587
Biernaczky Szilárd 25
Bîrlădeanu, Alexandru 430

Bíró József 8, 35, 137, 206
 Blot, Jacques 325
 Bobvos György 587
 Bod Péter Ákos 242, 307, 504, 583
 Bogár László 295
 Bognár József 519
 Bogomolov, Oleg Tyimofejevics 41
 Bollobás Enikő 45
 Boros Ferenc 389
 Boross Péter 51, 77, 237, 583
 Borsits László 34
 Botos Katalin 584
 Brandt, Willy 528
 Brucan, Silviu 430
 Brzezinski, Zbigniew Kazimierz 230, 231
 Burlakov, Matvej 142
 Bursky, Oldrich 63
 Bush, George Herbert Walker 9, 45, 47, 49, 51, 113, 114, 115, 133, 190, 193, 204, 206, 217, 223, 225, 226, 227, 229, 231, 237, 238, 240, 241, 245, 452
 Busoni, Ferruccio Benvenuto 548

C

Čalfa, Marián 8, 36, 76, 149, 391, 412, 424, 556, 557
 Čarnogurský, Ivan 397
 Čarnogurský, Ján 404, 412
 Čarnojević, Arsenije, III. 478
 Carter, Jimmy 230
 Cavalcini, Luigi Guidobono 563
 Ceaușescu, Nicolae 427, 428, 429, 430, 431
 Celac, Sergiu 453
 Četković, Zorán 477, 481
 Cheney, Richard Bruce „Dick” 193
 Chevènement, Jean-Pierre 532

Chirac, Jacques René 336
 Chmel, Rudolf 426
 Clark, Floyd 218
 Conrad, Clyde Lee 48
 Cornea, Doina 430, 432
 Ćornovil, Vjacseszlav 513
 Corterier, Peter 12, 60, 61, 351, 354
 Cox, Charles Christopher 220
 Csepeli László 587
 Csernovil, Jaroszlav 515, 517
 Csörgits József 477
 Cusma, Ioan 459
 Czechowicz, Tadeusz 103
 Czukor József 286

D

Dax, Paul 296
 Delors, Lucien Jean Jacques 61, 195, 360
 De Michelis, Gianni 356, 389, 556, 558, 561, 562, 563, 564
 Dercze István 7, 33, 94, 102, 202
 Dessewffy Arisztid 459
 Dessewffy Pál 459
 Dienstbier, Jiří 63, 67, 89, 150, 389, 416, 417, 421, 423, 424, 556, 558, 561, 577
 Dijkstra, Jan Peter 62
 Dinescu, Mircea 432
 Djordjevic, Tomislav 470
 Dlouhy, Vladimír 63
 Dobos László 408
 Dobrovský, Luboš 426, 573
 Dominese, Giorgio 563
 Domokos Géza 453, 534
 Dubček, Alexander 64, 167, 391, 392, 400
 Duffy, Patrick 354
 Dumas, Roland 11, 323

Dumitru, Nicolae 447
Duray Miklós 408, 419

E

Eagleburger, Lawrence Sidney 47, 49,
216, 227, 229, 230, 239, 240, 241, 445
Edison, Thomas Alva 210
Ellemann-Jenssenel, Uffe 38
Éltető Lajos 519
Enache, Smaranda 434
Endreffy Miklós 215, 586
Entz Géza 15, 485, 498
Erdős André 86, 403, 586
Eyskens, Mark Maria Frans 89

F

Fabius, Laurent 313
Faure, Jacques 308
Faure, Philippe René Yves 308
Fekete, Ivica 470
Flanagan, Steve 199
Fodó Sándor 522, 524
Forrai István 34, 42, 51, 164, 185, 307
Forrai Kristóf 446, 475, 585
Forró Evelyn 387
Fox, John 199
Frank, Hans 299
Fülöp Mihály 308
Für Lajos 34, 125, 301, 583

G

Ganz Ábrahám 320
Garbovan, Gheorghe 459, 460
Gatti 382
Genscher, Hans-Dietrich 88, 247, 271,
276
Geraszimov, Gennagyij 30
Gerbovits Jenő 145, 584

Geremek, Bronisław 566
Germain, Henri 315
Ghiorghioff, Titus 459
Giscard d'Estaing, Valéry René Marie
Georges 312
Glatz Ferenc 63
Göbölös Gábor 62
Goerens, Charles 346
Göncz Árpád 13, 34, 48, 65, 115, 125,
144, 149, 180, 206, 377, 390, 391, 392,
393, 394, 395, 396, 397, 398, 401, 402,
411, 412, 413, 414, 415, 416, 424, 461,
500, 503, 525, 547, 553, 555, 566
Gorbacsov, Mihail 7, 8, 9, 28, 29, 30, 31,
34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 87, 88,
97, 101, 107, 109, 110, 112, 113, 115,
127, 144, 147, 152, 153, 156, 158, 159,
164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 173,
178, 179, 180, 182, 185, 186, 187, 195,
207, 211, 226, 238, 251, 270, 276, 374,
375, 394, 452, 515
Granasztói György 62
Grisin, Viktor 146, 147
Grósz Károly 144, 312, 428
Gyebnár István 8, 45, 182
Győriványi Sándor 583
Györke Sándor 8, 34, 125, 170

H

Hába, Alois 548
Habsburg Ottó 347
Hadas László 209, 213
Haig, Alexander 227, 229
Hajdu András 86, 137, 177, 182, 192,
215, 403, 490, 572, 585
Hajgató József 177, 182, 572, 579, 586
Harenčár, Róbert 385, 386
Hausel Bence 23

Havasi Béla 215, 587
 Havel, Václav 63, 65, 77, 83, 111, 127,
 128, 129, 149, 150, 166, 185, 206, 391,
 392, 393, 394, 400, 402, 406, 415,
 416, 422, 424, 553, 554, 555, 566
 Herman János 585, 587
 Hieronymi Ottó 9, 49, 50, 51, 199, 227,
 232, 236
 Hinteregger, Gerald 558
 Horn Gyula 28, 82, 83, 389, 453
 Horváth Andor 457
 Horváth Balázs 583, 584
 Horváth Gábor 192
 Horváth István 10, 11, 55, 56, 251, 270,
 278, 283, 284, 286, 295, 302, 304
 Horváth Tamás 585
 Horváth Zsolt 215, 587
 Huchingson, Robert 218
 Husák, Gustáv 64
 Husszeín, Szaddám 156
 Hutchings, Robert 227

I

Iancu, Avram 456
 Íjgyártó István 16, 513, 517
 Iliescu, Ion 68, 128, 428, 431, 436, 451,
 452, 453, 457, 461, 462, 530
 Ilku Marion József 516
 Illich Lajos 34
 Ivaško, Vladimír Antonivič 515

J

Jakovlev, Alekszandr 152
 Janáček, Leoš 548
 Janics Kálmán 408, 409
 János Pál, II. 41
 Jaruzelski, Wojciech Witold 83, 389,
 566

Jazov, Dimitrij Tyimofejevics 42, 144,
 145, 164, 185, 187
 Jelcin, Borisz Nyikolajevics 207, 226
 Jelenik Gyula 585
 Jesse Helms, Alexander 213
 Jeszenszky Géza 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15,
 17, 23, 25, 27, 33, 36, 38, 42, 45, 51, 59,
 60, 61, 67, 71, 72, 73, 76, 78, 86, 87, 92,
 106, 110, 137, 150, 154, 156, 164, 170,
 171, 172, 177, 178, 181, 182, 185, 192,
 198, 202, 205, 209, 213, 215, 227, 237,
 242, 286, 298, 301, 307, 325, 337, 339,
 344, 351, 352, 353, 354, 355, 357, 359,
 364, 368, 374, 377, 379, 381, 382, 403,
 420, 421, 422, 423, 424, 444, 446, 451,
 459, 469, 477, 483, 487, 490, 500, 503,
 521, 525, 534, 553, 556, 558, 560, 564,
 565, 567, 568, 569, 572, 576, 583, 585
 Jolsvai Sándor 34, 177, 215, 572, 586
 Juhász Zoltán 497
 Jurkans, Janis 43

K

Kádár Béla 51, 120, 147, 191, 237, 241,
 242, 282, 298, 307, 359, 583
 Kádár János 248, 312, 438
 Kádár László 586
 Kamman, Curtis 217, 237
 Kapronczay Károly 25
 Karácsony Imre 146
 Katona Tamás 13, 14, 16, 65, 66, 68, 74,
 86, 137, 172, 177, 182, 192, 198, 215,
 403, 410, 412, 415, 433, 451, 459, 460,
 486, 490, 500, 504, 521, 522, 525, 531,
 536, 565, 572, 576, 577, 578, 579, 585
 Katusev, Konsztantyin 82, 146, 147
 Kennan, George 199
 Keresztes K. Sándor 242, 583

Király Károly 446, 453, 534
 Kis Nóra 23
 Kiss Gyula 584
 Kissinger, Henry A. 47, 138, 206
 Kiss Tibor 351
 Kňažko, Milan 412
 Knézich Károly 459
 Kocsis Kálmán 51, 102, 218, 222
 Kodolányi Gyula 9, 17, 42, 49, 50, 51,
 77, 78, 164, 199, 208, 217, 227, 231,
 237, 242, 561, 564
 Kohl, Helmut 10, 20, 55, 56, 57, 115, 247,
 249, 250, 253, 267, 270, 271, 274, 275,
 282, 284, 285, 296, 297, 299, 305, 452
 Kontra Ferenc 8, 9, 42, 45, 146, 165,
 170, 172, 177, 181, 185, 390
 Korinek László 338
 Körmendy István 177, 182, 572, 576,
 579, 586
 Kovács Álmos 306
 Kovács Károly 587
 Kravestjuk, Leonyid 180
 Kriendler, John 62, 373, 374
 Kristóf Lázár 15, 486, 489, 497
 Kučan, Milan 498, 499
 Kučerák, Jozef 66, 403, 404, 406, 407,
 408
 Kulcsár Kálmán 222
 Kulin Ferenc 448
 Kupa Mihály 583
 Kupper Vojtek (V.) Béla 7, 8, 34, 35, 86,
 125, 129, 130, 134, 137, 138, 141, 192,
 206, 403, 586
 Kutasi Márta 34

L
 Lafontaine, Oskar 277
 Lakatos Ernő 56, 251

Lalumière, Catherine 13, 382
 Lambsdorf, Otto Graf 271
 Landsbergis, Vytautas 166
 Lang, August Richard 271
 Langoš, Ján 426
 Lantos, Tom 241
 László András 521, 522, 524
 László Balázs 34, 51, 62, 371
 Latin, Ivo 469, 471
 Le Pen, Jean-Marie 314
 Lončar, Budimir 389, 477, 479, 556
 Lunn, Simon 351

M
 Mádl Ferenc 9, 11, 51, 52, 62, 189, 237,
 242, 305, 307, 328, 359, 486, 490,
 493, 494, 584
 Măgureanu, Virgil 455, 456
 Maizière, Lothar de 10, 126, 127, 128,
 270, 264, 284
 Makarczyk, Jerzy 573, 577, 578
 Maklári György 43
 Makšić, Milivoje 500, 504
 Mănescu, Corneliu 430
 Marinovich Endre 26, 55, 195
 Marković, Ante 15, 71, 72, 470, 473,
 477, 478, 483, 500, 501, 502, 503,
 505, 556, 557, 559
 Marshall, George C. 199, 211
 Martelli, Claudio 75, 556
 Martonyi János 62, 297, 298, 359
 Matějka (Matejka), Zdenek 425, 577,
 578
 Matolcsy György 10, 34, 51, 56, 57,
 242, 275, 282, 283, 297, 298, 303
 Mazilu, Dumitru 14, 451, 452, 453
 Mazowiecki, Tadeusz 89, 270, 389, 558

Mečiar, Vladimír 13, 66, 387, 391, 397,
398, 400, 401, 402, 404, 408, 412,
413, 414, 415, 418
Medgyessy Péter 412, 473
Meiszter Dávid 137, 172, 177, 198, 199,
200, 490, 565, 572, 576, 586
Mesić, Stjepan 477, 481
Mikecz Tamás 17, 77, 181, 182, 521,
522, 576
Mikić, Mato 470, 578
Mikloško, František 391, 396, 402, 412
Mikloško, Jozef 421, 424
Milosević, Slobodan 71, 477, 478, 487
Milović, Antun 470, 473
Mitterand, François 11, 57, 58, 88, 114,
115, 153, 249, 309, 311, 316, 317, 334,
336, 432, 452
Mladenov, Petar Tosev 128
Mock, Alois 389, 556, 557, 562
Mócsán András 587
Molotov, Vjacseszláv Mihajlovics 438
Monori István 8, 36, 45, 152, 154, 172,
181, 192, 525, 569, 572, 586
Mosbacher, Robert Adam 193
Mosonyi Emil 64
Mózes Sándor 34
Mršić, Zdravko 15, 481, 490, 493, 494
Mulroney, Martin Brian 519

N

Nagy Ferenc 242
Nagy Ferenc József 583
Nagy Imre 34, 336, 438
Nagy József Zsigmond 23
Náthon István 215, 572, 586
Nazim, Mustafa 500
Neagu, Romulus 14, 443, 461

Németh Gyula 446, 451, 459, 497, 585,
586
Németh József 192
Németh Miklós 28, 82, 231, 338, 389,
496
Német József 587
Nikicsér László 585
Nitti, Joseph 62, 374
Novak, Jerzy 35, 137

O

Osskó Judit 26
O'sváth György 11, 12, 17, 62, 77, 230,
296, 298, 299, 301, 356, 357, 358, 359,
570, 571
Őszi István 15, 71, 469, 474
Oszipov, Andrej 181
Ott, Kalle 43

P

Páldi András 521, 522
Paleologu, Alexander 457
Pálfalvi Attila 433
Paskai László 448
Pataki István 9, 213, 214
Peisch Sándor 585
Pell, Claiborne de Borda 213
Pénzes Zoltán 34
Perlott 563
Peterle, Lojze 15, 475
Petőfi Sándor 408
Petrescu, Dan 434
Piatkowski, Jerzy 565
Pîrvulescu, Constantin 430
Pithart, Petr 63, 404, 412, 421
Poddany Alfonzné 459
Pop, Simon 461, 462, 463
Pörcz László 587

Póti László 41

Pozsgay Imre 412

Pregl, Zsivko 473

Price, Robert 223

Prlja, Alekszandar 15, 486, 488

Pungor Ernő 584

Puntusz, Vladlen 86, 181

Püspöki Nagy Péter 408

Q

Quayle, James Danforth 226

R

Rabár Ferenc 242, 282, 307, 583

Răceanu, Grigore 430

Raimond, Jean-Bernard 313

Rambaut, Paul 62, 374, 375

Randé Jenő 519

Rausch 315

Reagan, Ronald Wilson 113, 205, 220,
229, 238

Renaud, Jean-Claude 62, 374

Ribbentrop, Joachim von 438

Rizskov, Nyikolaj Ivanovics 7, 36, 37,
38, 40, 107, 109, 110, 117, 120, 121,
122, 144, 147, 153, 270

Rocard, Louis Michel 11, 58, 309, 311,
325, 326, 330, 333, 336

Roman, Petre 437, 447, 453, 457, 512,
528

Romhányi László 520

Róna Péter 241, 242

Ross, Dennis 49, 199, 227, 228, 229,
230

Rothermere 386

Rudas Ernő 67, 459, 460

S

Sarlós András 519

Schlecht, Otto 303, 304, 305, 306

Schlumberger 320

Schmidt, Helmut Heinrich Waldemar
153

Schotta, Charles 239, 240

Scowcroft, Brent 237, 241

Sevardnadze, Eduard 7, 8, 28, 33, 36,
38, 40, 42, 45, 82, 83, 86, 92, 93, 106,
107, 144, 153, 154, 156, 164, 170, 178,
185, 201, 202, 276, 525

Sidó Zoltán 408, 410

Siklós Csaba 242, 307, 583

Sillár Emőke 42, 164, 177, 185, 576, 585

Sinatra, Frank 30

Sirbu, Adrian 447, 448

Skubiszewski, Krzysztof Jan 17, 76,
389, 565, 566, 567, 568, 569

Snopko, Ladislav 63

Somogyi Ferenc 9, 34, 52, 62, 82, 86,
103, 125, 137, 146, 147, 152, 153, 170,
172, 177, 182, 185, 189, 191, 198, 199,
215, 278, 359, 451, 461, 462, 463, 486,
490, 565, 572, 576, 585

Somogyi Melinda 34

Spasić 493

Späth, Lothar 271, 273

Stănculescu, Victor Atanasie 74, 531,
532, 533, 534, 535, 536

Streibl 271, 272

Suchan, Pavol 426, 577

Sulzberger, Jr., Arthur Ochs 245

Surányi György 51, 237, 242, 307

Surján László 583

Sütő András 73, 531

Swijssen, Florent 62

Szabad György 500

Szabó Béla 444
 Szabó Csaba 239
 Szabó Sándor 34, 86, 137, 586
 Szathmáry György 308
 Szatmári Tamás 306
 Szávai János 14, 68, 78, 457, 458
 Székely Árpád 34, 146, 306, 307, 496
 Széles Róbert 34
 Szénási György 182, 586
 Szenkejevics, Mecseszlav Ivanovics
 172, 178, 180, 181
 Szilágyi György 34
 Szőcs Ferenc 408
 Szőcs Géza 447
 Szokai Imre 14, 15, 17, 34, 68, 76, 86,
 87, 125, 137, 177, 178, 180, 182, 185,
 192, 198, 386, 403, 443, 451, 454, 457,
 459, 461, 475, 486, 490, 493, 494, 497,
 504, 512, 521, 563, 565, 567, 568, 572,
 576, 585
 Sztankovics Imre 177, 215, 586
 Szűcs László 13, 34, 62, 374, 378
 Szunyogh Károly 34, 390
 Szűrös Mátyás 64, 389, 413, 428
 Szűts Pál 14, 67, 68, 427, 442, 444, 445

T

Talpeş, Ion 531
 Tamposi, Elisabeth 48, 218
 Tar Pál 51
 Teltschik, Horst 56, 57, 282, 296, 297,
 298, 299, 303, 304
 Thatcher, Margaret Hilda 114, 115, 230,
 452
 Thomas, Charles 9, 193, 195, 196, 197,
 199, 240
 Thürmer Gyula 8, 144, 145

Tímár András Károly 519
 Timotity Miklós 469
 Tiso, Jozef 386
 Tito, Josip Broz 70
 Tőkés László 428, 431, 531
 Tőkés Rudolf 27
 Tomaj Dénes 490, 572, 586
 Tömörváry Zsigmond 34
 Tóth Tibor 34
 Trnokop, Ivica 470
 Tuđman, Franjo 72, 477, 479, 483, 491

U

Ugrai Imre 475

V

Vandra, Sasa 426
 Varga Béla 238
 Varga György 425
 Varga Sándor 63
 Várkonyi László 192, 198, 215, 585
 Várkonyi Péter 28
 Vavroušek, Josef 423
 Veress Gábor 522
 Veress József 34
 Verestóy Attila 14, 446, 447, 448, 534
 Větrovec 425
 Vogel, Hans-Jochen 271
 Voloscsuk, M. 521, 522, 523, 524
 Vörös Vince 145
 Vranitzky, Franz 75, 551, 556, 557

W

Waigel, Theo 271
 Walesa, Lech 77, 139, 566
 Wegener, Henning 351, 372
 Weizsäcker 271, 274

Whiteman, Glenn 239

Wilhelm, Ludwig Erhard 257

Wojtyła, Karol 41

Wörner, Manfred 12, 13, 60, 61, 62, 63,
195, 351, 352, 353, 360, 373, 374, 375,
376, 377

Z

Zemko, Milan 403, 404, 407

Zinner Tibor 23

Zlenko, Anatolij Makszimovics 171

Zwack Péter 9, 47, 51, 209, 212, 231,
237, 239, 243

A VERITAS-KÖNYVEK korábbi kötetei

Bába Iván

Rendszerváltoztatás Magyarországon – Egy történelmi pillanat leírása

Ára: 2500 Ft

Tóth Eszter Zsófia

„A politikában és a szerelemben nincs mindig és nincs soha”

Antall József útja a miniszterelnökségig (1932–1989)

(Dokumentumkötet – válogatás)

Ára: 2000 Ft

*A Magyar Napló Kiadó
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének,
valamint az 1999-ben alapított
Könyves Szövetségnek tagja
www.konyves-szovetseg.hu*

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft.
1062 Budapest, Bajza u. 18.
www.magyarnaplo.hu
Felelős kiadó Oláh János
Felelős szerkesztő Zsiga Kristóf
A szöveget gondozta Tóth László
Tördelőszerkesztő Bornemissza Ádám
Készült a Pannónia Nyomdában, Budapesten

